

การแพทย์ยุคใหม่ ในพุทธทัศน์

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

การแพทย์ยุคใหม่ในพุทธทัศน์

© พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

ISBN

พิมพ์ครั้งที่ ๑ - มกราคม ๒๕๕๒ ๗,๐๐๐ เล่ม

พิมพ์ครั้งที่ ๔ (ปรับปรุงเพิ่มเติม) - พฤศจิกายน ๒๕๕๐ ๑,๕๐๐ เล่ม

แบบปก พระชัยยศ พุทธิวิโร

พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด

๕๔/๖๗, ๖๘, ๗๑, ๗๒ ซอย ๑๒ ถนนจรัญสนิทวงศ์
แขวงท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพฯ ๑๐๖๐๐
โทร. ๐ ๒๘๖๔-๐๔๓๓-๕ โทรสาร ๐ ๒๘๖๔-๓๕๕๐

สารบัญ

อนุโมทนา.....	(๑)
ภาค ๑ คนไข้: ป่วยแต่กาย ใจเป็นสุข.....	๑
๑. รักษาใจยามป่วยไข้.....	๓
๒. ธรรมกถา สำหรับญาติของผู้ป่วย	๑๓
๓. โพชฌงค์: พุทธวิธีเสริมสุขภาพ.....	๒๑
พุทธวิธีเสริมสุขภาพ	๒๒
องค์แห่งการตรัสรู้และสุขภาพที่สมบูรณ์.....	๒๕
บูรณาการองค์ประกอบให้เกิดสุขภาพเป็นองค์รวม	๓๙
ภาคผนวก โพชฌงค์ปริตร.....	๔๖
๔. ดุลยภาพ: สภาวะแห่งสุขภาพ และความสมบูรณ์.....	๔๙
มงคลสองด้านประสานเสริมกัน.....	๕๐
ความสมบูรณ์ไม่ได้ ถ้าไร้ดุลยภาพ.....	๕๑
ดุลยภาพทางร่างกายทำให้มีสุขภาพดี	๕๓
ดุลยภาพทางเศรษฐกิจ ทำให้ชีวิตมีความมั่นคง	๕๕
สังคมไม่เสียดุลยภาพ ประชาชนก็ไม่ขาดสันติสุข.....	๕๘
เมื่อมนุษย์ทำลายธรรมชาติ ก็นำความพินาศมาสู่โลก	๕๙
ดุลยภาพของจิตใจ ภายในโลกแห่งความเปลี่ยนแปลง	๖๐
ดุลยภาพของจิตใจ: ศูนย์พลังยิ่งใหญ่แห่งการสร้างสรรค์	๖๓

ถึงจะเสียดูดยภาพกาย ก็ต้องรักษาดูดยภาพใจไว้ให้ได้	๖๕
คนโง่ เสียดูดยภาพกายแล้วก็พลอยเสียดูดยภาพใจไปด้วย	
คนฉลาด เอาดูดยภาพใจมาช่วยดูดยภาพกาย	๖๗
แม้แต่ธรรมก็ต้องมีดูดยภาพ	๖๙
ถ้าจัดธรรมเข้าดูดยได้ ก็ไม่พลาดจากผลที่มุ่งหวัง	๗๑
ในที่สุด ธรรมคือดูดยภาพ และดูดยภาพก็คือธรรม	๗๓
ทางสายกลาง คือ ทางแห่งดูดยภาพ	๗๕
ดูดยภาพ คือสาระขององค์กรวม	๗๗
ผู้มีดูดยภาพทางใจ แม้แต่ความตายก็ตั้งขึ้นมาเข้าดูดยได้	๗๙
อยู่ในโลก ก็รู้จักมองสิ่งทั้งหลาย ยามเจ็บไข้ ก็ปฏิบัติให้พร้อมดูดย	๘๑
มาร่วมกันสร้างกุศล ช่วยกันทำวันเวลาให้เป็นมงคล	
และปฏิบัติตนให้สุสันต์ทุกเวลา	๘๓
๕. พระพุทธศาสนา กับการบริจาคอวัยวะ	๘๗
บริจาคอวัยวะเป็นบุญสูงใหญ่	๘๗
บริจาคอวัยวะคนตาย บุญได้แก่ใคร	๘๙
บริจาคอวัยวะแล้ว เกิดใหม่ร่างกายยังดี	๙๑
ช่วยญาติของผู้จากไป ให้ทำใจได้ถูกทาง	๙๔
บริจาคอวัยวะ จะทำใจอย่างไร ให้เกิดใหม่ยังงาม	๙๗
คนตายเมื่อสมองตาย จะว่าอย่างไร	๑๐๑
ภาค ๒ แพทย์: คนไข้หวัง สักคมไหว้	๑๐๕
๖. รักษาใจยามรักษาคคนไข้	๑๐๗
คนไข้ก็น่าเห็นใจ	๑๐๗

คนรักษาคนไข้ก็น่าเห็นใจ.....	๑๐๙
ทุนทางใจที่ทำให้รักษาคนไข้ครบทั้งคน.....	๑๑๑
๑. ข้างนอก ก็มองออกไปให้ถูกต้อง.....	๑๑๒
รักษาคนไข้พร้อมกับรักษาใจของตน.....	๑๑๒
รักษาคนไข้ คนรักษาก็ได้ตลอดเวลาด้วย	๑๑๔
ทำเรื่องใหญ่ในการรักษาคนไข้ คือ การได้พัฒนาตัวเราเอง.....	๑๑๗
ถ้าจะทำงานให้ดีที่สุด ก็ต้องมุ่งมั่นในจุดหมายสูงสุด	๑๒๑
ตัวเองเต็มแล้ว ก็เลยทำเพื่อคนไข้ได้เต็มที่	๑๒๓
๒. ข้างใน ก็มีหลักอยู่ในตัวให้มั่นใจ.....	๑๒๖
งานได้ผลก้าวไป คนยิ่งก้าวไกลในชีวิตที่ดี	๑๒๖
พอมองอะไรๆ ได้ถูก ทุกอย่างก็ลุล่วง จิตใจก็โปร่งโล่ง.....	๑๒๘
จะรักษาโรคได้ ต้องรักษาความสัมพันธ์กับคนในโลกด้วย	๑๓๓
จะรักษาโลกไว้ได้ คนต้องรักษาธรรมไว้ให้ดี	๑๓๗
จะเลี้ยงลูกให้พลดี ต้องให้ลูกหัดอยู่กับธรรมให้ได้	๑๔๐
เมื่อคนกับคนและคนกับธรรมสัมพันธ์กันพอดี	
โลกนี้ก็เกษมสถานดีร่มเย็น.....	๑๔๒
๗. ยุคโลกาภิวัตน์: บทบาทของแพทย์กับความหวังจากคนไข้ ...๑๔๕	
โลกปัจจุบันเรียกร้องจริยธรรม.....	๑๔๗
แพทย์กับคนไข้ในกระแสวัฒนธรรม ๒ สาย.....	๑๕๓
คนไข้ในสายตาของแพทย์	๑๖๒
อย่าเสียฐานคือการเข้าถึงความจริงของธรรมชาติ	๑๖๕
ความสุขก็เป็นเครื่องพิสูจน์ความสำเร็จ.....	๑๗๑

ถ้าแพทย์อยู่ในบทบาทที่แท้ คนไข้ไม่จำเป็นต้องหวัง.....	๑๗๗
๘. อายุรแพทย์กับปัญหาจริยธรรม	๑๘๑
๑. ปัจจัยที่ส่งเสริมและบั่นทอนจริยธรรม	๑๘๖
ปัจจัยที่ส่งเสริมจริยธรรม	๑๘๗
ปัจจัยที่ขัดขวางบั่นทอนจริยธรรม	๑๙๐
สถานะของแพทย์ในสังคมไทยปัจจุบัน.....	๑๙๔
๒. เหตุใดแพทย์จึงต้องมีจริยธรรม	๑๙๗
ความรับผิดชอบในฐานะผู้นำของสังคม	๑๙๘
ความรับผิดชอบในฐานะผู้ได้เปรียบ	๒๐๐
ความรับผิดชอบต่อประโยชน์สุขของเพื่อนมนุษย์	๒๐๑
ความรับผิดชอบต่อชีวิตทั้งของตนเองและของผู้อื่น	๒๐๓
ความรับผิดชอบต่อสถาบันวิชาชีพแพทย์	๒๐๖
๓. ปัญหาจริยธรรมสำหรับแพทย์ที่มีจริยธรรม	๒๐๙
สังคมยิ่งเจริญ ปัญหาจริยธรรมยิ่งเพิ่มมากและซับซ้อน	๒๐๙
ตัวอย่างปัญหาใหม่ ๆ ในทางจริยธรรม	๒๑๑
หลักการทั่วไปในการพิจารณาปัญหาจริยธรรม	๒๑๓
วิธีปฏิบัติในการใช้หลักทั่วไปพิจารณาวินิจฉัย	
ปัญหาใหม่ ๆ ทางจริยธรรม.....	๒๑๔
ความมั่นใจในการปฏิบัติหน้าที่และความมีจริยธรรม	๒๑๙
คำกล่าวสรุป.....	๒๒๓
๙. จริยธรรมแพทย์สำหรับสหสาขาวิชาชีพใหม่	๒๒๕
จริยธรรมคงเดิมทุกสมัย หรือเปลี่ยนไปตามยุคที่มาก็ใหม่	๒๒๗

หลักใหญ่ของจริยธรรมที่ใช้กับทุกยุคสมัย	๒๒๙
ปัจจัยแทรกแซงจริยธรรม จากสหัสวรรษใหม่	๒๓๑
จริยธรรมอยู่ แพทย์เป็นที่ยูซานบถือ	
ธุรกิจเข้ามาเป็นใหญ่ แพทย์กับคนไข้กลายเป็นคู่กรณี	๒๓๓
ยิ่งโลกเจริญ ปัญหายิ่งซับซ้อน ถ้าปัญญาไม่ทัน จะยิ่งสับสน	๒๓๖
เทคนิคทางวิชาการ จะต้องประสานกับเทคนิคทางปัญญา	๒๓๘
โลกก้าวสู่สหัสวรรษใหม่	
แพทย์ต้องมีหลักคิดที่เท่าทันเหนือยุคสมัย	๒๔๒
สถานภาพที่สูงและอาชีพที่อิสระของแพทย์	
ควรเป็นเครื่องมือที่พยุ่งและผดุงสังคม	๒๔๖
ภาค ๓ การแพทย์: ที่พึ่งทุกยุคสมัย.....	๒๔๕
๑๐. องค์รวมพื้นฐานของการแพทย์.....	๒๕๑
๑๑. การแพทย์: ก้าวหน้า ในยุคฝ่าวิกฤต	๒๖๑
เมื่ออารยธรรมมนุษย์เจริญขึ้น การแพทย์ก็แยกแตกสายออกไป	๒๖๒
มนุษย์มักก่ออุปสรรคแก่ตนเอง ด้วยการไปสุดโต่ง	๒๖๖
มองอารยธรรมทั้งโลก	
ให้เห็นเป็นกระบวนการสร้างสรรค์อันหนึ่งอันเดียว	๒๖๙
อาชีพหมอเงินมาก ก็เป็นแง่ที่จะดีแก่สังคมนี้ได้	๒๗๑
บูรณาการให้สุดโต่งหายกลายเป็นสมดุล	๒๗๖
๑๒. การศึกษาแพทยศาสตร์ในสังคมไทย	๒๘๑
การพัฒนาที่ไม่สมดุล	๒๘๗

สภาพลัคน์ในวงการแพทย์ที่ต้องแก้ไข

ในการเสกานิยมบริโภคและระบบผลประโยชน์.....๒๙๔

แนวทางสร้างสมดุล ในภาวะที่ได้เสียดุล..... ๓๐๐

แพทย์รักษาคนไข้ บัณฑิตรับใช้ปวงประชา ๓๑๑

๑๓. การแพทย์แนวพุทธ ๓๑๗

หลักการเก่าและแนวใหม่

ที่นำพระพุทธศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องกับวงการแพทย์๓๑๗

๑. การแพทย์เป็นอย่างไร? ๓๒๓

การแพทย์แผนใหม่ ก่อปัญหา หรือถูกกล่าวหา..... ๓๒๓

ก. เมื่อแพทย์กลายเป็นผู้เชี่ยวชาญ ๓๒๓

การแพทย์แผนใหม่ ก่อปัญหา หรือถูกกล่าวหา..... ๓๒๒

ข. ชาวบ้านพึ่งตนไม่ได้ หมอก็ไม่ยอมให้พึ่ง ๓๒๒

ฐานะของแพทย์ และความรับผิดชอบเชิงจริยธรรม.....๓๒๘

๒. การแพทย์แนวพุทธอยู่ที่ไหน?.....๓๔๙

ปฏิบัติการเฉพาะที่ แต่ดูให้ดีทั้งระบบ

เยียวยาส่วนที่เจ็บไข้ แต่รักษาให้ครบทั้งคน..... ๓๔๙

ความเครียด ตัวอย่างปัจจัยสัมพันธ์ระหว่างกายกับจิต.....๓๕๗

ความเครียด ตัวอย่างปัจจัยและผลที่โยงทั่วระบบตลอดกระบวนการ . ๓๖๓

ศักยภาพของชีวิตในการพัฒนาสู่อสิสภาพ

ถึงกายจะป่วยแต่ใจไม่ป่วย ถึงจะต้องตายก็ตายดีได้ ๓๖๙

ภาค ๔ ปัญหาทางการแพทย์: โลกยิ่งเจริญ คนยิ่งเผชิญ... ๓๗๑

๑๔. ช่วยให้ตายเร็ว หรือช่วยให้ตายดี..... ๓๗๙

ตายดีคืออย่างไร และสำคัญอย่างไร?..... ๓๘๐

แม้ถึงวาระสุดท้าย มนุษย์ก็ไม่หมดโอกาสที่จะได้สิ่งที่ดีที่สุดของชีวิต๓๘๓

ต้องยอมรับว่าเรายังไม่รู้เพียงพอต่อความจริงของธรรมชาติ

จึงต้องปฏิบัติการด้วยความไม่ประมาท ๓๘๕

การรู้ความจริงของธรรมชาติ กับการตัดสินใจปฏิบัติ

เพื่อสนองความต้องการของมนุษย์ ๓๘๘

หลักการใหญ่: ปฏิบัติการด้วยเจตนาดีที่สุด

บนฐานแห่งปัญญาที่รู้ถ่องแท้ที่สุด..... ๓๙๓

๑๕. กรรรมกับโรคพันธุกรรม ในทัศนะพระพุทธศาสนา.. ๓๙๙

๑๖. ทำแท้ง: สารพันปัญหา..... ๔๒๑

ฆ่ามนุษย์ ตั้งแต่เมื่อใด?..... ๔๒๓

กำเนิดมนุษย์ ท่านว่าไว้อย่างไร?..... ๔๒๘

ชีวิตในครรภ์ เป็นอย่างไร?..... ๔๓๐

ความจริงเป็นอย่างนี้ เราจะทำอะไร?..... ๔๓๓

วินัยพระเอาจัณนี้ สังคมชาวบ้านจะเอาจัณนี้ ๔๓๖

จะเอาจัณนี้ ก็ให้รู้หลักไว้ก่อน ๔๓๙

ถาม - ตอบ ๔๔๔

ข้อคิดเห็น: ๔๔๕

๑๗. ถาม-ตอบ: เทคโนโลยีทางการแพทย์สมัยใหม่

กับ จริยธรรมในแง่พุทธศาสนา ๔๔๗

๑๘. ชีวิต จริยธรรม กับการวิจัยทางการแพทย์ ๕๑๗

๑. ความหมายของ “จริยธรรม”	๕๒๑
๒. หลัก “ผลหลากหลาย จากปัจจัยอเนก”	๕๒๓
๓. มนุษย์อย่าหลงตัวว่าชนะธรรมชาติ	๕๒๖
๔. หลัก “โลกนี้เป็นไปตามกรรม” สำคัญที่เจตนา กับ ปัญญา	๕๒๘
๕. เกณฑ์ใหญ่ คือ “อกุศลธรรมเสื่อม กุศลธรรมเจริญ”	๕๓๑
ชีวิตเริ่มต้นเมื่อไร.....	๕๓๓

ภาค ๕ อารยภัยตัวอย่าง: อารยธรรมต้องมีคำตอบ ๕๓๕

๑๙. ธรรมะชนะเอดส์.....	๕๓๗
ปัญหาเอดส์อยู่ที่คนกลัวอด	๕๓๗
ถ้าไม่ระวังให้ดี โลกนี้จะมีอารยธรรมเอดส์	๕๓๙
สังคมจะมีสันติสุขได้ คนต้องไม่ติดอยู่แค่แก่งแย่งสิทธิ์	
แต่ต้องคิดหาทางเกื้อกูลกัน.....	๕๔๑
จะแก้ปัญหา ต้องทำเจาะจงจริงจัง และสร้างความเข้าใจให้ชัดเจน ...	๕๔๓
เอดส์พาชีวิตมาสู่จุดวิกฤติ แต่เราสามารถทำวิกฤตินั้นให้เป็นโอกาส..	๕๔๗
พลิกวิกฤติ ให้เป็นวิวัฒน์ พลิกโรค ให้เป็นลาภ.....	๕๕๒
เอดส์เป็นอาการแสดงแห่งความกร่อนโทรมของอารยธรรม	
แต่คนเป็นเอดส์มีศักยภาพและโอกาสที่จะกอบกู้อารยธรรม ..	๕๕๕
ธรรมะชนะเอดส์ ทุกเขตทุกชั้น.....	๖๐๐
ประวัติ พระพรหมคุณาภรณ์	๖๐๓

ภาค ๑

คนไข้: ป่วยแต่กาย ใจเป็นสุข

ธรรมกถาสำหรับผู้ป่วย

รักษาใจยามป่วยไข้*

เราทั้งหลายที่เป็นพุทธศาสนิกชนนั้น นับถือพระรัตนตรัย เป็นที่เคารพบูชาสูงสุด พระรัตนตรัยนั้น ก็คือ พระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ ถ้ายึดเอาพระพุทธเจ้าเป็นหลัก พระพุทธเจ้าก็เป็นผู้ที่ได้ตรัสรู้ค้นพบพระธรรม เมื่อค้นพบแล้วรู้ความจริง ก็นำเอาธรรมนั้นมาสั่งสอนแก่ผู้อื่น ผู้ที่ปฏิบัติตามรวมกันเข้าก็เรียกว่าเป็นสงฆ์

พระพุทธเจ้าที่ทรงค้นพบพระธรรมนั้น ก็คือค้นพบความจริงเกี่ยวกับเรื่องโลกและชีวิตว่าเป็นอย่างไร พระพุทธเจ้านั้นทรงสอนพระทัยเรื่องความสุขความทุกข์ของมนุษย์ และพระองค์ก็ใช้เวลามากมายในการค้นคว้าเรื่องนี้ เพื่อให้รู้ชัดว่า มนุษย์นั้นมีความสุขความทุกข์เกิดขึ้นอย่างไร ถ้ามีปัญหาคือความทุกข์เกิดขึ้น จะแก้ไขอย่างไร เรียกได้ว่า พระองค์เป็นผู้เชี่ยวชาญในเรื่องชีวิต เพราะฉะนั้น พระองค์จึงสามารถในการที่จะแก้ปัญหาชีวิตของคนเรา และเราก็นับถือพระองค์ในแง่นี้เป็นสำคัญ

* บันทึกเสียงสำหรับคุณโยมเย็น จันทรสกุล ในวันที่ ๓๐ ธันวาคม ๒๕๓๑ เวลา ๒๐.๐๐ น.

ชีวิตของคนเรานั้น ประกอบด้วย กาย กับ ใจ มีสองส่วนเท่านั้น กายกับใจรวมเข้าเป็นชีวิตของเรา กายก็ตาม ใจก็ตาม จะต้องให้อยู่ในสภาพที่ดี ต้องรักษาไว้ให้มีสุขภาพดี จึงจะมีความสุข ชีวิตจึงจะดำเนินไปโดยราบรื่น

แต่คนเรานั้น จะให้เป็นไปตามที่ปรารถนาทุกอย่าง ก็เป็นไปได้ ร่างกายของเรานี้บางครั้งก็มีความเจ็บไข้ได้ป่วย ซึ่งอาจจะเป็นเพราะสาเหตุเนื่องจากการกระทบด้วยโรคภัยที่มาจากภายนอก หรือฤดูกาลผันแปรไป หรือถูกกระทบกระทั่งจากวัตถุสิ่งของที่แข็งกระด้าง แม้แต่หนามตำทำให้เกิดความเจ็บปวดขึ้น หรือว่าร่างกายนั้นอยู่ไปนาน ๆ เข้า ก็ทรุดโทรมไปตามกาลเวลา ร่างกายก็เจ็บไข้ได้ป่วย อันเป็นไปตามธรรมดา เรียกว่าเป็นลักษณะของสังขาร คือ สิ่งที่เกิดจากปัจจัยปรุงแต่ง ซึ่งไม่มีอยู่โดยตัวของมันเอง แต่อาศัยสิ่งหลายๆ อย่างมาประชุมกันเข้า มารวมตัวกันเข้า

ร่างกายของเรานี้เกิดจากปัจจัยหลายอย่างมาประกอบกันเข้า ภาษาเก่าๆ เราเรียกว่า เกิดจากธาตุดิน น้ำ ลม ไฟ มาประชุมกัน ธาตุเหล่านี้แต่ละอย่างก็เปลี่ยนแปลงไป ไม่เที่ยงแท้แน่นอน ต่างก็ผันแปรไป เมื่อแต่ละอย่างผันแปรไป ก็เป็นธรรมดาที่ว่า จะเกิดการแปรปรวนขึ้นแก่ร่างกายที่เป็นของส่วนรวมนั้น ซึ่งเป็นที่ประชุมของธาตุทั้งหมด ร่างกายแปรปรวนไปก็เกิดการป่วยไข้ไม่สบาย นี่ก็เป็นด้านหนึ่ง

ที่นี้ ร่างกายนั้นก็ไม่ได้อยู่ลำพัง ต้องอยู่ร่วมกันกับจิตใจ จึงเกิดเป็นชีวิต จิตใจนั้นก็เช่นเดียวกัน ก็มีความเปลี่ยนแปลงไป

ต่างๆ จิตใจเปลี่ยนแปลงไป มีความคิดนึกต่างๆ นานา บางครั้งเกิดกิเลสขึ้นมา เช่น มีความโลภ ความโกรธ ความหลง ใจก็แปรปรวนไปตามกิเลสเหล่านั้น ยามโลภ ก็อยากจะได้โน่นได้นี้ ยามมีโทสะเกิดขึ้น ก็โกรธแค้นขุ่นเคืองใจหงุดหงิดกระທប់กระทั่งต่างๆ ยามโมหะเกิดขึ้น ก็มีความลุ่มหลง มีความมัวเมาด้วยประการต่างๆ

ในทางตรงข้าม เวลาเกิดกุศลธรรม เกิดความดีงาม จิตใจเป็นบุญขึ้นมา ก็คิดนึกเรื่องดีๆ จิตใจก็งดงาม จิตใจก็ผ่องใส เบิกบาน สดชื่น เรียกว่ามีความสุข ในเวลานั้นก็จะมีคุณธรรมเช่น มีความเมตตา มีความกรุณาต่อคนอื่น ๆ หรือมีศรัทธา เช่นมีศรัทธาในพระรัตนตรัย ศรัทธาในพระศาสนา ศรัทธาในบุญในกุศลเป็นต้น จิตใจก็เปลี่ยนแปลงแปรปรวนไปได้ต่างๆ

แต่ที่สัมพันธ์กันระหว่างกายกับใจ ก็คือว่า เมื่อกายเจ็บไข้ได้ป่วย ก็มักจะรบกวนทำให้จิตใจพลอยไม่สบายไปด้วย เพราะว่าร่างกายเจ็บปวด จิตใจก็มีความทุกข์ หรือว่าร่างกายนั้นไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชา เช่นร่างกายที่อ่อนแอเป็นต้น จิตใจก็หงุดหงิด เพราะไม่ได้สบายใจ อันนี้เรียกว่า จิตใจกับร่างกายนั้นอาศัยซึ่งกันและกัน เมื่อร่างกายไม่สบาย จิตใจก็พลอยไม่สบายไปด้วย

อีกด้านหนึ่ง เมื่อจิตใจไม่สบายมีความทุกข์ มีความหวาดระแวง มีความกลัว มีความกังวลใจ มีห่วงหน้าพะวงหลังต่างๆ มีความไม่สมปรารถนา ผิดหวัง ท้อแท้ใจต่างๆ ก็ทำให้แสดงออกมาทางร่างกาย เช่น หน้าตาไม่สดชื่น ผิวพรรณไม่ผ่องใส ยิ้มไม่ออก

ตลอดจนกระทั่งว่า เบื่อหน่ายอาหารเป็นต้น ไม่มีเรี่ยวแรง ไม่มีกำลัง เพราะว่าใจไม่มีกำลัง เมื่อไม่มีกำลังใจแล้ว ร่างกายก็พลอยไม่มีกำลัง อ่อนแรง อ่อนกำลังไปด้วย อันนี้ก็เป็นเรื่องของกายกับใจที่ต้องอาศัยซึ่งกันและกัน

ในบางคราวนั้น ร่างกายก็เจ็บปวด ซึ่งเป็นเหตุการณ์สำคัญที่ว่า เวลานั้นความเจ็บปวดของร่างกายอาจจะทำให้จิตใจนี้พลอยไม่สบายไปด้วย ซึ่งทางภาษาพระท่านบอกว่า ถ้ากายไม่สบาย เจ็บไข้แล้ว จิตใจไม่สบายไปด้วย ก็เรียกว่ากายป่วย ทำให้ใจป่วยไปด้วย

จะอย่างไรเมื่อร่างกายเจ็บป่วยแล้วจิตใจจะไม่แปรปรวนไปตาม พระพุทธเจ้าท่าน ได้ทรงค้นคว้าเรื่องของชีวิตไว้มากมาย แล้วหาทางที่จะช่วยให้คนทั้งหลายมีความสุข พระองค์เคยพบท่านที่ร่างกายไม่สบาย เจ็บไข้ได้ป่วย พระองค์เคยตรัสสอนว่า ให้ทำโนใจ ตั้งใจไว้ว่า **“ถึงแม้ร่างกายของเราจะป่วย แต่ใจของเราจะไม่ป่วยไปด้วย”** การตั้งใจอย่างนี้ เรียกว่า มีสติ ทำให้จิตใจไม่ตกอยู่ในอำนาจครอบงำของความแปรปรวนในทางร่างกายนั้น เมื่อมีสติอยู่ก็รักษาใจไว้ได้

การรักษาใจนั้นเป็นเรื่องสำคัญ ในยามเจ็บไข้ได้ป่วยนี้ กายเป็นหน้าที่ของแพทย์ แพทย์ก็รักษาไป เราก็ปล่อยให้แพทย์ทำหน้าที่รักษากาย แต่ใจนั้นเป็นของเราเอง เราจะต้องรักษาใจของตนเอง เพราะฉะนั้น ก็แบ่งหน้าที่กัน ตอนนี้อย่าเพิ่งไปบ่งใจบอกว่า “เอาละ ร่างกายของเรามันป่วยไปแล้ว ก็เป็นเรื่องของหมอ

เป็นเรื่องของนายแพทย์ นายแพทย์รักษาไป เราได้แต่ร่วมมือ ไม่ต้องเร้าร้อนกังวล เราจะรักษาแต่ใจของเราไว้”

รักษาใจได้ตามคำสอนของพระพุทธเจ้า อย่างที่พระองค์ตรัสไว้ ซึ่งได้ยกมาอ้างเมื่อก็ ให้ตั้งใจว่า “ถึงแม้ร่างกายของเราจะป่วย แต่ใจของเราจะไม่ป่วยไปด้วย”

ถ้ายึดไว้แบบนี้ สติอยู่ ก็ทำให้จิตใจนั้นไม่พลอยหงุดหงิด ไม่พลอยขอดแอด ไม่พลอยแปรปรวนไปตามอาการทางร่างกาย

จริงอยู่ ก็เป็นธรรมดาที่ว่า ทุกขเวทนา ความเจ็บปวดต่างๆ ความอ่อนแรงอ่อนกำลังของร่างกายนั้นย่อมมีผลต่อจิตใจ แต่ถ้ารักษาจิตใจไว้ดีแล้วความเจ็บปวดนั้นก็มิแต่น้อย พระพุทธเจ้าจึงตรัสไว้เสมอว่า ให้รักษาใจของตนเอง

การที่จะรักษาใจนั้น รักษาด้วยอะไร ก็รักษาด้วยสติ คือมีสติกำหนด อย่างน้อยดังที่กล่าวมาว่า ถ้ามีสติเอาใจยึดไว้กับคำสอนของพระพุทธเจ้าว่า ถึงกายของเราจะป่วย แต่ใจของเราจะไม่ป่วย เพียงแค่นี้ก็ทำให้ใจหยุดยั้ง มีหลักมีที่ยึด แล้วจิตใจก็สงบขึ้น อาจจะนำมาเป็นคำภาวนาก็ได้ คือภาวนาไว้ในใจตลอดเวลาบอกว่า กายป่วย ใจไม่ป่วย ถึงกายจะป่วย แต่ใจไม่ป่วย ทำนองนี้ภาวนายึดไว้ บอกตัวเองอยู่เสมอ ใจก็จะไม่เลื่อนลอยแว้งคว้างไป

การรักษาใจด้วยสตินั้น ก็คือว่า เอาจิตของเราไปผูกมัดไว้กับสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ดีงาม ที่ไม่มีการปรุงแต่ง จิตของเรานี้ชอบปรุงแต่ง เมื่อร่างกายไม่สบาย จิตใจก็ปรุงแต่งไปตามความไม่สบายนั้น ทำให้มีความไม่สบายมากขึ้น หรือว่าจิตใจไปห่วงกังวลภายนอก ห่วง

กังวลเรื่องทางด้านครอบครัว ห่วงลูกหลาน ห่วงกังวลเรื่องข้าวของ ทรัพย์สินอะไรต่างๆ ที่ท่านเรียกว่าเป็นของนอกกาย ไม่ใช่ตัวของเรา

โดยเฉพาะลูกหลานนั้นก็มีหลักมีฐานของตนเอง ก็อยู่สบาย กันแล้ว ตอนนี้นักหลานเหล่านั้น มีหน้าที่ที่จะมาเอาใจใส่ดูแลผู้เจ็บไข้ได้ป่วย ไม่ใช่หน้าที่ของผู้เจ็บป่วยที่จะไปห่วงกังวลต่อผู้ที่ยังมีร่างกายแข็งแรงดี ท่านเหล่านั้นสามารถรับผิดชอบตนเอง หรือช่วยเหลือกันเองได้ดีอยู่แล้ว จึงไม่ต้องเป็นห่วงเป็นกังวล

ตัวเองก็ต้องเป็นห่วงเช่นเดียวกัน เพราะถ้ารักษาใจไว้ได้ อย่างเดียวแล้ว ก็เป็นการรักษาแก่นของชีวิตไว้ได้ เพราะว่าชีวิตของเรานั้นก็เป็นดังที่ได้กล่าวว่า มีกายกับใจสองอย่าง โบราณกล่าวไว้ว่า ใจเป็นนาย กายเป็นบ่าว กายนั้นรับใช้ใจ ใจเป็นแก่นของชีวิต ถ้ารักษาใจไว้ได้แล้วก็นับว่าเป็นการรักษาส่วนประเสริฐของชีวิตไว้ได้

เพราะฉะนั้น ตอนนี้ก็รักษาแต่ใจของตนเองอย่างเดียว ถ้ารักษาใจได้แล้วก็ชื่อว่ารักษาแก่นของชีวิตไว้ได้ และดังที่กล่าวมาในตอนี้ ก็ต้องปลงใจได้ว่ากายนั้นเป็นเรื่องของแพทย์ เพราะฉะนั้น ไม่ต้องไปกังวลเรื่องกาย มาพิจารณาแต่รักษาจิตไว้

วิธีรักษาจิตนั้น ก็รักษาด้วยสติ ดังกล่าวมา ท่านเปรียบว่า สตินั้นเป็นเหมือนเชือก จะรักษาจิตไว้ให้อยู่กับที่ได้ ก็เอาเชือกนั้นผูกใจไว้ ใจนั้นมันดิ้นรน ชอบปรุงแต่ง คิดวนวายฟุ้งซ่านไปกับอารมณ์ต่างๆ เหมือนกับลิง ลิงที่อยู่ไม่สุข กระโดดไปตามกิ่งไม้

จากต้นไม้นี้ไปต้นไม้อื่นเรื่อยไป พระพุทธเจ้าก็เลยสอนว่า ให้จับ
ลึงคือจิตนี้ เอาเชือกผูกไว้กับหลัก

หลักคืออะไร หลักก็คือสิ่งที่ดีงาม ที่ไม่มีการปรุงแต่ง หรือถ้า
ปรุงแต่ง ก็ให้เป็นการปรุงแต่งแต่ในทางที่ดี เช่น เรื่องหลักธรรมคำ
สอนของพระพุทธเจ้า เรื่องบุญกุศล เป็นต้น เมื่อใจไปผูกไว้กับสิ่ง
นั้นแล้ว จิตก็อยู่กับที่ ก็ไม่ฟุ้งซ่าน ไม่เลื่อนลอย ไม่สับสนวุ่นวาย
ถ้าจิตไม่ปรุงแต่งเหลวไหลแล้ว ก็จะหมดปัญหาไป

วิธีการรักษาใจที่จะไม่ให้ปรุงแต่ง ก็คือ อยู่กับอารมณ์ที่ดี
งาม อยู่กับสิ่งที่ใจยึดถือ อย่างที่อาตมาได้กล่าวมา แม้แต่เอาคำ
สอนของพระพุทธเจ้าเกี่ยวกับเรื่องการเจ็บไข้ได้ป่วยมาภาวนาว่า
ถึงกายของเราจะป่วย แต่ใจของเราจะไม่ป่วยไปด้วย หรือจะ
ภาวนาสั้นๆ บอกว่า เจ็บไข้แต่กาย แต่ใจไม่เจ็บไข้ด้วย ป่วยแต่กาย
ใจไม่ป่วย ภาวนาแค่นี้ จิตก็ไม่ฟุ้งซ่าน ไม่มีการปรุงแต่ง

เมื่อไม่มีการปรุงแต่ง จิตก็ไม่ติดขัด ไม่ถูกบีบ จิตไม่ถูกบีบ
คั้น ก็ไม่มีความทุกข์ จะมีความปลอดโปร่งผ่องใส ไม่ถูกครอบงำ
ด้วยทุกขเวทนาที่เกิดขึ้น

นอกจากผูกจิตไว้กับสิ่งที่ดีงาม หรือคำสอนของพระพุทธเจ้า
อย่างที่กล่าวมาแล้ว ก็คือการที่ว่าให้จิตนั้นไม่มีกังวลกับสิ่งต่างๆ
ไม่ปล่อยใจให้ล่องลอยไปกับความคิดนึกทั้งหลาย หรือความห่วง
กังวลภายนอก รักษาใจให้อยู่ภายใน ถ้าไม่รักษาใจไว้กับคำสอน
ของพระพุทธเจ้า หรือคำภาวนาอย่างที่ว่าเมื่อกี้ ก็อาจจะเอาคำ
ภาวนาอื่นๆ มาว่า เช่น เอาคำว่า พุทโธ มา

คำว่า “พุทโธ” นี้ เป็นคำดั่งาม เป็นพระนามหรือชื่อของ พระพุทธเจ้า เมื่อเอามาเป็นอารมณ์สำหรับให้จิตใจยึดเหนี่ยวแล้ว จิตใจก็จะได้ไม่ฟุ้งซ่านเลือนลหายไป แล้วจิตใจนี้ก็จะ เป็นจิตใจที่ ดั่งามผ่องใส เพราะว่าพระนามของพระพุทธเจ้านั้น เป็นพระนาม ของผู้บริสุทธิ์ เป็นพระนามที่แสดงถึงปัญญา ความรู้ ความเข้าใจ ความตื่น และความเบิกบาน

คำว่า “พุทโธ” นั้น แปลว่า รู้ ตื่น เบิกบาน พระพุทธเจ้านั้น ทรงรู้ความจริงของสิ่งทั้งหลาย รู้สังขาร รู้โลกและชีวิตนี้ตามความ เป็นจริง มีปัญญาที่จะแก้ทุกข์ให้กับคนทั้งหลาย เมื่อรู้แล้วพระองค์ ก็ตื่น ตื่นจากความหลับไหลต่างๆ ไม่มีความลุ่มหลงมัวเมายึดติด ในสิ่งทั้งหลาย เมื่อตื่นขึ้นมาแล้วไม่มีความลุ่มหลงมัวเมา ก็มีแต่ ความเบิกบาน เมื่อเบิกบานก็มีความสุข จิตใจปลอดโปร่งในความ สุข จึงเป็นแบบอย่างให้แก่เราทั้งหลายว่า เราทั้งหลายจะต้องมี ความรู้เข้าใจสังขารตามความเป็นจริง จะต้องมีความตื่น ไม่หลง ไหลในสิ่งต่างๆ ไม่ยึดติดถือมั่นในสิ่งทั้งหลาย แล้วก็มี ความเบิก บานใจ ปลอดโปร่งใจ เอาอันนี้ไว้เป็นคติเตือนใจ แล้วต่อจากนั้น ก็ภาวนาคำว่า พุทโธ ว่า พุท แล้วก็ว่า โธ

ถ้ากำหนดลมหายใจได้ ก็สามารถที่จะว่ากำกับลงไปกับลม หายใจ เวลาหายใจเข้าก็ว่า พุท เวลาหายใจออกก็ว่า โธ หรือไม่ กำกับอยู่กับลมหายใจก็ว่าไปเรื่อยๆ นึกในใจว่า พุท-โธ เป็นจังหวะๆ ไป

เมื่อจิตผูกกรรมอยู่ในคำว่าพุทโธ ก็ไม่ฟุ้งซ่านและไม่มีการปรุง แต่ง เมื่อไม่ฟุ้งซ่านปรุงแต่ง จิตก็อยู่เป็นหลัก เมื่อจิตอยู่เป็นหลัก

มีความสงบมั่นคงแน่วแน่ ก็ไม่เป็นจิตที่เศร้าหมอง แต่จะมีความเบิกบาน จะมีความผ่องใส ก็มีความสุข แล้วอย่างนี้ก็จะถือได้ว่าเป็นการปฏิบัติตามหลักที่ว่า จิตใจไม่ป่วย นี่ก็เป็นวิธีการต่างๆ ในการที่จะรักษาจิตใจ

อาตมากล่าวไว้นี้ก็เป็นตัวอย่างเรื่องหนึ่ง ในการที่จะรักษาจิตด้วยสติ โดยเอาสติเป็นเชื้อผูกจิตไว้กับอารมณ์ เช่นคำว่า พุทโธ เป็นต้น จิตใจจะได้มีหลัก ไม่ฟุ้งซ่านเลือนลอย มีความสงบเบิกบานผ่องใส ดังที่กล่าวมา

อาตมาขอส่งเสริมกำลังใจ ให้โยมมีจิตใจที่สงบ มีจิตใจที่แน่วแน่ผูกรวมอยู่กับคำว่า **ถึงกายจะป่วย แต่ใจไม่ป่วย** หรือผูกพันกำหนดแน่วแน่อยู่กับคำภาวนาว่า **พุทโธ** แล้วก็ให้มีจิตใจเบิกบานผ่องใสอยู่ตลอดเวลา

วันนี้อาตมาก็เอาใจช่วย ขอให้โยมมีความเบิกบานผ่องใสตลอดกาล ทุกเวลา เทอญฯ

ธรรมกถา
สำหรับ
ญาติของผู้ป่วย*

ขออนุโมทนา ในการที่อาจารย์ได้นิมนต์อาตมาทั้งสองในนามของพระสงฆ์ มารับสังฆทาน ซึ่งอาจารย์ได้จัดถวายร่วมกับญาติพี่น้อง เป็นการทำบุญแทนคุณพ่อ ในขณะที่ท่านเจ็บไข้ได้ป่วย โดยมีความระลึกถึงท่าน มีจิตใจที่รักและมีความผูกพันต่อท่าน หวังจะให้ท่านหายจากความเจ็บป่วยนี้

ในฐานะที่เป็นพุทธศาสนิกชน สิ่งที่จะเป็นเครื่องบำรุงจิตใจที่สำคัญ ก็คือการทำบุญ การที่ได้มาใกล้ชิดพระรัตนตรัย ได้อาศัยอานุภาพบุญกุศล และอาศัยพุทธคุณ ธรรมคุณ และสังฆคุณ เป็นเครื่องอภิบาลรักษา

ในยามเจ็บไข้ได้ป่วย ซึ่งเป็นเวลาที่สำคัญนี้ เรื่องของจิตใจก็สำคัญมาก ทั้งจิตใจของผู้ป่วยและจิตใจของญาติ ตลอดจนท่านที่

* คำอนุโมทนา ในโอกาสที่ลูกหลานของคุณโยมย่น จันทรสกุล ถวายสังฆทาน ณ ห้อง ๘๑๔ ตึก ๘๔ ปี
โรงพยาบาลศิริราช วันอาทิตย์ที่ ๒๗ ธันวาคม ๒๕๓๑ เวลา ๑๓.๓๐ น.

มีความเคารพนับถือ ซึ่งพากันห่วงใย การรักษานั้นก็ต้องรักษาทั้งสองอย่าง คือทั้งกายและใจ

ส่วนที่เป็นโรคอย่างแท้จริง ก็คือด้านร่างกาย แต่ในเวลาทีร่างกายเป็นโรคนั้น จิตใจก็มักพลอยป่วยไปด้วย คือ จิตใจอาจจะอ่อนแอลง หรือแปรปรวนไป เพราะทุกขเวทนา หรือความอ่อนแอของร่างกายนั้น จึงมีพุทธพจน์ที่ตรัสสอนไว้ ให้ตั้งจิตตั้งใจว่า ถึงแม้ร่างกายของเราจะป่วย แต่ใจของเราจะไม่ป่วยไปด้วย พระพุทธเจ้าตรัสสอนไว้อย่างนี้ เพื่อให้ส่วนหนึ่งแห่งชีวิตของเรายังคงความเข้มแข็งไว้ได้ แล้วใจก็จะช่วยร่างกายด้วย

ถ้าหากว่าใจพลอยป่วยไปด้วยกับกาย ก็จะทำให้ความป่วยหรือความเจ็บนั้น ทับทวีขึ้นซ้ำเติมตัวเอง แต่ถ้ากายป่วยเป็นเพียงส่วนหนึ่ง ใจไม่ป่วยไปด้วย ใจนั้นจะกลับมาเป็นส่วนช่วยดึงไว้ ช่วยอุ้มชูค่าประคับประคองกายไว้ ยิ่งถ้ามีกำลังใจเข้มแข็งก็กลับมาช่วยให้ร่างกายนี้แข็งแรงขึ้น

เราจะเห็นว่า ในเวลาที่เจ็บไข้ได้ป่วยนี้ คนไข้จะต้องการกำลังใจมาก ถ้าไม่สามารถจะมีกำลังใจด้วยตนเองก็ต้องอาศัยผู้อื่นมาช่วย ผู้ที่จะช่วยให้กำลังใจได้มากก็คือญาติพี่น้อง คนใกล้ชิดทั้งหลาย เพราะฉะนั้น ทางพระหรือทางธรรมจึงได้สอนผู้ที่ใกล้ชิดให้มาให้กำลังใจแก่ผู้ที่เจ็บไข้ได้ป่วย

ข้อสำคัญก็คือว่า ผู้ที่เป็นญาติของท่านผู้ที่เจ็บไข้ได้ป่วยนั้น มีความรัก มีความห่วงใยต่อท่านผู้เจ็บไข้ เมื่อเป็นอย่างนี้ จิตใจของผู้ใกล้ชิดที่เป็นญาตินั้น บางทีก็พลอยป่วยไปด้วย พลอยไม่

สบายไปด้วย เลยไม่สามารถจะไปให้กำลังใจแก่ท่านที่เจ็บป่วย อันนี้ก็เป็นเรื่องที่สำคัญ จึงจะต้องมีวิธีการที่จะทำให้จิตใจเข้มแข็ง ให้จิตใจสบาย

เมื่อจิตใจของเรา ที่เป็นญาติ เป็นผู้ที่ถูกจริตที่หวังดีนี้เข้มแข็งสบายดี ก็จะได้เป็นเครื่องช่วยให้ท่านผู้เจ็บป่วยนั้น พลอยมีความเข้มแข็งยิ่งขึ้นด้วย ในยามเช่นนี้การวางจิตใจจึงเป็นเรื่องสำคัญ

เรื่องการรักษาทางด้านร่างกายนั้นก็ป็นภาระของแพทย์ ที่จะพยายามจัดการแก้ไขไปตามวิชาการตามหลักของการรักษา แต่ทางด้านญาติของผู้ป่วย ต้องถือด้านจิตใจนี้เป็นเรื่องสำคัญ นอกจากการที่จะคอยเอื้ออำนวยให้ความสะดวก และการดูแลทั่วไป แล้ว สิ่งที่เราควรทำก็คือ การรักษาทั้งจิตใจของตนเองและจิตใจของผู้ป่วยให้เป็นจิตใจที่เข้มแข็ง

ในด้านจิตใจของตนเอง ก็ควรให้มีความปลอดโปร่ง สบายใจ อย่างน้อยก็มีความสบายใจว่า เมื่อท่านผู้เป็นที่รักของเราป่วยไข้ เราก็ไม่ได้ทอดทิ้งท่าน แต่เราได้เอาใจใส่ดูแลรักษาอย่างเต็มที่ เมื่อได้ทำหน้าที่ของเราอย่างเต็มที่แล้ว ก็สบายใจได้ประการหนึ่งแล้วว่า เราได้ทำหน้าที่ของตนเองอย่างดีที่สุด

เมื่อได้ทำหน้าที่ของตนเองแล้ว ก็มีความสบายใจขึ้นมา ความเข้มแข็งที่เกิดจากความสบายใจนั้น ก็จะมาคอยช่วย คอยเสริม คอยให้กำลังใจ ไม่ว่าท่านผู้เจ็บป่วยจะรู้ตัวหรือไม่ก็ตาม

คนเรานั้น เรื่องจิตใจเราทราบไม่ได้ บางทีรู้ในทางประสาทสัมผัสไม่ได้ แต่มีความซึมซาบอยู่ภายใน แม้แต่คนที่ไม่รู้ตัวแล้วในบางระดับก็ยังมี การฝันบ้าง ยังมีความรู้สึกรับรู้เล็กๆ น้อยๆ บางทีเป็นความละเอียดอ่อนในทางการรับสัมผัสต่างๆ ในทางประสาท ในทางจิตใจ จึงอาจจะได้รับการสัมผัสแห่งความสุขสบายใจ ทำให้มีกำลังใจขึ้นมา อย่างน้อยก็ทำให้ไม่มีห้วงมีกังวล ใจก็จะเข้มแข็งขึ้น ความปลอดโปร่ง ความสบายใจ จิตใจที่ผ่องใสเบิกบานนั้น เป็นสิ่งที่ดีงาม

คนเรานั้นเรื่องจิตใจเป็นสิ่งสำคัญอย่างที่ได้กล่าวมาแล้ว การที่ถูกๆ หลานๆ ผู้ที่ใกล้ชิดมาคอยเอาใจใส่ดูแล ถึงกับได้สละการงาน อะไรต่างๆ มา ก็เพราะจิตใจที่มีความรักกัน มีความห่วงใยกันนี้แหละ แต่ในเวลาเดียวกันนั่นเอง เพราะความรักและความห่วงใยกันนี้แหละ ก็อาจจะทำให้จิตใจของเรา กลายเป็นจิตใจที่มีความเร่าร้อนกระวนกระวายไปได้เหมือนกัน สิ่งที่ดีนั้น บางทีก็กลับเป็นปัจจัยให้เกิดความทุกข์ อย่างที่ทางพระท่านบอกว่าความรักทำให้เกิดความทุกข์ เพราะว่าเมื่อรักแล้วมีความผูกพัน ก็ทำให้มีความกระทบกระทั่งกันเกิดขึ้นได้ง่าย

ที่นี่ ทำอย่างไรจะให้มีความรักด้วย และก็ไม่มีทุกข์ด้วย ก็ต้องเป็นความรักที่ประคับประคองทำใจอย่างถูกต้อง เมื่อทำได้อย่างถูกต้องแล้วก็จะมีส่วนที่ดี เอาแต่ส่วนที่ดีไว้ ให้มีแต่ส่วนที่เป็นความดีงามและความสุข ความรักนั้นก็จะเป็นเครื่องช่วยให้เกิดความผูกพัน แล้วก็ทำให้มาเอาใจใส่ดูแลกัน แล้วที่นี้ความรักที่เราประคับประคองไว้ดี ก็จะทำให้จิตใจปลอดโปร่งผ่องใส เป็นไปใน

แรงที่ทำให้เกิดกำลังในการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

ฉะนั้น จึงควรพิจารณาทำใจอย่างทีกล่าวเมื่อกี้ว่า เราได้ทำหน้าที่ของเราถูกต้องหรือไม่ สำนวนตัวเอง เมื่อทำหน้าที่ถูกต้องแล้วก็พึงสบายใจในขั้นที่หนึ่ง

ต่อแต่นั้นก็มองในแง่ที่ว่า การที่จะไม่สบายใจหรือมีความรู้สึกทุกข์โศกอะไรนี้ ไม่สามารถช่วยท่านผู้ที่เจ็บไข้จนป่วยอยู่ได้ สิ่งที่จะช่วยได้ก็คือขวัญหรือกำลังใจที่ดีและความปลอดโปร่งเบิกบานผ่องใส

แม้แต่ในส่วนของตัวเราเอง การที่จะคิดอะไรได้ปลอดโปร่ง คล่องแคล่ว ก็ต้องมีจิตใจที่สบายสงบด้วย ถ้ามีความกระวนกระวาย เช่นความกระสับกระส่ายทางกายก็ตาม ทางใจก็ตาม ก็จะทำให้คิดอะไรไม่คล่อง และก็จะทำอะไรไม่ถูกต้องด้วย ถ้าจะทำให้ได้ผลดีก็ต้องมีจิตใจที่สงบและเข้มแข็งปลอดโปร่ง มีความเบิกบานผ่องใส จึงจะทำให้เกิดเป็นผลดี

เพราะฉะนั้น หลักการสำคัญก็คือ ให้ส่วนที่ดีนำมาซึ่งส่วนที่ดียิ่งๆ ขึ้นไป คือความรักที่มีต่อคุณพ่อที่เจ็บไข้ได้ป่วยนั้น เป็นส่วนที่ดีอยู่แล้ว จึงควรให้เกิดความเบิกบานผ่องใสของจิตใจ แล้วก็เอาจิตใจที่ดีงามนี้ มาคิดไตร่ตรองพิจารณาในการที่จะคิดแก้ไขสถานการณ์ ในการที่จะจัดการดูแลเอาใจใส่ดำเนินการรักษาต่างๆ ตลอดจนทำสภาพจิตใจของตนให้เป็นจิตใจที่จะช่วยเสริมให้จิตของท่านผู้ป่วยได้มีความสบายใจ

สมมติว่า ท่านผู้ป่วยได้ทราบถึงลูกหลานที่กำลังห้อมล้อม เอาใจใส่คอยห่วงใยท่านอยู่ ท่านก็จะรู้สึกว่าคุณหลานรักท่าน และท่านก็จะมีกำลังใจพร้อมกับมีความสุขขึ้นมาส่วนหนึ่ง ในเวลาเดียวกัน ถ้าลูกหลานทั้งหมดนั้นมีจิตใจที่สบาย ท่านก็就不用ห่วงกังวล ก็จะเป็นเครื่องช่วยให้จิตใจของท่านสบายด้วย เมื่อท่านมีจิตใจที่สบาย มีกำลังใจที่เข้มแข็ง ก็จะเป็นเครื่องช่วยในการรักษาร่างกายของท่านอีกด้วย

โดยเฉพาะในตอนนี นอกจากจะพยายามทำใจ หรือคิดพิจารณาไตร่ตรองให้จิตใจเข้มแข็งแล้ว ก็ยังได้อาศัยอำนาจของบุญกุศลและพระรัตนตรัยช่วยเหลืออีกด้วย กล่าวคือ ในขณะนี้เราไม่ใช่อยู่เฉพาะตัวลำพังจิตใจผู้เดียวเท่านั้น แต่ยังมีอำนาจของบุญกุศลช่วยเหลือเลี้ยงด้วย อาจารย์และคุณพี่ และญาติทุกคนมีความห่วงใยรักในคุณพ่อ และได้ทำบุญแทนคุณพ่อแล้ว จึงขอให้อธิษฐานอำนาจของบุญกุศลที่ได้ทำนี้ จงเป็นเครื่องช่วยเสริมกำลังใจของท่านด้วย โดยเฉพาะขอให้ทุกท่านตั้งใจ รวมจิตไปที่ตัวคุณพ่อ ขอให้อำนาจแห่งบุญนี้ เป็นเครื่องบำรุงหล่อเลี้ยงรักษาตัวท่าน

เมื่อมีการทำบุญ ก็จะมีการที่ได้บูชาเคารพพระรัตนตรัย พระรัตนตรัยนั้น เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวที่ลึกซึ้งที่สุดในทางจิตใจ เมื่อเราเข้าถึงพระรัตนตรัยแล้ว จิตใจก็就会有ความเข้มแข็ง มีกำลังใจ มีความสงบ มีความร่มเย็นเกิดขึ้น ก็ขอให้ความร่มเย็นนี้ เป็นบรรยากาศที่แวดล้อมหมู่ญาติทั้งหมดพร้อมทั้งคุณพ่อ ช่วยประคับประคองหล่อเลี้ยงให้ท่านฟื้นขึ้นมา โดยมีความเข้มแข็งทั้งในทางกายและ

ทางจิตใจ

ในโอกาสนี้ อาตมาขออนุโมทนาอาจารย์ พร้อมทั้งคุณพี่และญาติทั้งปวง ที่ได้ทำบุญถวายสังฆทานแด่พระสงฆ์ ซึ่งเป็นเครื่องที่จะทำให้เกิดความดีงามแห่งจิตใจ หล่อเลี้ยงจิตใจให้เกิดความสดชื่นผ่องใส มีความสุข มีความปลอดโปร่งเบิกบาน และมีความสงบก็ขอให้จิตใจที่เบิกบาน มีความเย็น มีความสงบนี้ นำมาซึ่งผลอันเป็นสิริมงคล คือความสุข และความฟื้นฟู พรั่งพร้อมด้วยสุขภาพทั้งกายและใจต่อไป

ต่อแต่นี้ไป ขอเชิญรับพรและขอให้เอาใจช่วยคุณพ่อ ขอให้ท่านได้อนุโมทนารับทราบ และขอให้ทุกท่านได้ช่วยกันสร้างบรรยากาศแห่งความสงบ ความชุ่มชื้นเบิกบานผ่องใสยิ่งขึ้นไป

โพชฌงค์

พุทธวิธีเสริมสุขภาพ*

วันก่อนนี้ โยมได้บารวาท่านองอาราธนาว่า ถ้าอาตมภาพ
แสดงเรื่องโพชฌงค์ ก็คงจะดี

โพชฌงค์นี้ เป็นหลักธรรมสำคัญหมวดหนึ่ง ญาติโยม
หลายท่านรู้จักในชื่อที่เป็นบทสวดมนต์ เรียกว่าโพชฌงค์ปริตร
และนับถือกันมาว่า เป็นพุทธมนต์สำหรับสวดสาธยาย เพื่อให้คน
ป่วยได้สดับตรับฟังแล้วจะได้หายโรค

ที่เชื่อกันอย่างนี้ ก็เพราะมีเรื่องมาในพระไตรปิฎกเล่าว่า
พระมหากัสสปะ ซึ่งเป็นพระเถระผู้ใหญ่ท่านหนึ่งเคยอาพาธ และ
พระพุทเจ้าเสด็จไปเยี่ยม แล้วทรงแสดงเรื่องโพชฌงค์นี้ ตอนท้าย
พระมหากัสสปเถระก็หายจากโรคนั้น

อีกคราวหนึ่ง พระมหาโมคคัลลานะ ซึ่งเป็นอัครสาวกฝ่าย
ซ้าย ก็อาพาธและพระพุทเจ้าเสด็จไปเยี่ยม ก็ได้ทรงแสดง
โพชฌงค์นี้อีก แล้วพระมหาโมคคัลลานะก็หายโรค

* ชุดที่สาม จากรายการเล่าเรื่องให้โยมฟัง เล่าเมื่อวันที่ ๓ พฤศจิกายน ๒๕๒๘

อีกคราวหนึ่ง พระพุทธองค์เองทรงอาพาธ ก็ตรัสให้พระมหาจุนทะ ซึ่งเป็นพระเถระผู้ใหญ่รูปหนึ่งแสดงโพชฌงค์ถวาย แล้วพระพุทธเจ้าก็หายประชวร

จากเรื่องราวที่กล่าวถึงนี้ พุทธศาสนิกชนก็เลยเชื่อกันมาว่า บทโพชฌงค์นั้น สวดแล้วจะช่วยให้หายโรค แต่ที่เราสวดกันนี้ เป็นการสวดคำบาลี ผู้ฟังก็ฟังไป ซึ่งบางทีอาจจะไม่เข้าใจเนื้อความก็ได้

แต่ที่ท่านแสดงในพระไตรปิฎกนั้น ท่านแสดงเนื้อหาคือตัวหลักธรรม และธรรมะที่แสดงนั้นเป็นธรรมเกี่ยวกับปัญญา เป็นธรรมะชั้นสูง ซึ่งความจริงก็เป็นเรื่องของการทำให้ใจให้สว่าง สะอาด ผ่องใส เป็นการรักษาใจ

พุทธวิธีเสริมสุขภาพ

เป็นธรรมดาว่า กายกับใจนั้นเป็นสิ่งที่อาศัยกันและกัน พอกายเจ็บป่วยไม่สบาย คนทั่วไปก็มักจะพาลจิตใจไม่สบาย เศร้าหมอง กระวนกระวาย กระสับกระส่ายไปด้วย และในทำนองเดียวกัน เมื่อจิตใจไม่สบายก็พลอยให้กายไม่สบายไปด้วย เริ่มต้นตั้งแต่รับประทานอาหารไม่ได้ ร่างกายเศร้าหมอง ผิวพรรณชubbซีด เป็นสิ่งที่เนื่องอาศัยกัน

ในทางตรงข้าม คือในทางที่ดี ถ้าจิตใจดี สบาย บางทีก็กลับมาช่วยกาย เช่นในยามเจ็บป่วยถ้าจิตใจสบาย เช่น มีกำลังใจ หรือจิตใจผ่องใสเบิกบาน โรคที่เป็นมาก ก็กลายเป็นน้อย หรือที่จะหายยากก็หายง่ายขึ้น ยิ่งถ้าหากว่ากำลังใจที่ดีนั้นมีมากถึงระดับหนึ่ง ก็ไม่เพียงแต่ทำให้โรคบรรเทาเท่านั้น แต่อาจจะช่วยรักษาโรค

ไปด้วยเลย ทั้งนี้ก็อยู่ที่ว่าจะช่วยทำใจของเราหรือรักษาใจของเราได้มากแค่ไหน

พระพุทธเจ้าและพระมหาสาวกนั้น ท่านมีจิตใจที่พัฒนาให้ตั้งงามเต็มที่ มีสุขภาพด้านจิตที่สมบูรณ์แล้ว เมื่อถึงเวลาที่ต้องการ ก็จึงเรียกเอาด้านจิตมาช่วยด้านกายได้เต็มที่ ถ้าไม่เหลือวิสัยของเหตุปัจจัย ก็เอาของดีที่มีในใจออกมารักษากาย ที่เป็นโรคให้หายไปได้

หลักโพชฌงค์เป็นหลักปฏิบัติทั่วไป ไม่เฉพาะสำหรับผู้ป่วยเท่านั้น ถ้าวิเคราะห์ดูความหมายของศัพท์ ก็จะเห็นว่า ศัพท์เดิมนั้นท่านมีความมุ่งหมายอย่างไร

โพชฌงค์มาจากคำว่า โพชฺฌ กับ องค์ หรือโพธิ กับองค์ จึงแปลว่า องค์แห่งผู้ตรัสรู้ หรือองค์แห่งการตรัสรู้ก็ได้ พุทธตามศัพท์ก็คือองค์แห่งโพธิ หรือองค์แห่งโพธิญาณนั่นเอง หมายถึงองค์ประกอบ หรือหลักธรรม ที่เป็นเครื่องประกอบของการตรัสรู้ หรือองค์ประกอบแห่งโพธิญาณ แสดงว่าหลักธรรมนี้สำคัญมาก เพราะเป็นธรรมที่จะช่วยให้เกิดการตรัสรู้

การตรัสรู้นั้นเป็นเรื่องของปัญญา ปัญญาคือความรู้ความเข้าใจขั้นที่จะทำให้ตรัสรู้นี้ มีความหมายลึกซึ้งลงไป กล่าวคือ การตรัสรู้นั้นหมายถึงว่า

ประการที่ ๑ รู้แจ้งความจริงของสิ่งทั้งหลาย เห็นสว่างโล่งทั่วไปหมด ไม่มีจุดหมองจุดมัว เพราะความรู้ที่นั่นชำระใจให้หมดกิเลส ให้บริสุทธิ์ด้วย เพราะฉะนั้น ปัญญาตรัสรู้นี้จึงหมายถึงความรู้บริสุทธิ์ หรือความรู้ที่เป็นเหตุให้เกิดความบริสุทธิ์

ประการที่ ๒ ปัญญาที่ทำให้ตรัสรู้ทำให้เกิดความตื่น คือ เดิมนั้นมีความหลับอยู่ คือมัวเพลิน มัวประมาทอยู่ ไม่ลืมหูลืมใจ ดูความเป็นจริง และมีความหลงใหล เช่น มีความหมกมุ่นมัวเมา ยึดติดในสิ่งต่างๆ เมื่อปัญญารู้แจ้งความจริงตรัสรู้แล้วก็กลายเป็น ผู้ตื่นขึ้น พ้นจากความหลับ จากความประมาทมัวเมา พ้นจากความยึดติดต่างๆ พุดสั้นๆ ว่า ตื่นขึ้นทั้งจากความหลับใหลและ จากความหลงใหล และ

ประการที่ ๓ จากการที่บริสุทธิ์และตื่นขึ้นมานี้ ก็ทำให้จิตใจของผู้นั้นมีความเบิกบานผ่องใส ปลอดโปร่งโล่งเบา เป็นอิสระ อันนี้คือสภาพจิตที่ดีงาม ถ้าเรียกในสมัยปัจจุบันก็ว่าเป็นสุขภาพจิตที่ดีมาก

ถ้าท่านผู้ใดก็ตามได้มีสุขภาพจิตอย่างนี้แล้ว แม้จะไม่ถึงขั้นหมดกิเลสโดยสิ้นเชิง ก็นับว่าเป็นผู้มีความสุขมาก ถ้าเป็นผู้ป่วย ใช้ก็เรียกว่ามีสุขภาพจิตที่เหมือนกับไม่ได้ป่วย อย่างที่เรียกว่า กายป่วยแต่ใจไม่ป่วย หรือป่วยแต่กายใจไม่ป่วย ดังที่พระพุทธเจ้าเคยตรัสสอนท่านผู้สูงอายุ ท่านผู้เจ็บป่วยกระเสาะกระแสะ กระสับกระส่ายในวัยชราว่า ให้ทำใจว่า ถึงแม้กายของเราจะป่วย แต่ใจของเราจะไม่ป่วยด้วย

ถ้าทำได้อย่างนี้ ก็จะเป็นจิตใจที่มีความสุขและก็จะช่วยผ่อนคลายห่างหายจากโรคนั้น หรืออย่างน้อยก็บรรเทาทุกข์เวทนาที่เกิดจากโรคนั้นลงได้ อันนี้คือการอธิบายความหมายของคำว่า โพชฌงค์ ที่แปลว่าองค์แห่งการตรัสรู้

องค์แห่งการตรัสรู้และสุขภาพที่สมบูรณ์

ต่อจากนี้ก็ควรจะมาส่องกันว่า หลักธรรมที่เป็นองค์ประกอบของการตรัสรู้นั้นมีอะไรบ้าง และมีความหมายอย่างไร

โพชฌงค์มี ๗ ประการด้วยกัน เรียกกันว่า โพชฌงค์ ๗ เหมือนอย่างที่เราบอกไว้ในบทสวดมนต์ว่า โพชฌังโค สะติสังขาโต . . .

โพชฌงค์ เริ่มด้วย

องค์ที่ ๑ คือ สติ

องค์ที่ ๒ คือ ทัมมวิจยะ

องค์ที่ ๓ คือ วิริยะ

องค์ที่ ๔ คือ ปีติ

องค์ที่ ๕ คือ ปัสสัทธิ

องค์ที่ ๖ คือ สมาธิ

องค์ที่ ๗ คือ อุเบกขา

รวมเป็นองค์ธรรมที่เรียกว่า โพชฌงค์ ๗ ประการด้วยกัน ที่นี้ลองมาดูความหมายเป็นรายข้อเสียก่อน

ในหลักธรรมที่เรียกว่า “โพชฌงค์” หรือองค์แห่งการตรัสรู้นั้น การตรัสรู้เป็นจุดหมายที่ต้องการ องค์ธรรมแห่งการตรัสรู้ ก็เปรียบเสมือนเครื่องมือที่จะช่วยให้บรรลุจุดหมายที่ต้องการ ก่อนที่จะใช้เครื่องมือก็ต้องทำความรู้จักกับเครื่องมือ หรืออุปกรณ์ก่อนว่า อุปกรณ์แต่ละอย่างนั้นมีอะไรบ้าง จะใช้สำหรับทำอะไร

องค์ประกอบที่ ๑ “สติ” สติเป็นธรรมที่เราคุ้นกันดี แปลว่าความระลึกได้ ระลึกได้อย่างไร ท่านบอกว่า สตินั้นมีลักษณะที่

เป็นเครื่องตั้งจิตไว้กับสิ่งนั้นๆ ซึ่งภาษาธรรมเรียกว่า “อารมณ” ตั้งจิตหรือกัมมจิตไว้กับอารมณ

อารมณในที่นี้ก็คือ สิ่งที่เราต้องเกี่ยวข้องกับทุกอย่าง สิ่งที่เรารับรู้ สิ่งที่เรานึกถึงได้ เรียกว่า “อารมณ” ไม่ใช่อารมณอย่างในภาษาไทย ในที่นี้เพื่อกันความสับสนกับภาษาไทยก็จะพูดว่า สิ่งแทนที่จะพูดว่า อารมณ

สติมีหน้าที่ตั้งหรือตรึงจิตไว้กับสิ่งนั้นๆ ถ้าเราจะทำอะไรก็ให้จิตระลึกถึงสิ่งนั้น ตั้งเอาไว้เหมือนกับเชือก สมมติว่ามีหลักปักไว้ และมีสัตว์ตัวหนึ่งเป็นต้นว่าลิงถูกเชือกผูกไว้กับหลักนั้น จิตของเราเปรียบเทียบกับลิงเพราะว่าวุ่นวายมาก ดิ้นรนมาก อยู่ไม่สุข ท่านเปรียบว่าต้องผูกลิงเอาไว้กับหลัก มิฉะนั้นลิงก็จะหนีไป ไม่อยู่กับที่ หรือหลุดหายไปเลย สิ่งที่จะผูกลิงก็คือเชือก เมื่อเอาเชือกมาผูกลิงมัดไว้กับหลัก ลิงไปไหนไม่ได้ ก็วนอยู่กับหลักหรือใกล้ๆ หลัก

ท่านเปรียบในทางธรรมว่า จิตนั้นเหมือนกับลิง หลักที่ผูกไว้ นั้น เหมือนกับสิ่งที่เราเกี่ยวข้องต้องทำในขณะนั้น จะเป็นกิจที่ต้องทำหรือเป็นธรรมอย่างใดอย่างหนึ่งก็คือหลักนั้น เชือกที่ผูกก็คือสติ สติเป็นตัวที่ผูกจิตไว้กับหลักหรือสิ่งนั้น ตั้งไว้ คุมไว้ กำกับไว้ไม่ให้หลุดหายไป

ถ้าเป็นสิ่งเฉพาะหน้า ซึ่งปรากฏอยู่หรือโผล่เข้ามา ก็เพียงแต่ตั้งจิตไว้กับสิ่งนั้นๆ คุมไว้ กำกับไว้ไม่ให้หลุดลอยหรือผ่านหายไปไหน อย่างที่พูดกันว่า เวลาทำอะไรก็ให้ระลึกไว้ คือคอยนึกถึงสิ่งที่เรากำลังทำนั้น นึกถึงอยู่เรื่อยๆ ให้สิ่งนั้นอยู่ในการรับรู้ หรืออยู่

กับจิตของเรา ไม่ให้คลาดไม่ให้พลัดกันไป อย่าให้สิ่งนั้นหลุดหาย หรืออย่าให้จิตของเราฟุ้งซ่านล่องลอยไปที่อื่น

แต่ทีนี้ ถ้าสิ่งนั้นอยู่ห่างไกลออกไปไม่ปรากฏอยู่ เช่นเป็นเรื่องอดีตผ่านไปแล้ว ยกตัวอย่างเช่น ธรรมคือคำสอนที่ได้ฟังมาก่อนหรือสิ่งที่ได้เล่าเรียนไว้ เมื่อหลายวันหรือหลายเดือนมาแล้ว สิ่งนั้นอยู่ห่าง สติก็ทำหน้าที่ดึงเอามา เมื่อก็ดึงไว้ ไม่ให้ไปไหน ให้อยู่กับสิ่งนั้น ทีนี้ถ้าสิ่งนั้นอยู่ห่างก็ดึงเอามา หรือดึงจิตไปไว้กับสิ่งนั้น ให้ไปอยู่ด้วยกัน นี่คือสิ่งที่เรียกว่า สติ

สติ ดึงเอาจิตมากำกับไว้กับสิ่งที่ต้องการ หรือสิ่งที่เราควร จะเกี่ยวข้อง ทำให้สิ่งนั้นอยู่ในการรับรู้ของจิต ไม่หลุดลอย ไม่หล่นหาย ไม่พลัดกันไปเสีย นี่คือน้ำที่ของสติ ประโยชน์ของสติก็อยู่ตรงนี้ อันนี้คือเครื่องมือหรืออุปกรณ์ที่เรียกว่าองค์ประกอบข้อที่ ๑ ได้แก่ สติ

องค์ประกอบที่ ๒ “ธัมมวิจยะ” หรือ “ธรรมวิจยะ” แปลว่าการวิจยธรรม วิจย นั้นแปลว่า การเพินหรือเลือกเพิน คือการใช้ปัญญาไตร่ตรอง พิจารณา สอดส่อง ค้นหา ธรรม ก็คือความจริง ความถูกต้อง สิ่งที่ดีงาม สิ่งที่เป็นประโยชน์เกื้อกูล หรือคำสอนที่ให้ความรู้เกี่ยวกับความจริง ความถูกต้องดีงาม และสิ่งที่เป็นประโยชน์เกื้อกูลนั้น

สิ่งนั้นอาจจะอยู่ต่อหน้าก็ได้ เช่นเรามองเห็นอะไรอยู่ข้างหน้าหรือขณะนี้ เรากำลังเผชิญกับอารมณ์ที่เข้ามาเกี่ยวข้อง เราก็เพิน คือมองค้นหาให้เห็นธรรมเพินเอาธรรมออกมาให้ได้ หรือมองให้เป็นธรรม

ถ้ามองไม่ดี ใจของเราก็วุ่นวาย บั่นป่วน กระวนกระวาย เดือดร้อน แต่ถ้ามองให้ดี ถึงแม้สิ่งนั้นคนทั่วไปเขาว่าไม่ดี ไม่ชอบใจ เมื่อจำเป็นที่เราจะต้องเกี่ยวข้องกับสิ่งนั้นเฉพาะหน้าแล้ว เราก็มองให้มันเป็นธรรมไป หรือมองให้เห็นธรรมขึ้นมา ทำแบบนี้ก็เป็นธรรมวิจยอย่างหนึ่ง เรียกว่ามองอะไรก็ได้ ถ้ามองให้ดีแล้วมันเป็นธรรมหรือทำให้เห็นธรรมได้หมด

เหมือนอย่างอาจารย์ที่สอนธรรมบางท่าน ท่านเน้นในเรื่องนี้ว่า มองอะไรให้เห็นเป็นธรรม มองใบไม้ อัฐิ ดิน อะไรก็เป็นธรรมหมด ถ้ามองไม่ดี อะไรๆ ก็เป็นอธรรมไปหมด ทำให้ใจของเราเสียหาย เช่นเห็นคนไม่น่าดู ถ้ามองไม่ดีก็เกิดโทสะ แต่ถ้ามองให้ดีอาจจะเกิดกรุณา เกิดความสงสาร อย่างนี้เป็นต้น

หรืออย่างพระเถรท่านหนึ่งในสมัยพุทธกาล ถึงวาระมีหน้าที่ไปจัดอุโบสถก็ไปจุดเทียนขึ้น แสงเทียนสว่าง มองที่เปลวเทียนนั้น เห็นความเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป พอมองอย่างนี้ก็เห็นธรรม ทำให้เกิดปัญญาขึ้นมา

ฉะนั้น สิ่งทั้งหลายนี้อยู่ที่เรามอง จึงต้องรู้จักมอง มองให้ดี มองให้เป็น มองให้เห็นธรรม หรือมองให้เป็นธรรม

ที่นี้ประการต่อไป ธรรมวิจยนั้นพิจารณาไตร่ตรองสิ่งที่สติดึงมา อย่างที่อาตมภาพได้กล่าวเมื่อกี้ว่า เราอาจจะใช้สติดึงสิ่งที่อยู่ห่างไกล เช่น สิ่งที่เราได้เล่าเรียนมาแล้ว ได้ฟังมาก่อนแล้ว อาจเป็นธรรมคำสอนต่างๆ เข้ามาสู่จิต แล้วก็ใช้ปัญญาพิจารณาเพินหาความหมาย เพินหาสาระ เลือกรับเอามาใช้ให้เหมาะหรือให้ตรงกับที่ต้องการจะใช้ให้ได้ผล

เช่น เวลาเราอยู่นิ่งๆ ว่างๆ เราก็ระลึกรู้ถึงทบทวนธรรมที่ได้เล่าเรียนมาแล้ว เอามาเลือกเฟ้น นำมาใช้ให้ถูกกับโอกาส ใช้ให้เหมาะกับกิจเฉพาะหน้าหรือแก้ปัญหาคณะเฉพาะหน้าของเราให้ถูกต้องได้ ให้พอดี การเลือกเฟ้นออกมาให้ถูกต้องนี้ก็เรียกว่า ธรรมวิจยเหมือนกัน แม้กระทั่งว่า เฟ้นให้รู้ว่าคุณค่าของหลักธรรมนั้นคืออะไร ในกรณีนั้นๆ มุ่งเอาแง่ไหน อย่างนี้ก็เรียกว่า “ธรรมวิจย”

องค์ประกอบที่ ๓ “วิริยะ” วิริยะ แปลว่าความเพียร ความเพียรนี้แปลตามศัพท์ว่า ความเป็นผู้กล้าหาญ หรือความกล้ากล้า วิริยะหรือวิริยะก็มาจาก วีระ ได้แก่ความเป็นวีระ อย่างที่เราพูดกันในคำว่า วีรชน วีรบุรุษ วีรสตรี เป็นต้นนั่นเอง

วิริยะ หรือความกล้ากล้านี้ หมายถึงพลังความเข้มแข็งของจิตใจ ที่จะเดิน ที่จะก้าวหน้าต่อไป ถึงจะเผชิญอุปสรรค ความยุ่งยาก ความลำบาก ถึงจะเป็นงานหนัก หรือมีภัย ก็ไม่ครั่นคร้าม ไม่หวั่นหวาด ไม่กลัว ใจสู้ ไม่ย่อท้อ ไม่ท้อถอย และไม่ท้อแท้ มีกำลังประคับประคองใจของตัวเองไว้ไม่ให้ถอย อันนี้เรียกว่า วิริยะ ก็เป็นหลักสำคัญ เป็นตัวกำลังความเข้มแข็ง เป็นองค์ประกอบที่จะให้ทำได้สำเร็จ

องค์ประกอบที่ ๔ “ปีติ” ปีติ แปลว่าความอิ่มใจ หรือความดีมีด้า ความซาบซึ้ง ปลาบปลื้ม จิตใจของเราก็ต้องการอาหารหล่อเลี้ยง คล้ายกับร่างกายเหมือนกัน ปีตินี้เป็นอาหารหล่อเลี้ยงสำคัญของจิตใจ

บางท่านที่ได้เจริญธรรมดีแล้ว แม้จะรับประทานอาหารทางกายไม่มาก แต่ถ้าอิมใจ สามารถทำใจของตนเองให้มีปิติได้เสมอ ก็จะเป็นผู้ผ่องใสกระปรี้กระเปร่า ร่างกายก็พลอยเิบอิมไปด้วยได้เหมือนกัน อย่างที่ท่านเรียกว่า ปิติรักษา แปลว่า ผู้มีปิติเป็นรักษา คือ มีปิติเป็นอาหาร

เพราะฉะนั้น วิธีการอย่างหนึ่งที่จะช่วยจิตใจของตัวเอง ก็คือพยายามสร้างปิติขึ้นมา ปิติเป็นอาหารหล่อเลี้ยงจิตใจให้เิบอิม ความอิมใจช่วยได้มาก

บางคนแม้จะรับประทานอาหารได้มาก แต่ถ้าจิตใจมีความวิตกกังวล เกร็งร้อนใจ ร่างกายก็อาจจะชubbชืดทรุดโทรมลงได้ แต่คนที่สบายใจ มีอะไรช่วยให้อิมใจ อิมใจอยู่เสมอ ก็อาจทำให้ร่างกายดีมีผิวพรรณผ่องใสไปด้วย โดยที่อาหารกายนั้น มีแต่เพียงพอประมาณ เพราะฉะนั้น ปิตินี้ จึงเป็นหลักสำคัญอย่างหนึ่ง เป็นธรรมที่ควรจะสร้างให้เกิดมีในใจของตนเสมอ ๆ

องค์ประกอบที่ ๕ "ปัสสัทธิ" ปัสสัทธิ แปลว่าความผ่อนคลาย หรือสงบเย็น ไม่กระสับกระส่าย ไม่เครียด ท่านแบ่งเป็นกายผ่อนคลายกับใจผ่อนคลาย หรือสงบเย็นกายกับสงบเย็นใจ คือไม่กระสับกระส่ายไม่เขม็งเครียด สงบเย็นกายท่านหมายเอาลึกซึ้งถึงการสงบผ่อนคลายของกองเจตสิก แต่เราจะถือเอาการสงบผ่อนคลายของร่างกายธรรมดาได้ง่ายๆ

คนเราถ้ามีความเครียด มีเรื่องไม่สบายใจแล้ว มันจะเครียดทั้งกายและใจ สภาพที่ตรงข้ามกับปัสสัทธิ ก็คือความเครียด เมื่อมีเรื่องก่อกวนกังวลใจ อะไรต่างๆ ทางใจแล้ว ก็

พลอยเครียดทางกายด้วย ไม่มีความสุข และจะทำให้ร่างกายทรุดโทรมลงด้วย

หรือถ้ากายเครียด ใจก็พลอยเครียดไปด้วย เช่น พระพุทธเจ้าครั้งยังเป็นพระโพธิสัตว์ ก่อนตรัสรู้ ทรงทดลองบำเพ็ญทุกรกิริยา กลั่นลมหายใจจนกายสะท้อน ก็เกิดความเครียด ความกระสับกระส่าย ทั้งทางกายและทางใจ เช่นเดียวกัน

ฉะนั้น ท่านจึงให้เจริญธรรมที่ตรงข้ามกับความเครียดนี้ นั่นก็คือ ปัสสัทธิ ความสงบเย็น ความผ่อนคลาย ร่างกายก็ผ่อนคลาย จิตใจก็ผ่อนคลาย ภาวะนี้เรียกว่าปัสสัทธิ เป็นสิ่งที่ดีมาก เป็นตัวที่มักจะมาตามปิติ คือ พออิ่มใจ ก็เกิดความผ่อนคลายสบาย

องค์ประกอบที่ ๖ “สมาธิ” สมาธิ แปลว่า ความตั้งใจมั่น หรือแน่วแน่อยู่กับสิ่งนั้นๆ ถ้าพิจารณาสิ่งใด ก็ให้จิตใจแน่วแน่ จับอยู่ที่สิ่งนั้น ถ้าทำกิจทำงานอะไร ก็ให้ใจของเราแน่วอยู่กับสิ่งนั้น อย่างที่เรียกว่า ใจอยู่กับกิจ จิตอยู่กับงาน อันนี้เรียกว่า สมาธิ

ใจอยู่กับสิ่งที่หนึ่ง ไม่เคลื่อนที่ก็มี สมาธิก็จับนิ่งสนิทอยู่ แต่ถ้าทำกิจอะไรที่เป็นความเคลื่อนไหว เป็นการเคลื่อนที่ไป สมาธิก็คงอยู่ คือจิตอยู่ด้วยกับสิ่งที่กำหนด เป็นไปแบบเรียบสนิท อันนี้ก็เรียกว่า สมาธิ จิตใจที่แน่วแน่เป็นจิตใจที่มีกำลังมาก เฉพาะอย่างยิ่งคือเป็นจิตใจซึ่งเหมาะที่จะใช้งานให้ได้ผลดี

ในข้อ ๑ ที่ว่าด้วยสติ ได้บอกว่า สติเป็นตัวที่จับ ตั้ง ตรึง หรือกำกับไว้ ทำให้จิตอยู่กับสิ่งที่กำหนด ไม่หลุดลอยหาย หรือคลาดจากกันไป ในข้อ ๖ นี้ก็ว่า สมาธิ คือการที่จิตอยู่กับสิ่งที่

กำหนดนั้น แน่วแน่ ตั้งมั่น แนบสนิท โยมบางท่านก็จะสงสัยว่า สติ กับสมาธินี้ฟังดูคล้ายกันมาก จะเห็นความแตกต่างกันได้อย่างไร

ขอชี้แจงว่า คำอธิบายข้างต้นนั้นแหละ ถ้าอ่านให้ดี ก็จะมองเห็นความแตกต่างระหว่างสติกับสมาธิ การทำให้จิตอยู่กับสิ่งที่กำหนดเป็นสติ การที่จิตอยู่กับสิ่งที่กำหนดได้เป็นสมาธิ

การตั้ง การตรึง การจับ การกำกับไว้ เป็นการทำให้จิตอยู่กับสิ่งที่กำหนด การตั้ง การตรึง การจับ การกำกับนั้น จึงเป็นสติ ส่วนการที่จิตตั้งมั่น แน่วแน่ แนบสนิท เป็นอาการที่จิตอยู่กับสิ่งที่กำหนด การตั้งมั่น แน่วแน่ แนบสนิทนั้นจึงเป็นสมาธิ

สิ่งทั้งหลายที่เข้ามาสู่การรับรู้ของเรา หรือสิ่งที่ใจเรารับรู้นั้น ผ่านเข้ามาทางตาบ้าง ทางหูบ้าง ทางจมูกบ้าง ทางลิ้นบ้าง ทางกายบ้าง ปรากฏขึ้นมาในใจบ้าง ศัพท์ทางพระเรียกว่า อารมณ

เมื่ออารมณเข้ามาแล้ว มันก็ผ่านหายไป ที่นี้ ถ้ามันไม่เกี่ยวอะไรกับเรา มันจะผ่านหายไป ก็ช่างมัน เราก็ไม่ต้องไปยุ่งด้วย แต่ถ้าเราจะต้องใช้ หรือจะต้องเกี่ยวข้องของมันขึ้นมา แล้วมันหายไป หลุดลอยไป ไม่ยอมอยู่กับเรา เราก็จะไม่ได้ประโยชน์ที่ต้องการ ตอนนั้นแหละผลเสียก็จะเกิดแก่เรา เราจึงต้องมีความสามารถที่จะดึงเอามันไว้ ไม่ให้หลุดลอยหายไป หรือผ่านหายไป การดึงเอาสิ่งนั้นไว้ เอาจิตกำกับมันไว้ หรือตรึงมันไว้กับจิต นี่แหละคือบทบาทของสติ ได้แก่การคอยนึกเอาไว้ ไม่ให้อารมณนั้นหลุดลอยหายไป

อีกอย่างหนึ่ง อารมณนั้นเข้ามาแล้วและผ่านล่องไปแล้ว ไม่ปรากฏต่อหน้าเรา แต่ไปอยู่ในความทรงจำ ตอนนี้อาตมเกิดจะต้องใช้ จะต้องเกี่ยวข้องกับมัน เราจะทำอย่างไร เราก็ต้องมีความ

สามารถที่จะดึงเอามันขึ้นมาไว้ต่อหน้าเราขณะนี้ การดึงเอา
อารมณ์ที่ผ่านล่วงไปแล้วขึ้นมาให้จิตพบกับมันได้ นี่ก็เป็นบทบาท
ของสติ ได้แก่การระลึกขึ้นมา ทำให้สิ่งที่ผ่านล่วงแล้วโผล่ขึ้นมา
ปรากฏอยู่ต่อหน้า

อย่างไรก็ดี การดึง การตรึง การจับ หรือการกำกับไว้ ย่อม
เป็นคู่กันกับการหลุด การพลัด การพลาด การคลาด หรือการหาย
ไป การนึกและระลึก ก็เป็นคู่กับการเผลอและการลืม ดังนั้น เพื่อไม่
ให้เผลอหรือลืม ไม่ให้อารมณ์หลุดลอยหายไปจากจิต หรือไม่ให้
จิตพลัดพลาดกันกับอารมณ์ ก็ต้องคอยกำกับ จับ ดึง เน้นย้ำ รังไว้
เรื่อย ๆ

ถ้าจะให้มันใจหรือแนใจยิ่งกว่านั้น ก็ต้องให้จิตตั้งมั่น หรือ
แน่วแน่อยู่นับอารมณ์นั้น หรือให้อารมณ์นั้นอยู่กับจิตแนบสนิท
หรือหนึ่งสนิทไปเลย ถ้าถึงขั้นนี้ได้ ก็เรียกว่าเป็นสมาธิ

เราจะใช้ จะทำ จะดู จะพิจารณาสิ่งใด สิ่งนั้นก็ต้องอยู่ใน
กำกับหรือปรากฏอยู่ต่อหน้า ถ้าของนั้นเป็นสิ่งที่เลื่อนไหล หรือจะ
ปลิวลอย เช่นอย่างแผ่นผ้า หรือสำลี ที่อยู่กลางลมพัด ก็ต้องมี
อะไรผูกรั้งดึงไว้ ไม่ให้หลุดลอยหรือเลื่อนไหลหายไป เมื่อสิ่งนั้นถูก
ผูกรั้งดึงไว้แล้ว เราก็จัดการ พิจารณา ดู และทำอะไรๆ กับมันได้
ตามต้องการ

ในกรณีทำงาน ซึ่งจะทำกับแผ่นผ้าหรือสำลีนั่น ไม่จำเป็น
ต้องให้ละเอียดชัดเจนนัก เมื่อแผ่นผ้าหรือสำลีถูกดึงรั้งตรึงไว้ แล้ว
ถึงจะสั้นจะไหวหรือจะส่ายไปมาบ้าง ก็ยังทำงานได้สำเร็จ ถึงจะดู
ก็พอมองเห็นและบอกได้ว่า มีสีคันและรูปทรงอย่างไร

แต่ในกรณีที่เป็นงานละเอียด เช่น ต้องการเห็นรายละเอียดชัดเจน ถึงแม้จะมีเชือกตึงไว้ ตรึงไว้ แต่ถ้ายังสั้นหวายสายอยู่ ก็ไม่สามารถเห็นรายละเอียดหรือทำงานที่ต้องใช้ความแม่นยำให้สำเร็จได้ ในกรณีนี้จะต้องปัก ตอก ยึด หรือประทับให้แน่นแนบนิ่งสนิททีเดียว จึงจะดูให้เห็นชัดในรายละเอียด หรือทำสิ่งที่จำเพาะให้แม่นยำได้

ในทำนองเดียวกัน ถ้าจิตจะมอง จะพิจารณาหรือทำกิจกับอารมณ์ใดที่ไม่ต้องการความละเอียดชัดเจนนัก เพียงมีสติคอยดึงตรึง จับ กำกับ หรือคอยรั้งไว้ ก็เพียงพอที่จะทำงานได้สำเร็จ แต่ถ้าเรื่องใดต้องการความชัดเจนในส่วนรายละเอียด หรือต้องการการกระทำที่แม่นยำแน่นอน ตอนนี้อาจจำเป็นต้องให้จิตถึงขั้นมีสมาธิแน่วมากทีเดียว

ท่านเปรียบเทียบไว้ เหมือนกับว่าเราเอาลูกวัวป่าตัวหนึ่งมาฝึก วัวจะหนีไปอยู่เรื่อย เราก็เอาเชือกผูกวัวป่านั้นไว้กับหลัก ถึงแม้วัวจะดิ้นรนวิ่งหนีไปทางไหน ก็ได้แค่อยู่ในรัศมีของหลัก วนอยู่ใกล้ๆ หลัก ไม่หลุด ไม่หายไป แต่ถึงอย่างนั้น วัวนั้นก็ยังดิ้นรนวิ่งไปมาอยู่ ต่อมานานเข้า ปรากฏว่า วัวป่าคลายพยศ มาหยุดหมอบนิ่งอยู่ที่หลัก สงบเลย

ในข้ออุปมานี้ ท่านเปรียบเทียบการเอาเชือกผูกวัวป่าไว้กับหลัก เหมือนกับเป็นสติ ส่วนการที่วัวป่าลงหมอบนิ่งอยู่ใกล้หลักนั้น เปรียบเหมือนเป็นสมาธิ

ความจริง สติกับสมาธิ ทั้งสองอย่างนี้ทำงานด้วยกัน ประสานและอาศัยกัน สติเป็นตัวนำหน้า หรือเป็นตัวเริ่มต้นก่อน

แล้วสมาธิก็ตามมา ถ้าสมาธิยังไม่แน่ว ยังไม่เข้มมาก สติก็เป็นตัวเด่น ต้องทำงานหนักหน่อย ต้องดึงแล้วดึงอีก หรือคอยดึงแรงๆ อยู่เรื่อย แต่พอสมาธิแน่วสนิทอยู่ตัวดีแล้ว สมาธิก็กลายเป็นตัวเด่นแทน สติที่คอยกำกับหรือคอยตรึงๆ ดึงๆ ไว้ จะทำงานเพียงนิดๆ แทบไม่ปรากฏตัวออกมา แต่ก็ทำงานอยู่นั่นตลอดเวลา ไม่ได้หายไปไหน

เปรียบเทียบเหมือนกับว่า เอาแผ่นผ้ามาซึ่งกลางลม โดยเราเอาเชือกดึงไว้หรือขึงไว้ แผ่นผ้าถูกลมพัด แต่ก็ไม่หลุดลอยหายไป เพราะถูกเชือกดึงเอาไว้ อย่างไรก็ตาม ถึงแม้แผ่นผ้าจะไม่หลุดลอยหายไป แต่มันก็ยับอยู่เรื่อย ยังส่ายไปส่ายมา พลิวไปพลิวมา อยู่ทีนั้น ไม่นิ่ง

ในตัวอย่างเปรียบเทียบนี้ มีทั้งการดึงของเชือกและการอยู่นิ่งของแผ่นผ้า มาด้วยกัน คือตอนที่เชือกดึงไว้ ก็มีการอยู่ตัวของแผ่นผ้าด้วย แต่การอยู่ตัวนั้นมีอยู่ชั่วเดี๋ยวเดียวๆ ความเด่นไปอยู่ที่การดึงหรือรั้งของเชือก การดึงของเชือกนั่นคือสติ ส่วนการอยู่ตัวหรืออยู่นิ่งของแผ่นผ้าเท่ากับสมาธิ จะเห็นว่าตอนนี้สติเป็นตัวเด่น ทำงานหนัก ทำงานมาก ส่วนสมาธิมีได้นิดๆ หนึ่ง ไม่เด่นออกมา คือสติดึงไว้ อยู่ตัวได้นิดก็ยับไปอีกแล้ว ดึงไว้อยู่ตัวได้นิดก็ไปอีกแล้ว ตัวดึงเลยเด่น ส่วนการหยุดนิ่งสั้นเหลือเกิน ชั่วขณะๆ เท่านั้น

อีกกรณีหนึ่ง เป็นแผ่นเหล็ก เอามาตั้งไว้ ก็ต้องเอาเชือกผูกดึงรั้งไว้เหมือนกัน แต่เมื่อถูกลมพัด แผ่นเหล็กนั้นไม่ค่อยจะหวั่นไหว ไม่ค่อยจะขยับ อยู่ตัวนิ่งดีกว่าแผ่นผ้า ตอนนี้การทำงานของสติ คือเชือกที่ดึง ไม่เด่น แต่ก็มีอยู่ คล้ายๆ แอบๆ อยู่ ตัวที่เด่นคือ

ความอยู่ตัวหนึ่งของแผ่นเหล็ก สติได้แต่คลอๆ ไว้ แต่ทั้งสองอย่างก็อยู่ด้วยกัน

ในกรณีของแผ่นผ้าที่ขยับๆ หรือส่ายๆ ไหวๆ นั้น ถ้ามีรูปภาพที่เขียนไว้ใหญ่ๆ หรือตัวหนังสือโตๆ ก็อ่านได้ พอใช้การ แต่ถ้าเป็นลวดลายละเอียด หรือตัวหนังสือเล็กๆ ก็เห็นไม่ถนัด อ่านได้ไม่ชัดเจน หรือถ้าละเอียดนักก็มองไม่ออก หรืออ่านไม่ได้เลย

เพราะฉะนั้น ถ้าเป็นเรื่องที่ดูพอเห็นผ่านๆ เป็นเรื่องหายาๆ เห็นง่าย เพียงคอยมีสติกำกับไว้ ถึงแม้จิตจะอยู่ตัวเป็นสมาธิเพียงชั่วขณะสั้นๆ ก็พอให้สำเร็จกิจ ใช้งานได้ แต่ถ้าเป็นสิ่งที่ต้องพิจารณาตรองดูละเอียด ก็ต้องให้จิตเป็นสมาธิอยู่ตัวแน่นๆ มากๆ จึงจะมองเห็นได้ถนัดชัดเจน

ยิ่งละเอียดลึกซึ้งซับซ้อนมาก ก็ยิ่งต้องการจิตที่เป็นสมาธิแน่วสนิททีเดียว ถ้าเปรียบเทียบก็เหมือนกับจะใช้กล้องจุลทรรศน์ส่องดูจุลินทรีย์ที่แสนเล็ก หรืออะไรที่เล็กเหลือเกิน สิ่งที่ถูกดูถูกตรองพิจารณา ซึ่งถูกเครื่องจับกำกับไว้ จะต้องนิ่งแน่วประสานกับตาและเลนส์ที่ส่องดู อย่างสนิททีเดียว

ตอนนี้แหละ ที่สมาธิเป็นตัวจำเป็น ต้องมีให้มาก เวลาที่เราจะเอาจิตไปใช้งานสำคัญๆ จะในแง่พลังจิตก็ดี ในแง่ของการพิจารณาเรื่องละเอียดซับซ้อนมากด้วยปัญญาที่คมกล้าก็ดี ท่านจะเน้นบทบาทของสมาธิอย่างมาก เรียกว่าสมาธิเป็นบาทหรือเป็นฐานของงานใช้กำลังจิตหรืองานใช้ปัญญานั้นๆ

ตอนที่สมาธิยังอ่อน อยู่ชั่วขณะเดียวหนึ่งๆ จะไปๆ ก็ต้องใช้สติคอยตั้งอยู่เรื่อยๆ สติก็จึงทำงานมาก เป็นตัวเด่นอย่างทีกล่าว

แล้ว ตอนนั้นจึงอยู่ในภาวะที่คอยดิ่งไว้ กับจะหลุดไป เหมือนคอยดิ่งจุดหรือชักคะเย่อกันอยู่ พอแนวแน้อยู่ตัวสนิทแล้วก็หมดเรื่องที่จะต้องคอยจุด พ้นจากการที่จะต้องคอยดิ่งกันที่ สติก็เพียงแค่คลออยู่ ก็เอาจิตที่เป็นสมาธิไปใช้งานได้เต็มที่

อย่างทีกล่าวก่อนแล้วว่า ระหว่างสติกับสมาธินั้น สติเป็นตัวนำหน้า หรือเป็นตัวเริ่มต้นก่อน แม้ว่าจุดหมายเราจะต้องการสมาธิ โดยเฉพาะต้องการสมาธิที่แน่วแน่เข้มมาก แต่ก็จะต้องเริ่มงานด้วยสติ ดังนั้น ในการฝึกสมาธิ จึงต้องเริ่มต้นด้วยการเอาสติมาชักนำ หรือมาจับตั้งจูงเข้า คือเอาสติมากำหนดอารมณ์หรือสิ่งที่ใช้เป็นกรรมฐานนั้น ๆ ก่อน

ดังจะเห็นว่า ในการฝึกสมาธิหรือเจริญสมาธินั้น วิธีฝึกทั้งหลายจะมีชื่อลงท้ายด้วยสติกันทั่วไป เช่น อานาปานสติ พุทธานุสติ มรณสติ เป็นต้น พูดง่ายๆ ว่า สติเป็นเครื่องมือของสมาธิภาวนา หรือสมาธิภาวนาใช้สติเป็นเครื่องมือนั่นเอง

พูดเรื่องสติมาเสียนาน ขอยุติเอาไว้แค่นี้ก่อน ยังมีองค์ประกอบข้อสุดท้าย ที่จะต้องพูดต่อไปอีก

องค์ประกอบที่ ๗ ซึ่งเป็นข้อสุดท้าย คือ “อุเบกขา” อุเบกขา แปลกันง่ายๆ ว่า ความวางเฉย วางเฉยอย่างไร ถ้าเราเห็นอะไร รับรู้อะไรแล้วเราวางเฉยเสีย บางทีมันเป็นแต่เพียงความวางเฉยภายนอก หรือพยายามทำเป็นเฉย แต่ใจไม่เฉยจริง และไม่รู้เรื่องราวอะไร อย่างนี้ไม่ถูกต้อง เฉยอย่างนี้ไม่ใช่อุเบกขา

ความวางเฉยในที่นี้ หมายถึง ความเรียบสงบของจิตที่เป็นกลางๆ ไม่เอนเอียงไปข้างโน้นข้างนี้ และเป็นความเฉยรู้ คือ รู้ทัน

จึงเฉย ไม่ใช่เฉยไม่รู้ หรือเฉยเพราะไม่รู้ เป็นการเฉยดูอย่างรู้ทัน และพร้อมที่จะทำการเมื่อถึงจังหวะ

ท่านเปรียบจิตที่เป็นอุเบกขานี้ว่า เป็นจิตที่ทุกอย่างเข้าที่ ดีแล้ว เพราะทุกอย่างที่ถูกต้องจังหวะกันดีแล้ว ใจของเราจึงวางเฉยดูมันไป เหมือนอย่างเมื่อท่านขับรถ ตอนแรกเราจะต้องวุ่นวายเร่งเครื่องปรับอะไรต่ออะไรทุกอย่างให้มันเข้าที่ พอทุกอย่างเข้าที่แล้ว เครื่องก็เดินดีแล้ว วิ่งเรียบสนิทดีแล้ว ต่อแต่นี้เราก็เพียงคอยมองดู คุมไว้ ระวังไว้ ให้มันเป็นไปตามที่เราต้องการเท่านั้น

การที่ทุกอย่างเข้าที่เรียบร้อยแล้ว เดินดีแล้ว เราได้แต่คุม เครื่องอยู่มองดูเฉยๆ นี้ สภาวะนี้เรียกว่าอุเบกขา เป็นสภาพจิตที่สบาย เพราะว่าทำทุกอย่างดีแล้ว ทุกอย่างเดินเข้าสู่รูปของมันแล้ว

เหมือนอย่างว่า ถ้าเป็นพ่อเป็นแม่ เมื่อลูกเขารับผิดชอบตัวเองได้ เขามีการมีงานต่างๆ ทำแล้ว เราช่วยเขามาแล้ว เขาดำเนินการของเขาได้ ทำงานของเขาได้ดีแล้ว คุณพ่อคุณแม่ก็เพียงแต่มองดูเท่านั้น ไม่เข้าไปวุ่นวาย ไม่ก้าวก่ายแทรกแซงในชีวิตหรือในครอบครัวของเขา จิตใจที่วางเฉยอย่างนี้ได้เรียกว่า อุเบกขา

อุเบกขาไม่ใช่ไม่รู้อะไร ไม่ใช่เฉยเมยไม่รู้เรื่อง หากแต่รับรู้อย่างผู้มีปัญญา รู้ว่าอะไรเป็นอะไร เมื่อเข้าที่ดีแล้ว ทุกอย่างเป็นไปด้วยดี รู้ว่าคนเขาควรรับผิดชอบตัวเองในเรื่องนี้ ใจเราวางเป็นกลางสนิท สบาย อย่างนี้เรียกว่า “อุเบกขา”

ทั้งหมดนี้คือ ตัวองค์ธรรม ๗ ประการ ที่เป็นองค์ประกอบขององค์รวมคือ โภธิ หรือการตรัสรู้ เวลาเอามาพูดแยกๆ กันอย่างนี้ บางทีก็เข้าใจไม่ถนัดนัก แต่ก็พอเห็นเค้าได้ว่า ธรรมทั้ง ๗ อย่างนี้

ไม่ต้องเอาครบทั้งหมดหรอก แม้เพียงอย่างเดียวถ้ามีสักข้อก็ช่วยให้จิตใจสบายแล้ว

ถ้าเป็นผู้เจ็บไข้ มีเพียงอย่างเดียว หรือสองอย่าง จิตใจก็สบาย เช่น มีสติ จิตใจไม่หลงไหลพันเพื่อน หรือมีปัสสัทธิ ภายใจผ่อนคลาย เรียบเย็น สบาย ไม่มีความเครียด ไม่กังวลอะไร แค่นี้ก็เป็นสภาพจิตที่ดีแล้ว ถ้ารู้จักมองด้วยธัมมวิจยะ ก็ทำได้ ยิ่งถ้ามีวิริยะ มีกำลังใจด้วย ก็เห็นชัดเจนว่า เป็นสภาพดีที่พึงต้องการเน่ๆ จิตใจของผู้เจ็บไข้ นั้น จะไม่ต้องเป็นที่น่าห่วงกังวลแก่ท่านผู้อื่น ยิ่งมีปิติ มีสมาธิ มีอุเบกขา ที่สร้างขึ้นมาก็ยังดี

บูรณาการองค์ประกอบให้เกิดสุขภาพเป็นองค์รวม

แต่ที่ท่านต้องการก็คือ ให้องค์ธรรมทั้ง ๗ นี้มาทำงานร่วมกันครบถ้วน จึงจะเรียกว่าเป็น “โพชฌงค์” ที่จะให้เกิดการตรัสรู้ ทำให้กลายเป็นผู้ตื่น ให้กลายเป็นผู้บริสุทธิ์ ให้กลายเป็นผู้ผ่องใสเบิกบาน โดยที่องค์ธรรมทั้ง ๗ นี้มาทำงานร่วมกันครบบริบูรณ์ เป็นองค์รวมอันหนึ่งอันเดียว

ท่านแสดงลำดับวิธีการที่องค์ธรรมทั้ง ๗ ประการนี้มาทำงานร่วมกันไว้ว่า

เริ่มต้นด้วยข้อ ๑ คือสติ สติอาจจะตั้งสิ่งที่เราเกี่ยวข้องเฉพาะหน้าไว้ให้อยู่กับจิต หรือให้จิตอยู่กับสิ่งที่พิจารณาหรือที่กระทำนั้นอย่างหนึ่ง หรืออาจจะตั้งสิ่งที่ห่างไกลเข้ามา คือเรื่องที่ผ่านมาไปแล้ว เช่น ธรรมที่ได้เล่าเรียนมาแล้ว ก็มานึกทบทวนระลึก

ขึ้นในใจอย่างหนึ่ง สถิตนี้เป็นตัวแรกที่จะเข้าไปสัมผัสกับสิ่งที่เราเข้าไปเกี่ยวข้องกับ พอสติตั้งเอาไว้ ดังเข้ามา หรือระลึกขึ้นมาแล้ว

ต่อไปขั้นที่ ๒ ก็ใช้ธรรมวิจย เลือกพ้นไตรตรองธรรม เหมือนกับที่อาตมภาพกล่าวสักครู่นี้ว่า เมื่อจิตของเราพบปะกับ อารมณ์นั้น หรือสิ่งนั้นแล้ว ก็มองให้เป็นธรรม มองให้เห็นธรรม

มองอย่างท่านพระเถรที่กล่าวถึงเมื่อกี้ ที่มองดูเปลวเทียนก็ มองเห็นธรรม เกิดความเข้าใจ หยั่งลงไปถึงความเกิดขึ้น ความ ตั้งอยู่ ความดับไปของสิ่งทั้งหลาย หรือถ้ามองเห็นภาพหมู่มนุษย์ กำลังวุ่นวายกัน ก็อย่าให้จิตไปปั่นป่วนวุ่นวายสับสน มองให้เห็นแง่ ด้านที่จะเกิดความกรุณา ให้จิตใจมองไปในด้านความปรารถนาดี คิดจะช่วยเหลือ หรือเป็นเรื่องน่าสงสาร

ถ้าเป็นสิ่งที่ล่วงแล้ว ก็ตั้งจิตกับอารมณ์เข้ามาหากัน แล้วก็ มองเห็นธรรมในอารมณ์นั้น หรือระลึกถึงคำสอน นำเอาธรรมที่ได้ เรียนมานั้น ขึ้นมาไตรตรองดู เพ้นให้เห็นความหมายเข้าใจชัดเจน ดี หรือเลือกเพ้นให้ได้ว่า ในโอกาสเช่นนี้ ขณะนี้ เราควรจะใช้ธรรม ข้อไหนแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า เพราะบางทีเราไม่สามารถทำใจได้ ไหวกับสิ่งที่เราเห็นเฉพาะหน้า

ถึงแม้ท่านจะบอกว่า ให้มองอารมณ์ที่เห็นเฉพาะหน้านี้ เป็นธรรมหรือมองให้เห็นธรรม แต่เราทำไม่ไหว เราก็อาจจะระลึก นึกทบทวนไปถึงธรรมที่ผ่านมาแล้ว เพื่อเอามาใช้ว่า ในโอกาสนี้จะ เลือกเอาธรรมอะไรมาใช้จึงจะเหมาะ จึงจะเป็นประโยชน์ แก้ไข ปัญหาเฉพาะหน้าได้ อันนี้ก็เป็นข้อที่ ๒ เรียกว่าธรรมวิจย

อย่างน้อยการที่ได้ทบทวน นึกถึงธรรมที่ได้เล่าเรียนมานั้น ก็ทำให้จิตมีงานทำ ก็สบายใจขึ้น ถ้าเลือกได้ธรรมที่ต้องการ หรือ เห็นได้เข้าใจความหมาย ก็จะเกิดกำลังใจขึ้นมา จิตก็จะมีแรงก้าว หน้าต่อไป

ต่อไปก็ผ่านเข้าสู่ข้อที่ ๓ คือ วิริยะ ที่แปลว่าความแกล้ว กล้า ความมีกำลังใจ จิตใจของเรานั้นมักจะห่อถอยหดหู่ บางทีก็ ว่าเหว เหวา เเซ้ง หรือไม่ก็ตื่นนอนกระสับกระส่าย วุ่นวายใจ กลัดกลุ้ม ที่เป็นอย่างนี้เพราะจิตไม่มีที่ไป จิตของเราเคืองคว้าง

แต่ถ้าจิตมีทางไป มันก็จะแล่นไป เพราะจิตนี้ปกติไม่หยุด นิ่ง ชอบไขว่คว้าหาอารมณ์ แต่เราคว่าอะไรที่จะให้เป็นทางเดิน ของจิตไม่ได้ จิตก็ว่าวุ่นและวณเป็นวิญญะ วิ่งพล่านในวงจรที่ไม่ดีไม่ งามอยู่อย่างนั้นนั่นเอง ทำความเดือดร้อนใจให้แก่ตนเอง ที่นี้ถ้าทำ ทางเดินให้แก่จิตได้แล้ว จิตก็จะมีพลัง ก็จะเกิดวิริยะ มีกำลังใจที่ จะวิ่งแล่นไป

ถ้ามีธัมมวิริยะ คือมองและเพียรธรรมให้ปัญญาเกิด มีความสว่างขึ้นมาในอารมณ์นั้น ก็เป็นทางเดินแก่จิตได้ จิตก็จะมี ทางและวิ่งแล่นไปในทางนั้น คือมองเห็นเรื่องที่จะทำ มองเห็นทาง ที่จะก้าวหน้าไป รู้จุดรู้แจ้งรู้วิธีที่จะแก้ไขจัดการกับเรื่องนั้นๆ หรือที่ จะปฏิบัติต่อสิ่งนั้นๆ แล้ว ก็จะมีแรงขึ้น ก็จะเกิดกำลังใจขึ้น ทั้งสอง ข้อนี้เป็นสิ่งที่เนื่องอาศัยกัน อันนี้เรียกว่า วิริยะ คือความมีกำลังใจ ที่จะก้าวไป เป็นเครื่องประดับประดาจิตไม่ให้หดหู่ ไม่ให้ห่อถ่อ หรือห่อถอย

พอเกิดวิริยะ จิตมีกำลังแล้ว ปิติ ความอิ่มใจก็เกิดขึ้นด้วย คนที่มีกำลังใจ ใจเข้มแข็ง ใจได้เห็นเป้าหมายอะไรขึ้นมาแล้วก็จะเกิดปิติ มีความอิ่มใจขึ้น อย่างที่เรียกว่าเกิดมีความสุข

ท่านเปรียบเหมือนกับว่า คนหนึ่งเดินทางไกลฝ่ามากลาง ตะวันบ่ายแดดร้อนจ้า บนท้องทุ่งโล่งที่แห้งแล้ง มองหาหมู่บ้าน และแหล่งน้ำสระห้วยลำธาร ก็ไม่เห็น เดินไปๆ ก็เหน็ดเหนื่อย ชักจะเมื่อยล้า ทำท่าจะเกิดความท้อแท้และท้อถอย อ่อนแรงลงไป ใจ ก็หวาดหวั่นกังวล เกิดความเครียดขึ้นมา

แต่ตอนหนึ่งมองไปลิบๆ ข้างหน้าด้านหนึ่ง เห็นหมู่ไม้เขียว ขจีอยู่ไกลๆ พอเห็นอย่างนั้นก็เอาข้อมูลที่มองเห็นในแง่ต่างๆ มา คิดพิจารณาตรวจสอบกับความรู้ที่ตนมีอยู่ ก็รู้แจ้งแก่ใจว่าที่นั่นมี น้ำ พลันก็เกิดวิริยะมีกำลังเข้มแข็งขึ้นมา ก้าวหน้าต่อไป และ พร้อมกับการก้าวไป เดินไป หรือวิ่งไปนั้น หัวใจก็เกิดความชุ่มชื้น เปี่ยมด้วยความหวัง ทั้งที่ยังไม่ถึงน้ำ ก็ชุ่มฉ่ำใจ เกิดความอิ่มใจ ด้วยปิติ

พอเกิดความอิ่มใจแล้ว ก็จะมีอารมณ์ผ่อนคลายสบายใจ สงบลงได้ หายเครียด เพราะคนที่เครียดกระสับกระส่ายนั้น ก็เนื่อง ด้วยจิตเป็นอย่างที่พูดเมื่อกันว่า หวาดหวั่นกังวล อ้างว้าง หรือ วณอยู่ ติดค้างอยู่ ไม่มีที่ไป ก็เคืองคว้างๆ จิตก็ยิ่งเครียดยิ่ง กระสับกระส่าย พอจิตมีทางไปแล้ว ก็มีกำลังใจเดินหน้าไป มีความอิ่มใจ ก็มีความผ่อนคลายสบายสงบไปด้วย หายเครียดหาย กระวนกระวายใจ จิตก็ผ่อนคลายสงบระงับ กายก็ผ่อนคลายสงบ ระงับ อันนี้เรียกว่า เกิดปัสสัทธิ

พอเกิดปัสสัทธิแล้ว จิตซึ่งเดือดร้อนวุ่นวายเพราะความ
 เคืองคว้างกระสับกระส่าย เมื่อมีทางไปแล้วก็เดินเข้าสู่ทางนั้น
 ความกระสับกระส่ายกระวนกระวาย ความหวาดหวั่นกังวลและ
 เครียดก็หายไป จิตก็นิ่งสงบ แน่วแน่ไปกับการเดินทางและกิจที่จะ
 ทำในเวลานั้น ก็เกิดเป็นสมาธิขึ้น แล่นแน่วไปในทางนั้น วิ่งไปทาง
 เดียวอย่างแน่วแน่ และมีกำลังมาก

ท่านเปรียบเหมือนกับน้ำที่เรารดลงมาจากที่สูง น้ำที่เรา
 เอาภาชนะหรือที่บรรจุขนาดใหญ่เทลงบนยอดภูเขา ถ้าน้ำนั้นไหล
 ลงมาอย่างกระจัดกระจายก็ไม่มีกำลัง แต่ถ้าเราทำทางให้ จะต่อ
 เป็นท่อนก็ตาม หรือชุดเป็นรางน้ำก็ตาม น้ำที่ลงมาตามทางนั้นจะ
 ไหลพุ่งเป็นทางเดียว และมีกำลังมาก เหมือนจิตที่ได้ทางของมัน
 ชัดเจนแล้ว ก็จะเป็นจิตที่ไหลแน่วไปในทางนั้น และมีกำลังมาก นี่
 เป็นจิตที่มีสมาธิ

เมื่อจิตมีสมาธิ ก็เป็นอันว่าทุกอย่างเดินไปด้วยดีแล้ว เมื่อ
 จิตมีทางไป ไปในทางที่ถูกต้องสู่จุดหมาย เดินไปด้วยดี ไม่มีหวั่น
 กังวล ใจก็สบาย ปล่อยวาง ฝ้าดูเฉยวางที่เป็นกลางอยู่ จิตที่ฝ้าดู
 เฉยนี้ คือจิตที่มีอุเบกขา เป็นกลาง ไม่เกาะเกี่ยวสิ่งใด เพราะไม่
 ต้องกังวลถึงงานที่ทำ

เหมือนอย่างคนขับรถที่ว่าเมื่อไหร่ เขาเพียรพยายามใน
 ตอนแรกคือ เร่งเครื่อง จับโน่น ดึงนี่ เหยียบนั่น แต่เมื่อเครื่องเดิน
 ไปเรียบร้อยเข้าที่แล้วก็ปล่อย จากนั้นก็เพียงนั่งมองดูเฉยสบาย
 คอยคุมอยู่ และทำอะไรๆ ไปตามจังหวะของมันเท่านั้น ตอนนี้จะ
 คุยจะพูดอะไรกับใครก็ยังได้ ถ้าทำอย่างนี้ได้ จิตที่เดินไปในแนว

ทางของการใช้ปัญญา ก็จะมีจริยปัญญา เกิดความรู้ความเข้าใจ
เพิ่มพูนเป็นปัญญายิ่ง ๆ ขึ้นไป ถ้าเดินไปในทางของการทำกิจเพื่อ
โพธิ์ ก็จะมีบรรลุปุทธิคือการตรัสรู้

เป็นอันว่า จุดเริ่มต้นที่สำคัญคือ ต้องมีสติ สตินั้นก็นำมา
ใช้ประโยชน์ดังที่กล่าวแล้ว ให้มันส่งต่อกันไปตามลำดับ เป็นธรรม
ที่หนุนเนื่องกัน ๗ ประการ ถ้าทำได้เช่นนี้ ก็เป็นประโยชน์ช่วยให้
บรรลุดังจุดหมาย ไม่ว่าจะเป็นผู้ปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้น หรือจะ
ใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน

แม้แต่ถ้าใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันถูกต้อง ก็เป็นการ
ปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้นไปด้วยในตัวนั่นเอง เพราะการปฏิบัติที่ว่า
เพื่อความหลุดพ้นนั้น ก็คือการที่สามารถทำจิตใจของตนเอง ให้
ปลอดโปร่งผ่องใสด้วยสติปัญญานั้นเอง จะเป็นเครื่องช่วยในทาง
จิตใจของแต่ละท่านทุกคน ทำให้เกิดความโล่งเบา เป็นอิสระ

อาตมภาพแสดงธรรมเรื่องโพชฌงค์มานี้ ก็ได้พูดไปตาม
หลัก ให้เห็นความหมายของแต่ละข้อและความสัมพันธ์กัน แต่สิ่ง
สำคัญอยู่ที่ว่าเราจะนำมาใช้อย่างไรในกรณีแต่ละกรณี อันนี้เป็น
เพียงการพูดให้เห็นแนวกว้างๆ เท่านั้น จะให้ชัดเจนได้ก็ต้องเมื่อเรา
นำไปใช้ ในเหตุการณ์แต่ละเหตุการณ์ ในเรื่องแต่ละเรื่องว่าจะใช้
อย่างไรให้เห็นประจักษ์แก่ตนเอง เมื่อได้เห็นประโยชน์ประจักษ์ขึ้น
มาครั้งหนึ่ง เราก็จะมีความชัดเจนขึ้นและนำไปใช้ได้ผลดียิ่งๆ ขึ้น

โอกาสนี้อาตมภาพก็ถือว่าเป็นการพูดเริ่ม หรือเป็นการ
บอกแนวทางให้หลักการไว้ เป็นความเข้าใจทั่วไป เกี่ยวกับเรื่อง

โพชนงค์ ก็พอสมควรแก่เวลา ขอส่งเสริมกำลังใจโยม ขอให้โยมเจริญด้วยหลักธรรมเหล่านี้ เริ่มต้นด้วยสติเป็นต้นไป

โดยเฉพาะข้อหนึ่งที่ยากให้มีมากๆ ก็คือ ปิติ ความอิ่มใจ จะได้ช่วยเป็นอาหารใจ คือ นอกจากมีอาหารทางกายเป็นภักษาแล้ว ก็ขอให้มีปิติเป็นภักษาด้วย คือ มีปิติเป็นอาหารใจ เป็นเครื่องส่งเสริมให้มีความสุข เมื่อมีความสุขกายแล้ว มีความสุขใจด้วย ก็ได้ชื่อว่า เป็นผู้มีความสุขโดยสมบูรณ์ มีสุขภาพพร้อมทั้งสองด้าน คือด้านกาย และด้านใจ มีทั้งสุขภาพกายและสุขภาพจิต

หลักธรรมที่อาตมภาพนำมาชี้แจงเหล่านี้ หากว่าได้นำไปใช้ ก็จะเป็นพรอันประเสริฐที่เกิดขึ้นในจิตใจของโยมแต่ละท่านเอง อาตมภาพขอให้ทุกท่านได้รับประโยชน์จากหลักธรรมชุดนี้โดยทั่วกัน

ภาคผนวก

โพชฌังคปริตร

โพชฌังโค สะติสังขาโต
 วิริยัมปติปัสสัทธิ-
 สะมาธูปะกัชเโพชฌังคา
 มุณินา สัมมะทักขาตา
 สังวัตตันติ อะภิญญาเย
 เอเตนะ สัจจะวัชเชนะ

เอกัสมิง สะมะเย นาโถ
 คิลานะ ทุกขิตะ ทิสฺวา
 เต จะ ตัง อะภินันทิตฺวา
 เอเตนะ สัจจะวัชเชนะ

เอกะทา อัมมะราชาปี
 จุนทัตถะเรนะ ตัญญูเยวะ
 สัมโมทิตฺวา จะ อาพาธา
 เอเตนะ สัจจะวัชเชนะ

ปะหีนา เต จะ อาพาธา
 มัคคาหะตะกิเลสาวะ
 เอเตนะ สัจจะวัชเชนะ

อัมมานัง วิจะโย ตะธา
 โพชฌังคา จะ ตะธาปะเร
 สัตเตเต สัพพะทัสสินา
 ภาวิตา พะหุลีกะตา
 นิพพานายะ จะ โพธิยา
 โสตถิ เต โหตุ สัพพะทา
 โมคคัลลานัญจะ กัสสะปัง
 โพชฌังเค สัตตะ เทสเย
 โรคา มุจจิงสุ ตังขะณ
 โสตถิ เต โหตุ สัพพะทา
 เกลัญญะนาภิปปิโต
 ภาณเปตฺวานะ สาทะรัง
 ตัมहा วุฏฐาสสิ ฐานะโส
 โสตถิ เต โหตุ สัพพะทา
 ติณณันนมปิ มะเหลนัง
 ปัตตานุปัตติอัมมะตัง
 โสตถิ เต โหตุ สัพพะทา

โพชฌงค์ปริตร

(แปล)

โพชฌงค์ ๗ ประการ คือ สติสัมโพชฌงค์ ธรรมวิจยสัมโพชฌงค์ วิริยสัมโพชฌงค์ ปิติสัมโพชฌงค์ ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ สมานิสัมโพชฌงค์ อุเบกขาสัมโพชฌงค์เหล่านี้ อันพระมุนีเจ้าผู้เห็นธรรมทั้งสิ้น ตรัสไว้ชอบแล้ว อันบุคคลมาเจริญ ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความรู้อย่าง เพื่อบริพพาน และเพื่อความตรัสรู้ ด้วยคำสัตย์นี้ ขอความสวัสดิ์ จงมีแก่ท่านทุกเมื่อ

สมัยหนึ่ง พระโลกนาถเจ้า ทอดพระเนตรพระมหาโมคคัลลานะ และพระมหากัสสปะ อาพาธ ได้รับทุกขเวทนาแล้ว ทรงแสดงโพชฌงค์ ๗ ประการ ท่านทั้ง ๒ ขึ้นชมภาษิตนั้น หายโรคในขณะนั้น ด้วยคำสัตย์นี้ ขอความสวัสดิ์ จงมีแก่ท่านทุกเมื่อ

ครั้งหนึ่ง แม้พระธรรมราชา อันความประจวบเปียดเปียนแล้ว รับสั่งให้พระจุนทเถระ แสดงโพชฌงค์นั้นโดยเอื้อเฟื้อ ก็ทรงบันเทิงพระหฤทัย หายประจวบโดยพลัน ด้วยคำสัตย์นี้ ขอความสวัสดิ์ จงมีแก่ท่านทุกเมื่อ

ก็อาพาธทั้งหลายนั้น อันพระมหาฤๅษีทั้ง ๓ องค์ ละได้แล้ว ถึงความไม่บังเกิดเป็นธรรมดา ดุจกิเลสอันมรรคกำจัดแล้ว ด้วยคำสัตย์นี้ ขอความสวัสดิ์ จงมีแก่ท่านทุกเมื่อ

คุณยาย:

สาระแห่งสุขภาพและความสมบูรณ์*

ขอเจริญพร

วันนี้เป็นวันสิริมงคลวันหนึ่ง เป็นสิริมงคลที่เกิดจากกุศล คือการทำความดีงาม ทั้งนี้เพราะว่าทางโรงพยาบาล ทั้งผู้บริหารและบุคลากร ได้จัดงานทำบุญเลี้ยงพระ พร้อมทั้งมีการสังสรรค์เนื่องในโอกาสส่งปีเก่าต้อนรับปีใหม่ นอกจากนี้ทางฝ่ายท่านที่รับการรักษาเรียกว่า ญาติคนไข้ ก็ได้กรุณามีน้ำใจให้เกียรติมาร่วมในงานสังสรรค์ครั้งนี้ด้วย

การที่ได้แสดงออกซึ่งน้ำใจร่วมกัน อันเป็นความมีไมตรีจิต มิตรภาพ มีเมตตาต่อกัน และมีความสามัคคี นี่แหละคือกุศล คือตัวบุญ เพราะทางพระพุทธศาสนานั้นบอกว่า สิริมงคลเกิดจากการกระทำความดีของเรา คือ การกระทำความดีทางกาย วาจา ใจ ได้แก่ ทำดี พูดดี และคิดดี

* ธรรมกถา แสดงที่โรงพยาบาลบ้านสวน ณ วันที่ ๒๙ ธันวาคม ๒๕๓๔ (ฉบับนี้ ให้ถือเป็นฉบับใช้ไปพลางก่อน ขอเรียกว่า ฉบับ หูกับปาก เพราะอยู่ในระยะที่อาพาธใช้ทำงานไม่ได้ เมื่อใดที่หายทำงานได้ตามปกติ ก็จะได้เรียบเรียงให้สมบูรณ์เป็นฉบับติดกับมือ ต่อไป)

มงคลสองด้านประสานเสริมกัน

เวลาช่วงนี้เป็นโอกาสที่เราถือกันมาตามนินยว่า เป็นระยะกาลของความสุขคือการส่งปีเก่าและต้อนรับปีใหม่ ก็เลยนินยกันที่จะจัดงานสนุกสนานบันเทิง และนอกจากสนุกสนานบันเทิงกันในหมู่ญาติมิตรแล้ว ในฐานะพุทธศาสนิกชน ก็ทำบุญด้วย เพิ่มความเป็นสิริมงคลให้มากขึ้น

ที่ว่ามานี้ก็เป็นส่วนหนึ่ง คือเรื่องของกาลเวลาที่มีการสุขสันต์หรรษา เนื่องในโอกาสที่เป็นมงคล

นอกจากนี้ก็ยังได้รับทราบเป็นส่วนพิเศษว่า ช่วงเวลานี้เป็นระยะที่คุณหมอได้จัดตั้งมูลนิธิขึ้นมา ซึ่งตกลงว่าจะใช้ชื่อว่า "มูลนิธิดูแลสุขภาพบำบัด เพื่ออายุและสุขภาพ" ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อจะเผยแพร่การรักษาโรค รวมทั้งการส่งเสริมสุขภาพ ด้วยวิธีการตามแบบที่เรียกว่า holistic หรือแบบองค์รวม ในที่นี้เราใช้คำว่า ดุลยภาพ หมายความว่ารักษาดุลยภาพขององค์รวมนั้น หรือทำให้องค์รวมนั้นดำรงอยู่ในดุลยภาพนั่นเอง ส่วนที่ว่าส่งเสริมสุขภาพนั้น ก็เพื่อให้มีทั้งสุขภาพแข็งแรงและมีอายุยืนยาว

ทางโรงพยาบาลตั้งใจที่จะเผยแพร่การรักษา และส่งเสริมสุขภาพตามแบบ holistic นี้ให้กว้างขวางออกไปแล้วก็ตั้งใจให้เกิดประโยชน์เป็นความสุขแก่ประชาชน นี่ก็ถือว่าเป็นความตั้งใจที่เป็นบุญเป็นกุศล จึงหวังว่ามูลนิธินี้จะได้บำเพ็ญประโยชน์ให้แก่สังคมสืบต่อไป

รวมความเท่ากับว่ามีความเป็นสิริมงคลหรือเรื่องบุญกุศลเข้ามาผนวกกันเป็นสองด้าน เป็นการเสริมกันให้มั่นคงยิ่งขึ้น คือในส่วนของมงคลปีใหม้ก็น่าหนึ่ง และมงคลที่เกิดจากการริเริ่มตั้งมูลนิธิดุลยภาพบำบัดเพื่ออายุและสุขภาพก็อีกด้านหนึ่ง สองด้านนี้เสริมซึ่งกันและกัน

ปีใหม่นี้ก็มีเรื่องของมูลนิธินี้ หรือว่าเรื่องของการตั้งมูลนิธิการกุศลเข้ามาช่วยเสริมให้ปีใหม่นี้มีความหมายมากขึ้น ในเวลาเดียวกันการตั้งมูลนิธิที่มาประจวบในช่วงนี้ก็เป็นระยะเวลาที่เป็นมงคลสำหรับตัวมูลนิธิเอง ทำให้เกิดความรู้สึกว่ามีคุณค่าและมีความหมายยิ่งขึ้น จึงเป็นเรื่องที่น่าอนุโมทนา และในการที่ตั้งมูลนิธิขึ้นในระยนี้ ถ้าจิตใจบันเทิงผ่องใส ก็ถือว่าตั้งขึ้นด้วยดี การเริ่มต้นที่ดีก็เป็นนิมิตหมายแห่งความสุขความเจริญยิ่งขึ้นต่อไป

ความสมบูรณ์มิได้ ถ้าไร้ดุลยภาพ

ที่นี้ว่าถึงดุลยภาพนี้ก็เป็นเรื่องสำคัญสำหรับทุกสิ่งทุกอย่าง ทั้งสำหรับตัวมนุษย์ และสำหรับสิ่งแวดล้อมทั้งปวง ดุลยภาพนี้เป็นภาวะที่ทำให้สิ่งทั้งหลายดำรงคงอยู่และดำเนินไปได้ด้วยดี

จะเห็นได้ง่ายๆ อย่างนกนี้มีสองปีก ถ้านกมีปีกเดียวก็บินไม่ได้ นี่เรียกว่า ไม่มีดุลยภาพโดยสิ้นเชิง ถึงแม้มีสองปีกแต่ปีกหนึ่งมีขน อีกปีกหนึ่งไม่มีขนก็คงบินยังไม่ได้ แม้แต่ว่าสองปีกมี

ชน แต่ว่าข้างหนึ่งชนไม่บริบูรณ์ ข้างหนึ่งบริบูรณ์ ชนสมบูรณ์ไม่เท่ากัน ปีกทั้งสองนั้นก็ไม่สามารถจะพานกให้บินไปได้อย่างคล่องแคล่วรวดเร็วเท่าที่ควรจะเป็น นับว่าเป็นความไม่สมบูรณ์ของนกนั้น

หันมามองดูสิ่งที่มนุษย์ประดิษฐ์ขึ้นก็เช่นเดียวกัน อย่างเราประดิษฐ์เครื่องบินขึ้นมา ก็คล้ายๆ กับนกนั้นแหละ เครื่องบินก็มีปีกสองปีก หรือจะเพิ่มปีกข้างหลังอีกสองปีกเป็นสี่ปีกก็ได้ แต่ปีกทั้งสองด้านนั้นก็ต้องทำให้เท่ากันหรือให้ได้ดุลย์กัน เรียกว่า มีดุลยภาพอย่างบริบูรณ์ทีเดียว ถ้าขาดดุลยภาพก็เสียหลัก เครื่องบินก็บินไม่ขึ้น ถ้ามีเหตุอะไรทำให้ปีกข้างใดข้างหนึ่งเสียขึ้นมาหรือว่าบกพร่องขึ้นมา ก็อาจจะเกิดอุบัติเหตุได้

เพราะฉะนั้นเรื่องของดุลยภาพนี้เราจะเห็นได้ไม่ยาก อย่างไรก็ตาม ที่พูดมานี้เป็นสิ่งที่ไม่สลับซับซ้อน เรามองดุลยภาพแค่ส่วนที่มาเสริมกันสองอย่าง แต่ที่นี้ถ้าดูชีวิตของมนุษย์และสิ่งแวดล้อมของมนุษย์กว้างขวางออกไป ก็มีอะไรต่ออะไรที่ซับซ้อนมากกว่านั้นอีก

พอถึงตอนนี้ดุลยภาพนั้นไม่ใช่มีเพียงสองส่วนและมาทำให้ได้สมดุลกัน แต่บางทีมันมีมากมาย เพราะว่าสิ่งทั้งหลายที่เราเรียกว่าเป็นองค์รวมหรือเป็นสิ่งที่ใดสิ่งหนึ่งที่เกิดขึ้นในโลกนี้ เมื่อมองดูตามหลักพระพุทธศาสนา ซึ่งก็เป็นหลักความจริงโดยทั่วไป เราจะเห็นว่าเป็นการประชุมกันเข้าของส่วนประกอบต่างๆ มากมาย เรียกว่ามีองค์ประกอบเยอะแยะมารวม

กันเข้า มาชุมนุมกันเข้า มาประกอบกันเข้า เป็นสิ่งนั้นๆ ส่วนประกอบนั้น อาจจะมีมากมายเป็นสิบ เป็นร้อย เป็นพันอย่างก็ได้ เมื่อมีหลายอย่างมากเข้าก็ยิ่งมีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น

ที่นี้ส่วนประกอบต่างๆ ที่มาอยู่ร่วมกันนั้นก็ต้องมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน อันนี้เป็นหลักธรรมดา มันสัมพันธ์กันเช่น โดยการทำหน้าที่ มาประกอบมาเสริมกันซึ่งแต่ละอย่างจะต้องทำหน้าที่ของตนๆ โดยสัมพันธ์กันอย่างพอเหมาะพอดีได้สัดได้ส่วน ถ้าทำหน้าที่ไม่พอเหมาะพอดีขึ้นมาเมื่อไรก็เกิดเรื่องเกิดปัญหาเมื่อนั้น นี่ก็คือเรื่องที่เราเรียกว่าหลักแห่งดุลยภาพ

ดุลยภาพทางร่างกายทำให้มีสุขภาพดี

ชีวิตของเรานี้ก็เป็นตัวอย่างที่เราเห็นได้ชัดเจน ชีวิตมนุษย์นี้ทางพระท่านเรียกว่า เป็นรูปนามหรือเป็นขันธ์ ๕ ก็เกิดจากองค์ประกอบต่างๆ มากมาย ทั้งรูปธรรมและนามธรรมมาประกอบกันขึ้น และส่วนประกอบต่างๆ เหล่านั้น เมื่อมันทำงานได้สัดได้ส่วนพอเหมาะพอดีกัน ชีวิตของเราก็ดำเนินไปด้วยดี แต่ถ้ามันไม่พอเหมาะพอดีกันขึ้นมาเมื่อไรก็เกิดปัญหาเมื่อนั้น

ดุลยภาพที่มองเห็นได้ง่ายๆ ในชีวิตคนเราก็คือ ด้านร่างกาย ร่างกายนี้แหละเป็นส่วนที่มองเห็นได้ง่าย คนเรานี้ถ้าส่วนประกอบทางร่างกายขาดดุลยภาพขึ้นเมื่อไร มีส่วนใดบกพร่องทำงานสัมพันธ์กันไม่ดี ไม่ได้สัดส่วนไม่พอเหมาะพอดี ก็เกิดปัญหา นั่นคือสิ่งที่เราเรียกว่า โรคภัยไข้เจ็บ

ที่นี่ ถ้าปรับให้เกิดความพอเหมาะพอดี มีสมดุลขึ้น ได้สัดส่วนแล้ว ชีวิตนั้นเรียกว่ามีองค์พหุอันสมบูรณ์ ก็เป็นอยู่ดำรงอยู่ได้ด้วยดี อันนี้คือหลักที่สำคัญมาก และนี่แหละคือหลักที่เรียกว่าดุลยภาพ ดังนั้นดุลยภาพจึงมาสัมพันธ์กับสุขภาพ หมายความว่าถ้าไม่มีดุลยภาพ สุขภาพก็ไม่มี

ถ้าหากว่ามีดุลยภาพ รักษาดุลยภาพไว้ได้ สุขภาพก็ดำรงอยู่ ดังนั้นสุขภาพจึงอิงอาศัยดุลยภาพ ดุลยภาพก็คือความสัมพันธ์อย่างพอเหมาะพอดีได้สัดส่วนกันระหว่างองค์ประกอบทั้งหลายนั่นเอง นี่ก็คือเรื่องของดุลยภาพในแง่ที่เกี่ยวข้องกับชีวิต

หลักการที่ว่ามานี้เป็นสิ่งสำคัญที่อาตมภาพเข้าใจว่า ทางโรงพยาบาลได้นำมาใช้ เมื่อวานนี้อาตมภาพก็ได้รับถวายหนังสือเล่มหนึ่งเป็นหนังสือเล่มแรกของโรงพยาบาล หรือของมูลนิธิดุลยภาพบำบัด เพื่ออายุและสุขภาพ ชื่อว่า HEAL เป็นฉบับที่ ๑ พูดถึงดุลยภาพบำบัด ที่เป็นเรื่องของร่างกายของเรา

สำหรับดุลยภาพบำบัดด้านร่างกายนี้ อาตมภาพคงจะไม่ต้องพูดมาก คิดว่าทางคุณหมอท่านทราบดีกว่า เพราะฉะนั้น ก็ให้เป็นเรื่องของคุณหมอที่ท่านจะอธิบายว่าดุลยภาพในด้านร่างกายนี้ มีความสำคัญอย่างไรต่อสุขภาพของเรา หรือว่าสุขภาพของมนุษย์เรานี้ ต้องอาศัยดุลยภาพอย่างไรบ้าง

คุณภาพทางเศรษฐกิจ ทำให้ชีวิตมีความมั่นคง

ต่อไปนอกจากคุณภาพในเรื่องร่างกายแล้ว ชีวิตมนุษย์เรานี้ที่จะดำรงอยู่ด้วยดีจะต้องอาศัยคุณภาพอีกหลายอย่าง ตอนนี้อยากออกไปจากตัวมนุษย์ เราไม่ได้มองจากโลกเข้ามาไม่ว่าจะมองจากด้านไหนเป็นหลักก็ตาม ก็จะมองเห็นคุณภาพ แต่ตอนนี้เราเอาชีวิตของมนุษย์เป็นหลัก เอาตัวมนุษย์เป็นแกนกลางแล้วมองออกไป เมื่อเริ่มจากร่างกายของเราก็บอกว่าสุขภาพนี้ต้องอาศัยคุณภาพ

ที่นี้ต่อไปด้านที่สองที่ง่าย ๆ ในการดำเนินชีวิตของเราในเรื่องที่สำคัญอย่างหนึ่งก็คือ การทำมาหาเลี้ยงชีพ ความเป็นอยู่หรือเรื่องเศรษฐกิจ อันนี้ก็ต้องมีคุณภาพเหมือนกัน คุณภาพอย่างง่ายที่สุด ก็คือ คุณภาพระหว่างการใช้จ่ายกับรายรับ รายได้กับรายจ่ายจะต้องได้ดุลกัน ถ้ารายได้น้อยแต่จ่ายมากก็ต้องเกิดปัญหา เกิดความบกพร่อง ชีวิตในด้านเศรษฐกิจก็เป็นโรคคือจะเป็นปัญหานั้นเอง

โรค แปลว่า สิ่งที่เสียด่าง สิ่งที่ทำให้ไม่สบาย เพราะฉะนั้น ถ้าชีวิตในด้านเศรษฐกิจของเราไม่มีสมดุลหรือไม่มีคุณภาพ ชีวิตด้านเศรษฐกิจของเราก็จะต้องไม่สบาย มีความขัดข้อง เพราะฉะนั้น อย่างน้อยก็ต้องให้มีคุณภาพระหว่างรายได้กับรายจ่าย

แต่คุณภาพระหว่างรายได้กับรายจ่ายนั้น ไม่ใช่แค่เพียงรายได้รายจ่ายเฉพาะที่มองเห็นว่าได้มาเท่าไรจ่ายไปเท่าไร แต่

ดุลยภาพนั้นจะต้องมองไปถึงภาวะสมดุลอื่นๆ ด้วย เช่น การวางแผนเพื่ออนาคตเกี่ยวกับเรื่องของความมั่นคงของชีวิต

ยกตัวอย่าง เช่น เรานี้มิใช่จะมีกำลังร่างกายแข็งแรงอยู่เรื่อยไปตลอดเวลาบางครั้งเราอาจจะเจ็บไข้ได้ป่วยหรืออาจจะประสบเหตุภัยอันตราย หรือมีเหตุเร่งด่วนบางอย่างต้องใช้เงินจำนวนมากเกินกว่าที่ใช้ในขณะนี้ หรือเวลานั้นเราไม่สามารถจะทำงานหาเงินได้ก็จะต้องมีดุลยภาพในแบบที่ว่าเตรียมการเพื่อป้องกันปัญหาในอนาคต จึงต้องจัดเตรียมเงินไว้อีกส่วนหนึ่งที่เก็บไว้เป็นเงินสะสมสำหรับป้องกันภัยข้างหน้า อันนี้เป็นส่วนอนาคตฝ่ายรายได้ หรือฝ่ายเก็บรักษา เพื่อให้สมดุลกับส่วนที่จะใช้จ่ายที่เป็นอนาคตเหมือนกัน นี่ก็เป็นดุลยภาพอีกแบบหนึ่งคือ ดุลยภาพที่เป็นเรื่องของอนาคต

แม้ตลอดจนเรื่องการทำงานก็เช่นเดียวกัน คือต้องมีการวางแผน หมายความว่า จะต้องมีการสะสมทุน เพื่อจะได้นำเอาทุนนั้นมาใช้ในการประกอบกิจการงาน

เพราะฉะนั้น ในทางพระศาสนาท่านจึงพูดถึงดุลยภาพในเรื่องรายได้ รายจ่าย ดังจะเห็นได้ชัด เช่นในหลักธรรมหนึ่ง พระพุทธเจ้าตรัสอุปมาว่าการใช้จ่ายเงินของคนเรานี้ต้องให้มีภาวะที่เรียกว่า รายได้เหนือรายจ่าย หรือให้ได้ดุลกันในแง่ที่ว่าไม่ลบ คือไม่ให้ติดลบ แต่ถ้าบวกไม่เป็นไร อย่างน้อยไม่ให้ลบ

ท่านบอกว่าเปรียบเหมือนอย่างอ่างเก็บน้ำอ่างหนึ่ง ที่มีช่องน้ำเข้าสี่ช่อง และมีช่องน้ำออกสี่ช่อง เหมือนกับมีรายได้ราย

จ่ายพอเท่ากัน ก็พอเป็นไปได้ แต่ถ้าหากว่าช่องทางน้ำเข้าน้อย แต่มีช่องทางน้ำไหลออกมาก ก็จะเกิดปัญหาน้ำไม่พอใช้

ช่องทางน้ำออกก็คือพวกอบายมุข อบายมุขนี้มีใช้แค่เป็น ทางน้ำออกในการใช้จ่ายเท่านั้น แต่เป็นทางน้ำรั่วเลยทีเดียวนั่น คือ เป็นทางรั่วไหลหมดไปเปล่าของรายได้ ถ้ามีทางรั่วคืออบายมุข มากมาย เช่นหมกมุ่นในเรื่องสุรา การพนัน หรือในเรื่องการเอา แต่เที่ยวเป็นต้น อย่างนี้แหละคือทางรั่วไหลของรายได้ ถ้ารั่ว ไหลอย่างนี้ก็จะไปไม่ไหว

ส่วนในด้านทางเข้าทำนองเป็นหลักไว้เรียกว่า ทิฐฐัมมิ- กัตถธรรม คือธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ปัจจุบันมีดังนี้

๑. ต้องมีความขยันหมั่นเพียร รู้จักจัดการงานในการหา ทรัพย์
 ๒. ต้องรู้จักเก็บรักษาทรัพย์ และป้องกันภัยอันตรายที่จะ เกิดแก่ทรัพย์สิน
 ๓. ต้องรู้จักคบคน รู้จักสัมพันธ์กับเพื่อนมนุษย์ในทางที่ เกื้อกูลแก่กิจการงาน และในการที่จะทำให้ชีวิตของเรา มีความดีงามเจริญก้าวหน้า
 ๔. หลักการใช้จ่ายที่ว่าใช้จ่ายแต่พอดีเรียกว่า สมชีวิตา
- ข้อที่ ๔ นี้แหละคือเรื่องสมดุลหรือดุลยภาพ ซึ่งในที่นี้เป็น เรื่องทางด้านเศรษฐกิจ

นี่เป็นตัวอย่างของดุลยภาพที่เราจะต้องนำมาใช้จัดการ กับด้านเศรษฐกิจ คือชีวิตของการดำรงอยู่การทำมาหาเลี้ยงชีพ

ถ้าหากว่าเราทำได้ดีมีคุณภาพ ชีวิตของเราก็จะเป็นอยู่ได้ด้วยดี นี่ก็เป็นคุณภาพอีกด้านหนึ่ง

สังคมไม่เสียคุณภาพ ประชาชนก็ไม่ขาดสันติสุข

คุณภาพด้านอื่นก็มีอีกมาก เช่น คุณภาพในทางสังคม เราอยู่ในสังคมก็ต้องรักษาคุณภาพเหมือนกัน ในการที่จะมีความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น ไม่ให้เกิดผลเสียไม่ให้เกิดความบกพร่อง ถ้าเกิดผลเสียก็คือ ความสัมพันธ์ในทางสังคมของเราเอียง หรือหลุดไป เมื่อมีความสัมพันธ์ที่ไม่ดี ก็เกิดผลเสียแก่การดำเนินชีวิต ทำให้ไม่มีความก้าวหน้า คุณภาพในทางสังคมนี้มิใช่เฉพาะการที่เราอยู่ร่วมกับผู้อื่นโดยไม่เบียดเบียนกันและอยู่ร่วมกันด้วยดีเท่านั้น แต่หมายถึงว่าในสังคมวงกว้าง มนุษย์จะอยู่ร่วมกันด้วยดีอย่างไรก็ต้องอยู่ด้วยคุณภาพทั้งนั้น

แม้แต่การที่เราจะจัดการศึกษาออกมานี้ ก็ต้องมีเรื่องของคุณภาพ เช่นว่า สังคมนี้ในแง่เศรษฐกิจต้องการกำลังคนในอาชีพนี้หรือในวงงานนี้เท่าไรสำหรับปีต่อไป ก็จะต้องมีการวางแผนกัน เสร็จแล้วทางฝ่ายการศึกษาก็มาจัดว่า จะต้องผลิตบัณฑิตที่สำเร็จการศึกษาในด้านนั้นออกมาให้พอ หรือถ้าวางแผนว่าจะให้ประเทศเจริญในด้านอุตสาหกรรม ก็ต้องเตรียมการศึกษาในด้านวิศวกรรม ด้านวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีอะไรต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาอุตสาหกรรม โดยวางแผนผลิตบัณฑิตในด้านนั้นให้ได้สัดส่วนได้จำนวนที่เพียงพอ อย่างนี้ก็

เป็นเรื่องของการสร้างดุลยภาพ ซึ่งต้องมีการจัดการอะไรต่ออะไรให้ปรับให้พอดีทั้งนั้น

แม้แต่เรื่องของสังคมวงกว้างที่เกี่ยวกับรายได้ รายจ่าย หรือความเป็นอยู่ ก็ต้องให้ฐานะของประชาชนไม่เหลื่อมล้ำต่ำสูงกันเกินไป มิฉะนั้นก็จะเกิดปัญหา ดังนั้นเป็นต้น อันนี้ก็เป็นเรื่องดุลยภาพทางสังคม ซึ่งสามารถพรรณนาไปได้มากมายไม่รู้จักจบสิ้น

เมื่อมนุษย์ทำลายธรรมชาติ ก็นำความพินาศมาสู่โลก

แต่มันไม่ใช่แค่นี้ การที่มนุษย์เราจะอยู่ด้วยดีในโลกนี้ก็ต้องสัมพันธ์กับธรรมชาติให้ดีด้วย ในแง่นี้ก็เช่นเดียวกัน มีปัญหาเกี่ยวกับดุลยภาพในทางธรรมชาติ หรือในด้านสภาพแวดล้อม ซึ่งขณะนี้กำลังเป็นปัญหาใหญ่

ธรรมชาตินี้จะอยู่ได้ต้องมีดุลยภาพ ถ้าขาดดุลยภาพเมื่อไรก็เกิดปัญหาทันที อย่างในปัจจุบันนี้ถือว่า เกิดความบกพร่องเกิดการเสียดุลยภาพหรือว่าไม่สมดุลขึ้นแล้วในธรรมชาติแวดล้อมหรือในระบบนิเวศน์ ตอนนี้อยู่กำลังมีปัญหาหนัก ไม่ว่าจะเป็นปัญหามลภาวะ เช่น น้ำเสีย ดินเสีย อากาศเสีย อะไรต่างๆ จนกระทั่งว่าไฟเสีย ถ้าพูดภาษาโบราณเรียกว่า ดิน น้ำ ไฟ ลมเสีย

ไฟเสียในที่นี้ไม่ใช่หมายความว่าไฟดับ แต่หมายความว่าไฟมันไม่สมดุล คือว่า ความร้อนหรืออุณหภูมิมันเองไม่พอดี ดัง

ที่กำลังเกิดปัญหาว่า อุณหภูมิในโลกนี้ ชักจะร้อนขึ้น ชักจะสูงขึ้น นี่ก็เรียกว่าเป็นการเสียดุลยภาพในด้านไฟ

ด้านลม ที่ว่าลมเสียก็คืออากาศเป็นพิษมีมลภาวะมากมาย ดังที่ขณะนี้คนเป็นโรคเพราะอากาศเป็นพิษกันมากมาย

แล้วก็ดินเสีย ดินเดี๋ยวนี้ก็มี ความเสียหาย หน้าดินถูกทำลายและธาตุโตรมสูญเสียไป เป็นปัญหาใหญ่ในทางเกษตรกรรม

ส่วนน้ำเสียก็ชัดเจน โรงงานอุตสาหกรรมทั้งหลายพากันปล่อยของเสียลงไป น้ำเสียจนกระทั่งว่าปลาก็ตายไป บางทีหมดไปเป็นแม่น้ำๆ เป็นทะเลสาบๆ ไปเลย ในประเทศที่พัฒนาแล้ว ทะเลสาบหลายแห่งไม่มีสัตว์มีชีวิตเหลืออยู่

นี่ก็เป็นเรื่องของ การเสียดุลยภาพ ในโลกมนุษย์นี้ ถ้าธรรมชาติแวดล้อมเสียดุลยภาพไป ต่อไปมนุษย์เองก็จะอยู่ไม่ได้ ที่ว่ามานี้ก็เรื่องดุลยภาพ ในสภาพแวดล้อมหรือธรรมชาติ ซึ่งเราจะต้องดูแลรักษา เป็นเรื่องของดุลยภาพอีกด้านหนึ่ง

แต่รวมแล้วไม่ว่าด้านไหนก็ตามมนุษย์ก็ต้องพยายามรักษาดุลยภาพในเรื่องของดุลยภาพไว้ให้ได้

ดุลยภาพของจิตใจ ภายในโลกแห่งความเปลี่ยนแปลง

ต่อไปนี้ ก็จะวกกลับเข้ามาที่ตัวมนุษย์อีก เมื่อไหร่ พุดไปๆ ก็ห่างตัวออกไปทุกที แต่ทั้งหมดนั้นก็เป็นเรื่องที่สัมพันธ์กับตัว

เราทั้งสี่นี้ ที่นี้อยากพูดให้แคบเข้ามาอีกนิดหนึ่ง คือหันกลับเข้ามาที่ชีวิตนี้

เมื่อกันนี้ได้พูดถึงดูดยภาพของร่างกายของเรา แต่ชีวิตของเราไม่ใช่มีเพียงร่างกายอย่างเดียว อีกส่วนหนึ่งก็คือจิตใจ

ชีวิตของมนุษย์เรานี้มีกายกับใจ เพราะฉะนั้นจึงต้องมีดูดยภาพของใจด้วยอีกส่วนหนึ่ง ทั้งกายและใจต่างก็ต้องมีภาวะที่เรียกว่า “ดูดยภาพ” นี้

ดูดยภาพในทางกายเราพูดไปแล้ว ถ้าหากว่าเสียดูดยภาพทางกายก็จะเกิดโรคทางกาย ที่นี้ในทางจิตใจก็เหมือนกัน ในทางจิตใจนี้ถ้าหากว่าเสียดูดยภาพก็จะมีโรคทางจิตใจ

จะเห็นว่าคนจำนวนมากเกิดปัญหา ที่เรียกว่า เป็นโรคจิตลงไปด้วยเถอะ เขาเสียดูดยภาพทางจิตใจ ดูดยภาพไม่มี เขารักษาความทรงจำไม่ได้แล้ว จิตของเขาทรุดลงไป มันเอียงลงไป ตะแคงลงไป มันดิ่งลงไปข้างใดข้างหนึ่ง อย่างเช่น บางคนดีใจเกินไปควบคุมไม่อยู่ก็เสียดูดยภาพ ถึงกับเสียจริตไปก็มี แต่อันนี้มีน้อย ที่เป็นมากก็คือเสียใจเกินไป ควบคุมตัวเองไว้ไม่อยู่ ก็เลยเสียจริต อย่างที่เรียกว่าเป็นบ้า

แต่การเสียดูดยทางจิตใจนั้นไม่ใช่แค่นี้เท่านั้น เสียจิตนั้นเป็นขั้นที่รุนแรงมากแล้ว ที่นี้ คนที่เสียดูดยภาพถึงขั้นนั้นนั้นอาจจะมิได้มากมายนัก แต่การเสียดูดยภาพทางจิตใจที่เป็นกันมากและหาได้ทั่วไป ก็คือ ภาวะขาดดูดยภาพในยามดีใจหรือเสียใจ แล้วปล่อยตัวให้เกิดพฤติกรรมที่ไม่เป็นผลดีต่อชีวิตและสังคม เช่น

ในยามที่จิตใจเกินไป เมื่อได้โลกธรรมสมปรารถนาแล้วรักษาตัว
ไม่อยู่ ไม่มีดุลยภาพก็จะทำให้เกิดมีพฤติกรรมไม่ดีตามมา

คนเรานี้จะต้องประสบโลกธรรม คนที่อยู่ในโลกนี้ไม่มีใคร
พ้นโลกธรรมไปได้ โลกธรรมคืออะไร ก็คือได้ลาภ เสื่อมลาภ ได้
ยศ เสื่อมยศ นินทา สรรเสริญ สุข ทุกข์ มีแปดอย่าง แยกเป็น
สองด้าน คือ ฝ่ายที่น่าชอบใจเรียกว่า อภิธรรมณ์ กับฝ่ายที่ไม่
น่าชอบใจเรียกว่า อนิธรรมณ์

ฝ่ายที่น่าชอบใจเรียกว่า อภิธรรมณ์ ก็คือ ได้ลาภ ได้ยศ
สรรเสริญ และมีความสุข ฝ่ายที่ไม่น่าชอบใจเรียกว่า
อนิธรรมณ์ ก็คือ เสื่อมลาภ เสื่อมยศ นินทา และทุกข์

การที่เราอยู่ในโลกนี้ ท่านบอกว่า ต้องรู้เท่าทันว่าเป็น
ธรรมดาที่เราต้องเจอโลกธรรมเหล่านี้ จะเจอมากหรือเจอน้อย ก็
ต้องเจอบ้างล่ะ ไม่มีใครสามารถหลีกเลี่ยงไปได้โดยสิ้นเชิง ที่นี้ข้อ
สำคัญก็คือว่าจะปฏิบัติต่อมันอย่างไร ถ้าวางตัวต่อมันไม่ถูก
แล้ว ก็จะทำให้เกิดปัญหาแน่นอน

การวางตัวถูกต้อง ก็คือ การรักษาดุลยภาพทางด้านจิตใจ
ไว้ ถ้าไม่รักษาดุลยภาพของจิตใจไว้ให้ได้ ไม่ว่าทางดีหรือทาง
เสีย ก็เสียทั้งคู่ ท่านเรียกว่าพูกับยุบ คือถ้าทางดีก็พูกับยุบ ถ้าทางเสียก็
ยุบ พอได้ลาภก็พูกับยุบ พอเสียหรือเสื่อมลาภก็ยุบ พอได้ยศก็พูกับยุบ
พอเสื่อมยศก็ยุบ คนทั่วไปมักจะเป็นอย่างนี้

คุณภาพของจิตใจ: ศูนย์พลังยิ่งใหญ่แห่งการสร้างสรรค์

ที่นี่ จะทำอย่างไร ก็ต้องปฏิบัติให้ถูกต้อง ถ้าหากว่าได้แล้วเกิดเหลือระเริงมัวเมา ได้เงิน ได้ทอง ก็ใช้กันเป็นการใหญ่ สนุกสนานหากันแต่ความสุข ถ้าอย่างนี้ก็หมด ไม่ใช่หมดแต่เพียงทรัพย์เท่านั้น สุขภาพก็เสื่อมโทรมลงไปด้วยกับเงินที่หมดไปนั้น หรือว่าได้ยศก็มัวเมาในยศนั้น ถืออำนาจและใช้อำนาจนั้นในทางที่ผิด เช่น ข่มเหงเบียดเบียนผู้อื่น หรือทำการชั่วร้ายทุจริต หาผลประโยชน์ บำรุงบำเรอตนเอง สร้างปมสร้างปัญหาขึ้นมา ถ้าอย่างนี้การได้ลาภ หรือได้ยศนั้น ก็กลายเป็นเหตุให้ชีวิตของเขาต้องเอียงหรือตะแคงเสียดุลไป

ที่นี่ ในทางตรงกันข้ามถ้าหากประสบความเสื่อม พอเสื่อมลาภ เสื่อมยศ สูญเสียเงินทองมากมาย ประสบภัยพิบัติอันตรายและเสื่อมยศ เสือฐานะ ก็มีความเศร้าเสียใจเกินไป รักษาตัวไม่อยู่ จิตใจก็อาจจะเลยเถิดไป อาจจะเสียจริตเสียสติไปเลยบางที่ไม่ถึงขนาดนั้นก็อาจจะเหงาหงอยเฉากาย เฝ้าใจเป็นคนเสียสุขภาพ มีผลกระทบมาทางร่างกายอีกกลายเป็นคนที่ทั้งกายทั้งใจนี้บอบช้ำทรุดโทรมไปหมด และชีวิตทั้งชีวิตก็หมดก็เสื่อม ก็โทรม ก็ทรุดไป นี่ก็เรียกว่าเป็นการปฏิบัติไม่ถูกต้องต่อทั้งได้และเสีย คือฟูเกินไป และยุบเกินไป

ที่นี่ ถ้าปฏิบัติถูกต้องจะเป็นอย่างไร ถ้าปฏิบัติถูกต้องก็กลายเป็นว่า ทำให้สิ่งเหล่านี้เป็นผลดีแก่ชีวิตขึ้นมา เช่น คนได้ลาภ พอได้ลาภก็รู้ทันว่า นี่เป็นโลกธรรม เป็นสิ่งที่มีอยู่ในโลก

เป็นธรรมดา เมื่อเราได้ ก็คือเหตุปัจจัยมาประกอบกัน ประจวบพอดีทำให้เป็นผลดีแก่เรา เราก็ควรใช้ลาภ ใช้เงินใช้ทองนี้ให้มันเป็นประโยชน์ หรือถ้าได้ยศ ก็ถือโอกาสใช้ยศให้เป็นประโยชน์ เป็นโอกาสที่จะสร้างสรรค์ความดี

เวลามีเงินมีทองก็ผูกมิตรไมตรี ช่วยเหลือเจือจานคนเข้าไว้ เป็นโอกาสแล้วที่จะทำความดี ถ้าคนมีความตั้งใจดี การได้เงินได้อ่านาจเป็นต้น ก็เป็นโอกาสที่จะได้ทำความดีมากขึ้น แทนที่จะหลงระเหิงมัวเมาเข้าไปในทางที่บารุงบำเรอตัวเอง หรือข่มขี้เบียดเบียนผู้อื่น ก็เอามาช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ ทำความดีให้มากขึ้นส่งเสริมกัน ก็เท่ากับเป็นความดีทั้งประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่นปลูกฝังเข้าไว้ อันนี้ก็กลายเป็นว่าการได้นั้น ทำให้เกิดความดีงามและประโยชน์สุขมากยิ่งขึ้น

เพราะฉะนั้น ทางพระพุทธศาสนาจึงสอนว่า ถ้าเราปฏิบัติถูกต้อง ลาภยศเป็นต้น ก็จะกลายเป็นโอกาสให้เราทำความดีได้มากยิ่งขึ้น

คนบางคนแม้จะมีความคิดที่ดีแสนดี แต่ไม่มีเงิน ไม่มีอำนาจ จะทำอะไรก็ไม่สะดวก ไม่มีบริวารทำอะไรไม่ได้ติดขัดไปหมดทำได้แคบๆ แต่ที่นี้พอมีเงินมีทรัพย์ก็สามารถนำเอาความคิดดีอย่างนั้นมาทำได้สบายเลย เงินก็มี บริวารก็มี ตำแหน่งฐานะและอำนาจก็มี พอมีอย่างนี้แล้ว คนเขาเชื่อถือ ทำอะไรก็ได้สะดวก ความคิดที่ดีงามนั้นก็เกิดผลออกเงยออกไป เพราะ

ฉะนั้นท่านจึงให้ใช้ลาภยศในทางที่ถูกต้อง คือให้เป็นโอกาสในการที่จะสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามให้มากยิ่งขึ้นไป

ในทางตรงข้าม พอประสบความเสื่อมเสีย พบโลกธรรมฝ่ายที่ไม่น่าพอใจ เกิดเสื่อมลาภ เสียเงินเสียทอง หรือเสื่อมยศขึ้นมา ก็รู้เท่าทันอีกนั่นแหละว่า นี่แหละ ถึงคราวที่เราเจอบ้างแล้วนะ อ้าว มันก็เป็นบททดสอบเรา เอาละ ให้มันรู้ไป เราเจอมันเข้าแล้วเป็นอย่างไร เอาเป็นบททดสอบ ถ้ามองในแง่เป็นบททดสอบ เราก็ปรับตัวปรับใจได้ ดูซิว่าเราเข้มแข็งมั่นคงพอไหม

ถึงจะเสียดูดยภาพกาย ก็ต้องรักษาดูดยภาพใจไว้ให้ได้

ในกรณีที่เสื่อมสุขภาพนี้ก็เหมือนกัน เราก็ต้องมองในแง่ดี อย่าไปมองในแง่ว่า โอ้ย เราแย่แล้วไม่ได้ความเลย ร่างกายของเราเสื่อมเสียแล้วทำอะไรก็ได้ ถ้ามองอย่างนี้ ก็ยิ่งทรุด แล้วก็เฉื่อยหรือล้มไปเลย ในทางที่ถูกจะต้องมองให้เป็นคือมองว่า เราเกิดมาทีหนึ่ง ก็ได้มีประสบการณ์ที่เป็นกำไรชีวิต คนอื่นเขาอาจจะไม่เจอการเจ็บป่วยอย่างเรา เราเจอมันเข้าแล้วจะได้รู้จักทุกข์ที่เกิดจากโรคนี้ว่ามันเป็นอย่างไร

๑. เราได้ประสบการณ์ที่เป็นกำไรชีวิต หรือที่แปลกพิเศษ ซึ่งหลายคนไม่มีโอกาสได้พบ

๒. เราได้ทดสอบตัวเอง ดูความเข้มแข็งว่า เรามีความเข้มแข็งแค่ไหน จิตใจของเราเจออุปสรรคอันตรายขนาดนี้สู้ได้ไหม

๓. ถ้าหากว่าเจอขนาดนี้แล้ว เรายังไม่หวั่นไหว ยังเข้มแข็งสู้ได้ เราจะมีคามภูมิใจเกิดปิติขึ้นมา จิตใจกลับสบายผ่องใสว่า เราสามารถทนต่อทุกข์ทรมานขนาดนี้ เอาชนะได้ สามารถทำจิตใจให้ดีได้

๔. การเป็นโรค เป็นโอกาสที่เราจะตัดกังวลหรือภาระอะไรบางอย่างลงไปได้ และสามารถใช้เวลาในขณะที่เป็นโรคนี้ ไปทำในสิ่งเป็นประโยชน์ เช่น บำเพ็ญเพียรทางจิตใจหรือจะมาพัฒนาทางจิตใจของเรา ให้จิตใจมีความสุขได้อีกด้านหนึ่งก็ได้

๕. ตัวโรคและความทุกข์อย่างที่ท่านเรียกว่าทุกข์เวทนาที่เกิดจากโรคนั่นเอง เป็นของจริง เป็นประสบการณ์ตรง ซึ่งผู้ที่ได้ศึกษาธรรมแล้ว สามารถยกเอาขึ้นมาพิจารณา หรือมองลงไปตรงๆ ในเวลาที่มันกำลังเป็นอยู่นั้น แล้วทำให้มองเห็นสัจธรรมของชีวิต จนกระทั่งเกิดปัญญารู้แจ้ง บรรลุโลกุตตรธรรม ยกจิตใจขึ้นเป็นอิสระ เรียกว่าบรรลุมรรค ผล นิพพานได้

ตกลงว่าคนที่รู้จักปฏิบัติต่อสิ่งต่างๆ ได้อย่างถูกต้อง ไม่ว่าได้หรือเสียก็กลายเป็นได้ทั้งนั้น

ถึงอย่างไรก็ตาม เราต้องตั้งใจไว้ก่อนว่า เราจะต้องทำให้กลายเป็นการได้ในทุกกรณี ทางพระท่านถือหลักอย่างนี้ ท่านเรียกว่า โยนิโสมนสิการ

คนใดเกิดมาในโลกมีโยนิโสมนสิการแล้ว เรียกว่าโอกาสที่จะสูญเสียมีน้อยอย่างยิ่ง ได้เสมอไป ไม่ว่าอะไรได้หมด เจออะไรที่ไม่ดี ใครว่าไม่ดี ฉันต้องได้ประโยชน์สักอย่าง ได้คติจากชีวิต ได้อะไรต่างๆ ได้สิ่งที่เป็นประโยชน์ อย่างน้อยก็ได้ประสบการณ์ หรือถ้าดีกว่านั้น ก็อาจจะถึงขั้นรู้แจ้งเห็นความจริงของโลก แม้แต่ปลงอนิจจังเห็นความไม่เที่ยงแท้ของสิ่งทั้งหลาย แล้วทำใจให้เป็นอิสระได้

คนโง่ เสียดุลยภาพกายแล้วก็พลอยเสียดุลยภาพใจไปด้วย คนฉลาด เอาดุลยภาพใจมาช่วยดุลยภาพกาย

บางคนเจอเหตุร้ายในชีวิต แต่รู้จักมองก็ได้ประโยชน์ แม้แต่ถึงขั้นสูงสุด อย่างเช่นบางท่านในสมัยพุทธกาล มีประวัติพระสาวกบางองค์ไปเจอเหตุร้ายในชีวิตแล้วได้บรรลุนิพพานเป็นพระอรหันต์ ก็เพราะได้ประสบภัยพิบัติ นี่เรียกว่ารู้จักถือเอาประโยชน์จากสิ่งทั้งหลาย อันนี้ก็คือหลักของดุลยภาพในชีวิต เรียกว่า เราต้องรู้จักถือเอาประโยชน์จากสิ่งทั้งหลาย และรักษาดุลยภาพของชีวิตเอาไว้ให้ได้

ที่ว่ามานี้ก็เป็นเรื่องของดุลยภาพด้านจิตใจ สภาพทางด้านจิตใจนี้ก็จะมาสมดุลกับทางร่างกาย จิตใจเองก็มีภาวะที่เรียกว่ามีดุลยภาพ หรือสมดุล อย่างที่อาตมภาพกล่าวแล้ว และยังจะมาสมดุลหรือดุลยภาพกับร่างกายด้วย เราไม่ใช่มีแต่ร่างกาย

เท่านั้น อย่างที่อาตมภาพพุดเมื่อกี้ จะได้โยงให้เห็นว่า ร่างกาย กับจิตใจมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน

ถ้าร่างกายของเรากระทบกระเทือน เราเหี่ยวเฉาทางร่างกาย ก็อาจจะมีผลกระทบให้จิตใจเสื่อมโทรมตามร่างกายไปด้วย ในทำนองเดียวกันถ้าเรารักษาร่างกายดี ทำให้จิตใจของเราสบายได้ง่าย เช่น คนที่ร่างกายแข็งแรง ก็ไม่ค่อยมีปัญหาทางร่างกาย ที่จะทำให้นหงุดหงิดกังวลใจ แต่ถ้าร่างกายของเราเกิดความบกพร่อง บวดยเจ็บขึ้นมา ก็มีโอกาที่จะทำให้อาตมภาพพุดกระทบกระเทือน หงุดหงิดได้ง่าย ฉะนั้นง่าย

นี่แหละเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับดุลยภาพระหว่างร่างกาย กับจิตใจ ร่างกายเสียดุลก็พลอยทำให้ใจเสียดุลไปด้วย ใจเสียดุลก็ทำให้กายเสียดุลไปด้วย

ที่นี้ คนที่รู้จักปฏิบัติให้ถูกต้อง ก็คือว่าเวลากายเสียดุล ก็เอาใจมาช่วยกาย หมายความว่าคนที่ทำเป็นนั้นจะทำให้ผลย้อนกลับตรงข้าม คนที่ไม่เป็นพอร่างกายเสียดุล ใจก็เสียดุลด้วย เสียดุลไปทั้งชีวิต แต่คนที่ทำเป็นพอกายเสียดุล เขาก็ไปเสริมทางจิตใจ เอาจิตใจมาช่วยถ่วงดุลไว้ ทำให้กายได้ดุลสูงขึ้น ไป และกลับมาช่วยร่างกายให้ดีขึ้น

ดังนั้นหลักเรื่องดุลยภาพนี้จึงสำคัญมาก และดุลยภาพระหว่างกายกับใจก็เป็นเรื่องใหญ่อันหนึ่ง คือดุลยภาพของกายก็ส่วนหนึ่ง ซึ่งเป็นเรื่องที่คนหมอบได้พูดเป็นพิเศษ กับดุลยภาพของใจที่พระพุดเป็นพิเศษ แล้วก็ยังมียดุลยภาพระหว่างกายกับ

ใจที่สัมพันธ์กันนี้อีก ซึ่งก็จะต้องเอามาช่วยเสริมกันให้ได้อีก
อย่างที่ว่าแล้ว ถ้ากายเสียหลักก็ต้องเอาใจมาช่วย ถ้าใช้เป็น
แล้วใจก็มาช่วยกายได้ นี่เป็นหลักในเรื่องดุลยภาพ อาตมภาพก็
ได้พูดมาแล้วหลายแง่หลายอย่าง

แม้แต่ธรรมก็ต้องมีดุลยภาพ

ที่นี้ ดุลยภาพยังไม่หมด ยังมีดุลยภาพที่ลึกซึ้งไปกว่านั้น
อีก เมื่อกี้นี้พูดถึงดุลยภาพ มาถึงดุลยภาพของใจ และดุลยภาพ
ระหว่างกายกับใจ นอกจากนี้ยังมีดุลยภาพที่ลึกซึ้งไปกว่านั้นคือ
ดุลยภาพแห่งธรรม

ธรรมก็มีดุลยภาพเหมือนกัน คือ การปฏิบัติธรรม หรือทำ
ความดีอะไรต่างๆ ต้องมีดุลยภาพ กล่าวคือ ความพอเหมาะพอ
ดีเหมือนกัน ถ้าไม่พอเหมาะพอดี ก็เกิดโทษ ยกตัวอย่างที่พระ
พุทธเจ้าตรัสไว้ เช่นอย่างศรัทธาที่เราฟังกันมา มีเรื่องศาสนา
ก็ต้องมีเรื่องศรัทธา

สำหรับคนที่เข้ามานับถือศาสนานั้น คำที่ได้ยินบ่อย ก็คือ
คำว่า ศรัทธา ได้แก่ความเชื่อ ซึ่งต้องมีไว้เป็นหลักสำคัญอันหนึ่ง
แต่ในทางพระพุทธศาสนาบอกว่า ศรัทธาที่เป็นคุณธรรมอย่าง
เดียวไม่พอ จะปล่อยให้ศรัทธาเรื่อยเปื่อยไปไม่ได้ ต้องมีดุลย
ภาพ สิ่งที่จะทำให้เกิดดุลยภาพ เข้าคู่กันกับศรัทธา ก็คือ
ปัญญา

หลักนี้มาในหมวดธรรมที่เรียกว่า อินทรีย์ ๕ ประการ ท่านบอกว่าอินทรีย์ ๕ ต้องได้สมดุลต้องมีความสม่ำเสมอ พอเหมาะพอดีกัน นี่ก็คือ หลักดุลยภาพนั่นเอง

อินทรีย์ ๕ นั้นมีที่ต้องเข้าคู่กันสองคู่ คู่ที่หนึ่งก็คือ ศรัทธา กับ ปัญญา ศรัทธามีไว้ ถ้ามากเกินไปไม่มีปัญญาคุม จะกลายเป็นความมกมาย เชื่อไปตามเขาหมดอะไรๆ ก็เชื่อ หลงใหลใหม่ใจใต้ง่าย ถูกหลอกลวงง่าย ใครเขาอยากจะทำอะไรก็ทำได้ง่าย

ในทางตรงข้าม ถ้ามีแต่ปัญญา ใช้แต่ปัญญา ก็มักมองอะไรข้ามไปง่ายๆ บางทีก็เอาแต่ความรู้ที่ตัวมีอยู่ไปวินิจฉัย คอยจะปฏิเสธไปหมด หรือไม่ก็คิดฟุ้งซ่านไป ไม่ยอมตั้งหลักพิจารณา ไม่ยอมจับหรือรับเอามาพิจารณาก็เลยเป็นคนที่ยึดอะไรเป็นจุดเป็นหลักไม่ค่อยได้ บางทีก็กลายเป็นฟุ้งซ่านไป นี่เรียกว่ายึดไปข้างปัญญามากเกินไป

เพราะฉะนั้น ท่านจึงบอกว่าต้องปรับศรัทธากับปัญญาให้สมกัน ให้พอดีกัน ศรัทธาเป็นตัวช่วย ถ้าทำให้ถูกต้องก็เป็นตัวนำไปสู่ปัญญา และช่วยเสริมปัญญา แต่ถ้าใช้ไม่เป็น ศรัทธาก็มาขวางปัญญา

ทำไมศรัทธาจึงขวางปัญญา เพราะว่าถ้าเชื่อแล้วเขาว่าอย่างไรก็ว่าไปตามนั้น ก็เลยไม่ได้ปัญญาอะไรขึ้นมา

แต่ในทางตรงข้าม ที่ว่าศรัทธาเสริมปัญญานั้นเป็นอย่างไร ก็คือ มันเป็นจุดให้เราเริ่มต้นได้ เราเห็นว่าสิ่งนี้มีเหตุผลเข้าที่เรารับฟังมา หรือฟังท่านผู้รู้พูดมีเหตุผลน่าเชื่อถือ ศรัทธาก็เกิด

ขึ้น พอศรัทธาเกิดขึ้นก็ได้จุดที่จะนำมาพิจารณา และถ้าเอาจริง เอาจริง ศรัทธาเป็นตัวที่ทำให้เกิดพลังว่า ต่อไปนี้เราจะคิดเรื่องนี้จริงจัง ได้จุดที่จะไปศึกษาค้นคว้า

คนที่จะไปศึกษาค้นคว้าเรื่องอะไร มันต้องมีจุดมีเป้าที่ชัดเจน และต้องเริ่มที่ศรัทธา ศรัทธาเป็นตัวจับเอาไว้ พอศรัทธาเป็นตัวส่งแรงไปแล้ว ปัญญาก็ค้นในเรื่องนั้นไปจริงจัง จนกระทั่งสำเร็จได้ปัญญาเห็นแจ่มแจ้งโดยสิ้นเชิง พอปัญญาจบสิ้นแล้ว ก็บอกว่าอยู่เหนือศรัทธา ไม่ต้องอาศัยศรัทธาอีก

ตอนแรกศรัทธากับปัญญาต้องมีดูดยภาพ ได้สมดุกัน ศรัทธาก็มาเป็นตัวเสริมช่วยตั้งจุดเริ่มต้นให้ปัญญา ปัญญาก็มาคุมศรัทธาไว้ และอาศัยศรัทธาเป็นตัวชี้แนวทางพุ่งไปทำให้มีกำลังที่จะศึกษาค้นคว้าได้เต็มที่ ดังนั้น ก็ต้องใช้ศรัทธากับปัญญาให้เป็น จึงต้องมีดูดยภาพ ดังที่ท่านบอกว่าต้องปรับศรัทธากับปัญญาให้สมกัน

ถ้าจัดธรรมเข้าดูได้ ก็ไม่พลาดจากผลที่มุ่งหวัง

ต่อไปคู่ที่สองได้แก่ วิริยะและสมาธิ วิริยะ คือความเพียรพยายามเห็นอะไรก็เป็นสิ่งท้าทายใจสู้ จะทำให้สำเร็จจะก้าวไปข้างหน้าอยู่เรื่อย อีกด้านหนึ่งก็คือ สมาธิ ได้แก่ ความมีใจแน่วแน่ สงบ มั่นคง คนที่มีวิริยะ คือ ความเพียร เป็นคนที่เรียกว่าอยู่ไม่เป็นสุข ไม่อยู่นิ่ง นิ่งเฉยอยู่ไม่ได้ จะทำโน่นทำนี่เรื่อยไป แต่ที่

นี้ถ้าหากว่าวิริยะนั้นเกินไป ก็จะเป็นพร่าหรือพล่านไปเลย วิริยะ เพียร แล้วก็เลยเถิดไปจนกระทั่งว่าไม่ได้อะไรจริงจัง

ส่วนคนที่มีสมาธินั้น ใจสงบอยู่กับสิ่งที่กำลังทำหรือกำลัง เกี่ยวข้อง ใจจดใจจ่อ พอใจจดใจจ่อ ก็สบาย ก็เพลิน บางทีพอ ได้สมาธิอย่างที่ชอบพูดกันว่ามาปฏิบัติธรรมได้สมาธิแล้วใจสงบ นอกจากสงบแล้วยังมีความสุขด้วย พอทำสมาธิได้ความสุข บางทีก็เลยติดอยู่ในความสุขนั้น แล้วก็อยู่ตรงนั้นเอง ไม่ไปไหน ไม่อยากก้าวต่อไป หรือคืบเคลื่อนออกไปจากสภาพนั้น

ท่านว่าคนที่ม่แต่สมาธินั้น ถ้าสมาธิแรงเกินไป ไม่เอา วิริยะมาช่วย ก็จะเป็นคนเกียจคร้านไป เพราะฉะนั้น ท่าน จึงบอกว่าต้องปรับอินทรีย์ให้เสมอกัน วิริยะกับสมาธิต้องปรับ ให้เสมอพอดีกัน

เหลือจากนี้ แล้วก็มีอินทรีย์อีกตัวหนึ่ง ยังไม่ครบ ๕ อินทรีย์อีกตัวหนึ่งนั่นก็คือ สติ ซึ่งอยู่ตรงกลาง สตินี้เป็นตัวที่คอย ตรวจตราคอยดูว่า ศรัทธาแรงไปหรืออ่อนไป ปัญญาแรงไปหรือ อ่อนไป ตรวจและคอยยับยั้ง คอยเหนี่ยวรั้ง คอยเตือนว่า ศรัทธา ตอนนี้งแรงไปแล้วนะ ปัญญาตอนนี้น้อยไป ต้องดึงขึ้นมาเสริมขึ้นมา หรือว่าวิริยะตอนนี้งอ่อนไปหรือแรงไป สมาธิอ่อนไปหรือแรง ไป อะไรทำนองนี้ สติเป็นตัวคอยตรวจตราและคอยควบคุมไว้ เพราะฉะนั้น สตินี้จึงต้องใช้ตลอดเวลา

เรื่องอินทรีย์ ๕ นี้อาตมภาพยกมาเป็นตัวอย่างเพื่อให้เห็น ว่า แม้แต่ธรรมก็ต้องมีสมดุลหรือมีดุลยภาพ การปฏิบัติธรรมทุก

อย่างต้องมีคุณภาพ ถ้าไม่มีคุณภาพ ก็เสียหลักไปทุกอย่างเสียไปด้วยกัน ไม่ใช่ว่ามีธรรมข้อหนึ่งแล้ว ปฏิบัติเรื่อยไปจะถูกต้องและได้ผลดีเสมอไป อย่างที่ว่าศรัทธาก็เป็นคุณธรรมข้อหนึ่ง แต่ไม่ใช่ว่าศรัทธาจะทำให้เกิดแต่ผลดีเสมอไป

แม้แต่อกุศลธรรม ท่านบอกว่าถ้าใช้เป็นก็เอามาเป็นปัจจัยแก่อกุศลธรรมได้ แต่มีอันตรายนิดหน่อย เรียกว่ามีผลพวงในทางเสีย เหมือนกับใช้ยาที่มีสารซึ่งเป็นพิษอยู่บ้าง แต่เอามาใช้ในทางที่เป็นประโยชน์บางประการ บางครั้งก็ต้องอาศัยมันเหมือนกัน

ในที่สุด ธรรมคือคุณภาพ และคุณภาพก็คือธรรม

ต่อไปนี้จะขอพูดถึงเรื่องคุณภาพของธรรมเป็นแง่สุดท้าย แต่เป็นแง่ที่คุณทั้งหมด ว่าไปแล้วมันก็คือ การปฏิบัติถูกต้องต่อสิ่งทั้งหลายนั่นเอง ตัวธรรมอยู่ที่นี้ และเมื่อพูดในแง่นี้ ตัวธรรมนั่นเองคือคุณภาพ หรือคุณภาพ ก็คือตัวธรรมนั่นเอง

เพราะฉะนั้น จะปฏิบัติถูกต้องต่อร่างกายให้ร่างกายเกิดคุณภาพก็ตาม ปฏิบัติถูกต้องต่อเศรษฐกิจ ดำเนินการหาเลี้ยงชีพ จัดการเงินให้พอเหมาะพอดีก็ตาม หรือการปฏิบัติในทางสังคมให้พอเหมาะพอดีก็ตาม หรือการปฏิบัติในเรื่องของจิตใจของเราให้พอดีก็ตาม นั่นคือ คุณภาพของธรรมหรือตัวธรรมเป็นคุณภาพ เป็นข้อสุดท้ายซึ่งเป็นตัวที่คุณและคุณทั้งหมด

เพราะฉะนั้น ในการที่จะปฏิบัติคุณภาพทั้งหลาย ในที่สุดแล้วก็อาศัยคุณภาพของธรรมนั่นเอง มาช่วยปรับทำให้เกิดความพอเหมาะพอดี

เราอยู่ในโลกนี้ก็ต้องรู้หลักคุณภาพ ที่เราต้องรู้หลักคุณภาพเพราะอะไร? เพราะว่าสิ่งทั้งหลายที่อยู่ในโลกนี้ มีความสัมพันธ์หรืออาศัยกันทั้งนั้น มันไม่ได้อยู่ลำพังตัวของมันเองเท่านั้น และตัวมันเองก็เกิดขึ้นจากส่วนประกอบมากมาย ซึ่งส่วนประกอบเหล่านั้นจะต้องสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ทำอย่างไรจะมีความสัมพันธ์ที่พอเหมาะพอดี ซึ่งความพอเหมาะพอดีนี้ถ้ารักษาไว้ได้ มันก็จะทำให้ทุกอย่างดำเนินไปด้วยดี เพราะฉะนั้น หลักในเรื่องคุณภาพนี้ก็เกิดจากการที่สิ่งทั้งหลายนั้นสัมพันธ์ซึ่งกันและกันนั่นเอง

คุณภาพว่าไปแล้วก็คือ ความสัมพันธ์อย่างพอเหมาะพอดี ถ้าความสัมพันธ์ไม่พอเหมาะพอดี เมื่อไรก็จะเสียคุณภาพเมื่อนั้น ทีนี้ถ้าหากว่าจะปล่อยให้มันมีคุณภาพของมันเอง ก็ไม่แน่นอน เพราะว่าชีวิตของมนุษย์เรานี้ก็ประสบสิ่งที่เข้ามากระทบกระทั่งมากมายที่จะทำให้คุณภาพนั้นสูญเสียไป เพราะฉะนั้น เราจึงต้องรู้หลักในการปฏิบัติเพื่อรักษาคุณภาพอันนี้

ทางพระพุทธศาสนาจึงสอนวิธีปฏิบัติในการที่จะรักษาคุณภาพอยู่เสมอ แม้แต่หลักธรรมที่สำคัญสุดยอดที่สุด ที่เรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา ก็คือ หลักแห่งคุณภาพนี้นั่นเอง

ทางสายกลาง คือ ทางแห่งดุสยภาพ

ปฏิปทา ก็คือ ข้อปฏิบัติหรือการปฏิบัติ มัชฌิมา ก็คือ พอดี ที่เราแปลกันว่าทางสายกลาง ก็คือวิธีปฏิบัติที่พอดีนั่นเอง ปฏิบัติอย่างได้สัดได้ส่วนพอเหมาะพอดี ต้องมีองค์ประกอบ ๘ อย่างเข้ามาประสานกันพอเหมาะแล้วจึงจะเกิดเป็นมัชฌิมา-ปฏิปทา กล่าวคือ

๑. มีทิวฐิที่เป็นสัมมา ครบถ้วนเหมาะเจาะ คือถูกต้องพอเหมาะกับความเป็นจริง

๒. มีสังกัปปะ ความดำริที่สัมมา คือถูกต้องครบถ้วนพอเหมาะพอดี เรียกว่าโดยชอบ

สำนวนโบราณ ท่านเรียกว่าโดยชอบ หมายความว่า ถูกต้องอย่างครบถ้วน โดยสอดคล้องกับความจริง พุดง่าย ๆ ก็คือมีปัญญาเห็นชอบ มีความคิด มีความดำริที่ถูกต้องชอบธรรม

๓. แล้วก็มีการใช้วาจา ใช้คำพูดอย่างถูกต้อง

๔. แล้วก็รู้จักแสดงออก กระทำการต่าง ๆ ทางกายอย่างถูกต้อง

๕. เลี้ยงชีพ คือประกอบอาชีพที่เป็นสัมมาชีพ

๖. แล้วก็มีสมาธิเพียรพยายามอย่างถูกต้อง

๗. มีสติที่ใช้อย่างถูกต้อง

๘. แล้วก็มีสมาธิ จิตตั้งมั่นอย่างถูกต้อง

ทั้งหมดนี้ต้องมาเป็นองค์ประกอบประสานกลมกลืนกัน ถ้าได้ไม่ครบถ้วนก็ไม่เกิดเป็นมัชฌิมาปฏิปทา พอครบถ้วนได้

สัดส่วนพอเหมาะพอดี มันจะเสริมกัน มาเป็นปัจจัยแก่กันและกัน แล้วทำงานร่วมกันให้เกิดผลสำเร็จ คือการบรรลุจุดหมายแห่งชีวิตที่ดำรงมีความสุข เป็นอิสรภาพอย่างแท้จริง จึงเรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา แปลว่า ทางสายกลาง คือ ข้อปฏิบัติสายกลาง หรือข้อปฏิบัติที่พอดี คำว่าสายกลางในที่นี้คือพอดี

เพราะฉะนั้น ข้อปฏิบัติในทางพระพุทธศาสนาจึงเต็มไปด้วยเรื่องของความพอดี

หลักใหญ่มัชฌิมาปฏิปทาก็พอดี

เราจะเป็นมนุษย์ที่ดี ท่านบอกว่า ต้องมีศีลปुरुสธรรม ธรรมของสัตบุรุษ หรือธรรมของคนดี ธรรมของคนดีนั้นมีอะไรบ้าง มีรู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักตน รู้จักประมาณ รู้จักกาล รู้จักบุคคล รู้จักชุมชน ในบรรดา ๗ ข้อนี้ ข้อที่สำคัญอันหนึ่งก็คือ รู้จักประมาณ รู้จักประมาณ ก็คือ รู้จักความพอดี ได้แก่ การรู้จักพอดีในสิ่งทั้งหลายทั้งปวง จะทำอะไรต้องรู้จักพอดี

ความพอดีนี้เป็นเรื่องสำคัญเป็นเคล็ดลับในความสำเร็จของทุกอย่าง ถ้าทำพอดี นอกจากสำเร็จแล้ว ผลดีเกิดขึ้นด้วย ถ้าไม่พอดี ก็ต้องเกิดปัญหาไม่มากก็น้อย เพราะฉะนั้น หลักพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า ทางสายกลางคือหลักของความพอดี แม้แต่รับประทานอาหารท่านยังบอกว่าต้อง โภชนะมัตตัญญูตา คือ ต้องรู้จักประมาณในการบริโภค ก็คือรับประทานแต่พอดี ถ้ารับประทานไม่พอดี เดียวน้ำหนักเพิ่มมากเกินไป ก็เสียสุขภาพ ที่นี้ก็จะยุ่ง เดียวเสียสุขภาพด้านนั้นด้านนี้

เพราะฉะนั้น หลักพระพุทธศาสนาหมดทุกประการ ไม่ว่าจะไปมองอะไร จะเป็นเรื่องปรปักษ์กัน & ให้พอดีก็ตาม เรื่องรับประทานอาหารให้พอดีก็ตาม เรื่องสัปปริสธรรม ในข้อที่ว่ารู้จักประมาณคือรู้จักความพอดีก็ตาม ตลอดจนกระทั่งมีสมาธิปฏิบัติ ปฏิบัติให้พอดีเป็นทางสายกลาง ล้วนแต่เป็นเรื่องของความพอดี ซึ่งเกี่ยวกับดุลยภาพทั้งสิ้น ตกลงว่า ทั้งหมดนี้ก็คือหลักของการดำเนินชีวิตอยู่ในโลก ให้อยู่ได้ด้วยดี

ดุลยภาพ คือสาระขององค์รวม

ที่นี้ อาตมภาพมาพูดในวันนี้ ก็มาพูดในที่ประชุมของท่านที่เกี่ยวข้องกับเรื่องโรคภัยไข้เจ็บ และการดูแลรักษาพยาบาล พร้อมทั้งญาติโยม ท่านที่ได้มารับการรักษาพยาบาล อย่างที่กล่าวแล้ว ทุกท่านมีน้ำใจมาสังสรรค์ร่วมกันในวันนี้ ก็เป็นโอกาสอันดีงาม

ทางโรงพยาบาลก็ใช้แนวความคิด (หรือจะเรียกว่าปรัชญาก็แล้วแต่) ตามแบบ holistic คือแนวคิดแบบองค์รวม ซึ่งในการปฏิบัติต่อองค์รวมนี้ก็ถือว่าองค์รวมจะดำรงอยู่ได้ต้องอาศัยดุลยภาพ กล่าวคือ ความสัมพันธ์ที่พอเหมาะพอดีต่อกันระหว่างองค์ประกอบทั้งหลายขององค์รวมนั้น

หลักพระพุทธศาสนาถือว่าด้วยองค์รวม เพราะว่าสิ่งทั้งหลายเกิดจากการประชุมกันของสิ่งต่างๆ ที่เป็นส่วนประกอบ การประชุมกันของสิ่งทั้งหลายนั้นเองเรียกว่า องค์รวม องค์รวม

ก็คือการประชุมเข้าของปัจจัยหรือองค์ประกอบต่างๆ องค์ประกอบเหล่านี้ต่างก็สัมพันธ์ซึ่งกันและกัน เมื่อสัมพันธ์กันพอดี ก็จะทำให้ทุกอย่างเป็นไปด้วยดี ความสัมพันธ์ที่พอเหมาะพอดี นั้นเรียกว่า ดุลยภาพ

เพราะฉะนั้น ดุลยภาพจึงเป็นตัวที่รักษาองค์รวมไว้ ทำให้ องค์รวมอยู่ได้ด้วยดี องค์รวมคือตัวเรานี้จะอยู่ได้ด้วยดี หรือพูด อีกอย่างหนึ่งว่า องค์รวมคือชีวิตนี้ จะมีสุขภาพดีทั้งกายและใจ ก็ต้องอาศัยการรักษาดุลยภาพให้ดี ทั้งด้านร่างกาย ทั้งด้านจิตใจ และพร้อมทั้ง ๒ ฝ่าย คือทั้งระหว่างกายกับใจนั้นด้วย

ทางฝ่ายแพทย์และบุคลากรของโรงพยาบาล ก็ย่อมเอื้ออำนวยช่วยเหลือในการรักษาพยาบาล การรักษาพยาบาลนั้น ก็ เริ่มต้นด้วยการที่จะพยายามให้คนไข้ได้มีดุลยภาพในทางร่างกาย เป็นประการที่ ๑

เพราะฉะนั้น ที่คุณหมอรักษา มีการฝังเข็ม มีการนวด มีการประคบ และบริหารร่างกาย อะไรต่างๆ นี่ก็ด้วยต้องการที่จะ ให้เกิดดุลยภาพในทางร่างกาย

แต่พร้อมกันนั้น เพราะอาศัยเมตตาจิต ความปรารถนาดี ต่อคนไข้ ก็จะมีส่วนของดุลยภาพด้านจิตใจมาช่วยด้วย ถ้า สมมติว่าทางฝ่ายโรงพยาบาลนี้ไม่มีเมตตาจิต ปฏิบัติต่อคนไข้ โดยที่ไม่มีน้ำใจ ทำให้กิริยาวาจาไม่งาม ไม่เป็นไปในทางที่เอื้อ เพื่อ บรรเทาภาสขาคความอบอวน คนไข้ก็ใจร้อนท ขุ่นมัว เศร้า ไม่สบายใจ น้อยอกน้อยใจ ผลที่สุด การรักษาพยาบาลทางร่าง

กายก็เลยพลอยไม่ค่อยได้ผลดีไปด้วย จริงหรือเปล่า อันนี้ก็ป็นความจริง เพราะฉะนั้น จึงว่าคุณหมอไม่ได้รักษาแต่ร่างกายของคนไข้เท่านั้น คุณหมอร่วมทั้งบุคลากรที่โรงพยาบาลนี้รักษาใจของคนไข้ด้วย คือพยายามช่วยให้จิตใจของคนไข้อยู่ในสภาพที่มีดูดยภาพด้วย

ดูดยภาพในใจเองที่มีจิตใจสบาย จิตใจดำรงสถานะของมันได้ ดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง ไม่เอียงไม่ทรุดลงไป นั่นก็ด้วยอาศัยความปรารถนาดี มีเมตตาต่อคนไข้ ปฏิบัติด้วยความเอื้อเฟื้อ อย่างนี้แหละจะช่วยให้จิตใจของคนไข้มีดูดยภาพอยู่ได้ พอจิตใจคนไข้มีดูดยภาพดีก็จะมาเอื้อต่อร่างกาย ทำให้การรักษาพยาบาลได้ผลเพิ่มพูนทั้งสองด้านเสริมซึ่งกันและกัน

ผู้มีดูดยภาพทางใจ แม้แต่ความตายก็ดึงขึ้นมาเข้าสู่ได้

อาตมภาพก็เลยคิดว่าการที่คุณหมอพูดถึงดูดยภาพบำบัด ประการที่ ๑ คือเริ่มด้วยดูดยภาพบำบัดทางด้านร่างกายก็เพราะว่าเกี่ยวข้องกับโรคทางกาย แต่แท้จริงนั้น ท่านคงมีความหมายลึกซึ้งลงไปถึงดูดยภาพทางจิตใจด้วย คือคำนึงถึงความเมตตาปรารถนาดีต่อคนไข้ รักษาด้วยน้ำใจ ปฏิบัติด้วยความเอื้ออาทร

ส่วนทางฝ่ายคนไข้เมื่อสบายใจและวางใจว่า เราไว้ใจต่อคุณหมอ และทางคุณพยาบาล ว่าท่านมารักษายาบาลให้เราแล้ว ก็ยกให้ท่านช่วยรักษาดูดยภาพทางด้านร่างกายของเรา

ส่วนตัวเราเองก็ต้องรักษาคุณภาพทางใจของเรา เพราะฉะนั้น จึงจะต้องเอาหลักธรรมมาช่วย เมื่อเอาธรรมมาช่วยแล้ว รักษาคุณภาพใจไว้ได้ เราก็สบาย อย่างที่อาตมภาพว่าเมื่อกี้

เราต้องพยายามใช้สถานการณ์ทุกอย่างให้เป็นประโยชน์ แก่ชีวิตหมด มองทุกอย่างให้เป็นประโยชน์ ท่านบอกว่า คนที่ เก่ง มีปัญญามาก ก็คือคนที่สามารถมองสิ่งที่เลวร้ายที่สุดให้ได้ ประโยชน์มากที่สุด ไม่ว่าสถานการณ์ไหนเราต้องได้ประโยชน์ อย่างที่บอกว่า แม้แต่คนที่แย่ที่สุด จะตายอยู่แล้ว ยังสามารถ บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์ได้

ตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนานั้น แม้แต่ความตายที่เราถือกันว่าเป็นสิ่งที่ไม่ดี นำเกลียดน่ากลัวเป็นอย่างยิ่ง พระพุทธเจ้าก็ยังทรงสอนให้เอามาใช้ให้เป็นประโยชน์ ท่านให้เจริญ มรณสติ ให้พิจารณาความตายในแง่ที่ทำให้จิตใจของเราให้สดใส เบิกบานได้

คนที่มองความตายไม่เป็น ใจจะหดหู่เศร้ากลัวไข้หรือ เปล่า ยิ่งคนไม่เคยมอง บางทีเจอไม่ได้ พุดถึงไม่ได้เลย บางคน ใครมาพุดถึงความตายไม่ได้เลยนะ อยากจะหนีไปให้พ้น หรือ ไล่คนพุดไปเลย

แต่ในทางพระท่านบอกว่า ถ้าฝึกตัวดีแล้ว สบายมากเลย แม้จะนึกถึงความตายตลอดเวลาที่หน้าตาก็ยิ้มแย้มแจ่มใส นึกถึงความตายด้วยใจเป็นสุข อย่างนี้ก็เป็นได้ เพราะฉะนั้น บางท่าน เอาความตายมาใช้พิจารณา สามารถบรรลุอรหัตตผลเป็นพระ

อรหันต์ไปเลย มีความสุขยิ่งยัมได้ตลอดกาล จิตใจเบิกบาน
ผ่องใส เป็นพุทธะอยู่ด้วยความรู้ ความตื่น ความเบิกบาน

อยู่ในโลก ก็รู้จักมองสิ่งทั้งหลาย

ยามเจ็บไข้ ก็ปฏิบัติให้พร้อมมูล

เพราะฉะนั้น เราอยู่ในโลกนี้แล้ว เรามองทุกอย่างให้ดี ใน
แง่ที่เป็นประโยชน์แก่ชีวิต แต่เรื่องนี้ต้องมอง ๒ ชั้นนะ มองตาม
หลักที่ในทางพระพุทธศาสนาท่านเรียกว่า โยนิโสมนสิการ เดี่ยว
จะมองเป็นดีไปหมดทุกอย่าง ก็ผิดอีก การมองที่ถูกต้องมี ๒
อย่าง คือ

๑. มองตามความจริง ถ้าอะไรที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับความ
จริงต้องมองตามความเป็นจริง คือมองตามที่เป็น
๒. แต่ในแง่ที่เกี่ยวกับประโยชน์ต้องมองในแง่ดี ให้มันเป็น
ประโยชน์แก่ชีวิต หรือให้ชีวิตของเราได้ประโยชน์จาก
มันให้ได้

เป็นอันว่า การมองที่ถูกต้องมี ๒ อย่าง คือ มองตามเป็น
จริง หรือมองตามที่เป็นอย่างหนึ่ง กับมองในแง่ดี หรือมองให้
เป็นประโยชน์อย่างหนึ่ง

สำหรับการมองอย่างที่ ๑ ที่ว่ามองตามเป็นจริงนั้น เช่น
เราจะวินิจฉัยเรื่องราวอะไรต่างๆ นี้ จะมองแต่ในแง่ดีเสมอไปไม่
ได้นะ ผิดเลยนะ เสีย เพราะฉะนั้น ถ้ามองเพื่อวินิจฉัยสิ่งต่างๆ
ต้องมองตามที่เป็น มองตามเป็นจริง แต่ถ้าเรื่องนั้นไม่เกี่ยว

กับการวินิจฉัยความจริง ก็ต้องมองในแง่เอาประโยชน์ คือ มองในแง่ดี พระพุทธศาสนาสอนไว้ หลักนี้เรียกว่า โยนิโสมนสิการ

เป็นอันว่า ทางฝ่ายคนไข้ก็มองอย่างที่ว่าแล้ว คือพยายามรักษาสมดุหรือดุลยภาพทางจิตใจเอาไว้ จึงจะมาช่วยให้คุณหมอรักษาทางกายได้ผลดีด้วย ตกลงว่า ทั้งคนไข้และทางคุณหมอ พร้อมทั้งบุคลากรของโรงพยาบาล ต่างก็ช่วยเสริมซึ่งกันและกัน ช่วยกันในการรักษาพยาบาล ไม่ใช่หมอเป็นฝ่ายรักษาฝ่ายเดียว คนไข้ก็ต้องรักษาตัวเองด้วย

ว่าที่จริงคนไข้มีบทบาทสำคัญมากในการรักษาตนเอง คุณหมอนั้นช่วยได้ส่วนหนึ่งเท่านั้น คิดว่าอย่างนั้น คนไข้ต้องช่วยตัวเองมาก

ตกลงว่า บทบาททางด้านคุณหมอและบุคลากรของโรงพยาบาลนี้ก็มีดังนี้

๑. ช่วยให้เกิดดุลยภาพทางกายแก่คนไข้ ด้วยการรักษาพยาบาลตามวิธีดุลยภาพบำบัด
๒. มีความเอื้ออาทร มีเมตตา ไม่ตรีธรรมที่จะช่วยเสริมดุลยภาพทางจิตใจของคนไข้ด้วย

ส่วนในฝ่ายคนไข้ ก็ร่วมมือกับทางด้านบุคลากรของโรงพยาบาล ในการรักษาดุลยภาพทางกาย พร้อมทั้งตัวเองก็รักษาสุขภาพทางจิตใจด้วย แล้วเราก็จะได้ดุลยภาพทางกายและใจนี้มาเสริมกันทำให้เกิดความสมบูรณ์

มาร่วมกันสร้างกุศล ช่วยกันทำวันเวลาให้เป็นมงคล และปฏิบัติตนให้สุจริตทุกเวลา

อาตมภาพเองก็ได้มาับการรักษานี้ ก็ขออนุโมทนาในโอกาสนี้ด้วย ในการที่ได้รับความเอื้ออุปถัมภ์จากท่านประธานของโรงพยาบาล พร้อมทั้งบุคลากรที่นี่หลายท่าน

ขออนุโมทนาคุณหมอ พร้อมทั้งบุคลากรของโรงพยาบาลทุกท่าน และในโอกาสอันเป็นมงคลนี้ ก็ถือว่าเราได้มาทำสิ่งที่ดีงามกันแล้ว เป็นบุญเป็นกุศล อย่างน้อยใจของแต่ละท่าน ก็เป็นกุศล คือมีความคิดที่ดี

ความคิดที่ดีนั้นก็เริ่มจากการมีน้ำใจนั่นเอง คือ มีน้ำใจ มีไมตรีธรรมต่อกัน แค่นี้ก็ดีแล้ว ท่านเรียกว่า เป็นกุศลเกิดขึ้นแล้ว พระพุทธเจ้าตรัสว่า มีเมตตาหรือไมตรีเกิดขึ้นในใจนั้นเป็นบุญมหาศาลเลยทีเดียว

การทำบุญนั้นบางทีเราไม่จำเป็นต้องไปถวายทาน คือไปถวายอาหารหรือให้ของอะไรหรอก เพียงแต่เราสร้างใจของเราให้เป็นใจที่ดี มีน้ำใจ ชุ่มฉ่ำด้วยความปรารถนาดี ก็เป็นบุญกุศลเกิดขึ้นแล้ว

ทุกท่านในที่นี้อาตมภาพว่าอย่างน้อยก็มีน้ำใจอันนี้เกิดขึ้น บุญกุศลจึงเกิดขึ้นแล้ว นับว่าเราได้ตั้งต้นอย่างถูกต้อง ก็ขอให้บุญกุศลที่ตั้งขึ้นในใจนี้แผ่ออกมา หลังไหลออกมาทางกาย

วาจาของเราด้วย แล้วก็มาช่วยนำทางชีวิตของเราให้มีความสุข
ขึ้นเบิกบานต่อไป

ยิ่งในโอกาสที่จะต้อนรับปีใหม่นี้ เป็นเวลาที่เราก่อตามคตินิยมว่าเป็นวันเวลาที่ดี ก็ขอให้ทุกท่านได้เตรียมใจต้อนรับความสุขอันนี้ไว้ การเตรียมใจต้อนรับความสุข ก็โดยการกระทำของเราเอง คือทำใจของเราให้เป็นสุขสดชื่นเบิกบาน

การทำใจให้สดชื่นเบิกบานนั้น ถ้าเป็นพุทธศาสนิกชน ก็เอาอย่างพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้ามีคำแปลง่ายๆว่า รู้ ตื่น และเบิกบาน เพราะฉะนั้น เราก็ทำใจของเราให้มีพระพุทธเจ้าเข้าไปอยู่ในใจ คือ

๑. มีความรู้ มองอะไรด้วยความรู้เข้าใจไม่ใช้อารมณ์ ใช้ปัญญา รู้จักพิจารณาเหตุผล แคะนี้ก็ได้โยคะแล้ว มองสิ่งทั้งหลายด้วยความรู้ด้วยปัญญา ไม่ปล่อยตัวให้เป็นทาสของอารมณ์

๒. ตื่น คือ ไม่หลับใหล และไม่หลงใหล มีจิตใจที่ตื่นตลอดเวลา และ

๓. เบิกบาน คือ มีความสดชื่นผ่องใส

พยายามรักษาสภาพจิตใจอย่างนี้ไว้ให้ได้เรื่อยๆ แล้วท่านจะมีความสุข และพร้อมกันนั้นการรักษาโรคนี้ก็จะได้ผลดีด้วย

วันนี้อาตมภาพก็ขออนุโมทนาอีกครั้งหนึ่ง ขอให้บุญกุศลที่ท่านได้เริ่มตั้งไว้ในใจนี้ มาประกอบเข้าเป็นแรงหนุน ด้วย

อานุภาพคุณพระรัตนตรัย เป็นเดชานุภาพ อภิบาลรักษาให้
บุคลากรแห่งโรงพยาบาล พร้อมด้วยโยมญาติมิตรที่มารับการ
รักษาพยาบาล คือคนไข้ทุกท่าน ซึ่งมีน้ำใจมาร่วมการสังสรรค์
ครั้งนี้ จงเจริญด้วยจตุรพิธพรชัย มีความเจริญก้าวหน้าองงาม
รุ่งเรือง ประสบความสำเร็จ พรั่งพร้อมด้วยสุขภาพทั้งกายและ
ใจ มีความร่มเย็นเป็นสุขในพระธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
โดยทั่วกันทุกท่าน ตลอดกาลนาน เทอญ

พระพุทธศาสนา

กับ

การบริจาควัยวะ*

* * *

บริจาควัยวะเป็นบุญสูงใหญ่

ผู้อำนวยการฯ : มีข้อห้ามในศาสนาพุทธหรือไม่เกี่ยวกับเรื่อง
“การบริจาควัยวะ”

พระธรรมปิฎก: ตามปกติ ไม่มีข้อห้าม มีแต่จะสนับสนุน เพราะการ
บริจาควัยวะเป็นการเสียสละเพื่อประโยชน์ของผู้อื่น
ต้องการให้ผู้อื่นพ้นจากความทุกข์ และมีความสุข การ
บริจาคจึงเป็นหลักธรรมที่สำคัญของพระพุทธศาสนา
ศาสนา ไม่ว่าจะเป็น “ทศพิธราชธรรม” ก็ดี การบำเพ็ญ
“บารมี” ของพระพุทธเจ้าเมื่อยังเป็นพระโพธิสัตว์ก็ดี ก็มี
การบริจาคเป็นคุณธรรมข้อแรก

* พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต) ให้สัมภาษณ์แก่ นายแพทย์วิศิษฐ์ ลิ้มจตุวงษ์ ผู้อำนวยการ
ศูนย์รับบริจาคอวัยวะสภากาชาดไทย ที่วัดญาณเวศกวัน จ.นครปฐม เมื่อวันที่ ๑๔
ธันวาคม ๒๕๕๒ เวลา ๑๔.๐๐ น.

การบริจาคนี้ เป็นการให้ เรียกว่า “ทาน” คือการให้ เพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น โดยเฉพาะในการบำเพ็ญบารมีของ พระโพธิสัตว์ ซึ่งเรียกว่า “ทานบารมี” นั้น การบริจาคอวัยวะ เพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น เป็นความดีที่จำเป็นต้องทำเลยทีเดียว เพราะการก้าวไปสู่โพธิญาณ ต้องมีความเข้มแข็งของจิตใจในการเสียสละเพื่อความดี ทั้งนี้ทานที่เป็นบารมี แบ่งเป็น ๓ ชั้น เช่นเดียวกับบารมีอื่น ๆ คือ

ทานบารมี ระดับสามัญ คือการบริจาคทรัพย์สินเงินทองของนอกกาย ถึงจะมากมายแค่ไหนก็อยู่ในระดับนี้

ทานอุปบารมี คือ ทานบารมีระดับรองหรือจวนสูง สุด ได้แก่ความเสียสละทำความดีถึงขั้นสามารถบริจาคอวัยวะเพื่อช่วยเหลือผู้อื่นได้

ทานปรমัตถบารมี คือ ทานบารมีชั้นสูงสุด ได้แก่ การบริจาคชีวิตเพื่อช่วยเหลือผู้อื่น หรือเพื่อรักษาธรรม

แน่นอนว่า การบริจาคอวัยวะนั้นเป็นคุณธรรมสำคัญ และเป็นบุญมากตามหลักพระพุทธศาสนา นอกจากเป็นบารมีชั้นทานอุปบารมีแล้ว ยังโยงไปหาหลักสำคัญอีกอย่างหนึ่งที่เรียกว่า “มหาบริจาค” คือการบริจาคใหญ่ ซึ่งพระโพธิสัตว์จะต้องปฏิบัติอีก ๕ ประการ คือ บริจาคทรัพย์ บริจาคราชสมบัติ บริจาคอวัยวะและนัยน์ตา บริจาคตัวเองหรือบริจาคชีวิต และบริจาคบุตรภรรยา

บริจาคบุตรและภรณยานั้น คนสมัยใหม่อาจจะมองในทางที่ไม่ค่อยดี แต่ต้องเข้าใจว่าการบริจาคบุตรภรณยานี้

ไม่ใช่ไปมองในแง่ทอดทิ้งบุตรภรรยา แต่มองในแง่ที่สามารถสละความห่วงเห่นยึดถือทางจิตใจ อย่างคนทั่วไปที่เมื่อมีความยึดถือผูกพันด้วยความรัก ก็มักจะมีอารมณ์เยี่ยงเป็นเยี่ยงน้อย ผู้ที่จะเป็นพระพุทธานุสาสน์ได้ คือพระโพธิสัตว์นั้นจิตใจจะต้องตรงต่อธรรม สามารถรักษาความถูกต้องโดยไม่เห็นแก่อะไรทั้งสิ้น จึงต้องสละความยึดถือแม้แต่ลูกเมียได้ แต่การจะสละบุตรภรรยาว่ายอมให้เขาไปกับใครนั้น มีข้อแม้ว่าต้องให้เขายินดีพอใจหรือเต็มใจด้วย ถ้าเขาไม่พอใจก็ไม่บริจาค ท่านมีเงื่อนไขไว้แล้ว

หันกลับมาเรื่องการบริจาคอวัยวะ เป็นอันว่าพระโพธิสัตว์จะเป็นพระพุทธานุสาสน์ได้จำเป็นต้องบำเพ็ญมหาบริจาค ซึ่งมีการบริจาคอวัยวะ บริจาคนัยน์ตา บริจาคชีวิตรวมอยู่ด้วย เพราะฉะนั้นจึงเป็นการแน่นอนอยู่แล้วว่าไม่มีการห้าม นอกจากจะทำด้วยโมหะและโดยไม่มีเหตุผล ส่วนการทำอย่างมีเหตุผล คือมีจิตเมตตากรุณา ต้องการเสียสละให้เกิดประโยชน์แก่ผู้อื่นนี้ ท่านสนับสนุน

บริจาคอวัยวะคนตาย บุญได้แก่ใคร

ผู้อำนวยความสะดวก : ถ้าถามว่าการบริจาคอวัยวะนั้นได้บุญหรือไม่ และใครเป็นคนได้ อย่างเช่นคนหนึ่งแสดงความจำนงบริจาคอวัยวะไว้ แต่เสียชีวิตในภาวะที่ไม่สามารถบริจาคได้ กับอีกคนหนึ่งไม่ได้แสดงความจำนงบริจาค แต่เสียชีวิต

ด้วยภาวะสมองตายแล้วญาติได้ตัดสินใจบริจาค ลักษณะ
นี้ไม่ทราบว่าเป็นใครจะเป็นคนได้บุญ หรือได้บุญมากน้อย
อย่างไร

พระธรรมปิฎก: ในแง่นี้ต้องแยกออกเป็น ๒ ประเด็น ประเด็นที่หนึ่ง
คือ “เป็นบุญหรือไม่?” ซึ่งตอบได้เลยว่าเป็นบุญอยู่แล้ว
ดังที่พระโพธิสัตว์ท่านบริจาค และเป็นบุญขั้นสูงถึงขั้นเรียก
ว่าบารมีเลยทีเดียว แต่สำหรับคนทั่วไปจะมีความตั้งใจที่จะ
บรรลุโพธิญาณหรือไม่เป็นอีกเรื่องหนึ่ง ถ้าเราไม่ได้มีความ
ตั้งใจไม่ได้ตั้งปณิธานอย่างนี้ ก็ไม่เรียกว่าเป็นบารมี แต่เป็น
บุญซึ่งจัดว่าเป็นบุญอันยิ่งใหญ่เลยทีเดียว เพราะเป็นบุญที่
ทำได้ยาก ต้องมีความเสียสละจริง ๆ เป็นอันว่าได้บุญแน่นอน
เพราะเกิดจากเจตนาที่เสียสละให้ด้วยความกรุณา
ปรารถนาดีต่อผู้อื่นอันใหญ่หลวง

ส่วนที่ว่า “ใครจะเป็นผู้ได้บุญ?” นั้น ตอบง่าย ๆ
ว่าใครเป็นผู้บริจาค คนนั้นก็ได้รับ เพราะมันอยู่ที่เจตนาของผู้
นั้น ในกรณีที่เป็นคนที่ตายไปแล้วและญาติบริจาค ก็เลย
กลายเป็นว่าคนที่ตายไปแล้วไม่ได้รับ เพราะไม่ได้เจตนา
ในแง่ที่ต้องพูดอีกชั้นหนึ่ง คือญาติที่บริจacksonนั้นต้องอุทิศ
กุศลไปให้เขาอีกทีหนึ่ง ในทางธรรมถือว่าถ้าบริจาคในขณะที่
ที่ตัวยังเป็นอยู่ก็จะเป็นบุญขั้นสูง

ผู้อำนวยกรา : คนที่ได้รับอวัยวะไปแล้ว ทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้
เขาจะได้รับผลบุญนั้นหรือไม่ เพราะทางศูนย์รับบริจาค
อวัยวะฯ ไม่ได้บอกชื่อของคนทีบริจาคให้ ผู้ที่รับอวัยวะไป

จะอธิษฐานอย่างไรดี

พระธรรมปิฎก: แม้จะไม่ระบุชื่อผู้ที่เรากุศลส่วนกุศลให้ เพียงแต่ตั้งใจว่าอุทิศให้แก่เจ้าของอวัยวะที่บริจาคให้เรา หรือที่เราได้รับบริจาคนี้ก็พอแล้ว

บริจาคอวัยวะแล้ว เกิดใหม่ร่างกายยิ่งดี

ผู้อำนวยการ : ปัญหาที่เราเจอ ในการทำการประชาสัมพันธ์ให้คนทั่วไปแสดงความจำนงบริจาคอวัยวะ คือ บางคนก็ยังมี ความเชื่อว่า ถ้าให้อวัยวะเขาไปแล้วในชาตินี้ เกิดมาชาติหน้าจะมีอวัยวะไม่ครบ

พระธรรมปิฎก: อันนี้ไม่จริงเลย มีแง่พิจารณา ๒ อย่างด้วยกัน

๑. ในแง่หลักฐานทางคัมภีร์แสดงว่า พระพุทธเจ้า เมื่อเป็นพระโพธิสัตว์ทรงบริจาคณัยน์ตา ก็เป็นเหตุให้พระองค์ทรงได้สมันตจักขุ คือเป็นพระเนตรหรือดวงตาที่เป็นพิเศษสุดของพระพุทธเจ้า ซึ่งเราแปลว่าเป็นดวงตาซึ่งมองเห็นโดยรอบ ไม่ใช่ดวงตาที่เป็นวัตถุอย่างเดียว แต่หมายถึงดวงตาทางปัญญาด้วย ในแง่พระคัมภีร์ก็สนับสนุนชัดเจนว่าชาติหน้ามีแต่ผลดี

๒. ในแง่เหตุผล ที่เข้าใจกันว่าบริจาคอวัยวะไปแล้ว เกิดมาอวัยวะจะบกพร่อง เหตุผลที่ถูกต้องไม่ใช่อย่างนั้น เราต้องมองว่าชีวิตที่เกิดมานี้ จิตใจเป็นส่วนสำคัญในการปรุงแต่งสร้างสรรค์ อย่างเราเป็นอยู่ทุกวันนี้ ถ้าเรามีเมตตา คิดดีปรารถนาดีต่อผู้อื่น ยิ้มแย้มแจ่มใส ต่อไปหน้าตาเราจะ

ถูกปรุงแต่งให้แจ่มใสเบิกบาน ในทางกลับกันถ้าเราคิดร้ายต่อผู้อื่น มักโกรธ อยากจะทำร้ายรังแกเขาอยู่เรื่อย หน้าตาก็จะบึ้งตึง เครียด หรือถึงกับดูโหดเหี้ยม นี่เป็นผลมาจากสภาพจิตที่เคยชินในชีวิตประจำวัน แม้แต่ในชาติปัจจุบันนี้เอง

ที่นี้ชีวิตที่จะเกิดต่อไป ก็จะต้องอาศัยจิตที่มีความสามารถในการปรุงแต่ง ขอให้คิดง่าย ๆ ว่า คนที่จะบริจาควัยวะให้คนอื่น ก็คือปรารถนาดีต่อเขา อยากให้เขาพ้นจากความทุกข์ หายเจ็บป่วย อยากให้เขาเป็นสุข จิตอย่างนี้ในตอนคิดก็เป็นจิตที่ดี คือจิตใจยินดีเบิกบาน คิดถึงความสุขความดีงามความเจริญ จิตก็จะสะสมความโน้มเอียงและพัฒนาความสามารถในด้านนี้

ถ้าคิดบ่อยๆ จิตก็จะยังมีความสามารถและมีความโน้มเอียงไปในทางที่จะปรุงแต่งให้ดี และคุณสมบัตินี้ก็จะฝังอยู่เป็นสมรรถภาพของจิต เพราะฉะนั้น ในการบริจาควัยวะเราจึงต้องทำจิตใจให้ผ่องใส ให้ประกอบด้วยคุณธรรม มีเมตตา ปรารถนาดี และอันนี้แหละที่จะทำให้เราได้บุญมาก

ตรงกันข้ามกับคนที่คิดร้ายอยู่เสมอ คิดแต่จะโกรธ คิดแต่จะรังแกสัตว์ อยากจะทำร้ายคนโน้นคนนี้ คนที่คิดทำร้ายเขานั้น จิตจะคิดจะนึกถึงการบอบสลาย ความเจ็บปวด อาการมีเลือดไหล สภาพแตกหัก แหว่งวิน บกพร่อง ขาดหาย และการสูญเสียที่ร้ายๆ ไม่ดีทั้งนั้น และเมื่อคิดอยู่

เสมอจิตก็มีความโน้มเอียงที่จะคิดในแง่ดี และก็จะพัฒนาความสามารถที่จะคิดไปในทางที่ไม่ดี ในการทำลาย ในการแตกสลาย คิดถึงชีวิต คิดถึงคนเมื่อไร ก็จะมีแต่รูปร่างไม่ดี บุปผสลาย แขนขาด ขาขาด เจ็บปวดทรมาน นานเข้าบ่อยเข้า คนอย่างนี้ก็จะหมดความสามารถในการปรุงแต่งในทางที่ดี

คนที่ทำร้ายคนอื่น ชอบรังแกข่มเหงคนอื่น หรือคิดร้ายอยู่เสมอ เมื่อไปเกิดใหม่ก็จะมีปัญหาเรื่องความบกพร่องของอวัยวะ มักเจ็บป่วยประสบอันตรายอะไรต่าง ๆ เพราะว่าจิตสะสมความโน้มเอียงและพัฒนาความสามารถในทางไม่ดีจนฝังลึก เรียกว่าลงร่องอย่างนั้น แล้วมันก็ปรุงแต่งชีวิตร่างกายของตัวให้เป็นไปในทางนั้น หรือได้อย่างนั้น แค่นั้น

ในทางตรงข้าม จิตที่พัฒนาความสามารถในทางที่ดี เช่น เมื่อบิณฑบาตอภัย เราคิดถึงคนอื่นในทางที่ดีมีกรุณาธรรม การที่เราบิณฑบาตอภัยให้เขานั้น ก็คือจะทำให้เขามีร่างกายมีอวัยวะสมบูรณ์ขึ้น พ้นจากความบกพร่อง ให้เขาหน้าตาผ่องใส ให้เขามีชีวิตอยู่กับครอบครัวญาติมิตรของเขาอย่างมีความสุข ความคิดอย่างนี้ ยิ่งจิตเราคิดบ่อยก็ยิ่งดี เมื่อเราคิดหรือนึกถึงบ่อย ๆ จิตของเราก็จะมีความโน้มเอียง พร้อมทั้งพัฒนาความสามารถที่จะปรุงแต่งให้ดี

พอไปเกิดใหม่จิตจะปรุงแต่งอะไรก่อนละ จิตก็ต้องปรุงแต่งชีวิตของตัวเองนั่นแหละ เมื่อจิตสะสมมามีความ

โน้มเอียง และมีความสามารถในทางที่ดีอย่างนั้น มีแต่ภาพของร่างกายและอวัยวะที่สวยงามสมบูรณ์ซึ่งได้สะสมไว้ มันก็จะปรุงแต่งชีวิตร่างกายรูปร่างหน้าตาให้ดี ให้งาม ให้สมบูรณ์ อันนี้ก็เป็นเหตุผลในเรื่องของกรรม คือหลักกรรมหรือกฎแห่งกรรมตามธรรมชาตินั่นเอง

ในเรื่องของกรรมนั้น **เจตนา** เป็นตัวการสำคัญในการปรุงแต่ง และจุดแรกเมื่อคนเกิดคือเริ่มชีวิตขึ้น ก็เป็นธรรมดาว่าจะต้องปรุงแต่งชีวิตของตนเอง มันไม่ปรุงแต่งที่ไหนอื่น มันก็ใช้ความสามารถนั้นปรุงแต่งชีวิตของตนเองนั่นแหละก่อนอื่น มันมีความโน้มเอียงและความสามารถอย่างไร ก็ปรุงแต่งอย่างนั้น

เพราะฉะนั้นจึงแน่นอนว่า ไม่มีปัญหาในเรื่องการบริจาคอวัยวะ ไม่มีปัญหาขัดข้องทางพระพุทธศาสนาและเหตุผลตามกฎธรรมชาติ แต่มี เหตุผลในทางสนับสนุน

ช่วยญาติของผู้จากไป ให้ทำใจได้ถูกทาง

ผู้อำนวยการฯ : เรามีปัญหาอยู่ว่า แม้ว่าเจ้าตัวจะบริจาค แต่ในทางกฎหมายแล้วเราต้องขอจากญาติอีกครั้ง ซึ่งญาติเขาก็จะอยู่ในช่วงเศร้าโศก เราจะพูดอย่างไรให้เขาหายเศร้าโศก และเข้าใจถึงการบริจาคอวัยวะ และเข้าใจถึงหลักธรรมอันนี้ด้วย

พระธรรมปิฎก: ธรรมะก็มีหลายแง่

หนึ่ง หลักธรรมที่รู้กันทั่วไปในหมู่ชาวพุทธ คือ ให้รู้

เท่าทันธรรมชาติของชีวิต หรือธรรมชาติของสังขาร หรือกฎธรรมชาติที่ว่า สิ่งทั้งหลายไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา มีเกิดก็ต้องมีดับ มีเริ่มต้นก็ต้องมีสิ้นสุด เป็นธรรมชาติอย่างนี้ และเราไม่สามารถกำหนดได้ว่า ใครจะมีจุด สิ้นสุดเมื่อไร แต่เมื่อมันเกิดขึ้นแล้วเราต้องรู้เท่าทันและยอมรับความเป็นจริงอันนี้ อย่างน้อยก็ได้ผ่อนคลาย แม้จะไม่หายเศร้าโศก โดยสิ้นเชิง

นอกจากนั้นก็แนะนำให้เขาปลงอีกอย่างหนึ่ง คือ ให้คิดว่า คนที่เขาจากไปนั้นก็เป็นเรื่องของผลกรรมของแต่ละคน แต่ละคนมีกรรมเป็นของตนเอง

ส่วนอีกแง่หนึ่งก็คือ ในการปฏิบัติที่ถูกต้องต่อคนตายนั้น เราจะไปเศร้าโศกอาลัยอยู่นั้นมันไม่เกิดประโยชน์อะไร เราก็ช่วยคนตายให้ฟื้นคืนมาไม่ได้ เราควรจะต้องคิดถึงในแง่ที่ว่าเราจะทำอะไรให้เขาได้ ซึ่งตรงนี้ทางพระก็คือให้ทำบุญทำกุศล ถ้าเราเห็นว่าอะไรที่จะเป็นประโยชน์แก่เขา เราก็ทำและตั้งใจอุทิศให้เขา ก็จะไม่จมอยู่กับความเศร้าโศกหรือตันอยู่กับความคิดวนเวียน แต่มีอะไรก้าวไป และเราก็จะรู้สึกว่าการที่เราได้พยายามทำให้เขาอย่างดีที่สุดแล้ว เป็นการทำให้ความเศร้าโศกบรรเทาลง

เมื่อนึกในแง่ว่าเขาจากเราไปแล้ว แต่เราก็ไม่ได้ทอดทิ้งเขา มีอะไรทำเพื่อเขาได้ เราก็ทำให้ ตอนอยู่เราก็อาจจะช่วยแบบหนึ่ง เช่น ให้สิ่งของเงินทองเป็นต้น แต่เมื่อเขาลี้ไปหรือจากไปแล้ว เราจะไปช่วยอย่างนั้นไม่ได้ เรา

ช่วยได้แต่การอุทิศส่วนกุศล แม้แต่การบริจาคอวัยวะนี้เราก็ก็น่าจะบริจาคเพื่อตัวเรา แต่เราบริจาคเพื่อให้เป็นบุญกุศล สมตามเจตนาของผู้ตายครั้งสุดท้ายที่ผู้อยู่ควรเอาใจใส่ให้ความสำคัญ เรื่องของร่างกายนี้เมื่อชีวิตแตกดับตายไปแล้ว มันก็เป็นของเน่าเปื่อยผุพังไปตามธรรมดา ไม่มีคุณค่าสาระอะไร เป็นแค่ซากหรือเหมือนกับเศษวัตถุ มีแต่ว่าจะทำอะไรให้เป็นประโยชน์ ถ้ามีทางใช้ประโยชน์ที่เป็นบุญกุศลได้ ก็เป็นการดี

คนสมัยก่อนเขามีบทโคลงกลอนที่ว่า พวกโค กระบือ มันตายไปแล้วก็ยังเหลือเขา หรือหนัง ให้เอามาใช้ประโยชน์ได้ ส่วนมนุษย์นั้น ตายแล้วร่างกายทั้งหมดไม่มีประโยชน์อะไรเลย มีแต่จะเน่าเปื่อยอย่างเดียว โบราณเขาสอนไว้อย่างนี้ หลายคนจำกันได้ดีกว่า

พฤษภาทศมาส	อีกกู่ชวรอันปลดปลง
โททนต์เสนงคง	สำคัญหมายในกายมี
นรชาติวางวาย	มลายสิ้นทั้งอินทรีย์
สถิตทั่วแต่ชั่วดี	ประดับไว้ในโลกา

โคลงบทนี้คงจะยังจำกันได้ หมายความว่า โดยธรรมชาติที่รู้จัก ร่างกายของมนุษย์เราเนี่ย พอสิ้นชีวิตไปแล้ว ก็ไม่มีประโยชน์ เพราะฉะนั้น ถ้าทำให้เป็นประโยชน์ได้ก็กลับเป็นดี แสดงว่าตอนนี้เรานี้ก็ไม่ได้แพ้ข้าง ม้า วัว ควาย เราก็มีดีให้เหมือนกัน ถึงแม้ชีวิตเราแตกดับไปแล้ว ก็ยังฝากประโยชน์ไว้ พอตายร่างกายก็หมดความหมายทันที

มันไม่เป็นของเราแล้ว จะหวงแหนไปทำไม พอเขาเอาไป
เผามันก็หมดทุกอวัยวะไม่มีเหลือ

แต่ถ้าขึ้นคิดว่าบริจาคไปแล้ว เกิดมาใหม่ร่างกาย
จะบกพร่อง จะไม่มีอวัยวะนั้น คิดไปๆ ก็จะมีการยึดถือ
ขึ้นมา แล้วก็กลายเป็นโทษ จิตจะเกิดเป็นอุปาทานขึ้น
มา ยึดมั่นในภาพที่ขาดวินบกพร่องนั้น ก็เป็นการปรุงแต่งที่
ผิด กลายเป็นเสียเลย เพราะจะเอาภาพร้ายในอุปาทาน
นั้นไปปรุงแต่งใหม่ในทางที่ไม่ดี

จิตของเรานั้นค่อยจะพัฒนาความสามารถในการ
ปรุงแต่ง เมื่อเรายึดคิดอย่างไร มันก็น้อมเอียงไปในทาง
อย่างนั้น

สำหรับญาติของผู้ตายนั้น พูดสั้น ๆ รวบรวมว่า ไม่
ควรครุ่นคิดอยู่กับเรื่องว่า “เป็น” หรือ “จะเป็น” อย่างนั้น
อย่างนี้ แต่ควรคิดในเรื่องว่าจะ “ทำ” อันนั้นอันนี้เพื่อผู้ตาย
หรือจะทำอะไรเพื่อสนองเจตนาของผู้จากไป

บริจาคอวัยวะ จะทำใจอย่างไร ให้เกิดใหม่ยิ่งงาม

ขอเพิ่มอีกหน่อย เรื่องบริจาคอวัยวะแล้วเกิดชาติ
หน้าจะไม่มียวัยวะนั้น เรื่องนี้ไม่ต้องมองไกลให้ยาก ดูง่าย
ๆ ที่ว่ามนุษย์เป็นไปตามกรรม คือเจตนาที่ตัวเองทำนั้น สิ่ง
เดียวกันเรื่องเดียวกัน คนวางใจถูกต้องหรือวางใจผิดพลาด
จิตปรุงแต่งยึดมั่นต่างกัน ผลก็ไปคนละทาง

อย่างเรื่องที่เล่าว่า คนผู้หนึ่ง ขณะกำลังจะสิ้นชีวิต

จิตประหวัดมาคิดห้วง จิตติดข้องอยู่กับเสื้อผ้าของตัว เลยเกิดมาเป็นเส้นหรือสัตว์เล็กเกาะติดอยู่ที่เสื้อผ้านั้น แต่อีกคนหนึ่ง เอาเสื้อผ้าของตัวมากมายออกแจกจ่ายบริจาคออกไป จิตคิดไปถึงความดีที่ทำ และมองเห็นความสุขของคนทั้งหลายที่ได้รับเสื้อผ้านั้นไป แล้วเกิดความปลาบปลื้มใจ เมื่อตายใจจะลึกถึงการสละบริจาคนี้ จิตเป็นกุศล ได้ไปเกิดในสุคติในภพภูมิอันสูง

คนหนึ่งแหวนแหวนเงินทอง เอาเงินทองไปฝังไว้ เวลาตายใจห้วงติดข้อง เลยไปเกิดเป็นงู หรือสัตว์อะไรที่ไปอยู่เผ่าชุมชนทรัพย์นั้น แต่อีกคนหนึ่งเอาเงินของตัวมากมาย บริจาคสละออกไป เวลาตายใจนึกถึงความดี และประโยชน์ที่ได้ทำอย่างนั้น จิตปิติผ่องใสเป็นกุศล กลับตรงข้าม ไปเกิดอย่างด้อย่างสูง นี่แหละเป็นตัวอย่างให้เข้าใจง่าย ๆ ว่าอยู่ที่จิตวางถูกทาง ประจักษ์แจ้งให้ถูกต้อง อย่าไปยึดถือผิดๆ ถ้าปฏิบัติถูกต้องตามทางธรรมแล้วดีแน่นอนอน ทำไมจะไปห่วงใยเอาใจผูกติดกับร่างกายอวัยวะที่มันตายไปแล้ว ซึ่งก็จะเอาไปทิ้งไปเผาอยู่แล้ว พระโพธิสัตว์นั้นแม้แต่ร่างกาย อวัยวะขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ ท่านยังสละได้ไม่ติดข้องใจของท่านกว้างขวางออกไปอยู่กับความดี และมองเห็นประโยชน์ที่จะเกิดขึ้น

เรื่องของชีวิตที่แท้ก็อยู่ที่ปัจจัยที่ประกอบจิต คือถ้าจะไม่ให้ไปในทางชั่วร้ายตกต่ำเสียหาย ก็ต้องมีคุณสมบัติที่ดี โดยเฉพาะคุณธรรม เพราะฉะนั้นตามหลักพระพุทธ

ศาสนาจึงเห็นได้ชัดเจน ถ้าเราไปคิดผิดเชื่อผิด ก็จะเป็นโทษกับตัวเอง ถ้าเราเชื่อตามหลักพระพุทธศาสนา เราก็มองและยึดเอาพระโพธิสัตว์เป็นแบบอย่างของเรา

เมื่อพระพุทธเจ้าของเราเป็นพระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญบารมีนั้น ในทานอุปัชฌาย์ก็ทรงบริจาคอวัยวะต่างๆ โดยเฉพาะดวงตา จึงได้มาสำเร็จโพธิญาณอย่างนี้ เราก็เลื่อมใสศรัทธาในพระคุณของพระองค์ นึกถึงพระองค์เมื่อใดเราก็ซาบซึ้งในพระคุณ แล้วจิตใจของเราก็สดใส เบิกบาน เกิดปีติ อิ่มใจ เราก็จะทำอย่างนั้นบ้าง

พระพุทธเจ้าที่ทรงบำเพ็ญบารมีอย่างนั้นได้ ทำมหาบริจาคได้นั้นก็เพราะมีมหากรุณา ทรงมีพระทัยปรารถนาดีต่อเพื่อนมนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย ไม่เห็นแก่พระองค์ เพราะฉะนั้นจิตของพระองค์จึงโน้มเอียงไปในทางที่ดี คิดในเรื่องดี ๆ ต่อผู้อื่น เมื่อรู้อย่างนี้แล้ว ในเวลาบริจาคถ้าเราทำ จิตใจให้ได้อย่างนั้น ก็ไม่มีโทษ มีแต่ดี

สรุปว่า หลักการก็คือการที่จะให้จิตโน้มเอียงไปในทางที่ดี เก็บภาพดีๆ ประทับใจไว้ เมื่อเราเป็นปุถุชน ยังอยู่ในขั้นปรุงแต่งก็ปรุงแต่งจิตใจให้ดี โดยเฉพาะปรุงแต่งด้วยเมตตากรุณา เมื่อบริจาคช่วยเหลือด้วยใจเมตตากรุณา ใจอยากให้เขามีความสุข อยากให้เขาสมบุญ อยากให้เขางดงาม ก็จะเกิดภาพเป้าหมายที่ดีประทับใจไว้ พอเกิดใหม่จิตก็จะปรุงแต่งชีวิตร่างกายให้ดีให้งามตามภาพเป้าหมายที่สะสมไว้นั้น

เพราะฉะนั้น เรื่องนี้จึงไม่ต้องเป็นห่วง แต่ที่จริงนั้น เราจะต้องฝึกไว้ด้วยซ้ำ เป็นเรื่องที่ท่านสอนให้เราฝึก ให้เราหัดบริจาค โดยทำใจให้ถูกและทำด้วยปัญญา เวลาบริจาค ถ้ามันคิดว่าเราจะได้อะไรเลย เราคิดไม่ออกว่าบุญนั้นหมายถึงอะไร ก็จะได้ผลน้อย จิตจะตัน จะไม่อิมเอิบเบิกบาน

เพราะฉะนั้น เวลาบริจาคเราจะต้องคิดว่า นี่เราจะช่วยให้เขามีความสุขนะ เช่น ถ้าให้เงิน ก็พิจารณาทำใจว่า คนนี้เขาได้เงินไปแล้ว เขามีลูก เขาจะไปช่วยให้ลูกเขามีความสุข ลูกของเขาจะได้ศึกษาเล่าเรียน เจริญอกงาม เราคิดอย่างนี้เรียกว่าคิดด้วยเมตตากรุณา พอคิดอย่างนี้แล้วจิตก็จะพัฒนาความสามารถในการปรุงแต่งเองโดยที่เราไม่ต้องรู้ตัว

สรุปอีกที คนที่กลัวว่าบริจาคอวัยวะแล้วเกิดใหม่จะขาดอวัยวะไปนั้น ก็เหมือนกับคนที่มီးเสื้อผ้าแล้วห่วงแทนกลัวว่าถ้าบริจาคเสื้อผ้าไปแล้ว เกิดมาชาติหน้าจะไม่มีเสื้อผ้าใส่ ซึ่งเป็นความคิดความเชื่อที่เหลวไหล

เมื่อเราตายไป ร่างกายอวัยวะทั้งหมดนี้ ก็ทิ้งไปเลิกใช้แล้ว กลายเป็นอดีต ไม่ใช่ของเราอีกต่อไป ไม่ต้องกลัวขาดอวัยวะอีก เกิดชาติหน้าต้องไปสร้างกันใหม่ เรื่องสำคัญที่ควรต้องทำก็คือ เตรียมความสามารถเอาไว้ เพื่อจะได้ปรุงแต่งสร้างเรือนร่างใหม่ให้สมบูรณ์สวยงามสดใสทุนที่เราจะต้องเตรียมไปใช้ในการสร้างเรือนร่างชีวิตใหม่ที่

ดีงาม ก็คือบุญกุศล

“บุญ” ก็คือคุณสมบัติต่างๆ ที่ดีงาม ที่เราได้ฝึกฝน สะสมพัฒนาสร้างขึ้นมา และประกอบอยู่กับจิตของเรา เป็นความโอบเอื้อ ความเคยชิน ความชำนาญ ความสามารถเป็นต้น และเราก็จะอาศัยบุญนี้แหละในการสร้างชีวิตร่างกายของเราต่อไป ที่พูดว่า “บุญบันดาล” นั้น เป็นเพียงสำนวนภาษา ไม่มีอะไรข้างนอกจะมาบันดาลป้อนป้อนให้เป็นอย่างนั้นอย่างนี้ อย่างนี้ แต่จิตของเราใช้บุญที่เป็นทุนสะสมของตัวเองนี้แหละปรุงแต่งสร้างสรรค์ชีวิตที่ดีงาม สมบูรณ์ขึ้นมา เพราะฉะนั้นไม่ต้องไปกลัวหรอก ขอให้ทำใจให้ถูกต้อง และทำด้วยความเข้าใจที่ถูกต้อง จะเป็นการฝึกตัวเองของเราไปด้วย และพัฒนาความสามารถในการคิด ปรุงแต่งในทางสร้างสรรค์ ให้เกิดผลดีงามที่ต้องการ ฉะนั้น รวมแล้วก็คือไม่มีปัญหา

คนตายเมื่อสมองตาย จะว่าอย่างไร

ผู้อำนวยการฯ : ในช่วง ๓๐ – ๔๐ ปีที่ผ่านมา วิทยาศาสตร์ทางการแพทย์ได้เจริญก้าวหน้ามาก ก็เลยมีการบัญญัติคำใหม่ คือคำว่า “สมองตาย” หมายความว่าสมองได้สูญเสียการทำงานอย่างถาวร เพราะว่าสมองได้ถูกทำลายจน ไม่สามารถจะแก้ไขหรือฟื้นขึ้นมาโดยวิธีการรักษาใด ๆ ทั้งสิ้น ในการรักษาทางการแพทย์คือคน ๆ นั้นได้เสียชีวิตแล้ว ในแง่พระพุทธศาสนามีอะไรที่จะพูดเชื่อมโยงกับตรงนี้ได้

พระธรรมปิฎก: ตอบง่าย ๆ คือทางพระเราเอาที่จิต เพราะว่าคนเรามีชีวิตประกอบด้วยจิตและกาย ที่นี้ตัวที่จะตัดสินว่าสิ้นชีวิตนั้น กายเราก็เห็นอยู่ แต่ส่วนสำคัญคือจิตเรามองไม่เห็น แต่จิตนั้นก็อาศัยกายนี้อยู่ ถ้าจิตดับครั้งสุดท้ายในภพนี้หรือในชีวิตนี้ ก็เป็นอันว่าสิ้นแล้ว

ฉะนั้นก็อย่างที่ว่าแล้ว ในทางร่างกายที่ตาเรามองเห็นนั้น เราจะกำหนดอย่างไร เพราะว่าจิตจิตเราก็มองไม่เห็น ก็เลยเป็นเรื่องของคนในยุคนั้นๆ ว่าจะกำหนดอย่างไรให้แน่ใจ คนโบราณกำหนดที่ลมหายใจ หัวใจเต้นหรือไม่ ถ้ายังไม่แน่ใจก็ต้องพยายามปล่อยรอก่อนจนแน่ใจ จึงก็เป็นเรื่องของคนในยุคนั้นๆ ว่าจะดูแลไหน

ปัจจุบันก็เป็นเรื่องของวิทยาศาสตร์ด้านการแพทย์ที่จะต้องพัฒนาความสามารถ ที่จะพิสูจน์เรื่องของการสิ้นชีวิตนี้ เพื่อจะให้โยงไปประสานกับการวินิจฉัยที่ว่า จิตดวงสุดท้ายในภพนี้ได้ดับแล้ว

เพราะฉะนั้น ถ้าจะให้เอาตามาวินิจฉัยว่าสมองตายใช้วินิจฉัยได้หรือไม่ เอาตามาก็ตอบแบบกำปั้นทุบดินว่า ถ้าสมองตายนี้หมายถึงว่าจิตจิตไปแล้ว ก็ใช้ได้ ก็จบกัน

แต่ที่นี้ทางการแพทย์นั้นเราแน่ใจได้แค่ไหน เท่าที่รู้นั้น ปัจจุบันนี้เราอาจจะแน่ใจ แต่ต่อไปก็อาจจะไม่แน่ขึ้นมาอีก เพราะว่าเรื่องความรู้ทางวิทยาศาสตร์นั้น เป็นการพยายามค้นหาความจริง เมื่อยังไม่ถึงตัวแท้ ก็ต้องพัฒนากันไปเรื่อย ๆ

แต่บอกได้ว่า ในทางพระพุทธศาสนา เราตอบชัด
ลงไปว่า กำหนดด้วยจิตเจตหรือจิตสุดท้ายในภพนี้ได้ดับไป
ผู้อำนวยการ : แพทย์ควรปฏิบัติตัวอย่างไรกับผู้บริจาคอวัยวะ

พระธรรมปิฎก : เขาบริจาค เขาเป็นผู้เสียสละ เป็นผู้มีความดี
เพราะฉะนั้นเราก็ต้องมองว่าเราต้องยกย่องให้เกียรติ และ
อีกประการหนึ่ง ถือว่าเขาเป็นผู้บำเพ็ญประโยชน์แก่สังคม
ช่วยให้เพื่อนมนุษย์อยู่ดี หายโรค หายภัย และเป็นอยู่ดีขึ้น
เขาได้ทำบุญ เราจึงควรจะแสดงออกอย่างใดอย่างหนึ่งใน
การที่ยอมรับหรือเห็นคุณค่า ชำบชื่น ในประโยชน์ที่เขาได้
ทำไปแล้ว การปฏิบัติต่อกันตามระเบียบหรือธรรมเนียม
ของสังคมนั้นก็เป็นเรื่องธรรมดา แต่ถ้าเรามีจิตดี ทำด้วยใจ
ที่ถึงกันแล้ว การปฏิบัติที่แสดงออกก็จะดีจริง ๆ

ผู้อำนวยการ : ในนามของศูนย์รับบริจาคอวัยวะสภาาชาดไทย
ขอกราบนมัสการขอขอบพระคุณท่านที่ได้ให้ข้อคิดต่างๆ
เกี่ยวกับการบริจาคอวัยวะตามหลักพระพุทธศาสนา ศูนย์
รับบริจาคอวัยวะฯ ก็จะนำไปเผยแพร่และปฏิบัติตามต่อไป

ภาค ๒

แพทย์: คนไข้หวัง สังคมไหว

รักษาใจยามรักษาคนไข้*

คราวนี้ก็ตามคำนี้ถึงถึงว่า ท่านที่มางานนี้เป็นบุคลากรในโรงพยาบาล ทำงานเกี่ยวกับคนเจ็บไข้ และการรักษาพยาบาล เรียกว่า เป็นงานบริการสังคม แต่งานบริการสังคมนั้นมีหลายอย่าง บางอย่างก็เป็นเรื่อง que เพิ่มความสนุกสนาน ซึ่งอาจจะมีกิจกรรมในรูปแบบต่างๆ ที่รื่นเริงบันเทิงใจ แต่งานของท่านที่อยู่ในโรงพยาบาลนั้นมีลักษณะพิเศษ เป็นงานบริการสังคมสำหรับคนที่เรียกได้ว่ามีความทุกข์ คือเป็นคนเจ็บไข้ได้ป่วย ซึ่งเป็นคนที่มีความแปรปรวนของสภาพร่างกาย คือร่างกายไม่ปกติ

คนไข้ก็น่าเห็นใจ

เป็นธรรมชาติของคนเราที่ร่างกายและจิตใจย่อมอาศัยซึ่งกันและกัน เวลาใดร่างกายแปรปรวนไปก็จะเป็นเหตุให้จิตใจแปรปรวนไปด้วย จึงเห็นได้ว่าคนที่เจ็บไข้ได้ป่วยทางกายนั้นใจก็มักจะไม่ค่อยดี คือจะเป็นคนหงุดหงิดง่าย หรือยิ่งกว่าหงุดหงิดก็คือว่าความเจ็บป่วยอาจจะทำให้เขาเกิดความรู้สึกเป็นทุกข์ต่างๆ เช่น ความเศร้าใจ และความหวาดกลัว เช่นนี้ถึงว่าโรคของตนจะเป็นอันตรายถึงชีวิตหรือไม่ อย่างนี้เป็นต้น

* บรรยายแก่บุคลากร ร.พ.สุโขทัย ประมาณ ๖๐ คน ในโครงการพัฒนาตนและศึกษาดูงานโรงพยาบาลสุโขทัย ซึ่งไปฟังธรรมกถา ที่สถานพำนักสงฆ์สายใจธรรม เมื่อวันที่ ๒๘ กรกฎาคม ๒๕๓๗

เมื่อหวาดกลัวก็ยังเพิ่มความรู้สึกที่ไม่ดีทางจิตใจเข้ามาอีก อาจจะเป็นความเป็นห่วงเป็นใย จิตใจนึกไปถึงญาติพี่น้องและเงินทองทรัพย์สินสมบัติ โดยเฉพาะคนในครอบครัวที่ต้องดูแลรับผิดชอบ ไม่รู้ว่าจะเป็นอย่างไรต่อไป เมื่อเกิดความห่วงใยขึ้นมา สภาพจิตใจก็ยังไม่ดีใหญ่ นึกไปสารพัด

ยิ่งคิดไปก็ยิ่งเสียกำลังใจ นึกถึงคนอื่นก็ห่วงใย นึกถึงตัวเองก็หวาดกลัวแล้วก็เศร้า บางคนก็ท้อแท้สิ้นหวัง ความหงุดหงิดก็ตาม ความหวาดกลัว ความห่วงใย หรือความท้อแท้หมดกำลังใจก็ตาม อะไรต่างๆ เหล่านี้ ล้วนแต่เป็นสภาพจิตที่ไม่ดีทั้งนั้น แสดงว่า เป็นผู้ที่ต้องการความช่วยเหลือ ไม่เฉพาะทางกายเท่านั้น แต่ต้องการความช่วยเหลือทางใจด้วย

ทางกายนั้นเราเห็นชัด เพราะเขาป่วยมากก็ต้องมีปัญหาอย่างใดอย่างหนึ่ง เวลาบอกโรคเขาก็บอกแต่เรื่องทางกาย ส่วนทางใจนั้นเขาไม่ได้บอก เมื่อเขาไม่ได้บอกเราก็ต้องสังเกตพิจารณาหรือคาดหมายเอาเอง แต่โดยทั่วไปก็พูดได้ว่าเขาจะมีสภาพจิตใจที่ไม่สบายด้วย รวมความว่าเขาต้องการความช่วยเหลือ เขามีความทุกข์มา เราทำอย่างไรจะช่วยแก้ไขให้เขาได้ทั้งทางกายและทางใจ

เวลาเรารักษาพยาบาล ก็มักจะเน้นแต่เรื่องทางร่างกาย เพราะสิ่งที่ผู้ป่วยบอกก็คือเรื่องเจ็บป่วยทางกาย ว่าปวดหัว ตัวร้อน เป็นโรค ท้องเสีย ตลอดจนโรคของอวัยวะภายใน เช่น โรคปอด โรคหัวใจ โรคตับ กระเพาะ ลำไส้ สารพัด แม้แต่โรคร้ายอย่างมะเร็ง ก็เป็นเรื่องทางกาย แต่ทางใจเขาก็ต้องการความช่วยเหลือ

ด้วย เพราะฉะนั้นท่านที่อยู่ในโรงพยาบาล ต้องเตรียมใจไว้เลยว่า จะรักษาคนป่วยคนไข้ทั้งทางร่างกายและจิตใจ ไม่ใช่รักษากายอย่างเดียว

คนรักษาคนไข้ก็น่าเห็นใจ

ที่นี้ก็มีปัญหาว่า ถ้ามองในแง่ของเราที่มาทำงานด้านนี้ เมื่อมาพบกับอารมณ์ที่ไม่น่าชื่นชม ที่เรียกเป็นภาษาพระว่า อนิฏฐารมณ์ (อารมณ์ที่ไม่น่าปรารถนา) จะทำอย่างไร

ธรรมดาคนเราย่อมชอบอารมณ์ที่ดี อารมณ์ก็คือสิ่งที่เราได้พบปะเจอเจอ ได้เห็น ได้ยิน ได้ฟัง ตลอดจนความรู้สึกนึกคิด เวลาใดเราได้ประสบอารมณ์ที่สบายหูสบายตาเราก็มีความสุข เราจึงปรารถนาอารมณ์อย่างนั้น คนทั้งหลายก็อยู่ในสังคมเหมือนกัน ไม่ใช่ใครมาพิเศษ เราอยู่ในสังคมเราก็ต้องการอย่างนี้ แต่เมื่อมาอยู่ในโรงพยาบาล เรากลับพบสิ่งที่ไม่น่าชื่นชม อารมณ์ที่ไม่พึงปรารถนา สิ่งที่ไม่น่าดูไม่น่าฟัง ได้ยินแต่เรื่องความเจ็บไข้ได้ป่วย เห็นแต่ภาพคนเจ็บปวดโอดโอย หน้าตาไม่ดี ไม่สบายทั้งนั้น

พอเป็นอย่างนั้น ก็เป็นธรรมดาของคนทั่วไปว่า เมื่อได้รับอารมณ์ที่ไม่ดีแล้ว เราก็มักจะมีความรู้สึกเป็นปฏิกิริยาตอบโต้ เมื่ออารมณ์ที่เข้ามาเป็นส่วนที่ไม่น่าปรารถนา ไม่ถูกตา ไม่ถูกหู ไม่ถูกใจ เรียกว่าเป็นอารมณ์ที่นำมาซึ่งทุกข์เวทนา พอเป็นทุกข์เวทณาก็เป็นธรรมดาว่าเราจะเกิดความรู้สึกตอบสนองที่ไม่ดี คือความไม่ชอบใจ หรือเกลียดชังรังเกียจ ไม่อยากพบไม่อยากเจอ ถ้าหากเราไม่ได้ตั้งใจเตรียมใจ ปล่อยไปตามความรู้สึก ก็ชวนให้

เราพลอยใจไม่สบายไปด้วย ต่อจากนั้นก็อาจจะทำให้ใจเราหงุดหงิดไปได้

ดังนั้น คนที่ทำงานในโรงพยาบาลจึงเป็นคนที่น่าเห็นใจอย่างยิ่ง และไม่ใช่ว่าเฉพาะพบอาرمณ์ที่ไม่สบายตาไม่สบายหูเท่านั้น งานที่เขาก็อาจจะกดดันด้วย ตัวเองก็งานหนักอยู่แล้ว เรื่องเยอะแยะ อย่างเช่นเป็นพยาบาลนี่ คล้ายเป็นคนกลาง อยู่ระหว่างฝ่ายที่ให้การรักษาดูด้วยกันเช่นคุณหมอ กับฝ่ายคนไข้ อยู่กลางระหว่างลางกับบน ต้องถูกกระทบบรรอบด้าน มองในแง่หนึ่งเหมือนถูกทั้งกดทั้งดัน ก็ยังทำให้เกิดความอัดแน่นขึ้นในใจ

งานก็เร่งร้อน คนโน้นก็จะเอาอย่างโน้น คนนี้ก็เอาอย่างนี้ คนไข้ก็มีปัญหา คนไข้นั้นมาก็เรื่องรีบด่วน แต่ละรายก็เรียกร้องมากอยากจะได้ตามใจของเขา บางทีก็รู้สึกว่าเป็นอาرمณ์ที่แทบสุดแสนจะทนทาน

ด้วยเหตุนี้ จึงเป็นธรรมดาถ้าเราจะเห็นท่านที่เป็นบุคลากร เช่นพยาบาลจะต้องมีหน้าตาไม่สบายบ้าง เพราะกระทบอาرمณ์ที่มาจากทุกทิศรอบตัว นับว่าน่าเห็นใจ แต่อย่างไรก็ตาม ก็เป็นหน้าที่ซึ่งเราก็อยากจะทำให้ดีที่สุด เราจึงมาหาทางกันว่าเราจะทำงานอย่างไรให้ได้ผลดีที่สุด

ผลนั้นก็เกิดจากการรักษาพยาบาลซึ่งมีจุดเป้าหมายอยู่ที่คนไข้ คือทำอย่างไรจะให้คนไข้ได้รับการรักษาพยาบาลอย่างได้ผลอย่างน้อยด้านแรกก็คือความเจ็บป่วยทางร่างกายของเขา แต่ถ้าจะให้ได้ดีที่สุด ก็ต้องให้ได้ผลทางจิตใจด้วย

ทุนทางใจที่ทำให้รักษาคนไข้ครบทั้งคน

เป็นอันว่า ถ้าจะให้การทำงานทำหน้าที่ของเราได้ผลดี การรักษาพยาบาลจะต้องทำทั้งสองด้าน คือทั้งทางกายและทางใจ พอเราเตรียมใจ ของเราไว้รับทั้งสองด้าน ใจเราจะมีความพร้อมดีขึ้น การทำงานของเราจะดีขึ้นทันทีเป็นอัตโนมัติ แต่การเตรียมใจเท่านั้นยังไม่พอ จะต้องมีการทำใจ ด้วย ทำใจอย่างไรจึงจะได้ผล

ก่อนที่จะทำใจ ถ้ามีทุนในใจ ดีอยู่แล้ว ก็ช่วยได้มาก ทุนเดิมก็คือ ความรักวิชาชีพ รักวิชาชีพก็ยิ่งกว้างเกินไป ต้องรักงานของตน คือ รักงานแพทย์ รักงานพยาบาล รักงานรักษาคนไข้

ที่ว่ารักงานรักษาคนไข้ก็คือ รักงานช่วยคน อยากจะช่วยคนไข้ให้หายโรค ถ้ามีความรู้สึกนี้เป็นทุนเดิม ความรู้สึกที่อยากช่วยคนอย่างเต็มที่นั้นจะเป็นเกราะป้องกันตัว และเป็นภูมิคุ้มกันที่ช่วยไว้ ถึงจะกระทบอารมณ์ต่างๆ ก็หวั่นไหวยากขึ้น

แต่การที่จะมีความรักงานช่วยคนรักษาคนอย่างนี้ บางทีก็เป็นเรื่องที่ยาก เพราะจะต้องเกิดมีมาแต่เดิม

เหมือนอย่างบางคนที่มาเข้าสู่อาชีพนี้ก็เพราะรักงานแบบนี้ เห็นคนแล้วอยากจะช่วย เป็นมานานแล้ว ตั้งแต่ยังไม่มาเรียนก็อยากทำงานนี้ อยากจะมาช่วยคนรักษาคนให้หายโรค เห็นคนไข้แล้วอยากจะเข้ามาแก้ไขและช่วยเหลือ ถ้าจิตใจแบบนี้มีอยู่ ก็เรียกว่ารักงานรักอาชีพนี้ด้วยสภาพจิตใจเดิมโดยตรง อันนี้เป็นทุนใจที่ดีทางพระเรียกว่ามี ฉันทะ

- ๑ -

ข้างนอก ก็มองออกไปให้ถูกต้อง

รักษาคนไข้พร้อมกับรักษาใจของตน

จะมีทุนหรือไม่มีทุนก็ตาม คราวนี้ก็มาถึงการทำใจเมื่ออยู่ในสถานการณ์ ว่าทำอย่างไรจะทำงานนี้ให้ได้ผล นอกจากได้ผลต่อคนไข้ ทั้งทางกายทางใจ และผลต่อกิจการของโรงพยาบาลเป็นต้นแล้ว ก็คือจิตใจของตัวเองก็เป็นสุขด้วย อย่างที่พูดว่า งานก็ได้ผล ตัวคนก็เป็นสุข อย่างน้อยก็ให้มีทุกข์น้อย จะทำอย่างไรดี ก็คือต้องทำใจ ซึ่งมีวิธีการหลายอย่าง

วิธีที่ ๑ จะขอพูดถึงประสบการณ์ของบางคน ที่มองโลกแบบทำใจให้สนุก คือมองเห็นหรือนึกถึงอะไรใจก็สนุกไปหมด ไม่ว่าจะเห็นเรื่องราวงานการอะไรๆ ที่มาในรูปแบบต่างๆ หรือเห็นคนผ่านเข้ามาหน้าบึ้งหน้าอ ได้ตามใจบ้างไม่ได้ตามใจบ้าง อะไรต่างๆ ได้เห็นคนแปลกๆ ได้พบสิ่งแตกต่างหลากหลาย เห็นแล้วนึกสนุกไปหมด

อาตมานึกถึงเพื่อนคนหนึ่งเมื่อสมัย ๓๐ กว่าปีมาแล้ว เรียนอยู่ที่ตึกข้างท่าพระจันทร์ ซึ่งเป็นถนนที่คนเดินมาก ท่านผู้นี้เวลาวางจากเรียนก็มองไปที่ท่าพระจันทร์ เห็นคนเดินผ่านไปผ่านมาก็นั่ง

หัวเราะ อาตมาก็ถามว่าทำไมท่านนั่งหัวเราะ ท่านก็บอกว่าคนที่เดินไปมาตอนนี้มีอะไรต่างๆ แปลกๆ กันไป คนนั้นเดินอย่างนั้น คนนี้เดินอย่างนี้ คนนั้นแต่งตัวอย่างนี้ คนนี้แต่งตัวอย่างนั้น พอเห็นแล้วก็ข้า ท่านผู้นี้เรียนเก่งด้วย ได้เกียรตินิยม

คนบางคนเห็นอารมณ์ที่ผ่านมามาผ่านไปในชีวิต ไม่ว่าจะดีหรือร้าย ก็มองเป็นสนุกไปหมด อย่างนี้เรียกว่าไม่รับไม่เก็บอารมณ์ หมายความว่าเอาเฉพาะอารมณ์ที่เกี่ยวข้อง อะไรที่เข้ากับเรื่องเข้ากับงาน เข้ากับความมุ่งหมายของงานก็รับเอา แต่ถ้าไม่เข้ากับเรื่องของงาน ก็ไม่รับ ไม่เก็บ ปล่อยให้มันผ่านไป หรือมองเห็นเป็นสนุกไปหมด

เพราะฉะนั้น ไม่ว่าจะคนไข้จะมีอาการอย่างไร ญาติคนไข้ตลอดจนคนที่ร่วมงานจะมีอาการอย่างไร ก็มองเป็นสนุกไป ยิ่งกว่านั้นในใจก็รู้เท่าทันว่า คนเราก็ตองมีอย่างนี้เป็นธรรมดา มนุษย์หลากหลายนี้เราได้เห็นความจริงแล้วใจ คนที่เกิดมาเป็นมนุษย์ย่อมมีอะไรต่างๆ กัน มีภูมิหลังไม่เหมือนกัน นานาจิตตัง และสารพัด คนไข้ คนมาเยี่ยมคนไข้ ญาติคนไข้ ล้วนแต่ต่างๆ กัน ไม่มีเหมือนกันเลย

ด้วยความเข้าใจนี้ เวลาเราเห็นใครๆ อะไรๆ เราจะไม่มองเจาะไปติดที่บุคคล ตามธรรมดาเวลาเราจะเกิดอารมณ์ไม่ดีมากระทบ เรามักจะมองไปที่จุดเฉพาะคือไปจ้องที่การกระทำอันนี้ของบุคคลนี้ แต่ถ้าเรามองกว้างๆ ว่า อันนี้เป็นเพียงการกระทำอัน

หนึ่งในบรรดาการกระทำของคนมากมาย และคนนี้ก็เป็นคนหนึ่งในบรรดาคนเยอะเยอะที่เราประสบประจำวัน ผ่านไปผ่านมา

แล้วเราก็มองอันนี้ในฐานะอะไรอย่างหนึ่งที่เราได้ประสบในแต่ละวัน เราจะเห็นว่า โอ..นี่คือความจริงที่เราได้พบแล้ว ว่าคนทั้งหลายนั้นต่างกันจริงๆ มีแปลกๆ มากมายอย่างนี้ อารมณ์ก็ผ่านไป เหมือนกับคลื่นที่ไหล ๆ ไปตามกระแสน้ำ เห็นอะไรๆ ที่มันผ่านเราเลยไป

ถ้ามองอย่างนี้ก็ไม่มีปัญหา เพราะใจเราไม่รับไม่เก็บเข้ามา ได้แต่มองเป็นสนุกไป นี่ก็เป็นวิธิมองหรือทำใจอย่างหนึ่ง ซึ่งก็ได้ผลดีเหมือนกัน

รักษาคณไข้ คนรักษาก็ได้ตลอดเวลาด้วย

วิธีที่ ๒ คือวิธีการของพวกที่ชอบเรียนรู้ ได้แก่พวกที่มองอะไรๆ เป็นการเรียนรู้ไปหมด คนเรามีชีวิตอยู่ เรามีหู มีตา มีจมูก มีอะไรต่างๆ สำหรับรับความรู้และประสบการณ์ต่างๆ มากมาย เมื่อเราได้เห็นได้ยินอะไรต่างๆ เราจึงได้เรียนรู้ เราจึงมีประสบการณ์ที่จะเอามาใช้ประโยชน์ เมื่อเรามีตา หู เป็นต้นไว้เรียนรู้ ถ้าได้เห็นความเป็นไปอะไร เราก็เก็บในแง่ที่เป็นความรู้เท่านั้น

ผู้ที่มองในแง่เป็นการเรียนรู้นี้ต่างจากพวกที่หนึ่ง พวกที่หนึ่งไม่เก็บอะไรเลย ปล่อยผ่านหมด ส่วนพวกที่สองเก็บในแง่ที่จะเรียนรู้ หรือเก็บในแง่ที่เป็นความรู้ ไม่เก็บในแง่ของสิ่งกระทบกระทั่งจิตใจ พูดย่างๆ ว่า เก็บเป็นความรู้อย่างเดียว ไม่เก็บเป็นอารมณ์

สำหรับให้เกิดการปรุงแต่ง คือไม่มีการคิดปรุงแต่งต่อ มีแต่การเรียนรู้อย่างเดียว เรียนรู้ว่าคุณนั้นเป็นอย่างนั้นคนนี้เป็นอย่างนี้ นี่คือการที่เราได้เรียนรู้อย่างหลากหลาย เป็นความรู้ทั้งนั้น

การที่เราได้พบเห็นรู้จักผู้คนมากมายที่มีลักษณะแตกต่างกันอย่างนี้ ต่อไปเราก็สังเกตได้ว่าคนที่มีความเพมาอย่างนี้มักจะมีลักษณะอย่างนี้ คนที่มีอาการอย่างนั้นมีลักษณะอย่างนั้น มักจะมีสภาพจิตใจอย่างนี้ เป็นการได้เรียนรู้ ซึ่งต่างกับพวกแรกที่ผ่านเฉยๆ ไม่รับ ไม่เก็บอะไรเลย ยังไม่ได้ประโยชน์มากเท่าที่ควร แต่พวกที่สองนี้ได้ประโยชน์คือศึกษาไปด้วย หมายความว่า ศึกษาชีวิตมนุษย์โดยได้สังเกต ซึ่งจะเป็นประโยชน์แก่งานของตนเอง มีการพัฒนา เรียกว่า มีสติปัญญานพอสสมควร

สติปัญญา คือรับรู้โดยมีสติ สตินี้ไม่ได้มาลอยๆ แต่จะมาพร้อมกับสัมปชัญญะ สัมปชัญญะก็คือความรู้ สติจะจับข้อมูลไว้แล้วก็ส่งต่อไปให้ปัญญา ปัญญาที่ทำหน้าที่รู้การเฉพาะหน้าเรียกว่า สัมปชัญญะ นอกจากรู้เข้าใจว่าเป็นอย่างไร เรายังเรียนรู้ว่าคุณนี้เป็นอย่างนี้ มีพื้นเพมาอย่างนี้ มีอาการอย่างนี้ เขามีอาการอย่างไร เราก็เรียนรู้หมด ท่านบอกว่า ญาณมตฺตตาย สติมตฺตตาย รับรู้เพียงเพื่อเป็นความรู้ และเก็บไว้เป็นข้อมูลสำหรับระลึกใช้ ไม่มีการปรุงแต่งว่าชอบใจหรือไม่ชอบใจ อย่างนี้ก็ได้ประโยชน์ เราก็เรียนรู้ไป โดยไม่มีตัวตนเข้ามาเกี่ยวข้อง อันนี้คือวิธีที่สอง

วิธีที่ ๓ คือ ถือเป็นบททดสอบ เมื่ออยู่ในโลกนี้ เราอาจจะมีอุดมการณ์หรืออุดมคติของเราที่ยึดมั่นในความดีบางอย่าง

อย่างน้อยเมื่อทำอาชีพนี้ เราก็ต้องมีอุดมการณ์หรืออุดมคติของอาชีพของเราที่ยึดถือไว้ เมื่อมีสิ่งๆ ที่เข้ามากระทบ ถ้าเราเกิดเป็นปัญหาขึ้นกับตัวแล้วเราทำผิดพลาด นั่นก็หมายความว่าเราไม่สามารถดำรงอยู่ได้ในอุดมการณ์หรืออุดมคติของเรา

ดังนั้น สิ่งๆ ที่เข้ามานี้ ถ้าเป็นสิ่งที่ไม่ดีไม่สมควรมันอาจจะเป็นต้นเหตุที่ทำให้เราพลาดจากหลักการของเรา หรือจากอุดมการณ์หรืออุดมคติที่ยึดถือไว้ เราลองดูซิว่าเมื่อมันเข้ามากระทบ เราจะพลาด ทำให้เราหล่นลงไปจากหลักการได้ไหม เราจะยืนหยัดอยู่ได้ไหม ถ้ามองอย่างนี้ก็เท่ากับว่าเป็นบททดสอบ ถ้าทำตามวิธีนี้เราก็มองสิ่งๆ ที่เข้ามาเป็นบททดสอบทั้งหมด

ถ้าเป็นผู้ที่เรียนธรรมก็ย่อมพยายามทำความดี เช่น มีขันติ ความอดทน มีเมตตา เป็นต้น คุณธรรมต่างๆ เหล่านี้เราเรียนแล้วก็ยึดถือปฏิบัติ สิ่งๆ ที่เข้ามากระทบเหล่านี้จึงเป็นบททดสอบทั้งนั้น คือทดสอบว่าเราจะผ่านไหม เราสอบได้ในคุณธรรมข้อนั้นๆ ไหม เจออย่างนี้เข้าแล้ว ขันติของเรายังอยู่ไหม เรายังมีเมตตาได้ไหม ฯลฯ ท่านที่ตั้งใจแบบนี้เรียกว่ามองเป็นบททดสอบ

เมื่อเป็นบททดสอบ เราก็ต้องพยายามทำบททดสอบให้ผ่าน การตั้งใจเตรียมไว้และมองอย่างนี้ จะทำให้เรามีความเข้มแข็งและเราจะสู้ได้ พอเจออารมณ์ที่ไม่ดีก็ตาม การกระทำไม่ดีก็ตาม คำพูดไม่ดีก็ตาม เราบอกว่าบททดสอบมาแล้ว ก็ตั้งสติ เรายังตัวได้เลย เราจะเริ่มมีท่าทีที่ถูกต้อง เราจะไม่พลาด คนประเภทนี้

จะมองสิ่งที่เกิดขึ้น ที่ยั่วเย้าเราให้พลาด ว่าเป็นบททดสอบทั้งหมด เป็นวิธีที่ได้ผลเหมือนกัน

ถ้าไถ่ใหญ่ในการรักษาคนไข้

คือการได้พัฒนาตัวเอง

วิธีที่ ๔ ต่อไปเป็นอีกวิธีหนึ่งที่คล้ายๆ กับบททดสอบ แต่ก้าวไปอีกขั้นหนึ่ง คือเอาประสบการณ์หรือสถานการณ์ที่เจอเจอนั้นๆ เป็นเวทีฝึกฝนพัฒนาตน

มนุษย์เราต้องพัฒนาตน พระพุทธศาสนาถือว่า มนุษย์เรานี้เป็นสัตว์ที่ฝึกได้ และเป็นสัตว์ที่ต้องฝึก แล้วก็เป็สัตว์ที่ประเสริฐ ด้วยการฝึก เรายังจะพูดกันว่ามนุษย์เป็นสัตว์ที่ประเสริฐ แต่ทางพระพุทธศาสนาไม่ได้ยอมรับอย่างนั้น ท่านว่ามนุษย์เป็นสัตว์ที่ประเสริฐด้วยการฝึก คือต้องมีเงื่อนไข ไม่ใช่อยู่เฉยๆ ก็ประเสริฐ ถ้าไม่ฝึกแล้วไม่ประเสริฐเลย

การฝึกนี่แหละเป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์ประเสริฐเลิศขึ้นมาได้ และการฝึกก็คือการศึกษาพัฒนานั่นเอง พัฒนาก็คือ ฝึกฝนปรับปรุงตน ให้ดีให้งามยิ่งขึ้น

มนุษย์เป็นสัตว์ที่แตกต่างจากสัตว์ทั้งหลายอย่างอื่น สัตว์ชนิดอื่นเกิดขึ้นมาแล้วก็อยู่ได้ด้วยสัญชาตญาณ และในแง่สัญชาตญาณนั้นมันเก่งกว่ามนุษย์ พอเกิดมาสัตว์ทั้งหลายก็ช่วยตัวเองได้แทบจะทันที หลากอย่างพอออกจากท้องแม่ก็เดินได้ทันที เริ่มหาอาหารได้เลย ว่ายนํ้าได้เลย ยกตัวอย่างง่ายๆ นานออกจากไข่ตอน

เข้า อีกไม่กี่ชั่วโมงต่อมาแม่ห่านออกจากเล้ามาลงสระน้ำ ลูกห่านก็วิ่งตามลงสระน้ำ มันวิ่งได้ แม่ลงว่ายน้ำมันก็ว่ายตามได้เลย และแม่มันไปหากินอะไรมันก็จิกด้วยเลย แสดงว่าในวันที่มันเกิดนั่นเอง มันก็ช่วยตัวเองได้ สัตว์ทั้งหลายอีกจำนวนมากก็เป็นอย่างนั้น

แต่มนุษย์ไม่มีความสามารถอย่างนี้ มนุษย์เกิดจากท้องแม่วันนั้น ถ้าไม่มีคนช่วยก็ตายแน่นอน อย่างว่าแต่วันนั้นเลย ให้อยู่ถึงปีก็ยังหากินไม่ได้ ทำอะไรช่วยตัวเองไม่ได้เลย โดยสัญชาตญาณมนุษย์จึงเป็นสัตว์ที่แย่ที่สุด อะไรๆ ก็ต้องเรียนรู้ ต้องฝึก แทบไม่มีอะไรได้มาเปล่าๆ ด้วยสัญชาตญาณเลย วิธีการอะไรก็ตามที่มนุษย์ใช้ดำเนินชีวิต แม้แต่การนั่ง การนอน การยืน การเดิน การกิน การขับถ่าย การพูด มนุษย์ต้องได้มาด้วยการเรียน ด้วยการฝึกทั้งสิ้น

แต่การต้องฝึกฝนเรียนรู้ที่เป็นจุดอ่อนของมนุษย์นี้แหละ กลับเป็นข้อดีหรือข้อได้เปรียบของมนุษย์ พูดได้ว่า มนุษย์มีดีก็ตรงที่ฝึกได้นี่เอง

นับแต่วันที่เกิดมาแล้วมนุษย์ก็สามารถเรียนรู้รับการฝึกสอนถ่ายทอดความรู้ความคิดสิ่งที่สั่งสมอบรมมาเป็นพันปีหมื่นปีล้านปีได้ในเวลาไม่นาน ต่างจากสัตว์ชนิดอื่นที่เก่งด้วยสัญชาตญาณ แต่สัญชาตญาณของตัวมีเท่าใดเมื่อเกิดมา ก็คงอยู่เท่านั้น เกิดมาด้วยสัญชาตญาณใด ก็ตายไปด้วยสัญชาตญาณนั้น เรียนรู้ได้น้อยอย่างยิ่ง

ดังนั้น มนุษย์ฝึกแล้วจึงประเสริฐเลิศกว่าสัตว์ทั้งหลายอื่น สัตว์ทั้งหลายไม่มีอะไรจะเก่งเท่ามนุษย์ในด้านการฝึก พอมีการฝึก ขึ้นมาแล้วมนุษย์ก็เก่งที่สุด สัตว์ทั้งหลายอื่นอยู่ได้แค่สัญชาตญาณ ส่วนมากฝึกตัวเองไม่ได้เลย บางชนิดฝึกได้บ้างคือมนุษย์จับมาฝึก ให้ จึงเก่งขึ้นมาบ้าง เช่นช้างที่คนฝึกให้แล้วก็มาลากซุงได้ มาเล่นละครสัตว์ได้ ลิงที่คนฝึกให้แล้วก็ขึ้นต้นไม้พรวัวได้ และแม้มนุษย์ ฝึกให้ ก็มีขอบเขตของการฝึกอีก ฝึกเกินกว่านั้นก็ไปไม่ได้ ต่างจาก มนุษย์

มนุษย์ฝึกตัวเองได้ ไม่ต้องหาใครมาฝึก แล้วฝึกได้อย่างแทบ จะไม่มีขีดจำกัดเลย เรียกว่าฝึกอย่างไรก็เป็นได้อย่างนั้น ฝึกให้เป็น มหาบุรุษหรือเป็นพระพุทธเจ้าก็ได้

พระพุทธเจ้านั้นเราถือเป็นสรณะ เพราะเป็นตัวอย่างของ บุคคลที่ฝึกตน ให้เห็นว่ามีมนุษย์เรา^{นี้}สามารถฝึกฝนพัฒนาตนได้ ขนาดนี้เขียนนะ ฝึกจนกระทั่งไม่มีทุกข์ไม่มีกิเลส มีปัญญาค้นพบ สัจธรรม ความดีเลิศอะไรๆ ก็ทำได้หมด

ดังนั้นพระพุทธเจ้าจึงตรัสไว้ว่า *วรมสุตตรา ทนฺตา* สัตว์ทั้งหลาย เช่น วัว ควาย ช้าง ม้า อะไรต่างๆ เหล่านี้ ฝึกแล้วเป็นสัตว์ที่ ประเสริฐ แต่ถึงกระนั้นก็ยัง^{นี้}ไม่เทียบเท่ามนุษย์ มนุษย์ฝึกแล้ว ประเสริฐไม่มีใครมาเทียบเท่า ฝึกไปฝึกมา พัฒนาตนจนกระทั่ง เทวดาและพระพรหมก็น้อมนมัสการ กลับมาบูชามนุษย์

พระพุทธเจ้าทรงสอนเรื่องนี้ไว้มาก เพื่อให้มนุษย์เห็น ตระหนักในศักยภาพของตนในการฝึกฝนพัฒนา แต่รวมแล้ว

มนุษย์ก็เป็นสัตว์ที่ประเสริฐได้ด้วยการฝึก ต้องฝึกฝนพัฒนาตนเอง พอฝึกแล้วก็พัฒนาได้อย่างไม่มีขีดชั้น

เมื่อเรามองตัวว่าเป็นสัตว์ที่ฝึกตนเองได้ ก็ จะเห็นว่าการอยู่ในสังคมและการทำงานอาชีพต่างๆ นั้น เป็นเรื่องของการฝึกฝนพัฒนาตนทั้งนั้น โดยเฉพาะการงานอาชีพนั้น เป็นชีวิตส่วนใหญ่ของเรา ถ้าเราจะฝึกตนให้ได้มาก เราก็ต้องฝึกกับงานของเรานี้ เพราะว่างานเป็นชีวิตส่วนใหญ่ของเรา จะฝึกจากเรื่องอื่นก็ไม่ค่อยได้เท่าไร เพราะโอกาสมีน้อย

ขออย่าว่า การงานอาชีพครองชีวิตและเวลาส่วนใหญ่ของเรา ชีวิตส่วนใหญ่ของเราอยู่กับงานทั้งนั้น เพราะฉะนั้น ถ้าเราจะฝึกฝนพัฒนาตนให้มากๆ เราก็เอางานนี้แหละ เป็นเครื่องมือหรือเป็นเวทีในการฝึกตน แล้วเราก็มองงานของเราเป็นการฝึกตนทั้งหมด

ไม่ว่าจะมีอะไรเข้ามาในวงงาน อันถือเป็นเรื่องที่จะใช้ฝึกฝนพัฒนาตนทั้งสิ้น คือฝึกกาย ฝึกใจ ฝึกความชำนาญ ฝึกความสามารถในการปฏิบัติต่ออารมณ์ต่างๆ ฝึกการปฏิบัติต่อคนไข้ ฝึกความสัมพันธ์กับญาติคนไข้และผู้ร่วมงาน ฝึกหาความรู้และคิดแก้ปัญหาในงาน ตลอดจนฝึกความสามารถในการแก้ไขปัญหาจิตใจของตนเองได้ดีขึ้น เป็นการมองในแง่แก้ไขปรับปรุง ที่จะได้พัฒนาตลอดเวลา

สถานการณ์ฝึกตนเกิดขึ้น คราวนี้เราแพ้ หรือเราบกพร่อง เราหย่อนตรงไหน สำรวจตัวเอง พบจุดแล้วก็แก้ไขปรับปรุงต่อไป

ก็เลยสนุกกับการพัฒนาตน เป็นการสนุกอีกแบบหนึ่ง แต่สนุกแบบนี้สนุกได้ผลได้ประโยชน์ สนุกอย่างมีปัญญา

สนุกแบบที่หนึ่งนั้น สนุกแบบไม่เก็บอารมณ์ ปล่อยผ่านมอง เป็นสนุกไปหมด แต่ไม่ค่อยได้อะไร ส่วนแบบที่สี่นี้เป็นแบบสนุกด้วย และเราได้ความรู้สึกชื่นใจมีปิติอิมใจที่พัฒนาตัวเองได้ด้วย ไม่ว่าจะเจออะไรก็ได้แก้ปัญหาและได้ปรับปรุงตัวเองอยู่เรื่อยไป เมื่อมองในแง่นี้เราจะเพลิดเพลินมีปิติมีความสุขกับงาน

จึงขอเสนอให้ตั้งความรู้สึกอย่างนี้ คือมองว่าเราจะพัฒนาตน และถือเอางานเป็นเครื่องมืออันประเสริฐ ชนิดดีที่สุด ในการพัฒนาชีวิตของเรา นี่เป็นวิธีที่ดี

ถ้าจะทำงานให้ดีที่สุด

ก็ต้องมุ่งมั่นในจุดหมายสูงสุด

ต่อไป **วิธีที่ ๕** เป็นวิธีของพระโพธิสัตว์ พระโพธิสัตว์มีลักษณะสำคัญคือ ท่านมีความมุ่งหมายต่อโพธิญาณ แต่เราไม่ต้องพูดถึงไปถึงโพธิญาณ เอาเพียงว่ามีเป้าหมายที่ดีสูงสุดที่จะไปให้ถึง ซึ่งทำให้ตั้งปณิธานว่าจะต้องทำให้สำเร็จ โดยยอมสละได้แม้กระทั่งชีวิต เพื่อให้บรรลุจุดหมายสูงสุดนั้น

พระโพธิสัตว์เมื่อได้เริ่มตั้งปณิธานนั้นแล้ว จะทำความดีอย่างเต็มที่ แม้จะต้องสละชีวิตเพื่อช่วยเหลือผู้อื่นก็ได้ แม้ถูกกลั่นแกล้งอย่างไรก็ไม่ละทิ้งความดีนั้น

ชาวพุทธเมื่อนับถือพระพุทธรูปก็เลยนับถือไปถึงพระโพธิสัตว์ด้วย เราเรียนคติพระโพธิสัตว์ก็เพื่อเป็นแบบอย่างสำหรับเตือนใจเรา ให้เพียรพยายามพัฒนาตน ฝึกตน ทำความดีให้ได้อย่างท่าน โดยมีกำลังใจไม่ท้อไม่ถอย

ตามวิสัยของปุถุชน เมื่อทำความดีแล้วไม่เห็นได้รับผล ไม่มีใครชื่นชม หรือบางทีถูกกลั่นแกล้ง ก็จะเริ่มท้อถอยว่า ทำดีไม่ได้ดี แต่พอนึกถึงพระโพธิสัตว์ เห็นว่าท่านมั่นคงในความดี แม้แต่ถูกแกล้งก็ไม่ย่อท้อ พอได้ฟังเรื่องของพระโพธิสัตว์ก็จะเกิดกำลังใจฮึดสู้ขึ้นมา รู้สึกแข็งขัน ที่จะท้อถอยในความดีก็ไม่ท้อแล้ว เพราะมีพระโพธิสัตว์เป็นตัวอย่าง ก็กล้าวกกล้าในการทำความดีต่อไป

การที่ท่านเล่าเรื่องของพระโพธิสัตว์ก็เพื่อความมุ่งหมายอันนี้ คือจะให้เรามีกำลังใจเข้มแข็งกล้าวกกล้าทำความดีเสียสละได้เต็มที่ ไม่ยอมท้อแท้ เพราะฉะนั้น จึงควรตั้งใจว่าเราจะทำความดีเหมือนพระโพธิสัตว์

หนึ่ง นึกถึงพระโพธิสัตว์ว่าท่านลำบากกว่าเรา ถูกแกล้งมากกว่าเรา ท่านยังทำดีต่อไปได้ ทำไมเราจะมายอมแพ้แค่นี้

สอง ตั้งปณิธานแบบพระโพธิสัตว์ โดยตั้งเป้าหมายสูงสุด แน่วแน่ว่าจะทำความดีอันนี้ให้สำเร็จ อาจจะตั้งแบบเป้าหมายก็ได้ หรืออาจจะตั้งเป้าแบบเฉพาะการในแต่ละปีก็ได้ อาจจะตั้งเป็นจุดๆ เป็นความดีแต่ละอย่างก็ได้

ปีนี้เราพิจารณากับตัวเราแล้วว่า ความดีอันนี้เราน่าจะทำได้เป็นพิเศษ จึงตั้งปณิธานว่า ปีนี้เราจะทำความดีอันนี้ให้ได้

สมบูรณ์เต็มทีที่สุด พอตั้งปณิธานอย่างนี้แล้ว ใจจะเกิดกำลัง เหมือนกับคนที่เริ่มเดินเครื่อง พอเริ่มต้นที่เรียกว่าสตาร์ท ถ้ากำลัง ส่งแรงแล้วจะไปได้ดี แต่ถ้าเริ่มต้นก็อ่อนล้าเสียแล้ว ก็หมดแรงตั้ง แต่ต้น

ถ้าเริ่มต้นดี ก็เหมือนกับสำเร็จไปครึ่งหนึ่งแล้ว พอตั้ง ปณิธานแล้วเราจะมีกำลังเข้มแข็ง เราจะไม่ย่อท้อ ไม่ว่าจะเจอ อารมณ์อะไรมากระทบกระทั่ง มันจะกลายเป็นเรื่องเล็กน้อยไป หมด เพราะพลังของเรามายมมหาศาลที่อยู่ในตัว จะพาตัวเรา ผ่านพ้นอุปสรรคที่มากระทบกระทั่งกีดขวางไปได้หมด

ถ้าใครตั้งปณิธานได้ถึงขั้นพระโพธิสัตว์ ก็ทำสำเร็จ ชนะ หมด เพราะพระโพธิสัตว์ไม่เคยแพ้เลยในเรื่องการทำความดี ไม่ว่าจะ ถูกกลั่นแกล้ง หรือทำความดีแล้วไม่ได้รับผลตอบแทนอย่าง ที่หวัง ไม่มีปัญหาทั้งนั้น

ตัวเองเต็มแล้ว ก็เลยทำเพื่อคนอื่นได้เต็มที่

วิธีสุดท้าย มีอีกแบบหนึ่ง คือแบบพระอรหันต์ พระอรหันต์ คือผู้บริสุทธิ์ หมายความว่า เป็นผู้ที่ไม่มีอะไรที่ต้องทำเพื่อตนเองอีก

พระอรหันต์มีลักษณะพิเศษเหนือกว่าพระโพธิสัตว์ คือพระ โพธิสัตว์ยังใช้ปณิธาน ยังมีการตั้งเป้าหมายว่า เราจะไปให้ถึงจุด หมายที่ดั่งามสูงสุดอันนั้น ซึ่งถ้ามองให้ละเอียดก็ยังมีอะไรที่ต้อง ทำเพื่อตนเอง

ส่วนพระอรหันต์นั้นตรงข้าม พระพุทธเจ้าก็เป็นพระอรหันต์ เป็นผู้นำของพระอรหันต์ พระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ทั้งหลายมีลักษณะที่พิเศษ คือเป็นผู้บรรลุจุดหมายแล้ว ไม่มีอะไรที่ต้องทำเพื่อตนเองอีก ตรงข้ามกับพระโพธิสัตว์ซึ่งต่อไปเมื่อบรรลุจุดหมายแล้ว จึงจะเป็นพระพุทธเจ้า แล้วจึงจะไม่มีอะไรที่ต้องทำเพื่อตนเองอีก

เมื่อไม่มีอะไรที่ต้องทำเพื่อตนเองแล้ว จึงจะเป็นบุคคลที่สมบูรณ์ เช่นมีความสุขอยู่ในตัวพร้อมตลอดเวลา

พระโพธิสัตว์เป็นยอดของคนที่ยังอยู่ด้วยความหวัง แต่พระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ เป็นบุคคลเยี่ยมยอดที่ไม่ต้องอยู่ด้วยความหวัง

พระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ทั้งหลาย เป็นกลุ่มบุคคลที่ไม่ต้องหวังแล้ว และไม่อยู่ด้วยความหวังอีกต่อไป เพราะมีทุกสิ่งสมบูรณ์อยู่ในตัวแล้ว เช่นมีจิตใจที่สมบูรณ์ มีความสุขที่สมบูรณ์ ซึ่งอยู่กับตัวเองตลอดเวลา เพราะฉะนั้นจึงไม่มีอะไรที่จะมากระทบกระเทือน เพราะไม่มีอะไรที่ต้องทำเพื่อตนเองอีก ก็ไม่มีตัวที่จะรับกระทบอะไรทั้งสิ้น

สิ่งใดที่จะทำ ก็ทำไปตามที่ได้พิจารณาเห็นด้วยปัญญาว่าเป็นสิ่งที่ดีงามถูกต้องเป็นประโยชน์ และทำด้วยกรุณาที่เห็นว่าผู้อื่นยังมีความทุกข์ ยังมีปัญหาที่เราจะต้องช่วยแก้ไข เราทำเพื่อเขา ไม่ได้ทำเพื่อเรา เพราะฉะนั้นเราจะไปคำนึงอะไรให้เกิดอารมณ์กระทบกระเทือน เราไม่ได้ทำเพื่อเรา เราทำเพื่อเขา ดังนั้นจึงไม่มีอะไรที่ต้องมารับกระทบ คือหมดเรื่องตัวตนแล้ว

พระอรหันต์ไม่มีตัวตนที่จะรับกระทบอะไรทั้งสิ้น ดังนั้น เรื่องอะไรต่ออะไรก็ไม่มีมากระทบตัว มองแต่เพียงว่าเราทำเพื่อเขา นี่เป็นส่วนที่เขาบกพร่อง เขาอาจจะมึปัญหาอย่างนั้นอย่างนี้ สิ่งที่เขาแสดงออกไม่ดีขึ้น มันเป็นปัญหาของเขาทั้งนั้น

เวลาเขามีอารมณ์ไม่ดี พุดไม่ดี อันที่จริงเป็นปัญหาของเขา เหตุอยู่ที่เขา ใจเขาไม่ดี อาจจะมีเหตุปัจจัยแวดล้อมเกี่ยวข้อง เราก็มองดูไป เราจะมายุ่งอะไรกับตัวเรา ยิ่งเรามีปัญญามาก และเราไม่เอาตัวตนของเราเข้าไปกั้นบังไว้ เราก็ยิ่งเห็นปัจจัยละเอียดลงไป เริ่มตั้งแต่ปัจจัยในใจของเขาว่า เขาเกิดอารมณ์ไม่ดี มีความกลัว มีความหวาด หงุดหงิด เพราะความเจ็บป่วย เราก็ยังต้องช่วยแก้ไข ปัญหาให้เขาได้มากยิ่งขึ้น

เมื่อย่างใจได้อย่างนี้ ตัวเองก็ไม่มีปัญหาด้วย และยังช่วยคนไข้ได้มากขึ้นด้วย เพราะมองเห็นแต่เรื่องของเขา เห็นแต่เรื่องราวที่เกิดขึ้นมาตามเหตุปัจจัย และเห็นแต่เหตุปัจจัยเกิดขึ้นๆ ทุกอย่างที่เขาเข้ามาเป็นเรื่องของเหตุปัจจัย ก็เลยแก้ปัญหาก็ได้ และสบายใจด้วย

พระอรหันต์ คือบุคคลที่ไม่มีอะไรต้องทำเพื่อตนเองอีกต่อไป เพราะฉะนั้นจึงทำเพื่อผู้อื่นได้เต็มที่ ตอนนี้เราทำงานของเราเพื่อผู้อื่นแล้ว ก็มองดูเหตุปัจจัยข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น ไม่มีอารมณ์ขึ้นมากระทบ ถ้าเรามองแต่ตามความเป็นจริง ก็มีแต่กระบวนการของสิ่งทั้งหลายที่เป็นไปตามเหตุปัจจัยเท่านั้นเอง

- ๒ -

ข้างใน ก็มีหลักอยู่ในตัวให้มันใจ

งานได้ล้าไป คนยังก้าวไกลในชีวิตที่ดี

ได้พูดมาถึงระดับของการมองสิ่งต่างๆ หลายแบบ ที่นี้ลองมามองดูเครื่องช่วยบ้าง สิ่งที่จะมาช่วยในกระบวนการขั้นปฏิบัติการเหล่านี้ อย่างแรกก็คือ *ความรักงาน* ได้แก่ *ฉันทะ* ความพอใจในงาน ซึ่งอาจจะเกิดจากการเห็นคุณค่า เห็นประโยชน์

เมื่อเรารักเพื่อนมนุษย์ เราก็อยากให้เพื่อนมนุษย์มีชีวิตที่ดีงาม มีสุขภาพดี มีอายุยืน ความพอใจหรือความอยากนี้ ท่านเรียกว่า *ฉันทะ* เป็นฉันทะที่มากับเมตตา ซึ่งทำให้รักคนอื่น อยากช่วย อยากทำอะไรให้เขา อยากแก้ไขปัญหาของเขา อันนี้ เรียกว่าเป็น *ทุนดีแต่ต้น*

นอกจากฉันทะแล้ว สิ่งที่จะช่วย ก็คือ *จิตสำนึกในการศึกษา* อันนี้เป็นเพียงการอ้างถึงสิ่งที่พูดไปแล้ว เป็นการโยงถึงตัวคุณสมบัติในใจ ที่จะทำให้เกิดท่าทีการปฏิบัติที่ต้องการ และชี้ให้เห็นคุณประโยชน์ที่ยิ่งขึ้นไปอีก คุณสมบัติในใจข้อนี้คือจิตสำนึกในการฝึกฝนพัฒนาตนเอง

เมื่อก็บอกแล้วว่ามนุษย์เป็นสัตว์ที่ต้องฝึก และเป็นสัตว์ที่ฝึกได้ เป็นสัตว์ที่ประเสริฐด้วยการฝึก เมื่อรู้อย่างนี้เราก็สร้างจิตสำนึก

ในการศึกษา หรือในการพัฒนาตนขึ้นมา ซึ่งทำให้เราต้องการพัฒนาตนเอง เมื่อเราเกิดมีจิตสำนึกในการฝึกตน เราก็มองอะไรๆ เป็นบทฝึกตน เป็นแบบฝึกหัด หรือเป็นสิ่งที่ใช้เป็นเครื่องมือในการฝึกหรือพัฒนาตัวเราไปหมด

คนที่มีจิตสำนึกอันนี้จะมีข้อดีเข้ามาอีกอย่างหนึ่ง คือ ธรรมดาคนเราชอบทำสิ่งที่สบายๆ ง่ายๆ ถ้าเจอสิ่งที่ยากก็ไม่สบายใจ และทำด้วยฝืนใจ แล้วก็ท้อแท้ใจ ผลเสียที่ตามมา หนึ่ง ก็คือ ไม่สบาย เรียกว่าทุกข์ สอง ก็คือ ไม่มีกำลังใจจะทำ ทั้งไม่สบายทั้งท้อแท้ หรือทั้งเป็นทุกข์และทำไม่ได้ผล

แต่ถ้าเกิดจิตสำนึกในการฝึกตนขึ้นมาแล้ว ผลจะกลับเป็นตรงข้าม คนที่มีจิตสำนึกในการฝึกตนนี้ อยากจะฝึกตัวอยู่ตลอดเวลา จึงชอบหาสิ่งที่จะเอามาช่วยฝึกตัว เพราะฉะนั้นเขาจะชอบสิ่งที่ยาก คือถ้าเจออะไรยากจะพุ่งเข้าหา เพราะสิ่งที่ยากทำให้เราได้ฝึกตนมาก ยิ่งเจอสิ่งที่ยากก็ยิ่งได้ฝึกตนมาก พูดสั้นๆ ว่า ยิ่งยากยิ่งได้มาก เพราะฉะนั้นเขาพบปัญหาหรือสิ่งที่ยุ่งยากก็ยิ่งชอบใจ

คนที่มีจิตสำนึกอันนี้ เราจะสังเกตเห็นได้ว่า ลักษณะของเขา ก็คือ เขาไม่กลัวงานยาก และถ้ามีงานสองอย่าง ง่ายกับยาก คนพวกนี้กลับชอบหันเข้าหางานยาก เพราะการมีจิตสำนึกในการฝึกตนทำให้คอยจะหาอะไรมาฝึกตัวเอง ถือว่ายิ่งยากยิ่งได้ เพราะถ้าเราเจองานยาก และเราทำได้ เราก็ยิ่งได้มาก ยิ่งเจองานยาก กลับยิ่งดีใจ เพราะฉะนั้นคนพวกนี้จะได้สองอย่าง

หนึ่ง เจองานยาก ดีใจ ใจก็สบายด้วย ไม่ทุกข์ ตรงข้ามกับคน
 ขาดจิตสำนึกนี้ที่ฝืนใจ เป็นทุกข์ แต่คนที่ไม่ฝืนใจ กลับสุขและดีใจ
 สอง ทำให้มีกำลัง เพราะพร้อมที่จะทำ ตั้งใจทำ ก็เลยทำได้
 ผลดี

อารมณ์ร้าย อารมณ์ที่ไม่น่าชอบใจ ก็เป็นเครื่องฝึกตัวเราเช่น
 เดียวกัน เราอาจจะถือคติว่า ยิ่งยากยิ่งได้ ยิ่งร้ายยิ่งดี คนมีจิตสำนึก
 ในการฝึก จะมีความรู้สึกลึกนี้ ถ้าเราสำรวจตัวเองแล้วเจอสภาพจิตนี้
 ก็แสดงว่าเรามีจิตสำนึกในการฝึก คนเราถ้าทำจิตให้ถูกแล้วจะ
 แก้ไขสถานการณ์ได้หมด นี่ก็เป็นคุณสมบัติในใจอย่างหนึ่ง

พอมองอะไรๆ ได้ถูก ทุกอย่างก็ลุล่วง จิตใจก็โปร่งโล่ง

ต่อไปอีกอย่างหนึ่ง คือท่าที่การมองสิ่งทั้งหลายอย่างถูกต้อง
 ทาง ซึ่งเป็นท่าที่ของจิตใจ ที่ยึดถือหลักการอันหนึ่งซึ่งเป็นพื้นฐาน
 ในพระพุทธศาสนา

พุทธศาสนา เริ่มต้นด้วย สัมมาทิฏฐิ ถ้าเรามีสัมมาทิฏฐิ
 มีความเห็นชอบ ยึดถือในหลักการที่ถูกต้องและวางท่าที่ของจิตใจ
 ถูกต้องตามหลักการนั้นแล้ว อะไรต่ออะไรตามมาก็ดีไปหมด
สัมมาทิฏฐิที่เป็นจุดเริ่มต้นในพุทธศาสนา คือความเห็นชอบ ได้แก่
 เห็นว่าสิ่งทั้งหลายเป็นไปตามเหตุปัจจัย

เพราะฉะนั้นเราก็ตั้งท่าที่ไว้ว่า จะมองตามเหตุปัจจัย เวลา
 เจอสถานการณ์อะไร ก็มองตามเหตุปัจจัย

คนที่ไม่มองตามเหตุปัจจัย จะมองตามชอบช้ง คือมองตามที่ว่า มันชอบใจเรา หรือไม่ชอบใจเรา ถ้ามันถูกใจเรา เราก็เอา ไม่ถูกใจเรา เราก็ไม่เอา หรือโกรธเกลียดไปเลย คนทั่วไปจะมีลักษณะอย่างนี้

พอมาเรียนพุทธศาสนา เริ่มฝึกตน บทฝึกเบื้องต้น คือ สัมมาทิฐิ อย่างน้อยตั้งท่าทีของใจให้เป็นไปตามหลักการเบื้องต้นไว้ว่า มองตามเหตุปัจจัย พอตั้งท่าทีนี้ไว้แล้ว เจอสถานการณ์หรือประสบการณ์อะไร ก็บอกตัวเองว่ามองตามเหตุปัจจัย เท่านั้นแหละ ชนะเลย อย่างน้อยความรู้สึกที่ไม่ดีก็สะกดชงัก

สิ่งทั้งหลายที่เข้ามาทางตาหูเป็นต้นนั้นมันยั่ววนชวนใจเรา ให้หลงไปตามบ้าง ให้เกิดปฏิกิริยาบ้าง ในทางที่เรียกว่า ชอบใจหรือไม่ชอบใจ อย่างที่ทางพระเรียกว่า ยินดียินร้าย ถ้าเราเกิดความรู้สึกไหวไปตามกระแสอย่างนั้น แล้วเราก็คิดปรุงแต่ง คือเอาความรู้สึกที่ชอบหรือไม่ชอบมาปรุงแต่งใจ แล้วก็คิดไปต่างๆ ทำให้เกิดปัญหา เกิดความทุกข์ ทั้งในใจของตัวเอง และแสดงออกไปภายนอกอย่างไม่ฉลาด ขาดสติ

แต่พอเราบอกว่ามองตามเหตุปัจจัย ความรู้สึกชอบใจไม่ชอบใจจะสะกด ถูกตัดลงทันที นี่คือสติมา โดยทำหน้าที่นำเอาตัวหลักการที่ยึดไว้เป็นคติว่ามองตามเหตุปัจจัยมาใช้

คติที่ว่ามองตามเหตุปัจจัยนี้ก็ส่งหน้าที่ต่อให้ปัญญาทันที เพราะการมองตามเหตุปัจจัยนั้น ต้องใช้ปัญญา พอบอกว่ามองตามเหตุปัจจัย ก็ต้องค้นหาสืบสาวว่าเรื่องราวเป็นอย่างไร เกิดจาก

อะไร พอใช้ปัญญาพิจารณา สิ่งที่มีอนั้นก็ไม่เข้ามากระทบตัวเรา เพราะฉะนั้นมันจึงสะดวก เพราะปัญญามา ปัญหาก็ไม่เกิด

ปัญญาไม่ทำให้เกิดปัญหา แต่ปัญญาเป็นตัวแก้ปัญหา เพราะฉะนั้น ปัญญาเกิดปัญหาหยุด ปัญหาเกิดเพราะปัญญาหยุด

ด้วยเหตุนี้ ถ้าปัญหามา ต้องรีบให้ปัญญาเกิด แล้วปัญญาก็แก้ปัญหาก็ได้ และปัญญาเองก็จะคมกล้ายิ่งขึ้นด้วย กลายเป็นว่า ถ้ารู้จักใช้ปัญญา ถึงปัญหามา ปัญญายังเพิ่ม

แต่ตัวที่จะเป็นต้นทางนำปัญญามาก็คือ สติ พอสติมาก็ส่งงานต่อให้ปัญญา รับ ปัญญา รับช่วงเอาคติที่สติส่งให้แล้ว ก็สืบสาวหาเหตุปัจจัย เริ่มตั้งแต่มองหาข้อเท็จจริงตามแบบท่าที่แห่งจิตใจของพระอรหันต์

เวลาเกิดสถานการณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง เช่นเจอคนใช้หน้าตาไม่ดี ก็ถามตัวเราเองว่า มีอะไรเกิดขึ้น มีอะไรในใจของเขา หรือมีเรื่องอะไรเป็นปัญหาแก่เขา ไม่มองเข้ามากระทบตัวเราว่าเราชอบหรือไม่ชอบ แต่มองตามเหตุปัจจัย โดยสิ่งที่เราพบไม่เข้าถึงตัวเราได้ ปัญญาเป็นตัวตัดกันไม่ให้ภัยอันตรายเข้าถึงตัวเรา และเป็นตัวที่สกัดดับปัญหาทันที ต่อจากนั้นการคิดก็จะเป็นไปในทางที่จะหาทางช่วยเหลือเขา

พอเราเกิดปัญญามองตามเหตุปัจจัยขึ้นมา เราจะสืบสาวเรื่องราวว่าเป็นอย่างไร ตอนนี้มันไม่มีปัญหากับตัวเรา แต่จะมีความคิดช่วยเหลือเขาเท่านั้นว่า เอ..เขาเกิดอะไรขึ้น เขามีปัญหาอะไร เหตุปัจจัยอะไรทำให้เขาเป็นอย่างนั้น ต้องหาดูซิ มันเป็นอย่างไรร

แทนที่จะเกิดปัญหากับตัวเราทำให้เป็นทุกข์ ก็เกิดกรุณาจิตจะช่วยเหลือเขา นี่เป็นวิธีการมองตามเหตุปัจจัย

เพราะฉะนั้นหลักการของพระพุทธศาสนาเบื้องต้นจึงให้มีสัมมาทิฐิ พอเอาตัวนี้มาใช้ก็เรียกว่าฟังธรรมแล้ว เราบอกว่า พุทธัง ธรรมัง คัจฉามิ ธัมมัง ธรรมัง คัจฉามิ สังขัง ธรรมัง คัจฉามิ แต่เราฟังบ้างหรือเปล่า เราพูดแต่บางที่เราก็ไม่ได้ฟังธรรมะ คือความจริงที่ว่าสิ่งทั้งหลายเป็นไปตามเหตุปัจจัยนี้ ถ้าเราฟังธรรมะ เราก็ต้องเอามาใช้ในชีวิตประจำวันเลยใช่ไหม ถ้าเราเอาหลักการนี้มาใช้ เราก็เริ่มฟังธรรมแล้ว คือธรรมะมาเป็นหลักชีวิตของเราแล้ว

เพราะฉะนั้น เพียงแค่ใช้หลักการนี้ก็ช่วยได้มากแล้ว เป็นอันว่า ในการปฏิบัติงาน ตั้งหลักการไว้เลย ไม่ว่าจะเกิดอะไรขึ้น ไม่ว่าจะมีความสถานการณ์อะไร หรือประสบอะไร บอกตัวเองทันทีว่า มองตามเหตุปัจจัย ต่อจากนั้นจิตของเราก็เดินไปตามกระแสปัญญา พิจารณาข้อเท็จจริงสืบสาวเหตุปัจจัยและคิดแก้ปัญหา ทำให้ปัญหาไม่เกิดแต่ปัญญาเกิด นี่ก็อีกวิธีหนึ่ง

รวมแล้ว หลักการทั่วไปก็คือว่า คนเรานี้มองสิ่งทั้งหลายในแง่ชอบชัง ยินดียินร้าย จึงเกิดตัวตนขึ้นมารับว่าถูกใจเรา ไม่ถูกใจเรา มันกระทบเรา แต่โดยวิธีปฏิบัติแบบนี้ พอเราใช้ปัญญามองตามเหตุปัจจัย จะไม่เกิดตัวตนขึ้นมารับกระทบอะไรทั้งสิ้น

เพราะฉะนั้น ตามระบบที่ว่ามาทั้งหมด สรุปก็คือไม่มีตัวตนเกิดขึ้นมารับการกระทบ พอไม่มีตัวตนเข้ามากระทบ สิ่งทั้ง

หลายก็ไปตามกระแสของปัญญาที่จะพิจารณาแก้ไขเหตุการณ์
อย่างน้อยก็ไม่มีอะไรมากระทบกระทั่งตัวเอง ก็ไม่มีปัญหา

ยังมีตัวช่วยอีกอย่างหนึ่งคือ บางทีเรายังอาจจะไม่เข้มแข็ง
พอ หรือยังไม่ชำนาญในการใช้หลักการและวิธีการเหล่านี้ พระ
พุทธเจ้าจึงทรงให้ตัวช่วยเบื้องต้นที่สุดไว้ ได้แก่หลักที่เรียกว่ามี
กัลยาณมิตร กล่าวคือเราหาบุคคลอื่น หรือปัจจัยทางสังคมที่ไม่ใช่
คนก็ได้ อาจจะเป็นหนังสือหนังหา เป็นต้น ที่จะป้อนมือ เป็น
เครื่องปลอบใจ

พูดง่าย ๆ ว่า กัลยาณมิตรคือบุคคลอื่น ที่มาในรูปของตัวคน
จริงๆ บ้าง หนังสือบ้าง อะไรอื่นบ้าง สำหรับมาช่วยเป็นเพื่อนชีวิต
เป็นมิตรคู่ใจ เวลาเรามีปัญหา เราจะได้พูดได้คุย จะได้รับการส่งเสริม
กำลังใจจากเขา เพราะบางครั้งเราอาจจะเกิดความท้อแท้ อาจจะมี
เกิดความระอาเหนื่อยอ่อน ก็มาช่วยกัน แม้แต่มีสองคนที่ใจไปกัน
ได้ เข้าแนวทาง ก็มาช่วยกันคิด คนหนึ่งมีเรื่องหนักใจ อีกคนหนึ่งก็
ปลอบใจ หรือช่วยผ่อนเบา มีเรื่องอะไรต่ออะไรก็ให้กำลังใจกัน อัน
นี้เป็นหลักเบื้องต้น ท่านเรียกว่า มีกัลยาณมิตรไว้ช่วย

นี่เป็นหลักและวิธีการต่างๆ คิดว่าคงจะใช้ได้เป็นประโยชน์
ในการปฏิบัติงานพอสมควร หลักการต่างๆ ในทางพระพุทธ
ศาสนานั้นเราสามารถใช้ได้หลายระดับ ตั้งแต่วิธีเบื้องต้น แบบที่
ว่า มองเป็นสนุก แต่ผ่านไปเฉยๆ ไม่ได้อะไรขึ้นมา จนกระทั่งถึงวิธี
ของพระอรหันต์ ทุกอย่างที่เราเอามาทำทั้งหมดนั้นก็คือวิธีปฏิบัติ
ต่อคนอื่น โดยเฉพาะคนไข้ เป็นวิธีปฏิบัติของตัวเราเอง

คราวนี้ก็มาดูความสัมพันธ์ระหว่างตัวเรากับคนไใช้ ตลอดจนผู้ร่วมงานและคนที่เกี่ยวข้องในกิจการทั้งหมดอีกทีหนึ่ง

จะรักษาโรคได้

ต้องรักษาความสัมพันธ์กับคนในโลกด้วย

ในแง่ความสัมพันธ์กับคนไใช้ มีคุณธรรมที่เป็นตัวยืนเด่นที่คนไทยเราพูดอยู่เสมอ คือ เมตตากรุณา

ในการปฏิบัติต่อคนไใช้ ซึ่งเป็นคนที่มีความทุกข์ มีความเดือดร้อน จะใช้คุณธรรมข้อหลังคือกรุณาเป็นหลัก

แต่คุณธรรมในหมวดนี้มีหลายอย่าง วันนี้ขอถือโอกาสเอามาพูดให้เห็นความสัมพันธ์เป็นชุดกัน

เรามักจะได้ยินคุณธรรมเหล่านี้ฟุ้งกันมา โดยเฉพาะเราจะได้ยินความกรุณานี้มาคู่กันบ่อยกับคำว่าเมตตา จนกระทั่งเราพูดควบกันไปเป็นคำคู่ว่า เมตตากรุณา และเราก็พูดกันว่าอาชีพของแพทย์ ของพยาบาล และของบุคลากรทั้งหมดในโรงพยาบาลนั้นเป็นอาชีพที่ต้องใช้ความเมตตากรุณา จึงต้องเพิ่มพูนปลูกฝังพัฒนาคุณธรรมนี้ขึ้นในใจ

แต่ถ้าเราจะปลูกฝังให้ถูกต้อง ก็ต้องแยกได้ก่อนว่าข้อไหนเป็นอย่างไร บางทีเราแยกไม่ออกแม้แต่ความแตกต่างระหว่างเมตตา กับ กรุณา แล้วก็พูดปนกันไปหมด ไม่รู้ว่าอันไหนเป็นเมตตา อันไหนเป็นกรุณา

ขอถือโอกาสนี้ มาทำความเข้าใจเกี่ยวกับหลักธรรมเรื่องนี้ เพื่อให้เกิดความชัดเจนขึ้น หลักธรรมชุดนี้ที่จริงมี ๔ ข้อ ไม่ใช่แค่เมตตา กรุณา แต่ยังมี มุทิตา และอุเบกขาด้วย ทั้งชุดมี ๔ ข้อ เรียกว่า **พรหมวิหาร ๔**

พรหมวิหาร แปลว่า ธรรมประจำใจ หรือเป็นที่อยู่ของใจของผู้ที่เป็นเหมือนพรหม พรหมนั้นในทางพุทธศาสนาแปลว่าผู้ประเสริฐ ถ้ามองในแง่เป็นรูปธรรม เป็นบุคลาธิษฐาน ก็เหมือนกับพระพรหมที่เป็นเทพเจ้าซึ่งมี ๔ หน้า มองเห็นได้ทุกทิศ หมายความว่า มีหน้าที่มองดูสรรพสัตว์ได้ทั่วทั้งหมด ไม่ได้มองเฉพาะด้านใดด้านหนึ่ง ไม่มองเพียงจุดใดจุดหนึ่ง แต่มองทั่วไปครบทุกด้าน

ในแง่ที่หนึ่งคือความประเสริฐ หรือความยิ่งใหญ่ของจิตใจ ที่ว่าเป็นพรหม ก็คือมีใจประเสริฐ ใจยิ่งใหญ่ วิหารแปลว่า ที่อยู่ที่พัก ธรรมเหล่านี้เป็นที่อยู่ของใจที่ประเสริฐ ใจที่ประเสริฐจะอยู่ในหลักธรรม ๔ ประการนี้ คือ

๑. เมตตา
๒. กรุณา
๓. มุทิตา
๔. อุเบกขา

เมตตากับกรุณาต่างกันอย่างไร วิธีดูความต่างง่าย ๆ ก็ดูที่คนที่เราจะไปแสดงออกต่อเขา คือดูที่สถานการณ์ที่เขาประสบ แล้วก็จะรู้ว่าเราควรจะใช้ธรรมข้อไหนกับเขา

ถ้าคนนั้นเขาอยู่ในภาวะปกติ ไม่ได้มีเรื่องเดือดเนื้อร้อนใจอะไร ในสถานการณ์อย่างนี้คุณธรรมที่จะใช้ก็คือ *เมตตา* อันได้แก่ความรัก ความเป็นมิตร

เมตตานี้มาจากศัพท์เดียวกับมิตร ทั้งมิตร เมตตา และไมตรี มาจากรากศัพท์เดียวกัน เมตตากับไมตรี ก็อันเดียวกัน ไมตรีเป็นคำสันสกฤต เมตตาหรือเมตติ เป็นคำบาลี แปลว่าความเป็นมิตร หมายถึงความรัก ความปรารถนาดี อยากให้เขาเป็นสุข

ตอนนี้ก็เลยขอพูดถึงความรัก ๒ แบบ

ความรักแบบที่ ๑ คือ ความต้องการเอาผู้อื่นมาทำให้เรามีความสุข ต้องการครอบครอง ต้องการได้เขามาทำให้เราเป็นสุข พูดง่ายๆ ว่าอยากได้เขามาบำเรอความสุขให้เรา รักประเภทนี้ ไม่แท้ ไม่จริง ไม่ยั้ง ไม่ยืน เป็นความรักแบบเห็นแก่ตัว ถ้าเขาไม่สามารถสนองความต้องการของเราเมื่อไร เราก็หมดรักทันที อาจเปลี่ยนเป็นเบื่อหน่าย หรือถึงกับเกลียดชังไปเลย

ความรักประเภทที่ ๒ เรียกว่า รักแท้ มีลักษณะที่อยากให้คนอื่นเป็นสุข เช่นพ่อแม่รักลูก ก็คืออยากให้ลูกเป็นสุข ความอยากให้เขาเป็นสุขนั้น เป็นความรักอย่างเป็นมิตร เป็นความเห็นแก่ผู้อื่น คือความรักแท้ที่เรียกว่า เมตตา รักนี้เกิดขึ้นแล้วปลอดภัย

เพราะฉะนั้นแม้แต่ในชีวิตครอบครัว ถ้าเราเริ่มด้วยความรักประเภทที่ ๑ ก็ต้องให้ความรักประเภทที่ ๒ ตามมา ถ้าความรักประเภทที่ ๒ ไม่เกิดตามมาหรือเกิดไม่ได้ ก็อันตราย ในที่สุดจะอยู่

กันไม่ยั่งยืน ความรักแบบที่ ๒ คือ เมตตาจะต้องเข้ามา อย่างน้อยพอให้ได้ดูสภาพ มีความสมดุลกัน

ความรักที่เราต้องการไว้หล่อเลี้ยงสังคมและอภิปาลโลกก็คือ ความรักประเภทที่ ๒ ได้แก่ ธรรมที่เรียกว่า เมตตา ที่อยากให้เขาเป็นสุข พ่อแม่อยากให้ลูกเป็นสุข ลูกอยากให้พ่อแม่เป็นสุข อย่างนี้เรียกว่า เมตตา

อย่างไรก็ตาม เมตตานี้เราใช้ในภาวะที่อยู่กันเป็นปกติ แต่ถ้าคนนั้นเขาเกิดความเดือดร้อนเป็นทุกข์ ตกหล่นลงไปจากสภาพปกติ ก็ต้องใช้คุณธรรมข้อที่ ๒ คือ *กรุณา* ซึ่งหมายถึงการพลอยมีใจหวนไหวเมื่อเห็นคนอื่นเดือดร้อนมีความทุกข์ ต้องการจะปลดปล่อยเขาให้พ้นจากความทุกข์

ต่อไปนี้จะได้ไม่ต้องคิดให้ลำบากว่า เมตตากับกรุณา ต่างกันอย่างไร ดูที่คนที่เราจะมีคุณธรรมเหล่านี้ต่อเขา ถ้าเขาอยู่เป็นปกติ เราอยากให้เขามีความสุขสบายอยู่ต่อไป มีไมตรีจิต ก็เรียกว่า เมตตา ถ้าเขาเดือดร้อนตกต่ำเป็นทุกข์ลงไป เราอยากให้เขาพ้นจากทุกข์นั้น ก็เรียกว่า กรุณา

เพราะฉะนั้น อาชีพของแพทย์และพยาบาล จึงใช้กรุณา มาก เมตตา ก็มีความเป็นมิตรยื่นพื้นตลอดเวลาอยู่แล้ว หมายความว่า เมื่อคนไข้มาหา แม้จะยังไม่รู้ว่าเจ็บป่วยอะไร เราก็มีความเป็นมิตร คือมีเมตตา ญาติมิตรคนไข้มา เราก็มีเมตตา มีเมตตาเป็นประจำ เมตตานี้ใช้มากที่สุด กรุณาใช้เมื่อเขาเป็นทุกข์เดือดร้อน

อย่างไรก็ตาม แค่นี้ไม่พอ ถ้ามีแค่ ๒ ข้อก็ไม่ครบ ยังมีสถานการณ์ที่ ๓ คือ ยามเขาดีขึ้น เขาขึ้นสูงคือเขาประสบความสำเร็จ เขามีความสุข เขาทำในสิ่งที่ถูกต้องดีงาม เจริญก้าวหน้า หรือหายจากโรคมีสุขภาพดีแข็งแรง เราก็ต้องมีข้อที่ ๓ คือพลอยยินดีด้วย คอยสนับสนุนส่งเสริม เรียกว่า **มุทิตา**

ข้อที่ ๓ นี่คนไทยไม่ค่อยพูดถึง เรามักจะอยู่แค่ เมตตา และ กรุณา ข้อที่ ๓ เลยไม่ค่อยจะมี ความจริงข้อ ๓ ก็สำคัญเหมือนกัน ทำให้มีการส่งเสริมคนดี และช่วยกันทำความดี ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการทำกิจหน้าที่และพัฒนาการงาน ต้องใช้กับเพื่อนร่วมงาน และ บุคลากรในกิจการให้ถูกต้อง

แม้ในการรักษาพยาบาลก็ต้องใช้ เพราะยามคนไข้สบายหายโรค เราก็ควรมีมุทิตา พลอยยินดีด้วย และพยายามส่งเสริมให้เขามีสุขภาพดียิ่งขึ้นไป ให้เขาแข็งแรงยิ่งขึ้น

จะรักษาโลกไว้ได้ คนต้องรักษาธรรมไว้ให้ดี

ตอนนี้ ๓ แล้ว ดูเหมือนจะครบ โดยทั่วไปคนก็อยู่ในภาวะ ๓ อย่างนี้ คือ ๑ อยู่เป็นปกติ ๒ ตกต่ำลงไป ๓ ดีขึ้น ที่นี้ยังมีอะไรอีก ทำไมพระพุทธเจ้าตรัสข้อ ๔ ไว้

ข้อ ๔ มีความสำคัญมาก ข้อ ๑ ถึง ๓ เป็นความสัมพันธ์ระหว่างเรากับเขา หรือเรากับเพื่อนมนุษย์สัมพันธ์กัน คือ

๑. เขาอยู่เป็นปกติ เรามีเมตตา ไม่ตรี

๒. เขาตกต่ำลง เป็นทุกข์ เกิดปัญหา เรามีกรุณา

๓. เขาดีขึ้น สุข สำเร็จ ทำดีทำชอบ เรามีมุทิตา

ต่อจากนี้ก็มีตัวที่ ๔ เข้ามา คือกรณีที่ จะรักษาความถูกต้องชอบธรรม หลักการ กฎเกณฑ์ ซึ่งเรียกว่า ยั่งยืน คำเดียวว่า ธรรม

ธรรมนี้แยกเป็นความจริงความถูกต้องชอบธรรมตามกฎหมาย ธรรมชาติ โดยเป็นความดีที่มีอยู่ตามธรรมชาติของความเป็นจริงอย่างหนึ่ง และความถูกต้องชอบธรรมที่ยกขึ้นมาจัดตั้งวางบัญญัติเป็นกฎเกณฑ์ของสังคม เป็นระเบียบ เป็นกฎหมายอย่างหนึ่ง

ถ้าความสัมพันธ์ของเรากับเขา ในข้อ ๑ ถึง ๓ ไปกระทบตัวที่ ๔ นี้เข้า คือไปละเมิดหรือทำความเสียหายต่อตัวธรรม ตัวความถูกต้อง หลักการ กฎเกณฑ์ อะไรต่าง ๆ นี้เข้า เราจะต้องเอาตัวที่ ๔ นี้ไว้ ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในข้อ ๑ - ๒ - ๓ จะต้องถูกยับยั้ง เพราะถ้าเราไปช่วยเขาหรือส่งเสริมเขา สังคมมนุษย์จะเสียหาย

ยกตัวอย่างเช่น คนหนึ่งไปลักขโมยของเขา ประสบความสำเร็จในการลักขโมย ได้เงินมา เราจะมุทิตา เข้าไปส่งเสริม ย่อมไม่ถูกต้อง เพราะการที่เขาประสบความสำเร็จอย่างนี้ก็คือไปเข้าสถานการณ์ที่ ๔ เป็นการกระทบทำความเสียหายต่อตัวหลักการ หรือตัวธรรม ในกรณีนี้เราต้องหยุด มุทิตาไม่ได้ กฎเกณฑ์เหมือนกัน อย่างผู้พิพากษาว่า นายคนนี้เป็นคนดี จะไปส่งเสริม ช่วยให้พ้นจากโทษก็ไม่ถูก

เพราะฉะนั้น ตัวธรรม คือ หลักการ ความจริง ความถูกต้อง ความเป็นธรรม ความชอบธรรม หลักการ กฎเกณฑ์ กติกาของ

สังคม จะเป็นรูปธรรมหรือนามธรรมก็ตาม อันนี้คือหลักของข้อที่ ๔ ถ้าตัวนี้เข้ามา ถือว่าใหญ่และสำคัญเหนือกว่าความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล จะต้องรักษาไว้ให้ได้

จึงทำให้ต้องยั้งข้อ ๑ - ๒ - ๓ มาเข้าข้อที่ ๔ โดยต้อง **อุเบกขา** คือวางใจเป็นกลาง ไม่เข้าไปก้าวก่ายแทรกแซงให้เสียธรรม เพื่อจะให้คนนั้นรับผิดชอบต่อตัวธรรม ตัวหลักการ กฎเกณฑ์ ความถูกต้องชอบธรรมนั้น โดยตัวเราก็คอยดูแลเพื่อให้เกิดความเที่ยงธรรม หรือให้ธรรมคงอยู่ แต่ส่วนใดที่จะเอาเมตตากรุณาช่วยได้โดยไม่ผิดธรรม ก็จึงทำให้ อันนี้คือข้ออุเบกขา

อุเบกขานี้ยากที่สุด ต้องมีปัญญา ต่างจากข้อ ๑, ๒, ๓ ซึ่งไม่ต้องใช้ปัญญาสักเท่าไร เพราะเป็นเพียงท่าทีระหว่างบุคคล ทำไปได้ง่าย โดยใช้ความรู้สึกที่ดั่งตามตามสถานการณ์ แต่ข้อที่ ๔ คืออุเบกขา ถ้าไม่มีปัญญา ทำไม่ได้

อุเบกขา มักจะแปลกันว่า เฉย ถ้าเฉยโดยไม่ใช้ปัญญา ท่านเรียกว่า เฉยโง่ ตามคำพระว่า **อัญญาอุเบกขา** เฉยโง่เป็นอกุศล เป็นบาป ได้แก่ เฉยไม่รู้เรื่อง แล้วก็เฉยไม่เอาเรื่อง ก็เลยเฉยไม่ได้เรื่อง

ถ้าเป็นคนมีอุเบกขาถูกต้อง ก็**จะ** **เฉยรู้เรื่อง** คือรู้ว่าตอนนี้จะต้องทำอะไร วางตัวอย่างไรจึงจะถูก เพื่อให้ได้ความถูกต้องชอบธรรม ให้ทุกสิ่งเป็นไปด้วยดีตามธรรม ก็จึงเฉยเอาเรื่อง และเฉยได้เรื่อง

จะเลี้ยงลูกได้ผลดี ต้องให้ลูกหัดอยู่กับธรรมให้ได้

แม้แต่พ่อแม่เลี้ยงลูก ถ้าเลี้ยงลูกไม่เป็น ลูกจะไม่รู้จักโตได้แก่พ่อแม่บางคนที่มีแต่เมตตากรุณา หรือบางคนมีแต่เมตตา กรุณามุทิตา ๓ ข้อ ขาดอุเบกขา ก็โง่ลูก เอาใจลูก กลัวลูกจะลำบาก กลัวลูกจะเจ็บจะเหนื่อยจะเมื่อย ก็เลยทำแทนหมด หรือทำให้ทุกอย่าง ลูกเลยทำอะไรไม่เป็น นี่ก็ต้องวางอุเบกขาบ้าง ซึ่งเป็นการให้โอกาสเขาพัฒนาตัวเอง โดยให้เขาหัดรับผิดชอบตัวเอง ถ้าเราดูการวางอุเบกขาต่อลูก จะแยกได้เป็น ๓ กรณี คือ

๑. เมื่อจะต้องให้เขาหัดรับผิดชอบตัวเอง เพื่อว่าเขาจะได้ทำอะไรเป็น คือเราต้องใช้ปัญญาพิจารณาดูว่า ตอนนี้งานนี้จะต้องให้เขาหัดทำบ้าง ยอมให้เขาเหน็ดเหนื่อยบ้าง เขาต้องฝึกตัวเอง ก็ต้องลำบากบ้างเป็นธรรมดา แต่เขาจะทำได้และจะเก่งขึ้น จะพัฒนา

ไม่ใช่ว่าลูกได้รับการบ้านมาวันนี้ กลัวว่าลูกจะต้องคิดสมองเมื่อย พ่อแม่ก็เลยไปทำการบ้านแทน อย่างนี้ก็แย่ ในที่สุดเมื่อกลัวลูกลำบาก มีเมตตากรุณามาก ลูกเลยทำอะไรไม่เป็น

ส่วนพ่อแม่ที่เก่ง เขารู้จักเมตตา กรุณา มุทิตา ให้ได้สัดส่วน มีดุลยภาพกับอุเบกขา การทำอย่างนี้ไม่ใช่เราไม่รัก แต่เป็นการรัก เป็น หรือรักระยะยาว

อุเบกขา แปลว่า คอยดู มาจาก อุป + อิขฺ อิขฺ แปลว่า ดู อุป แปลว่า ไกลๆ หรือคอย รวมกันแปลว่าคอยดูอยู่ใกล้ๆ (แปลอีก

อย่างหนึ่งว่า มองดูตามเรื่องที่เกิดขึ้น) หมายความว่า พร้อมทั้งจะแก้ไขสถานการณ์ แต่ไม่เข้าไปก้าวก่ายแทรกแซง

เพราะฉะนั้น เมื่อลูกจะต้องฝึกหัดรับผิดชอบตัวเอง อยู่กับความเป็นจริง ทำอะไรให้เป็นเอง พ่อแม่จะต้องวางอุเบกขา ปล่อยให้เขาทำเองโดยคอยดูอยู่ และเป็นที่ปรึกษา เมื่อพ่อแม่ใช้ปัญญา รู้จักวางเฉย ในกรณีที่ ๑ นี้ ลูกจะเติบโตพัฒนาอย่างดี

๒. เมื่อลูกสมควรรับผิดชอบการกระทำของตนต่อกฎเกณฑ์ กติกา ข้อนี้ก็เป็นการฝึกหัดเหมือนกัน ครอบครัวเป็นสังคมย่อย ต่อไปลูกเราก็ต้องไปอยู่ในสังคมใหญ่ เขาต้องเรียนรู้ชีวิตจริง ต้องรู้จักความชอบธรรม ความเป็นธรรม เพราะฉะนั้นครอบครัวก็ต้องมี กติกา มีกฎเกณฑ์ เขาทำอะไรถูกหรือผิด เราก็ให้เขารับผิดชอบต่อ การกระทำของเขานั้นทั้งดีและชั่วตามถูกตามผิด ตามกฎเกณฑ์ กติกา กฎเป็นกฎ ถูกเป็นถูก ผิดเป็นผิด อันนี้เรียกว่าอุเบกขา ทำให้เขาได้รับความเป็นธรรม และรักษาธรรมไว้เมื่อเขาสมควรต้อง รับผิดชอบต่อการกระทำของตน

๓. เมื่อเขารับผิดชอบต่อตัวเองได้แล้ว ก็ไม่เข้าไปก้าวก่ายแทรกแซง ท่านยกตัวอย่าง เช่น เมื่อลูกโตแล้ว จบการศึกษาแล้ว มีงานมี การทำแล้ว เขามีครอบครัวของเขาเอง รับผิดชอบต่อตัวเองได้ พ่อแม่อย่าไปก้าวก่ายแทรกแซงในชีวิตครอบครัวของเขา

พ่อแม่บางคนรักลูกมาก อยากให้ลูกมีความสุข เข้าไปยุ่งใน ครอบครัวของเขา เข้าไปเจ้ากี้เจ้าการว่าลูกอยู่อย่างนี้จึงจะดี ลูก

จัดของอย่างนั้นจึงจะดี เข้าไปยุ่งในครอบครัวเขาจนไปหมด จนครอบครัวเขาอยู่ไม่เป็นสุข อย่างนี้เรียกว่าไม่มีอุเบกขา

จะเห็นว่าอุเบกขาใช้ปัญญาทั้งนั้น และอุเบกขานี้สำคัญที่สุด ทำให้ดำรงสังคมไว้ได้ รักษาความชอบธรรม และความเป็นธรรมของสังคม แล้วก็ช่วยให้ชีวิตของคนพัฒนาด้วย ถ้าพ่อแม่ไม่มีอุเบกขา ลูกจะไม่โต ทั้งทางจิตใจ และทางปัญญา

เมื่อคนกับคนและคนกับธรรมสัมพันธ์กันพอดี

โลกนี้ก็เกษมศานต์ร่มเย็น

จะสังเกตเห็นว่า การใช้คุณธรรม ๓ ข้อต้น กับอุเบกขา เหมือนกับแยกต่างกันเป็น ๒ ชุด คือ เมื่อรวมหมวดใหญ่ มันมี ๔ ข้อ แต่พอมองเป็นฝ่าย จัดได้เป็น ๒ ฝ่าย

สามข้อแรกเป็นฝ่ายหนึ่ง คือเป็นเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน และข้อสี่เป็นอีกฝ่ายหนึ่ง คือ เป็นเรื่องความสัมพันธ์ของคนที่ไม่เกี่ยวข้องกับธรรม

พูดอีกอย่างหนึ่งว่า ฝ่ายแรก มุ่งคุ้มครองรักษาคน ฝ่ายหลัง มุ่งคุ้มครองรักษาธรรม

สองฝ่ายนี้จะต้องปฏิบัติให้ถูกต้องพอดี ให้มีดุลยภาพ สังคมมนุษย์จึงจะเจริญมั่นคงอยู่ด้วยดี ถ้าปฏิบัติผิด สังคมก็จะเสียดุล และวิปริตแปรปรวน

เรื่องนี้มองได้แม้แต่ในระดับระหว่างสังคม สังคมที่คนเอาแต่เมตตากรุณากัน ไม่เอาหลักการ ไม่เอาหลักเกณฑ์ ไม่รักษากติกา

ทางสังคม ในสังคมแบบนี้คนจะช่วยกันเป็นส่วนตัวไปหมด มีความเอื้ออารีกันดี อยู่กันด้วยน้ำใจ มีเรื่องอะไรก็ช่วยกันเป็นส่วนตัว แต่หลักการ กฎเกณฑ์ กติกาของสังคมไม่เอา ไม่รักษา อย่างนี้ก็เสียธรรม และหลักการจะถูกทำลาย และคนจะอ่อนแอ เพราะไม่ตื่นนอนขวนขวาย คอยหวังพึ่งคนอื่น ไม่พึ่งตนเอง

ส่วนในบางสังคม คนไม่มีความเอื้อเพื่อส่วนตัว ไม่ค่อยมีเมตตากรุณากัน เอาแต่หลักการ กฎเกณฑ์ และกติกาของสังคมให้ทุกคนทำให้ตรงตามนั้น ทุกคนต้องรับผิดชอบต่อกฎเกณฑ์ กฎหมายมีอยู่ เธอทำให้ตรงตามนั้น ถ้าไม่ทำตามฉันไม่เอาด้วยตัวใครตัวมัน สังคมแบบนี้ก็รักษาหลักการ และรักษาธรรมไว้ได้ แต่ขาดความชุ่มชื้น ขาดน้ำใจ ขาดความรู้สึกที่ดั่งามทางจิตใจ บางทีรักษาสังคมได้ อยู่ในหลักการ และกฎเกณฑ์ แต่จิตใจคนเครียด มีปัญหาจิตใจมาก มีทุกข์ เป็นโรคจิตกันมาก

ฉะนั้นจะต้องปฏิบัติให้ถูกต้องกับสถานการณ์อย่างได้สัดส่วน มีดุลยภาพ ธรรมในพระพุทธศาสนาท่านตรัสเป็นชุด เพราะเป็นระบบ holistic คือระบบองค์รวม หมายความว่า ต้องทำให้ครบชุด มีดุลยภาพ ทั้ง ๔ ด้านอย่างนี้ ถ้าขาดเสียอย่างหนึ่งอย่างใด ก็ยุ่งไม่จบ

สังคมที่มีดุลยภาพที่จะปรับตัวให้พอดีได้หายาก อย่างสังคมไทยนี้น่าจะเอียงไปข้างที่มีการช่วยเหลือในระหว่างบุคคลมาก จนกระทั่งบางทีไม่รักษากฎเกณฑ์ กติกา นี่แสดงว่าขาดอุเบกขา ส่วนบางสังคม อย่างสังคมฝรั่งก็จะเอาแต่อุเบกขา ตัวใครตัวมัน คือ

ทุกคนรับผิดชอบตัวเอง เอากฎหมาย หรือกฎเกณฑ์กติกาเป็นหลัก ตายตัว เธออย่าพลาด ถ้าพลาดก็โดน แต่ขาดน้ำใจต่อกันระหว่างบุคคล แล้งน้ำใจ ก็มีแต่ความแห้งแล้งและเครียด

เป็นอันว่า หลักพรหมวิหาร ๔ นี้ต้องให้ครบถ้วน ถูกต้อง พอดีตรงตามสถานการณ์ โดยเฉพาะข้อ ๔ คือ อุเบกขา^๑ เพื่อรักษารธรรม เพื่อรักษากฎเกณฑ์กติกาให้คงอยู่ เรียกว่า ง่าย ๆ ว่ารักษารธรรมนั่นเอง

สามข้อแรกเพื่อรักษาคน ส่วนข้อ ๔ เพื่อรักษารธรรม เมื่อคนไปกระทำความผิด ต้องรักษารธรรม ให้คนหยุด สังคมมนุษย์เราก็อยู่ได้ อย่างนี้

ท่านที่อยู่ในโรงพยาบาล ก็ต้องใช้พรหมวิหาร ๔ ให้ครบเหมือนกัน ต้องดูว่ากรณีไหนจะใช้เมตตา กรณีไหนใช้กรุณา กรณีไหนใช้มุทิตา กรณีไหนใช้อุเบกขา โดยมีอุเบกขาเป็นตัวคุม กระบวนให้ความสัมพันธ์ของคนทุกอย่างอยู่ในขอบเขตของธรรม คือความจริง ความถูกต้องดีงาม ระหว่างนั้น คือเมื่ออยู่ในขอบเขตของธรรม ก็มีเมตตา กรุณา มุทิตากันให้มาก

ยุค โลกาภิวัตน์ :

บทบาทของแพทย์ กับ ความหวังจากคนไข้*

ขอเจริญพร ท่านประธานที่ประมุข พร้อมทั้งท่านผู้บริหาร ครู อาจารย์ ในวงการแพทย์ และท่านผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่าน

วันนี้อาตมาภาพได้รับนิมนต์มาพูด ถือว่าเป็นคนนอก มาพูดในเรื่องเกี่ยวกับการแพทย์ นับว่าเป็นความใจกว้างของวงการแพทย์ที่ให้โอกาสบุคคลภายนอกเข้ามาพูด อาจจะถึงกับวิพากษ์วิจารณ์ แต่เราอยู่ในสังคมเดียวกัน มองในแง่หนึ่งก็เป็นเรื่องของการที่ควรจะช่วยมือกันช่วยสร้างสรรคกิจการต่างๆ ในสังคมให้ดีขึ้น เช่นเดียวกับเรื่องพระ พระก็ควรได้รับการเอาใจใส่ช่วยติช่วยตังจากญาติโยม วงการแพทย์ก็เช่นเดียวกัน โดยเฉพาะในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่เกี่ยวข้องโดยตรงคือแพทย์กับคนไข้

* ปาฐกถาพิเศษ ในการประชุมวิชาการเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ในวโรกาสที่ทรงเจริญพระชนมายุครบ ๖ รอบนักษัตร เรื่อง การแพทย์ วัฒนธรรม และจริยธรรม จัดโดยมหาวิทยาลัยมหิดล กับมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ๓๐ พฤศจิกายน - ๑ ธันวาคม ๒๕๓๘ ณ โรงแรมรอยัลซิตี้ กรุงเทพฯ (ปาฐกถาพิเศษนี้แสดง ณ ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๓๘)

วันนี้อาตมภาพมาพูด เป็นคนนอกก็จริง แต่ก็เป็นคนไข้ด้วย เป็นคนไข้ของคุณหมอหลายท่าน ได้รับความอุปการะ ความมีน้ำใจมากมาย ก็ถือว่าท่านมีคุณธรรม เพราะฉะนั้นในประสบการณ์ส่วนตัว อาตมภาพเองมีความรู้สึกต่อคุณหมอในแง่ดี คือส่วนมากพบแต่คุณหมอที่มีคุณธรรม แต่เสียงที่ได้ยินในเวลานี้ แม้แต่จากคุณหมอเอง ก็พูดเกี่ยวกับกิจการแพทย์ในทางที่ไม่น่าสบายใจ ฉะนั้นสิ่งที่พบเห็นกับสิ่งที่ได้ยินอาจจะขัดกันบ้าง

วันนี้ก็เอาสิ่งที่ทั้งพบเห็นและได้ยินมาพูด แต่คงจะหนักไปทางที่ได้ยินมากกว่า เพราะว่าเรื่องที่ได้ยินนั้นกว้างกว่าที่ตัวเองได้พบได้เห็นและได้ประสบซึ่งเป็นการจำเพาะกับบางท่าน แต่เรื่องเสียงเรื่องข่าวหรือแม้แต่เรื่องจากการอ่านมีโอกาสได้รู้กว้างขวางออกไป และวันนี้จะมาพูดกันทั้งในแง่ที่เป็นความหวังและความหวาด

เรื่องความหวาดนี้สำหรับตัวเองอาจจะไม่ค่อยมีปัญหา แต่เราควรพูดในแง่ที่จะไม่ประมาท ไม่ประมาทไว้แหละดี เพราะฉะนั้นถ้าจะไม่ให้ประมาทก็ต้องพูดเน้นในเรื่องที่ไม่น่าสบายใจ เป็นจุดที่บกพร่องอะไรทำนองนี้ จะได้ป้องกันแก้ไขและปรับปรุง

หัวข้อการประชุมวันนี้ ใช้คำที่ถือว่าเป็นยอदनินยม คือคำว่า โลกาภิวัตน์ บอกว่า ยุคโลกาภิวัตน์ : บทบาทของแพทย์ กับความหวังจากคนไข้

ที่นี้ก็ต้องมาดูว่า ในยุคที่เรียกว่าโลกาภิวัตน์นั้นบทบาทของแพทย์เป็นอย่างไร และคนไข้หวังอย่างไร บทบาทกับความหวังนั้นตรงกันหรือไม่ และควรจะมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เป็นอย่างไร

โลกปัจจุบันเรียกร้องจริยธรรม

การพูดในวันนี้คงมุ่งเรื่องของวงการแพทย์ในประเทศไทยมากกว่า คงจะไม่มุ่งไปทั่วโลก แต่การที่จะพูดให้ชัดในเรื่องที่ตั้งหัวข้อไว้ว่ายุคโลกาภิวัตน์ ก็ต้องทำความเข้าใจกันนิดหน่อยก่อนว่ายุคโลกาภิวัตน์นั้นเป็นอย่างไร คือว่า สภาพสังคม หรือประเทศชาติบ้านเมืองในยุคที่เรียกว่าโลกาภิวัตน์นั้นเป็นอย่างไร แล้วเราจึงจะมองเห็นว่า ในท่ามกลางสภาพเช่นนั้น แพทย์มีบทบาทอย่างไร คนไข้มองและหวังอย่างไร

โลกาภิวัตน์ เรารู้กันอยู่แล้วว่าหมายถึงสภาพที่แผ่ขยายกระจายไป มีทั่วไป ครอบคลุมทั้งโลก ที่นี้โลกาภิวัตน์ปัจจุบันก็มีหลายเรื่องหลายอย่าง เราคงไม่ต้องเสียเวลาพูดถึงโลกาภิวัตน์ให้มากมายครบทุกอย่าง แต่บรรดาโลกาภิวัตน์ต่างๆ นั้น มีสภาพโลกาภิวัตน์บางอย่างที่มีอิทธิพลแรงถึงกับครอบงำโลกาภิวัตน์อย่างอื่น เมื่อมองในแง่นี้จะเห็นว่า สังคมปัจจุบันนี้ หรือโลกนี้ทั้งหมด อยู่ภายใต้การครอบงำของสภาพโลกาภิวัตน์ ๒ อย่าง คือ

๑. ระบบแข่งขันหาผลประโยชน์ ซึ่งเป็นเรื่องทางเศรษฐกิจ และในกรณีนี้หมายถึงลัทธิทุนนิยมนั่นเอง และทุนนิยมก็หมายถึงวัตถุนิยมด้วย

๒. พร้อมกันนั้น อีกด้านหนึ่งก็คือ ค่านิยมของสังคมที่มาสนองและมาเป็นปัจจัยหนุนเศรษฐกิจแบบทุนนิยมนั้น คือบริโภคนิยม

ระบบการแข่งขันแย่งผลประโยชน์กัน กับบริโภคนิยมนี้ สอดคล้องประสานซึ่งกันและกัน การที่มนุษย์แข่งขันหาผลประโยชน์กัน

มากก็เพราะมีค่านิยมบริโภคมามาก และเมื่อคนมีค่านิยมบริโภคมามาก ก็ไปหนุนการแข่งขันหาผลประโยชน์ให้จริงจังและได้ผลรุนแรงมากยิ่งขึ้น

สองอย่างนี้ เวลานี้เป็นโลกาภิวัตน์ที่ถือได้ว่าครอบงำโลกาภิวัตน์อื่นๆ เช่น แม้แต่ในด้านการเมืองการปกครอง ระบบประชาธิปไตยเวลานี้ก็มองได้ว่าอยู่ภายใต้อิทธิพลครอบงำของลัทธิทุนนิยมในระบบแข่งขันแย่งชิงผลประโยชน์ จนกระทั่งว่าประชาธิปไตยแบบที่รู้จักกันในปัจจุบันนี้ ก็ใช้คำว่าประชาธิปไตยแบบตลาดเสรี ดังที่เรียกว่า free-market democracy

แต่ก่อนแยกเป็น ๒ คำ free-market democracy เป็นฝ่ายเศรษฐกิจ ส่วนการปกครองก็เป็น democracy แต่เวลานี้บางทีเอามารวมผนวกเป็นอันเดียวกัน เรียกรวมกันว่า free-market democracy ฉะนั้น ประชาธิปไตยก็มาอยู่ใต้อิทธิพลของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม

เรื่องของโลกาภิวัตน์ที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งก็คือ ข่าวสารข้อมูล ยุคนี้เป็นยุคที่เรียกว่า IT บางทีก็เรียกว่ายุคสารสนเทศ หรือยุคข่าวสารข้อมูล ที่ใช้ภาษาอังกฤษว่า Information Age

ข่าวสารข้อมูลนั้นปัจจุบันเอามาสนองรับใช้ระบบแข่งขันหาผลประโยชน์เสียมาก เป็นตัวอย่างของการที่ว่า โลกาภิวัตน์ต่างๆ มีจุดรวมศูนย์กลางที่มีอิทธิพลยิ่งใหญ่คือระบบแข่งขันทางเศรษฐกิจนี้ และกลายเป็นกระแสสังคมที่ครอบงำ ซึ่งหล่อหลอมจิตใจคนไปด้วย เพราะจิตใจคนที่อยู่ในสภาพอย่างนี้ก็ต้องมุ่งในการที่จะแข่งขันหาผลประโยชน์ ทำให้คนมองกันด้วยความรู้สึกหรือทัศนคติอย่างที่เรา

เรียกว่าเป็นคู่แข่ง คือ คนเดี๋ยวนี้อย่างนี้ไม่ได้มองเพื่อนมนุษย์เป็นเพื่อนมนุษย์ แต่จะมองเป็นคู่แข่ง

ทีนี้ เมื่อระบบผลประโยชน์รุนแรงขึ้น ก็จะทำให้มองเป็นยิ่งกว่าคู่แข่ง คือจะมีคนฝ่ายหนึ่งที่มีมองเพื่อนมนุษย์เป็นเหยื่อ การหาผลประโยชน์ก็มีความหมายเป็นการหาเหยื่อไปด้วย นี่คือการที่สภาพจิตใจของคนถูกหล่อหลอมโดยสภาพของสังคม

คนเดี๋ยวนี้นับกันมากในเรื่องนี้ และก็รู้กันว่าเป็นแนวโน้มที่ไม่สู้จะดี ซึ่งก่อปัญหาได้มาก อาจจะเป็นไปในทางทำลายก็ได้ ถ้าเราไม่คุมให้ดีหรือคุมไม่อยู่ จึงจะต้องมีการควบคุมให้ดีเพื่อให้กระแสโลกาภิวัตน์ที่กล่าวมานี้เป็นไปในทางที่ดี ไม่นำมนุษย์ไปสู่หายนะ

เพราะฉะนั้นเวลานี้จึงมีการเรียกร้องในเรื่อง จริยธรรม กันมาก เพราะถือว่าจริยธรรมเป็นตัวที่จะมาช่วยคุมให้กระแสโลกาภิวัตน์ที่ว่ามานี้ไม่รุนแรงเกินไป หรือไม่ก่อความเสียหายกระทบกระเทือนมากนัก

การเรียกร้องจริยธรรมนี้ ปรากฏขึ้นแทบทุกวงการ อย่างที่เห็นชัดก็คือ วงการที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับกระแสเศรษฐกิจ เรื่องของการแข่งขันหาผลประโยชน์ก็คือธุรกิจ วงการธุรกิจนั่นเองเวลานี้เรียกร้องจริยธรรมกันมาก จึงมีจริยธรรมธุรกิจ (business ethics) เกิดขึ้นเป็นศัพท์ที่ใช้กว้างขวาง และกลายเป็นหลักสูตรในมหาวิทยาลัยต่างๆ ในเวลานี้ฝรั่งบอกว่า มหาวิทยาลัยในอเมริกานั้นเกิน ๙๐% แล้ว ที่จัดหลักสูตรวิชาจริยธรรมธุรกิจเข้าไป

ฉะนั้น เรื่องของจริยธรรมก็กลายเป็นเรื่องใหญ่ เดี๋ยวนี้อย่างนี้ จริยธรรมสิ่งแวดล้อม มีจริยธรรมนิติศาสตร์ และจริยธรรมทางการแพทย์

มหาวิทยาลัยต่างๆ ก็อาจจะไม่เท่าไรนัก แต่โรงพยาบาลต่างๆ ในอเมริกาเวลานี้ต้องมีคณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมร่วมกันเพิ่มมากขึ้น เพราะมีปัญหาเรื่องจริยธรรมเกิดขึ้นเรื่อยๆ โดยทั่วไป

จริยธรรมนี้ ถ้าจะให้ดี มันจะต้องรวมอยู่ในวิถีชีวิตของคน เมื่อรวมอยู่ในวิถีชีวิตของคนแล้ว จริยธรรมนั้นก็จะเป็นวัฒนธรรม หรืออยู่ในวัฒนธรรม เมื่อจริยธรรมเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมหรืออยู่ในวัฒนธรรมแล้ว ก็สบายใจได้ว่าจริยธรรมนั้นจะเป็นพื้นฐานของสังคม จะเป็นสิ่งที่ฝังในตัว อย่างที่เรียกว่าเป็นเรื่องของความเป็นอยู่ประจำวัน ซึ่งทำให้มีความหนักแน่นมั่นคง

แต่มีปัญหาว่า วัฒนธรรมที่มีจริยธรรมอยู่ด้วย หรือเป็นที่หล่อหลอมจริยธรรมนั้น เมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงไป วัฒนธรรมนั้นบางทีก็เกิดความขัดแย้งหรือขัดข้อง หมายความว่า วัฒนธรรมที่เป็นวิถีชีวิตมาแต่เดิมนั้นขัดแย้งกับวิถีชีวิตใหม่ พอขัดแย้งกับวิถีชีวิตใหม่ วัฒนธรรมนั้นก็อาจจะไม่เหมาะสม หรืออาจจะไม่พอ หรือยิ่งกว่านั้นอาจจะเลือนลาง และเสื่อมไป สภาพอย่างนี้ก็เป็นปัญหาที่กำลังเกิดขึ้นในปัจจุบัน เมื่อวัฒนธรรมนั้นไม่พอหรือเสื่อมไป เราก็ต้องกำหนดจริยธรรมกันใหม่ให้เหมาะกับสังคมนั้น

ที่นี้การที่จะกำหนดจริยธรรมขึ้นมาใหม่นั้น ก็จะมีปัญหาสำคัญคือ เป็นสิ่งที่ต้องยึดเหนี่ยว และมีความจำใจ ฝืนใจในการที่จะประพฤติปฏิบัติ ต่อเมื่อใดจริยธรรมนั้นลงตัวเข้าเป็นวิถีชีวิต กลายเป็นวัฒนธรรมแล้ว เมื่อนั้นจึงจะเบาใจ

แต่เวลานี้ปัญหาก็คือว่า วัฒนธรรมที่เป็นแหล่งเดิมของจริยธรรมนั้น ขณะนี้ได้เกิดความตึงเครียดขึ้นแล้ว ในเมืองไทยเราก็มีวัฒนธรรม

ธรรมในเรื่องนี้อยู่ ซึ่งก็เห็นกันอยู่ชัดๆ ว่า วัฒนธรรมที่เป็นฐานรองรับความสัมพันธ์ระหว่างแพทย์กับคนไข้และประชาชนทั่วไปมีอยู่ แต่เวลานี้วัฒนธรรมนั้นเกิดความขัดแย้งกับวิถีชีวิตปัจจุบัน เราก็เลยมองว่าวัฒนธรรมนั้นไม่เหมาะสมหรือไม่ได้ผลต่อไป เราจึงต้องมาหาทางกำหนดจริยธรรมให้เหมาะสมกับสภาพชีวิตปัจจุบัน

แต่ที่นี้ปัญหาก็มีอย่างที่ว่า คือ จริยธรรมนั้นยังไม่ลงตัวเป็นวัฒนธรรม ยังไม่ลงตัวเป็นวิถีชีวิต จึงมีลักษณะที่จะเป็นเรื่องยึดเยียด พอเป็นเรื่องยึดเยียดมันก็เป็นเรื่องยุ่งยาก

จะทำไมอย่างไหนให้จริยธรรมที่ต้องการลงตัวเป็นวัฒนธรรมได้ อันนี้เป็นปัญหาใหญ่ ทางออกอย่างหนึ่งก็คือ มีข้อยกเว้นว่า จริยธรรมนั้นไม่จำเป็นต้องลงตัวเป็นวัฒนธรรมก็ได้ ถ้าหากว่าคนเข้าถึงสัจธรรม ถ้าคนเข้าถึงสัจธรรมแล้ว จริยธรรมก็มีได้เอง แม้แต่วัฒนธรรมก็ไม่จำเป็น

คนที่เข้าถึงสัจธรรมแล้ววิถีชีวิตจะสอดคล้องกับความเป็นจริงของธรรมชาติ สิ่งที่ควรจะเป็นก็เกิดมีขึ้นมาตามธรรมดา เรียกว่าเป็นการเข้าถึงจริยธรรมบนพื้นฐานของสัจธรรม แต่ทำไมจึงจะสำเร็จ อันนี้ก็เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสภาพชีวิตของคนในปัจจุบันทั้งหมด

การแก้ไขปัญหาในสภาพของสังคมปัจจุบันนี้เป็นเรื่องในวงกว้าง ไม่เฉพาะเป็นผลกระทบจากวงการแพทย์เท่านั้น แต่เป็นเรื่องของชาวโลก หรือสังคมของมนุษยชาติทั้งหมดทีเดียว และในเมื่อมีปัญหาอย่างนี้ มันก็เป็นสภาพท้าทายต่อคนทุกคน ว่าเราจะต้องมีความรับผิดชอบ ทุกวงการต้องรับผิดชอบ ทุกคนต้องรับผิดชอบ ว่า

ทำอย่างไรจะช่วยแก้ปัญหาของโลกหรือสังคมมนุษย์นี้ได้ ถ้าเรามองเป็นสภาพท้าทาย เราก็คงช่วยคิดกันแก้ไขปัญหา ถ้าเรามีจิตสำนึกรับผิดชอบ มันก็มีทางที่จะแก้ไขให้ดีขึ้น

ข้อสำคัญก็คือ ทำอย่างไรจะเกิดจิตสำนึกอันนี้ เพราะบางทีมันเป็นไปในทางตรงข้ามว่า เมื่อเราอยู่ภายใต้กระแสนี้แล้วก็กลายเป็นว่าเรากลับไปยึดติดหรือว่าพอใจ ขึ้นอกขึ้นใจ ลุ่มหลงไปในท่ามกลางกระแสอันนี้เสียเลย

การที่จะแก้ไขก็จึงต้องเริ่มที่ตัวของแต่ละคนที่จะมีความสำนึกขึ้นมา จะต้องเป็นหลักว่า ไม่ยอมตกอยู่ภายใต้กระแสที่พัดพา แต่จะช่วยกันเป็นแกนนำสังคมนี้ออกไปจากกระแสที่นำไปสู่ปัญหานั้น

แพทย์ในฐานะผู้ที่อยู่ร่วมในกระแสโลกาภิวัตน์นี้ ถ้าว่าโดยทั่วไปแล้วก็ต้องพูดว่า แพทย์ก็เช่นเดียวกันกับคนในวงการอื่น เมื่อพูดโดยเฉลี่ยย่อมมีความรู้สึกรับผิดชอบพอสมควร แล้วก็แบ่งต่างกันไป บางคนก็รับผิดชอบมาก บางคนก็ไม่รับผิดชอบ บางคนก็มีจริยธรรมมาก บางคนก็ไม่มีจริยธรรม แต่ในฐานะที่เป็นบุคคลในวงการชั้นนำ น่าจะมีความรับผิดชอบเป็นพิเศษ

มีเหตุผลหลายอย่างที่จะทำให้แพทย์ควรจะเป็นผู้มีความรู้สึกรับผิดชอบและเอาใจใส่ต่อการที่จะช่วยแก้ปัญหาสังคม ซึ่งรวมทั้งการที่จะมีจริยธรรมมากเป็นพิเศษด้วย และความรับผิดชอบนี้ก็มีทั้งความรับผิดชอบเฉพาะวงการวิชาชีพของแพทย์เอง ซึ่งก็ต้องการจริยธรรมอยู่แล้ว และทั้งในฐานะเป็นบุคคลชั้นนำในสังคมที่มีบทบาทในระดับสูง

ตอนนี้จะขอทิ้งเรื่องนี้ไว้ก่อน ในเวลาอันสั้นนี้จะต้องออกไป

ดูเรื่องของแพทย์ในสภาพโลกาภิวัตน์กันก่อนว่าเป็นมาอย่างไร จะขอพูดเรื่องนี้สั้นๆ

แพทย์กับคนไข้ในกระแสวัฒนธรรม ๒ สาย

แพทย์ไทยในสภาพโลกาภิวัตน์ปัจจุบันก็มีเรื่องที่สับสนขึ้นมา แต่เก่าก่อน ซึ่งรวมถึงวัฒนธรรมด้วย พูดโดยรวบรัดว่า แพทย์ไทยในปัจจุบันอยู่ในวัฒนธรรมสองกระแส **หนึ่ง** คือกระแสของวัฒนธรรมของไทยเองแต่เดิม และ**สอง** คือกระแสวัฒนธรรมที่มาจากตะวันตก การแพทย์ปัจจุบันของเราสมัยใหม่นี้เป็นการแพทย์ที่เรา นำมาจากตะวันตก เมื่อการแพทย์แบบตะวันตกเข้ามา วัฒนธรรมตะวันตกก็เข้ามากับการแพทย์ด้วย

ที่นี้กระแสวัฒนธรรมไทยกับกระแสวัฒนธรรมตะวันตกนั้นก็ มีทั้งในแง่ที่ขัดกันและในแง่ที่จะเสริมกัน เรามามองดูวัฒนธรรมไทยก่อน วัฒนธรรมไทยเดิมนั้น ก็อย่างที่บอกแล้วว่าวัฒนธรรมนั้น เป็นวิถีชีวิตของคนซึ่งรวมเอาจริยธรรมเข้าไว้ด้วย จริยธรรมก็รวมอยู่ในวิถีชีวิตที่เรียกว่าวัฒนธรรมของไทยเรา เราเรียกวัฒนธรรมของเราว่าวัฒนธรรมน้ำใจ

วัฒนธรรมน้ำใจเป็นเรื่องของจิตใจที่มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีความปรารถนาดีต่อกัน พร้อมทั้งจะช่วยเหลือ พูดทางพระก็คือมีเมตตากรุณา ฝ่ายหนึ่งมีเมตตากรุณา อีกฝ่ายหนึ่งก็มีความกตัญญู หรือความรู้สึกบุญคุณ ซึ่งเป็นความรู้สึกต่อแพทย์ในสังคมไทย ในฐานะที่แพทย์เป็นผู้ที่ให้ความช่วยเหลือ ช่วยรักษาบำบัดความเจ็บป่วย ทำให้หายโรค จึงทำให้มีความรู้สึกในทางที่ชื่นชมว่าเป็นผู้มี

พระองค์ ต้องเคารพบูชา เราก็เลยมีคติในสังคมไทยว่า บุคคล ๓ กลุ่มหรือ ๓ พวกนี้ เป็นบุคคลที่สังคมไทยยกย่องเชิดชูบูชา คือ พระ ครู และ แพทย์

ทำไมจึงเชิดชูบูชาถือเป็นผู้มีพระคุณ ทศนคตินี้ตั้งอยู่บนฐาน คือ คุณค่าต่อชีวิต คือ เรามองไปที่คุณค่าของชีวิตว่า แพทย์เป็นผู้มาช่วยทำสิ่งที่เป็คุณค่าต่อชีวิต คือ มาช่วยชีวิตนั่นเอง ทำให้ชีวิตหลุดพ้นจากภัยอันตราย ทำให้มีสุขภาพดี อันนี้เป็นความสำคัญพื้นฐานที่มองคุณค่าต่อชีวิต เมื่อผู้ใดเป็นผู้ที่มีคุณค่าต่อชีวิตของตัว ช่วยชีวิตของตัว เขาก็มีความซาบซึ้งในพระคุณ ความรู้สึกเคารพบูชา จึงเกิดขึ้น อันนี้คือสภาพที่เป็นมาในสังคมไทย เป็นกระแสวัฒนธรรมไทยเดิม

ที่นี้อีกสายหนึ่งก็คือวัฒนธรรมตะวันตก วัฒนธรรมตะวันตกที่แทรกอยู่ในการแพทย์ก็คือ วัฒนธรรมธุรกิจ วัฒนธรรมธุรกิจเป็นเรื่องของการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ ก็มองไปที่ค่าตอบแทน และเวลามองอย่างนั้นจุดมุ่งก็จะอยู่ที่การได้เปรียบเสียเปรียบ เพราะฉะนั้นทั้งคนไข้และแพทย์ต่างก็จะดูว่า ทำอย่างไรเราจะได้เปรียบมากกว่า หรือว่าเราจะไม่เสียเปรียบ อย่างน้อยก็ต้องพิทักษ์สิทธิของตัวเองที่จะไม่ให้เสียเปรียบ เพราะฉะนั้นก็จะมองกันด้วยสายตาของลูกค้า กับ ผู้ให้บริการ

เมื่อเป็นอย่างนี้ ตัวฐานที่ตั้งของวัฒนธรรมแบบนี้จะอยู่ที่อะไร ก็อยู่ที่ผลประโยชน์ พูดง่ายๆ ก็คือ **เงิน** ทีนี้เมื่อเงินเข้ามาเป็นตัวเด่น เป็นตัวเป้าหมายแล้ว เงินนี้ก็จะเข้ามาบงการคุณค่าของชีวิตหรือบงชีวิตนั่นเอง เมื่อเงินบงชีวิตแล้วคนก็มองแต่เงิน เมื่อมองแค่

เงินไม่ถึงชีวิตแล้ว ความรู้สึกในด้านคุณค่าก็ไม่มี เพราะมองไปแค่ผลประโยชน์ และก็จจะระวังในเรื่องของการได้เปรียบเสียเปรียบ เพราะฉะนั้น ความซาบซึ้งในคุณค่าในฐานะเป็นผู้มีพระคุณก็ไม่เกิดขึ้น เพราะมองไม่ถึงชีวิตของคน แต่มองไปติดแค่เงิน เงินก็บังตัวคุณค่าของชีวิตนั้นเสีย แทนที่จะมีคุณค่า ก็มีแต่ราคา คนก็ไม่มองเห็นคุณค่าของกันและกัน แต่จ้องไปที่ราคา

ในวัฒนธรรมตะวันตก จริยธรรม ไม่รวมลงไปในการแสวงวัฒนธรรม เพราะว่ารระบบเองมันขัดกับจริยธรรมอยู่ในตัว จึงต้องมีระบบการควบคุมทางสังคมมาช่วย ไม่ให้คนเอาเปรียบกัน อะไรที่จะมาเป็นระบบควบคุมทางสังคม ที่สำคัญก็คือ กฎหมาย

ฉะนั้น จะต้องยึดกฎหมายเป็นหลัก ถ้าหากว่าแพทย์ทำผิดไม่ให้ผลประโยชน์ตอบแทนเท่าที่จ่าย เอาเปรียบคนไข้ กฎหมายก็ต้องเข้ามาให้ความเป็นธรรม เช่นเดียวกัน ถ้าคนไข้มองเห็นว่าแพทย์ทำอะไรถึงตัวเองไม่พอใจ ก็ต้องอยู่ในขอบเขตของกฎหมายเหมือนกัน เพราะกฎหมายเป็นมาตรฐาน

พร้อมกันนั้น มาตรการอีกอย่างหนึ่งก็เข้ามาประกบ คือ วัฒนธรรมแบบพิทักษ์สิทธิ ที่กลายมาเป็นค่านิยมพิทักษ์ผลประโยชน์ ทำให้มีวัฒนธรรมของการเรียกร้องค่าเสียหาย ที่เรียกว่า sue ซึ่งก็อาศัยกฎหมายเข้ามาช่วย หมายความว่า ๒ อย่างนี้เข้ามาหนุนซึ่งกันและกัน

กฎหมายเป็นเรื่องของระเบียบแบบแผนภายนอก เป็นหลักการของสังคม หรือเป็นกติกา แต่ในจิตใจของคนก็จะต้องมีแนวโน้มหรือมีค่านิยมที่สอดคล้องกันด้วย ค่านิยมอันหนึ่งก็คือ ค่านิยมปกป้อง

สิทธิ ซึ่งจะแสดงออกในการที่ว่า ถ้ามีการทำอะไรผิดพลาด ฉันจะต้องเรียกร้องค่าเสียหาย คือ sue ฉะนั้นฝรั่งจึงมีหลักปฏิบัติที่สำคัญ คือ sue และอันนี้ก็เป็นวิธีถ่วงดุล และคานกันเองในทางสังคม ฉะนั้นการที่จะเอารัดเอาเปรียบอะไรกันก็จะต้องคุมไว้ด้วยกฎหมาย และระบบการ sue นี้ หรือพูดอีกสำนวนหนึ่งว่า ควบคุมไว้ด้วยกติกาสังคม และ วัฒนธรรมพิทักษ์สิทธิ

ในวัฒนธรรมแต่ละวัฒนธรรม ระบบสังคมจะมีเครื่องถ่วงดุลกันเอง แต่พอกระแสวัฒนธรรม ๒ สายเข้ามาปะทะหรือบรรจบกัน ก็ทำให้เกิดความระส่ำระสาย ความไม่พอดีก็เกิดขึ้น ดังที่ปรากฏว่าพอวัฒนธรรมธุรกิจของตะวันตกเข้ามาในสังคมไทยก็เกิดปัญหา ๒ แบบ คือ

๑. ในแง่ที่ขัดกัน ถ้าแพทย์มีใจโน้มไปทางวัฒนธรรมกระแสไทยมาก โดยมีความรู้สึกด้านน้ำใจมาก มีเมตตาคุณมาก พอมาเจอกับกระแสวัฒนธรรมธุรกิจ ก็หนักใจ อึดอัดใจ เช่น ลำบากใจในการคิดเงินทองกับลูกค้า คือคนไข้ ทำให้ไม่สบายใจ กลายเป็นผลเสียแก่หมอ ซึ่งถ้ามองด้วยสายตาของวัฒนธรรมตะวันตก หมอก็เสียเปรียบ เพราะจะคิดราคาค่ารักษา ค่ายาหรือค่าอะไรก็ไม่กล้าคิดแพง กลายเป็นว่าวัฒนธรรมไทยนี้ไปขัดกับวัฒนธรรมธุรกิจที่เข้ามา

๒. อีกด้านหนึ่งกลายเป็นการเสริม คือ ถ้าแพทย์ยึดวัฒนธรรมธุรกิจของฝรั่งที่เข้ามา ก็อาจจะเอาประโยชน์จากวัฒนธรรมไทย โดยฉวยโอกาสที่ว่าคนไทยไม่มีนิสัยในการที่จะเรียกร้องค่าเสียหาย ไม่รู้จัก sue และคนไข้ก็มองแพทย์ด้วยความรู้สึกเคารพบูชา แพทย์จะทำอะไร คนไข้ก็รู้สึกว่ามีมาช่วยเหลือชีวิตเรา มาช่วยเหลือ

ญาติของเรา ถึงจะผิดพลาดไปบ้าง ก็ต้องยอมรับ อย่าไปทำอะไรท่าน ฉะนั้นก็ไม่คิดจะไปเรียกร้องอะไรจากแพทย์ เมื่อเป็นอย่างนี้ แพทย์ก็ได้โอกาส กลายเป็นว่าแพทย์สามารถปฏิบัติการทางแพทย์ โดยไม่ต้องมีความรับผิดชอบมากนัก แต่สามารถมุ่งเอาผลประโยชน์ได้เต็มที่ คือเอาวัฒนธรรมธุรกิจเป็นใหญ่ แล้วก็ขวยโอกาสเอาประโยชน์จากวัฒนธรรมไทย คือน้ำใจของคนใช้นั่นเอง เลยสลายไป กลายเป็นว่า หารายได้สูงสุด โดยไม่ต้องเสี่ยงต่อการ “สูญ”

เป็นอันว่า สังคมไทยเวลานี้มีจุดอ่อนแล้ว จากการที่วัฒนธรรมสองสายเข้ามาพบกัน

ในเมื่อสภาพอย่างนี้เกิดขึ้นในเมืองไทย เมืองไทยจะยังมีปัญหามากกว่าเมืองฝรั่ง ซึ่งเขามีวัฒนธรรมแบบเดียว ไม่มีการขัดแย้งระหว่างกระแสวัฒนธรรม ๒ สาย

ยิ่งเวลานี้ ระบบการแข่งขันหาผลประโยชน์รุนแรงขึ้นๆ สภาพนี้ก็จะยิ่งน่ากลัว ถ้าเราไม่มีทางแก้ไขปรับให้มีความพอดีสมดุลได้แล้ว สังคมไทยจะไปดีได้อย่างไร ความสัมพันธ์ระหว่างแพทย์กับคนไข้จะเอื้ออำนวยต่อการสร้างสรรค์สังคมและแก้ไขปัญหาสังคมได้อย่างไร จะเป็นปัญหาใหญ่มาก ฉะนั้นจะต้องมาดูกันว่า เราจะมี ความหวังจากแพทย์อย่างไร ก็เลยต้องพูดกันในแง่ของคนไข้

ในการที่จะพูดกันในแง่ของความหวังนี้ อาจจะมีการพูดอีกอย่างหนึ่งก็คือ พร้อมกับการที่มีความหวัง อยากจะให้เป็นอย่างนั้น ก็มีการคาดหวังด้วย การคาดหวังหมายความว่าคาดการณ์โดยไม่ใช่เอาความปรารถนาของตัวเองเป็นเกณฑ์ คือมองตามเหตุตามผล ว่ามันจะเป็นอย่างไร

บางทีการคาดการณ์กับความหวังก็ไม่เหมือนกันหรืออาจจะขัดกัน ฉะนั้น เวลาที่คนไข้หวังอยากจะเป็นไปอย่างนั้นอย่างนี้ ก็อาจจะมีการคาดการณ์ไปด้วยว่าจะเป็นไปได้หรือไม่ การคาดการณ์นั้น อาจจะเป็นไปได้ในทางที่ไม่ค่อยดีนัก คือผลการคาดหมายอาจจะไม่เป็นอย่างที่หวัง

ถ้ามองดูประชาชนทั่วไปเวลานี้โดยมองในแง่คาดการณ์แล้ว ก็จะมีความรู้สึกในแง่ว่ากระแสธุรกิจจะชนะ โลกนี้จะอยู่ภายใต้การครอบงำของกระแสนี้หนักยิ่งขึ้นๆ เพราะมันเป็นโลกาภิวัตน์ที่รุนแรงเหลือเกิน มันไม่ใช่ครอบงำเฉพาะวงการแพทย์อย่างเดียว แต่ครอบงำสังคมทั้งหมด และแพทย์เองก็ต้องอยู่ในสังคมใหญ่นี้ด้วย

เมื่อสังคมส่วนใหญ่นี้มีกระแสไหลไปในทางนี้อย่างรุนแรง วงการแพทย์จะไปต้านทานกระแสนี้ได้อย่างไร ฉะนั้นยิ่งนานไปๆ วัฒนธรรมน้ำใจจะยิ่งหายไป ยิ่งเราไม่มีระบบการดูแลหรือถ่วงกัน ในทางสังคมแบบของฝรั่ง จริยธรรมจะยิ่งเสื่อม การมุ่งหาผลประโยชน์ จะมีมาก การมุ่งเอาเปรียบกันจะแรงขึ้น และเมื่อนานเข้าก็จะต้องมีวิธีการหาทางออก

เมื่อประชาชนถูกกระทบกระทั่งเสียเปรียบมาก ก็จะต้องหาทางแก้ปัญหาให้ตนเอง ก็จะมีการเรียกร้อง ซึ่งต่อไปก็จะมีผลกระทบต่อวงการแพทย์เอง คือว่า คงจะต้องมีเรื่องของกฎหมายเพิ่มขึ้น สังคมก็จะเรียกร้องให้ออกกฎหมาย เพื่อจะมาสร้างความเป็นธรรม ในการที่จะมาพิทักษ์สิทธิ์ ระบบการเรียกร้องค่าเสียหาย คือ sue ก็คงจะเข้ามา

พร้อมกันนั้น ถ้าหากกระแสนี้ยังไหลแรงอยู่ อีกด้านหนึ่งคือ

ด้านจิตใจ คนไข้และประชาชนทั่วไปก็จะเสื่อมความเคารพความศรัทธาต่อตัวแพทย์ เกิดความด้อยหรือการลดลงเสื่อมลงของศรัทธาในวงการแพทย์ สถาบันแพทย์ หรือวิชาชีพแพทย์ การมองกันก็จะเข้าไปในทัศนคติแบบธุรกิจ เป็นการขายบริการ ในแบบของสังคมตะวันตกโดยเฉพาะแบบอเมริกา ซึ่งไม่ใช่เฉพาะในประเทศไทย แม้ในสังคมตะวันตกเอง กระแสนี้ก็เป็นไปในทางเสื่อมคุณค่าลง

สังคมตะวันตกถึงแม้จะไม่เหมือนสังคมไทย แต่ในอดีตไม่นานนี้ ความรู้สึกต่อแพทย์กับสมัยนี้ก็ไม่เหมือนกัน อย่างในหนังสือ *Power Shift* ของ Alvin Toffler ก็เขียนไว้ว่า เมื่อ ๒๐ ปีก่อน แพทย์ในสหรัฐอเมริกาเป็นเทพในเลื้อยคลุมขาว เป็นประดุจเทวดา คนไข้ยอมรับคำพูดของแพทย์เสมือนเป็นกฎหมาย เขาว่าอย่างนั้น แต่ปัจจุบันนี้ตรงกันข้าม แพทย์อเมริกันตกเป็นฝ่ายรับ หรือเป็นฝ่ายปกป้องตัวไปแล้ว แต่ก่อนนี้แพทย์มีวาจาสิทธิ์ พูดอย่างไรก็ต้องอย่างนั้น แต่เดี๋ยวนี้แพทย์กลายเป็นฝ่ายรับ เป็นฝ่ายปกป้องตัว คนไข้คอยจะ sue คอยดูว่าหมอทำอะไรผิดพลาด และยิ่งเวลานี้แพทย์ในสังคมอเมริกันไม่ได้มีอำนาจมากในเรื่องของระบบสุขภาพ แต่บริษัทประกันกับรัฐบาลกลายเป็นผู้มีอำนาจคุมระบบสุขภาพของอเมริกา บริษัทประกันมาจากไหนละ มันก็โยงกันกับระบบการเรียกค่าเสียหายคือ sue นี้ด้วย เวลานี้ ฐานะของแพทย์ในอเมริกาเองก็เสื่อมลงไปอีก ทัศนคติความรู้สึกต่อกันได้เปลี่ยนไปในทางเลวร้ายหนักขึ้น

ที่นี้ ความเสื่อมของความเชื่อถือต่อแพทย์ในอเมริกาอาจจะไม่เหมือนกับในสังคมไทย คือไม่มาทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับความเลื่อมใสในคุณธรรม แต่เป็นเรื่องของปัญญาคือความรู้

เขาบอกว่า ในอดีตนั้น คนไข้ไม่ค่อยรู้ ไม่เข้าใจเรื่องเกี่ยวกับโรคภัยไข้เจ็บ ดังนั้นแพทย์ก็เอาความรู้ไว้ แพทย์พูดอย่างไร คนไข้ก็ต้องเชื่อ ฉะนั้นคำพูดของแพทย์จึงมีความหมายหนักแน่นมาก แต่ปัจจุบันนี้เป็นยุคข่าวสารข้อมูล คนไข้เข้าถึงแหล่งความรู้ได้ง่าย มีทั้งรายการโทรทัศน์ที่เกี่ยวกับเรื่องการแพทย์ ความเจริญก้าวหน้า และการค้นพบทางแพทย์ใหม่ๆ เข้าถึงคนไข้ไม่ได้ช้ากว่าตัวแพทย์เอง บางทีคนไข้บางคนเข้าถึงแหล่งข้อมูลทางการแพทย์ไวกว่าแพทย์อีกก็มี ฉะนั้นก็กลายเป็นว่า คนไข้สามารถเอาความรู้นั้นมาใช้เพื่อคอยเฝ้าดูพฤติกรรมของแพทย์ ทำให้กลายเป็นว่ามีการระมัดระวังและหวาดระแวงซึ่งกันและกันหนักยิ่งขึ้น

ส่วนในสังคมไทยของเราเนี่ย แม้ว่าต่อไปอาจมีปัญหาเกี่ยวกับเรื่องความรู้ของคนไข้เกี่ยวกับวิชาการทางแพทย์ แต่สิ่งที่มาก่อนก็คือเรื่องคุณธรรม ที่ว่า เมื่อแพทย์ไม่ได้เอาใจใส่ในเรื่องของวัฒนธรรมน้ำใจ แต่เอาวัฒนธรรมธุรกิจมาก คนไข้ก็จะรู้สึกไม่ดีต่อคุณหมอมากขึ้น

อย่างไรก็ตาม วัฒนธรรมที่สืบทอดฝังลึกมานานนี้ มันจะช่วยให้ช่วยไปอีกนานทีเดียว วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงค่อนข้างช้า เพราะเป็นสภาพเคยชินอย่างหนึ่ง แต่เป็นความเคยชินของสังคม เมื่อเป็นความเคยชินก็เปลี่ยนแปลงยากหน่อย โดยจะมีความเหนียวในตัว เพราะฉะนั้น เมื่อมองในแง่คนไข้และประชาชนทั่วไป ก็ะยังมีความรู้สึกเคารพนับถือแพทย์ตามวัฒนธรรมเดิมอยู่ไปได้ และเมื่อมองในฝ่ายแพทย์ ความรู้สึกในเชิงคุณธรรมน้ำใจก็ะยังมีอยู่ หมายความว่าหมอดีก็ยังมีอีกมาก

แต่เมื่อพูดถึงระยะยาว ถ้ากระแสวัฒนธรรมธุรกิจ แรงขึ้นๆ และไม่มีอะไรใส่ใจแก้ปัญหากันอย่างจริงจัง จะมีพลังรักษาตัวและสู้กระแสที่ไม่พึงประสงค์ได้อย่างไร

ความจริง การแพทย์ของไทยมีโอกาสมากที่จะมีความเป็นเลิศอย่างสมบูรณ์ หรือมากที่สุด เพราะในด้านวิชาการ การแพทย์ไทยก็มีความเป็นเยี่ยม อยู่ในระดับมาตรฐานสูงยิ่ง และในด้านคุณธรรม เราก็มีวัฒนธรรมที่รวมเอาจริยธรรมเข้าไว้ในวิถีชีวิตได้อย่างดี แต่เวลานี้ ต้องพูดว่าเรากำลังสูญเสีย เริ่มด้วยสูญเสียหรือตกต่ำลงในทางคุณธรรม

ต่อไปเมื่อคุณธรรมตกต่ำลง ผลสัมฤทธิ์ในการรักษาคนไข้ก็จะตกต่ำลงไปตาม และเมื่อความมุ่งแต่เงินทองแรงเกินไป วิชาการก็จะอาจจะตกต่ำลงด้วย แล้วในที่สุดแม้แต่รายได้ก็จะตกตามลงมา

ตอนนี้ ปัญหาสำคัญก็อยู่ที่ว่าตัวแพทย์เองจะเป็นเพียงผู้ถูกกระแสครอบงำพัดพาไป หรือแพทย์จะตั้งตัวขึ้นใหม่เป็นผู้สามารถนำกระแส ถ้าแพทย์มีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อสังคมก็จะเป็นผู้นำกระแส และสามารถนำการเปลี่ยนแปลงแก้ไขสังคม ซึ่งเวลานี้เราต้องการให้คนในทุกวงการเป็นผู้ที่จะลุกขึ้นมาเป็นผู้นำ เป็นผู้สร้างสรรค์สังคม ไม่ใช่เป็นเพียงผู้ถูกกระแสพัดพาไป

หมายความว่า แพทย์จะต้องเป็นตัวของตัวเองได้ มีความมั่นคงในหลักการ และมีอุดมคติที่มุ่งมั่น โดยมีเป้าหมายชัดเจนว่า จะนำสังคมไปสู่ความดีงาม ให้อาชีพการงานของตนเป็นสิ่งสร้างสรรค์สังคมแก้ปัญหาสังคมให้ได้ มิฉะนั้นแล้ว แพทย์ก็จะกลายเป็นผู้ถูกงูหมายหมายความว่าถูกกระแสสังคมแห่งระบบสังคมโลกาภิวัตน์ที่อาจจะ

รายนั้นพาตัวไป เรียกว่าเป็นผู้ถูกระทำ ไม่ใช่เป็นผู้กระทำ

ถ้าเก่งจริงต้องเป็นผู้กระทำต่อกระแสโลกาภิวัตน์ ไม่ใช่เป็นผู้ถูกระทำ แล้วก็ไม่ใช่เป็นเพียงผลิตผลของสังคม แต่จะต้องเป็นผู้สร้างสรรค์พัฒนาสังคม

คนไข้ในสายตาของแพทย์

ที่จริงสภาพปัจจุบันไม่ใช่เพียงวัฒนธรรมธุรกิจเท่านั้น ที่มีอิทธิพลแผ่กว้างออกไป ที่ทำให้แพทย์มองคนไข้เป็นเพียงลูกค้า แต่ยังมีกระแสวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์ และกระแสวัฒนธรรมอุตสาหกรรมเข้ามาด้วย ซึ่งพันโยงกันไปหมด ซึ่งทำให้แพทย์มองดูคนไข้ด้วยสายตาอีกแบบหนึ่ง

สำหรับทัศนะที่มาจากวิทยาศาสตร์และจากอุตสาหกรรมก็คือ ทัศนะจักรกล หมายความว่า แพทย์จะมองดูคนไข้โดยไม่ได้มองดูที่ชีวิตที่เป็นตัวคน แต่จะมองที่ร่างกาย ที่แยกออกเป็นชิ้นส่วน เป็นอวัยวะที่จะรักษา ก็เลยไม่มีความรู้สึกทางด้านจิตใจ และเกิดความชินชา หน้าที่ระบบการปฏิบัติงานของเราก็ก็นำให้เกิดความสัมพันธ์ที่ห่างเหิน ไม่เข้าถึงชีวิตจิตใจกันอีก เช่น เวลาพูดถึงคนไข้ก็อาจจะพูดถึงเลขเบอร์ที่เท่านั้น เลขเตียงที่เท่านั้น เบอร์นี้เข็นออกไปได้ เบอร์นั้นเอาเข้ามา พอพูดอย่างนี้แล้วชีวิตจิตใจก็ไม่มี เกิดความชินชา ไม่มีชีวิตชีวา ไม่มีความรู้สึก ฉะนั้น คนไข้จะเป็นจะตายอะไรก็ไม่ค่อยกระทบความรู้สึก นี่คือผลกระทบทางด้านจิตใจ ซึ่งเป็นฐานของจริยธรรม จากทัศนะแบบเครื่องจักรกล

อีกทัศนะหนึ่งคือ ทัศนะแบบขำขันพิเศษ แพทย์ก็เป็นผู้

เชี่ยวชาญ เมื่อเป็นผู้เชี่ยวชาญก็มุ่งมารักษาอวัยวะเฉพาะชิ้นส่วน ผู้ใดชำนาญในเรื่องไหนก็จะเป็นเรื่องๆ ไป เฉพาะชิ้นส่วนหรือแม้แต่เป็นด้านนั้นด้านนี้ของชิ้นส่วน แบ่งหน้าที่กันไป แพทย์ผู้นี้ทำหน้าที่เรื่องนี้เสร็จก็ไป ไม่เกี่ยวข้องกับผู้อื่นอีก เลยไม่ได้มอง ไม่ได้เข้าใจ ถึง ไม่ได้สัมผัสกับตัวคนเลย ฉะนั้นความรู้สึกทางจิตใจของคนจึงไม่ถึงกัน

ระบบชีวิตอย่างนี้จึงกลายเป็นห่างจากธรรมชาติ ได้แต่อยู่กับวัตถุ ฉะนั้นคุณค่าทางจิตใจก็ยิ่งไม่มี เป็นอันว่าระบบของสังคมที่กลายมาเป็นวัฒนธรรมต่างๆ มีหลายอย่างที่จะทำให้มีปัญหาต่อจริยธรรม ทั้งเรื่องของวัฒนธรรมธุรกิจ วัฒนธรรมวิทยาศาสตร์ อุตสาหกรรม ทักษะการมองแบบผลประโยชน์ ทักษะคติแบบเครื่องจักรกล ตลอดจนความชำนาญพิเศษ

เมื่อเป็นอย่างนี้ก็ต้องมาหาทางแก้ไขว่าจะแก้ไขกันอย่างไร เวลานี้พูดโดยสรุปแพทย์จะมองคนไข้ ๓ แบบ

๑. ทักษะที่มองคนไข้ตรงตามธรรมชาติ คือมองคนเป็นคน มองว่าคนไข้เป็นมนุษย์ซึ่งมีคุณค่ายิ่งกว่าอะไรทั้งหมด สำหรับมนุษย์อะไรจะมีค่ายิ่งกว่าชีวิตเป็นไม่มี เพราะชีวิตเป็นที่รองรับทุกสิ่งทุกอย่าง การมองตามธรรมชาติตรงไปตรงมานี้เป็นพื้นฐานอยู่ก่อนที่จะมีระบบอะไรเข้ามา คือ มองคนเป็นคน มองเป็นชีวิตมนุษย์ และเป็นชีวิตที่มีคุณค่ามาก อย่างน้อยก็มองเป็นเพื่อนร่วมโลก

เมื่อมองเป็นมนุษย์แล้ว ก็จะมองต่อไปว่า คนนี้มีครอบครัว มีลูกมีหลาน ที่จะต้องรับผิดชอบว่า คนผู้นี้มีประโยชน์ต่อครอบครัวของเขา บุคคลนี้มีประโยชน์ต่อสังคม คนนี้ถ้าหากว่ามีชีวิตรอดไป มี

กำลังแข็งแรง จะทำประโยชน์ให้แก่สังคมนี้ได้มากมาย จะสร้าง
 สรรค์ประโยชน์สุขแก่เพื่อนมนุษย์ เมื่อมองเห็นอย่างนี้แล้วจิตใจก็ยิ่ง
 มองกว้าง ก็เห็นคุณค่าของชีวิตมากขึ้น การทำงานของตัวเองก็ยิ่งมี
 ความหมายกว้างไกลออกไปว่า การทำงานของเรานี้เป็นการช่วย
 เหลือชีวิตของเพื่อนมนุษย์ ช่วยสร้างประโยชน์สุขแก่สังคม ทำให้คน
 นั้น ๆ ออกไปรับผิดชอบชีวิตอื่นต่อไปอีก ชีวิตของเรามีความหมาย
 มาก อย่างนี้เรียกว่ามองด้วยทัศนคติแบบตรงตามธรรมชาติ

๒. ทัศนคติแบบวิทยาศาสตร์และอุตสาหกรรม ซึ่งมองคนไข้
 เป็นร่างกาย เป็นชิ้นส่วนวัตถุแบบเครื่องจักรที่ว่า มันเกิดติดขัดขึ้น
 มา มันไม่ทำงาน เราจะไปแก้เครื่องยนต์ส่วนนี้ให้ทำงานได้อย่างไร
 พอทำงานเสร็จก็แล้วไป ชีวิตคนเป็นแบบเครื่องจักร

๓. ทัศนคติแบบธุรกิจ คือ เวลาเห็นคนไข้ก็มองเป็นลูกค้า
 ผู้รับบริการ หรือมองว่าเป็นช่องทางที่จะได้เงิน พอคนไข้มาก็คิดว่า
 เป็นทางให้เราได้เงิน แล้วแต่ได้มากได้น้อย เมื่อมองไปในแง่เงิน ก็
 จะต้องมองว่าแล้วคนนี้จะให้เงินแก่เราได้มากหรือน้อย จุดที่มอง
 ไม่ใช่ออยู่ที่คุณค่าของชีวิต แต่อยู่ที่ว่าเงินจะมากหรือน้อย ก็ต้องดู
 ฐานะกันก่อน ถ้าคนไข้ฐานะไม่ดียากจน ก็ไม่เอาใจใส่ ระวังจะ
 แต่ถ้ามีฐานะดีก็เอาอกเอาใจเต็มที่ ทัศนคตินี้เป็นอย่างไร ก็คือ มอง
 คนไข้เป็นเหยื่อ

นี่เป็นเรื่องของสภาพปัจจุบัน สังคมมีสภาพเป็นอย่างนี้
 แพทย์ก็มองคนไข้ในความหมาย ๓ อย่างนี้ คือ **หนึ่ง** มองตรงตาม
 ธรรมชาติว่าเป็นชีวิตมนุษย์ **สอง** มองร่างกายคนเป็นวัตถุที่จะจัด
 การแก้ไข ดูเป็นชิ้นส่วนของเครื่องจักรเครื่องยนต์ และ**สาม** มอง

เป็นลูกค้า

ที่นี้ในการปฏิบัติที่เป็นจริง บางทีก็มองที่เดียว ๓ แบบเลย ถ้าได้อย่างนั้นก็ยิ่งดี คือ ถึงอย่างไรก็ตามก็ให้มองตรงตามธรรมชาติ เป็นฐานไว้ ก็จะใช้ได้ ในเมื่อเป็นมนุษย์ปุถุชนก็ต้องยอมรับความจริง จะให้สูงสุดโดยมองถึงอุดมคติอย่างเดียวก็คงเป็นไปไม่ได้ เพียงแต่ให้การมองตามแบบธรรมชาตินั้นยังมีเป็นฐานอยู่ก็ใช้ได้

ขอแยกอีกชนิดหนึ่งเป็นเบ็ดเตล็ดว่า ทักษะคติแบบวิทยาศาสตร์ อุตสาหกรรมอย่างที่พูดมาแล้วนั้น ก็ยังแยกย่อยได้เป็น ๒ อย่างด้วยกัน คือ ทักษะแยกส่วนแบบที่เรียกเป็น specialist คือ เป็นผู้ชำนาญพิเศษ อย่างที่ว่ามาแล้ว คือ เป็นผู้เชี่ยวชาญรักษาชิ้นส่วนอวัยวะ และอีกอย่างหนึ่ง คือ ทักษะคติอุตสาหกรรมแบบช่างซ่อม เหมือนช่างซ่อมเครื่องยนต์ แพทย์เป็นผู้บำบัดโรคของอวัยวะส่วนนั้นๆ

เมื่อเป็นอย่างนี้ก็เข้าสู่คำที่เราพูดกันบ่อยๆ เวลานี้ว่า หมอได้แต่บำบัดโรคหรือแก้ไข แต่ไม่รักษาคน ปัจจุบันรู้สึกว่าจะพูดกันบ่อยว่า หมอไม่นึกถึงชีวิตจิตใจของคน

อย่าเสียฐานคือการเข้าถึงความจริงของธรรมชาติ

ที่นี้ทำอะไรเราจะแก้ไขปัญหานี้ได้ อย่างน้อยก็อย่าดึงไปอย่างใดอย่างหนึ่ง ถ้ามีทั้งสามอย่างก็จะดุลกันอยู่ได้ ไม่เอียงไปข้างใดข้างหนึ่ง โดยเฉพาะถ้าไม่เอียงไปในวัฒนธรรมธุรกิจเต็มที่ ก็ยังดีสังคมพออยู่ได้

แต่ถ้าจะแก้งไปถึงตัวปัญหาที่แท้ ก็ต้องไปให้ถึงความจริงของธรรมชาติ ความจริงของธรรมชาติที่พูดไปแล้วก็คือพื้นฐานที่แท้

จริงในการแก้ไขปัญหาของมนุษย์ การแก้ปัญหามนุษย์ไม่มีอะไรเกินความจริงที่มีอยู่ตามธรรมชาติ และถ้าเราไม่เข้าถึงตัวความจริงตามธรรมชาติแล้ว ก็แก้ปัญหไม่ได้

ฉะนั้น เราจึงจะต้องมีความรู้ความเข้าใจที่ตรงตามหลักการหรือตรงไปตรงมาตามหลักการที่เป็นธรรมชาติเสียก่อน ความตรงไปตรงมาตามหลักการของธรรมชาติเป็นระบบของความเป็นไปตามเหตุตามปัจจัย กิจกรรมและงานการต่างๆ มีเหตุมีผลของมัน และมีวัตถุประสงค์ของมัน

การแพทย์ก็ต้องมีวัตถุประสงค์ที่ตรงไปตรงมาตามธรรมชาติ ซึ่งเวลานี้เราอาจจะเรียกว่าเป็นการซื้อสัตย์ต่อวิชาชีพ แต่ที่จริงไม่จำเป็นต้องเรียกว่าซื้อสัตย์ต่อวิชาชีพ ซึ่งเป็นศัพท์ที่เราประดิษฐ์ขึ้น ความจริงก็คือว่า อย่าให้ถูกหลอกโดยระบบของสังคมที่เป็นสมมติ อย่าให้สมมติมันหลอกเอา ให้อยู่กับความจริงของธรรมชาติ เข้าถึงตรงนี้ก่อน

ความจริงตามธรรมชาติที่เป็นเหตุเป็นผลในตัวองงานแห่งการแพทย์คืออะไร งานของแพทย์ตามธรรมชาตินั้น แน่แน่นอนว่ามีวัตถุประสงค์คือผลที่ตามมาตามระบบเหตุปัจจัยซึ่งเป็นเหตุผลที่ตรงแท้ซึ่งเห็นได้ชัดเจนว่า งานของแพทย์ก็คือการทำให้คนไข้หายโรค มีสุขภาพดี อันนี้แน่นอน ตรงไปตรงมาตามธรรมชาติ

เราไม่ต้องบอกว่าซื้อสัตย์ต่อวิชาชีพหรอก เพราะนี่คือความจริงที่ตรงตามธรรมชาติ

ถ้าเราอยู่กับความจริงตามธรรมชาตินี้ และยึดเอาความจริงนี้เป็นฐานอยู่ ก็จะไม่ติดยึดไปข้างเดียว และจะไม่หลุดลอย เพราะ

ยังตั้งอยู่บนฐาน

แต่ถ้าเราเอียงไปข้างวัฒนธรรมธุรกิจ พอมุ่งเงิน ก็แน่นอนว่า เราจะต้องถูกมันหลอกเอา เพราะว่าความหมายของการแพทย์ก็คือ การบำบัดโรค แก้ไขปัญหา รักษาคน ซึ่งโดยธรรมชาติแล้วงานของ แพทย์ทำให้เกิดเงินไม่ได้ มันไม่มีเงิน แต่การได้รับเงินเป็นผลตอบแทน นั้น เป็นเรื่องของระบบสังคมที่มนุษย์ได้ตกลงกำหนดกันขึ้น ซึ่ง ทางพระเรียกว่า สมมติ

สมมติ ก็คือมติร่วมกัน สมมติมาจาก ส + มติ = มติร่วมกัน คือการยอมรับหรือข้อตกลงร่วมกัน เมื่อมนุษย์ตกลงร่วมกันว่า คุณ ทำงานอันนั้นนะแล้วจะได้อันนี้ตอบแทน แล้วก็ปฏิบัติตามข้อตกลง นั้น ก็เรียกว่าทำตามสมมติ ซึ่งทำให้เกิดเป็นระบบ เป็นกฎเกณฑ์ใน สังคมขึ้นมา

อาชีพการงานในสังคมมนุษย์ก็เลยมีกฎ ๒ ชั้น คือ กฎแท้ ของธรรมชาติ กับ กฎสมมติของมนุษย์ หรือกฎธรรมชาติ กับกฎ มนุษย์

กฎธรรมชาติ ก็คือ การแพทย์ทำให้คนไข้หายโรค มีสุขภาพดี กฎมนุษย์ คือ เมื่อบำบัดโรครักษาคคนไข้ก็ได้เงินเท่านั้นเท่านั้นเป็นค่า ตอบแทน ตลอดจนผลประโยชน์ต่างๆ ฉะนั้น ถ้าเราไปติดแค่ว่าจะ ได้เงิน ได้ผลตอบแทน ก็คือติดในกฎมนุษย์ เรียกว่าติดสมมติ ถ้าติด สมมติก็ไม่เข้าถึงความจริงของธรรมชาติ ถ้าไม่เข้าถึงความจริงของ ธรรมชาติ ความเป็นเหตุเป็นผลที่แท้ก็หายไป ความวิปริตก็เกิดขึ้น ในสังคม

เพราะฉะนั้น จุดสำคัญจะต้องอยู่กับความจริงตามธรรม

ชาติก่อน เหตุผลที่แท้ในตัวธรรมชาติซึ่งไม่มีใครจะปฏิเสธได้ก็คือว่า งานของแพทย์นั้นคือการทำให้คนไข้หายโรค และมีสุขภาพดี ฉะนั้น จะต้องเข้าถึงจุดนี้ก่อน นี่เป็นจุดเริ่มต้นของศีลธรรมหรือเป็นตัวที่จะสร้างความรู้สึกรับผิดชอบ และทำให้มองในแง่ของส่วนรวม

ในแง่ส่วนรวมจะมองเห็นได้เลยว่า งานของแพทย์นั้นจะต้องช่วยรักษาคนไข้ เมื่อคนไข้มีสุขภาพดีก็ไปเป็นกำลังของสังคม เป็นทรัพยากรที่มีคุณภาพ

มองอีกอย่างหนึ่ง ในแง่ของยุคปัจจุบัน เฉพาะสภาพที่เป็นอยู่ในเวลานี้ เมื่อมองในแง่ความรับผิดชอบต่อสังคมในสภาพปัจจุบันก็คือว่า ผู้ที่มีมากที่สุดก็ควรให้แก่สังคมให้มากที่สุด ถ้ามองในแง่นี้ แพทย์จะต้องรับผิดชอบต่อมากที่สุด เพราะว่าแพทย์มีมากที่สุด ในหลายแง่ เมื่อมีมากที่สุดก็ควรจะให้มากที่สุด แพทย์มีมากที่สุดอย่างไร

๑. ผู้ที่จะมาสู่วงการแพทย์นี้ ตั้งแต่เข้าเรียนก็มาตามค่านิยมของสังคมไทย ใครๆ ก็อยากเข้าสู่อาชีพแพทย์ อาชีพแพทย์ก็เลยคัดเลือกนักศึกษาได้จากคนที่เป็นชั้นหัวกะทิ ที่มีสติปัญญามาก มีความสามารถมาก เมื่อมีความสามารถมาก มีสติปัญญามาก ตลอดจนกระทั่งมีสถานะสูงหรือมีโอกาสดี ก็ควรจะเป็นผู้ให้แก่สังคมให้มากด้วย

อย่างไรก็ตาม ความนิยมของสังคมในข้อนี้กำลังเริ่มเปลี่ยนไป คนเริ่มเลือกวิชาชีพแพทย์เป็นอันดับหนึ่งน้อยลง แต่ข้อต่อไปก็จะเป็นความจริงที่สำคัญ

๒. เป็นผู้ได้มาก เมื่อก็มีมาก อันนี้ได้มาก ได้มากก็คือ เริ่ม

ตั้งแต่เข้าเรียน รัฐลงทุนสูง อาจะสูงที่สุด ในการที่จะให้การศึกษาแก่แพทย์ กว่าที่จะผลิตแพทย์มาได้คนหนึ่งรัฐลงทุนมากมายเหลือเกิน ไม่เหมือนบัณฑิตทางด้านสังคมศาสตร์ และทางด้านมนุษยศาสตร์ ซึ่งลงทุนน้อย

เมื่อให้การศึกษาแพทย์ต้องลงทุนมาก ในแง่นี้แพทย์ก็ได้มากตอนเรียนมาขั้นหนึ่งแล้ว พอมาทำงานทำการแพทย์ก็ได้เงินมากอีก ฉะนั้น เมื่อได้มากก็ควรให้แก่สังคมมาก

อีกอย่างหนึ่งคือ เอมามาก หมายความว่า เวลาทำงานอาชีพรักเอมมากด้วย ฉะนั้นจึงต้องให้มากโดยความรับผิดชอบนี้ที่สอดคล้องกัน

เป็นอันว่า แพทย์ควรจะให้แก่สังคมให้มาก แต่ถ้าจะให้ได้ผลอย่างนี้ แพทย์ก็ต้องมีคุณภาพระหว่างผลประโยชน์ของตัวเองกับจิตสำนึกต่อผู้อื่น หรือส่วนรวมและสังคม สองอย่างนี้ให้มีคุณภาพกัน

เราไม่ได้หวังว่าจะต้องถึงอุดมคติ แต่ก็ควรมีอุดมคติ แม้ว่าเราจะไม่สามารถอยู่กับอุดมคติได้เต็มที่ เราจะเรียกร้องให้ทุกคนมีอุดมคติ ก็คงไม่ไหว บางคนก็เป็นได้ แต่จะต้องอยู่กับความเป็นจริง เขาเป็นว่าให้ได้คุณภาพระหว่างประโยชน์ตนและจิตสำนึกต่อผู้อื่น โดยส่วนรวม เขาแค่ว่า แพทย์มีความ

๑. จริใจต่อเพื่อนมนุษย์ คือ มีเจตนาดีต่อคนไข้ ตรงตามงานหรือหน้าที่ที่ตนทำ ถ้าใช้ศัพท์ทางพระคือมีกรุณา หมายความว่า เมื่อจะรักษาเขา ก็มีความปรารถนาจะช่วยเขาให้พ้นทุกข์ อันนี้ข้อที่หนึ่ง จริใจต่อเพื่อนมนุษย์

๒. จริงใจต่อสังคม หมายความว่า งานของแพทย์มีขึ้นมาเพื่อทำหน้าที่แก้ปัญหาสังคม ช่วยพัฒนาสังคมในด้านสุขภาพของหมู่มนุษย์อย่างไร ก็ทำให้ตรงตามนั้น นี่คือการมีความรับผิดชอบต่อสังคม ไม่มุ่งเอาแต่ผลประโยชน์จากสังคมฝ่ายเดียว ไม่มุ่งที่จะเอารัดเอาเปรียบสังคม และมีความจริงใจในฐานะที่เป็นสมาชิกหรือเป็นส่วนหนึ่งของสังคมด้วย ที่จะต้องสร้างสรรค์พัฒนาแก้ปัญหาของสังคมประเทศชาติ อย่างน้อยก็มีส่วนร่วมในระดับหนึ่ง

๓. จริงใจต่อสถาบันวิชาชีพแพทย์ คือ ผลประโยชน์และความมั่นคงของตนได้อาศัยสถาบันวิชาชีพแพทย์เป็นฐานรองรับอยู่ ซึ่งตนเองจะต้องช่วยรักษาสถาบันนั้นไว้ สถาบันวิชาชีพแพทย์มีความคาดหวังจากแพทย์อย่างไร แพทย์จะต้องพยายามทำให้ได้ อย่างนั้น

อันนี้เป็นเรื่องใหญ่เหมือนกัน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่จะรักษาความเคารพและศรัทธาของประชาชน และของคนไข้ไว้ในระดับหนึ่ง เพราะว่าถ้าแพทย์ไม่มีความจริงใจ ก็คือไม่มีความรับผิดชอบต่อสถาบันของตน และแพทย์ผู้นั้นก็จะกลายเป็นผู้ทำลายสถาบันของตนด้วย และก็จะกลายเป็นว่า แพทย์ท่านนั้นก็จะปฎิเสธต่อสถาบัน หรือต่อวงการแพทย์

ฉะนั้น เป็นเรื่องที่สำคัญมาก อย่างน้อยต้องได้ข้อนี้ คือจริงใจต่อสถาบันและวิชาชีพ โดยมีส่วนในการรักษาเกียรติคุณของสถาบันวิชาชีพแพทย์ หรือวงการแพทย์ได้

สามอย่างนี้ ถ้ามีอยู่ ก็จะมาถ่วงดุลกับเรื่องผลประโยชน์ส่วนตัว ทำให้อยู่ในขอบเขต เป็นอันว่า ถ้าจะเอาผลประโยชน์ ก็อย่า

ละเมิด อย่าให้เสีย ๓ อย่างนี้

๑. จริงใจต่อเพื่อนมนุษย์ รักษาเขา แม้จะหาผลประโยชน์ก็จริง แต่ต้องตั้งใจทำให้เขาหายโรคให้ได้

๒. จริงใจต่อสังคม โดยรับผิดชอบต่อสังคม และ

๓. จริงใจต่อสถาบันของตน

ถ้ามีฉะนั้น ต่อไปแพทย์ก็จะเข้าสู่ทางเลืกระหว่างศรัทธากับ sue คือต้องเลือกเอาอย่างหนึ่ง ถ้าไม่มีคุณธรรมที่จะรักษาศรัทธาไว้ ก็กลายเป็นเรื่องของ sue ซึ่งหมายความว่า ถ้าเอาประโยชน์ระยะสั้น มุ่งประโยชน์ส่วนตนแล้ว ระยะยาวสถาบันก็จะทรุดเสื่อมลง ความนับถือก็จะสูญเสียไป

เหมือนกับในสังคมอเมริกันเวลานี้ ประชาชนมองวงการกฎหมาย คือทนายความทั้งหลาย ด้วยความรู้สึกที่ไม่ดี เยาะเย้ยถากถาง พูดด้วยความรู้สึกที่ไม่เคารพนับถือ ที่จริงนั้น วิชาชีพกฎหมายเป็นวิชาชีพอันดับหนึ่งในอเมริกา ในอเมริกานั้นใครๆ ก็อยากเรียนกฎหมาย แต่เวลานี้ วงการวิชาชีพกฎหมายเสื่อมลงมาก เสียความเคารพนับถือ ถูกเยาะเย้ย ถากถาง คนเอามาพูดล้อเลียน

ฉะนั้น ความจริงใจที่ทำให้จริงจังนี้จึงเป็นเรื่องที่สำคัญมาก และความรู้สึกรับผิดชอบ ที่เกิดจากความจริงใจอย่างที่ว่ามานี้ จึงเป็นสิ่งที่ต้องรักษาให้ได้

ความสุขก็เป็นเครื่องพิสูจน์ความสำเร็จ

เป็นอันว่า เราจะต้องเข้าถึงความจริงของธรรมชาตินี้ให้ได้ โดยไม่หลงติดอยู่กับค่านิยมของกระแสโลกาภิวัตน์ และการเข้าถึงความ

จริงนี้ จะมีผลต่อชีวิตของเราอย่างแท้จริง มันไม่ใช่มีผลแต่เพียงต่อการงานภายนอกเท่านั้น แต่หมายถึงว่าชีวิตจิตใจจะดีขึ้นด้วย

การที่เราเข้าถึงความจริงของชีวิต จะทำให้มีความสุขมากขึ้น ชีวิตจะสงบหายเร่าร้อนลงไป แทนที่จะถูกบีบคั้นด้วยความเร่าร้อนในการหาผลประโยชน์ มัวเครียดอยู่กับการครุ่นคิดว่าทำอย่างไร จึงจะได้เงินมากๆ

ยิ่งกว่านั้น ถ้าเราเข้าถึงความจริงในธรรมชาติได้ เรื่องวุ่นวายเหล่านั้นนอกจากจะลดน้อยลงแล้ว ปัญหาในการอยู่ร่วมสังคมก็น้อยลง จิตใจก็หายเครียดลง สงบสบาย เย็นลงไป ตัวแพทย์เองก็จะรู้สึกถึงความเป็นมนุษย์ของตนที่เป็นอยู่ดีงามถูกต้อง มีชีวิตที่มีคุณค่า มีความภูมิใจในตัวเอง มีความมั่นใจในชีวิตที่ดี มีความสัมพันธ์ต่อเพื่อนมนุษย์ดีขึ้น และจะมีความสุขมากขึ้น

ความสุขของแพทย์นั้นมีได้หลายทาง จะขอยกตัวอย่างให้ฟังว่า ในเมื่อเราปรับชีวิตของเราให้เข้ากับความจริงตามธรรมชาติได้แล้ว ในชีวิตนี้ เราจะมีสุขหลายประเภท เช่น

๑. ความสุขจากทรัพย์สินเงินทอง วัตถุสิ่งของ สิ่งเสพบริโภค และสถานะในสังคม อันนี้จะมีเป็นอันดับแรก ซึ่งถึงอย่างไรสำหรับอาชีพแพทย์ความสุขระดับนี้ก็ได้นั่นนอนอยู่แล้ว ไม่ต้องห่วง แต่ถ้าไม่มีความสุขข้อต่อจากนี้ไปด้วย ความสุขข้อแรกนี้อาจกลายเป็นความเร่าร้อนและความทุกข์ คือ

๒. ความสุขจากการงานที่ได้ผลตามวัตถุประสงค์ของมัน คนที่จิตใจเข้าถึงความจริงของธรรมชาติ ก็จะได้ความสุขแท้เพิ่มขึ้น ซึ่งเป็นความสุขพื้นฐาน และเป็นแกนของชีวิต อันเกิดจากความ

ต้องการผลที่ตรงตามธรรมชาติ

ยกตัวอย่างเช่น ถ้าคนทำสวน ทำงานของเขาโดยเข้าถึงความจริงของธรรมชาติ เขาก็จะหวังผลที่ตรงตามเหตุของธรรมชาติด้วย คืออะไร ในการทำสวน ผลตามเหตุที่เกิดตามธรรมชาติคือ ต้นไม้เจริญงอกงาม เมื่อเขาหวังผลที่เกิดจากการทำงานที่เป็นเหตุ คือหวังความเจริญของต้นไม้ เมื่อเขาทำสวน เขาก็จะได้ความสุขจากการทำสวนนั้นทันที เพราะการทำสวนทำให้ต้นไม้เจริญงอกงาม ไม่ใช่เป็นทุกข์ทรมานทรมายใจ อย่างคนหวังผลตอบแทนที่รอว่าเมื่อไรผลประโยชน์จะมา รอว่าเมื่อไรวันไหนจะได้เงินเดือน ทำงานไปก็ทุกข์ไปตลอดเวลา แต่คนที่เข้าถึงความจริงของธรรมชาติ เมื่อเขาทำโดยต้องการผลที่ตรงตามธรรมชาติ การทำสวนนั้นก็ทำให้เกิดความสุขทันทีตลอดเวลาที่ทำงาน

แพทย์ก็เช่นเดียวกัน เมื่อทำงานด้วยความต้องการผลที่ตรงไปตรงมาของการทำงาน คือรักษาคนไข้โดยต้องการให้คนไข้หายโรค อยากเห็นคนไข้หายโรค อยากเห็นผลของการรักษา พอเห็นคนไข้หายโรค หรือสุขภาพดีขึ้น ก็ดีใจ จะมีความสุขทันทีที่เห็นผลการทำงานของตัวเอง

ฉะนั้น จิตใจที่สร้างขึ้นแบบนี้ จะทำให้ได้ความสุขแท้ที่เป็นพื้นฐาน คือ ความสุขจากงานที่ได้ผลตามวัตถุประสงค์ของมัน ซึ่งเป็นผลตามธรรมชาติ

แม้แต่ในการเล่าเรียน ถ้าเลือกเรียนด้วยความรักวิชาชีพ แพทย์จริงๆ คือการที่จะช่วยทำให้คนหายจากโรคภัยไข้เจ็บ ก็จะตั้งใจเรียน เต็มใจเรียน มีความสุขในการเรียน แต่ถ้าเลือกเรียน

เพราะรักษาศีพแพทย์ในแง่ที่จะได้ค่าตอบแทนสูง ก็ไม่ได้รักษาศีพแพทย์จริง เพราะต้องการผลที่ไม่ตรงกับความหมายของวิชาศีพแพทย์ ก็จะเป็นการเรียนอย่างฝืนธรรมชาติ

ถ้าตอนเรียนไม่สามารถเปลี่ยนใจให้รักษาศีพแพทย์จริงๆ ได้ ก็จะทำให้เรียน ไม่มีความสุขตั้งแต่เรียนไปเลย

๓. ความสุขจากการได้ช่วยเหลือชีวิตของเพื่อนมนุษย์ อะไรจะมีค่ามากกว่าชีวิต เราพูดกันว่าเวลาเป็นเงินเป็นทอง นั้นเป็นเวลาในความหมายของนักธุรกิจ แต่เวลาของแพทย์นั้นยิ่งกว่าเงินทอง เวลาของแพทย์นั้นมีค่าเป็นชีวิตมนุษย์เลยทีเดียว

ฉะนั้น เราจะต้องพูดว่า **เวลามีค่าเป็นชีวิต** ทุกขณะนั้นสำคัญที่ว่าชีวิตจะอยู่หรือจะไป แพทย์นั้นให้ชีวิตแก่คนไข้ เมื่อการรักษาประสบความสำเร็จได้ช่วยชีวิตของคนไข้ ก็จะเกิดความสุขจากการที่ได้ช่วยชีวิตของเพื่อนมนุษย์ ทำให้เพื่อนมนุษย์พ้นภัย หายโรค หายทุกข์ทรมาน

๔. ความสุขจากความสัมพันธ์ที่ดีงามกับเพื่อนมนุษย์ เมื่อแพทย์ทำงานด้วยความต้องการรักษาศีวิตของเพื่อนมนุษย์ เห็นเขาเป็นชีวิตและอยากให้เขามีความสุข มีความจริงใจ ก็เกิดความสัมพันธ์ที่ดีกับคนไข้ กับเพื่อนมนุษย์ กับญาติคนไข้

เมื่อเราสัมพันธ์กับคนไข้ได้ดี ก็เกิดความสุข เกิดไมตรีกับเพื่อนร่วมโลก คนไข้ รวมทั้งประชาชนทั่วไปซึ่งก็อยู่ในฝ่ายของคนไข้ มีความรู้สึกที่ดีต่อแพทย์ เคารพนับถือด้วยจริงใจ เจอกันด้วยความรู้สึกที่ดี ขึ้นอกขึ้นใจ ซาบซึ้งใจ ก็เป็นความสุขชนิดหนึ่งที่ไม่ต้องไปคอยรอจากผลประโยชน์ ในฐานะที่เป็นมนุษย์ ซึ่งเป็นสัตว์สังคม ความสุขชนิดนี้เป็น

ความจำเป็นพื้นฐานอย่างหนึ่งที่จะให้ชีวิตอยู่ด้วยดี

ถ้าไม่มีความรักความปรารถนาดีต่อคนไข้ และไม่มีความจริงใจต่อคนไข้แล้ว นอกจากไม่ได้ความสุข ก็จะมี ความเครียดในตัวเอง และสร้างบรรยากาศแห่งความเครียดให้เกิดขึ้นด้วยความสูญเสียในด้านความสุขก็จะแผ่ขยายออกไป

๕. ความสุขจากการเห็นคุณค่าแห่งชีวิตของตนเอง ว่าชีวิตเราเกิดมานี้ได้ทำประโยชน์แก่โลก ได้ช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ ได้มีส่วนสร้างสรรค์พัฒนาแก้ปัญหาของสังคม มองเห็นชีวิตของตัวเองเกิดมามีคุณค่าขึ้นมา นี่ก็เมื่อใดก็มีความภูมิใจ ซึ่งจะเป็นความสุขที่คงอยู่ไปนาน

แม้ภายหลังวางมือจากการแพทย์ไปแล้ว แพทย์ที่มีคุณธรรมช่วยชีวิตเพื่อนมนุษย์มามาก ต่อไปทำงานไม่ไหวแล้ว พักผ่อน ร่างกายอ่อนแอลง จะนึกถึงงานที่ตนได้ทำมา ได้ช่วยเหลือชีวิตเพื่อนมนุษย์ ความรู้สึกในคุณค่าของชีวิตตนก็เกิดขึ้น มีปีติภูมิใจ มีความสุขอยู่ตลอดเวลา ซึ่งความสุขอันนี้เงินทองก็ช่วยไม่ได้ ทดแทนไม่ได้

๖. ความสุขจากการได้เห็นชีวิตของตน พัฒนาสู่ความไพบูลย์ยิ่งขึ้นๆ ไป ถ้ามองในแง่ธรรม ชีวิตของทุกคนต้องการเข้าถึงสิ่งที่ดีงามยิ่งขึ้น เมื่อเราดำเนินชีวิตถูกต้อง ทำความดีงาม ชีวิตของเรา ก็เข้าถึงความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น เป็นชีวิตที่เต็มยิ่งขึ้น

ที่ว่ามานี้ก็เป็นเรื่องที่ต้องพิจารณาหลายชั้นว่า ถ้าเราปรับชีวิตให้ถูกต้อง แม้แต่เพียงตัวงานแท้ๆ ยังไม่ต้องพูดถึงผลประโยชน์ตอบแทน เราก็จะได้รับประโยชน์แม้แต่กับตัวเอง คือทั้งสังคมก็ได้ และชีวิตของตัวเองก็ได้ด้วย

เมื่อทำได้แบบนี้ ความหวังจากคนไข้ ความพอใจ ความไว้วางใจ ความศรัทธาก็อยู่ด้วยในตัว และตัวแพทย์เองก็มั่นใจในคุณค่าแห่งชีวิตของตน ไม่เกิดความมัวหมองขุนข้องใจ ที่เกิดจากความบกพร่องในการทำงานที่ไม่ตรง ไม่จริงใจ ไม่ซื่อสัตย์ต่อการงานของตนเอง

อย่างไรก็ตาม การที่จะทำให้ได้ผลดีอย่างนี้โดยสมบูรณ์ จะต้องอาศัยหลักการที่เป็นมาตรฐาน ๒ ข้อ ต่อไปนี้ มาช่วยหนุน คือ

๑. ใช้ปัญญาเต็มที่ หมายความว่า ในเวลาทำงาน มีความมั่นใจตัวเองว่าทำได้ด้วยปัญญาเต็มที่ ด้วยความสามารถเต็มที่ เมื่อจะรักษาคนไข้รายหนึ่ง เราได้ทำการรักษาโดยใช้สติปัญญาความสามารถ ใช้ปัญญาความรู้เต็มที่แล้ว ได้แสวงหาหนทางวิธีการและแหล่งปัญญาแหล่งความรู้ต่างๆ อย่างดีที่สุดแล้ว เปิดโอกาสแก่คนไข้เต็มที่แล้ว ได้แค่ไหนก็แค่นั้น

๒. ทำด้วยเจตนาดี คือ เจตนาดีต่อคนไข้ ตั้งใจรักษา มีความหวังดีต่อชีวิตของคนไข้ รักษาด้วยจิตใจที่มีเมตตากรุณา

ถ้าได้ ๒ อย่างนี้เป็นหลักประกัน ได้แค่ไหนก็แค่นั้น แล้วจะสบายใจ โดยเฉพาะแพทย์ที่ทำงานด้วยใจบริสุทธิ์ ทำงานด้วยความตั้งใจจริง เมื่อรักษาแล้ว ผลการรักษาไม่เป็นไปตามที่หวัง คนไข้หนักลง หรือตายไป ก็มักไม่สบายใจ หลัก ๒ ข้อนี้ก็จะ เป็นมาตรฐาน หรือเป็นที่ยึดตัวเอง

ฉะนั้น ในเวลารักษาหรือทำงานแต่ละชิ้น ต้องมี ๒ ข้อ คือ

๑. ทำด้วยปัญญา ความสามารถ ให้ถึงที่สุด

๒. ทำด้วยเจตนาที่บริสุทธิ์ คือคิดช่วยเหลือเขาอย่างแท้จริง

อะไรจะเกิดขึ้น ก็ได้ทำดีที่สุดแล้ว ไม่ต้องเสียใจ ส่วนเรื่อง

เงินทอง ถ้าหากว่าเราตั้งอยู่บนฐานทั้ง ๒ ข้อนี้แล้ว ก็รับประกันเอา คือถึงจะมีเรื่องระบบผลประโยชน์ ถ้ามีฐานอย่างนี้แล้วจริยธรรมก็อยู่ได้ ถ้าทำอย่างนี้ได้ ก็เป็นความหวังของคนไข้ไปด้วยในตัว โดยไม่ต้องพูดถึงความหวังของคนไข้กันให้มาก

ถ้าแพทย์อยู่ในบทบาทที่แท้ คนไข้ไม่จำเป็นต้องหวัง

ในสังคมปัจจุบันนี้ คือในสังคมไทยที่มีวัฒนธรรมอย่างนี้ คนก็ยังยึดติดอยู่กับวัฒนธรรมเดิม อย่างน้อยในใจก็มีความคิดอยู่ว่า ถึงอย่างไรก็ให้เหลือคนสักกลุ่มสองกลุ่ม ไว้เป็นที่เคารพนับถือของเราเถิด

ถ้าแพทย์ยังเป็นอย่างที่ว่ามานี้ ก็หมายความว่า วงการแพทย์หรือสถาบันแพทย์ยังเป็นความหวัง เป็นที่ศรัทธา เป็นที่เคารพให้ความมั่นใจแก่ประชาชนอยู่ได้ต่อไป

พร้อมนั้น เราก็ยอมรับสภาพความเป็นจริงของระบบแข่งขันธุรกิจนี้ว่า ถึงจะมีบ้างก็ไม่ใช่ไร เพราะว่าแพทย์ก็อยู่ในภาวะที่ดีที่สุดแล้ว หมออีกจะอยู่ในกลุ่มคนพิเศษของสังคมต่อไป พิเศษไม่ใช่ในแง่อภิสิทธิ์ แต่พิเศษในแง่ของคุณธรรม ซึ่งหมายถึงความเคารพนับถือ

พูดอีกแง่หนึ่งก็คือ เหมือนกับครูเวลานี้ เราพูดกันว่า ในสังคมไทย ครูเคยเป็นปูชนียบุคคลของสังคม เคยมีครูพูดว่า ไม่เอาอย่าพูดแบบนี้ เพราะอะไร เพราะครูเองไม่อยากและไม่ยอมเป็นปูชนียบุคคล ในกรณีนี้ก็คือว่า คนไข้หรือสังคมยังหวังจะให้แพทย์เป็นที่เคารพบูชา แต่มีปัญหาว່ว่าแพทย์หรือหมอจะยอมตนให้เป็นที่เคารพหรือไม่ หรือจะเป็นเหมือนครู ซึ่งก็ต้องถามกันต่อไป อันเป็นเรื่องที่น่าเป็นห่วง รวมทั้งพระด้วย เวลานี้พระก็เป็นปัญหาอยู่ไม่น้อย

เป็นอันว่าหมดเวลาแล้ว จะขอปิดท้ายนิดหน่อย บทบาทของหมอนั้นเป็นได้หลายอย่างในเวลาเดียวกัน บางอย่างก็ไปด้วยกันได้ บางอย่างก็ขัดกัน มีบทบาทอะไรบ้าง

๑. บทบาทของผู้ประกอบวิชาชีพแพทย์
๒. บทบาทของนักธุรกิจ
๓. บทบาทของแพทย์โดยตรง
๔. บทบาทของผู้เชี่ยวชาญ และ
๕. บทบาทของผู้นำสังคม

บทบาทเหล่านี้แพทย์เป็นได้ทั้งหมด แต่บางอย่างขัดกัน เช่น บทบาทของผู้ประกอบอาชีพแพทย์ กับบทบาทของนักธุรกิจ ตอนนี้ต้องเลือกว่าจะเอาแค่ไหน เช่น บทบาทของผู้ประกอบวิชาชีพแพทย์ ซึ่งหมายถึงบทบาทของแพทย์ในฐานะเป็นผู้ประกอบอาชีพอย่างหนึ่งที่ตนถนัด อันนี้เป็นธรรมชาติของคนทุกคนอยู่ในโลกต้องมีอาชีพเพื่อจะได้เลี้ยงตัวได้ สังคมจะได้มีระบบแบบแผน ด้วยบทบาทนี้แพทย์ก็เป็นคนทำมาหาเลี้ยงชีพอย่างหนึ่ง แต่ถ้าเลยจากนั้นไปอีกชีวิตระดับหนึ่ง แพทย์นั้นก็จะเป็นนักธุรกิจ

เราจะเอาแพทย์ในบทบาทผู้ประกอบวิชาชีพแพทย์ หรือในบทบาทนักธุรกิจ นี่เป็นทางเลือกที่สำคัญอย่างหนึ่ง

ถ้าบทบาทธุรกิจขึ้นมานำเมื่อไร เกณฑ์วัดความสำเร็จของการประกอบวิชาชีพแพทย์ก็จะเปลี่ยนไปด้วย เช่น เมื่อตั้งโรงพยาบาลขึ้นมาโรงหนึ่ง เกณฑ์วัดความสำเร็จ แทนที่จะหมายถึงการทำให้ประชาชนพลเมืองผ่อนคลายจากโรคร้ายไข้เจ็บมีสุขภาพดีขึ้น ก็จะมีหมายถึงการได้เงินกำไรสูงสุด

ถ้าถึงตอนนี้ ผลที่ต้องการของแพทย์ก็จะไม่ตรงกับเหตุผลที่แท้จริงตามธรรมชาติ และบทบาทของแพทย์ก็จะขัดแย้งกับความหวังของคนไข้อย่างชัดเจน และเมื่อนั้น การแพทย์ที่เป็นเครื่องแก้ปัญหาสังคม ก็จะกลายเป็นปัญหาสังคมไปเสียเอง

ถึงอย่างไรก็ตาม บทบาทที่เป็นตัวยืนก็คือบทบาทแพทย์ บทบาทแพทย์ ไม่ใช่อย่างเดียวกับบทบาทผู้ประกอบการวิชาชีพแพทย์ แต่หมายถึงบทบาทที่ตรงความจริงตามธรรมชาติ ที่เป็นเหตุผลในตัวของมันเอง กล่าวคือเป็นบทบาทของผู้ทำหน้าที่หรือทำงานในการบำบัดโรค ช่วยให้คนไข้หายจากโรคร้ายไข้เจ็บ และมีสุขภาพดี นี่คือนิยามบทบาทโดยตรงยืนพื้น ซึ่งจะต้องรักษาไว้ให้ได้

ต่อไป บทบาทผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งเน้นทางวิชาการว่าเชี่ยวชาญด้านโน้นด้านนี้ เป็นตัวประกอบเข้ามาเสริมบทบาทแพทย์ก็ได้ แต่ไม่เหมือนกัน

ข้อสุดท้าย คือ บทบาทผู้นำสังคม ในฐานะที่แพทย์เป็นบุคคลชั้นนำ มีสติปัญญาสูง มีสถานะ โอกาส และอิทธิพลในสังคมสูง ควรจะเป็นผู้นำในการสร้างสรรค์และแก้ปัญหาของสังคม

ที่นี้บทบาทไหนที่ตรงตามธรรมชาติที่สุด ก็เอาบทบาทนั้นเป็นหลัก หรือตั้งเป็นแกนไว้ ก็คือบทบาทแพทย์ที่ว่านี้ บทบาทแพทย์นี้ต้องเข้าใจกันให้ชัดว่าเป็นบทบาทของการทำหน้าที่ตรงตามเหตุผลโดยธรรมชาติอย่างแท้จริง เราก็นำบทบาทแพทย์ที่แท้จริงนี้เป็นฐาน บทบาทอื่นก็เสริมเข้ามา และก็ทำให้ได้ผลดียิ่งขึ้น อันไหนขัดกันเราก็แก้ไขไป

บัดนี้ อาตมภาพได้พูดมาเกินเวลาแล้ว ไม่มีโอกาสที่จะ

อธิบายอะไรอีก ก็คิดว่าเป็นแง่คิดตามสมควร

ถ้าเป็นไปได้อย่างนี้ ก็ไม่ต้องพูดถึงความหวังจากคนไข้ เพราะว่าถ้าเข้าถึงความจริงตามธรรมชาติ มันก็เป็นเรื่องของกฎธรรมดา จะต้องไปพูดถึงความหวังอะไรของคนไข้ คนไข้ไม่ต้องหวังหรอก ไม่ต้องพูดถึงความหวังจากคนไข้ มันดีกว่าการที่คนไข้จะหวังเสียอีก ฉะนั้นอาตมภาพจึงไม่อยากจะพูดถึงความหวังจากคนไข้ เพราะว่าคนไข้บางทีก็หวังผิดหวังถูก ดีไม่ดีก็หวังผิดจากแพทย์เสียอีก ฉะนั้นก็ให้ว่ากันตรงไปตรงมาตามธรรมชาติ

เป็นอันว่า ถ้าแพทย์เข้าถึงความจริงของธรรมชาติ รักษาบทบาทที่แท้ตามธรรมชาติ ก็จะมีผลดีแน่นอนยิ่งกว่าความหวังจากคนไข้ และจะเป็นฐานที่มั่นคงรองรับบทบาททุกอย่าง โดยที่บทบาทอื่นจะมาเป็นเพียงส่วนประกอบที่ทำให้แพทย์เป็นผู้มีชีวิตที่สร้างสรรค์พัฒนาสังคม เพื่อจะได้แก้ปัญหาของมนุษย์ นำโลกไปสู่ความสุขและความร่มเย็น พร้อมกับที่แพทย์เองก็มีชีวิตที่ดีงาม มีความสุขอยู่ในตัวเองแท้จริงด้วย

อาตมภาพขออนุโมทนาทุกท่านที่มาประชุม ถ้ามีอะไรผิดพลาดไปก็ขอประทานอภัยด้วย ขอตั้งจิตอาราธนาคุณพระศรีรัตนตรัยให้ทุกท่าน เจริญด้วยจตุรพิธพรชัย และมีความร่มเย็นเป็นสุขในพระธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าโดยทั่วกันตลอดกาลทุกเมื่อ

คำกล่าวนำ

ของ

นายแพทย์กมล สิ้นขวานนท์

ประธานราชวิทยาลัยอายุรแพทย์แห่งประเทศไทย

กราบนมัสการ พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระเทพเวที ท่านคณบดี สมาชิก
ราชวิทยาลัยอายุรแพทย์ และท่านผู้มีเกียรติที่เคารพ

เช้าวันนี้ นับได้ว่าเป็นโอกาสอันประเสริฐ ที่นอกจากเราจะได้รับฟังความคิด แนวความคิด ประสบการณ์ในเรื่องวิชาการแพทย์ และวิชาทางแพทย์และวิทยาศาสตร์ที่เกี่ยวข้องด้วยแล้ว ทางคณะผู้บริหารฯ ก็ถือว่าเป็นโอกาสอันดีที่จะได้รับฟังธรรมกถา จากพระคุณเจ้า เจ้าคุณพระเทพเวที ในเรื่อง "อายุรแพทย์กับปัญหาจริยธรรม" ซึ่งคงจะเป็นประโยชน์แก่พวกเราเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในสมัยที่วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีทางด้านการแพทย์ก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็ว และที่สำคัญอย่างยิ่งก็คือ สื่อมวลชนเวลานี้ อะไรเกิดขึ้น ใช้เวลาผ่านดาวเทียมเกือบจะทันทีที่เหตุการณ์เกิดขึ้น ดันข่าวก็กระจายไปได้ทั่วโลก ที่จะมีเวลาคำนึงถึงเรื่องจริยธรรม เป็นเรื่องสำคัญ

กระผมขอเรียนว่า แพทย์ธรรมดาก็มีจริยธรรมอยู่แล้ว เหมือนสามัญชนทั้งหลายที่เป็นสัตบุรุษ แต่สังคมนั้นหวังว่า เราจะมีจริยธรรมในระดับที่สูงขึ้น หรือไม่ก็เคร่งครัดกว่าเดิม ในฐานะที่

แพทย์ประกอบวิชาชีพเวชกรรม

แม้ว่าแพทย์บางท่านจะไม่ได้ประกอบวิชาชีพเวชกรรม แต่ ถ้าท่านใดประกอบวิชาชีพเวชกรรม กระผมว่านอกจากจริยธรรมที่ จะหนักหนาขึ้นแล้ว ยังก้าวล่วงไปสู่กฎหมาย มีกฎหมายออกมา ควบคุมด้วย และเราก็เกี่ยวข้องทั้งเกิด ตาย และระหว่างกลาง มีอยู่ เสมอ ซึ่งกระผมจะไม่กล่าวให้ยาวความ

การที่จะกล่าวแนะนำ ท่านเจ้าคุณพระเทพเวที โดยใช้เวลา สั้นนั้น ก็เป็นการยาก เพราะกระผมเชื่อว่าท่านผู้สนใจมาในวันนี้ ส่วนมากก็ได้เคยกราบนมัสการท่านอย่างใกล้ชิด หรือได้ติดตามงาน ของท่านอยู่แล้ว ซึ่งผมจะไม่กล่าวถึงคุณวุฒิการศึกษาของท่าน ผม เชื่อว่าท่านรู้ดี

งานหนึ่งซึ่งบุคคลกล่าวถึงในยุคปัจจุบันนี้ คือ หนังสือ เรื่อง พุทธธรรม ของท่าน ตั้งแต่ฉบับเดิมที่พิมพ์ ๒ ครั้ง และฉบับขยาย ความซึ่งพิมพ์ครั้งที่ ๓ และกระผมเพิ่งทราบจากท่านเมื่อสักครู่ ว่า ฉบับครั้งที่ ๔ ได้พิมพ์ออกมาประมาณเดือนหนึ่งแล้ว อันนี้ก็เป็น ที่ กล่าวขวัญและเป็นที่ยกย่องว่าเป็นตำรา และในเรื่องอรรถรสก็ได้รับ รางวัลในด้านวรรณกรรมแล้ว

เพราะฉะนั้น เพื่อให้ไม่เปลืองเวลาต่อไปในการกล่าวในด้าน นี้ กระผมขอถือโอกาสนี้ ขออาราธนาพระคุณเจ้าได้โปรดแสดง ธรรมกถา และหวังว่าพวกเราคงจะได้รับประโยชน์ และน้อมนำไป ปฏิบัติ

ขอกราบอาราธนา

อายุรแพทย์กับปัญหาจริยธรรม*

ขอเจริญพร ท่านผู้เป็นประธาน ท่านคณบดี ท่านอาจารย์แพทย์ และท่านผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่าน

ในวันนี้ อาตมภาพได้รับอาราธนามาโดยกำหนดให้พูดในหัวข้อเรื่อง อายุรแพทย์กับปัญหาจริยธรรม พอดีว่า ที่ประชุมนี้ ตอนนี้มีผู้ที่ร่วมประชุมมาน้อยหน่อย เข้าใจว่าคงจะติดมาก ก็คงจะได้พูดแบบสบาย ๆ เป็นกันเองไปพลาง ๆ

บุคคลภายนอก เช่นอาตมภาพ เวลาได้รับนิมนต์หรือได้รับเชิญให้มาพูดเกี่ยวกับเรื่องทางแพทย์ โดยเฉพาะในเรื่องที่เป็นปัญหาบางที่ก็ไม่ค่อยสบายใจนักที่จะพูด เพราะอาจจะต้องมีการวิจารณ์ตามปกติในสังคมไทยเรามีความเคารพนับถือแพทย์ ถือว่าเป็นผู้มีพระคุณแก่ชีวิต และคนไทยจำนวนมากหรือคนทั่วไป ก็ต้องเคยได้รับการช่วยเหลือดูแลรักษาจากแพทย์ไม่มากนักน้อย อย่าง อาตมภาพผู้พูดเอง ก็ได้รับความเอื้อเฟื้อจากแพทย์อยู่เสมอ ย่อมระลึกถึงคุณความดีของแพทย์ทั้งหลาย และแพทย์จำนวนมากทีเดียว ก็เป็นผู้ที่มีคุณธรรมมีเมตตากรุณา ก็ทำให้เกิดความประทับใจ

อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันนี้ เราได้ยินได้ฟังคำวิจารณ์เกี่ยวกับ

* ปาฐกถาพิเศษ ในการประชุมวิชาการกลางปี ๒๕๓๒ ของราชวิทยาลัยอายุรแพทย์ ๔ พฤศจิกายน ๒๕๓๒

เรื่องความประพฤติของแพทย์หนานูขึ้น ซึ่งเป็นแนวโน้มที่ไม่ค่อยน่าสบายใจ ถ้ามองในแง่ของความไม่ประมาท เราก็ต้องมาช่วยกันคิดหาทางป้องกันแก้ไขว่า ทำอย่างไรจะให้กิจการแพทย์นี้ เป็นไปด้วยดีตามวัตถุประสงค์ คือเป็นประโยชน์แก่อกุลแก่งศ์ไทยเราให้มากที่สุด พร้อมกันนั้นก็ให้สถาบันแพทย์คงอยู่ในฐานะซึ่งเป็นที่เราควรนับถือต่อไป

แต่ในสภาพปัจจุบันนี้ สิ่งแวดล้อมทางสังคมดูเหมือนไม่ค่อยเอื้อที่จะให้มีการรักษาจริยธรรม เพราะคนมีค่านิยมบริโภคหรือค่านิยมในทางวัตถุมาก และต้องการความมีสถานะในทางสังคมต่างๆ การที่คนเรามีความเห็นแก่ตัวกันมากขึ้น บูชาความพรั่งพร้อมทางวัตถุ มุ่งแต่จะหาเงินทอง จนถึงกับถือเอาการมีทรัพย์สินเงินทองเป็นเครื่องวัดความดีไปก็มี สภาพเช่นนี้เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การรักษาจริยธรรมเป็นไปได้ยาก เพราะจริยธรรมนั้นเป็นคุณค่าทางจิตใจ และบางทีก็เป็นเรื่องตรงข้ามกับการมีทรัพย์สินเงินทองมาก ไปกันไม่ได้เหมือนการเดินสวนทางกัน ในสภาพนี้เราจะแก้ปัญหากันอย่างไร

ในการพูดถึงเรื่องอายุรแพทย์กับปัญหาจริยธรรมนั้น มีแง่ที่จะพูดได้น้อย ๒ อย่าง คือ

๑. ปัญหาจริยธรรมที่ตัวแพทย์เองว่า แพทย์นั้นเป็นผู้มีจริยธรรมหรือไม่ แพทย์ประพฤติผิดจากจริยธรรมอย่างไร

๒. ปัญหาจริยธรรมที่แพทย์ต้องไปประสบ และคิดแก้ไข ตัดสินใจ

แง่ที่หนึ่งเป็นปัญหาที่จิตใจของแพทย์เอง ว่ามีคุณธรรมที่จะ

ประพฤติกิริยธรรมหรือไม่

ส่วนในแง่ที่สองเป็นปัญหาทางปัญญา คือต้องใช้ปัญญา
พินิจพิจารณาในการแก้ไขปัญหามารยาทที่ตนต้องประสบ หรือจะ
ต้องตัดสินใจเลือก

ในที่นี้ จะต้องพูดทั้ง ๒ แง่เท่าที่เวลาจะอำนวย

ปัจจัยที่ส่งเสริมและบั่นทอนจริยธรรม

สำหรับคนไทย โดยทั่วไปแล้วมีความเคารพนับถือแพทย์ ให้เกียรติแก่แพทย์ สภาพที่ว่าเป็นไปตามวัฒนธรรมของไทยเรา ซึ่งเกิดจากการสั่งสมอบรมกันมา เป็นพื้นฐานทางวัฒนธรรมที่มีมานานแล้ว เพราะฉะนั้น ถ้าสมมติว่า จะมีความเปลี่ยนแปลงในเรื่องความประพฤติของแพทย์ไปบ้าง แต่การสั่งสมอบรมทางวัฒนธรรมที่ฝังลึกมานานนั้น ก็จะทำให้ความเคารพนับถือของประชาชนที่มีต่อแพทย์นั้นยังคงมีอยู่

ส่วนในทางแพทย์ก็เช่นเดียวกัน ไม่ว่าในหลักสูตรแพทย์จะมีเนื้อหาเกี่ยวกับการอบรมทางจริยธรรมหรือไม่ก็ตาม แต่สภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม ก็ทำให้แพทย์จำนวนมากยังคงรักษาจริยธรรมไว้ได้ คืออาศัยสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมมาช่วยทำให้เป็นคนมีความเมตตากรุณา มีน้ำใจ เป็นต้น

จากนี้เราจะเห็นว่า องค์ประกอบสำคัญที่จะช่วยกำหนดในเรื่องจริยธรรมนี้ ด้านหนึ่งก็คือ สภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม

วัฒนธรรมนี้เป็นตัวกำหนดใหญ่ ที่ควรจะต้องนำมาพิจารณา เวลานี้เรามีวัฒนธรรม ๒ ด้านมาตึงกันอยู่ หรือมาคานมาต้านกันอยู่ ด้านหนึ่งเป็นปัจจัยที่ส่งเสริมจริยธรรม และอีกฝ่ายหนึ่งเป็นปัจจัยที่บั่นทอนจริยธรรม

ปัจจัยที่ส่งเสริมจริยธรรม

ปัจจัยที่ส่งเสริมจริยธรรมนั้น แบ่งอย่างคร่าว ๆ เป็นหัวข้อใหญ่ ๆ หรือปัจจัยที่สำคัญก็มี ๒ อย่าง ดังนี้

ปัจจัยที่หนึ่ง คือ วัฒนธรรมน้ำใจ ที่ได้กล่าวไปเมื่อครู่นี้แล้ว ซึ่งได้สั่งสมมาในวัฒนธรรมของเราในประวัติศาสตร์สังคมอันยาวนาน วัฒนธรรมน้ำใจนี้เราพูดถึงกันเสมอ และชาวต่างประเทศมาเมืองไทยก็ประทับใจว่า คนไทยเป็นคนมีน้ำใจ และวัฒนธรรมน้ำใจนี้ เราเห็นปรากฏเด่นในบุคคลบางกลุ่มที่เราเคารพนับถือเป็นพิเศษ เช่น อย่างแพทย์เป็นต้น ซึ่งเป็นผู้ที่ดูแลเกี่ยวกับชีวิตของคนไข้ จึงต้องเป็นคนที่มีเมตตากรุณา มีความหวังดีต่อผู้อื่น คุณสมบัตินี้เป็นสิ่งที่สั่งสมมาทางวัฒนธรรม และเป็นปัจจัยที่เกื้อหนุนส่งเสริมความมีจริยธรรม

แต่ในสภาพปัจจุบันนี้ การที่เรามีปัญหา ก็เพราะว่าวัฒนธรรมน้ำใจกำลังลด หรือกำลังหดหายไป คนทั่วไปในสังคมกำลังอยู่ในระบบแข่งขัน เอาแต่ตัวเองมากขึ้น เป็นธรรมดาว่าการที่ต้องคิดเห็นเอาแต่ตนเองนั้น ย่อมทำให้ความมีน้ำใจต่อกันลดน้อยลง วัฒนธรรมน้ำใจนี้เป็นปัจจัยที่หนึ่ง ที่จะต้องกำหนดไว้ว่าเป็นตัวเอื้อต่อการส่งเสริมจริยธรรม

ปัจจัยที่สอง คือ แรงจูงใจในการทำงาน หรือบางทีจะเรียกว่าวัฒนธรรมในการทำงานก็ได้ แรงจูงใจในการทำงานหรือทำหน้าที่ชนิดที่เป็นตัวเอื้อหรือส่งเสริมจริยธรรมที่สำคัญก็คือ แรงจูงใจที่ตรงไปตรงมาตามธรรมชาติ หมายความว่า เมื่อเราทำงานอะไรก็ตาม

หรือทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดก็ตาม เราก็ทำเพื่อวัตถุประสงค์ของงานนั้น เพื่อผลของการกระทำนั้นโดยตรง เช่นว่าเรียนหนังสือ ก็เรียนเพื่อให้ได้ความรู้ ถ้ารักษาโรคก็เพื่อให้คนไข้หายจากโรค ให้มีสุขภาพดี ความมุ่งหมายของอาชีพแพทย์ก็เพื่อผลที่ว่านี้ คือเพื่อทำให้คนมีสุขภาพดี หายโรคหายภัย แรงจูงใจอย่างนี้ เป็นแรงจูงใจที่ตรงไปตรงมาตามธรรมชาติในการกระทำทุกอย่าง ซึ่งทางพระเรียกว่า ฉันทะ

แต่ในสังคมปัจจุบันนี้ แทบจะทุกวงการ แม้แต่ในการศึกษา เราจะเห็นว่า โดยทั่วไปเราไม่ได้ทำให้คนมีแรงจูงใจนี้ อย่างน้อยเราไม่ได้ช่วย ไม่ได้เรียกร้องให้เขาเริ่มต้นการกระทำของเขาด้วยแรงจูงใจนี้ อย่างมาก เราก็ทำให้แรงจูงใจชนิดนี้ค่อย ๆ เลือนลางหรือจางหายไปจากตัวเขาเลยทีเดียว ในการศึกษาปัจจุบันนี้จะมีภาวะขาดแคลนแรงจูงใจที่ตรงไปตรงมานี้มาก คือ จะให้คนทำอะไรก็ไม่ใช่เพื่อผลดีที่เป็นวัตถุประสงค์ของการกระทำนั้น แต่กลายเป็นว่าทำเพื่อผลดีของตัวเองคนที่ทำนั่นเอง คือไม่ทำเพื่อวัตถุประสงค์ของงาน แต่มีวัตถุประสงค์ของคนซ้อนขึ้นมา แล้วคนทำเพื่อวัตถุประสงค์ของคน ไม่ใช่ทำเพื่อวัตถุประสงค์ของงาน

ที่ว่าทำเพื่อวัตถุประสงค์ของคนก็เช่นว่า เรียนตามระบบค่านิยม ที่มุ่งเพื่อหารายได้ เพื่อหาตำแหน่งฐานะ เพื่อการเลื่อนสถานะทางสังคม ถ้าเราจะเรียนอะไร เราก็ไม่ได้เรียนเพราะรักวิชานั้น ไม่ได้เรียนเพราะต้องการจะทำให้ผลของวิชาการนั้นเกิดขึ้น หรือให้วิชาการนั้นอำนวยประโยชน์ที่เป็นคุณค่าของมันแก่มนุษย์ แต่เราเรียนเพราะเห็นว่ามันจะเป็นช่องทางให้เรามียาได้มาก หรือได้มีตำแหน่งฐานะ

ก็เลยกลายเป็นว่า ตัวฉันเอง ซึ่งเป็นแรงจูงใจที่ตรงไปตรงมาในการทำงานนั้น มันหดหายไป หรือเป็นเพียงตัวประกอบ ไม่ใช่เป็นตัวเด่น ไม่ใช่เป็นตัวหลักในการกระทำ แต่ตัวหลักหรือปัจจัยนำกลายเป็นแรงจูงใจในการกระทำเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัว ซึ่งเป็นแรงจูงใจที่ทางพระเรียกว่า *ตัณหา* ในสังคมของเราขณะนี้ แรงจูงใจแบบฉันทะเล้นหายไปมาก หรือแทบจะไม่มี

เมื่อเริ่มระบบการศึกษาสมัยใหม่ ในสมัย ร.๕ เราจัดการศึกษา เพื่อเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างสรรค์ปรับปรุงประเทศชาติ ให้เจริญก้าวหน้า และพร้อมกันนั้น การศึกษาก็เป็นช่องทางให้คนได้เข้ารับราชการมียศศักดิ์ มีตำแหน่งฐานะและมีทรัพย์สินเงินทอง ความหมายแง่ที่สองนี้เด่นชัดมากสำหรับคนทั่วไปในสังคม จนกระทั่งว่า ต่อแต่นั้นมา เมื่อคนไทยเรามองการศึกษา เราไม่ได้มองในความหมายที่ว่าเป็นเครื่องช่วยพัฒนาชีวิตและสังคม หรือทำให้คุณภาพชีวิตดีขึ้น แต่เรามองการศึกษว่าเป็นเครื่องมือที่จะช่วยเลื่อนสถานะทางสังคม และเป็นช่องทางสำหรับหารายได้ส่วนตน

ถ้าแพทย์เล่าเรียนหนังสือ หรือทำงานด้วยฉันท์ อันเป็นแรงจูงใจที่ตรงไปตรงมา ตามวัตถุประสงค์ของการทำงาน คือรักษาโรค เพื่อให้คนหายโรค ให้เขามีสุขภาพดี ถ้าทำงานด้วยแรงจูงใจนี้ และประกอบด้วยวัฒนธรรมน้ำใจ คือ มีความเมตตากรุณา อย่างนี้จริยธรรมก็มาเต็มที่ย่างแน่นอน เพราะฉะนั้น ปัจจัย ๒ อย่างนี้จึงเป็นตัวการสำคัญมากในการที่จะทำให้เกิดจริยธรรม

ปัจจัยที่ขัดขวางบั่นทอนจริยธรรม

ที่นี้ ปัญหาทางจริยธรรมเกิดขึ้น เมื่อ

๑. วัฒนธรรมน้ำใจขาดหายไป และ
๒. แรงจูงใจในการทำงานเปลี่ยนไปเป็นอย่างอื่น

ทั้งนี้เพราะมีปัจจัยในฝ่ายตรงข้ามเข้ามาบั่นทอนจริยธรรม ปัจจัยฝ่ายตรงข้ามที่มาบั่นทอนจริยธรรม ก็มี ๒ อย่างเช่นเดียวกัน

ปัจจัยที่ ๑ คือ **วัฒนธรรมธุรกิจ**

วัฒนธรรมธุรกิจ มองกิจการต่าง ๆ หรือมองความหมายของการทำงานโดยมุ่งไปที่การหารายได้ ซึ่งจะเข้ามาเสริมกันกับค่านิยมบริโภค ในแง่ที่ว่า จะหาทรัพย์สินเงินทองและสิ่งบำรุงบำเรอหรือฟุ่มเฟือยหรูหราต่าง ๆ มาปรนเปรอความประสงค์ของตนเองในการที่จะมีฐานะดี มีความสะดวกสบายอะไรต่าง ๆ

ในสภาพของวัฒนธรรมธุรกิจนี้ คนที่เล่าเรียน หรือแม้แต่ผู้ที่ประกอบอาชีพแพทย์ ก็จะมีมองอาชีพแพทย์เพียงในแง่ที่เป็นช่องทางหารายได้ ว่าเป็นอาชีพที่มีค่าตอบแทนสูง ไม่ได้มุ่งที่วัตถุประสงค์ของตัวงาน แต่มุ่งที่ค่าตอบแทนเพื่อตนเอง หรือพูดเป็นสำนวนว่าทำงานไม่ใช่เพื่อวัตถุประสงค์ของงาน แต่ทำงานเพื่อวัตถุประสงค์ของคน อันนี้เป็นเรื่องของวัฒนธรรมธุรกิจ

ปัจจัยที่ ๒ คือ **วัฒนธรรมอุตสาหกรรม**

วัฒนธรรมอุตสาหกรรม เข้ามาพร้อมกับวัฒนธรรมธุรกิจ คือ เข้ามากระบบการศึกษาแบบตะวันตก และมากับกิจการแทบทุกอย่างที่มาจากตะวันตก เพราะว่าเมื่อความเจริญจากตะวันตกเข้า

มาก็นำวัฒนธรรมธุรกิจ และวัฒนธรรมอุตสาหกรรมเข้ามาด้วย

วัฒนธรรมอุตสาหกรรมนี้มองชีวิตอย่างเป็นชิ้นเป็นส่วน เหมือนเครื่องจักรกล ไม่ได้มองว่าเป็นชีวิตจิตใจ คล้ายๆ กับมองคน อย่างเป็นวัตถุ ไม่ใช่มองคนเป็นคน ขาดการสัมผัสกับชีวิต หรือไม่มี ความสัมพันธ์ทางจิตใจต่อกัน หมายความว่า ชีวิตต่อชีวิตไม่ได้ สัมผัสถึงกัน จิตใจต่อจิตใจก็ไม่ถึงกัน ไม่เห็นความสำคัญของชีวิต จิตใจ ทำให้เฉยเมยและชินชาต่อชีวิตและความตาย เช่น ไม่มองเห็น ความตายของผู้อื่นว่าเป็นการสิ้นสุดของชีวิตที่มีค่าหรือมีความรู้สึก บางทีมองชีวิตคนเป็นเพียงตัวเลขบนแผ่นกระดาษ หรือเป็นเพียง เบอร์เตียงเบอร์หนึ่งๆ ว่าเบอร์นั้นเอาออกไปเอาเบอร์นี้เข้ามา อะไร ต่างๆ ทำนองนี้ ชีวิตคนเป็นเพียงตัวเลขเป็นเบอร์เตียง เป็นการมอง ชีวิตที่บิดเบือนจากสายตาของธรรมชาติ เรียกว่าเป็นการมองชีวิต อย่างเป็นเครื่องจักรกล และเป็นชิ้นเป็นส่วนที่แยกย่อย ไร้ชีวิตชีวา และไม่คำนึงถึงจิตใจ เวลารักษาก็ค้นหาข้อว้ยวะแยกเป็นแต่ละชิ้นไป ลืมนึกถึงชีวิตคนที่เป็นคน ซึ่งมีจิตใจอยู่ด้วย ฉะนั้น การเกิดการตาย ของคนก็เลยเป็นสิ่งที่ไม่ค่อยมีความหมาย

การมองด้วยสายตาแบบวัฒนธรรมอุตสาหกรรมนี้ ทำให้มี ความเฉยเมยต่อชีวิตและคุณค่าทางจิตใจ

เมื่อปัจจัย ๒ อย่างนี้มาประกอบเข้าด้วยกัน คือ เมื่อวัฒนธรรมอุตสาหกรรมที่ทำให้คนมีความเฉยเมย ไม่เห็นคุณค่าของชีวิต มาประกอบเข้ากับวัฒนธรรมธุรกิจ ซึ่งมองการงานเป็นเรื่องของการ หารายได้ให้แก่ตนเอง

พอวัฒนธรรม ๒ อย่างนี้มาประกอบกันเข้า ก็อาจจะให้เกิด

ภาวะที่ว่าชีวิตคนเป็นเพียงเครื่องมือหารายได้ ฉะนั้น ถ้าไม่มีปัจจัยฝ่ายส่งเสริมจริยธรรมช่วยเหนี่ยวรั้งไว้ ก็อาจจะทำการแม้แต่จะเกิดความเสียหายแก่ชีวิตก็ได้ เพื่อให้ตนมีรายได้ขึ้นมา อันนี้ก็เป็นปัญหาทางจริยธรรม

ถ้ามีวัฒนธรรมอุตสาหกรรมกับวัฒนธรรมธุรกิจอย่างเดียว ไม่มีวัฒนธรรมน้ำใจ และแรงจูงใจที่ถูกต้องในการทำงานแล้วก็จะทำให้ความเสื่อมโทรมทางจริยธรรมเกิดขึ้นอย่างแน่นอน

ในแง่จริยธรรม สิ่งที่สำคัญก็คือความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันระหว่างมนุษย์ สำหรับแพทย์ก็มีความสัมพันธ์กับคนไข้ ความสัมพันธ์ที่ดีก็เป็นจริยธรรม

อย่างไรก็ตาม ระบบวัฒนธรรมอุตสาหกรรม และวัฒนธรรมธุรกิจนั้นไม่เชื่อที่จะทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดี ที่เกื้อกูลต่อชีวิต

วัฒนธรรมอุตสาหกรรมนั้น ไม่มีความสัมพันธ์ระหว่างชีวิตอยู่แล้ว เพราะว่ามันมองชีวิตคล้ายวัตถุ เป็นเครื่องจักรกล เป็นตัวเลขที่ผ่านไปผ่านมา

ส่วนในวัฒนธรรมธุรกิจมีความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนมนุษย์เหมือนกัน แต่ความสัมพันธ์นั้นไม่ตรงไปตรงมา คือไม่ได้ออกจากจิตใจที่แท้จริง อาจจะมีการสอนว่าให้มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อผู้อื่น แต่ในความสัมพันธ์ที่ดีต่อผู้อื่นนั้น เรามุ่งเพื่อหารายได้ให้แก่ตนเอง

พฤติกรรมบางอย่างในวัฒนธรรมธุรกิจนั้น บางครั้งมองดูเฉินๆ ก็คล้ายกับวัฒนธรรมน้ำใจ เพราะคนที่อยู่ในวงวัฒนธรรมธุรกิจนี้ ก็อาจจะยิ้มแย้มแจ่มใสเหมือนกัน แต่โดยที่จริงแล้วเป็นภาวะที่ตรงกันข้าม เรายิ้มนั้นไม่ใช่ยิ้มเพื่อให้เขามีความสุข หรือมี

ความปรารถนาดีต่อเขา แต่เรายืมให้เขาเพื่อที่จะล้างกระเปาะเขา หรือเพื่อผลประโยชน์บางอย่างของตัวเอง คือเรายืมนั้นไม่ใช่เพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตของเขา แต่เรายืมเพื่อกะเปาะของเรา อย่างนี้เป็นวัฒนธรรมธุรกิจ ซึ่งเด่นมากในสังคมตะวันตก

จะเห็นว่า หนังสือของตะวันตกที่เขียนในเรื่องจิตวิทยาเกี่ยวกับความสำเร็จของบุคคล ในการประกอบกิจการทางธุรกิจ เขาจะมองความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างมนุษย์โดยวัดด้วยความสำเร็จของจุดมุ่งหมายทางธุรกิจ ความสัมพันธ์ที่ได้ผลดี ก็คือ ความสัมพันธ์ที่บรรลุจุดมุ่งหมายในเรื่องผลประโยชน์ การสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่นนั้น โดยจุดหมายที่แท้จริงแล้ว ก็มุ่งเพื่อรายได้หรือผลสำเร็จของตน แม้แต่หนังสือของเดล คาร์เนกี ซึ่งเป็นนักเขียนมีชื่อเสียงมากในสมัยหนึ่ง ก็จะเน้นหนักไปในด้านนี้

จริยธรรมที่แท้ จะต้องเกิดจากจิตใจที่มีเมตตากรุณาอย่างแท้จริง การยืมก็ต้องเป็นยืมที่เกิดจากความปรารถนาดีต่อผู้อื่น อันเป็นลักษณะของวัฒนธรรมน้ำใจ วัฒนธรรม ๒ อย่างนี้บางทีแสดงออกคล้ายกัน แต่ให้ผลไม่เหมือนกัน เพราะไม่ได้มาจากพื้นฐานคือสภาพจิตใจอย่างเดียวกัน

คนที่มีเมตตากรุณาอย่างแท้จริงนั้น ย่อมมีความปรารถนาดีต่อผู้อื่น เป็นพื้นฐานจิตใจอยู่ตลอดเวลา การที่เขาจะยืมแถมกับผู้อื่น การที่เขาแสดงออกดีงามต่อผู้อื่น ตลอดจนการที่เขาไปเอาอกเอาใจผู้อื่นนั้น เขาจะทำโดยเป็นอุปนิสัยที่สั่งสมมา ซึ่งเอาใจใส่อยากให้ผู้อื่นมีความสุขสบายใจเท่านั้น ไม่ได้หวังสิ่งหนึ่งสิ่งใดตอบแทน

จะเห็นว่า คนที่มีวัฒนธรรมน้ำใจเช่นนี้ก็มิได้อยู่ในสังคมเป็นจำนวนมาก แต่ในเวลาเดียวกันก็จะมีคนอีกจำนวนหนึ่งที่อยู่ในวัฒนธรรมธุรกิจซึ่งแสดงอาการยี้มแยมแจ่มใส เอาใจใส่ผู้อื่นเพียงเพื่อหวังผลตอบแทนหรือจะทำรายได้ แม้แต่บุคคลคนเดียวกัน บางครั้งก็ยี้มแบบวัฒนธรรมธุรกิจ บางครั้งก็ยี้มแบบวัฒนธรรมน้ำใจ อันนี้เป็นเรื่องของสภาพสังคมปัจจุบันที่มีความซับซ้อนมาก

สำหรับในวงการแพทย์เกี่ยวกับการรักษาโรค วัฒนธรรมธุรกิจจะแสดงตัวให้เห็นชัด เช่นในการให้บริการ ตอนที่อยู่โรงพยาบาลหลวงอาจจะมีหน้าตาแบบหนึ่ง เช่น อาจจะมีความเฉยเมยหรือบึ้งตึง แต่เวลาไปประกอบธุรกิจเอกชน อยู่ในโรงพยาบาลเอกชนกลับยี้มแยมแจ่มใส เอาใจใส่บริการดี กระฉับกระเฉงเป็นต้น สภาพเช่นนี้เป็นเครื่องแสดงให้เห็นว่า พฤติกรรมนั้นเป็นเรื่องของ จริยธรรมที่แท้จริงหรือไม่ วัฒนธรรมน้ำใจที่แท้จริงจะต้องออกมาจากจิตใจที่ประกอบด้วยเมตตากรุณา

เป็นอันว่า ขณะนี้เราอยู่ในสภาพสังคมที่มีแรงต้านอยู่ ๒ ฝ่าย ระหว่างปัจจัยที่ส่งเสริมจริยธรรม กับปัจจัยที่บั่นทอนจริยธรรม

สถานะของแพทย์ในสังคมไทยปัจจุบัน

ในสังคมไทยเราที่ผ่านมานั้น กล่าวได้ว่า เรามีวัฒนธรรมน้ำใจค่อนข้างดี แต่วัฒนธรรมในการทำงาน หรือแรงจูงใจในการทำงานนี้รู้สึกว่า เราจะอ่อนหรือค่อนข้างขาดแคลนมานานแล้ว จึงทำให้ขาดแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ และทำให้กิจการงานต่าง ๆ ไม่ก้าวหน้า

หน้าเท่าที่ควร

คราวนี้เมื่อวัฒนธรรมฝรั่งเข้ามา โดยเฉพาะการแพทย์สมัยใหม่จากตะวันตก ได้เข้ามาพร้อมกับวัฒนธรรมธุรกิจและวัฒนธรรมอุตสาหกรรม และปรากฏว่าได้เข้ามาสู่สังคมไทย ในลักษณะที่กลายเป็นผลประโยชน์แก่แพทย์ ทำให้แพทย์กลายเป็นผู้ได้รับประโยชน์จากวัฒนธรรมทั้ง ๒ สาย ทั้งสายวัฒนธรรมน้ำใจของไทยที่มีมาแต่ก่อน และทั้งวัฒนธรรมธุรกิจที่มาจากต่างประเทศด้วย

ในแง่วัฒนธรรมน้ำใจ แพทย์ก็ได้รับความเคารพนับถือ คนไข้มองแพทย์ด้วยสายตารำลึกถึงคุณความดี ไม่อยากทำอะไรที่จะกระทบกระเทือนน้ำใจ แต่ในเวลาเดียวกันวัฒนธรรมธุรกิจก็ทำให้แพทย์มีรายได้ดี เป็นอาชีพที่มีรายได้สูงมากเป็นพิเศษ

ที่ว่าวัฒนธรรม ๒ สายทำให้เกิดเป็นผลดีต่อแพทย์ ก็คือว่า วัฒนธรรมธุรกิจทำให้แพทย์สามารถประกอบอาชีพมีรายได้สูงมาก แต่ในเวลาเดียวกัน อาศัยวัฒนธรรมน้ำใจ แพทย์ก็ได้รับความเคารพนับถือจากประชาชนด้วย

ตรงกันข้ามกับในสังคมตะวันตก ซึ่งเป็นสังคมที่มีวัฒนธรรมธุรกิจ และวัฒนธรรมอุตสาหกรรมอยู่ด้วยกันด้านเดียว ด้านวัฒนธรรมน้ำใจแทบจะไม่มีเลย คนไข้จะมองแพทย์ เป็นเพียงผู้ที่มาประกอบอาชีพอย่างหนึ่งเหมือนกับอาชีพอื่น ๆ ทั้งหลาย อาจจะเรียกว่าเป็นการรับจ้างรักษา หรืออะไรก็แล้วแต่ ซึ่งจะมีเพียงการให้ค่าตอบแทนต่อกันและกัน และคนไข้ก็มักจะคอยจ้องดู ถ้าแพทย์ทำผิดทำพลาด ก็จะมีการเรียกร้องค่าเสียหาย

เพราะฉะนั้น ในสังคมตะวันตกนั้น คำว่า "sue" (เรียกร้อง

ค่าเสียหาย) จึงเป็นคำที่ใช้กันอยู่เสมอ ด้วยเหตุนี้ในสังคมตะวันตก แม้ว่าในด้านหนึ่งแพทย์จะมีรายได้ดี แต่ก็จะต้องระวังตัวกลัวอยู่เสมอว่าเขาจะ sue

แต่เมื่อมาในสังคมไทย แพทย์ได้ทั้งผลประโยชน์จากวัฒนธรรมธุรกิจ ทำให้มีรายได้สูง และในขณะเดียวกันก็อยู่ในวัฒนธรรมน้ำใจ ซึ่งทำให้ไม่ต้องกลัวว่าชาวบ้านจะ sue แถมยังมีเกียรติได้รับความเคารพนับถืออย่างสูงอีกด้วย

อย่างไรก็ตาม หากแพทย์ไม่สามารถรักษาจริยธรรมไว้ได้ ในไม่ช้านักความรู้สึกเคารพนับถือแพทย์ก็คงจะลดลงไป และเมื่อนั้นวิถีทางในสังคมเองก็จะเปลี่ยนไป การ sue และการอะไรต่างๆ ก็คงจะต้องเกิดขึ้นในสังคมไทยต่อไป อันนี้ก็เป็นเรื่องเกี่ยวกับปัจจัยสำคัญ ๒ ด้าน อย่างละ ๒ ประการ ที่เป็นตัวการส่งเสริมจริยธรรมกับเป็นตัวการบั่นทอนจริยธรรม

-๒-

เหตุใดแพทย์จึงต้องมีจริยธรรม

ในเมื่อจริยธรรมมีสภาพเป็นอย่างนี้ เราก็ควรจะมาพูดกันถึงเหตุผลว่า ทำไมแพทย์จึงต้องมีจริยธรรม จริยธรรมนี้จะเป็นเรื่องขัดขวางอาชีพแพทย์ หรือส่งเสริมอาชีพแพทย์

วัตถุประสงค์ของอาชีพแพทย์นั้น ได้กล่าวมาแล้วตั้งแต่ต้นว่า ที่จริงนั้น การแพทย์มีไว้เพื่อจะช่วยให้ประชาชนปลอดภัยหายโรคมีสุขภาพดี ซึ่งเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขแก่สังคม การมีความมุ่งหมายอย่างนี้ก็คือจริยธรรม ขออย่าว่า ความมุ่งหมายของอาชีพแพทย์อยู่ที่ตรงนี้ คือ การที่ว่าจะทำอะไรให้ประชาชนหายโรคหายภัย มีสุขภาพดี การปฏิบัติเพื่อประโยชน์อันนี้ หรือการปฏิบัติเพื่อบรรลุความมุ่งหมายนี้แหละ เรียกว่าการปฏิบัติตามหลักจริยธรรม

พูดง่ายๆ ว่า จริยธรรมนั้นไม่ได้เป็นเรื่องต่างหากออกไปจากชีวิตความเป็นอยู่ หรือการประกอบอาชีพการงาน จริยธรรมก็คือการดำเนินชีวิตและการปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหลายอย่างถูกต้อง ซึ่งจะทำให้เกิดผลดีต่อชีวิตและสังคมของมนุษย์นั่นเอง

เมื่อเราไปเกี่ยวข้องกับเรื่องใดก็ตาม ถ้าเราทำเรื่องนั้นๆ ปฏิบัติในเรื่องนั้น ๆ ให้เกิดผลดีแก่ชีวิตและสังคมให้มากที่สุด อันนั้นก็เป็นจริยธรรม ฉะนั้น เมื่อมองในแง่ของความหมายพื้นฐานนี้ ก็เป็น

เรื่องธรรมดาที่ว่าแพทย์จะต้องมีจริยธรรม ถ้าแพทย์ไม่มีจริยธรรมก็หมายความว่า แพทย์ไม่ปฏิบัติตามวัตถุประสงค์ที่แท้จริงของวิชาชีพของตน นี่เป็นการพูดอย่างรวบรัดในขั้นพื้นฐาน แต่ถ้าวิเคราะห์ออกไปจะเห็นว่า มีเหตุผลมากมายหลายประการที่แพทย์จะต้องมีจริยธรรม

ในทางพระพุทธศาสนา เมื่อพระพุทธเจ้าจะทรงวางวินัยสำหรับพระสงฆ์ ก็ทรงแสดงถึงเหตุผลในการที่ต้องบัญญัติวินัยหรือวางกฎข้อบังคับไว้ ดังปรากฏว่า ในวินัยของพระนั้นพระพุทธเจ้าทรงแสดงว่ามีเหตุผลถึง ๑๐ ประการ ที่จะต้องให้มีบทบัญญัติทางพระวินัย

ในด้านแพทย์ก็เช่นเดียวกัน อาตมภาพลองพิจารณาดู ก็ได้เหตุผลที่ว่าแพทย์จะต้องมีจริยธรรมถึง ๑๐ ประการ เหตุผล ๑๐ ประการนี้ อาจจะแยกได้เป็น ๕ หมวด หมวดละ ๒ ข้อ

โดยเฉพาะเหตุผลเหล่านี้ จะใช้กับแพทย์ไทยเป็นสำคัญ เพราะแพทย์ตะวันตกอยู่ในสภาพแวดล้อมและมีภูมิหลังไม่เหมือนของเรา จึงอาจจะมีข้อพิจารณามากหรือน้อยกว่านี้ หรือมีเหตุผลต่างไปจากนี้บางประการ

ความรับผิดชอบในฐานะผู้นำของสังคม

สำหรับแพทย์ไทยที่จำเป็นต้องมีจริยธรรมนั้น เหตุผลในหมวดแรกก็คือ ความรับผิดชอบในฐานะผู้นำของสังคม แพทย์นั้นถือได้ว่าเป็นบุคคลชั้นนำของสังคม และเป็นทรัพยากรที่มีค่าสูงทำไม่จึงเป็นอย่างนั้น

ประการที่ ๑ คือ ในสภาพปัจจุบันนี้ คนที่มาเป็นแพทย์ เรียกได้ว่าเป็นคนชั้นหัวกะทิของสังคม คือเป็นคนที่มีความดีในขั้นสูงสุด และคนที่มีความดีนั้นนับว่า เป็นทรัพยากรที่เยี่ยมยอดของสังคม

ธรรมดาคนในสังคม ที่เรียกว่าเป็นสมาชิกของสังคมนี้ ทุกคนย่อมมีหน้าที่อยู่แล้วในการที่จะรับผิดชอบ ช่วยกันสร้างสรรค์พัฒนาสังคมให้เจริญ ให้มีความสุข ที่นี้คนที่เยี่ยมยอดเป็นหัวกะทินี้ ซึ่งมีความสามารถมากกว่าคนอื่น ๆ ก็น่าจะมีความรับผิดชอบมากยิ่งขึ้นกว่าคนอื่น ๆ ในการที่จะช่วยสร้างสรรค์พัฒนาสังคมของตนเอง

ถ้าหากว่าคนที่เป็นหัวกะทิซึ่งมีความสามารถมาก ไม่รับผิดชอบ ไม่ทำตนเองให้เป็นประโยชน์แก่สังคม ก็เป็นเรื่องที่น่าเสียดาย สังคมจะสูญเสียทรัพยากรที่มีคุณค่าไปเสียเปล่า ๆ และศักยภาพส่วนที่เหลือที่เกื้ออยู่ของแพทย์ ที่ควรจะมาเป็นประโยชน์แก่สังคม ก็ไม่ได้เป็นประโยชน์

เพราะฉะนั้น ในแง่ที่แพทย์เป็นคนระดับนำหน้าของสังคม ในฐานะที่เป็นหัวกะทิของสังคมนั้น จะต้องมีส่วนรับผิดชอบให้มากกว่าคนอื่น ๆ ในสังคมเดียวกัน ในการที่จะช่วยสร้างสรรค์พัฒนาสังคมนี้

ประการที่ ๒ คือ ความเป็นผู้นำ ในฐานะเป็นบุคคลที่ได้รับการศึกษาอย่างดีแล้ว การเรียนแพทย์เป็นการศึกษาในระดับอุดมศึกษา คนที่เรียนจบในระดับอุดมศึกษาจะมีฐานะ ๒ อย่าง คือ ฐานะหนึ่งเกี่ยวกับวิชาชีพของตน เช่น ผู้เรียนแพทย์ก็มีฐานะเป็นแพทย์ และอีกฐานะหนึ่ง คือความเป็นบัณฑิต

การเป็นแพทย์นั้น มีหน้าที่เฉพาะในการที่จะรักษาโรคภัยไข้

เจ็บ แต่อีกด้านหนึ่งแพทย์นั้นก็เป็นผู้เป็นบัณฑิตด้วย การเป็นบัณฑิตหมายถึงความเป็นชนชั้นนำของสังคม เป็นคนมีปัญญา เป็นคนมีความสามารถที่จะช่วยแก้ปัญหาของสังคมนี้ได้ดี ในฐานะที่เป็นคนชั้นนำ คือเป็นผู้เป็นบัณฑิต จึงน่าจะมีความรับผิดชอบ ในการช่วยสร้างสรรค์พัฒนาสังคมให้มาก และจึงเป็นกลุ่มแรกที่จะต้องมิจริยธรรม

ถ้าแม้แต่คนในระดับที่เป็นผู้นำหรือคนชั้นนำของสังคมยังไม่ใส่ใจจริยธรรมแล้ว เราจะหวังให้ใครมาใส่ใจ และถ้าเราไม่ใส่ใจ จริยธรรมของสังคมกันแล้ว สังคมจะอยู่รอดได้อย่างไร นี่ก็เป็นเหตุผลสำหรับเตือนจิตสำนึกของแพทย์ ในฐานะผู้นำของสังคมที่จะต้องมีความรับผิดชอบในทางจริยธรรม

ความรับผิดชอบในฐานะผู้ได้เปรียบ

ต่อไปในหมวดที่ ๒ คือ ความรับผิดชอบในฐานะเป็นบุคคลที่ได้เปรียบ สำหรับแพทย์ไทย เหตุผลส่วนนี้จะเด่นหน่อย ในหมวดนี้ก็แยกย่อยเป็น ๒ ข้อเหมือนกัน คือ

ประการที่ ๑ แพทย์นั้นอยู่ในวงอาชีพชั้นสูง มีรายได้ดี มีฐานะสูง ประกอบเข้ากับวัฒนธรรมไทยที่ได้รับความเคารพนับถือจากประชาชน จึงเรียกได้ว่าเป็นผู้มีโอกาสเหนือกว่าคนส่วนมากในสังคม ทั้งโดยฐานะทางเศรษฐกิจและความเคารพนับถือ ไม่ถูกบีบรัดในความเป็นอยู่ เป็นต้น เมื่อเป็นผู้มีโอกาสมากอย่างนี้แล้ว ก็ควรใช้โอกาสนั้นมาช่วยเหลือสังคมให้มากที่สุดด้วย

ต่างจากคนอื่นอีกจำนวนไม่น้อยที่ต้องถูกบีบรัด ในด้านความเป็นอยู่ เนื่องจากฐานะทางเศรษฐกิจบ้าง ไม่อยู่ในฐานะที่คนเชื่อฟัง

จึงทำอะไรไม่ได้มากบ้าง ถ้าแพทย์ใช้โอกาสของตอนที่มืออยู่ให้เป็นไปตามหลักจริยธรรมแล้ว ก็จะช่วยเหลือสังคมได้มาก ข้อนี้เป็นความรับผิดชอบอย่างหนึ่งในแง่ที่ว่า เป็นคนที่อยู่ในฐานะได้เปรียบในสังคม

ประการที่ ๒ ในหมวดเดียวกันนี้ คือ ความได้เปรียบโดยการลงทุนของสังคม การผลิตแพทย์นี้ต้องใช้เงินลงทุนมาก และเงินลงทุนนั้นก็มาจากภาษีอากรของประชาชน หมายความว่า สังคมนี้ต้องลงทุนมากในการผลิตแพทย์ เพื่อที่จะให้แพทย์นี้มาช่วยพัฒนาสังคม มาช่วยให้สังคมนี้ปลอดภัยไร้โรค มีสุขภาพดี เมื่อเป็นผู้ได้จากสังคมมากที่สุด ก็ควรจะให้กลับแก่สังคมให้มากที่สุดเช่นเดียวกัน ข้อนี้เป็นหลักทางจริยธรรมอย่างหนึ่ง

ฉะนั้น ในแง่ของความได้เปรียบ แพทย์ไทยก็ควรจะมีควมรับผิดชอบต่อในทางจริยธรรมที่สูงที่สุดเช่นเดียวกัน

ความรับผิดชอบต่อประโยชน์สุขของเพื่อนมนุษย์

หมวดที่ ๓ เกี่ยวกับเหตุผลในแง่ที่ว่า เพื่อเป็นหลักประกันให้การทำหน้าที่ของแพทย์นั้น เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขแก่มนุษย์อย่างแท้จริง

ประการที่ ๑ ในหมวดนี้ก็คือ การมีจริยธรรมนั้นก็เพื่อป้องกันมิให้มีการนำเอาวิชาชีพแพทย์ไปใช้เป็นเครื่องมือ หรือใช้ไปในทางที่จะก่อให้เกิดโทษภัยแก่สังคมมนุษย์

วิชาชีพแพทย์นั้น เป็นวิชาชีพที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของมนุษย์ ถ้าแพทย์ไม่มีจริยธรรมแล้ว ก็จะทำให้เกิดโทษภัยแก่ชีวิตของมนุษย์

ได้มาก เช่น การที่มุ่งแต่พัฒนาธรรมธุรกิจ มองหาแต่ผลประโยชน์ของตนเอง อาจทำให้ทำอะไรได้ทุกอย่างเพื่อให้ได้เงินทองมา โดยไม่คำนึงถึงมนุษยธรรม

เคยมีคนเขียนหนังสือเกี่ยวกับการผ่าตัดเปลี่ยนอวัยวะ ซึ่งในทีนี้ก็เป็นเรื่องของศัลยแพทย์ไม่เกี่ยวกับอายุรแพทย์โดยตรง แพทย์อาจจะหลอกคนไข้ ลักลอบตัดเอาอวัยวะไปเก็บไว้เพื่อจะได้เอาไปขาย สับเปลี่ยนใส่ให้แก่คนไข้คนที่ร่ำรวยเป็นเศรษฐี เป็นต้น นี่เป็นเรื่องของจินตนาการ แต่ในสภาพความเป็นจริง ก็มีทางทำอย่างอื่นได้มากมายในทำนองนี้ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ถ้าไม่มี จริยธรรมแล้ว อาชีพแพทย์นั้นก็อาจจะกลับกลายเป็นเครื่องมือ ที่ใช้ในการก่อโทษภัยแก่ชีวิตมนุษย์ได้

ยิ่งในสมัยปัจจุบันนี้เทคโนโลยีทางด้านชีววิทยา หรือ biotechnology โดยเฉพาะวิชาวิศวกรรมศาสตร์เจริญมากแล้ว และแพทย์ส่วนมากก็เป็นคนสมองดีด้วย แพทย์จึงอาจจะทำอะไรๆ กับชีวิตได้มากมาย จึงเป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้แพทย์จะต้องมีจริยธรรม มิฉะนั้นแล้วแพทย์อาจจะก่อโทษก่อภัยแก่สังคมอย่างร้ายแรงก็ได้

ประการที่ ๒ คือ เวลาที่ นอกจากเชื้อโรคและสภาพร่างกายแล้ว เราได้มองเห็นความสำคัญขององค์ประกอบอื่นที่เกี่ยวข้องกับการรักษาโรคด้วย คือได้มีความรู้ตระหนักมากขึ้นว่า นอกจากร่างกายของมนุษย์แล้ว การรักษาโรคจะต้องสัมพันธ์โยงกันไปหมด ทั้งตัวคนทั้งชีวิต ทั้งด้านกาย ทั้งด้านใจ และนอกจากด้านกาย และด้านใจแล้ว จะต้องสัมพันธ์กับองค์ประกอบทางสังคมด้วย ดังที่เรา

เรียกว่าเป็นทัศนคติแบบองค์รวม หมายความว่า การรักษาโรคที่ดี ที่จะให้เกิดประโยชน์แท้จริงแก่ชีวิตนั้น ต้องรักษาทุกอย่างที่ชีวิตเกี่ยวข้อง และที่เกี่ยวข้องกับชีวิต เพื่อจะได้เกิดผลดีแก่ชีวิตจิตใจ และแก่สภาพแวดล้อมทางสังคมของคนไข้ นี่ก็เป็นเรื่องของจริยธรรมนั่นเอง

เพราะฉะนั้น เพื่อให้การรักษาโรค และปฏิบัติการของแพทย์เกิดผลดี เป็นประโยชน์แก่ชีวิตมนุษย์อย่างแท้จริง ก็จะต้องมีจริยธรรมเข้ามาเกี่ยวข้องในการรักษา ทั้งด้านจิตใจและด้านสังคม เป็นต้น ทั้งแก่ผู้ป่วยเอง และทั้งคนที่เกี่ยวข้องกับผู้ป่วย เช่น ญาติของคนไข้ เป็นต้น

ความรับผิดชอบต่อชีวิตทั้งของตนเองและของผู้อื่น

หมวดที่ ๔ คือ เหตุผลเกี่ยวกับประโยชน์ที่แท้จริงแห่งชีวิตทั้งของตนเอง และผู้อื่น

ตอนนี้ก็มาถึง ประการที่ ๗ การทำหน้าที่ของแพทย์ที่ถูกต้องแท้จริงนั้น ก็เพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตของมนุษย์ ซึ่งเป็นเรื่องของจริยธรรมนั่นเอง และในการที่จะส่งเสริมคุณภาพชีวิตของมนุษย์นั้น ปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งก็คือ **ความรักและความสุขที่แท้จริง**

ความรักและความสุขที่แท้จริงนี้ ไม่ใช่เฉพาะคนไข้เท่านั้นที่ต้องการ แม้แต่ตัวแพทย์เองก็ต้องการความรักและความสุข ถ้าหยั่งลงไปให้ถึงพื้นฐานจิตใจที่ลึกซึ้งแล้ว จะพบว่า แพทย์ก็ต้องการความรักและความสุข เพื่อความมีสุขภาพจิตที่ดีอย่างแท้จริง

ถ้ามุ่งจะหารายได้ในทางธุรกิจเพียงอย่างเดียว เราก็ใช้เงินซื้อความสุข ใช้เงินซื้อความรัก แต่ความรักและความสุขที่แท้จริงนั้น

เป็นสิ่งที่เงินซื้อไม่ได้ และถ้าซื้อได้มาก็ไม่ใช่ความรักและความสุขที่แท้จริง ความรักและความสุขที่แท้จริงมีนั้น ในระยะยาว จะทำให้เกิดปมปัญหาทางจิตใจ ไม่เกื้อกูลต่อสุขภาพจิต

ผลเบื้องปลายท้ายสุดของการรักษาโรค ก็คือการมีคุณภาพชีวิต ซึ่งได้แก่ สุขภาพที่สมบูรณ์ทั้งทางกายและทางจิต ซึ่งประกอบด้วยความรักและความสุขที่แท้จริง การรักษาโรค ถ้าไม่ส่งผลให้ถึงเบื้องปลายท้ายสุดนี้ การทำหน้าที่ของแพทย์ก็ยังไม่สมบูรณ์

ทำอย่างไร จะให้มนุษย์มีความรักและมีความสุขที่แท้จริง คำตอบก็คือจะต้องมีการปฏิบัติทางจริยธรรม เริ่มตั้งแต่จะต้องมีคุณธรรมในจิตใจ มีเมตตากรุณา ฉะนั้น ข้อนี้ก็เป็นเหตุผลอีกอย่างหนึ่งที่บ่งชี้ว่า เพื่อประโยชน์ที่แท้จริงแก่ชีวิตของมนุษย์ มนุษย์ที่เกิดมาหากต้องการความสุขที่แท้จริงแล้ว ก็จะต้องมีความจริงใจที่จะกระทำต่อกันด้วยความปรารถนาดีอย่างแท้จริงต่อชีวิต

ถ้าแพทย์รักษาคนไข้โดยมีความปรารถนาดีอย่างแท้จริงต่อชีวิตของคนไข้นั้น เช่นนี้แล้ว ก็จะเกิดความรักและความสุขอย่างแท้จริง เพราะเมื่อแพทย์มีความปรารถนาดีต่อคนไข้ แพทย์ก็มีความรักที่แท้จริง เมื่อแพทย์มีความรักที่แท้จริงแล้ว แพทย์เองก็จะได้รับความรักตอบแทนจากคนไข้ ซึ่งเป็นความรักที่แท้จริงด้วย จากความรักนั้นก็ทำให้เกิดความสุข และเกิดสุขภาพจิตที่ดีอย่างแท้จริง และเป็นคุณภาพชีวิตที่สมบูรณ์

เพราะฉะนั้น ความมุ่งหมายในแง่ที่จะให้เกิดประโยชน์ที่แท้จริงแก่ชีวิตทั้งของตนเองและผู้อื่น ทั้งของตัวแพทย์เองและของคนไข้ ก็เป็นเหตุผลที่ทำให้จำเป็นต้องมีจริยธรรม

เหนือกว่านั้นขึ้นไป คือ เหนือกว่าความรักและความสุขที่แท้จริง ก็คือ **ความรู้และความสุขที่แท้จริง** หรือจะเรียกให้ถูกต้องกว่านั้นว่า **ความรู้และความไร้ทุกข์ หรือความรู้และความเป็นอิสระ**

ถ้าแพทย์รักษาคนไข้โดยมีคุณธรรม มีเมตตากรุณาอย่างแท้จริง และใช้ปัญญาต่อชีวิตจิตใจของคนไข้ ก็จะทำให้โอกาสและให้ช่องทางแก่คนไข้ ในการที่จะรู้เข้าใจเท่าทันต่อความจริงของชีวิต และวางท่าทีต่อชีวิตอย่างถูกต้อง จนถึงขั้นที่มีชีวิตที่เหลืออยู่ด้วยความรู้และความเป็นอิสระไร้ทุกข์ ซึ่งเป็นสุขภาพจิตและคุณภาพชีวิตที่สมบูรณ์ถึงที่สุด

ประการที่ ๔ คือ การทำหน้าที่ของแพทย์ที่ถูกต้องตามจริยธรรมนั้น เป็นการทำหน้าที่ต่อชีวิตของตนเองด้วย

ข้อนี้หมายความว่า คนเราเมื่อเกิดมาแล้วชาติหนึ่ง ก็ควรจะมีชีวิตที่มีคุณค่าเป็นประโยชน์ ถ้าแพทย์ประพฤติจริยธรรม คือ ได้ประกอบอาชีพอย่างถูกต้องตามความมุ่งหมายของวิชาชีพ กระทำต่อคนไข้ด้วยความปรารถนาดี ให้เขามีความสุข ก็จะเกิดความมั่นใจในชีวิตของตนเองว่า เราได้ใช้ชีวิตของเราอย่างมีคุณค่า ได้ทำประโยชน์แก่เพื่อนมนุษย์แล้ว ไม่ได้ก่อโทษภัยแก่ใคร ๆ อันนี้ก็จะมีความสุขอย่างหนึ่งของชีวิตเหมือนกัน เป็นการทำให้ชีวิตให้มีคุณค่า และเป็นคุณค่าที่แท้จริงของชีวิต คู่กับการที่ได้เกิดมาแล้วชาติหนึ่ง อันนับว่าเป็นสิ่งที่สำคัญมาก ซึ่งทุกคนไม่ว่าแพทย์หรือใคร ก็ควรจะทำให้เกิดขึ้น

ความรับผิดชอบต่อสถาบันวิชาชีพแพทย์

หมวดสุดท้าย เป็นเหตุผลเกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อสถาบันวิชาชีพของแพทย์เอง หรือต่อวงการแพทย์ มีดังนี้

ประการที่ ๙ การทำให้วิชาชีพแพทย์บรรลุวัตถุประสงค์ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า วิชาชีพแพทย์หรือการมีแพทย์นั้น วัตถุประสงค์ที่แท้จริงก็คือ การรักษาคนเจ็บไข้ ทำให้คนหายจากโรค มีสุขภาพดี

การที่ตั้งโรงเรียนแพทย์ขึ้นมา ก็เพื่อที่จะให้สังคมไทยนี้มีประชาชนที่มีสุขภาพดี มีโรคภัยขึ้นมาก็รักษาให้หายได้ คงไม่ได้ตั้งโรงเรียนแพทย์หรือจัดการสอนวิชาชีพแพทย์เพียงเพื่อให้แพทย์มีรายได้ การที่แพทย์มีช่องทางหารายได้เป็นเพียงส่วนประกอบเท่านั้น

วัตถุประสงค์ที่แท้จริงของสถาบันวิชาชีพแพทย์ อยู่ที่ประโยชน์สุขแก่สังคมนั้น แพทย์แต่ละคนมีหน้าที่ที่จะทำให้สถาบันวิชาชีพของตนบรรลุวัตถุประสงค์ที่กล่าวมา คือช่วยให้สังคมนี้มีสันติสุข ในด้านความปลอดภัยไร้โรค มีสุขภาพดี

ฉะนั้น ถ้าแพทย์ประพฤติจริยธรรม ประโยชน์ก็จะเกิดขึ้นตามวัตถุประสงค์ เป็นการช่วยสถาบันวิชาชีพแพทย์นั่นเองให้ทำหน้าที่อย่างถูกต้อง และบรรลุวัตถุประสงค์ของตน นี่เป็นความรับผิดชอบต่อสถาบันวิชาชีพแพทย์

ถ้าวงการแพทย์หรือวิชาชีพแพทย์เจริญมากขึ้น มีความก้าวหน้าในทางวิชาการอย่างสูง เชี่ยวชาญในเทคนิควิทยาเกี่ยวกับการรักษาอย่างยอดเยี่ยม แต่ขาดจริยธรรม บางทีความเจริญก้าวหน้ามากมายล้ำเลิศนั้น ก็อาจจะเป็นความเจริญที่ไร้ประโยชน์แก่ประชาชนส่วนใหญ่ก็ได้ ซึ่งข้อนี้ก็มีความเป็นไปได้ เราอาจจะมีวิชาการที่เจริญเลิศล้ำเหลือเกิน แต่เป็นความเจริญที่ไร้ประโยชน์หรือมี

ประโยชน์น้อยแก่สังคม

เพราะฉะนั้น แพทย์ทุกคนจึงมีหน้าที่รับผิดชอบ ที่จะต้องมาช่วยกันทำให้สถาบันวิชาชีพแพทย์นี้ ได้บรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ของสถาบันของตนเอง ในการสร้างสรรค์ประโยชน์สุขแก่สังคม โดยเฉพาะทางด้านสุขภาพและความปลอดภัยไร้โรค

ประการสุดท้าย นอกจากความรับผิดชอบที่จะช่วยให้สถาบันของตนบรรลุวัตถุประสงค์ในการทำงาน ก็คือความรับผิดชอบในการดำรงรักษาเกียรติภูมิของสถาบันวิชาชีพแพทย์เอง

เมื่อแพทย์ทำหน้าที่ถูกต้องตามหลักจริยธรรม ก็จะรักษาเกียรติภูมิ รักษาศักดิ์ศรีของสถาบันวิชาชีพแพทย์ไว้ได้ รักษาความเคารพนับถือและรักษาภาพพจน์ในสายตาของประชาชนไว้ได้ ยิ่งในประเทศไทยที่เรามีวัฒนธรรมประเพณี ที่ประชาชนยกย่องบูชานับถือแพทย์ ก็ยิ่งจำเป็นจะต้องพยายามรักษาภาพพจน์ รักษาความเคารพนับถืออันนี้ไว้

ถ้าหากแพทย์พากันมุ่งแต่รายได้ของตนเอง ไม่ประพฤติจริยธรรม ต่อไปภาพพจน์ก็จะเสื่อม สายตาของประชาชนก็จะมองแพทย์ไปในทางที่ไม่ดีไม่งาม และอาจจะเป็นทางให้เกิดความเสื่อมแก่เกียรติภูมิของแพทย์เอง

ดังนั้นเห็นตัวอย่างในประเทศสหรัฐอเมริกาปัจจุบัน ซึ่งกำลังมีปัญหาเกี่ยวกับวงการวิชาชีพทนายความ เขาพูดกันว่า วิชาชีพทนายความ หรือวงการทนายความ กำลังมีภาพไม่ดีในสายตาของประชาชน จนถึงขั้นที่คนพูดถึงทนายความด้วยถ้อยคำที่ล้อเลียน หรือบางทีก็กลายเป็นเย้ยหยันไป

ทนายความนั้น ในสังคมตะวันตก โดยเฉพาะสังคมอเมริกัน

นับว่าเป็นอาชีพที่มีรายได้สูงมาก อาจจะเรียกว่าเป็นอันดับ ๑ ก็ได้ ถ้ามองในแง่วัฒนธรรมธุรกิจแล้วก็เป็นคนที่มีฐานะสูงเด่นเหลือเกิน แต่ได้เกิดปัญหาทางจริยธรรม จนกระทั่งในสายตาของประชาชน นั้น กลายเป็นภาพที่ไม่ดี เป็นภาพที่ถูกล้อเลียน และสภาพเช่นนี้ก็คือความเสื่อมของสถาบันวิชาชีพ

เรื่องที่เล่ามานี้เป็นเครื่องแสดงให้เห็นว่า จริยธรรมมีความสำคัญมากเพียงไร แม้แต่ในสังคมที่มีวัฒนธรรมแบบธุรกิจ

เพราะฉะนั้น ในแง่ของวงการแพทย์ ซึ่งได้รับความเคารพนับถือจากประชาชนดีอยู่แล้ว อยู่ในฐานะอันสูงในสายตาของประชาชน ถ้าหากแพทย์แต่ละคนได้ปฏิบัติหน้าที่ตามจริยธรรมอย่างถูกต้อง ก็จะรักษาเกียรติภูมิและภาพในสายตาของประชาชนไว้ในฐานะอันสูง เป็นที่เคารพนับถือยกย่องต่อไป แต่ถ้าแพทย์แต่ละคนไม่ทำหน้าที่ให้ถูกต้องตามจริยธรรม ก็เท่ากับว่าแพทย์ทั้งหลายกำลังมาช่วยกันลดเกียรติภูมิของสถาบันวิชาชีพแพทย์ลงไป

กล่าวได้ว่า แพทย์ที่ขาดจริยธรรม คือผู้ที่กำลังทำลายเกียรติภูมิของสถาบันวิชาชีพแพทย์ เป็นบุคคลที่เป็นภัยต่อวงการแพทย์ อันนี้ก็เป็นเรื่องของความรับผิดชอบต่อสถาบันวิชาชีพแพทย์

ตกลงว่า เรามีเหตุผลมากมายหลายอย่าง รวมถึง ๑๐ ประการในการที่ว่าแพทย์จะต้องมีจริยธรรม และความที่ว่ามานี้ครอบคลุมวงการแพทย์ทั่วไป ไม่เฉพาะอายุรแพทย์เท่านั้น แต่หมายถึงแพทย์ทุกสาขาวิชาทีเดียว นี่ก็เป็นเรื่องของการที่จะมีจริยธรรมของแพทย์

-๓-

ปัญหาจริยธรรมสำหรับแพทย์ที่มีจริยธรรม

สังคมยิ่งเจริญ ปัญหาจริยธรรมยิ่งเพิ่มมากและซับซ้อน

เมื่อสังคมมีความเจริญก้าวหน้า มีความสลับซับซ้อนมากขึ้น ปัญหาจริยธรรมก็เพิ่มมากขึ้นและสลับซับซ้อนยิ่งขึ้นด้วย ทำให้แพทย์เอง แม้แต่แพทย์ที่รักจริยธรรม และปรารถนาจะรักษาจริยธรรม บางทีก็ประสบปัญหาในการที่จะรักษาจริยธรรมนั้น ว่าตนจะปฏิบัติอย่างไร นอกจากแรงยั่วยวนบีบคั้นในทางวัฒนธรรมธุรกิจ และสภาพชีนชา ไร้ชีวิตจิตใจของวัฒนธรรมอุตสาหกรรมแล้ว ก็ยังมีปัญหาที่เกิดจากเทคโนโลยีเป็นต้น

ในสังคมที่เจริญนี้ ปัจจัยอย่างหนึ่งที่สร้างสรรค์ความเจริญ นั่นก็คือ เทคโนโลยี เทคโนโลยีมาช่วยสร้างสรรค์ความเจริญ และก็ทำให้ชีวิตและสังคมซับซ้อนมากขึ้นด้วย ชีวิตและสังคมยิ่งซับซ้อนขึ้นเท่าใด ปัญหาทางจริยธรรมก็ดูเหมือนจะยิ่งซับซ้อนมากขึ้นเท่านั้น พร้อมกันนั้นก็มีปัญหาแปลกๆ ใหม่ๆ ที่ไม่เคยพบ มาเผชิญหน้า ซึ่งแพทย์จะต้องพิจารณาตัดสินใจว่า จะเลือกปฏิบัติอย่างไร

ในสภาพที่เรามีปัญหาจริยธรรมเพิ่มขึ้น พร้อมกับความเจริญใหม่ๆ นั้น ก็ปรากฏว่า ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นใหม่ๆ นั้น มี

ลักษณะพิเศษของมันแบบหนึ่ง คือเป็นปัญหาที่เราไม่มีคำตอบสำเร็จรูป เพราะฉะนั้น ในสังคมที่เจริญแบบนั้น การเกี่ยวข้องกับจริยธรรมจะไม่มีสิ่งที่เรียกว่าเป็น dogma มาช่วย เราจะต้องใช้ปัญญาพิจารณาวินิจฉัยเป็นกรณีๆ ไป หรือจะต้องหาหลักการที่นำมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมในแต่ละกรณี

แต่รวมแล้วในทางปฏิบัติแพทย์จะต้องใช้ความคิด ต้องพิจารณา ต้องใช้สติปัญญามาก ๆ เมื่อแพทย์ได้ตกลงใจปฏิบัติในเรื่องนั้นๆ ไปอย่างไรแล้ว อันนั้นก็คือสิ่งที่เรียกว่า เป็นกรรมของมนุษย์เอง ที่จะมาตัดสินชะตากรรมของโลกหรือของสังคมต่อไป เพราะว่าเมื่อมีปัญหาใหม่ๆ ทางจริยธรรม และเมื่อเราตัดสินใจเลือกปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง การตัดสินใจเลือกนั้นก็จะเป็นกรรมที่จะกำหนดวิถีชีวิตของมนุษย์และสังคมต่อไป

เพราะฉะนั้น ปัญหาจริยธรรมที่เกิดขึ้นใหม่ๆ แบบนี้ และการปฏิบัติต่อปัญหาเหล่านั้น จึงเป็นเรื่องสำคัญมาก

สำหรับพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นศาสนาแห่งปัญญา สอนให้คนรู้จักใช้ความคิดพิจารณา เป็นที่กล่าวขวัญกันว่า พุทธศาสนานั้นไม่มีสิ่งที่เรียกว่า dogma ฝรั่งบางพวกหันมานับถือพระพุทธศาสนา ก็เพราะเห็นว่า พระพุทธศาสนาไม่มี dogma คือให้แต่หลักการแห่งความจริงและเหตุผลทั่วๆ ไป แล้วให้ใช้สติปัญญาของตนเองพิจารณาเลือกตัดสินใจ ในยุคสมัยนี้เราก็จะต้องใช้วิธีปฏิบัติทางจริยธรรมตามหลักการอย่างนี้ด้วย จึงเป็นเรื่องเหมาะสมกับยุคสมัยที่ว่า พระพุทธศาสนายกย่องการใช้ปัญญา

ตัวอย่างปัญหาใหม่ ๆ ในทางจริยธรรม

ปัญหาจริยธรรมในยุคใหม่ ที่ว่ามาด้วยความเจริญใหม่ ๆ ที่ซับซ้อน มีตัวอย่างซึ่งจะเห็นได้ง่าย ๆ เช่น ปัญหาการทำแท้งว่าเป็นผิดเป็นบาปหรือไม่ เป็นการทำลายชีวิต อย่างที่ทางพระเรียกว่าเป็นปาณาติบาตหรือไม่ และปัญหาอย่างนี้ก็จะโยงไปถึงคำถามที่ว่าชีวิตเริ่มต้นเมื่อใด เริ่มเมื่อปฏิสนธิในครรภ์ หรือว่าเริ่มต้นเมื่อคลอดจากครรภ์มารดา อย่างที่กฎหมายถือว่ามนุษย์เกิดเป็นบุคคลเมื่อคลอดจากครรภ์มารดาแล้วมีชีวิตรอดอยู่เป็นต้น

นอกจากนั้น ก็มีปัญหาการทำแท้งที่กลายเป็นธุรกิจไป ปัญหาอย่างอื่นที่ซับซ้อนก็เช่น เรื่องชีวิตของเด็กในครรภ์ จะให้พ่อแม่เป็นผู้ตัดสินใจ ถือว่าพ่อแม่เป็นเจ้าของชีวิต เป็นผู้มีสิทธิในชีวิตของเด็ก จะทำอย่างไรกับเด็กในครรภ์ของตนก็ได้ หรือว่าเด็กในครรภ์นั้น เป็นเจ้าของสิทธิในชีวิตของตนเอง เหล่านี้เป็นปัญหาทางจริยธรรมทั้งนั้น เพราะว่าเมื่อกำหนด ตกลงอย่างไรแล้ว ก็จะนำไปสู่การปฏิบัติ

กรณีอื่น ๆ ยังมีมากมาย อย่างเด็กเกิดใหม่ที่เรียกว่า severely disabled คือ มีความบกพร่องทางร่างกายอย่างถึงจนแทบจะไม่สามารถทำอะไรได้เลย เราจะปฏิบัติอย่างไร จะปล่อยให้ตายเองหรือจะทำให้ตายอย่างสบายๆ และการทำให้ตายแบบสบายๆ กับการปล่อยให้ตายเองนี้ มีผลต่างกันอย่างไรต่อชีวิตของตัวเด็กนั่นเอง และต่อจริยธรรม หรืออย่างคนที่ป่วยหนักถึงขั้นที่หมดหวัง แพทย์ควรจะกระทำตามความประสงค์ของผู้ป่วยเป็นหลัก หรือ

ว่าจะเอาคุณภาพชีวิตของผู้ป่วยนั้นเป็นหลัก ซึ่งจะทำให้ข้อวินิจฉัย และการปฏิบัติที่ตามมาแตกต่างกันไป

เช่นว่า ถ้าเอาคุณภาพชีวิตของผู้ป่วยเป็นหลัก แพทย์ก็อาจจะวินิจฉัยว่าคนนั้นควรจะตายแล้ว อยู่ไปก็ทุกข์ทรมานเปล่าๆ แต่คนที่ จะตายบางทีเขายังอยากมีชีวิตอยู่ ยังไม่อยากตาย หรือเขาอาจจะไม่รู้ว่าเขาอยากจะตายหรือเปล่า ในทางตรงข้าม บางคนยังพอ ชะลอให้มีชีวิตที่นานอยู่ไปได้บ้าง แต่เกิดอยากจะตายขึ้นมาเพราะ ทุกข์ทรมาน แพทย์ก็ต้องพิจารณาว่าจะเอาอย่างไร จะเอาตาม ความประสงค์ของคนตาย หรือจะเอาคุณภาพชีวิตของเขา

เกี่ยวกับเครื่องมือเทคโนโลยี ยังมีปัญหาอีกมาก เมื่อคนป่วย หมดหวังแล้ว แต่มีเครื่องมือที่จะช่วยยืดอายุ เช่น เครื่องช่วยหายใจ เป็นต้น ถ้าเราเห็นชัดๆ อยู่ว่าคนนั้นหมดหวังแล้ว ต้องตายแน่นอน เราเอาเครื่องช่วยไปยืดชีวิตของเขา ก็อาจทำให้เขาทุกข์ทรมาน และ สิ้นเปลืองงบประมาณแผ่นดิน เป็นต้น อย่างนี้ควรจะทำหรือไม่ หรือ การนำเอาน้ำเชื้อของผู้ชายไปใส่ไว้ในผู้หญิงอีกคนหนึ่ง เพราะว่า หญิงที่ได้ชื่อว่าเป็นมารดา คือภรรยาของชายคนนั้นไม่สามารถมีลูก เรียกว่าเป็นการเข้าครรรค์ หากหญิงที่ให้เข้าครรรค์นั้นให้กำเนิดลูกแก่ สามีภรรยาที่ต้องการ ผู้หญิงคนนั้นมีความผิดหรือไม่ในทางจริย ธรรม และหญิงที่ให้เข้าครรรค์มีสิทธิยึดครองเด็กนั้นเป็นลูกของตน หรือไม่ ก็เป็นปัญหาที่อาจจะมี การแย่งกรรมสิทธิในลูกกันต่อไป

ในการผ่าตัดเปลี่ยนอวัยวะก็จะมีปัญหา เช่น ถ้ามีการรับซื้อ อวัยวะ โดยมีสถานที่ซื้อขายหรือจัดเป็นกิจการ ซึ่งดำเนินธุรกิจในการรับซื้ออวัยวะของคน ก็อาจจะมีการประพฤติที่เป็นผลร้ายได้

หลายอย่าง เช่น คนบางคนที่มาขายอวัยวะด้วยต้องการเงิน ก็อาจจะหาเงินด้วยการขายอวัยวะของตนเองอย่างเดียวโดยไม่ทำงานทำการอื่นๆ เป็นอยู่ด้วยความเกียจคร้าน กลายเป็นผลเสียแก่สังคมอย่างนั้นเป็นต้น

เหล่านี้เป็นปัญหาทางจริยธรรมซึ่งมีมากมาย และหลายอย่างก็ต้องการการพิจารณาตัดสินใจเป็นกรณีๆ ไป ที่นี้ จะทำอะไรในกรณีที่เราไม่มีเวลาที่จะมาวิเคราะห์วินิจฉัยเป็นเรื่องๆ อาจตามภาพคิดว่าจะพูดถึงหลักทั่วไปว่าในทางพุทธศาสนาแนะนำให้ปฏิบัติอย่างไร

หลักการทั่วไปในการพิจารณาปัญหาจริยธรรม

ในทางพุทธศาสนานั้น ในเบื้องต้นขอพูดถึงหลักที่ถือว่าเป็นความจริงพื้นฐานบางเรื่องก่อน อย่างเช่นในเรื่องการเริ่มต้นของชีวิตมนุษย์ หรือความเป็นมนุษย์นี้ พุทธศาสนาถือว่าชีวิตมนุษย์เริ่มต้นเมื่อปฏิสนธิ การทำลายชีวิตตั้งแต่จุดนั้นไป คือตั้งแต่ปฏิสนธิในครรภ์มารดาแล้วถือว่าเป็นการทำลายชีวิตมนุษย์ หรือเป็นการฆ่าเป็นปาณาติบาต

ประการต่อไปก็คือ สิทธิในชีวิต ต้องถือว่าสิทธิในชีวิตเป็นของผู้มีชีวิตนั้น คนอื่นจะมาเป็นเจ้าของที่แท้จริงไม่ได้ คนอื่นเป็นแต่เพียงผู้ช่วยเหลือเลี้ยง เป็นผู้ช่วยเกื้อกูลเท่านั้น แม้แต่ชีวิตเล็ก ๆ ในระยะเริ่มแรกนั้นก็รู้จักรักสุขเกลียดทุกข์ ความรักสุขเกลียดทุกข์นี้บางทีอาจจะไม่แสดงออกมาถึงระดับจิตสำนึก เพราะอายตนะต่างๆ ยังไม่เจริญพอที่จะทำหน้าที่รับรู้ แต่ความรู้สึกนั้นก็มิอยู่แล้ว ความรู้

สึกรักสุขเกลียดทุกข์นี้ เราสามารถพิสูจน์ได้จากพฤติกรรมของทารก แม้ในระยะที่ยังไม่มีอวัยวะ เช่น ตา หู ที่จะได้เห็นได้ยินชัดเจน การพิจารณาทางจริยธรรมจะต้องคำนึงถึงคุณค่าในด้านความสุขความทุกข์ของชีวิต ที่ว่ามานั้นด้วย

อีกประการหนึ่ง ว่าโดยธรรมชาติทั่วไป ทุกชีวิตรักสุข เกลียดทุกข์ รักชีวิต กลัวตายด้วยกันทั้งนั้น แม้แต่ชีวิตที่คนอื่นเห็นว่าแยะเต็มที มีความทุกข์ทรมานมากไม่น่าจะอยู่ต่อไป เขาก็ยังอยากจะเป็นอย่างนี้ ในทางตรงกันข้าม บางชีวิตมีร่างกายแข็งแรงสมบูรณ์ดี แต่ภายในจิตใจอาจอยากจะตายก็ได้ เรื่องนี้ไม่แน่นอน

สำหรับภาวะที่เป็นอัตวิสัยเช่นนี้ เราจะไปรู้สึกแทนเขาไม่ได้ เพราะฉะนั้น เราจะไปวินิจฉัยความรู้สึกแทนกันยาก ว่าคนนั้นเขาทุกข์ทรมานขนาดนี้ เขาไม่น่าจะอยู่ เขาคงไม่อยากอยู่ เขาคงอยากตาย แต่แท้ที่จริงเขาอาจจะยังอยากอยู่ก็ได้ ชีวิตยังเป็นสิ่งที่น่าพิศมัยสำหรับเขาอยู่ อย่างนี้ก็เป็นเรื่องที่ควรพิจารณา ซึ่งเราไม่ควรด่วนเอาตัวเราเป็นผู้วินิจฉัยเสียแต่เบื้องต้น

วิธีปฏิบัติในการใช้หลักทั่วไปพิจารณาวินิจฉัย

ปัญหาใหม่ ๆ ทางจริยธรรม

สำหรับการปฏิบัติของอายุรแพทย์ และผู้ที่เกี่ยวข้องกับการบำบัดรักษา จึงควรใช้หลักทั่วไป เพราะในกรณีอย่างนี้เราไม่สามารถเอาหลักตายตัวมาใช้ จึงต้องใช้หลักทั่วไป โดยพิจารณาประยุกต์เป็นราย ๆ หรือเป็นประเภท ๆ ไป ว่าถึงหลักทั่วไปนั้น ในทางปฏิบัติจะมีการพิจารณาเป็น ๒ ชั้น

ขั้นที่ ๑ พิจารณาปัญหาทางจริยธรรมโดยแยกออกเป็น ๒ ด้าน

ด้านที่ ๑ คือ มองในแง่สังฆธรรมก่อน มองในแง่สังฆธรรมก็คือ มองตามความจริงตรงไปตรงมาตามธรรมชาติ เช่น ในแง่ของความ ผิดต่อชีวิตอื่น ความผิดต่อชีวิตอื่น ก็คือ การฆ่าหรือการทำลายชีวิต ในแง่นี้เมื่อว่ากันตามสังฆธรรม ตรงไปตรงมาตามธรรมชาติ เมื่อมีการ ทำลายชีวิต ก็คือการทำลายชีวิต การฆ่าก็คือการฆ่า ก็เป็น ปาณาติบาต เป็นความจริงที่เกิดขึ้นอย่างนี้ ต้องยอมรับตามความ เป็นจริง แล้วไม่เอาเหตุผลในแง่อื่นมาบิดเบือนเป็นการหาเหตุผลเข้า ข้างตนเองว่า ไม่ใช่ปาณาติบาต ไม่ใช่การฆ่า เพราะมีฉะนั้นแล้วจะ กลายเป็นการบิดเบือนสังฆธรรม จึงต้องพิจารณาความจริงตรงไป ตรงมาก่อน

เมื่อพิจารณาด้านที่ ๑ คือสังฆธรรมหรือความเป็นจริงตาม ธรรมชาติแล้ว ก็ไปสู่ด้านที่ ๒ คือพิจารณาในแง่จริยธรรม

จริยธรรมก็คือด้านปฏิบัติการของบุคคล การปฏิบัติเพื่อให้ เกิดผลดีต่อชีวิตและสังคม โดยสอดคล้องกับสังฆธรรมนั้นแหละ เป็น จริยธรรม จริยธรรมต้องอิงอาศัยสังฆธรรม เกี่ยวเนื่องกับสังฆธรรม แต่จริยธรรมถือเอาเจตนา เป็นหลัก

ตอนนี้เราจะพิจารณาปัญหาในแง่ปฏิบัติการของคน ซึ่งเป็น เรื่องของจริยธรรม ก็ต้องดูที่เจตนา

เมื่อยอมรับความจริงว่าเป็นอย่างนั้นแล้ว เช่น เมื่อมีการฆ่า เกิดขึ้น ก็ยอมรับตามตรงว่าเป็นการฆ่า เพราะการฆ่าสัตว์นั้นเป็น ความจริงตามธรรมชาติ

แต่ต่อจากนั้นมาพิจารณาในแง่ที่เกี่ยวกับคนว่า การฆ่านั้น เป็นความผิดมากหรือน้อย ก็เป็นเรื่องของจริยธรรม ซึ่งพูดภาษาทาง พระก็ว่าเป็นบาปมากหรือน้อย

ถึงตอนนี้พระท่านก็จะว่าแล้วแต่เจตนา เช่นว่า ถ้าฆ่าด้วย เจตนามุ่งร้ายด้วยความเห็นแก่ตัวของผู้ฆ่านั้น หรือด้วยความเกลียด แค้นชิงชัง มุ่งจงล้างจงผลาญเป็นต้น เช่นนี้ ก็บาปมาก แต่ถ้าฆ่า ด้วยเหตุสุดวิสัย เช่น จะป้องกันตัว หรือเป็นการฆ่าเพื่อช่วยเหลือ ชีวิตอื่นที่มีคุณความดีเป็นประโยชน์ เพราะชีวิตที่เราฆ่านั้น อาจจะทำให้ชีวิตอื่นที่มีคุณความดีเป็นประโยชน์ต้องสูญสิ้นไป เป็นการฆ่า โดยมีความหวังดีต่อชีวิตที่มีคุณความดี การฆ่านั้นก็มิโทษน้อย มี บาปน้อย ดังนี้ เป็นต้น

ที่ว่านี้ก็คือ ไม่ใช่เป็นการพูดตายตัว จะต้องมองถึงความยืดหยุ่น ความมากความน้อย เป็นต้น โดยพิจารณาองค์ประกอบอื่นที่ พ่วงมาด้วย

ข้อพิจารณาก็คล้ายกับที่ได้กล่าวมาแล้ว รวมทั้งข้อที่ว่า สัตว์ที่เราฆ่านั้นมีคุณมากหรือมีโทษมาก ถ้าเป็นสัตว์ที่มีคุณความดีมาก การฆ่าก็มีโทษมาก ถ้าเป็นสัตว์ที่มีโทษมาก เป็นสัตว์ที่เป็นภัย เป็นอันตรายต่อมนุษยต่อสังคม การฆ่าสัตว์นั้นก็โทษน้อยลงไป ในแง่สัตว์ใหญ่สัตว์เล็ก ถ้าฆ่าสัตว์ใหญ่ก็บาปมากกว่าฆ่าสัตว์เล็ก หรือในแง่ของความพยายาม ถ้าใช้ความพยายามในการฆ่ามาก เช่น วางแผนตามล่า เป็นต้น ก็เป็นบาปมาก ถ้าไม่ได้ใช้ความเพียร พยายามมาก ก็บาปน้อย นี่เป็นข้อพิจารณาต่าง ๆ เกี่ยวกับความยืดหยุ่นซึ่งเป็นเรื่องทางจริยธรรม

ตกลงว่าในขั้นที่ ๑ ต้องแยกการพิจารณาเป็น ๒ ด้าน คือ ต้องยอมรับความเป็นจริงของธรรมชาติ ตามหลักสัจธรรม เมื่อความจริงเป็นอย่างไร ก็ต้องเป็นอย่างนั้น แล้วจึงมาพิจารณาในแง่การปฏิบัติของคน ในทางจริยธรรม อีกทีหนึ่ง

ขั้นที่ ๒ ในแง่จริยธรรม ที่ว่าถือเจตนาเป็นหลักนั้น จะต้องพิจารณาลึกลงไปอีกถึงคุณธรรม ๒ ประการที่พ่วงมากับเจตนา คุณธรรม ๒ ประการนั้น ได้แก่

คุณธรรมประการที่ ๑ คือ **ปัญญา** เราต้องพิจารณาในแง่ปัญญา ว่าการกระทำนั้นประกอบด้วยความรู้ความเข้าใจ เกิดจากการใช้ปัญญาพิจารณาเหตุผล ข้อดีข้อเสีย รู้เข้าใจความจริงอย่างดีที่สุด ฉะนั้น การประพฤติปฏิบัติทางจริยธรรมจึงไม่ใช่การทำไปอย่างลอยๆ ทำไปด้วยความมืดบอดหรือไม่ได้ใช้ความคิดพิจารณา แต่ต้องใช้ในการพิจารณาวินิจฉัยด้วยสติปัญญาอย่างดีที่สุด โดยมองเห็นแล้วว่า ทำอย่างนี้จะเกิดผลดีอย่างมากที่สุดแก่ชีวิต เท่าที่สติปัญญาของเราจะเห็นได้

การตัดสินใจวินิจฉัยโดยอาศัยฐานแห่งปัญญา โดยมีความรู้ความเข้าใจอย่างชัดเจนที่สุดนั้น เป็นแง่หนึ่งของจริยธรรม

คุณธรรมประการที่ ๒ คือ **เมตตากรุณา** ต้องพิจารณาว่าเป็นการกระทำ หรือปฏิบัติที่เกิดจากความหวังดี ปราบปรามดี ต้องการช่วยเหลือให้เขาพ้นทุกข์ ถ้ามีเจตนาดีอยู่แม้จะมีการกระทำผิดพลาดประการใด ก็ถือว่า มีจริยธรรมอยู่ในตัวของผู้นี้ปฏิบัติการณ์เป็นฐานอยู่แล้ว

ถ้าหากว่าได้ใช้ปัญญาอย่างเต็มที่ และทำด้วยความหวังดี

มีเมตตากรุณาต้องการช่วยเหลืออย่างแท้จริงแล้ว การปฏิบัติก็จะเป็นจริยธรรมอย่างดีที่สุดที่จะบรรลุถึงได้ในกรณีนั้นๆ แม้จะมีความผิดพลาดขึ้นมา ก็จะเป็นเรื่องของเหตุสุดวิสัย หรือปัญญาของเรายังหยั่งไปไม่ถึง ซึ่งเราก็จะพยายามสืบค้นหาความจริงในเรื่องนั้นต่อไป

นอกจากปัญญาและกรุณาแล้ว ในตัวผู้ปฏิบัติการนั้นเอง เพื่อจะให้จริยธรรมได้ผลสมบูรณ์ ควรจะมีจิตใจที่ปลอดโปร่งผ่องใส และมีความสุขในการกระทำของตน ที่ตนได้ใช้ปัญญาอย่างดี และมีจิตใจปรารถนาดีอย่างเต็มที่แล้ว จะต้องไม่ขุ่นมัว ไม่เศร้าหมอง เพราะภาวะเช่นนี้เป็นผลดีต่อชีวิตของตนเอง ซึ่งควรจะเกิดมีขึ้นตามเหตุตามผล เพราะเมื่อตั้งใจดี และใช้ปัญญาพิจารณาอย่างดีที่สุดแล้ว เราก็ควรจะมีจิตใจที่สุขสบาย และก็จะมีผลดีต่อชีวิตผู้อื่น และต่อสังคมด้วย เพราะว่าเราจะต้องเป็นแบบอย่างของการปฏิบัติจริยธรรม

ถ้าคนที่ประพฤติจริยธรรมมีความสุข เป็นคนมีจิตใจสบาย ก็จะเป็นเครื่องชักจูงให้ผู้อื่นเห็นคุณค่าของจริยธรรม ที่จะประพฤติปฏิบัติจริยธรรมด้วย ไม่ใช่ประพฤติจริยธรรม แล้วกลายเป็นคนมีความทุกข์มาก มีความขุ่นมัวเศร้าหมองไม่เป็นที่น่าชื่นชมยินดี ซึ่งควรจะตรวจสอบว่า อาจจะเป็นการปฏิบัติที่ผิดพลาดไป ภาวะดังกล่าวนี้เป็นฐานรองรับอยู่ภายใน

อีกด้านหนึ่ง คือ ฝ่ายคนไข้ คนไข้ที่แพทย์ปฏิบัติด้วยความมีเมตตากรุณานั้น มีความหมายรวมไปถึงการที่แพทย์จะต้องพยายามให้คนไข้นั้น ทำผลดีให้เกิดขึ้นแก่ชีวิตของเขาเองด้วย ซึ่งผลดีนี้จะเกิดขึ้นโดยทำให้เขาเกิดปัญญา แล้วปฏิบัติต่อชีวิตของเขาเอง

ด้วยปัญญานั้น พร้อมด้วยความเมตตากรุณาต่อชีวิตของตนเอง คือ คนไข้ควรมีความรู้สึกที่ดีต่อชีวิตของตนเอง และมีความเข้าใจในเรื่องราวที่เกี่ยวกับชีวิตของตนอย่างถ่องแท้

เพราะฉะนั้น ถ้าหากแพทย์สามารถทำได้ ซึ่งเป็นการทำได้ อย่างดีที่สุดด้วย ก็คือ แม้แต่เมื่อคนไข้จะต้องเผชิญกับความตาย จะทำอย่างไรที่จะให้คนไข้สามารถเข้าใจความจริง และยอมรับความจริงได้ จนกระทั่งจิตใจของเขามีที่ลงกับตนเองหรือลงตัวกับตนเอง ได้ เมื่อจิตใจของเขาปลงลงได้แล้ว เขาจะปลอดโปร่ง เบา โล่งสบาย เกิดอิสรภาพในทางจิตใจ

ถ้าไม่สามารถทำได้ถึงขั้นนี้ แพทย์ก็ได้แต่มีเมตตากรุณาต่อคนไข้ อาจจะทำให้คนไข้ยังไม่รู้ว่าตนเองจะต้องตาย แล้วก็ตายไป แต่ยังไม่ถือว่าดีที่สุด

ถ้าดีที่สุดก็คือ คนไข้ต้องตายไปด้วยปัญญาที่รู้เท่าทันความจริง จนเป็นอิสระออกไปได้ พร้อมด้วยจิตใจที่ดีที่งาม คือ มีจิตใจที่ไม่ขุ่นมัว ไม่เศร้าหมอง ไม่เกิดความกระวนกระวายใจต่อเรื่องชีวิต และไม่เกิดความเป็นปฏิกิริยาต่อชีวิตของตนเองด้วย ก็คือมีปัญญาเข้าใจ และเกิดความเมตตากรุณาต่อชีวิตพร้อมกันไป

ความมั่นใจในการปฏิบัติหน้าที่และความมีจริยธรรม

รวมความว่า การปฏิบัติในทางจริยธรรมนั้น แม้จะมีข้อจำกัด ด้วยงานที่ต้องพิจารณาวินิจฉัยตัดสินใจเลือกทำ ไม่มีคำตอบสมบูรณ์โดยเด็ดขาดในแต่ละเรื่อง แต่ถ้ามีเจตนาบริสุทธิ์ ประกอบไปด้วยเมตตากรุณา จริยธรรมก็มาครึ่งหนึ่งแล้ว นี่เป็นขั้นที่หนึ่ง

นอกจากนั้น ถ้าใช้ปัญญาทำการ ด้วยความรู้เข้าใจตรงตามความเป็นจริงให้เต็มที่ โดยพิจารณาเหตุผลให้เข้าใจรู้เห็นความเป็นจริงนั้น ก็จะทำให้ปฏิบัติถูกต้องเป็นจริยธรรมที่สมบูรณ์

สำหรับแพทย์ แม้จะไม่มีคำตอบสำเร็จรูปเด็ดขาด แต่ถ้าแพทย์ทำให้ประชาชนเห็นว่า แพทย์ปฏิบัติการต่อคนไข้อย่างมีหลักมีเกณฑ์ และทำด้วยความรู้ความเข้าใจอย่างมีเหตุผลสมภูมิปัญญา พร้อมทั้งเป็นการกระทำที่เกิดจากเมตตากรุณาปรารถนาดีต่อคนไข้และประชาชนอย่างแท้จริง ถ้าทำได้เพียงเท่านี้ ประชาชนก็จะเกิดความมั่นใจ เกิดความอบอุ่นใจ และไว้วางใจต่อแพทย์ และคิดว่าเป็นจริยธรรมที่ดีที่สุด ที่จะพึงหวังได้ในสภาพของจริยธรรมที่มีปัญหาเกี่ยวกับความไม่เด็ดขาด ไม่สมบูรณ์เหล่านี้

อนึ่ง ด้วยการกระทำเช่นนี้ แพทย์ก็จะได้ชื่อว่าเป็นผู้มีความรับผิดชอบต่อชีวิตและสังคมมนุษย์ เป็นผู้ดำรงจริยธรรมของสังคมไว้ เพื่อประโยชน์สุขของสังคมนั้นเองด้วย และจะเป็นการดำรงรักษาสถาบันแพทย์ให้มีเกียรติภูมิ และเป็นที่เคารพนับถือขึ้นชมบูชา ในสายตาของประชาชนต่อไปด้วย

แต่ถ้าแพทย์ไม่รักษาจริยธรรม ภาพอย่างหนึ่งก็จะเกิดขึ้น คือ อาจจะกลายเป็นว่า แพทย์นั้นเป็นเพียงผู้ที่มาแอบอิงอาศัยระบบสังคม ตลอดจนระบบวัฒนธรรมที่เอื้อโอกาสแก่ตนเองในการแสวงหาผลประโยชน์ ถ้าแพทย์เป็นผู้มีจริยธรรม ภาพที่ดั่งามก็จะได้รับการเชิดชูขึ้นไป ทำให้แพทย์คงอยู่ในฐานะ เป็นบุคคลที่ควรเคารพบูชา เป็นบุคคลที่มีประโยชน์ มีคุณค่าต่อสังคมมนุษย์

เพราะฉะนั้น แพทย์ไม่ใช่จะเป็นเพียงผู้ประกอบอาชีพเพื่อ

ทำมาหากินเลี้ยงชีวิตของตนเท่านั้น แต่จะต้องเป็นผู้มีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อสังคม เป็นผู้มีส่วนสำคัญ เป็นระดับผู้นำในการพัฒนาสังคม และแพทย์ไม่ใช่แต่จะเป็นผู้มีจริยธรรมเองเท่านั้น แต่จะต้องเป็นแบบอย่างในการประพฤติและรักษาจริยธรรม แม้กระทั่งเป็นผู้นำในการส่งเสริมจริยธรรมด้วย เพราะว่า เมื่อคำนึงถึงความรับผิดชอบต่อสังคมโดยส่วนรวม ตลอดจนการที่เป็นผู้นำของสังคม และวัตถุประสงค์ที่แท้จริงของวิชาชีพในการเป็นแพทย์แล้ว ก็เป็นเหตุผลที่เรียกร้องให้เกิดจิตสำนึกในทางจริยธรรมเป็นอย่างยิ่ง

เพราะฉะนั้น ปัญหาก็คืออยู่ที่ว่า แพทย์จะเลือกปฏิบัติอย่างไร ในทางเลือก ๒ อย่าง คือ จะเป็นผู้ใช้ระบบสังคมนี้เป็นช่องทางหาผลประโยชน์ หรือจะเป็นผู้ร่วมรับผิดชอบในการสร้างสรรค์พัฒนาสังคม ให้สมกับฐานะของตนเอง ที่ประชาชนเคารพนับถือบูชาอยู่แล้ว

วันนี้ อาตมภาพก็ได้พูดมาเป็นเวลาพอสมควรแล้ว ขออนุโมทนาต่อคณะท่านผู้ดำเนินการ ที่ได้จัดให้มีการประชุมครั้งนี้ขึ้น อาตมภาพได้พูดไปก็เป็นเพียงข้อคิด แง่ความเห็นบางประการ หากจะมีข้อผิดพลาดล่วงเกินประการใด ก็ขอประทานอภัยไว้ ณ ที่นี้ด้วย

เท่าที่พูดมาก็ด้วยเจตนามุ่งดี หวังดีต่อกัน พร้อมกับในจิตใจนั้นก็มีความเคารพนับถือสถาบันวิชาชีพแพทย์ และมีความรำลึกถึงคุณความดีของแพทย์มากมายหลายท่าน ที่ได้เกื้อกูลทั้งต่อตนเองและสังคมไทยโดยทั่วไป

ในที่สุดนี้ ขออาราธนาคุณพระศรีรัตนตรัยอภิบาลรักษาท่านผู้เป็นแพทย์ และท่านผู้เกี่ยวข้องในการรักษาพยาบาลทุกท่าน ขอจง

เจริญด้วยจตุรพิธพรชัย มีความเข้มแข็งด้วยกำลังกาย กำลังใจ กำลังปัญญา ในการที่จะปฏิบัติภารกิจแห่งวิชาชีพแพทย์ต่อไป และในการที่จะทำให้สถาบันวิชาชีพแพทย์ ตลอดจนวงการแพทย์เจริญงอกงามรุ่งเรืองยิ่งขึ้นไป เพื่อประโยชน์สุขของสังคมไทยนี้ และของมวลมนุษย์ ตลอดกาลนาน เทอญ

คำกล่าวสรุป

กระผม ในนามของราชวิทยาลัยอายุรแพทย์แห่งประเทศไทย และสมาชิกทั้งหมด ก็ขอกราบพระคุณเจ้าที่เคารพที่ได้มาแสดงธรรมกถาเรื่อง อายุรแพทย์กับปัญหาจริยธรรม

ผมเชื่อมั่นว่า พวกเราคงจะได้ยินคำแนะนำคำชี้แจงของท่านด้วยเจตนาที่ดีนี้ ไปพิจารณาและใช้ให้เป็นประโยชน์

กระผมขอกราบเรียนต่อที่ประชุมนี้ และต่อพระคุณเจ้าที่เคารพว่า เป็นมติเอกฉันท์ของคณะกรรมการบริหารว่า คงจะมีประโยชน์ยิ่งขึ้นในการที่จะจัดพิมพ์ธรรมกถาของท่านซึ่งแสดงจบไปเมื่อครู่นี้ แจกจ่ายให้แก่ อย่างน้อยสมาชิกของราชวิทยาลัย ซึ่งจะด้วยเหตุใดก็ตามไม่ว่าจะเข้ามาฟังธรรมะอันประเสริฐในเช้าวันนี้ได้ และจำนวนหนึ่งก็จะได้ถวายท่านเพื่อแจกเป็นธรรมทาน ในโอกาสสุดท้าย แต่ท่านจะพิจารณาต่อไป

กล่าวนำ

พิธีกร: วันนี้ เรามีการบรรยายในเรื่องที่พวกเรากำลังสนใจกันมากเกี่ยวกับจริยธรรม ท่านอาจารย์ปวน บอกว่า ผมใช้ภาษาล้านสมัยต้องใช้ภาษาให้ถูกต้อง คือ “จรรยาแพทย์ในสหัสวรรษใหม่” ตอนที่ผมเกิด ยังไม่มีศัพท์นี้ คำนี้ยังไม่ถึงสหัสวรรษ เพิ่งมาเรียนกับแพทย์รุ่นน้อง คืออาจารย์ปวน

วันนี้เป็นการบรรยาย ๒ ตอน คือ

๑. บรรยายสด ซึ่งผู้บรรยาย คือ อาจารย์ชาญ สถาปนกุล มาอยู่ที่นี่แล้ว และ มรว. ถนัดศรี สวัสดิวัตน์

๒. บรรยายใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ สมัยเก่าเรียกว่าการ **บรรยายแห้ง** คือเอาหนังสือมาฉาย สมัยนี้คือวีดิทัศน์ โดย พระธรรมปิฎก

การบรรยายวันนี้ โดยอาจารย์ชาญ และหม่อมถนัดศรี มีอาจารย์มัณฑน์ สามเสน เป็นผู้ดำเนินรายการ

ผมขอเปิดวีดิทัศน์ (ในส่วนของพระธรรมปิฎก) ดังนี้

จริยธรรมแพทย์สำหรับสหัสวรรษใหม่*

ขอเจริญพรท่านผู้เข้าร่วมประชุมทุกท่าน

วันนี้หัวข้อที่ให้พูดเป็นหัวข้อใหญ่ คือเรื่อง “จริยธรรมแพทย์สำหรับสหัสวรรษใหม่” กำหนดให้พูดถึงจริยธรรมที่จะใช้กันตั้งพันปี ในเวลาที่ยาวนานอย่างนั้น สภาพสถานการณ์ความเปลี่ยนแปลงของโลกและสังคมในช่วงต้นกับในช่วงปลายพันปีคงแตกต่างกันมากเหลือเกิน การที่จะให้พูดถึงจริยธรรมที่ใช้ได้ตลอดตั้งพันปีนี้คงยากมาก เพราะคงจะคาดเดาสถานการณ์ความเปลี่ยนแปลงไม่ถูก

จริยธรรมคงเดิมทุกสมัย หรือเปลี่ยนไปตามยุคที่มาใหม่

ความจริง คำว่า “สหัสวรรษ” นี้ เราพูดตามคำฝรั่งคือ millennium ซึ่งเป็นเรื่องของการนับศักราชของเขา ที่ครบ ๒๐๐๐ ปี จะขึ้น สหัสวรรษใหม่ คือ new millennium

ที่จริงนั้น ปีนี้เป็นปีสุดท้ายของสหัสวรรษเก่า ที่จะครบ ๒๐๐๐ ปีบริบูรณ์ สหัสวรรษใหม่ที่แท้จริงเริ่มต้น ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๕๔๔ ซึ่งเป็นคริสต์ศักราช ๒๐๐๑ เป็นปีแรกของสหัสวรรษใหม่ หรือ new millennium นั้น ถ้าถือเคร่งครัดก็เป็นอย่างนั้น แต่ตำราฝรั่งก็บอกว่า ยอมให้วันขึ้นต้นปีใหม่ ๑ มกราคม ๒๕๔๓ นี้ เป็นวัน

* ธรรมกถา ของ พระธรรมปิฎก จากวิดิทัศน์ สำหรับการประชุมวิชาการ คณะแพทยศาสตร์ ศิริราชพยาบาล “งานเฉลิมฉลองวโรกาสครบรอบ ๑๐๐ ปี วันคล้ายวันพระราชสมภพ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ” นาย ณ วันศุกร์ที่ ๑๐ มีนาคม ๒๕๔๓

เริ่มต้นสหัสวรรษใหม่ตามนิยมของชาวบ้าน (แบบ popular) แต่จะเป็นปีนี้ หรือปีหน้า เมื่อเทียบกับเวลาพันปี ก็ห่างกันนิดเดียว

ถ้าอนุโลมตามนิยมของชาวบ้านว่า เราเข้าสู่สหัสวรรษใหม่ตั้งแต่ขึ้นปีใหม่นี้ เวลานี้ก็ถือว่าอยู่ในสหัสวรรษใหม่แล้ว

เพราะฉะนั้น มองในแง่หนึ่ง จริยธรรมแพทย์สำหรับสหัสวรรษใหม่ก็คือจริยธรรมแพทย์สำหรับเวลาปัจจุบันนี้เอง ส่วนที่ว่าจะเป็นคนไหนของสหัสวรรษใหม่นั้นก็เป็นอีกเรื่องหนึ่ง รวมแล้วพูดง่าย ๆ ก็คือ เรามาพิจารณาจริยธรรมแพทย์สำหรับยุคปัจจุบัน

ที่จริง จริยธรรมแพทย์นี้ ในแง่หนึ่งจะพูดว่าเป็นเรื่องที่เหมาะสมกับทุกยุคทุกสมัยก็ได้ ในเมื่อคนยังเป็นคน

ธรรมชาติของมนุษย์นั้น โดยทั่วไปในเวลาแค่พันปี ว่าโดยรวมก็ไม่ได้เปลี่ยนแปลงอะไร ปัญหาจริยธรรมนั้นอยู่ในแง่การปฏิบัติมากกว่า คือ สภาพชีวิตและสภาพสังคมในยุคสมัยนั้นเปลี่ยนแปลงไป จะเอื้อหรือไม่ต่อการปฏิบัติหรือการใช้จริยธรรม พร้อมกันนั้นยังมีปัจจัยอื่นๆ เข้ามาแทรกอีก ซึ่งเป็นเรื่องของสถานการณ์ในถิ่นฐานและกาลสมัยนั้นๆ แต่จริยธรรมที่เป็นหลักการทั่วไปก็เหมือนกันทุกยุคทุกสมัย เพียงแต่นำมาใช้กับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างไร

ไม่เฉพาะวงการแพทย์เท่านั้น ทุกวงการ ไม่ว่าที่ไหน สังคมทั้งโลกเวลานี้มีปัญหาจริยธรรมมาก จะเห็นว่าปัญหาจริยธรรมกลายเป็นเรื่องของความสนใจที่เด่นชัดขึ้นมา นับถอยหลังไป ๓๐-๔๐ ปีก่อน คนไม่เอาใจใส่จริยธรรมเท่าไรนัก ทั้งๆ ที่เป็นเรื่องสำคัญ

การที่คนมาสนใจจริยธรรมเวลานี้คล้ายๆ ว่าถูกบีบให้สนใจ เพราะปัญหามากขึ้นแรงขึ้น จึงทำให้ต้องคิดหาทางว่าจะแก้ไขอย่างไร

เนื่องจากมองเห็นว่า ปัญหาจริยธรรมบีบคั้นส่งผลกระทบต่อความอยู่ดีของมนุษย์ หรือแม้แต่ความอยู่รอดของมนุษย์ ความเดือดร้อนของสังคมที่คนเบียดเบียนกันมาก เอารัดเอาเปรียบกันต่างๆ

พูดง่าย ๆ คือ ความเดือดร้อนความทุกข์เกิดขึ้นมาก ทำให้คนต้องมองปัญหาจริยธรรมที่มาสัมพันธ์กับความเจริญของโลก

ปัจจัยอย่างหนึ่งที่คนพูดถึงบ่อย ๆ คือ ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ซึ่งเป็นตัวเด่นของความเจริญก้าวหน้าทางวัตถุ เวลานี้มองกันว่า เทคโนโลยีมีบทบาทสำคัญในการทำให้เกิดปัญหาจริยธรรม

ยุคนี้เราเรียกว่ายุคข่าวสารข้อมูล หรือยุคสารสนเทศ ปัญหาที่เกิดขึ้นมากกับความเจริญก้าวหน้าทางด้าน ไอที (Information Technology)

ตัวอย่างง่าย ๆ ในระดับชาวบ้านทั่วไป เราจะได้ยินกันเสมอถึง ปัญหาเกี่ยวกับเทคโนโลยีในแง่ที่ใช้กันไม่ถูกต้อง

เทคโนโลยีนั้น ถ้าใช้ในทางที่ดี ก็เป็นประโยชน์มาก แต่ถ้าใช้สนองความต้องการที่ไม่ถูกต้อง เช่น ความเห็นแก่ตัว ก็ทำให้เกิดปัญหาร้ายแรง อย่างเรื่องอาชญากรรม แม้แต่ใน cyberspace เรื่องของ Internet ก็มีปัญหาที่คนทำร้ายกันได้ต่างๆ

ในวงการแพทย์ก็ชัดเจนว่าเทคโนโลยีเป็นเรื่องสำคัญ การแพทย์สมัยใหม่นั้นมีจุดเด่นอยู่ที่ความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยี พร้อมกันนั้นปัญหาจริยธรรมก็ตามมากับเทคโนโลยีที่เจริญ

พอเทคโนโลยีเจริญ ก็มีปัญหาใหม่ๆ ที่ไม่เคยคิด ไม่เคยมองเห็น ไม่เคยคาดหมาย ทำให้ตัดสินใจยาก และทำให้การปฏิบัติซับซ้อนยิ่งขึ้น จึงจะพูดถึงปัญหาเหล่านี้เล็กน้อย

หลักใหญ่ของจริยธรรมที่ใช้กับทุกยุคสมัย

ที่บอกว่าหลักการของจริยธรรมยังคงเดิมนั้น พูดโดยสรุป เรื่องของจริยธรรมก็มี ๒ อย่าง คือ

๑. **เจตนาที่ดี** จริยธรรมมีแกนกลางอยู่ที่การมีเจตนาที่ดีนี้แหละ

๒. **ปัญญาที่เพียงพอ** คือความรู้ความเข้าใจถูกต้องชัดเจนในการทำงานนั้นๆ

เจตนาร้ายจะทำให้เกิดปัญหา เช่น ถ้ามีเจตนาจะเบียดเบียนทำร้าย หรือล่อหลอกหาผลประโยชน์ ก็แน่นอนว่าเจตนาแบบนี้จะทำให้เกิดปัญหาจริยธรรม เพราะต้องการเบียดเบียนผู้อื่นหรือเห็นแก่ตัว

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้มีเจตนาดี อยากจะช่วยเหลือเขา แต่ถ้ารู้เท่าไม่ถึงการณ์ มีความรู้ไม่เพียงพอ หรือปัญญาไม่มี ก็เกิดปัญหาแทนที่จะดีก็กลับเป็นร้าย แทนที่คนไข้จะหายป่วยก็กลายเป็นตาย อย่างนี้เป็นต้น

สรุปว่า มี ๒ อย่างที่เป็นองค์ประกอบหลักอันสำคัญ

๑. **มีเจตนาดี**

๒. **ใช้ปัญญาเต็มที่**

ถ้าได้ ๒ ขั้นนี้ ก็นับว่าจริยธรรมมีพื้นฐานที่ดีแล้ว

เจตนา มี ๒ ด้าน

๑) **ด้านลบ** ที่สำคัญคือ **ไม่โลภ ไม่เห็นแก่ตัว** แง่นี้เด่นในสังคมยุคปัจจุบัน ซึ่งสัมพันธ์กับความเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยที่ว่ายุคนี้เป็นยุคธุรกิจอุตสาหกรรม กิจกรรมต่างๆ มีความโน้มเอียงไปในทางธุรกิจ

ที่มุ่งแสวงหาผลกำไร ผู้คนที่อยู่ในยุคนี้ ไม่ว่าจะอยู่ในวงการไหน ไม่เฉพาะท่านที่เป็นแพทย์ ก็ต้องได้รับผลกระทบจากกระแสสังคมอันนี้ ในด้านเจตนาแบบธุรกิจนี้คนประสบปัญหากันมากจากความเห็นแก่ตัว คือความโลภเห็นแต่จะเอาผลประโยชน์

ถ้าจะให้มีความจริยธรรม ก็ต้องตัดละหรือกำราบควบคุมเจตนา ด้านลบข้อนี้ แม้แต่หลักจริยธรรมแพทย์ที่ถือกันว่าเป็นสากล เช่น International Code of Medical Ethics ที่ประกาศไว้โดยสมาคมแพทย์แห่งโลก (World Medical Association) ก็บอกว่า

“แพทย์ต้องไม่ประกอบวิชาชีพของตนด้วยอิทธิพลแรงจูงใจ แห่งเจตนาที่จะหาผลกำไร...”

(“A doctor must practice his profession uninfluenced by motives of profit ...”)

นี่ก็คือปัญหาจริยธรรมที่ว่า จะทำอย่างไรให้แพทย์ไม่ทำอาชีพเพียงเพื่อสนองความโลภ

๒) ด้านบวก คือ ต้องมีเมตตาการุณย์ ทั้งเมตตา มีความรัก ความปรารถนาดีต่อคนไข้ และกรุณา เห็นเขาเจ็บป่วยเป็นทุกข์ ทนนิ่งเฉยดูตายอยู่ไม่ได้ ต้องชวนช่วยแก้ไขบำบัดทุกข์ของเขา ให้เมตตาการุณย์นี้ขยายกว้างออกไป ต่อเพื่อนมนุษย์ ต่อสังคม และต่อโลกทั้งหมด

มองกว้างๆ ก็คือมีเจตนาที่จะสร้างสรรค์ให้มนุษย์มีชีวิตที่ดีงาม ให้สังคมอยู่ดี เป็นสังคมที่มีคุณภาพชีวิตดี อยู่ร่วมกันเป็นสุข และโลกนี้ร่มเย็นน่าอยู่อาศัย นี่คือเจตนาฝ่ายดี ซึ่งมีแกนกลางหรือหัวใจอยู่ตรงที่ว่าต้องมีเมตตาการุณยา เริ่มจากต่อคนที่ตนเกี่ยวข้องใน

การปฏิบัติงาน หรือในการประกอบอาชีพ คือ ต่อคนไข้

ปัญญา ที่ใช้อย่างเต็มที่ เริ่มตั้งแต่ความรู้ทางวิชาการของแพทย์เอง ความรู้เกี่ยวกับโรคภัยไข้เจ็บ การวินิจฉัยที่ถูกต้อง การที่มีความเชี่ยวชาญ ความสามารถ ตลอดจนมีการค้นคว้ารักษาหรืออย่างดีที่สุด เพื่อให้ทำการด้วยปัญญาที่รู้จริง ชัดเจน รอบคอบ ไม่สั๊กแต่ว่าทำ

นี้เป็นเรื่องของหลักการซึ่งต้องใช้ทุกยุคทุกสมัย

ปัจจัยแทรกแซงจริยธรรม จากสหัสวรรษใหม่

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าหลักการจะคงเดิม จริยธรรมทั่วไปจะเหมือนกันทุกยุคทุกสมัย แต่เวลานำมาใช้ปฏิบัติก็มีปัญหาซับซ้อนแตกชอยออกไปตามสภาพชีวิตจิตใจของคนในยุคสมัยนั้นๆ บ้างสภาพสังคมสมัยนี้อาจจะเอื้อต่อการใช้จริยธรรมหรือต่อการมีจริยธรรมน้อยลงบ้าง อีกอย่างหนึ่งที่สำคัญ คือเทคโนโลยีที่ซับซ้อน ทำให้ตัดสินใจยาก

พูดโดยสรุป ในสถานการณ์ปัจจุบัน ที่เรียกว่าสหัสวรรษใหม่นี้ มีปัจจัยแทรกแซงที่ทำให้ยากลำบากในการใช้จริยธรรมที่กล่าวไปเมื่อกี้ คือ

๑. กระแสโลก เวลาในโลกมนุษย์เดินไปในทิศทางของการมีระบบธุรกิจขยายกว้างขวาง เป็นโลกาภิวัตน์ครอบคลุมไปทั่วโลก ระบบธุรกิจแบบนี้มีลักษณะสำคัญคือการแข่งขัน โดยมุ่งแสวงหาผลกำไร ปัญหาทางธุรกิจนี้เป็นปัญหาใหญ่ที่มีผลกระทบจริยธรรม ชักจูงปรุงแต่งสภาพจิตใจ เป็นปัญหาของยุคสมัยที่ไม่ใช่แค่แทรกแซงแต่เข้ามาครอบงำเลยทีเดียว

๒. ข่าวสารข้อมูล ตอนนีข่าวสารข้อมูลขยายกว้างทั่วถึงและรวดเร็ว การใช้ข่าวสารข้อมูลก็มีปัญหาในเรื่องการโฆษณา และการใช้ตลอดจนปั่นแต่งข้อมูลข่าวสารเพื่อเป็นเครื่องมือหาผลประโยชน์ให้แก่ตน หรือกลั่นแกล้งคนอื่น

การเผยแพร่ข่าวเพื่อความรู้ก็ดี แต่บางที่มีการสร้างข่าวลือ ข่าวหลอกข่าวลวง ด้วยเหตุนี้ในยุคข่าวสารข้อมูล บางที่แทนที่คนจะได้ประโยชน์จากข่าวสารข้อมูล ก็กลับได้รับโทษ เพราะไม่ใช่เป็นข่าวเพื่อความรู้ แต่เป็นข่าวลือ-ล่อ-หลอก-ลวง ถ้าพัฒนาคนไม่ทัน ก็กลับเพิ่มปัญหา

๓. เทคโนโลยี เวลาที่เทคโนโลยีก้าวหน้ามากเกินไป เหลือเกิน จะใช้ในทางดีก็ได้ ทางร้ายก็ได้ ปัญหาจริยธรรมก็คือ จะรับมือกับความเจริญก้าวหน้าเหล่านี้โดยปฏิบัติให้ถูกต้อง และทำให้เป็นคุณได้อย่างไร จะทำให้เกิดประโยชน์ไม่เกิดโทษหรือเกิดโทษให้น้อยที่สุดได้อย่างไร

ก่อนจะพูดถึงการปฏิบัติในเรื่องนี้ ต้องมองที่แพทย์ด้วยว่า สังคมเพ่งมองและคาดหวังต่อความรับผิดชอบ ตลอดจนความมีจิตสำนึกของแพทย์ในเรื่องจริยธรรมมาก เราพูดได้ว่า แพทย์มีพันธะทางจริยธรรมนี้เป็นพิเศษ ในแง่ที่

๑. พันธะเชิงวัฒนธรรม เมื่ออยู่เมืองไทยก็เป็นคุณหมอของคนไทย เมื่อเป็นคุณหมอของคนไทย ก็มาในสายของวัฒนธรรมไทย สายวัฒนธรรมไทยนั้นก็ป็นสายวัฒนธรรมน้ำใจ ซึ่งเป็นเรื่องจริยธรรมอย่างหนึ่ง แพทย์ไทยย่อมได้รับความคาดหวังให้มีวัฒนธรรมไทย คือต้องเป็นผู้มีน้ำใจประกอบด้วยคุณธรรม มีเมตตาเป็นต้น

๒. พันธะเชิงสังคม คือ แพทย์อยู่ในระดับเป็นผู้นำของสังคม มาจากคนในระดับที่มีสมองดี ได้รับการคัดเลือกอย่างดี เป็นหัวหน้าของสังคม

ในการสร้างสรรค์สังคมที่ทุกคนต้องรับผิดชอบสังคมของตนนั้น คนใดมีสถานะที่เรียกว่าได้เปรียบ เช่น มีสมองดี มีสติปัญญาดี มีฐานะเศรษฐกิจดี เป็นต้น ก็ควรรับผิดชอบต่อสังคมให้มาก จะต้องนำความได้เปรียบของตนนั้นมาช่วยสร้างสรรค์สังคม ถ้ามองในแง่นี้ แพทย์ก็เป็นผู้มีความรับผิดชอบต่อช่วยนำสังคมนี้ให้ดำเนินไปด้วยดี

๓. พันธะเชิงอาชีพ ข้อนี้ใกล้เคียงที่สุด คือโดยอาชีพ งานของหมอเป็นงานที่ต้องรับผิดชอบต่อชีวิตคน เป็นงานที่ต้องปฏิบัติต่อชีวิตมนุษย์ จริยธรรมจึงกลายเป็นเรื่องสำคัญเป็นพิเศษ เพราะว่าจะต้องช่วยคนไข้และไม่ทำร้ายเพื่อนมนุษย์ การที่สังคมจะดีขึ้นเพื่อนมนุษย์ต้องได้รับการปฏิบัติที่ดีงามถูกต้อง มีความสัมพันธ์กันอย่างเกื้อกูล

จริยธรรมอยู่ แพทย์เป็นที่บูชานับถือ

ธุรกิจเข้ามาเป็นใหญ่ แพทย์กับคนไข้กลายเป็นคู่กรณี

ในการพิจารณาปัญหาจริยธรรมแพทย์นั้น เมื่อมาถึงยุคสมัยนี้ที่เป็นสหัสวรรษใหม่ จะต้องดูที่

๑. คุณภาพของตัวแพทย์เอง ในทางจริยธรรม ซึ่งเน้นที่คุณภาพด้านจิตใจ ว่าจะจิตใจมีเจตนาดี มีเมตตากรุณา ไม่มุ่งสนองความต้องการผลประโยชน์ ไม่มุ่งเห็นแก่ตัว ไม่มุ่งเอาแต่ผลกำไร ซึ่งจะทำให้ได้แค่ไหน ก็ขึ้นอยู่กับคุณธรรมและความเข้มแข็งของตัวแพทย์เอง

๒. ถึงแม้แพทย์มีจิตใจดี มีเจตนาดี แต่ในยุคนี้ มีปัญหาพิเศษของยุคสมัยคือ เป็นคนดีแล้วยังไม่พอ เพราะความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีทำให้เกิดปัญหาซับซ้อนยิ่งขึ้น

ปัญหาเรื่องจริยธรรมที่เกิดจากเทคโนโลยีที่ซับซ้อนนั้น มีมากมาย เป็นเรื่องใหญ่ที่วงการแพทย์ต้องพิจารณากัน ถึงกับต้องตั้งสถาบัน องค์การ ขึ้นมาเพื่อพิจารณาเรื่องนี้เป็นพิเศษ สมัยก่อนเรื่องนี้ไม่มี ปัญหาเกี่ยวกับเทคโนโลยีจึงเป็นเหตุสำคัญที่ทำให้วงการแพทย์ปัจจุบันหันมาสนใจเรื่องจริยธรรมทางการแพทย์

จะพูดถึงเรื่องคุณภาพทางจิตใจหรือคุณธรรมของคุณหมอเอง อย่างที่กล่าวแล้วว่า ปัญหาคุณภาพทางด้านจิตใจอยู่ที่ว่า ทำอย่างไรถึงจะให้แพทย์มีเจตนาที่ดี ไม่ให้เจตนาตรงข้ามคือเจตนาที่ไม่ดีเข้ามาฉวยโอกาสหาผลประโยชน์จากความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยี

หมายความว่า ถ้าเจตนาดี ยิ่งเทคโนโลยีเจริญก้าวหน้า ก็ยิ่งใช้ประโยชน์ได้มาก แต่ถ้าเจตนาไม่ดีเห็นแก่ผลประโยชน์ เป็นโลกเจตนา ไม่มีเมตตากรุณาต่อคนไข้ มุ่งแต่จะหาผลประโยชน์ให้กับตนเอง ยิ่งเทคโนโลยีก้าวหน้ามาก ก็ยิ่งใช้หาผลประโยชน์ได้มาก อย่างน้อยโลกะกับเมตตาไม่สมดุลกัน ปัญหา ก็จะเกิดขึ้น เริ่มจากการขัดแย้งกับคนไข้ ความรู้สึกดีงามที่สืบมาในวัฒนธรรม เช่นความรู้สึกซาบซึ้งเคารพนับถือต่อแพทย์ ก็ลดลง

เมื่อความขัดแย้งกับคนไข้มากขึ้น ต่อมาก็จะคอยจ้องเพ่งโทษเพ่งเล็งหาความผิดพลาดของกันและกัน จ้องจะ sue หรืออะไรทำนองนั้น ซึ่งมีขึ้นในสังคมตะวันตกอย่างอเมริกามาก ถ้าเราไม่สามารถแก้ปัญหาหรือปรับในเรื่องจริยธรรมให้ดีขึ้น ปัญหาเรื่องนี้ใน

เมืองไทยก็จะมากขึ้น เช่นปัญหาความขัดแย้งทางกฎหมาย ที่จะแสวงหาและปกป้องผลประโยชน์

ฝ่ายหนึ่งก็จะเรียกร้องผลประโยชน์ อีกฝ่ายหนึ่งก็กลัวเสียผลประโยชน์ บางทีคนไข้ก็จะไปไกลเลยเถิดถึงกับจะหาผลประโยชน์จากแพทย์ คอยจ้องหาจุดบกพร่องที่จะยกมาฟ้องร้อง กลายเป็นการหาผลประโยชน์จากกฎหมาย หรือเอากฎหมายเป็นเครื่องมือหาผลประโยชน์

นอกจากความขัดแย้งกับคนไข้ที่เป็นปัญหาระดับบุคคล ก็ขยายมาเป็นปัญหาสังคม เมื่อจริยธรรมไม่ดี คนก็มีปัญหากันมากขึ้น ต่อไปสังคมก็ต้องบีบ โดยเรียกร้องและควบคุมด้วยกฎกติกา

เมื่อแพทย์ไม่คุมตัวเองด้วยจริยธรรม สังคมก็บีบด้วยกฎหมาย การทดแทนและชดเชยก็มีอยู่ ๒ อย่างนี้ คือ ถ้าแพทย์คุมตัวเองด้วยจริยธรรมดี สังคมก็บีบน้อยลง ถ้าแพทย์คุมตัวด้วยจริยธรรมไม่ได้ สังคมก็เอากฎหมายมาบีบ โดยตั้งกฎกติกาต่างๆ ขึ้นมา ไปๆ มาๆ ก็จะเหมือนเป็นการขีดเส้นแบ่งเขตระหว่างคู่แข่ง ระหว่างผู้ขายบริการกับผู้ซื้อบริการ หรือถ้าหนักนักก็ระหว่างคู่ต่อสู้ เลยกลายเป็นปัญหาในการชิงไหวชิงพริบ และหาทางหลีกเลี่ยง ปัญหาสังคมก็ยิ่งซับซ้อนหนักขึ้น

ที่ว่าเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสหัสวรรษใหม่ ทั้งที่ว่าความจริงปัญหาก็มีมาเรื่อยๆ แต่เป็นความโน้มเอียงที่จะก้าวขยายไปด้วยกันกับการแผ่อิทธิพลของระบบธุรกิจ และความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยี

ยิ่งโลกเจริญ ปัญหายิ่งซับซ้อน

ถ้าปัญญาไม่ทัน จะยิ่งสับสน

ที่ว่า ปัญหาจริยธรรมไม่ได้อยู่ที่คุณภาพด้านจิตใจของตัวแพทย์เองเท่านั้น หมายความว่า แม้แพทย์จะมีเจตนาดี มีเมตตา กรุณา ไม่มุ่งหาผลกำไร ก็ยังมีปัญหาเรื่องเทคโนโลยีที่ซับซ้อนอย่างที่ว่าเมื่อกี้ ซึ่งเป็นปัญหาที่สัมพันธ์กับด้านปัญญา คือความรู้ความเข้าใจ เราจะต้องมีปัญญาที่ทันกับยุคสมัย

ในยุคนี้ มนุษย์สามารถประดิษฐ์อุปกรณ์เทคโนโลยีมาใช้มากมาย ทำให้เรามีเครื่องมือที่ก้าวไกล แต่มนุษย์รวมทั้งแพทย์และนักวิทยาศาสตร์ทั้งหลาย ก็ยังรู้ความจริงของธรรมชาติไม่เพียงพอ ยังรู้ไม่เท่าทันความจริงของชีวิต ยังไม่รู้ชัดแนลงไปในเรื่องที่ว่า คนเราเริ่มเกิดเมื่อไรที่นับว่าเป็นคน ชีวิตตั้งต้นเมื่อไร ยังตัดสินใจกันไม่ลงตัว ยังถกเถียงกันอยู่ หรือว่าตายเมื่อไรก็ยังไม่ยุติเด็ดขาด เช่นว่าตายเมื่อไหร่สมองตาย แม้จะยอมรับกันมากแล้ว ก็ยังเป็นเรื่องที่ต้องเถียงกันอยู่ในหมู่มนุษย์เอง ทำให้ตัดสินใจยาก

กลายเป็นว่า ทำได้ แต่ไม่รู้ว่าดีหรือไม่ นี่เป็นปัญหาของแพทย์ในปัจจุบัน ซึ่งต้องเน้นว่า เรามีเทคโนโลยีก้าวหน้า สามารถทำได้ แต่ไม่รู้ว่าถูกต้องเป็นประโยชน์จริงแท้หรือไม่

ขอยกตัวอย่าง มีหลักจรรยาแพทย์ข้อหนึ่ง ซึ่งในสายวัฒนธรรมตะวันตกก็ถือกันมาตั้งแต่ ๔๐๐ กว่าปีก่อนคริสต์ศักราช (คือเกือบ ๒๕๐๐ ปีแล้ว) ว่า แพทย์ต้องไม่ทำร้ายคนไข้ ตามคำพูดแบบฝรั่งที่ว่า “doing no harm” ปัจจุบันนี้ก็เป็นปัญหา เช่นเอาเครื่องมือไปช่วยให้คนไข้หายใจ เมื่อหัวใจของคนไข้เต้นอยู่ ก็เรียกว่าเราช่วย

ให้คนไข้ยังมีชีวิต คือ ยืดอายุเขา เป็นการช่วยคนไข้ แต่บางคนก็เถียงว่าเป็นการทรมานคนไข้ เป็นการทำให้คนไข้หรือเปล่า

การที่ปล่อยให้เขาตาย กับการให้เขาอยู่อย่างทรมาน อันไหนเป็นการทำให้คนไข้ แค่นี้ก็เป็นปัญหาแล้ว จึงพูดว่า ทำได้ แต่ไม่รู้ว่าจะดีหรือถูกต้องหรือไม่

เรารู้มากมาย แต่ก็รู้ไม่ทั่วตลอด ดังนั้นปัญหาของโลกปัจจุบันจึงมาติดขัดตรงที่ว่า เรามีเครื่องมือที่ก้าวหน้าไกล แต่ยังไม่รู้จักชีวิตหรือรู้จักธรรมชาติของมันเป็นอย่างแท้จริง คือพูดได้ว่า ความรู้หรือปัญญาของมนุษย์ ยังไม่ทันกับความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยี จึงต้องมาเถียงกัน ยังมีปัญหากันอยู่เรื่อยไป

เมื่อถือว่าการทำให้คนไข้มีชีวิตอยู่เป็นหน้าที่ของแพทย์ ก็ต้องรักษาชีวิตคนไข้ไว้ แพทย์ก็ต้องพยายามไม่ให้คนไข้ตาย ปัญหายุคนี้คือเรามีเครื่องมือที่สามารถทำให้คนมีชีวิตอยู่ได้ คนไข้มีชีวิตอยู่ ยังหายใจอยู่ แต่เกิดปัญหาขัดแย้งกันขึ้น ระหว่างการมีชีวิตอยู่ กับการอยู่อย่างดี เช่น อยู่อย่างไม่ดีก็เป็นเพียงซากศพที่หายใจ จะเอาอย่างไร

จะเอาแค่ให้มีชีวิตอยู่ หรือว่าจะให้อยู่อย่างดี ที่เรียกว่ามีคุณภาพชีวิตด้วย ก็เป็นเรื่องที่ถกเถียงกันอยู่ เป็นการขัดแย้งอย่างหนึ่ง

อีกตัวอย่างหนึ่ง คือ เรื่องสิทธิของบุคคล กับประโยชน์ของสังคม ยกตัวอย่างในข้อที่ว่าแพทย์ต้องรักษาความลับของคนไข้ แต่บางกรณีถ้าแพทย์รักษาความลับของคนไข้ อาจกลายเป็นการทำร้ายผู้อื่น เช่น ถ้าคนไข้เป็นโรคเอดส์ เขาไม่ให้บอกคู่ครองของเขา ถ้าแพทย์ปฏิบัติตาม ก็เกิดความขัดแย้งในใจ เป็นปัญหาว่า แพทย์ควรจะเห็นแก่ประโยชน์ของคู่ครองของเขาหรือไม่ แพทย์จะบอกหรือไม่บอก

กว้างออกไปในแง่ผลประโยชน์ของสังคม ถ้าแพทย์เห็นแก่ประโยชน์ของคนไข้ผู้นั้น ก็อาจจะเกิดผลเสียแก่สังคม เช่น คนไข้เป็นโรคติดต่อร้ายแรงบางอย่าง ถ้าไม่บอกแก่สังคม สังคมก็เสียหายก่อให้เกิดปัญหาสังคมต่อไป แม้แต่โรคมาลาเรีย ก็อาจจะเป็นปัญหาต่อไปได้ และเป็นเรื่องจริยธรรมของแพทย์เหมือนกัน จึงไม่ใช่เรื่องที่จะตัดสินกันในเวลาปัจจุบันประเดี๋ยวเดียว ซึ่งไม่มีทางจบ เพราะไม่มีสูตรสำเร็จ

สิ่งที่เราทำได้และควรจะทำ คือ อย่างน้อยควรพูดเป็นหลัก การ ส่วนเรื่องเฉพาะกรณีหรือรายละเอียด คงชี้ลงไปทันทีไม่ได้ แต่ให้เห็นแนวทางว่าจะปฏิบัติอย่างไร แล้วก็ได้หลัก คือในเมื่อตัวแทรกแซงจริยธรรมมาจากระบบธุรกิจ ซึ่งเป็นเรื่องของยุคสมัย แพทย์หรือวงการแพทย์จะปรับตัวให้ทันกับกระแสโลกแห่งระบบธุรกิจได้อย่างไร จะปฏิเสธไปเลยคงไม่ได้ แต่จะอย่างไรให้พอดี

ถ้าวงการแพทย์จับจุดได้ว่าแค่นี้พอดี สถานการณ์ก็จะดีขึ้น แต่จะไปสุดโต่งข้างเดียวไม่ยอมเลยก็คงอยู่ในสังคมไม่ได้ อาจจะได้สำหรับแพทย์บางท่านที่แข็งเด็ดขาดในอุดมคติ แต่โดยเฉลี่ยก็ต้องมีหลักการทั่วไปให้ปฏิบัติได้ เช่นเรื่องธุรกิจก็ต้องวางแนวทางว่าจะปรับแค่ไหนให้ไม่เสีย แต่ให้พอดี ให้ดุลกันอยู่ได้

เทคนิคทางวิชาการ

จะต้องประสานกับเทคนิคทางปัญญา

ในแง่ข่าวสารก็เป็นเรื่องสำคัญ ยุคนี้เป็นยุคข่าวสารข้อมูล และยิ่งเทคโนโลยีก้าวหน้า โอกาสที่จะได้ข้อมูลก็ยิ่งมากขึ้น การที่ความรู้วิชาแพทย์เป็นเรื่องเฉพาะของแพทย์ก็ยิ่งน้อยลง เพราะว่าคน

ใช้มีโอกาสจะได้รู้อะไรต่างๆ เพิ่มขึ้น

ยิ่งถ้าคนไข้บางประเภทที่ชอบความรู้ คือฉันจะหายหรือจะตายก็ไม่ว่า ขอให้ฉันรู้ก็แล้วกัน ในกรณีนี้ถ้าแพทย์ให้ความรู้แก่คนไข้ คนไข้ก็จะพอใจไม่เรียกร้องอะไรอื่น

เมื่อสภาพของยุคสมัยก็เอื้อ โดยมีข่าวสารข้อมูลที่จะให้แพทย์ชี้แจงอธิบายหรือบอกแหล่งแก่คนไข้ และถือว่าคนไข้มีสิทธิที่จะรู้ การศึกษายุคใหม่จึงต้องเตรียมแพทย์ให้เป็นผู้พร้อมที่จะสื่อสารกับคนไข้เป็น เป็นคนที่สามารถพูดจา มีความพร้อมที่จะให้ความรู้ต่างๆ แก่คนไข้ ซึ่งเป็นเรื่องหนึ่งที่สำคัญ

นอกจากรู้เทคโนโลยีด้านร่างกายแล้ว อีกด้านหนึ่งที่สำคัญ คือ **เทคโนโลยีด้านจิตใจ** ซึ่งหมายถึงการปฏิบัติต่อจิตใจ

ในแง่หนึ่ง เรามองคนไข้ที่เจ็บป่วย ว่าเขาทุกข์ ก็คิดหาทางว่าทำอย่างไรจะให้เขาหายเจ็บป่วย ถ้าเขาตายก็ถือว่าไม่ดี จึงต้องพยายามไม่ให้เขาตาย แต่ถ้าเขามีชีวิตอยู่ โดยไม่มีความสุข ไม่มีความสามารถที่จะหาความสุข ก็อย่าอยู่เลย ควรอยู่อย่างดี จะดีกว่า อันนี้เป็นการมองในด้านหนึ่งซึ่งเน้นที่ร่างกาย

แต่ยังมีอีกด้านหนึ่ง คือด้านจิตใจของคน ซึ่งเป็นเรื่องลึกละเอียด การปฏิบัติต่อจิตใจก็เป็นเทคนิคเหมือนกัน

มองในแง่ของพุทธศาสนา เราสามารถให้คนไข้ปฏิบัติต่อความเจ็บป่วยของตนได้ดี ซึ่งจะกลายเป็นว่า หลายคนได้ประโยชน์จากความเจ็บป่วยของตนเอง ยามเจ็บป่วยคนจะได้ประสบการณ์ใหม่ ได้เรียนรู้อะไรใหม่ๆ ในสิ่งที่ไม่เคยเรียนรู้ บางคนถึงกับพูดว่า ถ้าเขาไม่เจ็บป่วยก็คงไม่ได้ลาภอันนี้ ซึ่งอาจจะจะเป็นสิ่งที่ประเสริฐสำหรับ

ชีวิตของเขาก็ได้ ถ้าแพทย์เข้าใจเรื่องนี้ ก็จะทำให้ผู้ป่วยได้ประโยชน์จากการเจ็บป่วยของตนเอง

ในทางพุทธศาสนานั้น แม้แต่กำลังจะตาย คนเรายังสามารถได้ประโยชน์จากความตายของตัวเอง ในวาระสุดท้ายที่จะตายบางคนได้บรรลุนิพพานเป็นพระอรหันต์ก็มี โอกาสของคนจึงมีหลายด้าน และทุกสถานการณ์

อันนี้ก็เป็นจริยธรรม แต่เป็นจริยธรรมที่เน้นด้านปัญญาและการปฏิบัติทางจิตใจ ซึ่งอาจจะเป็นเรื่องใหม่ที่วงการแพทย์สมัยใหม่ไม่ค่อยได้คิด หรือไม่คิดจะมอง เพราะมองอยู่เพียงแค่ว่าความเจ็บป่วยและความตายเป็นสิ่งที่ไม่น่าปรารถนา อย่าไปเอามัน

แต่ถ้าเรามีโยนิโสมนสการ คือเทคนิคทางปัญญา เราอาจจะมองอีกอย่างหนึ่ง เพื่อปฏิบัติต่อความเจ็บป่วยและความตายให้ดีที่สุด และแถมยังหาประโยชน์จากมันได้ด้วย

เรื่องนี้คิดว่ามีความสำคัญในเชิงจริยธรรมสำหรับยุคต่อไป ในเมื่อเรามีเครื่องมือที่สามารถยืดอายุคน

การที่คนไข้เขานอนอย่างนั้น เรามีความรู้ดีว่าเป็นการทรมาน แต่ถ้าปฏิบัติต่อความคิดและจิตใจได้ถูกต้อง เขาอาจจะมีความสุขอยู่กับภวะนั้นก็ได้ เขาอาจจะได้ประโยชน์จากมัน ซึ่งเป็นประโยชน์ทั้งด้านจิตใจและด้านปัญญา และอาจเป็นปัญญาขั้นสูงสุด คือปัญญาที่รู้แจ้งเข้าใจชีวิตของตนเอง ตลอดจนเข้าใจสังขารมรสุมสูงสุด

นอกจากนั้นเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับว่า ในวงการแพทย์เอง บางทีแพทย์ไม่ลงกันในเรื่องความคิด ความเห็น ความรู้ความเข้าใจ และการวินิจฉัยบ้าง ในเรื่องการใช้เทคโนโลยีเป็นต้นบ้าง ซึ่งบางทีเกิด

จากความบกพร่องในการปฏิบัติ แต่เมื่อเกิดขึ้นแล้วก็อาจจะทำคนไข้ให้สับสน ซึ่งมีความหมายทางจริยธรรมด้วย

ยกตัวอย่าง อาตมภาพเองซึ่งเป็นนักปวยก็ว่าได้ เพราะป่วยมาตั้งแต่เกิด จนกระทั่งปัจจุบันขณะพูดก็ป่วย เวลาตรวจก็ต้องการความรู้ แต่ผลการตรวจบางทีแพทย์ไม่ลงกัน ตัวอย่างง่ายๆ ไปตรวจที่โรงพยาบาลใหญ่แห่งหนึ่งบอกว่าโลหิตจาง แต่อีกไม่กี่วันแพทย์เจาะเลือดตรวจอีกแห่งหนึ่งบอกผลตรงข้ามว่าโลหิตขึ้น หรือค่อนข้างขึ้น ฮีโมโกลบิน ๑๖ กรัมเปอร์เซ็นต์ เกร็ดเลือด ๒๖๐,๐๐๐ ตัวอื่นสูงหมด ตรงข้ามกับอีกแห่งหนึ่งที่บอกว่าโลหิตจาง

เหตุการณ์เช่นนี้ไม่ได้เกิดขึ้นแค่ครั้งเดียว ปีที่แล้วก็เป็นแบบนี้ ท่านหนึ่งบอกว่าเลือดจาง อีกแห่งหนึ่งว่าเลือดขึ้น เมื่อไม่นานมานี้ตรวจครั้งหนึ่งว่าเป็นปัญหาเรื่องไทรอยด์ และก็เป็นปัญหามากด้วย แต่ต่อมาอีกไม่กี่วัน ตรวจอีกทีหนึ่งบอกว่าเป็นปกติ

อันนี้อาจจะไม่ใช่เรื่องของแพทย์โดยตรง แต่ก็อยู่ในวงงานที่แพทย์เกี่ยวข้อง ซึ่งโยงมาหาจริยธรรม เพราะทำให้คนไข้เกิดความสับสน ไม่แน่ใจ ซึ่งเราจะต้องปรับสภาพต่างๆ ให้เชื่อต่อจริยธรรม หรือการใช้จริยธรรม ถ้าจัดการไม่ดี ปัญหาต่างๆ เหล่านี้ก็จะแทรกแซงเข้ามาในจริยธรรม ถ้าเราปรับให้ดีก็จะเป็นสภาพเอื้อ อย่างที่บอกเมื่อก็ว่าเป็นปัญหาในเชิงปฏิบัติ แต่ตัวหลักการเหมือนกันทุกยุคทุกสมัย หรือพูดง่ายๆ ว่าคงเดิมนั่นเอง

โลกก้าวสู่สหัสวรรษใหม่

แพทย์ต้องมีหลักคิดที่เท่าทันเหนือยุคสมัย

ในกรณีที่สถานการณ์หรือสภาพต่างๆ ไม่เอื้อ เราก็พยายามปรับสภาพที่เกี่ยวข้อง เช่น ธุรกิจ ข่าวดสารข้อมูล และเทคโนโลยี เป็นต้น ให้กลายมาเป็นสภาพที่ค่อนข้างเอื้อต่อจริยธรรม ในแง่ของจริยธรรมเอง เมื่อสังคมมีการเปลี่ยนแปลง โลกเจริญก้าวหน้าต่อไปมนุษย์ก็จะพบกับปัญหาที่ว่าไม่มีคำตอบสำเร็จรูป หรือไม่มีสูตรสำเร็จ

คนยุคปัจจุบัน โดยเฉพาะแพทย์เท่านั้น ไม่มีสูตรสำเร็จ เมื่อไม่มีสูตรสำเร็จ ก็ไม่มีคำตอบสำเร็จรูป จึงจะต้องพัฒนาคนให้มีความสามารถในการคิด ให้ใช้ปัญญาเป็น สามารถคิดได้ คิดเป็น คิดถูก ต้อง คิดดี เพื่อจะได้ผลทั้งในทางปฏิบัติการวิชาชีพของตนเอง และได้ผลเชิงจริยธรรม ซึ่งจะส่งผลหนุนให้การปฏิบัติงานอาชีพสำเร็จผลตามวัตถุประสงค์

เมื่อไม่มีคำตอบสำเร็จรูป เราจะต้องมีหลักการใหญ่ของจริยธรรม อย่างที่พูดแล้ว คือ

๑. มีเจตนาดี ด้านลบ คือ เจตนาไม่โลก ไม่เห็นแก่ตัว และด้านบวก คือ มีเมตตา มีความรักความปรารถนาดีต่อคนไข้ อยากให้เขามีชีวิตที่ดีงาม ตลอดจนจุดหมายดีงามที่กว้างขวางออกไป คือ ต้องการสร้างสรรค์สังคมให้ดี ให้โลกนี้น่าอยู่

จะต้องมีการสร้างสรรค์พัฒนาเจตนา เรียกว่าต้องพัฒนาจิตใจ การพัฒนาให้เป็นคนดีก็กว้างเกินไป ควรจะให้ชัดลงไปว่า ขึ้น

พื้นฐานต้องเริ่มที่**พัฒนาความต้องการ** หรือ**พัฒนาความอยาก** ซึ่งเป็นตัวการสำคัญในเรื่องจริยธรรม

ถ้าอยากผิดทางก็ยุ่ง คืออยากเพียงแค่ให้ได้ผลประโยชน์สนองความโลภดังได้กล่าวมาแล้ว แต่ถ้าอยากในทางที่ดี คือ อยากให้ชีวิตมนุษย์อยู่เป็นสุข อยากให้คนใช้หายป่วย อยากให้เขามีชีวิตที่ดี อยากให้ประชาชนพลเมืองมีสุขภาพแข็งแรงที่จะเป็นส่วนร่วมสร้างสรรค์สังคม อยากให้เมืองไทยเป็นสังคมที่เจริญก้าวหน้าโดยมีพลเมืองหรือสมาชิกของสังคมที่มีร่างกายแข็งแรงสุขภาพดี จะได้พัฒนาสังคมให้เจริญงอกงาม จริยธรรมและความสุขความเจริญก็ตามมา

นี่คือการพัฒนาความอยากให้ดี หรือพัฒนาความต้องการให้ดี เรียกว่าเป็นต้นกำเนิดของการพัฒนาคนเลยก็ว่าได้ ต่อจากนั้นจะพูดถึงอะไรอื่นก็เป็นเรื่องรอง เช่น ให้เขาซื่อสัตย์ ให้คนมีระเบียบวินัย ให้ขยันหมั่นเพียร ฯลฯ แต่ถ้าแก้ปัญหาดังกล่าวตรงความอยากไม่ได้ ความซื่อสัตย์เป็นต้นก็มายาก

ในทางที่ถูกต้อง ถ้ามีความอยากที่ถูกต้อง จริยธรรมอื่นก็จะตามมา บางที่เราไม่กล้าพูดถึงความอยาก เพราะไม่รู้จักแยกแยะความต้องการในใจของคน ตามหลักที่แท้จะต้องพัฒนาความอยากที่ถูกต้องให้เกิดขึ้น

พระพุทธเจ้าตรัสว่า **ความอยากที่ถูกต้อง** นี้ เป็น**รุ่งอรุณของการศึกษา หรือแสงเงินแสงทองของชีวิตที่ดีงาม** ท่านเรียกว่า “ฉันทะ” คือความต้องการจะสร้างสรรค์ให้ดี เช่น อยากทำชีวิตเพื่อนมนุษย์ให้อยู่ดีมีสุข เป็นต้น

๒. ต้องแสวงปัญญา และใช้ปัญญาเต็มที่ นอกจากเจตนาดี ต้องมีปัญญาเต็มที่ด้วย จึงต้องแสวงปัญญา หรือหาความรู้อยู่เสมอ โดยเฉพาะในปฏิบัติการจะต้องใช้ปัญญาอย่างเต็มที่ เพื่อจะได้ไม่ทำผิดโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ และต้องมีการปรึกษาหารือกันเป็นอย่างดี

เมื่อมีสองอย่างนี้เป็นหลักอยู่ อย่างน้อยเราก็มีเครื่องให้ความมั่นใจ เวลาปฏิบัติการทางการแพทย์หรืออะไรก็ตาม เราก็จะบอกกับตัวเองหรือตรวจดูตัวเองว่า

๑. เจตนาเราดี

๒. เราใช้ปัญญาเต็มที่

ถ้ามีหลักอย่างนี้แล้ว ได้เท่าไรก็เท่านั้น อย่างน้อยก็มีความสบายใจกับตนเองว่า เราได้ทำอย่างดีที่สุดของเราแล้ว จะได้ไม่เดือดร้อนภายหลัง

นอกจากนั้น ระหว่างที่ปฏิบัติการครั้งนี้เสร็จแล้ว ก่อนจะมีปฏิบัติการครั้งต่อไป ต้องมีความไม่ประมาท โดยเฉพาะไม่ประมาทในการศึกษา เพื่อเป็นตัวช่วยให้มีการแก้ไขปรับปรุงและเกิดความสำเร็จก้าวหน้าดียิ่งขึ้นต่อไป

เป็นไปไม่ได้ที่ว่าจะทำสำเร็จทุกครั้งไปโดยไม่มีผิดพลาดเลย แต่ความผิดพลาดถึงแม้จะเกิดขึ้น แต่ถ้าได้หลักการ ๒ อย่างนี้แล้วก็สบายใจได้มาก จริยธรรมที่สำคัญก็มีหลักการใหญ่เท่านั้น คิดว่าคงไม่ต้องพูดถึงข้อปลีกย่อยมากนัก ขออ้อว่า

๑. มีเจตนาดี

๒. ใช้ปัญญาเต็มที่

แล้วก็หนุนด้วย

๓. **ไม่ประมาทในการศึกษา** ทั้งฝึกตน ฝึกปัญญา ค้นคว้าวิจัยทางวิชาการ ให้ได้ความรู้ที่แท้จริงและชัดเจน หาทางแก้ไขปรับปรุงพัฒนาชีวิตของตนเอง และกิจการงานต่างๆ รวมทั้งองค์กรหรือสถาบันของตนให้ดีขึ้นให้ทำงานได้ผลดียิ่งขึ้น

ขณะนี้พูดเกินเวลาไปแล้ว ขอยุติเพียงเท่านี้

ขอให้จริยธรรมทางการแพทย์เจริญเท่าทันสหศาสตร์ใหม่ ทันท่วงทีต่อความเจริญยุคใหม่ โดยที่แพทย์มีความมั่นใจว่าเป็นผู้ที่ยังมีคุณงามความดี เป็นผู้ที่สังคมระลึกถึงด้วยความชื่นชมนิยมนับถือ และมีความซาบซึ้งใจสืบต่อไป ทุกเมื่อ

มีเรื่องแถมต่ออีก...

สถานภาพที่สูงและอาชีพที่อิสระของแพทย์ ควรเป็นเครื่องมือที่พยุงและผดุงสังคม

อนึ่ง เมื่อครั้งบันทึกภาพและเสียงในการพูดเรื่อง “จริยธรรมแพทย์ในสหสัวรรษใหม่” นั้น ได้พูดข้ามตกหล่นประเด็นหนึ่งที่ตั้งใจไว้ และมีข้อคิดเห็นที่ขอฝากเพิ่มเติมว่า

ปัจจุบันมีเสียงโจษจันทั่วไปว่าจริยธรรมเสื่อมโทรมในสังคมแทบทุกวงการ ในกระแสของความเสื่อมโทรมนี้ แพทย์ในฐานะที่เป็นคนชั้นนำของสังคมไทย และอยู่ในสถานะที่ประชาชนเคารพเชื่อถือตามที่สืบมาในวัฒนธรรมไทย แพทย์น่าจะเป็นหลักที่มั่นคงหลักหนึ่ง ท่ามกลางกระแสแห่งความเสื่อมโทรมนั้น ทั้งในแง่ที่จะดำรงรักษาจริยธรรมในวงการแพทย์เอง และในแง่ที่จะช่วยดึงช่วยนำสังคมไทยให้พ้นกระแสร้ายขึ้นสู่ความดีงาม

มีข้อคิดเห็นเพิ่มเติม ๒ อย่างในเรื่องที่แพทย์น่าจะเป็นหลักช่วยดำรงรักษาสังคมไว้ในความดีงาม

๑. การรักษาเกียรติภูมิ หรือความน่าเคารพเชื่อถือของสถาบันวิชาชีพแพทย์ โดยเน้น

- ก) ความเข้มแข็งของระบบการควบคุมกันเอง ทั้งในด้านป้องกัน และส่งเสริมเชิดชู
- ข) ที่สำคัญยิ่งคือ การเสริมสร้างจิตสำนึกของแพทย์ในการรักษาเกียรติภูมิ ภาพลักษณ์และความเคารพเชื่อถือของสังคม เริ่มตั้งแต่การศึกษาในโรงเรียนแพทย์

ถ้าแพทย์พลอยเลือนลอยไปในกระแสความเสื่อมโทรมทางจริยธรรม เมื่อมีแพทย์บางคนประพฤติเสียหายทางจริยธรรมรุนแรง

ขึ้น แพทย์ที่เห็นแก่จริยธรรมก็จะออกมาเคลื่อนไหวในการรักษาสถาบันของตนและผลประโยชน์ของสังคม ซึ่งจำเป็นต้องทำ แต่ก็จะเกิดความขัดแย้งในวงการแพทย์เองด้วย ถ้าปัญหาเพิ่มมากขึ้น นอกจากสถาบันวิชาชีพแพทย์เองจะเสียภาพลักษณ์และเสื่อมเกียรติภูมิลงไปแล้ว ความอ่อนแอทางจริยธรรมของสังคมก็จะมีมากขึ้น จึงต้องถือว่าสถานการณ์ปัจจุบันนี้เตือนให้ต้องเร่งตรึงรักษาสถานภาพที่ดีงามเท่าที่มีอยู่ไว้ให้ได้

๒. การใช้สถานภาพของตนช่วยดำรงรักษาสังคม สังคมปัจจุบันอยู่ในยุคธุรกิจ ซึ่งฐานะทางเศรษฐกิจที่ดี มีความสำคัญมากเป็นพิเศษ ทั้งในด้านสถานภาพในสังคม และอำนาจที่จะทำการต่างๆ

ในสภาพอย่างนี้ การที่อาชีพแพทย์มีฐานะทางการเงินอยู่ในระดับที่จัดว่าสูง นับว่าเป็นข้อดีที่จะใช้ให้เป็นประโยชน์แก่สังคมได้มาก ขอเพียงให้แพทย์ไม่มุ่งหาผลประโยชน์มากเกินไปจนเหนือกว่าชีวิตและสุขภาพของประชาชน และนำข้อดีของวิชาชีพแพทย์มาช่วยผดุงสังคม กล่าวคือ

เวลานี้อำนาจที่ไม่ชอบธรรมกำลังแผ่ขยายออกไปครอบงำวงการต่างๆ ในสังคมมากขึ้นๆ อาชีพแพทย์มีข้อดีที่สำคัญคือเป็นอาชีพอิสระ ถ้าแพทย์ทั้งหลาย ซึ่งเป็นคนชั้นนำ มีสติปัญญาดี มีสถานภาพทางเศรษฐกิจดีอยู่แล้วนี้ มีเจตนาดีต่อสังคม ก็สามารถให้สถานภาพที่สูงและเป็นอิสระของตน ให้เป็นประโยชน์ในการช่วยดำรงรักษาสังคมส่วนรวม ด้วยการดูแลหรือคานหรือสกัดอำนาจนั้น และทำการต่างๆ ในทางสร้างสรรค์ เพื่อช่วยไม่ให้สังคมเสียหลักมากไปกว่านี้

ภาค ๓

การแพทย์: ที่พึ่งทุกยุคสมัย

องค์รวมพื้นฐานของการแพทย์

(บูรณาการงานแพทย์ กับชีวิตและอารยธรรม)

การงานอาชีพนั้น เป็นการจัดตั้งสำคัญอย่างหนึ่งของสังคม และเป็นส่วนสำคัญอย่างหนึ่งแห่งอารยธรรมของมนุษย์

การงานอาชีพ เกิดจากการที่มนุษย์มีอารยธรรม คือรู้จักจัดสรรแบ่งงานรวมกลุ่มกันทำในชั้นพื้นฐาน ตามความถนัด ความสามารถ และความสมัครใจ เพื่อให้ชีวิตของบุคคลและกิจการของสังคมดำเนินไปด้วยดี

การที่มนุษย์รู้จักปฏิบัติจัดการกับการงานอาชีพนั้นได้ถูกต้อง ก็เป็นเครื่องวัดผลว่ามนุษย์จะสืบทอดอารยธรรมไปได้หรือไม่

เรียกสั้นๆ ว่าเป็นความสามารถในการสมมติ การสมมติได้นี้ เป็นความสามารถพิเศษของมนุษย์ที่จะทำการ-จัดการ-ดำเนินการให้ ได้ผลตามความจริงของกฎธรรมชาติ (เช่น ทำสวนเป็นเหตุ ต้นไม้ งามเป็นผล) โดยจัดตั้งกฎสมมติของสังคมมนุษย์ (เช่น ทำสวน เป็นเหตุ ได้เงิน ๗,๐๐๐ บาทเป็นผล) ขึ้นมาหนุน ให้สอดคล้องกัน

ตราบใดที่เรายังสามารถโยกกฎ ๒ อย่าง คือกฎสมมติของมนุษย์ กับกฎแท้จริงของธรรมชาติให้ถึงกันได้ ตราบนั่นก็ไม่มีปัญหา จะได้ผลดีแก่โลกมนุษย์ และอารยธรรมก็จะเจริญออกมาต่อไป

เริ่มต้น เราพูดกันว่า จะต้องทำงานที่เป็นสัมมาชีพ คือ ประกอบอาชีพที่เป็นสัมมา

คนทั่วไปมองว่า “สัมมาชีพ” ก็คืออาชีพที่สุจริต ไม่ผิดกฎหมาย อย่างนี้เป็นความหมายพื้ๆ แต่ที่จริงมีความหมายลึกซึ้งกว่านั้น

อาชีพ หรือ อาชีวะ คือการหาเลี้ยงชีพ ซึ่งเรามองกันในความหมายง่ายๆ ว่า เป็นการได้เงินได้ทอง ผลตอบแทน หรือสิ่งของเครื่องใช้ปัจจัย ๔ ที่เราจะอาศัยในการเป็นอยู่หรือเลี้ยงชีวิตของตน

แต่แค่นั้นยังไม่พอ อาชีพต้องเป็นสัมมาด้วย

สัมมา แปลว่า ถูกต้อง *การงานอาชีพ* ที่เป็น *สัมมา* ก็เพราะทำถูกต้องตามความหมาย คือทำให้เกิดผลที่ต้องการของการงาน อาชีพนั้น ซึ่งแต่ละอาชีพมีวัตถุประสงค์ของมัน

ดังเช่น งานทางการแพทย์ คือการรักษาพยาบาล มีวัตถุประสงค์เพื่อจะช่วยบำบัดโรคและรักษาคนเจ็บไข้ได้ป่วย ย่อมต้องการผลที่ตรงแท่นั่นเองว่า จะให้คนไข้หายโรคร้ายไข้เจ็บ และมีสุขภาพดี คือเป็นงานทางสังคมเพื่อช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ เพื่อเกื้อหนุนชีวิตและสุขภาพของประชาชน ซึ่งเป็นพื้นฐานของการพัฒนาสังคม

เพราะฉะนั้น ความหมายที่แท้จริงของงาน เมื่อมองให้ลึกลงไป ก็คือการทำให้เกิดประโยชน์สุขแก่ชีวิตและสังคมนั่นเอง โดยช่วยให้คนทั้งสังคมอยู่กันร่มเย็นเป็นสุข และมีกำลังโอกาสที่จะสร้างสรรค์พัฒนาต่างๆ ได้อย่างดี

งานทุกอย่างที่เป็นสัมมาชีพก็อย่างนี้ทั้งนั้น

ดังนั้น คำว่า “งาน” จึงมีความหมายที่ต้องคิดให้แยบคาย มิใช่แค่เรื่องส่วนตัวที่ฉันทำอยู่ ที่จะทำให้นฉันได้เงินมาหาความสุข แต่เป็นการแก้ปัญหา หรือเสริมสร้างความดีงามและความสุขให้แก่ชีวิตและสังคมอย่างใดอย่างหนึ่ง

โดยนัยนี้ ผลของงานที่แท้จริงไม่ได้อยู่แค่ที่ตัวเรา อย่างน้อย มันก็ไม่ได้จำกัดอยู่ที่ตัวเราเท่านั้น แต่หมายถึงประโยชน์แก่ส่วนรวม หรือแก่สังคม

จะเห็นได้ว่า แม้แต่ตัวเราเองนี่แหละ เวลาพูดในเชิงเหตุผล เราจะเน้นในแง่ส่วนรวมหรือสังคม เช่นพูดว่า งานของฉันเพื่อสร้าง สรรค์พัฒนาแก้ปัญหาสังคมอย่างนี้ๆ

แต่ในแง่ความรู้สึก คนมักเน้นที่ตัวเอง โดยมองที่การได้เงิน และผลตอบแทนต่างๆ ที่เป็นเรื่องของตนอย่างเดียว

พูดอีกอย่างหนึ่งว่า การงานอาชีพแต่ละอย่างมี*ผลโดยตรง* ที่ เกิดตามเหตุโดยธรรมชาติของงานนั้น คือ การแก้ปัญหาหรือเสริม สร้างความดีงามและความสุขให้แก่ชีวิตและสังคมอย่างใดอย่าง หนึ่ง และ*ผลโดยอ้อมหรือผลตามเงื่อนไข* คือ ผลตอบแทนสำหรับตัว บุคคล เช่นเงินเดือน เป็นต้น ตามเงื่อนไขที่ได้ตกลงกำหนดกันไว้

ที่จริงนั้น เงินก็มีขึ้นมาจากหลัง เป็นของที่เกิดขึ้นตามความ เจริญแห่งอารยธรรมของสังคมมนุษย์ ที่ฉลาดในการสมมุติ

งานรักษายาบาลเป็นตัวอย่างที่ชัดเจน การแพทย์มี*ผลโดย ตรง* คือการทำให้คนไข้หายป่วยไข้ มีสุขภาพดี แต่มี*ผลโดยอ้อมตาม* เงื่อนไขของอาชีพ คือการได้เงินเดีอนดี หรือมีผลตอบแทนมาก

นี่คือความจริงแห่งอารยธรรมของมนุษย์ ที่ตั้งอยู่บนฐานของ ธรรมชาติ สืบเนื่องจากธรรมชาติ และเกี่ยวพันกันกับธรรมชาติ

ถ้ามนุษย์ยังเข้าถึงความจริงนี้ เขาก็จะสืบทอดอารยธรรมให้ เจริญงอกงามต่อไปได้

ที่ว่าเข้าถึงความจริงของอารยธรรม ก็คือยังสามารถโยงการ

จัดตั้งที่เป็น**สมมติของอารยธรรม** ให้ถึงและให้กลมกลืนเข้ากันกับ**ความจริงของธรรมชาติ**ที่เป็นฐานเดิมได้

ที่ว่าโยงให้ถึงและให้กลมกลืนเข้ากันได้ นั้น หมายถึงโยงทั้งทางปัญญาด้วยความรู้ และโยงทางจิตใจด้วยความ**ต้องการ** คือทั้งรู้ความจริงที่เป็นอย่างนั้น และต้องการผลแท้ที่มาตามกระบวนการของความเป็นจริงนั้น

พูดง่ายๆ ว่า รู้ว่าผลที่แท้จริงซึ่งจะเกิดขึ้นโดยตรงตามเหตุปัจจัยในกฎธรรมชาติจากการกระทำในงานอาชีพนั้น คืออะไร และ**ต้องการผลที่แท้จริงนั้น**

เมื่อโยงถึงกันด้วย**ความรู้**และ**ความต้องการ**อย่างนั้นแล้ว ก็จะมี**ความสุข**ขึ้นมาประสาน ให้ระบบการทำงานกลมกลืนกันเป็นวงจรที่สมบูรณ์ครบเต็มในตัวของมันเอง

ทั้งนี้เพราะว่า คนมีความต้องการอย่างไร เมื่อความต้องการนั้นได้รับการสนอง เขาก็จะมีความสุข

เมื่อคนต้องการผลของตัวเองตามเหตุผลของมัน เมื่อผลนั้นเกิดขึ้น ความต้องการของเขาก็ได้รับการสนอง และเขาก็มีความสุข

การที่คนไข้หายป่วย แข็งแรง มีสุขภาพดี คือผลที่เป็นจุดมุ่งหมายและเป็นประโยชน์โดยตรงของการทำงานของแพทย์ ถ้าแพทย์ต้องการเห็นคนไข้หายป่วย หรือมีสุขภาพดีขึ้น ก็แสดงว่าแพทย์นั้นต้องการผลที่ตรงตามเหตุ

ในกรณีนี้ เมื่อเห็นคนไข้หายป่วย แพทย์ก็ได้รับผลสนองความต้องการที่ตรงตามเหตุ และจะเกิดความสุขขึ้นมาได้ทันที

แม้แต่ระหว่างนั้น ขณะที่กำลังทำงานอยู่ เมื่องานที่ตนทำ

ก้าวหน้าไป ก็ยิ่งมองเห็นความสำเร็จของงานหรือผลที่ต้องการใกล้เข้ามา ก็ยิ่งมีความอึดใจ มีปิติและความสุขมากขึ้นๆ เขาจึงมีความสุขได้ตลอดเวลา เรื่อยๆ ไปทุกชั้นตอน

ในกรณีนี้ กฎมนุษย์เช่นที่ว่าทำงาน ๑ เดือน ได้เงินเดือน เท่า นั้นเท่านี้ ก็มาเอื้อหนุนให้คนตั้งหน้าตั้งตาทำงานไปโดยไม่ต้องกังวลเรื่องปัจจัยยังชีพ ช่วยให้ทำงานได้เต็มที่ โดยมีความสุขเต็มที่ และให้สังคมได้ผลที่เป็นประโยชน์ของงานเต็มที่

ถ้าทำงานได้ถูกต้องจริง ก็จะกลมกลืนกันจนกระทั่งว่า ในที่สุด เงินจะเป็นผลพวงผลพลอยได้พิเศษ ซึ่งเป็นตัวเสริม ที่มาทำให้เรามีความสุขมากขึ้น โดยที่ว่าตัวงานเองทำให้เรามีความสุขอยู่แล้ว และเงินก็มาเสริมความสุขขึ้นไปอีก

พร้อมกันนั้น เมื่อได้เงินทองผลตอบแทนมาก คนที่มีความสุขอยู่แล้วในการทำงาน ซึ่งมีความสุขที่ไม่ต้องพึ่งพาขึ้นต่อการหาความสุขจากการกินเสพบำเรอผัสสะมากนัก ก็มีวัตถุมากมายเป็นส่วนเหลือส่วนเกิน ที่เขาจะนำไปเกื้อกูลเพื่อนมนุษย์และเกื้อหนุนสังคม พัฒนาตนให้มีความสุขยิ่งขึ้นไปในมิติใหม่ จากการทำให้สิ่งทั้งหลายดีงามและมองเห็นคนอื่นเป็นสุข

ทั้งนี้เป็นไปตามหลักที่ว่า อารยธรรมที่เจริญออกมาเป็น สัมมา ย่อมเพิ่มพูนสภาวะแวดล้อมหลากหลาย ที่เอื้อต่อการพัฒนาตนของมนุษย์ และเมื่อมนุษย์มีชีวิตที่พัฒนาได้ถูกต้องอย่าง ดี ก็เป็นส่วนร่วมที่มีคุณค่ายิ่งขึ้นในการพัฒนาอารยธรรม

ในระบบแห่งบูรณาการนั้น ความประสานกลมกลืนและเกื้อกูลกันยังเดินหน้าต่อไปอีก ดังจะเห็นว่า

อาชีพที่เป็นสัสมมา นอกจากไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนทำลายใคร และช่วยแก้ปัญหาสร้างสรรค์ชีวิตและสังคมแล้วยังแถมดีกับตัวเองโดยเป็นโอกาสในการพัฒนาชีวิตทุกด้าน

ในด้านพฤติกรรม เมื่อทำงานไป เราก็ได้เรียนรู้ที่จะดำเนินชีวิตให้ถูกต้อง เราจะรู้จักอยู่ร่วมและทำงานร่วมกับผู้อื่น ได้เรียนรู้มารยาทต่างๆ รู้จักติดต่อเข้าพบเข้าหา รู้จักพูดจาปราศรัย รู้จักที่จะปฏิบัติงานต่างๆ ให้ได้ผลดียิ่งขึ้น พร้อมทั้งพัฒนาทักษะความชำนาญชัดเจนในงานนั้น

ในด้านจิตใจ คือ ทั้งด้านคุณธรรม ความสามารถ หรือสมรรถภาพของจิตใจ และความสุข โดยเฉพาะการมีสุขภาพจิต เราได้ฝึกความมีน้ำใจเมตตากรุณาที่จะช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ได้ฝึกความรับผิดชอบ ความขยัน ความอดทน ความมีใจหนักแน่นมั่นคง ความมีสติ การมีสมาธิหรือความมีใจแน่วแน่ในการทำงาน เป็นต้น

ในด้านปัญญา เราจะได้เรียนรู้เพิ่มขึ้น เกิดความรู้ความเข้าใจ วิชาการของตนชัดเจนและชำรองยิ่งขึ้น ทำให้เราได้คิดได้ค้นคว้า หาทางแก้ปัญหา พัฒนาความสามารถในการคิดพิจารณา วิเคราะห์และรู้วิธีจัดการดำเนินการ และไม่เฉพาะในเรื่องวิชาการและการทำงานเท่านั้น แต่ได้เรียนรู้โลกและชีวิตด้วย เริ่มแต่ได้เรียนรู้เพื่อนมนุษย์ ทำให้รู้จักและเข้าใจผู้คนในสังคม ตลอดจนรู้จักเห็นใจเพื่อนมนุษย์ ตลอดจนมองเห็นความเปลี่ยนแปลงเป็นไปและเหตุปัจจัยของสิ่งทั้งหลาย

ชีวิตของเรานี้ ที่เราได้พัฒนาตนเองขึ้นมานั้น ส่วนใหญ่พัฒนาจากการทำงาน เพราะว่าชีวิตของเราอยู่กับการทำงานเป็น

ส่วนใหญ่ วันหนึ่งๆ เราอยู่กับการงานอาชีพครึ่งค่อนวัน เช่นอาจจะต้องทำงาน ๘ ชั่วโมง หรืออาจจะเกินกว่านั้น เพราะบางที่ที่ต้องมาก่อนเวลา บางที่ต้องเลิกหลังเวลา

เพราะฉะนั้น ถ้าเราจะพัฒนาชีวิตของเรา ก็ต้องใช้อาชีพการงานของเรานี้แหละเป็นเวที หรือเป็นสนามที่พัฒนาตนเอง มิฉะนั้นเราจะหาโอกาสพัฒนาตนเองได้ยาก ถ้าเรามุ่งอย่างเดียวว่าจะทำงานทำการเพื่อได้เงิน เราก็จะพลาดโอกาสที่ดีนี้ไปเสีย

งานคือเวลาส่วนใหญ่แห่งชีวิตของเรา บุคคลใดไม่สามารถมีความสุขจากการทำงาน ก็แสดงว่าเวลาส่วนใหญ่ในชีวิตของเขานั้นไม่มีความสุข บุคคลใดไม่รู้จักพัฒนาชีวิตของตนด้วยการทำงาน ชีวิตส่วนใหญ่ของเขาก็แทบไม่มีโอกาสที่จะพัฒนา ซึ่งนับว่าเป็นความสูญเสียยิ่งใหญ่ของชีวิต

ถ้ามนุษย์สร้างอารยธรรมขึ้นมาได้แล้ว แต่หลงเพลินปล่อยให้อารยธรรมนั้นหลุดลอยขาดออกไปจากฐานเดิมในธรรมชาติ โดยไม่สามารถโยกการจัดตั้งที่เป็น *สมมติของอารยธรรม* ให้ถึงและให้กลมกลืนเข้ากันกับ *ความจริงของธรรมชาติ* ทั้งด้วยความรู้และความต้องการ อารยธรรมที่สร้างขึ้นมาก็จะกลับกลายเป็นพิษภัย และการได้มาก็อาจกลายเป็นการสูญเสียไปจนหมดสิ้น

ในอารยธรรมที่หลุดลอยขาดออกไปจากฐานของมันนั้น มนุษย์จะแปลกแยกจากธรรมชาติและจากความจริงของมัน

เมื่อมนุษย์ไม่ต้องการผลที่แท้ตามธรรมชาติของงาน โดยต้องการเฉพาะเงินทองที่เป็นผลตอบแทนตามเงื่อนไข เขาก็จะไม่ได้ความสุขหรืออาจจะต้องทนทุกข์ในการทำงาน

การขาดความสุขหรือความผิใจทนทุกข์ในการทำงาน จะยิ่งผลักดันให้มนุษย์ฝากความหวังในสุขไว้กับเงินทองผลตอบแทนมากยิ่งขึ้น ซึ่งนอกจากทำให้งานไม่สัมฤทธิ์ความมุ่งหมายในการแก้ปัญหาและสร้างสรรค์พัฒนาชีวิตและสังคมอย่างแท้จริงแล้ว ก็จะทำให้เขาหมกมุ่นมุ่งหาความสุขแต่จากการกินเสพสะสมแสวงหาและการแสดงศักดิ์เดช ซึ่งนำไปสู่การทำทุจริตและการเบียดเบียนแย่งชิงข่มเหงเอาเปรียบกันมากยิ่งขึ้น

เมื่อเป็นอย่างนี้ การงานอาชีพของมนุษย์ แทนที่จะเป็นอารยธรรมส่วนสำคัญ อันช่วยแก้ปัญหาและสร้างสรรค์ความดีงาม นำสังคมมนุษย์ไปสู่สันติสุข ก็กลับกลายเป็นตัวการก่อปัญหาและซ้ำเติมความเสื่อมทราม นำสังคมมนุษย์ไปสู่โทษภัยและความทุกข์

ในที่สุด มนุษย์ก็จะไม่สามารถไปถึงจุดหมาย แห่งการมีชีวิตที่ดี ท่ามกลางสังคมที่มีสันติสุข ในโลกที่ร่นรมย์น่าอยู่อาศัย อารยธรรมของมนุษย์ก็จะทำลายทั้งตัวมันเอง ทำลายมนุษย์ และทำลายธรรมชาติที่เป็นฐานเดิมของมัน

ทั้งนี้ก็เป็นไปตามกฎแห่งกรรมดา ที่ว่าโลกคือสังคมมนุษย์ เป็นไปตามกรรม เมื่อหมู่มนุษย์ทำกรรมเลวร้าย ผลก็คือความเสื่อมสลายเป็นธรรมดา

ในทางตรงข้าม เมื่อคนเข้าถึงความจริงแท้และทำถูกต้อง ก็กลายเป็นธรรม

เมื่อธรรมมา ก็คือการที่กฎแห่งความเป็นจริงตามเหตุปัจจัยของธรรมชาติ กับกฎสมมติของมนุษย์ ประสานกลมกลืนกลายเป็นเกื้อหนุนกัน งานก็ประสานเป็นอันเดียวกับความสุข และความสุข

ของบุคคลก็ประสานกับประโยชน์สุขของสังคม ทุกอย่างลงตัวพอดี

เมื่อเป็นอย่างนี้ อารยธรรมก็จะเจริญงอกงามต่อไป นำสังคม
มนุษย์สู่จุดหมาย ให้เรามีชีวิตที่ดี ท่ามกลางสังคมที่มีสันติสุข ใน
โลกที่ร่มเย็นน่าอยู่อาศัย บรรลุผลสัมฤทธิ์แห่งอารยธรรมอย่างแท้
จริง

การแพทย์: ก้าวหน้า ในยุคฝ่าวิกฤต

งานของแพทย์ คือการบำบัดโรคภัยไข้เจ็บนั้น ได้มีมาคู่กับสังคมมนุษย์ แต่ที่จริง ไม่ใช่แค่คู่กับสังคมมนุษย์ ถ้าจะพูดให้ถูก ต้องบอกว่าคู่กันมากับชีวิตมนุษย์ เพราะว่าเมื่อมนุษย์มีชีวิตมีร่างกาย เขาก็มีปัญหาเกี่ยวกับร่างกายนั้น ที่ทางพระเรียกว่าประสบปัจจัยขัดแย้ง เกิดเป็นโรคภัยไข้เจ็บต่างๆ ซึ่งจะต้องแก้ไขบำบัด เพราะฉะนั้น การแพทย์จึงเป็นเรื่องที่เก่าที่สุดอย่างหนึ่ง

การแพทย์ รวมทั้งวิธีการรักษาพยาบาล และบำบัดโรคภัยไข้เจ็บนั้น ได้เจริญก้าวหน้าตลอดมา จนถึงยุคปัจจุบันนี้ โลกส่วนใหญ่ได้หันมานิยมใช้วิธีการบำบัดรักษา ที่ถือว่าเป็นแบบของอารยธรรมตะวันตก ซึ่งเรามักเรียกกันว่าการแพทย์สมัยใหม่

ความจริงการแพทย์สมัยใหม่ก็วิวัฒนาการมาจากการแพทย์สมัยเก่านั่นเอง ลักษณะสำคัญของการแพทย์สมัยใหม่ ก็คือมีความเจริญทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเป็นเครื่องสนับสนุน พร้อมด้วยลักษณะที่เรียกว่าความชำนาญพิเศษ แต่เราก็ต้องไม่ลืมด้วยว่า ในอดีตก่อนที่การแพทย์ในโลกตะวันตกจะเริ่มเจริญขึ้นมานั้น วิชาการแพทย์ได้เคยเจริญมาก่อนในอารยธรรมอื่น ทางด้านตะวันออก ซึ่งเป็นแหล่งอารยธรรมใหญ่ เช่น จีน และอินเดีย

เมื่ออารยธรรมมนุษย์เจริญขึ้น การแพทย์ก็แยกแตกสายออกไป

สมัยก่อนโน้น จีนและอินเดียเป็นต้นได้มีความเจริญทางการแพทย์มากกว่าตะวันตก เมื่อการแพทย์แบบตะวันตกเจริญขึ้น แม้จะได้รับประโยชน์จากการแพทย์ในอารยธรรมเก่ามาบ้าง แต่ก็มิใช่เป็นการรับมาในขั้นของการประมวลอย่างที่เราเรียกว่าบูรณาการเข้าในความเจริญทางการแพทย์ของตน คือไม่ได้นำเอามาสืบต่อหรือกลมกลืนเข้ามาทั้งหมด เพราะฉะนั้น เมื่อการแพทย์สมัยใหม่ของตะวันตกพัฒนาไป ก็เท่ากับว่ามีความเจริญที่หนักหรือเอียงไปบางแง่บางด้าน พร้อมกับที่ขาดตกบกพร่องย่อหย่อนไปในบางด้าน ในขณะที่การแพทย์แบบจีนหรืออินเดียเป็นต้น ที่เป็นแบบเก่า หรืออารยธรรมเดิมนั้น เมื่อเจริญมาถึงจุดหนึ่งก็มีความผิด หรือติดตัว เช่น ยึดติดกับของเก่า ทำให้เจริญก้าวหน้ายาก แต่ก็ได้สะสมความเจริญไว้มิใช่น้อย

ต่อมา เมื่อวิิชาการแพทย์แบบสมัยใหม่ของตะวันตกเจริญก้าวหน้ามากขึ้น ทั้งๆ ที่มีประสิทธิภาพในบางแง่บางด้าน แต่นานเข้า จุดอ่อนหรือข้อบกพร่องในบางแง่ก็ปรากฏขึ้นมา ในขณะที่การแพทย์แบบโบราณของจีนและอินเดีย ซึ่งสะสมความเจริญมาไว้นาน ก็มีส่วคืออยู่ เมื่อฝ่ายการแพทย์สมัยใหม่มีจุดอับจุดอ่อนหรือข้อบกพร่องก็จึงเป็นช่องว่างที่จะให้ความเจริญทางการแพทย์แบบโบราณนั้นแสดงตัวออกมา

ดังปรากฏในยุคนี้ว่า เมื่อความเจริญทางการแพทย์สมัยใหม่แบบตะวันตกเจริญมาถึงจุดหนึ่ง คนก็ชักจะหายตื่นตื่น คล้ายๆ จะมีจุดที่เหมือนกับจะอึดตัว และคนก็ชักจะมองเห็นข้อบกพร่อง ถึงตอนนี้แหละ

ที่การแพทย์แบบโบราณในอารยธรรมตะวันออกมีช่องโอกาสที่จะได้รับความสนใจ ซึ่งบางแห่งบางที่ก็ทำให้รู้สึกเหมือนกับมีความขัดแย้ง หรือบางที่ก็มีความรู้สึกทำนองรังเกียจกัน แต่ถ้าคำนึงถึงความเป็นจริง โดยมองอย่างเป็นกลางๆ ก็น่าจะเอามาใช้ประโยชน์ ด้วยความรู้เท่าทันตามความเป็นจริง อย่างที่กล่าวมาแล้วว่า ทั้งสองฝ่ายก็ได้มีความเจริญ และมีการพัฒนาวิธีการบำบัดรักษาโรคภัยไข้เจ็บตามแบบของตน ซึ่งแต่ละฝ่ายก็มีแง่ดี และแง่บกพร่องของตนด้วยกัน

ในแง่ของการแพทย์สมัยใหม่ ถ้ารู้เท่าทันความเป็นจริงนี้ และเอาส่วนที่ทางตะวันออกได้สะสมประสบการณ์มา ซึ่งได้เคยใช้ประโยชน์กับชีวิตในสังคมมนุษย์สมัยก่อน โดยนำเอามาเสริมการแพทย์ของตนเอง ก็น่าจะทำให้เกิดความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

อย่างไรก็ตาม เรื่องนี้อาจจะต้องการเวลา คือระยะนี้อาจจะเป็นช่วงเวลาของการที่ยังมีความขัดแย้งอยู่ แม้แต่แค่ในสังคมไทยของเรา เวลาพูดถึงการแพทย์ เราได้มีความตื้นเขินกับการแพทย์แบบสมัยใหม่ของตะวันตกมาราวร้อยปี พอถึงช่วงนี้เมื่อคนเริ่มมองเห็นปัญหาทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีซึ่งโยงมาถึงเรื่องการแพทย์ด้วย พร้อมกับเริ่มเห็นโทษของวัตถุนิยม และมองเห็นความสำคัญของคุณค่าทางจิตใจเพิ่มขึ้น คนก็เริ่มหันกลับไปมองการแพทย์แบบเดิมหรือแผนโบราณ หรือการแพทย์ไทย สุดแต่จะเรียก แล้วความสนใจในการแพทย์แผนเดิมของไทยนั้น ก็ชักจะเริ่มฟื้นขึ้นมา พร้อมกับมีการเรียกหาสิ่งที่สูญหายไป

ความจริง การแพทย์แผนโบราณแบบของไทย ก็คล้ายๆ กับการแพทย์แบบตะวันออกทั่วไป ซึ่งมีลักษณะร่วมกันหลายอย่าง โดยเฉพาะลักษณะที่เด่นอย่างหนึ่งของแพทย์ไทย คือ วัฒนธรรมทางด้านจิตใจ ซึ่ง

ยังมีอิทธิพลเหลืออยู่ ฉะนั้น เวลาพูดถึงการแพทย์ในประเทศไทย แม้จะพูดถึงการแพทย์สมัยใหม่ เราก็คงไม่ได้ที่จะพูดในแง่ที่โยงกับวัฒนธรรมไทย คือพูดว่า ในวัฒนธรรมไทยนั้น เรายกย่องแพทย์หรือหมอ เราถือเป็นปูชนียบุคคล เพราะเป็นคนที่มีความรู้ชีวิตของผู้คน หรือเป็นคนมีความค่าของสังคม เพราะเป็นผู้ที่ได้ช่วยชีวิตของเพื่อนมนุษย์

การมองในแง่ของความรู้พระคุณกับในแง่ความกตัญญูต่อกตเวตินั้น ก็เกิดเป็นความสัมพันธ์ในเชิงคุณธรรม คือ ฝ่ายแพทย์เป็นผู้ที่มีเมตตาการุณา ได้ช่วยเหลือ ส่วนทางฝ่ายคนไข้ ก็เป็นผู้มีความกตัญญูระลึกพระคุณนั้น ทำให้มีความรู้สึกในเชิงน้ำใจกันมาก

นี่เป็นด้านหนึ่ง คือด้านวัฒนธรรม ซึ่งเวลานี้ก็เป็นปัญหา ดังที่พูดกันว่า การแพทย์สมัยใหม่ของไทยนั้น ไน้มไปเป็นแบบตะวันตก คือนอกจากนำเอาการแพทย์แบบตะวันตกมาใช้แล้ว เวลานี้วัฒนธรรมก็จะเป็นไปตามแบบตะวันตกด้วย และวัฒนธรรมเดิมก็เสื่อมคลายลงไป ทั้งๆ ที่สังคมของเรา รวมทั้งตัวแพทย์เองก็ยังได้รับประโยชน์จากอิทธิพลของวัฒนธรรมเดิมของไทยนี้ คือความรู้สึกเชื่อถือ และความเคารพนับถือไว้นั่นเอง แพทย์ ยังมีอยู่ในจิตใจของคนไทยทั่วไป แต่ก็มีแนวโน้มว่า เมื่อกิจการแพทย์ไ้น้มเอียงไปเป็นแบบตะวันตก หันไปเป็นวัฒนธรรมเชิงธุรกิจ เน้นเรื่องเงินเรื่องทองมากขึ้น ความรู้สึกในคุณค่าทางจิตใจ ก็จะลดน้อยลงไป

เมื่อฝ่ายผู้ประกอบการอาชีพแพทย์ ไ้น้มเอียงไปในทางธุรกิจ มุ่งหวังผลกำไรจากการประกอบการงานอาชีพของตนมากขึ้น คนไข้ก็ชักไ้น้มเอียงไปในทางที่จะเสื่อมความเคารพนับถือ และมีความคิดในเชิงที่จะคอยจ้องมองจับผิด แล้วก็เรียกร้องค่าเสียหาย เช่นเดียวกับในประเทศที่เราเรียกว่าเจริญ อย่างอเมริกา

อีกด้านหนึ่งก็คือเรื่องของ การรักษาพยาบาลเอง ซึ่งเราก็ต้องยอมรับว่า ระบบการแพทย์สมัยใหม่ ที่มีวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเป็นเครื่องอุดหนุนนั้น ได้ช่วยให้เกิดความเจริญก้าวหน้า ความมีประสิทธิภาพ และความสะดวกรสบายมากมาย การแพทย์แบบเดิมสู้ไม่ได้ในเรื่องนี้ แต่การแพทย์แผนเดิมนั้นก็มีความใกล้ชิดธรรมชาติมากกว่า

ที่นี้ชีวิตของคนเรานั้น ถึงอย่างไรก็เป็นธรรมชาติ ฉะนั้น ในส่วนนี้ ก็จะมีปัญหาเข้ามาอีกว่า การแพทย์สมัยใหม่นั้น ใช้วิธีการรักษาพยาบาลที่ใช้เทคโนโลยีเป็นใหญ่ และตัวยาคือเภสัชก็มักเป็นสารเคมี คือ เป็นสิ่งที่ปรุงแต่งด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งมีปัญหาในด้านความเป็นพิษ หรือเข้ากันไม่ได้กับร่างกายที่เป็นส่วนของธรรมชาติ ส่วนการรักษาแผนโบราณนั้น ใช้สิ่งที่มีอยู่ในธรรมชาติ เพราะฉะนั้นพอถึงเวลานี้ เมื่อคนเริ่มเห็นภัยของความเจริญทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เช่นการปรุงแต่งด้วยสารเคมี เขาก็กลัวภัยจากสิ่งเหล่านี้และหันกลับไปหาธรรมชาติมากขึ้น กลายเป็นจุดที่ทำให้การแพทย์แบบโบราณ ชักจะได้รับความนิยมเด่นขึ้นมาบ้าง

สิ่งเหล่านี้เป็นเรื่องที่ต้องพิจารณา ต้องรับรู้ดูฟัง ไม่ใช่อยู่กันเพียงด้วยความชอบใจหรือไม่ชอบใจ แล้วก็มีความรู้สึกขัดแย้ง และจะเอาหรือไม่เอาเท่านั้น แต่จะต้องตามดูให้รู้เท่าตามความเป็นจริง เพราะถึงอย่างไรชีวิตคนก็คือชีวิตคน

คนนั้นผ่านจากอดีตมาจนถึงปัจจุบัน ได้รับประสบการณ์จากการแพทย์แผนโบราณมาจนถึงการแพทย์สมัยใหม่ ก็คือคนคนเดิม ชีวิตก็เหมือนเดิม ในช่วงเวลาของอารยธรรมมนุษย์ที่แสนจะสั้น แค่ไม่ถึงหมื่นปีนี่ ชีวิตร่างกายของมนุษย์นั้น โดยธรรมชาติก็แทบจะไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลง ก็ยังเหมือนเดิม ฉะนั้น อะไรที่เคยใช้เป็นประโยชน์ได้ มนุษย์ที่

ฉลาดก็ยอมไปศึกษาและเอามาใช้ แล้วก็เอามาปรับปรุงแก้ไข ทำให้กระบวนการทั้งหมดในการแพทย์ หรือการรักษาพยาบาลของมนุษย์นั้น กลายเป็นกระบวนการอันหนึ่งอันเดียว ที่เราจุดจุดอ่อนจุดแข็ง ข้อบริบูรณ์และข้อบกพร่องในกระบวนการนั้น แล้วก็มาแก้ไขปรับปรุง โดยถือเป็นกระบวนการอันหนึ่งอันเดียวที่จะช่วยกันพัฒนา ก็อาจจะทำให้เกิดความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น แทนที่จะมาตั้งแง่ตั้งอน ใช้ความรู้สึกชอบใจ ไม่ชอบใจ และความรู้สึกขัดแย้งมาเป็นกำแพงกันตัวเอง

มนุษย์มักก่ออุปสรรคแก่ตนเอง ด้วยการไปสุดโต่ง

เรื่องที่ว่านี้เป็นท่าทีหรือความโน้มเอียงที่เป็นปัญหา และเป็นอุปสรรคอย่างหนึ่งในอารยธรรมของมนุษย์ คือการที่คนเราชอบไปสุดโต่ง โดยมุ่งหน้าดิ่งไปในแนวใดแนวหนึ่ง และยึดติด พอเข้าสู่แนวทางไหนแล้วก็เล่นไปในแนวทางนั้น จนสุดโต่ง ไม่ได้ดูว่า ตนเองมีข้อบกพร่องอย่างไรบ้าง และด้านอื่นแนวทางอื่นมีส่วนดีอะไรบ้าง พอปะทะเข้ากับความขัดข้องหรืออุปสรรค หรือพบจุดอ่อนบกพร่องอย่างจังๆ ในแนวทางของตน บางทีก็ถึงกับผละหนีนอกไป แล้วไปเข้าสู่อีกแนวทางหนึ่ง ซึ่งก็เป็นเพียงการที่จะไปอีกสุดโต่งหนึ่ง จะเห็นได้ว่า มนุษย์มักจะเป็นอย่างนี้

อย่างในยุคปัจจุบันนี้ ไม่ต้องพิจารณาเฉพาะการแพทย์ คนไม่น้อยในประเทศที่เจริญด้วยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเอง พอประสบปัญหาจากวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี บางพวกก็เบื่อหน่าย ถึงกับปฏิเสธเทคโนโลยีโดยสิ้นเชิง แล้วก็ไปหาวิถีธรรมชาติดังเดิม ส่วนมนุษย์อีกพวกหนึ่งก็ห่างเหินจากธรรมชาติ เล่นไปเต็มทีกับเทคโนโลยี ความสุดโต่งเหล่านี้ทำให้เกิดเป็นปัญหาขึ้นกับมนุษย์เอง

แทนที่จะทำให้มนุษย์มีชีวิตและสังคมที่ดีขึ้น ก็กลายเป็นว่าทำให้มนุษย์ต้องเจริญไปสู่ปัญหากันเรื่อยไป

แม้แต่ในด้านการรักษาพยาบาลปัจจุบันนี้ เราก็พอมองเห็นว่า ชักจะมีเค้าของความสับสนแบบนี้ คือการที่จะเอาแบบวิถีธรรมชาติ อย่างเดียว ละทิ้ง ปฏิเสธการแพทย์แบบวิธีการสมัยใหม่ ไม่ว่าจะเป็นเรื่อง ทางด้านเทคโนโลยีหรือเรื่องวิทยาศาสตร์ทางด้านสารเคมีก็ตาม หรือ บางพวกก็จะเอาแต่แบบสมัยใหม่ ปฏิเสธแบบเก่า โดยไม่มองว่า ชีวิต มนุษย์เป็นธรรมชาติอย่างที่ว่าเมื่อ ก็มองเพียงแค่นั้นเป็นวิธีเก่า ไม่ เอาด้วย เอาแต่สมัยใหม่ที่เจริญแท้จริง เป็นวิธีการทางวิทยาศาสตร์ที่มีการพิสูจน์ทดลองอย่างชัดเจน

ถ้าเราไม่มองที่ตัวรูปแบบ ว่าเป็นตะวันตก หรือตะวันออก ว่าเป็น สมัยใหม่ หรือสมัยเก่า เป็นต้น แต่มองไปที่สาระ ก็เห็นว่า การแพทย์ ฝ่ายหนึ่งเป็นเรื่องของความเป็นเหตุเป็นผล และมีความชัดเจนในการที่ พิสูจน์ทดลองได้ ส่วนอีกฝ่ายหนึ่งก็เป็นเรื่องของความเป็นธรรมชาติ ซึ่งเป็นเรื่องของชีวิตที่แท้จริง คือตัวชีวิตที่เป็นธรรมชาติ ซึ่งจะต้องอยู่อย่าง กลมกลืนสอดคล้องกับธรรมชาติแวดล้อม

แต่ถ้ามองแบบตรงข้าม ก็จะไปเห็นที่เป็นปมปัญหา โดย ฝ่ายแรกก็มองว่า การแพทย์ของตนเป็นเรื่องของการที่พยายามแยก แยะวิเคราะห์ความจริงให้เห็นชัดเจนด้วยวิธีการพิสูจน์ทดลอง จนเกิดความมั่นใจ ตรงข้ามกับอีกฝ่ายหนึ่งที่เป็นเรื่องของการมองแบบคลุมๆ เอาผลจากการที่ได้เห็นได้ฟังสืบๆ ต่อกันมา ไม่แน่นอน ไม่ชัดเจน บางที ก็เป็นเรื่องทำนองไสยศาสตร์

ในทางตรงข้าม ฝ่ายหลังก็มองว่าของตนมีความใกล้ชิดกับ ธรรมชาติ ซึ่งเป็นต้นเดิม เป็นแหล่ง และเป็นสิ่งหล่อเลี้ยงชีวิต และ

ชีวิตก็เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติด้วย ส่วนอีกฝ่ายหนึ่งนั้นห่างเหิน ธรรมชาติ ใช้สิ่งที่เกิดจากการปรุงแต่งสร้างสรรค์ของมนุษย์เอง เป็นสิ่งประดิษฐ์ เป็นเทคโนโลยี เป็นเรื่องของสารเคมี เป็นต้น ซึ่งเป็นปฏิปักษ์ต่อธรรมชาติ ซึ่งย่อมเป็นปฏิปักษ์ต่อชีวิตด้วย

นี่เป็นตัวอย่างของการที่มนุษย์เรานี้ ถ้าไม่ระวังตัวให้ดี ก็จะไปสุดโต่ง ฝ่ายหนึ่งก็เป็นเรื่องคลุมๆ เครือๆ มองแบบที่เรียกว่าองค์รวม แต่เป็นองค์รวมที่คลุมเครือ ในขณะที่อีกฝ่ายหนึ่งก็เป็นเรื่องของความชำนาญพิเศษ เจาะจงลงลึกไปแต่ละอย่าง แต่ขาดความโยงสัมพันธ์ ก็เลยกลายเป็นแยกส่วนไป

เรื่องเหล่านี้ก็คือลักษณะสุดโต่งอย่างที่ว่ามาแล้ว ทำอย่างไร มนุษย์จึงจะอยู่กับความพอดี ที่จะทำให้เขาได้รับประโยชน์จากความเจริญก้าวหน้าของอารยธรรมมนุษย์ทั้งหมด เท่าที่ได้พัฒนา หรือได้สร้างสะสมมาโดยใช้เวลายาวนาน นับเวลาหลายพันปี

แต่เวลานี้อารยธรรมของโลกหรือของมนุษยชาติที่ว่าได้เจริญมากมายนั้น อาจจะเป็นเพราะไม่รู้จักใช้บทเรียนเก่า และประสบการณ์สายอื่นให้เป็นประโยชน์ ก็ได้มาถึงจุดที่เป็นวิกฤต ซึ่งจะต้องมีการเปลี่ยนแปลง ดังที่เราเรียกกันว่า ได้เกิดปัญหาการพัฒนาที่ไม่ยั่งยืน อย่างน้อยก็เกิดภาวะสูญเสียความมั่นใจ ความเจริญแบบสมัยใหม่ที่เด่นมาทางด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และอุตสาหกรรม ซึ่งเคยเชื่อกันนักว่าจะแก้ปัญหาของโลกได้ หรือทำให้มนุษย์มีความสุขสมบูรณ์แท้จริงนั้น มาบัดนี้กลับกลายเป็นว่า เหมือนกับจะหมดหวังไป

เบื้องหลังปัญหานี้ เหตุปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่ง ก็คือเรื่องของความสุดโต่งนี้แหละ ยกตัวอย่าง เช่น การไปสุดโต่งทางแนวคิดแยกส่วน เน้นการวิเคราะห์ แยกแยะ และความชำนาญพิเศษเฉพาะทาง

ซึ่งเมื่อซักจะติดตัน หรือพบปัญหามากเข้า ก็ทำให้คนหันไปมองหาแนวคิดแบบองค์รวม เวลานี้อะไรๆ ก็บูรณาการ หรือเป็นแบบองค์รวม ซึ่งบางทีก็เลยเถิดไป จนกลายเป็นเรื่องขององค์รวมแบบมองคลุมๆ พร่าๆ มัวๆ ไปหมด

อีกเรื่องหนึ่ง ความสุดโต่งทางด้านวัตถุนิยม ที่เอาแต่เรื่องวัตถุ เรื่องกลไก เทคโนโลยี จนกระทั่งทำลายคุณค่าทางด้านจิตใจ พร้อมทั้งทำลายธรรมชาติแวดล้อมด้วย พอมาถึงจุดที่รู้ตระหนักรู้กันขึ้น ก็ทำให้คนบางส่วนหันไปสุดโต่ง กลายเป็นปฏิเสธวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ปฏิเสธวัตถุ หันไปหาคุณค่าทางด้านจิตใจ หันไปหาเรื่องสมาธิ ไปหาวิธีบำบัดโดยธรรมชาติ ซึ่งบางทีก็เลยไปสุดโต่งอีกเช่นเดียวกัน

มองอารยธรรมทั้งโลก

ให้เห็นเป็นกระบวนการสร้างสรรค์อันหนึ่งอันเดียว

สุดโต่งทำนองนี้ได้มีมาแล้วในประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติเรื่อยมา เป็นแต่ว่าอัตราของความไปสุดโต่งนั้นอาจจะต่างกันในยุคสมัยที่ต่างกันนั้น แต่ปัญหาอยู่ที่ว่ามนุษย์มักไม่ได้รับบทเรียน แล้วก็มีปัญหาสืบต่อไปอีกว่า ทำอย่างไร มนุษย์จึงจะรู้จักจุดที่พอดี “จุดพอดี” นี้ มนุษย์ยุคปัจจุบันมีคำอยู่คำหนึ่งที่ชอบนำมาใช้ คือคำว่า สมดุล หรือดุลยภาพ

ดุลยภาพนี้ก็เป็นเรื่องที่จะต้องเข้าใจให้ชัดเจน เพราะดุลยภาพโยงไปถึงเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบต่างๆ ที่มารวมกันเข้าที่เรียกว่าองค์รวม แต่องค์รวมจะเกิดมีภาวะที่เรียกว่ามีดุลยภาพ ก็คือเป็นดุลยภาพระหว่างองค์ประกอบย่อยๆ ทั้งหลายนั่นเอง ฉะนั้น เรื่อง

องค์รวม กับเรื่องส่วนประกอบที่แยกย่อย หรือองค์รวมกับองค์รวม จึงตัดออกจากกันไม่ได้

ด้วยเหตุนี้ จึงเป็นแง่คิดหรือเป็นข้อเตือนใจที่ว่า จะต้องระลึกไว้ให้ดีกว่า การที่จะไม่ไปสู่สุดโต่งทั้งสองอย่าง ก็คือการที่รู้จักโยงในเรื่องของดุลยภาพหรือนูรณการนี้ ให้เห็นทั้งแง่ของความสัมพันธ์ที่รวมเข้าเป็นนูรณการหรือเป็นองค์รวมนั้น กับความชัดเจนและเป็นไปด้วยดีขององค์ประกอบส่วนย่อยที่แยกแยะลงไป อย่างที่เรียกว่า ชำนาญพิเศษนั้น

ถ้ามองอย่างนี้อยู่เสมอ จะมีสายตาที่ทันและทั่วถึงความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบหรือเหตุปัจจัยย่อยๆ ต่างๆ ที่จะทำให้รักษาดุลยภาพขององค์รวมไว้ได้ และแนวคิดทั้งสองอย่างก็จะไม่ไปสุดโต่ง

ว่าโดยเฉพาะของไทยเรา ยังมีปัญหาเพิ่มขึ้นจากกระแสทั่วไปอีก คือความเจริญสมัยใหม่ของเรา รวมทั้งการแพทย์นี้ เรามักจะเดินตามตะวันตกไปเรื่อยๆ หรือแบบตื่นตาม จนกระทั่งตะวันตกไปประสบปัญหาติดขัด แล้วคิดหาแนวทางใหม่ หรือสนใจจุดแยกใหม่ เราก็พลอยสนใจของใหม่นั้นตามไปด้วย

แม้แต่การติดขัดในทางความคิดแยกส่วนและการเน้นด้านเทคโนโลยี แล้วหันไปสนใจให้โอกาสแก่การแพทย์ที่เรียกว่าการแพทย์ทางเลือก (alternative medicine) หรือการแพทย์ส่วนเสริมหรือเติมเต็ม (complementary medicine) หรืออะไรก็ตาม ที่มีเรื่องของ การแพทย์แบบตะวันออก หรือแบบที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติเข้าไปนี่ บางทีเราก็ไปตาม ต้องรอให้ตะวันตกติดขัด เกิดปัญหา ยอมรับ เราก็พลอยยอมรับตาม แทนที่จะมองตามความเป็นจริงอย่างที่

กล่าวแล้ว คือมองอารยธรรมมนุษย์เป็นภาพรวมๆ ทั้งหมด เป็นกระบวนการอันหนึ่งอันเดียวกัน แต่เรานั้นบางทีก็ตั้งไปข้างหนึ่ง หย่อนไปข้างหนึ่ง บางทีก็เล่นสุดไปทางหนึ่ง แล้วก็ทิ้งข้างหนึ่งไป

ถ้าเรารู้จักเอาทุกอย่างที่เป็นจริงและมีประโยชน์มาใช้ ประโยชน์ เราก็มีความเป็นตัวของตัวเอง ที่จะสร้างสรรค์ความเจริญ แล้วก็หาจุดพอดีที่แท้จริง ซึ่งจะเป็นส่วนร่วมในการสร้างสรรค์อารยธรรมของมนุษยชาติทั้งหมดได้

บางทีตะวันตกที่มีความเด่น และเก่งไปด้านหนึ่ง กับบกพร่องย่อหย่อนอีกด้านหนึ่ง เราอาจจะไม่เก่งเท่าเขาด้านหนึ่ง แต่อาจจะมีดีอีกบางด้าน ซึ่งอาจจะเป็นส่วนช่วยเติมเต็มให้แก่อารยธรรมของมนุษยชาติก็ได้

อาชีพหมอเงินมาก ก็เป็นแง่ที่จะดีแก่สังคมนี้ได้

รวมความว่า ในภาวะที่โลกได้เจริญมาถึงจุดที่อารยธรรมตกลงไปในภาวะวิกฤต จะต้องมีความเปลี่ยนแปลง โดยหาจุดที่พอดีนี้ ไทยเราก็ควรจะหาจุดพอดี อย่างน้อย ในบางอย่างที่พอจะนึกคิดได้ คือ

๑. ความพอดี ระหว่างระบบธุรกิจอุตสาหกรรม หรือระบบกำไรสูงสุด กับระบบน้ำใจแห่งวัฒนธรรมไทย

เมื่อรู้กันว่าการแพทย์สมัยใหม่นี้ มาอยู่ในโลกยุคปัจจุบันที่ถือเรื่องเงินทองเป็นใหญ่ โดยเฉพาะยุคนี้เป็นยุคที่ธุรกิจกำลังเข้ามาครอบงำ เป็นใหญ่ในโลก ก็ต้องยอมรับว่าเงินทองเป็นเรื่องสำคัญ

เมื่อเป็นเช่นนี้ ก็จะมีการแพทย์ที่มุ่งเพื่อชีวิตมนุษย์ ซึ่งสนองความต้องการที่แท้จริง และเข้ากับวัฒนธรรมเดิม กับการแพทย์ที่

เป็นเรื่องของการแสวงหากำไร หรือผลประโยชน์ในระบบธุรกิจ

การหาจุดพืดที่น่าจะเป็นการมองที่ตรงตามความเป็นจริง ถูกต้อง และเป็นประโยชน์ว่า เมื่อสังคมอยู่ในระบบธุรกิจ การที่แพทย์มีฐานะดี อยู่ในระดับฐานะทางการเงินดี ก็นับว่าดีอยู่แล้ว

จึงควรมาเสริมส่วนที่อาจจะพร่องไป คือความเลือนลางทางด้านน้ำใจตามหลักวัฒนธรรมไทย เรามาเสริมส่วนนี้ เอาแค่อย่าไปหนุนให้เลยเถิดไปในด้านธุรกิจ แต่ก็ไม่ต้องทิ้งเสียทีเดียว

ไม่ว่าจะต้องให้แพทย์ทุกคนไปอยู่กับอุดมคติ ถึงขั้นไม่เอาเงิน เอาทองอะไรเลย เอาแต่การช่วยเหลือชีวิตเพื่อนมนุษย์อย่างเดียว อันนั้นเราก็แบ่งไปว่า ผู้ที่ทำได้เช่นนั้นก็เป็นแพทย์ในอุดมคติ ที่เราเคารพนับถือเป็นพิเศษ เป็นส่วนหนึ่ง ซึ่งก็คงมีจำนวนน้อย ก็ไม่เป็นไร แต่โดยทั่วไปก็ยอมรับกัน ว่าให้แพทย์มีฐานะดี ก็ดีแล้ว ขอเพียงว่าอย่าให้เลยเถิดไปจนมุ่งหากำไรสูงสุด เอาแต่กำไรโดยไม่คำนึงถึงชีวิตผู้คน

เป็นอันเอาจุดพืดที่ให้มาประสานกันว่า พร้อมกับการมีฐานะทางการเงินดี ซึ่งช่วยให้แพทย์มีความมั่นคงในชีวิตนั้น แพทย์ก็จะได้มีโอกาสทำงานทำหน้าที่ของตน โดยหันไปมุ่งคำนึงในด้านของคุณธรรม ความดีงาม ความมีน้ำใจ ประกอบด้วยเมตตากรุณาที่จะช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ได้เต็มที่

เมื่อตนเองมีฐานะดี ก็เท่ากับมีโอกาที่จะเกื้อกูลแก่เพื่อนมนุษย์ได้มาก จึงกลายเป็นว่า การมีฐานะการเงินดีนั้นกลับเป็นประโยชน์ ทั้งในแง่ที่ตนเองมีความมั่นใจในการเป็นอยู่ มีความมั่นคงในชีวิตของตนเอง แล้วก็มีความพร้อมที่จะทำงานช่วยเหลือเกื้อหนุนเกื้อกูลแก่เพื่อนมนุษย์ได้เต็มที่ด้วย

ในเมื่อการเงินเป็นสิ่งสำคัญในระบบชีวิตของสังคมปัจจุบัน ที่เขาเป็นกันอยู่อย่างนี้ การที่แพทย์มีฐานะดีทางการเงินนั้นก็ดีแล้ว เมื่อเป็นอาชีพที่จะต้องใช้คุณธรรมมาก จะต้องช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์มาก การมีฐานะทางการเงินดี กลับยิ่งดี นอกจากตนเองมีความมั่นคง ไม่ต้องห่วงกังวลแล้ว ก็จะได้รับการยอมรับนับถือในสังคมแบบนี้มาก แล้วก็เป็นโอกาสที่จะนำและช่วยสร้างสรรค์สังคมได้มากยิ่งขึ้น

นอกจากช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ในด้านการแพทย์โดยตรงแล้ว ก็อาจจะไปเกี่ยวพันในด้านการแก้ปัญหาชีวิตและสังคมที่กว้างขวางออกไปด้วย คือเอาฐานะการเงินนั้นกลับมาเป็นเครื่องเอื้อประโยชน์ในการทำงานทางด้านที่เป็นคุณธรรมได้มากขึ้นด้วย

ถ้ารู้จักใช้ประโยชน์ ก็จะเข้ากับหลักพระพุทธศาสนาที่ว่า ด้านหนึ่งท่านให้มีปฏิฐัมมิกัตถะ คือมนุษย์จะต้องบรรลุจุดหมายแห่งชีวิตที่ตามองเห็น ในด้านทรัพย์สินเงินทอง ฐานะ การยอมรับในสังคม และพร้อมกันนั้นก็เอาผลสำเร็จที่เป็นจุดหมายชั้นตาเห็นนี้ไปใช้ในทางที่เป็นประโยชน์ด้วย ไม่ใช่เอาไปใช้ในทางที่เป็นโทษ ไม่ใช่มุ่งแต่เพียงเอาลาภยศมาบำรุงบำเรอตัวเอง เพื่อเสพสุขบริโภคหาความยิ่งใหญ่ แต่เอามาเป็นฐานให้เกิดความพร้อม เกิดความมั่นคงในการที่จะก้าวไปสู่การนำเอาปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจและทางด้านสังคม เช่น ฐานะและความมีอำนาจเป็นต้นนั้น ไปใช้ประโยชน์เพื่อสร้างสรรค์ช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ หรือทำความดีงามให้แก่สังคมของตน

เรียกว่าเอาปฏิฐัมมิกัตถะมาเป็นฐานสนองเป้าหมายในระดับสัมปรายิกัตถะ ที่เป็นจุดหมายชั้นเลียดตาเห็นต่อไป

เป็นอันว่าให้เอาจุดหมายชั้นตาเห็นมาเป็นฐานรองรับเพื่อก้าวไปสู่จุดหมายชั้นเลียดตาเห็น คือ ประโยชน์คุณค่าทางด้านนามธรรม

ด้านคุณค่าของชีวิตจิตใจ ที่เป็นเรื่องของคุณธรรม และการอยู่ดีร่วมกันช่วยเหลือเกื้อกูลกันในหมู่มนุษย์ ไม่ใช่มุ่งจะสนองความเห็นแก่ตัวของตนเองอย่างเดียว

ถ้าเราไม่มีจุดหมายชั้นที่สองมารับ โดยมัวเพลินอยู่กับจุดหมายชั้นที่หนึ่ง คือประโยชน์ทันตาเห็นอย่างเดียว ก็จะสนองความเห็นแก่ตัวไปเต็มที่ แต่ถ้ามันมาประสานกับจุดหมายชั้นที่สองนั้นได้ ประโยชน์ทางด้านเงินทองและฐานะทางสังคมก็จะกลายเป็นประโยชน์ได้มากขึ้น

ความจริง สังคมนี้น่าจะช่วยเพื่อนมนุษย์ในอาชีพอื่นที่จะต้องให้คุณธรรมมาก หรือต้องบำเพ็ญประโยชน์แก่เพื่อนมนุษย์มาก ให้มีฐานะทางการเงินและทางสังคมดีขึ้นด้วย เช่นอาชีพครู อาชีพอาจารย์ ก็ควรจะเป็นเช่นนี้ คือเมื่ออยู่ในสังคมแบบนี้ ก็ให้มีฐานะทางการเงินและการยอมรับในสังคมสูง จะได้มีฐานะที่จะไปทำหน้าที่ทางด้านคุณธรรมให้ได้ผลดียิ่งขึ้น

แต่ตัวคนที่อยู่ในฐานะอันนี้ คือ อยู่ในฐานะที่สังคมเอื้ออำนวยแล้ว ก็ไม่ใช่ว่าจะมาอาศัยฐานะเป็นโอกาสสำหรับมากอบโกย หรือเป็นช่องทางที่จะหากำไรหรือหาผลประโยชน์ให้แก่ตนเอง

จะต้องตระหนักไว้ว่า ถึงอย่างไร ทั้งแพทย์และครูก็ยังเป็นคฤหัสถ์ มีชีวิตแบบชาวบ้านครองเรือน เพราะฉะนั้น เรื่องของจุดหมายชีวิตชั้นตามองเห็น หรือประโยชน์ทางด้านวัตถุก็เป็นเรื่องสำคัญในทุกยุคทุกสมัย ยิ่งสมัยนี้ที่อยู่ในสังคมธุรกิจ ก็ยังมีความสำคัญ จึงต้องมีฐานะที่มั่นคง

ไม่เหมือนพระภิกษุที่เป็นชีวิตอีกแบบหนึ่ง ซึ่งพึงพาอาศัยวัตถุน้อยที่สุด ซึ่งอันนั้นแทบจะตรงข้าม คือไม่ควรจะให้ความสำคัญอยู่ทางวัตถุดี ไม่ควรมัวยุ่งกับเรื่องเงินทอง แต่ต้องทำหน้าที่ทางด้าน

นามธรรมให้เต็มที่ ให้เป็นตัวอย่างของการที่ว่า แม้จะมีวัตถุน้อยก็สามารถทำประโยชน์ได้มาก เพราะเข้าถึงคุณธรรมความดีทางนามธรรมชั้นสูง

อีกอย่างหนึ่ง สำหรับพระภิกษุ นั้น การพึ่งพาวัตถุน้อยก็เป็นความจำเป็นด้วย เพราะการที่จะเข้าถึงคุณความดีทางนามธรรมอย่างสูงนั้น จำเป็นจะต้องมีห่วงกังวลทางด้านวัตถุน้อยที่สุด และเมื่ออิงอาศัยวัตถุน้อยที่สุด ก็จะทำให้ชีวิตของพระภิกษุ นั้นเป็นอิสระทั้งแก่ตนเองในการที่จะเป็นผู้คล่องตัว และเป็นอิสระในแง่สังคม โดยที่ถ้าเมื่ออยู่ร่วมในสังคม จะถูกบังคับครอบงำได้ยาก เพราะเมื่อพระสงฆ์ไม่พึ่งพาเงินทองและยศศักดิ์ฐานะทางสังคม ใครๆ ก็มาบังคับครอบงำท่านไม่ได้

อนึ่ง การที่เขาบังคับครอบงำไม่ได้นั้น ก็เพราะตัวเองอยู่ในคุณธรรม ไม่ทำความเสียหาย จึงได้มีอำนาจทางธรรมที่จะมาช่วยนำสังคมไปในความดีงามได้เต็มที่ พร้อมกับที่ว่าไม่มีใครสามารถไปกำกับชีวิตให้ตกอยู่ใต้อิทธิพลเพราะอำนาจวัตถุหรือเงินทอง

เหตุผลนี้เป็นเรื่องหนึ่งต่างหาก ที่เป็นข้อแตกต่าง ที่ว่าแม้ในวัฒนธรรมไทยจะถือว่า พระ ครู หมอ เป็นปูชนียบุคคลที่เคารพนับถือ แต่เมื่อมาอีกจุดหนึ่ง ก็ต่างออกไปในแง่ที่ว่า ครู กับหมอนั้นเป็นคฤหัสถ์ อยู่ในสังคมของชาวบ้าน ที่เป็นแถบหนึ่งด้านหนึ่ง ส่วนพระภิกษุอยู่ในอีกซีกหนึ่งของสังคม หรือจะเรียกว่านอกสังคมก็ได้ เพราะเป็นระบบชีวิตต่างหากออกไป ที่ไม่เป็นชาวบ้าน ไม่เป็นผู้ครองเรือน เป็นอนาคาริก

ชีวิตคฤหัสถ์เป็นชีวิตที่พึ่งพาวัตถุ แต่ชีวิตพระภิกษุเป็นชีวิตที่มีวัตถุน้อยที่สุดเท่าที่จำเป็น มุ่งความเป็นอิสระในทางการดำเนินชีวิต

ที่สัมพันธ์กับวัตถุ เพื่อความเป็นอิสระทางด้านจิตใจด้วย

อนึ่ง เรื่องจริยธรรม ซึ่งรวมทั้งจรรยาแพทย์ ถ้าไม่แยกออกไปเป็นอีกข้อหนึ่งต่างหาก ก็อาจจะเอามารวมกันหรือผนวกเข้าในข้อนี้ด้วย ซึ่งก็จะหมายถึงความสมดุลระหว่างจริยธรรมกับการแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตน

บูรณาการให้สุดโต่งหายกลายเป็นสมดุล

๒. ความสมดุลพอดี ระหว่างวิถีแห่งการจัดสรรปรุงแต่งของมนุษย์ด้วยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี กับวิถีแห่งการอยู่ร่วมหรือใกล้ชิดกลมกลืนกับธรรมชาติ

อย่างทีกล่าว่าแล้วว่า การแพทย์สมัยใหม่แบบตะวันตก เจริญมาบนฐานของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ซึ่งพัฒนาตามแนวคิดพิชิตธรรมชาติ คือมุ่งที่จะเอาชนะธรรมชาติ และจัดการกับมันตามใจปรารถนาของมนุษย์ แล้วก็กลายเป็นว่า ความเจริญนั้นได้ทำให้วิถีชีวิตของมนุษย์แปลกแยกจากธรรมชาติ ในขณะที่ตัวชีวิตนั่นเองก็ยังเป็นของธรรมชาติ และเป็นไปตามธรรมชาติ เลยเกิดความขัดแย้งกัน แล้วก็มาเป็นปัญหาและเป็นอันตรายต่อมนุษย์เอง และมนุษย์ยุคนี้ก็ได้ตระหนักรู้ถึงพิษภัยของเทคโนโลยี รวมทั้งสารเคมีที่มาในรูปของยาต่างๆ จนเกิดปฏิกิริยา ทำให้คนบางพวกปฏิเสธการแพทย์แผนใหม่

ส่วนอีกด้านหนึ่ง การแพทย์แผนเดิม โดยเฉพาะแบบตะวันออก รวมทั้งไทย ซึ่งเจริญมากับความจำเป็นในการดำรงชีวิตอยู่ท่ามกลางธรรมชาติและกฎธรรมชาติ โดยที่บางทีก็ไม่ได้มีความตั้งใจอะไรเป็นพิเศษว่าจะพิชิตหรือไม่พิชิตธรรมชาติ แต่เพราะอยู่กันมา โดยดีนั้นเพื่อ

ให้อยู่รอดและอยู่ดีท่ามกลางธรรมชาตินั้น เลยถูกฝรั่งที่คิดพิชิตธรรมชาติ เรียกว่าอยู่อย่างประสานกลมกลืนกับธรรมชาติ

การแพทย์ทั้งสองสายนี้ ต่างก็มีส่วดีของตน ซึ่งควรจะมาเสริมเติมเต็มแก่กันได้ อย่างที่บางแห่งได้เริ่มนำมาประสานบรรจบกันหรือเพิกษาแห่งที่จะนำมาใช้ประโยชน์ ในแง่นี้ก็ควรจะหาความพอดี ที่เรียกว่าเป็นความสมดุลในลักษณะที่เป็นบูรณาการเช่นกัน

๓. ความสมดุลพอดี ระหว่างการใช้เทคโนโลยี กับการฝึกฝนอินทรีย์ของตนเอง

ความสมดุลด้านนี้เป็นเรื่องของความเป็นแพทย์โดยตรง คือการฝึกหรือพัฒนาคุณภาพของตนเอง เมื่อเทคโนโลยีเจริญขึ้น ก้าวหน้ามากขึ้น เทคโนโลยีก็จะมาทำงานแทนคน หรือทุ่นแรงคน

ถ้าทุ่นแรงคนก็ยังมีดี แต่เดี๋ยวนี้นเทคโนโลยีทำงานแทนคนเสียมาก อันนี้จะเป็นช่องทางหนึ่งให้เกิดความประมาท คือแพทย์จะพึ่งเทคโนโลยีมากขึ้น และพร้อมกันนั้นก็รู้สึกว่าการนี้เรื่องนี้มีเทคโนโลยีทำให้แล้ว ก็เลยตกอยู่ในความประมาท แล้วก็ฝึกหัดพัฒนาความชัดเจน

โดยเฉพาะ เมื่ออาศัยหรือพึ่งพาเทคโนโลยีมาก ก็สูญเสียความละเอียดอ่อนคมไว หรือความเจ็บคมแห่งอินทรีย์ การที่จะใช้ตา ดู หู ฟัง และมือสัมผัส เพื่อจะรู้เข้าใจ เช่นวินิจฉัยโรคได้ ก็จะมีสูญเสียหรือเสื่อมลงไป ก็จะคอยฟังคอยดูแต่เพียงว่า เทคโนโลยีว่าอย่างไร

ถ้าแพทย์ตกอยู่ในความประมาทนี้ คือไปหวังพึ่งเทคโนโลยีมากเกินไป ในที่สุดก็อยู่ใต้ครอบงำของเทคโนโลยี กลายเป็นผู้พึ่งพาอาศัยหรือเป็นทาส ซึ่งจะเป็นความเสื่อมอย่างหนึ่งของการแพทย์

เพราะฉะนั้น แพทย์จะต้องมีความสมดุลหรือพอดีในแง่นี้ด้วย

คือ พร้อมกับการที่เทคโนโลยีเจริญก้าวหน้า ตัวเองก็ต้องรักษาความเฉียบคมของอินทรีย์ โดยมีการฝึกตนเองไว้มากด้วย และต้องใช้เทคโนโลยีนั้นอย่างรู้เท่าทัน คือมีท่าทีที่ถูกต้องว่า เมื่อเทคโนโลยีมาช่วยเราในแง่นี้แล้ว เราจะได้ขยับตัวสูงขึ้นไปให้เป็นเจ้านายเหนือเทคโนโลยีนั้นอีกชั้นหนึ่ง โดยที่พร้อมกันนั้นก็มิสูญเสียความสามารถในเชิงอินทรีย์ของตนเอง

๔. ความสมดุลระหว่างวัฒนธรรมไทย กับวัฒนธรรมแบบตะวันตก ซึ่งเป็นความพอดีอีกอย่างหนึ่ง ที่จะโยงระบบธุรกิจกับระบบน้ำใจหรือระบบคุณธรรมที่ว่าไปแล้ว

เรื่องนี้ถ้าเราทำพอดี เราก็จะรักษาสมดุลที่มีคุณค่ามากไว้ได้อีกอย่างหนึ่งด้วย ซึ่งเป็นการช่วยสังคมไทยในแง่ของการสืบต่อวัฒนธรรม ทำให้สังคมไทยมีเอกลักษณ์ของตนเองอยู่ต่อไป และเป็นเอกลักษณ์อันดีที่จะกลับไปช่วยโลก ในขณะที่โลกหรืออย่างน้อยประเทศที่เจริญพัฒนามากมีความบกพร่องย่อหย่อนในด้านนี้ ซึ่งจะต้องแสวงหาปัจจัยที่จะมาแก้ไขต่อไปข้างหน้า เราก็จะเป็นส่วนร่วมที่ดีในอารยธรรมของมนุษยชาติ ที่จะมีอะไรให้แก่การแพทย์ของโลก

๕. ความสมดุลพอดี ระหว่างความชำนาญเฉพาะทางหรือความเชี่ยวชาญพิเศษเฉพาะด้าน กับการมองคนและมองการรักษาเป็นองค์รวม เช่นการรักษาเฉพาะส่วนเฉพาะอวัยวะอย่างชัดเจน แต่แล้วก็มัวติดอยู่ในเรื่องนั้นจนกลายเป็นความคับแคบ มองเห็นอย่างเดียว จนกระทั่งลืมมองคนทั้งคน และโลกทั้งโลก เรื่องนี้ก็พูดไปแล้ว เพราะฉะนั้นจะต้องไปคู่กัน ไม่ใช่ไปสุดโต่งทางใดทางหนึ่ง

๖. ความสมดุลพอดี ระหว่างการรักษาคน กับการบำบัดโรค
หมายความว่า คำนึงถึงชีวิตจิตใจของคน และความเป็นอยู่ของเขาในสังคม ความสัมพันธ์กับญาติพี่น้องเป็นต้น อย่างน้อยคำนึงถึงความรู้สึกนึกคิดของเขา ควบคู่ไปกับการรักษาโรคทางกาย หรือบำบัดอาการเจ็บป่วยต่างๆ ให้ไปด้วยกัน

๗. ความสมดุลพอดี ระหว่างความก้าวหน้าใหม่ๆ ทางวิทยาการ กับการรู้จักนำเอาประสบการณ์ในอดีตของยุคสมัยก่อนๆ มาใช้ประโยชน์ด้วย หรืออย่างน้อยก็เป็นผู้ที่ดำเนินชีวิตประกอบธุรกิจ การงานอาชีพอย่างรู้เท่าทันตามความเป็นจริง ไม่ใช่ใช้อยู่แต่เพียงกับความยึดติดถือมั่นอันใดอันหนึ่งตายตัว จนกระทั่งตัดขาดตัวเองจากความเป็นจริงของโลก ชีวิต และสังคมมนุษย์

รวมความว่า ถึงเวลาที่จะไปอีกขั้นหนึ่ง คือก้าวไปสู่การบูรณาการประสบการณ์ คุณค่า และความเจริญก้าวหน้าเท่าที่เคยมีมา เพื่อให้เกิดความสมบูรณ์

ไม่ใช่บูรณาการแบบที่จะเอาใจคนตามยุคสมัย หรือบูรณาการเพื่อหาผลประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่ง แต่บูรณาการเพื่อให้ได้ความถูกต้องสมบูรณ์ ที่จะสอดคล้องกับความเป็นจริง และบังเกิดคุณประโยชน์แก่มวลมนุษยชาติมากที่สุด

คำปรารภ

ของ

ศาสตราจารย์ นายแพทย์อารีย์ วัลยะเสวี

ผมมีความรู้สึกปลื้มใจเป็นอย่างยิ่ง และขอขอบคุณทางคณะฯ ที่ได้นิมนต์พระเทพเวทีมาบรรยายเรื่อง “การศึกษาแพทยศาสตร์ในสังคมไทย” ซึ่งมีความเหมาะสมกับโอกาสครบรอบ ๑๙ ปีของคณะแพทยศาสตร์รามาธิบดี ทั้งนี้เพราะในระยะตั้งแต่วางแผนการก่อตั้งคณะฯ ก็มีจุดมุ่งหมายที่จะผลิตบัณฑิตแพทย์เพื่อตอบสนองกับความต้องการของสังคมไทย ซึ่งเป็นที่ทราบกันดีว่า เป็นสังคมเกษตรกรรม ประชาชนมากกว่าร้อยละ ๘๐ เป็นเกษตรกรอยู่ตามชนบท

จริงๆ แล้วสังคมไทยคือสังคมชนบทนั่นเอง แต่ในระยะที่ผ่านมาหลักสูตรแพทยศาสตร์ส่วนใหญ่เป็นแบบสังคมตะวันตก ซึ่งเป็นสังคมอุตสาหกรรม ดังนั้น ผลผลิตคือแพทยศาสตร์บัณฑิต ย่อมมีความรู้และความถนัด เหมาะที่จะประกอบการณ์ในโรงพยาบาล หรือชุมชนเมือง เพราะเน้นหนักด้านการรักษามากกว่าการป้องกัน และต้องการเครื่องมือทางการแพทย์ที่ทันสมัยเพื่อช่วยในการวินิจฉัย และรักษาโรค บัณฑิตแพทย์ที่ผลิตจึงมีความถนัดน้อย และรู้สึกอึดอัดในการรักษาพยาบาลผู้ป่วยในโรงพยาบาลส่วนภูมิภาค รวมทั้ง

การป้องกันส่งเสริมสุขภาพของประชาชนในชนบท ซึ่งเป็นชุมชนส่วนใหญ่ของประเทศ ทำให้เกิดการขาดแคลนแพทย์ทั้งด้านปริมาณและคุณภาพที่จะปฏิบัติงานในส่วนภูมิภาค

ด้วยเหตุนี้ ทางราชการจึงได้มีกฎหมายให้นักศึกษาแพทย์ปฏิบัติราชการเป็นระยะเวลา ๒ ปี หลังจากจบแพทย์ฝึกหัด ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๑๔ เป็นต้นมา ประกอบกับว่าในระยะนี้นักศึกษามีความตื่นตัวกับปัญหาสังคม โดยเฉพาะสังคมชนบท เพราะมีความสำนึกว่า การที่ได้มีโอกาสมาเรียนระดับอุดมศึกษาถือว่าได้มีโอกาสดีกว่าเพื่อนร่วมชาติกลุ่มอื่น และยังใช้ภาษีอากรของประเทศเป็นส่วนรวมอีกด้วย จึงทำให้บัณฑิตแพทย์ที่จบออกมาในระยะนั้นมีความรับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวมสูง ออกไปปฏิบัติงาน และพยายามแก้ไขปรับปรุงสุขภาพอนามัยของประชาชนในชนบทได้อย่างดีมีประสิทธิภาพ แต่ความสำนึกดังกล่าวค่อยๆ เลือนหายไปในระยะหลังๆ

อาจจะกล่าวได้ว่า เหตุการณ์ในระยะดังกล่าวส่วนหนึ่งเกิดจากอิทธิพลของบรรยากาศทางการเมืองภายนอก เหมือนพายุที่พัดแรงในช่วงระยะหนึ่ง เมื่อลมสงบลง เหตุการณ์ก็ค่อยๆ แกว่งกลับมาที่เดิมอีก จึงเห็นได้ว่า การศึกษาแพทยศาสตร์ที่เหมาะสมกับสังคมไทย เป็นปัญหาที่ละเอียดอ่อน ค่อนข้างสลับซับซ้อน มีปัจจัยเกี่ยวข้องหลายอย่าง ทั้งที่กำหนดได้ และกำหนดไม่ได้ จึงเป็นโอกาสอันเหมาะสมที่คณะผู้จัดทำนิพนธ์พระเทพเวที มาเป็นองค์ปาฐกในโอกาสนี้

พระคุณเจ้าได้วิเคราะห์การศึกษาแพทยศาสตร์ในสังคมไทยไว้อย่างมีระบบ ตามลักษณะสังคมไทย อย่างเป็นเหตุเป็นผล ชี้ให้

เห็นพื้นฐานของปัญหาในการผลิตแพทย์ รวมถึงคุณลักษณะของแพทย์ในสังคมไทยปัจจุบัน และผลกระทบต่อสังคมไทยส่วนรวมในระยะยาว ซึ่งวิชาชีพแพทย์ของเราที่จะต้องรับผิดชอบต่อความรับผิดชอบในผลกระทบเหล่านี้ อย่างน้อยคงจะติดอยู่ภายใต้จิตสำนึกในฐานะที่เราเป็นปัญญาชน

ผมจึงคิดว่า ปาฐกถานี้คงจะเป็นประโยชน์แก่แพทย์ บุคลากรทางสาธารณสุข ครูและอาจารย์ นักการศึกษา รวมทั้งผู้สนใจทั่วไป ทางคณะ จึงได้กรุณาจัดพิมพ์ และต้องขอขอบคุณหน่วยประชาสัมพันธ์ คณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลรามาธิบดี ที่ได้บันทึกแถบเสียง และอาจารย์นายแพทย์สุรเกียรติ์ อชานานุภาพ ที่ได้กรุณาถอดเทปด้วยความอุตสาหะเพื่อที่จะได้เนื้อหาที่ครบถ้วน

ท้ายที่สุดกระผมขอกราบนมัสการพระคุณเจ้า ที่ได้แผ่เมตตาธรรมมาบรรยายแสดงทัศนะ ในฐานะอยู่นอกวงการแพทย์ ซึ่งมีคุณค่ายิ่งต่อพวกเรา ซึ่งอยู่ในวงการแพทย์และสาธารณสุขเป็นอย่างยิ่ง

การศึกษาแพทยศาสตร์ ในสังคมไทย*

ศาสตราจารย์นายแพทย์อารี วัลยะเสวี คณบดีท่านแรกของคณะแพทย-
ศาสตร์โรงพยาบาลรามาธิบดีแห่งนี้ ท่านคณบดีปัจจุบัน ท่านอาจารย์แพทย์ ชาว
รามาธิบดี พร้อมทั้งท่านสาธุชนผู้ใฝ่รู้ใฝ่ธรรมทั้งหลาย

วันนี้ นับว่าเป็นวันสิริมงคลวันหนึ่ง เป็นวันมงคลทั้งโดย
ธรรมะ และมงคลตามธรรมเนียม ที่ว่าเป็นวันมงคลตามธรรมเนียม
นั้นก็คือว่าตามธรรมดาว่า เมื่อมีเหตุการณ์ที่ดีงามหรือว่าสำคัญๆ
เกิดขึ้นในวันใดวันหนึ่ง เราก็มักถือว่าวันนั้นเป็นมงคล

สำหรับวันที่ ๓ พฤษภาคม เมื่อ ๑๙ ปีมาแล้ว ก็ได้เป็นวัน
สำคัญวันหนึ่ง คือ คณะแพทยศาสตร์ โรงพยาบาลรามาธิบดีได้เริ่ม
เปิดดำเนินการ นับว่าเป็นเหตุการณ์สำคัญที่ว่าวันนี้ได้เวียนมาถึง
อีกครั้งหนึ่ง เป็นการระลึกถึงเหตุการณ์สำคัญครั้งนั้น เป็นการระลึก
ถึงทั้งบุคคลที่ได้เกี่ยวข้องในการก่อตั้งคณะ และเป็นการระลึกถึงกิจ
กรรมของคณะที่ได้ดำเนินสืบมา อันนี้เป็นมงคลตามธรรมเนียม

* บรรยายเนื่องในโอกาสคณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลรามาธิบดีเปิดดำเนินการครบ ๑๙ ปี ๓
พฤษภาคม ๒๕๓๑

ที่ว่าเป็นมงคลโดยธรรมชาติก็คือ เป็นมงคลที่เกิดจากการกระทำความดีของชาวคณะแพทยศาสตร์รามาธิบดีนี้

การกระทำความดีอย่างหนึ่ง ก็คือ การที่ชาวรามาธิบดีทั้งหลายได้ระลึกถึงคุณงามความดีของท่านคนบดีย่านแรก ซึ่งได้ริเริ่มดำเนินกิจการของสถาบันแห่งนี้มา เป็นการแสดงออกซึ่งกตัญญู-กตเวทิตาธรรม และโดยอาศัยท่านคนบดีย่านแรกนี้เป็นศูนย์กลางก็ระลึกถึงความดีของท่านที่เกี่ยวข้องกับกิจการของคณะ ตลอดจนกิจการของคณะที่ดำเนินตลอดมานี้ อันนี้ก็เป็นเรื่องของความดีงามที่เราระลึกถึงความดีของคนที่ทำมาแล้ว

นอกเหนือจากนั้น ก็ได้ปรารภโอกาสนี้ทำความดีอย่างอื่นต่อไป คือ การจัดกิจกรรมต่างๆ ที่จะเป็นการเอื้ออำนวยประโยชน์แก่สังคม และเป็นการสร้างความเจริญก้าวหน้าแห่งวิทยาการต่อไป ทั้งกิจกรรมที่ได้ทราบว่าจะจัดที่เซ็นทรัลพลาซ่าบ้าง ที่โรงพยาบาลรามาธิบดีนี้เองบ้าง ตลอดจนการปาฐกถาครั้งนี้ด้วย เป็นเรื่องของการทำในปัจจุบันเพื่อประโยชน์ต่อไปในอนาคต กล่าวโดยรวมก็เป็นเรื่องของ การทำให้เกิดความเป็นสิริมงคลทั้งสิ้น

การที่ท่านคณะได้นิมนต์อาตมาภาพมาพูดในวันนี้ นับว่าเป็นการให้คนข้างนอกมาพูดถึงกิจการของวงการแพทย์ คล้ายๆ จะเอาคนนอกนั้นมาวิจารณ์การแพทย์ของเมืองไทย หรือเป็นการมองกิจการแพทย์ของไทยในสายตาของคนนอก จำเพาะในที่นี้คือมองในสายตาของพระ

ที่จริงอาตมาภาพเองนั้นโดยส่วนตัวก็ได้มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับวงการแพทย์มาบ้าง เป็นการเกี่ยวข้องกับบุคคลในวงการ

แพทย์คือตัวหมอ นั่นเอง ในลักษณะที่ได้รับบริการจากท่าน ซึ่งถ้าใช้ภาษาแบบเก่าหน่อย เราก็คงจะเปลี่ยนคำว่า “ได้รับบริการ” นี้เป็น “ได้รับอุปการะ” คือได้รับอุปการะจากนายแพทย์หลายท่าน ในเรื่องเกี่ยวกับสุขภาพ เริ่มตั้งแต่พี่ชายของตนเองเป็นต้นไป

ทีนี้ ในเมื่อเป็นการเกี่ยวข้องในแง่ของการได้รับอุปการะความช่วยเหลือ ก็เป็นเรื่องของความดีงาม เป็นเรื่องของคุณธรรม ดังนั้นโดยพื้นฐาน ตัวผู้พูดเองก็นับว่าเป็นผู้มีความรู้สึกละเอียดอ่อนต่อแพทย์โดยทั่วไป

ความรู้สึกที่ดีงามต่อแพทย์นี้ ไม่ใช่เป็นความรู้สึกของอาตมภาพเท่านั้น แต่เป็นความรู้สึกของคนไทยทั่วไปทีเดียว ที่มักจะมองแพทย์ด้วยความเคารพนับถือ โดยเฉพาะคนที่เติบโตขึ้นมาในวัฒนธรรมไทย ก็เป็นเรื่องธรรมดา เพราะวัฒนธรรมของเรานั้น ให้ความสำคัญเคารพนับถือแพทย์หรือหมอกันมาโดยตลอด

อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันนี้ก็ต้องไม่ประมาท เพราะตามทีสังเกต ได้มีเสียงแสดงความรู้สึกที่ไม่ค่อยจะดีเพิ่มมากขึ้น ซึ่งอาจเป็นความเปลี่ยนแปลงอย่างหนึ่งที่ไม่ค่อยน่าปรารถนา

สำหรับหัวข้อที่นิมนต์ให้มาพูดว่า “การศึกษาแพทยศาสตร์ในสังคมไทย” ครั้งนี้ ก็ให้ความรู้สึกว่าเป็นการมองแพทย์ในฐานะเป็นส่วนประกอบของสังคมไทย และมองการศึกษาพร้อมทั้งเวชปฏิบัตินั้นในฐานะที่เป็นกิจกรรมส่วนหนึ่งที่จะช่วยพัฒนาสังคมไทยเป็นการมองแพทย์ไทยโดยสัมพันธ์กับสังคม ซึ่งนับว่าเป็นการมองอย่างกว้าง ๆ

ทีนี้เมื่อนิมนต์พระมาพูด ผู้ฟังส่วนมากก็คงนึกว่าจะต้องพูด

เรื่องจริยธรรม ซึ่งก็ไม่ผิด ก็คงต้องพูดเรื่องนี้แน่ ๆ เพราะเมื่อให้คนภายนอกมาพูดเรื่องแพทย์ คิดว่าทุกคนก็ต้องพูดถึงจริยธรรม เพราะปัญหาที่คนทั่วไปเกี่ยวข้องกับแพทย์ ก็มักจะเป็นปัญหาเกี่ยวกับจริยธรรม คนภายนอกคงไม่หาญกล้ามาแตะเรื่องทางเนื้อหาวิชาการแพทย์เป็นแน่

การพัฒนาที่ไม่สมดุล

เมื่อพูดถึงจริยธรรม ในที่นี้ก็จะพูดถึงจริยธรรมในความหมายที่กว้าง คือหมายถึง การดำเนินชีวิตและกิจกรรมใดก็ตามให้ถูกต้องดีงาม บังเกิดผลดี เมื่อมีปัญหาอะไรขึ้นมาในวงการอะไรก็ตาม แล้วเราพยายามแก้ปัญหา นั้นให้สำเร็จและสร้างสรรค์ความเจริญดีงามให้เกิดเป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่ชีวิตและสังคม อันนี้ก็เป็นเรื่องของจริยธรรม

เมื่อพูดถึงจริยธรรม ก็อยากจะตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับคำนี้สักหน่อย คำว่า “จริยธรรม” นี้เป็นคำใหม่ ไม่ใช่คำเดิมที่มีอยู่ในสังคมไทย คำนี้เพิ่งจะเกิดขึ้นเมื่อไม่กี่สิบปีมานี้เอง เป็นคำที่เราบัญญัติขึ้น สำหรับคำฝรั่งว่า “ethic” แต่ก่อนนั้นเราไม่มีคำนี้ใช้

บางท่านอาจตั้งข้อสงสัยว่า ก่อนนี้สังคมไทยไม่มีจริยธรรมหรืออย่างไร เพราะเมื่อไม่มีคำนี้ก็อาจจะหมายถึงไม่มีสิ่งนี้ด้วย บางท่านก็อาจบอกว่าในสังคมไทยแต่ก่อนก็มีสิ่งที่เรียกว่า จริยธรรมนี้เหมือนกัน หากแต่ไม่เรียกว่า “จริยธรรม” อาจมีชื่อเรียกอย่างอื่น อาจใช้คำว่า “ศีลธรรม” หรืออะไรก็ได้ ก็คงจะต้องไปเถียงกันอีกทีหนึ่ง ซึ่งจะไม่ขอพูดในที่นี้

สิ่งที่จะพูดก็คือ อยากตั้งข้อสังเกตว่า การที่คำว่า “จริยธรรม” เกิดขึ้นในสังคมไทยเมื่อไม่นานมานี้ เป็นการแสดงถึงสภาพคลั่งไม่ประสานกลมกลืน ไม่สอดคล้องอะไรต่าง ๆ ในสังคมไทย กล่าวคือ การที่องค์ประกอบต่าง ๆ ในสังคมไทยไม่มีการสืบทอดต่อเนื่อง อย่างประสานกลมกลืนกัน มีอาการว่าไม่ยอมรับกันบ้าง ไม่เข้ากันบ้าง ขาดตอนจากกันบ้าง แบ่งเป็นเก่าเป็นใหม่บ้าง ตลอดจนมีความสับสนพรวัวในความหมายต่างๆ จนแม้กระทั่งในเรื่องของจริยธรรม ก็ต้องมีการตั้งศัพท์ขึ้นมาใหม่ และเมื่อมีคำว่า “จริยธรรม” ขึ้นมาใช้ คำๆ นี้ก็ยังมีปัญหาจนบัดนี้

ในวงการที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรมมากๆ อย่างวงการศึกษา ในปัจจุบันก็ยังไม่ได้คิดว่าคำว่า “จริยธรรม” นี้ มีความหมายอย่างไร

ในเมื่อคำว่า “จริยธรรม” เองก็มีความสับสนพรวัวแบบนี้ ก็เหมือนกับว่าสังคมไทยนี้อยู่ในสภาพที่เป็นอยู่เป็นไปในความสับสนคลุ้มเครือ

การแพทย์ในปัจจุบันรวมทั้งการศึกษาและเวชปฏิบัติในสังคมไทย ก็เป็นเรื่องหนึ่งในบรรดาองค์ประกอบต่างๆ ของสังคมไทยที่อยู่ในกระบวนการที่ไม่ประสานกลมกลืนด้วย การแพทย์ไทยนี้มีส่วนร่วมในกระบวนการแห่งการไม่ประสานกลมกลืนกันอย่างไร เป็นเรื่องที่เราจะต้องมาท้าวทวนความหลังกันต่อไป

การแพทย์สมัยใหม่นี้เกิดขึ้นในประเทศไทย ในสมัยรัชกาลที่ ๔ ประมาณศตวรรษเศษๆ แต่เริ่มจริงๆ จังๆ คงเป็นหนึ่งศตวรรษ ดังที่มีการฉลองศิริราช ๑๐๐ ปีกัน

การแพทย์ไทยที่เริ่มขึ้นมาในระยะเวลาหนึ่งศตวรรษนี้ เป็น

การเริ่มขึ้นพร้อมกับการเข้ามาของอารยธรรมตะวันตก ซึ่งเป็นการเข้ามาในลักษณะพิเศษ กล่าวคือ เวลานั้นประเทศไทยกำลังเผชิญหน้ากับลัทธิอาณานิคม และมีความรู้สึกว่าการประเทศของเรานี้ล้าหลัง ไม่ทัดเทียมเขา มีความอ่อนแอ ไม่สามารถต่อสู้ลัทธิอาณานิคมได้ องค์พระประมุขของประเทศในสมัยนั้น คือรัชกาลที่ ๕ จึงได้ทรงดำเนินนโยบายในการปรับปรุงประเทศชาติเป็นการใหญ่ สร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้าให้ทัดเทียมประเทศตะวันตก เพื่อให้สามารถต้านทานภัยคุกคามจากลัทธิอาณานิคมได้

ในเมื่อเรามีภัยคุกคาม การดำเนินการต่างๆ นั้นจึงทำอย่างรีบเร่งมาก มีการเร่งรัดสร้างสรรค์ความเจริญโดยได้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ เช่น ระบบการศึกษา ระบบการปกครอง ให้ทันสมัยตามแบบอย่างตะวันตก มีการผลิตคนให้มาเป็นขุมกำลังของประเทศโดยเน้นที่การผลิตคนเข้ารับราชการ วิชาการที่จะให้เล่าเรียนก็คือ วิทยาการสมัยใหม่แบบตะวันตก ที่จำเป็นในการสร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้า ได้แก่ วิชากฎหมาย การพาณิชย์ วิทยาศาสตร์ วิศวกรรมศาสตร์ สถาปัตยกรรม แพทยศาสตร์ รวมทั้งการฝึกหัดครูด้วย และเราก็ได้เร่งรัดสร้างเสริมความเจริญของประเทศชาติปรับปรุงเปลี่ยนแปลงบ้านเมืองเป็นการใหญ่ ก็สำเร็จผล วิทยาการต่าง ๆ ก็เจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว

แต่พร้อมกับความเจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็วในแบบสมัยใหม่นั้น ปัญหาก็ได้เกิดขึ้นด้วยคือ ตามปกติ การที่สังคมประเทศชาติใดจะเจริญก้าวหน้าไปด้วยดีนั้น องค์ประกอบทั้งหลายของสังคมจะต้องเจริญไปด้วยกันอย่างประสานกลมกลืน ได้สัดส่วน

พอดี มีภาวะที่เรียกว่า “สมดุล” แต่ในการที่เราเร่งรัดความเจริญนั้น เราจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนเปลี่ยนแปลง ต้องปล่อยให้บางส่วนหรือองค์ประกอบบางอย่างของสังคมเจริญล้ำหน้าส่วนอื่นไป

ลักษณะการพัฒนาสร้างสรรค์ความเจริญของประเทศในระยะที่ว่ามานั้น ก็เป็นอย่างนี้คือ เมื่อเราพัฒนาประเทศชาติไปนาน ก็เกิดสภาพที่องค์ประกอบทั้งหลายของสังคม ตั้งแต่ระดับประเทศลงไปถึงระดับชุมชน มีความไม่ประสานกลมกลืนกัน พัฒนาไม่ได้สัดส่วนพอดีกัน เกิดความ “ขาดสมดุล” เหมือนกับว่าองค์ประกอบของสังคมนั้นไม่ใช่เป็นองค์ประกอบของสังคมหรือชุมชนเดียวกัน เป็นเหมือนส่วนประกอบของคนละสังคม เอามาจับรวมให้อยู่ด้วยกัน

จะเห็นได้ชัดว่า คนบางพวก สถาบันบางอย่าง วิทยาการบางสาขาก้าวแซ่งล้ำหน้าออกไป เจริญเติบโตโดดเด่นออกไปต่างหาก เข้ากันไม่ได้กับองค์ประกอบส่วนอื่นๆ ของสังคมไทย องค์ประกอบบางอย่างก็เกิดมีการแยกกันเป็นแบบเก่ากับแบบใหม่ หรือแบบที่มาจากเมืองนอกกับแบบเดิมในประเทศ

ในเมื่อไม่พยายามหรือไม่สามารถประสานเชื่อมโยงให้กลมกลืนเข้าเป็นเนื้อเดียวกันให้เจริญต่อเนื่องกันไป ก็เกิดการขาดตอนขึ้น มีการแยกตัวจากกัน ไม่รู้เรื่อง ไม่เข้าใจกัน องค์ประกอบบางอย่างที่เป็นของเก่าก็อาจจะถูกทอดทิ้งไม่ได้รับการเอาใจใส่ แต่ในเมื่อมันไม่ได้ถูกแทนที่โดยสิ้นเชิง มันก็ไม่ได้หายไปไหน และก็ดำเนินต่อมาอย่างสะเปะสะปะ เกิดความคลาดเคลื่อนผิดเพี้ยน แล้วก็มีปัญหาในรูปลักษณะต่างๆ จนกระทั่งว่าในระยะยาวอาจจะกลับเป็น

หนามยอกอกหรือเป็นหอกข้างแคร่ให้กับกิจการของประเทศก็ได้

นอกจากนั้น ของเก่าที่ดั่งามมีคุณค่าบางอย่าง เมื่อถูกปล่อยปละละเลย ทอดทิ้ง ก็ละลายสูญหายไป จนกระทั่งในปัจจุบันเราเริ่มมีการตระหนักรู้ว่าภูมิธรรมภูมิปัญญาไทยบางอย่างได้สูญหายไป จึงได้มีการกระตุ้นเตือนให้หันกลับไปศึกษาเอามาใช้ประโยชน์

ในการปฏิบัติที่ถูกต้อง ถ้าเราเร่งรัดพัฒนาประเทศแบบนี้ และประสบผลสำเร็จแล้ว เมื่อไปได้พักหนึ่งเราจะต้องหวนกลับมาจัดการพัฒนาองค์ประกอบอื่นๆ ของสังคมของเราให้ประสานกลมกลืนเข้าด้วยกัน ให้ส่วนที่ยังล้าหลังอยู่นี้ มาทันเข้ากันได้กับส่วนที่ล้าหน้าไปก่อน แล้วความสมดุลพอดีก็จะเกิดขึ้น

ในความเป็นจริงนั้น ที่เราเริ่มพัฒนาหรือสร้างสรรค์ความเจริญแบบนี้ ก็มีความพยายามที่จะพัฒนาอย่างประสานกลมกลืนเหมือนกัน เช่น ในด้านการศึกษา ก็ได้ให้วัดเข้าไปมีบทบาทร่วมในการที่จะดำเนินการศึกษาแบบสมัยใหม่ด้วย แต่การดำเนินการแบบนี้ได้ดำเนินไปเพียงระยะสั้นแล้วก็หายไป

ช่วงหลังรัชกาลที่ ๕ มาแล้วนี้ เราได้มุ่งพัฒนาประเทศชาติโดยพัฒนาแต่ส่วนที่เจริญเติบโตล้าหน้าไปอย่างเดียว เลยเป็นการพัฒนาอย่างไม่ประสานกลมกลืนตลอดมา

ดังนั้น ปัญหาหลักของสังคมไทยที่มีอยู่ในปัจจุบันนี้จึงเกิดจากการพัฒนาอย่างไม่ประสานกลมกลืนที่ทำให้สูญเสียภาวะสมดุล แต่กว่าปัญหานั้นจะปรากฏก็อาศัยกาลเวลา คือต้องมีภavnานมาก จนกระทั่งปัจจุบันนี้เราจึงได้รู้ลึกว่าปัญหาอะไรต่างๆ มันปรากฏทั่วไปหมด

ในสังคมก็ปรากฏภาวะห่างกัน ตามไม่ทัน แยกแยกกัน และมีช่องว่างต่างๆ มากมาย ยกตัวอย่างง่ายๆ เช่น กรุงกับชนบทมีการพัฒนาให้เจริญล้ำกว่ากันห่างไกลกันมาก หรือว่าฝ่ายศาสนากับฝ่ายบ้านเมือง ก็แยกตัวออกจากกัน ห่างเหินกัน วิชาชีพชั้นสูงเจริญล้ำหน้าวิชาประเภทความคิดและคุณธรรม โรงเรียนกับบ้านและวัดซึ่งเดิมอยู่ในชุมชนเดียวกัน ซึ่งต้องอาศัยและเกื้อกูลกัน แต่ในสังคมปัจจุบันเรามีปัญหาว่าโรงเรียนซึ่งเป็นหน่วยการศึกษาได้เจริญล้ำหน้าบ้านและวัดออกไปจนกระทั่งไม่กลมกลืนกัน พุทธกันไม่รู้เรื่องช่วยกันไม่ได้

เด็กนักเรียนที่เรียนแบบสมัยใหม่ก็เหินห่างแปลกแยกจากวิถีชีวิตของท้องถิ่น เด็กกับผู้ใหญ่ก็เกิดช่องว่างทางความคิดและภาษา ภาวะความเจริญก็พัฒนามุ่งไปทางวัตถุ การพัฒนาจิตใจก็ตามไม่ทัน และในทางเศรษฐกิจ คนรวยห่างกับคนจน คนรวยยิ่งรวยยิ่งขึ้น คนจนก็มากขึ้นและจนยิ่งขึ้นไปด้วย นี่คือปัญหาของการพัฒนาอย่างไม่ประสานกลมกลืนกัน และขาดสมดุล

เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้น ปัญหานั้นก็จะเกิดขึ้นซ้ำมาอีกจากปัญหาที่วามมาแล้ว เช่น ปัญหาที่กรุงกับชนบทพัฒนาไม่สมดุลกัน ห่างกันมากนี้ ต่อมาก็ปรากฏเป็นปัญหา คือ ชาวชนบทลี้ภัยไหลเข้าสู่เมือง มาศึกษาเล่าเรียน เราจะเห็นว่าวัดในกรุงเทพฯ เป็นที่พึ่งพาของชาวต่างจังหวัดที่เข้ามาศึกษาเล่าเรียนในเพศพระภิกษุสามเณร จนกระทั่งว่าวัดในกรุงเทพฯ นี่เป็นชุมชนชนบท

ต่อมา มีปรากฏการณ์ใหม่ คือชนบทแย่งไปตามลำดับ ในทางเศรษฐกิจทำมาหากินไม่ค่อยได้ผล ทำนาขายข้าวขาดทุน ผลที่

สุด ชาวนาทืออพยพหลังไหลเข้ามาอยู่ในเมืองหางานทำกันมาก ทำให้เกิดแหล่งชุมชนแออัด

นี่คือปรากฏการณ์เดียวกันที่รวมมาถึงการแพทย์ด้วย การศึกษาและเวชปฏิบัติของแพทย์ในสังคมไทย ก็เกิดขึ้นมาในสภาพความเจริญแบบนี้ และก็เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการแก้ปัญหาไปด้วย ถ้าเรามองให้เห็นปัญหาทั้งหมดและวิเคราะห์ออกไปแล้วจะรู้ว่ามันมาจากเรื่องนี้อย่างไร

การแพทย์สมัยใหม่ของไทยนั้นเจริญก้าวหน้าทัดเทียมประเทศตะวันตก ถ้ามองในแง่วิชาการและเวชปฏิบัติโดยเนื้อแท้ตรงๆ แล้ว เราพูดได้ว่าประสบความสำเร็จอย่างยอดเยี่ยม การแพทย์ของไทยนั้นพูดได้ว่าเจริญที่สุด ถ้าไม่ใช่ในเอเชียทั้งหมด ในเอเชียอาคเนย์ก็ต้องเป็นหนึ่งในนั้น

แต่ก็มีข้อสังเกตว่า ในสภาพของความเจริญอย่างไม่ประสานกลมกลืนกันนี้ ไม่ว่าจะเจริญหรือแสนจะเจริญอย่างใดก็ตาม ถ้าเราไม่คำนึงถึงองค์ประกอบอื่นๆ ของสังคมเดียวกันและปฏิบัติในทางที่จะประสานกลมกลืนกันให้ถูกต้องแล้ว ความเจริญนี้แม้จะล้าเลิศก็อาจจะไม่มีคุณค่า ไม่เกิดประโยชน์เกื้อกูลต่อสังคมไทยเท่าที่ควร ยิ่งกว่านั้น ในบางกรณีอาจจะอำนวยความสะดวกส่วนเล็กน้อยบางจุดบางหย่อมของสังคมเท่านั้น แล้วบางที่จะกลายเป็นโทษแก่สังคมส่วนใหญ่ได้บ้างเหมือนกัน เพราะฉะนั้น จึงเป็นเรื่องที่น่าสังเกตว่าทำอย่างไร พร้อมกับความเจริญก้าวหน้า นั้น จะทำให้มีคุณค่าเป็นประโยชน์แก่สังคมส่วนรวมไปด้วย

อาตมภาพได้พูดเสียยืดยาวเกี่ยวกับสังคมไทยโดยทั่วไป ก็

จะขอวกกลับเข้ามาสู่เรื่องการแพทย์เสียที

สภาพลักลั่นในวงการแพทย์ที่ต้องแก้ไข ในกระแสนิยมบริโภคนิยมและระบบผลประโยชน์

หัวข้อที่ตั้งไว้นี้ ก็คงจะประสงค์ให้พูดถึงการศึกษาและเวช-ปฏิบัติในสังคมนี้ ว่ามันเป็นมาอย่างไร มีปัญหาอะไร จะแก้ได้อย่างไร และควรจะเป็นอย่างไรอีกด้วย

แต่การที่เราจะสร้างสรรค์พัฒนาอะไรต่อไปนั้น เบื้องต้นเราต้องรู้สภาพที่เป็นอยู่ก่อนว่า เป็นอยู่อย่างไร และการที่จะแก้ปัญหาได้ เราก็ต้องรู้ว่าปัญหาที่ประสบอยู่นั้นเป็นอย่างไรด้วย

ก็อย่างที่อาตมภาพได้พูดมาตั้งแต่ต้นแล้วว่า ประเทศเราได้เร่งรัดสร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้าให้ทัดเทียมประเทศตะวันตก เพื่อให้พ้นภัยคุกคามของลัทธิอาณานิคม การศึกษาวิทยาการต่างๆ ก็เน้นวิทยาการที่จะทำให้ประเทศทันสมัยก่อน โดยมุ่งผลิตคนเข้ารับราชการในระบบรวมศูนย์อำนาจที่ส่วนกลาง

ต่อมา เมื่อเราพ้นจากภัยคุกคามของลัทธิอาณานิคมแล้ว กระบวนการสร้างสรรค์ความเจริญของประเทศก็ดำเนินต่อไป และพอดีว่าระบบทุนนิยมและระบบอุตสาหกรรมก็ได้เข้ามาในประเทศไทยด้วย และเป็นการมาพร้อมกับผลิตภัณฑ์สินค้าสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ชวนให้เราตื่นเต้น เราได้สร้างภาพความเจริญแบบสมัยใหม่นั้นในรูปที่ว่าเจริญโดยมีใช้มีกินมีบริโภคอย่างเขา ภาพการเจริญเติบโตนั้นไม่เป็นไปในรูปที่ว่าเจริญอย่างเขา โดยผลิตหรือทำได้อย่างเขา ซึ่งเป็นข้อสังเกตของสังคมไทยที่ได้เป็นปัญหา

ต่อการพัฒนามาเรื่อยๆ

ความเจริญแบบนี้ มันมาพร้อมกับค่านิยมที่เรียกว่า “ค่านิยมบริโภคนิยม” คนในสังคมต้องการความเจริญ ต้องการมีวัตถุ สิ่งอำนวยความสะดวกสบายพร้อมบริบูรณ์ ซึ่งหมายถึงการมีรายได้มากด้วย

สิ่งเหล่านี้ก็กลับมามีอิทธิพลต่อกิจการสร้างสรรค์ความเจริญของประเทศชาติ ภายใต้อาณัติแห่งค่านิยมแบบนี้ แม้แต่การศึกษา ก็กลายเป็นเครื่องมือเลื่อนสถานะในสังคม ในการที่จะเข้าถึงสิ่งบริโภคต่าง ๆ ได้มาก รวมทั้งการมีรายได้ดี และมีเงินมาก

เมื่อความเจริญเหล่านี้เข้ามาถึงในกรุงซึ่งเป็นศูนย์รวมระบบอำนาจและระบบราชการก่อน แล้วค่อยๆ แผ่ออกไปตามเมืองใหญ่ การศึกษาก็มีแต่จะทำให้คนที่มุ่งสถานะในสังคมต้องการมีรายได้ดีๆ เข้ามาอยู่ในกรุงเทพฯ หรือสู่เมืองใหญ่ ก็เลยเป็นการศึกษาที่นำคนเข้าสู่กรุงเทพฯ หรือเมืองใหญ่

ยิ่งกว่านั้น ใครจะศึกษาเล่าเรียนอะไรก็มองแต่ว่าวิชาชีพนั้น เมื่อเรียนสำเร็จแล้วจะมีความก้าวหน้าในยศตำแหน่งและรายได้เพียงใด โดยไม่ได้คำนึงว่าตนเองถนัดและรักงานในวิชาชีพนั้นหรือไม่ เช่น ถ้าจะเข้ามาเรียนแพทย์ คนจำนวนมากก็จะไม่เข้ามาเรียน เพราะรักที่จะเป็นหมอ ไม่ได้รักที่จะช่วยเหลือคนให้หายจากโรคหรือมีสุขภาพดี แต่มองว่าจะจะเป็นวิชาชีพที่จะทำให้มีรายได้ดี หรือคนที่จะเรียนเป็นครูก็ไม่ใช่เพราะอยากเป็นครู ไม่ใช่เพราะอยากสอน หรืออยากเห็นเด็กมีชีวิตองงาม ตลอดจนคนที่จะเป็นพระ ก็ไม่ใช่เพราะศรัทธาที่จะบำเพ็ญสมณธรรม แต่เพราะเห็นเป็นช่องทางที่จะได้ความรู้ไปประกอบอาชีพในสังคมต่อไปได้ อันนี้ได้กลายเป็น

ค่านิยมของสังคมไทยโดยทั่วไป

ค่านิยมแบบนี้ เรามีไข้อยู่ขึ้นมาเพื่อว่ากล่าวกัน แต่เอามาพูดเพราะเราต้องการจะแก้ปัญหามา แม้ว่าจะเป็นเรื่องที่อาจกระทบใจกันก็ตาม

ทีนี้ มาว่ากันเฉพาะเรื่องของการแพทย์ วิชาแพทย์ปรากฏว่าเป็นวิชาที่มีหวังในรายได้ดีที่สุด ดังนั้นใครๆ ก็อยากเข้าเรียนแพทย์ ในสังคมไทยก็เลยมีการแข่งขันว่า ตนจะต้องมุ่งเพิ่มเข้าเรียนแพทย์ก่อน คนที่มีสติปัญญาก็มีหวังมาก

ในเมื่อคนมุ่งเข้ามาเรียนวิชาแพทย์ วงการแพทย์ก็มีโอกาสมากที่สุดที่จะคัดเลือกเอาคนดีๆ ไว้ คือสามารถเอาคนที่เก่งที่สุดในสังคมไทยไว้ จนเป็นแหล่งรวมคนหัวกะทิของประเทศ ซึ่งก็อาจจะเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้แพทย์สมัยใหม่ของไทยเจริญยอดเยี่ยมก็เป็นได้

ถ้ามองในแง่สังคมส่วนรวมแล้ว การที่สังคมจะพัฒนาไปได้ดี เราจะต้องมีคนที่มีสติปัญญาดีมีคุณภาพสูงมาช่วยกันรับผิดชอบกิจการสำคัญต่างๆ ให้กระจายไปอย่างเพียงพอ เมื่อคนเก่งๆ มาแออัดกันอยู่ในอาชีพเดียวกัน แม้จะก่อผลดีแก่สังคมได้ส่วนหนึ่ง แต่ก็สร้างสภาวะที่ไม่สมดุลเกิดขึ้น

กล่าวอีกแง่หนึ่งก็คือว่า ในด้านเวชปฏิบัติเราต้องการคนที่เก่งมากจำนวนหนึ่งซึ่งไม่มากนักมาสำหรับพัฒนาวิชาชีพแพทย์ให้เจริญก้าวหน้าขึ้นไป แต่ว่าโดยทั่วไปแล้วเวชปฏิบัติหรือการทำงานทางด้านแพทย์นี้มีส่วนที่จะใช้ศักยภาพของคนเก่งนี้ไม่เท่าที่ควร คือคล้ายๆ ว่า ศักยภาพของคนเก่งในสังคมไทยนำมาใช้ในการแพทย์แล้ว มันเหลือพอ น่าจะนำไปใช้ในกิจการอย่างอื่นด้วย

เมื่อเกิดภาวะที่ไม่สมดุลแบบนี้และหากเรายังไม่สามารถกระจายคนเก่งออกไปจากวงการแพทย์ได้ วงการแพทย์ก็ควรจะทำอะไรบางอย่างเป็นการชดเชยให้กับสังคม

วิธีนี้ก็คือ เราอาจจะผลิตแพทย์โดยมิใช่ให้เป็นเพียงผู้ประกอบธุรกิจหรือให้บริการในด้านการบำบัดรักษาโรคเท่านั้น แต่ทำอะไรจะให้แพทย์ได้ใช้ศักยภาพและสติปัญญาของตนเท่าที่มีอยู่นี้เป็นผู้มีส่วนในการพัฒนาสร้างสรรค์สังคมไทยให้ได้กว้างขวางออกไปด้วย ซึ่งอาจจะโดยการเข้าไปทำกิจกรรมด้านอื่น หรืออาจจะอาศัยเวชปฏิบัตินี้เป็นช่องทางสร้างสรรค์พัฒนาสังคมไทยให้ได้ในด้านทั่วไปด้วย

ถ้ามองในแง่สถาบัน โรงเรียนแพทย์หรือมหาวิทยาลัยแพทย์ต้องทำหน้าที่ไม่ใช่เพียงผลิตผู้ประกอบวิชาชีพชั้นสูงที่เรียกว่าการแพทย์เท่านั้น แต่จะต้องทำหน้าที่ในการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ผู้มีสติปัญญาสูงมาเป็นผู้นำทางสังคมด้วย ซึ่งหมายความว่า หลักสูตรของการแพทย์นั้นคงไม่ใช่จำกัดเฉพาะเรื่องของแพทย์เพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่ทำอะไรจะให้รับผิดชอบต่อสังคมในเรื่องสติปัญญา ในเรื่องที่จะช่วยกันสร้างสรรค์สังคม แก้ปัญหาสังคมในวงกว้างได้ด้วย

สำหรับตัวนักศึกษาแพทย์หรือบัณฑิตแพทย์แต่ละคน ถ้าเรามองว่าตามปกติทุกคนพึงมีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อสังคมของตน คนที่มีศักยภาพสูงย่อมมีโอกาสที่จะแสดงความรับผิดชอบต่อสังคมโดยการให้แก่สังคมได้มากที่สุด ตามหลักที่ว่า คนที่มีมากที่สุด ก็ควรให้แก่สังคมให้มากที่สุด

ถ้าเรามีวัตถุ เช่น เงินทอง เราก็ควรให้สิ่งเหล่านี้แก่สังคมไทยให้มากที่สุด ในกรณีนี้เป็นเรื่องของนามธรรมคือ การมีสติปัญญา และศักยภาพสูง ก็น่าจะเอาศักยภาพที่มีอยู่นี้มาใช้ให้เป็นประโยชน์แก่สังคมให้มากที่สุด

ถ้ามองในแง่นี้ บัณฑิตแพทย์ย่อมจะมีฐานะ ๒ อย่างคือ เป็นแพทย์ และเป็นบัณฑิต

ในฐานะที่เป็นแพทย์ ก็ต้องเป็นผู้ทำหน้าที่ในทางเวชปฏิบัติโดยตรงในการรักษาบำบัดโรค ป้องกันโรค และส่งเสริมสุขภาพอนามัยของประชาชน

ส่วนในฐานะที่เป็นบัณฑิต ก็ต้องเป็นผู้นำในทางสติปัญญา โดยนำเอาศักยภาพของตนมาช่วยในการสร้างสรรค์พัฒนาประเทศชาติและแก้ไขปัญหาสังคม นี่เป็นเรื่องของความไม่ประสานกลมกลืน และภาวะที่ไม่สมดุลที่เกี่ยวกับการแพทย์ประการที่ ๑ ซึ่งควร จะได้รับการแก้ไข

ความไม่ประสานกลมกลืนและภาวะที่ไม่สมดุลที่เกี่ยวกับการแพทย์ประการที่ ๒ ก็คือวัฒนธรรมในวงการแพทย์ ในวงการแพทย์นี้ได้มีวัฒนธรรมเข้ามาเกี่ยวข้องอยู่ ๒ สายด้วยกัน ได้แก่ วัฒนธรรมธุรกิจ สายหนึ่ง กับวัฒนธรรมน้ำใจ อีกสายหนึ่ง

การแพทย์สมัยใหม่ที่ไทยเรารับเข้ามานั้น ได้เจริญขึ้นในประเทศตะวันตกพร้อมกับวัฒนธรรมธุรกิจซึ่งเน้นบริการทางแพทย์ที่หนักไปในทางของการได้รับผลตอบแทน คือการแลกเปลี่ยนซื้อขายบริการเป็นสำคัญ เมื่อการแพทย์สมัยใหม่เข้ามาในสังคมไทย ก็ได้พ่วงเอาวัฒนธรรมธุรกิจนั้นเข้ามาด้วย จึงทำให้เกิดปัญหาไม่

ประสานกลมกลืนกับวัฒนธรรมไทยที่เกี่ยวข้องกับการแพทย์ ซึ่งเป็นวัฒนธรรมน้ำใจ

เมื่อวัฒนธรรม ๒ สายเข้ามาปะทะกัน อาจเกิดผลที่ไม่กลมกลืนกัน แม้แต่ในจิตใจของแพทย์แต่ละคน เช่น เวลาแพทย์ทำเวชปฏิบัติแล้วจะเรียกค่าบริการก็จะมีความรู้สึกไม่สะดวกใจ อึดอัด หรือกระอักกระอ่วนที่จะคิดค่าบริการว่าจะเอาอย่างไร จะคิดมากก็จะเป็นธุรกิจเกินไปหรือไม่มีน้ำใจ ถ้าคิดน้อยมีน้ำใจ ก็จะไม่อยู่ไม่ได้ เพราะแพทย์ก็มีความจำเป็นต้องใช้เงิน แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อว่ากันโดยรวมแล้ว วัฒนธรรมทั้ง ๒ สายนี้ล้วนเป็นสิ่งที่เอื้ออำนวยประโยชน์แก่แพทย์เราเป็นอย่างมาก

หันไปมองดูในประเทศตะวันตกเอง เวชปฏิบัติหรือการทำหน้าที่ของแพทย์นั้น ทำให้มีรายได้ดี แต่แพทย์ในประเทศตะวันตกนั้นจะต้องเสี่ยง จะต้องระมัดระวังตัวมากในเรื่องที่จะถูกฟ้องเรียกค่าเสียหาย ทั้งนี้เนื่องมาจากวัฒนธรรมธุรกิจของเขาที่ถือว่า การแพทย์เป็นการแลกเปลี่ยนซื้อขายบริการกัน คนไข้จึงไม่ค่อยมีความรู้สึกในคุณค่าของหมอ แต่จะรู้สึกว่าหมอทำอะไรก็เพื่อค่าตอบแทน เพราะฉะนั้นก็อย่าได้เพื่องงกลัว ถ้าพลาดมาฉันก็เรียกค่าเสียหาย เรียกว่า “sue” จึงแทบจะกล่าวได้ว่า การแพทย์ตะวันตกได้เจริญขึ้นมากพร้อมกับวัฒนธรรมธุรกิจที่พ่วงมากับการ sue ซึ่งเป็นเครื่องถ่วงดุลให้กันซึ่งกันและกันได้

ที่นี่ หันมาดูสังคมไทยซึ่งเป็นสังคมที่มีวัฒนธรรมน้ำใจ คนไทยจะนับถือแพทย์ให้ความเคารพยกย่องแพทย์ ดังนั้นจึงไม่มีการ sue แต่แพทย์ในสมัยเก่าก็ไม่มีรายได้ดีนัก

สำหรับแพทย์ไทยเราในสมัยนี้ ได้ส่วนดีจากสองระบบมารวมกัน กล่าวคือ ในแง่ของรายได้กับธุรกิจ อาชีพแพทย์นับว่าเป็นอาชีพที่มีรายได้ดีที่สุดในขณะเดียวกัน วัฒนธรรมน้ำใจแบบไทย ๆ ก็ช่วยให้แพทย์ไทยไม่ต้องเสี่ยงต่อ sue หรือไม่ต้องกลัวถูกเรียกร้องค่าเสียหายด้วย

ภาวะแบบนี้เป็นความไม่ประสานกลมกลืนทางวัฒนธรรม ซึ่งถ้าหากแพทย์ไม่มีคุณธรรม ก็จะมีโอกาสที่ไม่ต้องระมัดระวังตัว และสามารถเอาเปรียบคนไข้ได้มาก เรียกว่าเป็นการฉวยโอกาสหรือฉวยประโยชน์จากระบบวัฒนธรรมทั้ง ๒ สาย

แนวทางสร้างสมดุล ในภาวะที่ได้เสียดุล

ในแง่ของวัฒนธรรมไทยนั้น เราให้การยกย่องนับถือบุคคล ๓ ประเภท คือ พระ ครู และแพทย์ ซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่มีมาแต่ดั้งเดิมทีเดียว คนไทยจะให้ความเคารพนับถือโดยถือว่า เป็นผู้ที่มีพระคุณต่อชีวิต

แต่มาในสมัยใหม่นี้ วัฒนธรรมแบบดั้งเดิมก็เกิดความไม่กลมกลืนกับวัฒนธรรมแบบใหม่ กลายเป็นความขัดแย้งที่สร้างปัญหาให้เกิดขึ้นกับคนทุกอาชีพ

ครูนั่นในปัจจุบันมีภาวะตกต่ำไปมาก เพราะครูไม่เหมือนแพทย์ รายได้ไม่สู้ดีนัก คนก็ไม่ค่อยเลิอกเข้าเรียน ดังปรากฏว่าปัจจุบันมีเสียงร้องทุกข์กันมากกว่า อาชีพครูเป็นทางเลือกสุดท้ายของคนในสังคมไทย เวลาเด็กจะสอบเข้าเรียน หาที่เรียนไม่ได้ ในที่สุดก็จะไปเรียนครู ด้วยเหตุนี้จึงทำให้คุณภาพของครูตกต่ำลงไป แล้วผล

ที่สุดสถานภาพของครูในสังคมไทยก็ตกต่ำไปด้วย

ในแง่ของพระก็เหมือนกัน ในปัจจุบันพระโดยมากก็เป็นคนส่วนที่ด้อยที่สุดของสังคมมาบวช เป็นลูกชานาชาวไร้อาอาศัยเป็นช่องทางได้รับการศึกษา

ตอนนี้ก็มีอาชีพแพทย์หรือหมอนี้แหละที่ได้เปรียบที่สุด ที่ยังอยู่ในสถานภาพสูงสุดในสังคมไทย อย่างที่ว่าเมื่อตะกี้คือ เนื่องมาจากได้ทั้งส่วนดีของวัฒนธรรมธุรกิจแบบตะวันตกและส่วนดีจากวัฒนธรรมน้ำใจแบบไทยๆ พร้อมๆ กันไป

แต่ปัจจุบันนี้ก็มีเสียงร้องกันมากกว่า วัฒนธรรมธุรกิจกำลังเข้าครอบงำวงการเวชปฏิบัติมากขึ้น ด้วยเหตุนี้ วัฒนธรรมสายน้ำใจหรือคุณธรรมความดีก็จะลดลงไป ซึ่งย่อมนำมาความว่า ความศรัทธาต่อแพทย์ก็ลดลงไปด้วย เมื่อความศรัทธาลดลงไปแล้ว ในระยะยาวระบบ sue ก็อาจจะต้องตามมา เพราะจะเป็นสิ่งที่คานให้เกิดความสมดุลในสังคม

ดังนั้น แพทย์จะต้องเลือกเอาอย่างใดอย่างหนึ่ง คือ จะเอาศรัทธาหรือ sue ถ้าหากว่าไม่เอาศรัทธา ไม่สร้างศรัทธา ไม่มีคุณธรรมให้ ในที่สุดก็ต้องยอมให้กับ sue แต่ถ้าหากสามารถเอาศรัทธาไว้ได้ sue ก็ไม่จำเป็นต้องตามมา

นี่ถ้าเราไม่เอา sue หรือจะเอาทั้งรายได้และน้ำใจ ก็เป็นเรื่องที่จะต้องคิดว่าทำอย่างไรให้เกิดการประสานกลมกลืนเข้าด้วยกันให้เกิดความพอดี ซึ่งจะเกิดผลดีต่อสังคมไทย

เมื่อตะกี้นี้ได้พูดถึงว่า ในสังคมไทยปัจจุบัน คนเข้ามาเรียนอะไรไม่ใช่เพราะถนัดอันนั้น ไม่ใช่เพราะใจรักหรือชอบที่จะทำงาน

อันนั้น อย่างที่บอกว่า เรียนครูไม่ใช่เพราะอยากเป็นครู แต่เพราะว่าไม่มีทางไปอย่างอื่น เรียนแพทย์ก็ไม่ใช่อยากเป็นหมอ (อาจมีบางท่านที่อยากเป็นหมอ แต่จำนวนมากทีเดียวเรียนโดยไม่ใช้รักที่จะเป็นหมอ) แต่เพราะเห็นว่ามีรายได้ดี

เมื่อการเรียนมีแรงจูงใจแบบนี้ ซึ่งเป็นการ *เป็นธรรมชาติ* ก็ทำให้ไม่ได้คุณภาพดีเท่าที่ควร หรือได้ผลไม่เต็มเม็ดเต็มหน่วย เพราะไม่มีชั้นที่จะเรียน และก็ไม่มีความรักในอาชีพโดยเฉพาะหรือโดยตรง

ในสังคมระบบธุรกิจ และค่านิยมบริโภคที่แข่งขันกัน ยังมีปัญหายิ่งกว่านี้อีก คือ นอกจากเรียนโดยที่ไม่ได้รักหรือถนัดในด้านนั้นแล้ว เวลาจบไปหางานก็มุ่งไปหางานที่มีรายได้ดี มีทางก้าวหน้า ยิ่งในยุคที่ว่างงานกันก็ยิ่งคิดว่า จะทำงานอะไรให้ได้ก่อน พอให้เป็นที่พักทำงานไปก็แล้วกัน การเข้าทำงานก็เลยไม่ต้องคำนึงถึงความถนัดหรือความรักงาน ตลอดจนเรียนจบมาทางไหนก็ไม่คำนึงถึง

ดังนั้น เราจะเห็นว่าในปัจจุบันมีคนที่จะจบครูไปทำงานธนาคาร เรียนจบรัฐศาสตร์อาจจะไปอยู่ประมงหรือไฟฟ้า ซึ่งเป็นเรื่องที่ไม่เหมาะสมและไม่สมดุล ทำให้ประเทศต้องลงทุนสูญเปล่า คือลงทุนให้การศึกษาไปแล้ว ประเทศชาติซึ่งยากจนอยู่แล้วก็ไม่อาจเอาคนเหล่านั้นมาใช้งานให้เกิดประโยชน์อย่างเหมาะสมได้

ยิ่งไปกว่านั้น ลูกคนมีฐานะดีในกรุงเทพฯ ไม่น้อย ไปเรียนวิชาการต่างๆ ก็เรียนไว้อย่างนั้นเอง จบแล้วก็ไปช่วยพ่อแม่ทำงานอย่างเดิม บางคนจบรัฐศาสตร์มาช่วยพ่อแม่ทำร้านอาหาร บางคนจบครุศาสตร์ก็มาอยู่ร้านขายอะไหล่รถยนต์ รัฐก็ลงทุนเพื่อคนฐานะ

ดีที่มั่งมีอยู่แล้ว แต่เรียนจบกลับไม่ได้ใช้งาน ในขณะที่คนชนบทห่างไกลยากจน อยากจะเรียนแต่ก็ไม่ได้เรียน จึงกลายเป็นปัญหาที่ซับซ้อนยิ่งขึ้นไปอีก

ด้วยเหตุนี้ การพัฒนาประเทศของไทยเรา จึงมีปัญหามากมาย เริ่มต้นตั้งแต่การศึกษา

สำหรับการศึกษแพทยก็มีปัญหาเหมือนกัน แต่อาจต่างจากสาขาอื่นนิดหน่อย กล่าวคือ คนที่เรียนจบแพทยนั้นแทบจะไม่มีปัญหาการว่างงานหรือทำงานไม่ตรงกับวิชาชีพที่เรียนมา ทั้งนี้เนื่องจากประเทศของเรายังขาดแคลนแพทย์อยู่มาก และอาชีพแพทย์ก็เป็นอาชีพที่มีรายได้ดี และสามารถประกอบอาชีพเป็นอิสระได้

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้จะไม่มีปัญหาดังกล่าว แต่ก็ยังมีปัญหาพื้นฐาน คือปัญหาการเรียนหมอโดยที่ไม่ได้อยากเป็นหมอ เมื่อเป็นอย่างนี้ ก็เป็นไปได้มากที่จะไม่ตั้งใจรักษาโรค หรือมุ่งทำงานเพียงเพื่อให้ได้เงินมากๆ โดยไม่ได้คำนึงถึงความสำคัญของชีวิตคนไข้

จะอย่างไร จึงจะแก้ภาวะที่ไม่สมดุลอันนี้

ข้อที่ ๑ ก็คือ ทำอย่างไร จะให้มีการคัดเลือกให้ได้คนที่มีความตั้งใจอยากเป็นหมอ หรือคนที่มีคุณสมบัติเหมาะสมกับความเป็นหมอมารเรียนเป็นหมอให้มากขึ้น ซึ่งคงทำได้ยากในสภาพสังคมที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้ แต่ก็ควรพยายามหาทางกันดู เพราะถ้าหากทำได้ดังว่า แม้แต่วิชาชีพแพทย์เองก็น่าจะดีขึ้นไปด้วย

ถ้าหากเราคัดเลือกคนอย่างนั้นไม่ได้ ก็ต้องมาข้อที่ ๒ ว่า เอาละ เมื่อเขามีแรงจูงใจอย่างอื่นมาเรียน ไม่ได้มาเพราะอยากหรือถนัดที่จะเป็นหมอ เราจะฝึกร้อยอย่างไรให้เขาอยากเป็นหมอหรือให้เป็น

หมอที่ดีต่อไป

ในแง่นี้ก็คือ หลักสูตรการแพทย์ก็ควรจะไม่เน้นการถ่ายทอดวิทยาการเพียงอย่างเดียว แต่ควรให้ความสำคัญแก่การสร้างความเป็นหมอให้มากขึ้น อาจารย์หมอก็คงจะไม่ใช้ทำหน้าที่ถ่ายทอดเนื้อหาวิชาเพียงอย่างเดียว แต่ทำอย่างไรจะถ่ายทอดความเป็นหมอให้แก่ลูกศิษย์ด้วย ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญ หลักสูตรแพทย์จะต้องคิดว่าทำอย่างไรจะสร้างความเป็นหมอให้สำเร็จ

ความเป็นหมอ ในที่นี้มีความหมายครอบคลุมไปถึงว่า การเร้าจิตสำนึกในความรับผิดชอบต่อหน้าที่ รับผิดชอบต่อสุขภาพของประชาชน สร้างความรักเพื่อนมนุษย์ รักคนไข้ ความมีน้ำใจ และมีฉันทะในการรักษาโรค ป้องกันโรค

ในการเรียนการสอนนั้น นอกจากบรรยายภาคทางวิชาการแล้ว ก็ต้องให้มีบรรยายภาคแห่งจิตสำนึกในการรับผิดชอบต่อสังคมควบคู่ไปด้วย นี่ก็อาจเป็นทางหนึ่งในการแก้ปัญหาความไม่ประสานกลมกลืนและความไม่มีสมดุลดังกล่าวข้างต้น

สภาพความไม่กลมกลืนไม่พอดีขาดสมดุลนั้น เกี่ยวโยงกับความไม่เสมอภาคแห่งโอกาสในการศึกษา ซึ่งเป็นปัญหาที่สำคัญมาก และเป็นปัญหาของประเทศเรามาหลายสิบปีแล้ว คนฐานะดีในเมืองในกรุงมีโอกาสเรียนได้สูง แต่คนจนชาวชนบทห่างไกลไม่มีโอกาสได้เล่าเรียน และภาพนี้ก็มาชัดมากในการศึกษาแพทย์ด้วย

คนที่จะมีโอกาสเข้าเรียนแพทย์นั้นก็มักจะมีฐานะดี และก็อยู่ในกรุงในเมือง และเป็นคนที่มีสติปัญญาดีอยู่แล้ว ซึ่งสภาพนี้นับว่าขัดกับสภาพของสังคมไทย เพราะว่าสังคมไทยเป็นชนบทเสีย

ประมาณ ๗๐-๘๐%

ในเมื่อนักศึกษาเราส่วนมากเป็นชาวกทม.ชาวเมือง ก็ไม่รู้จัก มักคุ้นกับสังคมไทย มีวิถีชีวิตที่ต่างจากชาวชนบทหรือคนไทยส่วนใหญ่ ไม่เข้าใจวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของคนไทยส่วนใหญ่ ทำให้ไม่มีความพร้อมที่จะเข้าไปเป็นอยู่ร่วมทุกข์ร่วมสุขเข้ากันอย่างกลมกลืนกับชาวบ้าน เราก็มีปัญหาว่า ทำอย่างไรจะให้แพทย์อยากไปอยู่ในชนบท และไปอยู่แล้วแพทย์ผู้ทำงานเองก็มีความสุขอยู่ในถิ่นนั้นได้ด้วย และประชาชนก็สบายใจที่จะติดต่อกับแพทย์

ปัจจุบันนี้ เราก็มีปัญหาเกี่ยวกับการบริการทางการแพทย์กระจายไม่ทั่วถึง โดยเฉพาะในชนบท เราต้องการให้แพทย์ไปอยู่ในชนบท แต่ทำอย่างไรจะให้แพทย์ไปอยู่ได้ เพราะตัวแพทย์เองนั้นส่วนมากก็เป็นชาวกทม.ชาวเมือง ชีวิตและความเป็นอยู่ก็เข้ากันไม่ได้ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

นอกจากนี้ ก็ยังมีปัญหาเกี่ยวกับการแสวงหาความก้าวหน้า ในวิถีชีวิตอะไรต่างๆ ของแพทย์ตามค่านิยมของสังคม ก็ต้องเข้าเมืองด้วย จึงเป็นภาวะขัดแย้งซึ่งคงจะแก้ไขได้ยาก

แต่อย่างน้อย ในความพยายามนั้นก็คงจะต้องมองว่า ทำอย่างไรจะให้หลักสูตรแพทย์มีส่วนสอนให้บัณฑิตแพทย์เป็นคนรู้จักและรักสังคมไทย เพื่อให้มีความพร้อมที่จะมีวิถีชีวิตที่กลมกลืน

ดังนั้น ในการศึกษาแพทย์ จะเป็นไปได้หรือไม่ที่จะไม่เน้นด้านวิชาการทางแพทย์เพียงอย่างเดียว เมื่อมองดูหลักสูตรของแพทย์ในปัจจุบันนี้ ก็จะเห็นว่าต้องอุทิศเวลาแทบทั้งหมดให้กับวิทยาการทางแพทย์ แม้ว่าในขั้นต้นจะมีการเรียนวิชาทางสังคม

ศาสตร์ มนุษยศาสตร์บ้าง ก็เป็นการศึกษาอย่างกว้างๆ เช่น เรียนวิชาปรัชญา ก็เป็นปรัชญาพื้นฐานอย่างตะวันตกเสียเกือบทั้งหมด ไม่ได้เรียนในแง่ที่จะเข้าใจในความคิดของคนไทย เรียนสังคมศาสตร์ก็เป็นสังคมวิทยาทั่วไป เป็นการเรียนสังคมแบบกว้างๆ

ทำอย่างไรจะให้เรียนอย่างชนิดที่เข้าถึงสังคมไทยแท้ๆ เข้าถึงชีวิตและวัฒนธรรมไทยโดยตรง

นอกจากนี้ ในการฝึกหัดในภาคปฏิบัตินั้น ทำอย่างไรจะให้วิธีชีวิตกลมกลืนกับชุมชนในท้องถิ่นได้ ซึ่งตามทีสังเกตมา วงการแพทย์ก็มีความพยายามอยู่ที่จะให้ผู้ที่จะเป็นแพทย์มีชีวิตที่กลมกลืน แต่ก็ประสบปัญหามากมาย ซึ่งจะต้องพยายามกันไป

ดังที่กล่าวไว้เมื่อตะกี้แล้วว่า ความไม่ประสานกลมกลืนไม่พอดีอันนี้ก็ทำให้เมืองกับชนบทมีช่องว่างห่างไกลกันมาก ในสังคมไทย สภาพนี้เด่นชัดเหลือเกิน

ตามปกติทั่วไป กรูกับชนบทย่อมต้องต่างกันเป็นธรรมดา แต่ความแตกต่างที่น่าจะเป็นมากคือ ความแตกต่างโดยประเภท แต่ไม่ควรจะต่างกันมากนักในแง่ขีดระดับของความเจริญ

แต่ในสังคมไทยเรานั้น ดูเหมือนว่า เราพยายามทำให้สังคมชนบทกับสังคมกรุงเหมือนกันโดยประเภท แต่ต่างกันโดยขีดระดับของความเจริญอย่างมากมาย เช่นในเรื่องบริการต่างๆ รวมทั้งบริการทางการแพทย์ด้วย

ในเมื่อผู้เรียนแพทย์โดยมากเกิดในเมืองในกรุง ซึ่งในกรุงก็มีโอกาสที่จะก้าวหน้ามีรายได้ดี และแรงจูงใจเดิมก็มุ่งเข้าเรียนเพื่อสู่อำนาจฐานะรายได้อยู่แล้ว เพราะฉะนั้นบัณฑิตแพทย์ (รวมทั้ง

บัณฑิต วิชาอะไรอื่นก็ตาม) จบแล้ว ก็หาทางก้าวหน้าและหารายได้ในกรุงเทพฯ ทั้งนั้น ไม่มีใครอยากออกชนบท เมื่อเป็นอย่างนี้สภาพชนบทก็ยิ่งล้าหลังไปอีก

ตามที่ทราบมาว่า สถิติเมื่อ ๕-๖ ปีก่อน ประเทศไทยมีแพทย์ ๘,๐๐๐ คน อยู่ในกรุงเทพฯ ๔,๐๐๐ คน อยู่ในอเมริกา ๑,๕๐๐ คน ที่เหลืออยู่ในส่วนอื่นๆ ของประเทศ กระจายออกไปตามอำเภอต่างๆ ซึ่งมีอยู่ไม่ครบทุกอำเภอในประเทศไทย

เมื่อเป็นอย่างนี้ การแก้ปัญหาจะอย่างไร มันเป็นปัญหาร่วมกันของสังคมทั้งหมด ไม่เฉพาะวงการแพทย์เท่านั้น ซึ่งเวลาแก้ จะแก้ทางแพทย์ด้านเดียวไม่ได้ เพราะแพทย์ก็อยู่ในค่านิยมของสังคมเหมือนกัน

แม้จะเป็นแพทย์ที่อยู่ในอุดมคติ ออกไปอยู่ในชนบท พอมีบุตรขึ้นมาก็ต้องคิดถึงความก้าวหน้าของลูก โรงเรียนดีๆ ก็อยู่ในกรุงเทพฯ แพทย์ที่เป็นพ่อเป็นแม่ ก็ไม่รู้จะอย่างไร ก็หาทางอพยพเข้ากรุงเทพฯ เพื่อให้ลูกได้เข้าโรงเรียนดีๆ การแก้ปัญหาจึงแก้ได้ยาก ในเมื่อเป็นอย่างนี้ บริการทางการแพทย์ก็ไม่ทั่วถึง

แต่คนเราในเมื่อเกิดมาแล้วไม่ว่าจะอยู่ส่วนไหนของประเทศ (ไม่ว่าในกรุงหรือชนบท) ก็รู้จักเจ็บรู้จักป่วย ยิ่งเป็นชาวบ้านนอกก็ยังมีโอกาสที่จะเจ็บป่วยได้มาก เมื่อบริการแพทย์ของรัฐไปไม่ถึง ก็ไปไหน เขาก็ต้องหาทางดิ้นรนกันไป ก็ไปหาหมอพระไปหาหมอเถื่อน หมอไสยศาสตร์ แล้ววงการแพทย์จะมีทำที่อย่างไรกับหมอเหล่านี้ ในเมื่อตัวเองให้บริการได้ไม่ทั่วถึง และเราจะแสดงความรับผิดชอบอย่างไร ซึ่งก็เป็นปัญหาใหญ่อีกอย่างหนึ่ง

ปัญหาความไม่กลมกลืนอีกอย่างหนึ่งก็คือ การที่เรามีการแพทย์สมัยใหม่ขึ้นมาในสังคมไทยซึ่งแต่เดิมก็มีระบบการแพทย์แผนโบราณอยู่แล้ว จึงกลายเป็นว่ามีการแพทย์ขึ้น ๒ ระบบในบ้านเรา

แต่ในเมื่อปัจจุบันนี้การแพทย์สมัยใหม่ได้เข้ามาเป็นระบบหลักของประเทศ การแพทย์สมัยใหม่ก็ต้องรับผิดชอบต่อปัญหาสุขภาพอนามัยของสังคมทั้งหมดด้วย รวมทั้งว่าแม้ระบบการแพทย์แบบเก่าจะไปทำอะไรที่ก่อให้เกิดปัญหาของสังคมก็เข้าใจว่า การแพทย์ที่เป็นระบบหลักของประเทศ จะต้องมีส่วนรับผิดชอบด้วยการแพทย์ปัจจุบันจะมีท่าทีต่อการแพทย์แผนโบราณอย่างไร ก็น่าจะได้ตกลงกันอยู่อย่างใดอย่างหนึ่ง เพราะชาวบ้านก็มีปัญหาเรื่องนี้อยู่ว่าจะเอาอย่างไร

ชาวชนบทบางที่ก็ไปหาแพทย์ทั้ง ๒ แบบ ไปหาแพทย์สมัยใหม่นั้นไปหาได้ยาก เพราะบริการไม่พอ ก็ไปหาแพทย์แบบเก่า ไปหาหมอพระ ตลอดจนกระทั่งหมอเถื่อน

เรื่องนี้มันน่าจะมีทางออกอยู่ เช่น อาจจะทำให้การแพทย์แผนเดิมนี้อาศัยอยู่ในช่องใดช่องหนึ่งของระบบการแพทย์แผนปัจจุบัน หรือจะให้เข้ามากกลมกลืนในรูปหนึ่งรูปใด (อย่างที่เรียกว่าจะ accommodate เข้ามา หรือจะ assimilate เสีย) ก็เป็นแง่ที่น่าจะพิจารณาว่าจะทำได้หรือไม่ อย่างไรก็ตาม ก็น่าจะมีอยู่อย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อผลดีต่อสุขภาพของสังคมไทย แล้วถ้าไม่ทำอย่างใดอย่างหนึ่ง การแพทย์สมัยเก่าก็อาจจะเป็นหนามยอกอกของการแพทย์สมัยใหม่ก็ได้

นี่เป็นแง่ที่ว่าการแพทย์ ๒ ระบบอยู่ในสังคมอย่างไม่

ประสานกลมกลืนกัน มีภาวะขัดแย้ง ซึ่งไม่ขัดแย้งแต่เฉพาะภายนอกเท่านั้น แต่ได้ขัดแย้งเข้าไปในจิตใจของคนด้วย ถ้าไม่ขัดแย้งภายในจิตใจของแพทย์เองก็ขัดแย้งภายในจิตใจของชาวบ้านที่เป็นผู้เจ็บป่วยที่ได้รับการรักษาพยาบาล

สำหรับการแพทย์แผนโบราณนั้น ในระยะที่การแพทย์สมัยใหม่เข้ามาในระยะต้นๆ ได้รับความนิยมมาก คนก็ตื่นมาทางแผนใหม่มาก ก็ทำให้การแพทย์แผนโบราณระส่ำระสาย ถูกทอดทิ้งละเลยไปมาก จนวิชาความรู้ต่างๆ ได้สูญหายไปเสียมาก

แต่ในปัจจุบันนี้ เป็นที่น่าสังเกตว่า คนกำลังสูญเสียความหวังต่อการแพทย์แผนใหม่ลงไป และก็หันไปสนใจการแพทย์แผนโบราณมากขึ้น

ในแง่ความรับผิดชอบ ก็อย่างที่ว่า การแพทย์แผนใหม่ซึ่งเป็นระบบหลักของประเทศ คงต้องรับผิดชอบสำหรับการแพทย์หรือระบบสุขภาพของสังคมไทยทั้งหมด

ในเมื่อระบบการแพทย์ของสังคมไทยในปัจจุบันนี้มุ่งความมีฐานะมีเงินมีทองใช้ และมีค่านิยมบริโภคสูง การประกอบกิจกรรมต่างๆ ก็มุ่งรายได้เป็นใหญ่ ซึ่งสำหรับแพทย์แล้วก็ต้องมุ่งไปที่การบำบัดรักษาโรคเพราะทำให้ได้เงินชัดๆ ส่วนอีกด้านหนึ่งของกิจกรรมแพทย์คือ การป้องกันโรคและการส่งเสริมสุขภาพนั้น เป็นเรื่องที่ไม่ค่อยเกี่ยวกับรายได้ จึงทำให้ได้รับความสนใจน้อย

แต่ในการที่จะเกื้อกูลต่อสังคมไทยปัจจุบันที่ยังเป็นประเทศกำลังพัฒนาและมีความยากจนมาก ตลอดจนมีปัญหาขาดแคลนแพทย์มาก ซึ่งต้องพยายามพึ่งตัวเองให้ได้นั้น เราก็น่าจะต้องให้

ความสนใจแก่การป้องกันโรคและการส่งเสริมสุขภาพมากกว่า เพราะการบำบัดรักษาโรคนั้นใช้เงินมาก แต่การป้องกันโรคและการส่งเสริมสุขภาพอนามัยของประชาชนนั้นใช้เงินน้อยกว่าในระยะยาว ซึ่งเป็นเรื่องที่ต้องใช้ความอดทน

อีกอย่างหนึ่ง การรักษาโรคแผนใหม่ต้องพึ่งพาอาศัยอุปกรณ์จากต่างประเทศมากมาย ทำให้ประเทศพึ่งตัวเองไม่ได้ โดยเฉพาะประเทศหรือสังคมทั้งสังคมที่พึ่งตัวเองไม่ได้ พลเมืองแต่ละคนก็พึ่งตัวเองไม่ได้ด้วย ในเมื่อเขาไม่มีการศึกษาที่จะรู้จักการป้องกันโรคและรักษาสุขภาพ แม้แต่การดูแลสุขภาพพื้นฐานๆ ง่ายๆ ก็ทำไม่ได้

การที่เราว่ามีการศึกษาดีนั้น ส่วนหนึ่งก็คือการรู้จักดูแลสุขภาพของตนเอง ในเมื่อไม่รู้จักรักษาสุขภาพ ก็เลยต้องป่วยเป็นโรคกันมาก ก็ต้องสิ้นเปลืองเงินทองในการบำบัดรักษาโรคกันมาก และก็ยังมาซ้ำเติมปัญหาขาดแคลนแพทย์เพิ่มมากขึ้นอีกด้วย ทำให้บริการสาธารณสุขที่ไม่เพียงพออยู่แล้วเพียบหนักลงไปอีก

ทำอย่างไรจึงจะเน้นให้บริการแพทย์และสาธารณสุขเป็นในรูปของการป้องกันโรคและการส่งเสริมสุขภาพ ทำให้คนมีสุขภาพดี ซึ่งก็มาสัมพันธ์กับการแก้ปัญหาในวงการแพทย์ที่ได้พูดเมื่อตะกี้แล้วว่า แพทย์นั้นไม่ควรทำหน้าที่ทางด้านเวชปฏิบัติ คือรักษาโรคเพียงอย่างเดียว แต่ต้องเป็นผู้นำของสังคมที่จะต้องให้การศึกษาแก่ประชาชนด้วย

เมื่อรวมจุดของการแก้ปัญหาต่างๆ ที่พูดมานี้ ก็อยากจะสรุปว่า การศึกษาแพทย์และเวชปฏิบัติไม่ควรเป็นไปในลักษณะที่หมกมุ่น

อยู่แต่เพียงวิชาการและวุ่นวายกับธุรกิจจนเกินไป แต่ควรเปิดโอกาสให้ได้สนใจชีวิตและปัญหาสังคมวงกว้างด้วย เช่น อาจจะมีการพบปะกับบุคคลภายนอก ในวงการอื่นมากขึ้น การถกเถียงอภิปรายปัญหาสังคม การแสวงหาความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับชนบทและชีวิตชาวบ้าน ให้เข้าถึงชีวิตและชุมชนไทยเพื่อให้มีชีวิตที่กลมกลืนได้ง่ายขึ้น

แพทย์รักษาคนไข้ บัณฑิตรับใช้ปวงประชา

นี่จะขอก้าวในประเด็นต่อไป คือ ในเมื่อผู้เข้าเรียนแพทย์มาเรียนด้วยแรงจูงใจแบบธุรกิจมาก และลักษณะการเรียนโดยทั่วไปก็ชวนให้รู้สึกว่ ชีวิตมนุษย์เป็นเพียงชิ้นส่วนเครื่องจักรที่ไร้จิตใจ ซึ่งเป็นลักษณะของความเจริญทางวิทยาการในสมัยอุตสาหกรรม ที่มีการแยกชิ้นส่วนมาก เมื่อเรียนชีวิตมนุษย์โดยแยกส่วนเข้าไปมากๆ และถ้าหากเราไม่สร้างจิตสำนึกไว้ให้ดี แพทย์ก็จะมีความรู้สึกต่อชีวิตมนุษย์ว่าเป็นชิ้นส่วนต่างๆ เหมือนเครื่องจักรเครื่องยนต์ที่ไร้ชีวิตจิตใจ

การศึกษาแพทย์และเวชปฏิบัติควรมุ่งสร้างสภาวะสมดุล โดยลดทอนทัศนະธุรกิจ (ในทางมุ่งหารายได้) และทัศนະแบบอุตสาหกรรม (มองชีวิตแบบชิ้นส่วนเครื่องจักรเครื่องยนต์) ลงไป และสร้างความรู้สึที่คำนึงถึงคุณค่าของชีวิตให้มากขึ้น ก็เข้าใจว่าการศึกษาแพทย์ได้มีความพยายามในการแก้ปัญหานี้อยู่แล้ว

อีกอย่างหนึ่งคือ การศึกษาแพทย์ในปัจจุบัน เมื่อมุ่งสร้าง ความเจริญทางวิทยาการกันมาก คือมุ่งให้ชำนาญพิเศษเฉพาะด้าน แพทย์ ก็หันไปทางที่จะเป็น specialist กันมาก เมื่อเป็น specialist ก็

เน้นหนักในการบำบัดโรคเป็นสำคัญ

แต่การที่เรามีความเจริญทางการแพทย์ในด้านหนึ่งแล้ว ก็อย่างที่ยกเมื่อตะกี้ว่ามักจะดึงเปลืองทุนรอนมาก แล้วบางทีก็จะเป็นประโยชน์แก่คนจำนวนน้อย ซึ่งในสภาพของประเทศเรากำลังพัฒนาและยากจนนี้ ก็ย่อมจะทำให้เสียความประสานกลมกลืน และเสียภาวะสมดุลมากยิ่งขึ้น ดังนั้นจึงควรคำนึงว่าจะทำอย่างไรให้ความเจริญทางวิทยาการหรือในการสร้างแพทย์ที่ชำนาญเฉพาะทาง (specialist) นี้มีความสมดุลกับแพทย์ทั่วไปที่จะเป็นที่พึ่งของประชาชนส่วนใหญ่

ปัญหาอีกประการหนึ่งก็คือ ในสภาพสังคมอย่างที่เป็นอยู่ใน แพทย์ก็สูงเลิกลอยไปเลย ส่วนประชาชนก็ยังด้อยอยู่มาก ทำอย่างไรจึงจะให้แพทย์ของเราได้ทำหน้าที่ช่วยเพื่อนมนุษย์ อย่างที่ว่าไม่ใช่เพียงในฐานะแพทย์ที่ช่วยบำบัดรักษาผู้ป่วยเท่านั้น

สำหรับในสังคมไทยปัจจุบันนี้ เห็นว่าแพทย์ควรจะมีบทบาท และฐานะ ๒ อย่าง พร้อมกับที่ชาวบ้านหรือประชาชนก็มีฐานะ ๒ อย่างเหมือนกัน

แพทย์มีฐานะ ๒ อย่าง คือ เป็นแพทย์ ที่ทำเวชปฏิบัติรักษา บำบัดโรค ป้องกันโรค และส่งเสริมสุขภาพ และเป็นบัณฑิต คือเป็นผู้ นำในทางสติปัญญาที่จะช่วยพัฒนาสร้างสรรค์ความเจริญ และแก้ปัญหาของประเทศชาติ จะได้สมกับคำที่เรียกผู้สำเร็จการศึกษาทาง แพทย์ว่า “แพทยศาสตรบัณฑิต”

ส่วนคนไข้ก็มีฐานะ ๒ อย่าง คือ เป็นผู้ป่วยที่ได้รับการบำบัด รักษาโรค และก็เป็นชาวบ้านที่ควรได้รับการศึกษา แพทย์ก็อาจจะ

ทำหน้าที่ช่วยเหลือชาวบ้านในด้านให้สติปัญญาที่จะให้พวกเขาพ้นจากความโง่ ความจน และความเจ็บ อย่างที่พูดกันอยู่เป็นประจำ

นี่ก็เป็นเรื่องหนึ่งที่จะเข้ามาช่วยกันสร้างความกลมกลืนในสังคมไทย

ที่ผ่านมา ในการศึกษา ตัวแพทย์เองก็นักไปในการที่รับถ่ายทอดวิชาและทักษะซึ่งในทางพระศาสนาเรียกว่า *สูตร* และ*คิลิปะ* แต่เราจะต้องมานั่งในการสร้าง*ปัญญา* ในการที่จะให้รู้ให้เข้าใจชีวิตและสังคม การมองอะไรด้วยความเข้าใจเหตุปัจจัยอย่างทั่วตลอดอย่างกว้างขวาง จนถึงให้มากยิ่งขึ้น

ส่วนในด้านการปฏิบัติต่อประชาชน ก็อย่างที่ว่า ที่ผ่านมานั้นการบำบัดรักษาโรค ต่อไปนอกจากหน้าที่นี้แล้ว ทำอย่างไรจะให้แพทย์ปฏิบัติหน้าที่ในการให้ปัญญาแก่ประชาชนด้วย ซึ่งเริ่มต้นตั้งแต่ให้ปัญญาให้เขารู้สิ่งที่ควรรู้เกี่ยวกับการป้องกันโรค การส่งเสริมสุขภาพ การรู้จักดูแลรักษาโรคด้วยตัวเองและกันเอง พยายามให้ประชาชนตื่นตัว รู้เข้าใจเท่าทันในเรื่องต่างๆ เกี่ยวกับการรักษาโรคและสุขภาพอนามัย จนถึงการพัฒนาประเทศชาติโดยทั่วไป

สำหรับในสภาพปัจจุบันก็มีข้อน่าเห็นใจแพทย์อยู่มาก เพราะมีภาวะขาดแคลนแพทย์ คนไข้ก็มากมายจนเกินกำลังของแพทย์ ถ้าไปดูในโรงพยาบาลต่างๆ จะเห็นว่าแพทย์ทำหน้าที่ตรวจคนไข้จนน่าเหน็ดเหนื่อยเป็นอย่างมาก คนไข้เกินจำนวนชวนให้หงุดหงิดเสียอารมณ์ ดังนั้น ในแง่นี้นักายกย่องสรรเสริญแพทย์อยู่มากที่มีน้ำใจ มีความอดทน

แต่ในอีกแง่หนึ่ง การทำอย่างนี้ ทำให้เกิดความบกพร่อง

อย่างน้อยแพทย์ก็ไม่มีโอกาสที่จะโอภาปราศรัย ได้ถามคนป่วย บางทีแทบจะไม่ได้ถามกันเลยมาถึง เป็นอะไรก็ให้ยาๆ อันนี้ก็เป็นสภาพที่เกิดจากการพัฒนาที่ไม่ประสานกลมกลืนอย่างหนึ่ง ซึ่งวงการแพทย์เองก็เป็นเหตุปัจจัยอย่างหนึ่งที่จะต้องร่วมรับผิดชอบด้วย

ในสังคมไทย เราถือว่าแพทย์เป็นผู้ช่วยชีวิตคน ทำให้คนพ้นจากความทุกข์ เป็นผู้ทำคุณประโยชน์ เป็นอาชีพที่ทำบุญมาก และถือกันว่าเป็นผู้มีพระคุณ แต่แพทย์ก็ต้องดำรงชีวิตอยู่และต้องเจริญก้าวหน้าตามค่านิยมของสังคมไทย เราจะทำอย่างไรให้เกิดภาวะที่สมดุล

ถ้าสังคมนี้โน้มเอียงไปในทางธุรกิจมาก แพทย์ก็จะดำรงอยู่ในคุณธรรมได้ยาก แต่ถ้าหากเราต้องการให้แพทย์ดำรงคุณธรรมอยู่ได้ สังคมก็ต้องตอบสนองแพทย์ด้วยคุณธรรมเช่นเดียวกัน

ถ้าคุณธรรมเป็นแกน ธุรกิจเป็นตัวประกอบ (เป็นธุรกิจเพื่อดำรงคุณธรรมไว้) ก็จะช่วยให้สังคมนี้ดำรงอยู่ได้ดี มีสันติสุข

แต่ถ้าเป็นธุรกิจเพื่อธุรกิจ มนุษยธรรมก็จะหมดไป สังคมก็จะยิ่งระส่ำระสาย สันติสุขก็จะหมดไป

รวมความก็เป็นอันว่า จะมีการแพทย์ที่มีธุรกิจเป็นฐาน หรือการแพทย์ที่มีคุณธรรมเป็นฐาน

การแพทย์ที่มีธุรกิจเป็นฐาน ก็นับคุณค่าของชีวิตด้วยปริมาณเงินตรา ส่วนการแพทย์ที่มีคุณธรรมเป็นฐาน ก็นับคุณค่าชีวิตด้วยความเป็นมนุษย์ ทั้งสองอย่างนี้ยังคงดำเนินควบคู่กันไปในประเทศไทย แล้วอย่างไหนจะรอดอยู่ อย่างไหนจะหมดไป อันนี้เป็นปัญหาทางจริยธรรม หรือว่าเราจะทำให้กลมกลืนลงตัวได้อย่างไร

ซึ่งควรจะประสานกันในรูปแบบที่เป็นคุณเป็นประโยชน์ต่อสังคมนี้

อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันนี้ แพทย์ที่มีคุณธรรมก็มีอยู่จำนวนมาก แต่ในเวลาเดียวกัน เสี่ยงบนว่ของประชาชนก็มีเพิ่มมากขึ้นตามลำดับ เหมือนกัน ซึ่งก็เป็นสัญญาณเตือนที่ควรระวังโดยไม่ประมาท

ไม่ว่าแพทย์จะเป็นอย่างไร สำหรับปัจจุบันนี้คนไทยส่วนใหญ่ก็ยังมองแพทย์ด้วยความรู้สึกศรัทธาและให้เกียรติ เมื่อแพทย์ช่วยรักษาให้ คนไข้ก็รู้สึกซาบซึ้ง ถือเป็นบุญคุณ และอย่างที่ว่ามาแล้ว เวชปฏิบัติของไทยนี้เป็นที่ยอมรับว่า เจริญก้าวหน้าในระดับที่ยอดเยี่ยมมาก ก็เป็นทุนดีอยู่แล้ว

ถ้าหากว่าการศึกษาของแพทย์จะช่วยให้แพทย์ไทยเป็นบัณฑิตที่มีคุณธรรมซึ่ง “อุทิศตนเพื่อคนไข้ อุทิศใจเพื่อรักษา เป็นที่พึ่งของประชา” สมดังในคำขวัญอันเป็นคติของคณะแพทยศาสตร์ โรงพยาบาลรามาธิบดีสถาบันแห่งนี้ ถ้าได้อย่างนั้นก็จะเป็นความสำเร็จของบัณฑิตแพทย์ในสังคมไทยอย่างแท้จริง

อาตมาภาพได้พูดมาเป็นเวลายาวนาน ก็คิดว่าคงจะยุติ สุดท้ายนี้ ก็ขออนุโมทนาต่อความคิดและการที่ได้จัดกิจกรรมของคณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลรามาธิบดี ในโอกาสครบรอบ ๑๙ ปี ของการเปิดดำเนินการของคณะในครั้งนี้

ขออ้ออิงคุณพระรัตนตรัยอำนวยพรแต่ท่านศาสตราจารย์ นายแพทย์อารีย์ วัลยะเสวี ท่านคณบดีท่านแรก พร้อมทั้งท่านผู้มีคุณูปการต่อคณะแพทยศาสตร์แห่งนี้ ท่านคณบดีปัจจุบัน พร้อมทั้งชาวรามาริบัติทุกท่าน ขอจงเจริญด้วยจตุรพิธพรชัย มีความร่มเย็นในธรรม ไพบูลย์ด้วยสันติธรรมตลอดกาลทุกเมื่อ เทอญ.

การแพทย์แนวพุทธ*

ขออำนวยการ ท่านประธานที่ประชุม ท่านรองอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหิดล และ
โดยเฉพาะท่านประธานผู้จัดประชุมวิชาการพุทธจริยธรรมสุขภาพครั้งนี้

อาตมาขอขอบคุณทุกท่าน ในการจัดกิจกรรมอันเป็นกุศล ที่มีความมุ่งหมายเพื่อประโยชน์สุขแก่สังคม โดยเฉพาะในเรื่องเกี่ยวกับสุขภาพ เพื่อให้คนไทยได้มีสุขภาพดี เป็นการมาช่วยกันคิดหาทางแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่มีอยู่ในสังคมไทย และส่งเสริมกิจกรรมต่างๆ ที่ดีงาม เพื่อจุดมุ่งหมายเกี่ยวกับสุขภาพนั้น การประชุมนี้ว่าโดยทั่วไปจึงเป็นที่น่าสนใจ

หลักการเก่าและแนวใหม่

ที่นำพระพุทธศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องกับการแพทย์

เมื่อหันมาดูเฉพาะปาฐกถาครั้งนี้ ซึ่งตั้งหัวข้อไว้ว่า การแพทย์แนวพุทธ ท่านที่ได้ยินได้ฟังหัวข้อเรื่องหลายท่านก็คงจะแปลกใจ และอาจจะสงสัยตั้งแต่เบื้องต้นทีเดียวว่า พระพุทธศาสนาเกี่ยวข้องกับอะไรกับการแพทย์ด้วย พระพุทธเจ้าได้สอนอะไรไว้เกี่ยว

* ปาฐกถา นำ ในการประชุมวิชาการระดับชาติ เรื่อง พุทธจริยธรรมสุขภาพ ครั้งที่ ๑ ณ สถาบันพัฒนาการสาธารณสุขมูลฐานอาเซียน มหาวิทยาลัยมหิดล ๔ เมษายน ๒๕๓๒

กับโรคภัยไข้เจ็บ ว่าโรคอะไรเป็นอย่างไร มีโรคภัยไข้เจ็บกี่ชนิด และจะตรวจวินิจฉัยกันอย่างไร จะให้ยา ฉีดยาอย่างไร

ดูเหมือนว่า ถ้าพูดในลักษณะนี้แล้วจะเป็นไปในทางตรงกันข้าม คือว่า พระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติวินัยไว้ ห้ามไม่ให้พระภิกษุหาเลี้ยงชีพด้วยเวชกรรม คือไม่ให้พระประกอบอาชีพแพทย์หรือรักษาโรคหาเลี้ยงชีพ

เพราะฉะนั้น ถ้ามองความหมายของการแพทย์อย่างที่ว่าข้างต้น เช่น ให้พระไปตรวจวินิจฉัยโรค และให้ยารักษาโรคอะไรต่างๆ โดยทำกันเป็นการเป็นงาน เป็นอาชีพแล้ว ก็คงไม่เข้าเรื่อง ไม่เห็นจะมีการแพทย์แนวพุทธอย่างที่ว่านั้นเลย

แต่ทีนี้ ถ้ามองในอีกแง่หนึ่ง และมองกว้างออกไป เราจะเห็นว่า การแพทย์นั้นเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับการปฏิบัติต่อชีวิตให้เป็นผลดี เกี่ยวข้องกับการเป็นอยู่ดีของมนุษย์และของสังคม เป็นเรื่องเกี่ยวกับหลักการ ซึ่งเราจะต้องดูว่าเป็นความจริงไหม เป็นสิ่งที่ถูกต้องดีงามไหม การปฏิบัติในการแพทย์หรือการรักษาโรคต่างๆ นั้น เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาชน เป็นผลดีแก่ชีวิตจริงหรือไม่ อะไรต่างๆ เหล่านี้ ถ้ามองในแง่นี้การแพทย์ก็คงจะเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ซึ่งเห็นได้ว่าทั้งหมดนั้นอยู่ในขอบข่ายของคำว่า “ธรรม” และเมื่อพูดถึงเรื่อง “ธรรม” ก็เป็นเรื่องของพระพุทธศาสนาโดยตรงที่จะต้องเข้ามาเกี่ยวข้อง

ถ้าพูดในแง่นี้แล้ว ไม่เฉพาะแต่การแพทย์เท่านั้น วิชาการและกิจกรรมทุกอย่างของมนุษย์ก็เป็นเรื่องที่พระพุทธศาสนาหรือทางธรรมจะต้องเข้าไปเกี่ยวข้อง และเราก็สามารถแยกความเกี่ยว

ข้อนี้แน่นอนออกเป็น ๒ ด้านด้วยกัน

ด้านที่หนึ่ง คือเรื่องเกี่ยวกับหลักการ หรือเนื้อหาสาระของ วิชาการและกิจการนั้น ซึ่งจะต้องพิจารณาดูว่า เป็นสิ่งที่สอดคล้องกับ ความเป็นจริงหรือไม่ ไม่ว่าหลักการหรือวิชาการอะไร ถ้าไม่สอดคล้อง กับความเป็นจริง ไม่ตั้งอยู่บนฐานของสัจธรรม ไม่เป็นไปตามกฎธรรมชาติ ก็จะไม่สำเร็จผลจริงจางแน่นอน อันนี้เราเรียกว่า ความเกี่ยวข้องใน แก่สัจธรรม เป็นด้านหนึ่งที่เราจะต้องทำให้เป็นไปโดยถูกต้อง

ด้านที่สอง คือการนำมาใช้ปฏิบัติ หรือที่เรียกกันว่าเวชปฏิบัติ การปฏิบัติในทางการแพทย์นั้น ได้ดำเนินไปในทางที่ถูกต้องดีงาม ใหม่ กิจการที่ทำกันมานี้เป็นคุณประโยชน์แก่ชีวิต และแก่สังคมจริง หรือเปล่า ความเป็นธรรมหรือไม่ อะไรต่างๆ เป็นต้น อันนี้ก็เป็น เรื่องของธรรมในอีกแง่หนึ่ง ซึ่งเรียกว่าเป็นแง่จริยธรรม

ตกลงว่า การแพทย์หรือกิจกรรมใด ๆ ก็ตามของมนุษย์ ย่อม เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาใน ๒ ด้าน คือ ด้านสัจธรรม และด้าน จริยธรรม เพราะฉะนั้น ถ้าจะพูดถึงการแพทย์แนวพุทธ เราก็คงจะ พูดในแง่ที่กล่าวมานี้ คือในแง่ของสัจธรรม และในแง่ของจริยธรรม นี่เป็นข้อสังเกตที่หนึ่ง

อีกประการหนึ่ง มองกว้างออกไปอีก การที่มาตั้งชื่อหัวข้อนี้ ขึ้น หรือการที่ได้เกิดมีหัวข้อปาฐกถาว่า “การแพทย์แนวพุทธ” ขึ้นนี้ อาตมภาพเข้าใจว่า เป็นเพียงตัวอย่างที่ชี้บ่งถึงว่า เรากำลังพยายาม แสวงหาแนวทางใหม่ หรือมีความพยายามปรับเปลี่ยนแนวความคิด ทางการแพทย์กันใหม่

อีกนัยหนึ่งก็คือ การตั้งหัวข้อปาฐกถาขึ้นมานี้ เป็นตัวอย่างที่

สะท้อนถึงสภาวะการณ์ปัจจุบัน เกี่ยวกับกิจการแพทย์ หรือวงการแพทย์ เช่น สะท้อนให้เห็นว่า ขณะนี้ได้มีความไม่ค่อยพึงพอใจเกี่ยวกับกิจการแพทย์ที่เป็นอยู่ หรือได้มีการวิพากษ์วิจารณ์การแพทย์ที่เป็นมา ว่ามีปัญหา มีความบกพร่อง ไม่ได้ผลดีเท่าที่ควร จะต้องมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงกันใหม่ มีความตื่นตัวใหม่ จึงได้แสวงหาทางว่าจะปรับปรุงหรือปรับเปลี่ยนแนวทางใหม่กันอย่างไร

ในการตั้งหัวข้อนี้ ถ้ามองในแง่ที่ว่ามาแล้ว ก็ไม่จำเป็นจะต้องมาคิดว่า การแพทย์แนวพุทธจะเป็นอย่างไร คือ เพียงแต่มองให้กว้างๆ ว่า นี่เป็นตัวอย่างของการที่เรามาคิดหาทางใหม่กันเท่านั้นเอง

อนึ่ง การมองอย่างนี้ มิใช่เป็นเรื่องเฉพาะสำหรับวงการแพทย์เท่านั้น แต่เป็นการมองโดยสัมพันธ์กับสภาวะการณ์ที่กำลังเกิดขึ้นในวงการทุกอย่างทั่วโลก จะเรียกว่าในอารยธรรมของมนุษยชาติก็ว่าได้ คือ ตอนนี้องลกกำลังมีการตื่นตัวครั้งใหญ่ เป็นการตื่นตัวของยุคสมัย

ดังที่ปรากฏว่า มนุษย์ในสังคมที่เรียกกันว่าเจริญมากหรือพัฒนาอย่างสูงแล้ว กลับหันมาคิดในทางที่จะปรับเปลี่ยนสิ่งที่เรียกว่าชีวิตทัศน์ และโลกทัศน์เสียใหม่ เพราะได้เห็นว่า การมองโลกและแนวความคิดเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ เท่าที่เป็นมานี้ ชักจะติดตันมีปัญหา และแนวความคิดที่กำลังหันเหกันใหม่นี้ เป็นสิ่งที่จะต้องกระทบต่อวงการกิจการทุกอย่างของมนุษย์ จะทำให้กิจการและวงการ ตลอดจนวิชาการทุกอย่างต้องมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงกันใหม่

ในช่วงเวลาใกล้ๆ นี้ ได้มีการพูดถึงการสิ้นสุดของยุคอุตสาหกรรม มีการพูดกันถึงว่า เรากำลังก้าวเข้าสู่ยุคข่าวสารข้อมูล

หรือ Information Age มีแนวความคิดบางอย่างเฟื่องฟูขึ้นมา โดยเฉพาะความคิดที่เรียกว่า holistic view คือแนวความคิดแบบองค์รวม

ประเทศที่พัฒนาแล้วกำลังตื่นตัวกับปัญหาใหม่ๆ เกี่ยวกับสังคมและสภาพแวดล้อม โดยเฉพาะที่เราได้ยินได้ฟังกันมากก็คือเรื่องเกี่ยวกับระบบนิเวศ และปัญหาต่อระบบนิเวศนี้กำลังเป็นเรื่องใหญ่ ที่กระทบต่อชีวิตมนุษย์ทุกด้าน เรียกได้ว่ากระทบต่ออารยธรรมของมนุษย์และความดำรงอยู่ของมนุษย์ทั้งหมด ถึงขั้นที่สงสัยและหวาดหวั่นกันว่า มนุษยชาตินี้จะเจริญก้าวหน้าต่อไปได้จริงหรือเปล่า หรือว่าจะมาถึงความพินาศสิ้นสุดเสียในไม่ช้า

มีการพูดกันมากมายถึงเรื่องฝนน้ำกรด เรื่อง greenhouse effect เรื่องการที่ชั้นโอโซนในบรรยากาศเกิดช่องโหว่ขยายกว้างขึ้นๆ ฯลฯ โดยที่ปัญหาเหล่านี้ทั้งหมดล้วนเกิดจากปฏิบัติการของมนุษย์ในด้านต่างๆ ที่เรียกกันว่าเป็นความเจริญก้าวหน้า

กลายเป็นว่า การพัฒนาในทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีนี้แหละที่เป็นปัญหาและทำให้เกิดปัญหา จนกระทั่งกลายเป็นความสับสนระส่ำระสาย บางคนถึงกับพูดว่า เป็นความอัปจน หรือติดตันในวงวิชาการ ที่ไม่สามารถจะแก้ปัญหาต่างๆ ของมนุษย์ ทำให้คนต้องค้นคิดหาทางออกกันว่าจะแก้ไขปัญหานี้อย่างไร การคิดหาแนวทางใหม่ก็จึงได้เริ่มขึ้นมา

มนุษย์จะมีการปรับเปลี่ยนครั้งใหญ่ ซึ่งไม่ใช่ปรับเปลี่ยนเฉพาะพฤติกรรมเท่านั้น แต่เปลี่ยนถึงรากฐาน เริ่มต้นจากความคิดของคนทีเดียว หมายความว่าตั้งต้นที่จุดกำเนิดของพฤติกรรม ได้แก่แนวความคิดของมนุษย์

แนวความคิดที่เรียกว่า holistic view หรือ holism กำลังเฟื่องฟูขึ้น อย่างใน encyclopedia สำคัญบางชุด (หมายถึง *Britannica*) ลองไปเปิดดูฉบับพิมพ์ก่อนปี ๑๙๘๐ ไม่มีคำว่า holistic medicine แต่ encyclopedia ชุดเดียวกันนั้น edition ใหม่หลังปี ๑๙๘๐ บรรจุนำคำว่า holistic medicine เข้าไปแล้ว หรืออย่าง dictionary ขนาดใหญ่เล่มหนึ่ง ดูจะเป็น *Webster's Third New International Dictionary* ฉบับพิมพ์ครั้งใหม่ ในภาคเพิ่มเติม หรือ Addenda Section ก็มีนัยหรือ sense ใหม่ของคำว่า holistic medicine เต็มเข้าไปด้วย

อันนี้ก็เป็นความตื่นตัว ความก้าวหน้า หรืออย่างน้อยก็เป็นความเคลื่อนไหวใหม่ๆ ที่ควรแก่ความสนใจ เป็นเรื่องของแนวความคิดที่กระทบวงวิชาการทุกอย่าง ไม่เฉพาะวงการแพทย์เท่านั้น เพราะฉะนั้น คนที่ฉลาดต้องการตามให้ทันเหตุการณ์ ก็จะต้องตามความเคลื่อนไหวใหม่ๆ เหล่านี้ให้ทันด้วย วงการแพทย์ของเราก็ไม่สามารถหลีกเลี่ยงผลกระทบอย่างนี้ไปได้ จึงควรจะต้องเข้าไปเกี่ยวข้องและนำเรื่องนี้เข้ามาพิจารณา

รวมความว่า การแพทย์แนวพุทธที่ตั้งเป็นหัวข้อขึ้นมานั้น เป็นตัวอย่างที่สะท้อนถึงสภาวะการณ์ที่กล่าวมานี้ ซึ่งแสดงถึงการดิ้นรนทางออก หรือการพยายามหาทางเลือกใหม่ หรืออย่างน้อยก็เป็นการที่จะปรับตัวให้ดีขึ้นในวงการของการแพทย์

การแพทย์เป็นอย่างไร?

การแพทย์แผนใหม่ ก่อปัญหา หรือถูกกล่าวหา

ก. เมื่อแพทย์กลายเป็นผู้เชี่ยวชาญ

มีข้อสังเกตว่า เรื่องนี้จะเป็นปัญหาพิเศษสำหรับสังคมไทย เพราะว่าในขณะที่เราเองก็มีปัญหาเฉพาะตัวอยู่แล้ว มาตอนนี้วงการแพทย์ทั่วโลก ก็เกิดมีปัญหามันขึ้นมามาก เท่ากับว่า วงการแพทย์ไทยนี้มีปัญหาซ้อนสองชั้น ทั้งปัญหาของตัวเอง และปัญหาจากวงการสากลหรือแพทย์ทั่วโลก เมื่อพูดมาถึงตรงนี้ก็เป็นที่น่าสงสัยว่า ในวงการแพทย์มีปัญหาอะไรกันบ้าง จะพูดแคบเข้ามาโดยจำกัดเฉพาะวงการของแพทย์โดยตรง

เรื่องที่เป็นปัญหานี้ แม้แต่ในวงการแพทย์เอง ก็ไม่แน่ว่าจะยอมรับกันทั่วไปหรือไม่ บางท่านอาจจะไม่ยอมรับว่าเป็นปัญหา แต่แพทย์เองไม่น้อยทีเดียว ก็บอกว่าปัญหาเกิดขึ้นแล้ว และคนนอกวงการแพทย์ก็เอาไปวิพากษ์วิจารณ์กัน ถ้าไม่ยอมรับว่าเป็นปัญหา ก็อาจจะถือว่าเป็นการกล่าวหาก็ได้ ก็สุดแต่จะว่า ถ้าไม่ยอม

รับก็เอาเป็นว่าต่อไปนี้เป็น “คำกล่าวหา”

อย่างไรก็ตาม ก่อนจะพูดอะไรต่อไป ก็ขอออกตัวไว้ก่อนว่า ผู้พูดนี้ไม่ได้มีความรู้ความชำนาญในเรื่องของแพทย์ และวิชาการแพทย์แต่อย่างใด เมื่อได้รับนิมนต์มาพูดเกี่ยวกับเรื่องนี้ ก็เป็นการพูดอย่างคนนอกที่มองเข้ามา สารสำคัญนั้นอยู่ที่ความสัมพันธ์ระหว่างการแพทย์กับประโยชน์สุขที่จะเกิดขึ้นแก่ประชาชน ว่าสัมฤทธิ์ผลเพียงใด และควรจะเป็นอย่างไร เป็นการพูดอย่างกว้างๆ โดยโยงออกไปหาแนวความคิดพื้นฐานหรือหลักความจริงทั่วไป ดังนั้น ถ้าส่วนใดพูดล้ำเข้าไปในแดนแห่งความรู้และกิจการเฉพาะของแพทย์ ก็อาจจะเกิดการพูดอย่างที่เรียกว่าผิดๆ ถูกๆ ขึ้นมาก็ได้ ซึ่งก็ต้องขออภัยไว้ก่อน เมื่อออกตัวอย่างนี้แล้ว ก็มาดูปัญหาหรือคำกล่าวหาที่บอกว่าจะพูดนั้นต่อไป

เรื่องที่หนึ่งคือ ตัวแพทย์เองนี้ ในการแพทย์แบบสมัยใหม่หรือแบบปัจจุบัน อย่างที่เรากำลังมีเวชปฏิบัติกันอยู่นี้ ได้จำกัดตัวเองแคบลงไป ทั้งในแนวความคิดและบทบาท

จากเดิมที่ว่า ความหมายของ “แพทย์” คือ ผู้รักษาคณเฑาะว์ แพทย์ได้จำกัดบทบาทและการปฏิบัติของตนเองลงไป จนกระทั่งกลายมาเป็นผู้รักษาร่างกายของคนเจ็บไข้ คือไม่ได้รักษาคณเฑาะว์ที่เจ็บไข้แล้ว แต่เป็นเพียง ผู้รักษาร่างกายที่เจ็บไข้ แล้วต่อมาก็แคบลงไปอีก เจาะจำเพาะลงไป กลายเป็นผู้รักษาอวัยวะที่เจ็บไข้ หรือชิ้นส่วนของร่างกายที่เจ็บไข้ เป็นเฉพาะๆ ชิ้นส่วนนั้นๆ

ยุคที่เจริญก้าวหน้า โดยเฉพาะยุคอุตสาหกรรมที่เป็นมานี้ เป็นยุคของ specialization คือยุคของความชำนาญพิเศษเฉพาะ

ทางแพทย์ ซึ่งอยู่ในยุคสมัยเช่นนี้ก็มีความโน้มเอียงในทางเดียวกันนี้ด้วย คือการที่จะเป็นผู้มีความชำนาญพิเศษเฉพาะด้าน นอกจากจะเป็นผู้ชำนาญพิเศษในเรื่องการรักษาโรคแล้ว แม้แต่ในการรักษาโรคนั้นเองก็จะเจาะลงไปเฉพาะอย่าง แคบลงไปๆ จนกระทั่งรักษาเฉพาะชิ้นส่วนคืออวัยวะชิ้นนั้นชิ้นนี้ แม้แต่ในอวัยวะชิ้นเดียวกันเดียวกันนี้ก็เริ่มจะแบ่งและแยกกันว่าใครจะรักษาด้านโน้นด้านนี้ หรือแน่นั่นแน่นี่ของอวัยวะชิ้นนั้น

การปฏิบัติอย่างนี้ในแง่หนึ่งก็ทำให้แพทย์เก่งจริงๆ ในเรื่องนั้น และการรักษาเฉพาะส่วนนั้นโดยมากก็จะได้ผลเป็นพิเศษ แต่ในเวลาเดียวกันก็ทำให้เกิดความแคบ กลายเป็นการแยกชีวิตเป็นเสี่ยงๆ

เมื่อพูดว่าแพทย์รักษาแต่ร่างกาย บางคนก็ค้านว่าไม่เฉพาะร่างกาย เดียวนี้เรามีจิตแพทย์ ซึ่งรักษาโรคใจ แพทย์จึงไม่ใช่รักษาเฉพาะโรคกายเท่านั้น แต่รักษาโรคใจด้วย แต่ก็แย้งได้อีกว่า แพทย์ที่รักษาโรคใจหรือจิตแพทย์ก็ชำนาญพิเศษเฉพาะด้านใจ ทั้งแพทย์กายและแพทย์ใจก็ต่างคนต่างอยู่ ต่างคนต่างทำ ไม่ประสานสัมพันธ์กัน เพราะฉะนั้นก็ไม่ได้รักษาคนทั้งคนอยู่ดี เพราะไม่มีการบรรจบประสาน แพทย์ก็จึงไปเกี่ยวข้องกับจุดเดียวในระบบชีวิต คือในชีวิตทั้งหมดทั้งกายและใจ ที่มีความสัมพันธ์กันอยู่เป็นอันเดียวกัน แพทย์จะเจาะจงรักษาเฉพาะอย่างๆ แคบลงไปๆ ว่ารักษาอวัยวะส่วนนั้นส่วนนี้ ไม่รักษาคนแต่กลายเป็นรักษาเฉพาะอวัยวะนั้นๆ

บางทีไม่เรียกว่ารักษาอวัยวะหรือร่างกายด้วยซ้ำ เขาเรียกว่า “รักษาโรค” คือ หมอไม่ได้รักษาคน ได้แต่รักษาโรค พูดอีกอย่าง

หนึ่งว่า **เอาแต่แก้ไข ไม่ได้รักษาคน**

ที่ว่ารักษาโรค ก็หมายความว่า ตัวจุดเน้นหรือเป้าหมายที่แพทย์พิจารณาใส่ใจนั้นไม่ใช่ตัวคนไข้หรือชีวิตของคนไข้ คือ แพทย์จะไม่ค่อยคำนึงถึงเรื่องชีวิตคนเท่าไรนัก แต่มุ่งคำนึงถึงการกำจัดโรค คิดแต่ว่าจะกำจัดโรคได้อย่างไร ต้องแก้ไขโรค ชีวิตของคนจะเป็นอย่างไรก็ไม่ค่อยจะเกี่ยวข้อง

ชีวิตคนในที่นี้ หมายถึงถึงความเป็นคนที่มีความรู้สึกนึกคิดว่า จิตใจเขาจะเป็นอย่างไร เขาจะรู้สึกอย่างไร อันนี้แพทย์ไม่ค่อยคำนึงถึง คำนึงถึงแต่ตัวโรคที่ตนมุ่งหน้าจะกำจัด ตามที่ตนมีความชำนาญเท่านั้น เพราะฉะนั้นก็จะเกิดสภาวะที่ว่า

ประการที่หนึ่ง แพทย์จะมอง จะสนใจเกี่ยวข้องเฉพาะเรื่องที่ตนชำนาญอย่างเดียว เฉพาะโรคนั้นๆ เฉพาะอวัยวะส่วนนั้นๆ

ประการที่สอง เวลาค้นหาสาเหตุ ก็ไม่สืบสาวโยงไปถึงปัจจัยด้านอื่นที่เกี่ยวข้อง จะเอาเฉพาะต้นเหตุของโรคในด้านกายภาพ เช่นตัวเชื้อโรค หรือความผิดปกติของอวัยวะนั้น แต่องค์ประกอบด้านอื่นที่เกี่ยวข้องกับชีวิตซึ่งโยงเข้ามาถึงกัน ได้แก่สภาพแวดล้อม หรือสังคมของมนุษย์ด้วยกันที่เข้าไปสัมพันธ์อิงอาศัยกันอยู่นั้น แพทย์จะไม่ค่อยพิจารณาเกี่ยวข้องด้วย จึงเป็นปัญหาที่ทำให้แพทย์รักษาคนไม่ตลอดกระบวนการ ไปรักษาเฉพาะจุดเฉพาะตอน

อีกประการหนึ่ง สิ่งที่จะเป็นปัญหามากขึ้นในยุคปัจจุบัน ก็คือ การรักษาพยาบาลกลายเป็นกระบวนการที่ซับซ้อน เกินวิสัยของบุคคล แล้วโอกาสที่จะสับสนวนวายก็มีมากขึ้น พร้อมกับการเพิ่มภาระทางเศรษฐกิจที่จะต้องใช้จ่ายสิ้นเปลืองมากมาย เนื่องจากคน

ใช้คนเดียวแต่ต้องแบ่งแยกกันไปรักษาเฉพาะแต่ละอย่างๆ

ในความเป็นจริงนั้น พอเป็นโรคหนึ่งแล้วบางทีก็โยงไปหลายโรคหลายอวัยวะ เช่น เป็นโรคนี้ที่อวัยวะส่วนนี้ แล้วเกิดโรคโน้นแทรกซ้อนขึ้นที่อวัยวะโน้น บางทีรักษาโรคติดเชื้อที่หัวเข่า เกิดโรคปอดบวมแทรกซ้อนขึ้นมา และระหว่างรักษาอยู่นั้น ยาที่หมอให้ทำให้เกิดอาการเลือดออกในกระเพาะอาหาร ยิ่งแก้ไขปัญหากันไม่ตกได้เกิดจะวายขึ้นมาอีก แพทย์ที่ชำนาญต่างโรคต่างอวัยวะกัน พบโรคแทรกซ้อนนั้น บางทีก็ไม่ยอมรักษาหรือเกรงใจกันไม่กล้ารักษาหรือไม่สามารถรักษา เสร็จแล้วก็ต้องหาแพทย์ผู้เชี่ยวชาญมาหลายคน สำหรับโรคแต่ละโรคและอวัยวะแต่ละอวัยวะที่จะต้องแก้ไข

ต่อไปชีวิตของคนเรานี้ก็จะเป็นเหมือนกับรถยนต์ชนิดหนึ่ง ซึ่งมีชิ้นส่วนอยู่มากมาย แล้วก็มีผู้เชี่ยวชาญมาแก้ไขเฉพาะจุดของตนเองที่ตนชำนาญพิเศษ แล้วไม่มองคนเป็นคน

ยิ่งแยกออกไปรักษาโดยแพทย์ผู้เชี่ยวชาญหลายคน ความสัมพันธ์ด้วยความรู้สึกแบบคนกับคน หรือชีวิตต่อชีวิตก็ยิ่งน้อยลง ถ้าแพทย์แต่ละส่วนนั้นไม่มีน้ำใจ ไม่เอาใจใส่ ไม่ตั้งใจทำหน้าที่อย่างจริงจัง ประสิทธิภาพในการรักษาก็ยิ่งลดลง บางทีความเชี่ยวชาญที่มีอยู่ ก็ไม่ได้ใช้จริงจัง ยิ่งกว่านั้น ถ้าระบบการประสานงานระหว่างหน่วยไม่เป็นไปด้วยดี การรักษาก็ไม่ประสานกัน ไม่ช่วยเสริมกัน และไม่ฉับไวทันการ เสร็จแล้วผู้ที่รับเคราะห์ก็คือคนใช้นั่นเอง อย่างนี้ก็เป็นปัญหาหนึ่ง

นอกจากแพทย์จะเชี่ยวชาญเฉพาะเรื่อง มองแต่โรคและอวัยวะส่วนที่จะรักษา แยกตัวออกไปจากชีวิตของคนแล้ว อีกอย่าง

หนึ่งก็คือ ในเมื่อการศึกษาแพทย์ และระบบการเรียนแพทย์ที่เป็นอยู่ในเมืองไทยเรา เป็นระบบที่มาจากวัฒนธรรมอื่น บรรยาการของการศึกษาวิชาแพทย์ การใช้คำศัพท์ต่างๆ วิถีปฏิบัติ ความรู้สึกนึกคิดทั่วไป ก็เป็นเรื่องที่ไม่เข้ากับวัฒนธรรมที่แวดล้อมตนเองอยู่

เมื่อไม่เข้ากับวัฒนธรรมก็เกิดมีการแยกตัว ทำให้มีความรู้สึกเหมือนกับว่า แพทย์นี้เป็นคนกลุ่มหนึ่งต่างหากจากคนทั่วไปในสังคม ในเมื่อไม่เกี่ยวข้องสอดคล้องกับชีวิตคนไทยทั่วไป ไม่เกี่ยวข้องไม่กลมกลืนกับวัฒนธรรมที่แวดล้อม ก็ทำให้การรักษา หรือเวชปฏิบัติอยู่ในขอบเขตที่จำกัด เมื่ออยู่ในขอบเขตที่จำกัด ก็ทำให้ประสิทธิภาพพลดค่อยลงไปด้วย

ประสิทธิภาพในการรักษาเฉพาะราย เฉพาะโรค อาจจะดีขึ้น อาจจะเห็นผลถึงกับว่าน่าอัศจรรย์ แต่เมื่อมองโดยรวม การบริหารสุขภาพของคนทั่วสังคมนี้อาจจะต้องเกี่ยวข้องกับเรื่องของวัฒนธรรมด้วย ถ้าเราแยกตัวออกไปโดยที่การแพทย์อยู่ในวัฒนธรรมอีกอย่างหนึ่งเหมือนแยกตัวอยู่ต่างหากภายในสังคมไทย ความขัดแย้งบางอย่าง ความเข้าไม่ถึงกัน ความไม่ซึมซาบตลอดทั่วก็จะต้องมี การบริหารสุขภาพของคนไทยโดยรวมก็เลยจะไม่ค่อยได้ผลดีเท่าไรนัก

บางทีเราไปมองและผูกใจอยู่ในแง่ที่ว่า การแพทย์ของเรามีความเจริญก้าวหน้ามาก และการรักษาโรคบางอย่างมีประสิทธิภาพสูงยิ่ง ได้ผลชะงัดมาก แต่พอมองกว้างออกไปแล้ว รู้สึกว่าการบริหารสุขภาพโดยรวมของคนไทยยังมีปัญหา และมีความติดขัด ความไม่โล่งโปร่งบนหนทางที่รออยู่ข้างหน้าเป็นอันมาก

ที่ว่ามานี้ก็เป็นเรื่องของยุคแห่งความชำนาญพิเศษ ซึ่งเป็น

ความเจริญที่สืบเนื่องต่อมาในยุคอุตสาหกรรม แต่พวกนักรู้เขาบอกว่า ต่อไปนี่เรากำลังสิ้นยุคอุตสาหกรรมแล้ว โดยเฉพาะในประเทศที่พัฒนาแล้ว แม้แต่ในประเทศที่เจริญมากเหล่านั้น ก็รู้ตระหนักกันแล้วว่าแนวความคิดแบบนี้ไม่ได้ผลดีเพียงพอ จึงได้คิดหาทางออกกันและจึงได้มีแนวความคิดใหม่ๆ เช่นที่เรียกว่าแนวความคิดแบบ holistic หรือแนวความคิดแบบ “องค์รวม” นี้เกิดขึ้น และให้ใช้วิธีปฏิบัติแบบที่เรียกกันว่า บูรณาการ หรือ integration

ความจริงนั้น การศึกษาแบบแยกส่วนให้ชำนาญเฉพาะด้าน เฉพาะเรื่องนั้น ก็เป็นเรื่องที่มีคุณประโยชน์มาก พอพบแง่ไม่ดี หรือความไม่สมบูรณ์ ก็ไม่ควรถึงกับจะไปดูถูก คือควรจะต้องสงสัยกันได้

คนเรานี้มีความโน้มเอียงในทางสุดโต่ง พอเจริญไปข้างหนึ่ง ก็ไปเสียเต็มที ไปทางแยกส่วนชำนาญพิเศษ ก็ไปเสียจนเต็มที เห็นไปแต่ว่าต้องอย่างนี้ทำแต่ทางนี้แล้วจะสำเร็จหมด การเชื่อมการโยงกับส่วนอื่นก็ไม่เอาเลย

ทีนี้ พอมาถึงอีกจุดหนึ่ง เห็นว่าการแยกส่วนเป็นเฉพาะด้านนี้มีปัญหา บางคนก็ทำท่าว่าไม่เอาแล้ววิธีนี้ไม่ได้ผล จะต้องเป็นการรักษาแบบองค์รวม หันไปหาวิชาแพทย์แผนโบราณ บอกว่าต้องแผนเก่าจึงจะถูกต้อง

มีตำราบางเล่ม พูดถึงการรักษาของแพทย์สมัยโบราณในวัฒนธรรมของจีนบ้าง ในวัฒนธรรมของอินเดียจนแดงเป็นต้นบ้าง ว่าเป็น holistic คือเป็นการรักษาแบบองค์รวม ที่มองดูและเกี่ยวข้องกับชีวิตทั้งหมด

แต่ความจริงการรักษาแบบองค์รวมในสมัยโบราณนั้น ก็มี

จุดอ่อนมีความบกพร่องเยอะแยะไป บางทีก็เป็นองค์รวมแบบพวๆๆ คลุมเครือ คือมองทุกด้านจริง แต่ว่าแต่ละด้านก็ไม่ชัดสักอย่าง บางทีก็มองคลุมไปเลย หรือไม่ก็มีความเชื่อถือที่ไม่เข้าเรื่องปนอยู่ ซึ่งอาจจะให้กลมกลืนกับยุคสมัยนั้นๆ แต่คงใช้ไม่ได้กับปัจจุบัน เพราะฉะนั้นมันก็มีข้อบกพร่องเหมือนกัน

ว่าที่จริง เราควรถือเอาประโยชน์จากความเจริญก้าวหน้ามาใช้ด้วย เพราะความเจริญก้าวหน้าแบบปัจจุบันที่หนักไปทางแยกส่วนเป็นเฉพาะด้านนี้ ก็มีผลดีในทางที่ทำให้เกิดความชัดเจน มองเห็นอะไรต่ออะไรเจาะลึกลงไป ละเอียดลงไป แต่ข้อบกพร่องของมันก็คือการลืมหืมตัว พอไปเจาะลึกแต่ละอย่างจนชำนาญพิเศษในด้านของตนแล้ว ก็เลยตัดขาดแยกตัวจากส่วนอื่นๆ ไม่มาเชื่อมโยงประสานกัน

ถ้าว่าถึงการแยกส่วน ก็เข้ากับหลักพระพุทธศาสนาเหมือนกัน พระพุทธศาสนาก็สอนให้เป็นนักวิเคราะห์ เป็นศาสนาที่เน้นการแยกแยะ แต่พร้อมกันนั้นก็ยังมีอีกด้านหนึ่ง คือว่า นอกจากมีการแยกแยะหรือวิเคราะห์แล้ว ก็มีด้านที่เรียกว่า สงเคราะห์ คือการรวม หรือการโยงเข้ามาหากันด้วย เพราะจุดมุ่งหมายเดิมที่เราแยกนั้น ก็เพื่อให้เห็นชัดเจน แล้วจะได้โยงกับจุดอื่นด้านอื่นได้สะดวก

เพราะฉะนั้น การแยกที่จะเกิดผลดีก็คือ การแยกเพื่อให้การโยงนั้นชัดเจนได้ผลดียิ่งขึ้น เพราะฉะนั้น แยกแล้วต้องโยง พวกเดิมนั้นได้แต่โยงโดยไม่แยก ส่วนพวกใหม่ก็แยกโดยไม่โยง ด้วยเหตุนั้นจึงอย่าดูถูกกันเลย ควรจะถือเอาประโยชน์จากทั้งสองอย่าง รวมความว่า ตามหลักพระพุทธศาสนา แยกแล้วต้องโยง

ทัศนะแบบชำนาญพิเศษ หรือแยกส่วนนี้ เป็นทัศนะที่มองชีวิตเป็นเครื่องจักรเครื่องยนต์ ซึ่งไปไกลจนกระทั่งว่าแพทย์มีความชำนาญในการรักษาอวัยวะแต่ละอย่าง เหมือนดังแก้ไขชิ้นส่วนของเครื่องยนต์แต่ละชิ้น จนชักจะลืมความเป็นคนไปทุกที ในการทำเวชปฏิบัติ จึงไม่ค่อยเอาใจใส่ต่อชีวิต มุ่งเอาแต่จะบำบัดโรคอย่างที่กำลังมาแล้ว

อันนี้เป็นปัญหาเกี่ยวกับแนวความคิดเลยทีเดียว เป็นปัญหาที่อาจารย์หมอประเวศได้กล่าวไว้ข้างต้น คือว่า ปัจจุบันนี้ปัญหาสำคัญทางการแพทย์ ที่ถึงขั้นรากฐานก็คือปัญหาเกี่ยวกับแนวความคิด จากแนวความคิดที่ผิดพลาดก็จะนำไปสู่การปฏิบัติที่ผิดพลาด เพราะฉะนั้น เราจะต้องเข้าถึงปัญหาพื้นฐาน คือ ปัญหาเกี่ยวกับแนวความคิด ซึ่งวันนี้อาตมภาพจะไม่พูดมาก อาจารย์หมอประเวศก็ได้พูดแล้วข้างต้น แต่ให้รู้ว่าอันนี้เป็นปัญหาด้านหนึ่งของการแพทย์

ในยุคสมัยที่เป็นมาถึงบัดนี้ ที่เรียกว่าเป็นยุคของความเจริญแบบอุตสาหกรรมนั้น ผู้เชี่ยวชาญหรือผู้ชำนาญพิเศษเฉพาะด้านเป็นผู้มีบทบาทสำคัญที่สุดในการสร้างสรรค์ความเจริญแบบนั้น และเป็นผู้ที่แก้ไขปัญหา ทำงานได้ผลสำเร็จดีที่สุด จึงเป็นผู้ที่ได้รับความเชื่อถือนิยมยกย่องอย่างสูงเป็นพิเศษ มีฐานะสูงเด่นเป็นผู้นำแห่งยุคสมัย

แต่ในระยะเวลาที่สังคมกำลังเปลี่ยนไป และความตระหนักรู้ใหม่ๆ เกิดขึ้นนี้ ก็มีความเป็นไปได้เกิดขึ้นใหม่ ที่น่าพิจารณา กล่าวคือ ในเมื่อความบกพร่องของระบบวิธีแบบชำนาญพิเศษเฉพาะด้าน

หรือการปฏิบัติแบบแยกส่วนนี้ปรากฏขึ้นแล้ว ความต้องการความสมบูรณก็จะต้องเรียกร้องให้มีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขปรับปรุง ประจวบกับแนวทางความเจริญแบบใหม่ของยุคสมัย ที่เรียกว่ายุคข่าวสารข้อมูลก็มาถึง ซึ่งทำให้มีการเน้นในการประสานความรู้ตามแนวความคิดแบบองค์รวม พร้อมกันนั้นความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ก็ทำให้มีเครื่องอุปกรณ์ที่ตรวจค้นให้ข้อมูลที่จำเพาะชัดเจนและทำการรักษาได้แม่นยำแน่นอน ซึ่งทำให้ความสามารถและความสำคัญของแพทย์ ย้ายมาอยู่ที่ความชำนาญในการใช้เทคโนโลยีเหล่านั้นเสียหลายส่วน

ในสภาพเช่นนั้น ถ้าแพทย์ยังเพลिनอยู่กับระบบความชำนาญพิเศษ ไม่ขยับตัว ก็อาจจะเกิดมีบุคคลทำงานประเภทใหม่ขึ้นมาทำหน้าที่เชื่อมโยงประสานข้อมูล และประสานปฏิบัติการในการแก้ปัญหาโดยสอดคล้องกับข้อมูลนั้น และบุคคลประเภทนี้จะกลายเป็นบุคคลสำคัญมีฐานะเด่นของยุคสมัย โดยที่ผู้เชี่ยวชาญชำนาญพิเศษทั้งหลายอาจจะกลายเป็นเพียงผู้รับสนองงานของนักประสานข้อมูล และนักประสานปฏิบัติการบนฐานแห่งข้อมูลนั้นไปได้

การแพทย์แผนใหม่ ก่อปัญหา หรือถูกกล่าวหา

ข. ชาวบ้านพึ่งตนไม่ได้ หมอก็ไม่ยอมให้พึ่ง

ปัญหาอีกด้านหนึ่งของการแพทย์ก็คือ การมีแนวโน้มที่จะทำให้คนพึ่งตนเองไม่ได้ ตามหลักของชีวิตที่ควรจะเป็นนั้น ชีวิตทั้งหลายควรจะมีความสามารถในการพึ่งตนเอง และได้รับการพัฒนาให้พึ่งตนเองได้มากยิ่งขึ้นๆ แม้จะมีองค์ประกอบอื่นภายนอกมาช่วย

ก็ช่วยเหลือเพื่อให้เขาสามารถพึ่งตนเอง แต่การแพทย์แผนปัจจุบันที่เป็นมานี้ มีแนวโน้มไปในทางที่ทำให้คนยิ่งพึ่งตัวเองไม่ได้มากยิ่งขึ้นๆ ต้องพึ่งคนอื่นมากขึ้น พึ่งปัจจัยภายนอกยิ่งขึ้น เริ่มตั้งแต่พอเกิดความเจ็บไข้ขึ้นมาก็รู้สึกว่าเป็นเรื่องของหมอ ตัวเราไม่เกี่ยว

สมัยหนึ่งถึงกับมีการห้ามไว้ว่า ถ้ามีการเจ็บไข้ขึ้นมา อย่าดูแลรักษาตนเอง จะต้องรีบไปรักษาหมอก่อน อันนี้ที่จริงก็เป็นเรื่องของความหวังดี เพราะถ้ารักษาตัวเองไม่เป็น รักษาผิดๆ ถูกๆ ก็จะทำให้เกิดปัญหา อาจจะทำให้โรคกำเริบ หรือเป็นโรคร้ายแรงยิ่งขึ้น เฉพาะอย่างยิ่ง มักหมายถึงการไปซื้อหายาสมัยใหม่มารักษาตัวเอง ซึ่งมักไปซื้อที่ร้านขายยาโดยให้คนขายยาแนะนำหรือบอกยาที่จะซื้อมาใช้ อย่างที่เรียกกันว่าไปหาหมอดี

ในกรณีอย่างนี้ ที่ว่ารักษาตัวเองนั้น ไม่ใช่การรู้จักพึ่งตนเองเลย แต่เป็นการไปพึ่งหมอดี และพึ่งยาฝรั่งโดยไม่มีความรู้ และไม่ได้ศึกษา ซึ่งร้ายยิ่งกว่าการพึ่งหมอดีที่ถูกต้องตามแบบแผนด้วยซ้ำ เป็นเพียงปัญหาของการพึ่งผู้อื่นด้วยกันทั้งสองอย่าง ซึ่งต่างกันในแง่ว่าพึ่งผู้อื่นอย่างไรจะร้ายกว่ากัน ไม่ใช่เรื่องของการพึ่งตนเอง หรือรู้จักรักษาตัวเองเลย และย่อมเห็นได้ชัดเจนอย่างน้อยตามที่ควรจะเป็นว่า พึ่งหมอดหลวง ดีกว่าพึ่งหมอดี^๑

สาระสำคัญของการปฏิบัติอย่างนี้ที่เรียกว่าเป็นการพึ่งพาผู้อื่น ก็คือ มันทำให้คนพึ่งตัวเองไม่ได้ ไม่รู้จักคิด ไม่รู้จักพิจารณาใช้ปัญญา โดยที่เข้าไปฝากชะตา ฝากสุขภาพของตัวเองไว้กับคนอื่น ไว้กับปัจจัยภายนอก พอเจ็บไข้ขึ้นก็นึกว่าตัวเองไม่เกี่ยวแล้ว จะต้องยกไปให้หมอทุกอย่างทำเดี๋ยวนะ

การรู้จักฟังก่อนเอง ในเรื่องนี้ หมายถึงการรู้จักรักษาสุขภาพของตนเอง และรู้จักรับผิดชอบต่อตนเองในเรื่องสุขภาพ การปฏิบัติด้วยการใช้ความคิดพิจารณา รวมทั้งการรู้จักปรึกษาหารือกับแพทย์ด้วย คือไม่ใช่ปล่อยปละละเลยตนเอง ยกปัญหาให้เป็นเรื่องของแพทย์ไปหมด

นอกจากด้านตัวคนด้วยกันแล้ว ก็คอยแต่พึ่งยาและการฉีดยา เวลาเป็นอะไรๆ ขึ้นมาก็ต้องเรียกหาหมอ มองแต่เรื่องการที่จะฉีดยา ซึ่งเป็นเรื่องของการปฏิบัติจากภายนอกเข้ามาทั้งนั้น คิดว่าจะต้องแก้กันที่ภายนอก แทนที่จะหาวิธีการรักษาหรือแก้ปัญหาที่ภายในตัวเอง เช่นด้วยการปฏิบัติตัวให้ถูกต้องในเรื่องสุขภาพ เป็นต้น

ยิ่งในปัจจุบันนี้ เทคโนโลยีเจริญขึ้น ก็มีปัญหาก็อย่างหนึ่ง คือ การที่ต้องพึ่งพาอาศัย ต้องขึ้นต่อเทคโนโลยีมากขึ้น ซึ่งไม่เฉพาะคนไข้เท่านั้น ตัวแพทย์เองก็ขึ้นต่อเทคโนโลยีมากขึ้น แล้วก็พาคนไข้ขึ้นต่อเทคโนโลยีมากขึ้นตามไปด้วย จนกระทั่งเวลานี้มีแนวโน้มว่าต่อไปมีอะไร แพทย์ก็วินิจฉัยเองไม่ได้แล้ว ต้องส่งเข้าเครื่องอย่างเดียว

ความจริงนั้น ความเจริญทางเทคโนโลยีก็เป็นประโยชน์มากอย่างที่พูดแล้วว่า ทำให้เกิดความแม่นยำชัดเจน จึงเป็นสิ่งสำคัญ และมีความจำเป็นอยู่เหมือนกัน แต่ความสมดุลหรือความพอดีอยู่ที่ไหน อันนี้เป็นเรื่องที่จะต้องพิจารณาให้มาก ว่าแค่นี้จึงจะพอเหมาะ ไม่ใช่ว่าพอมีเทคโนโลยีแล้ว คนก็พึ่งตัวเองไม่ได้เลย ต้องฝากชีวิตไว้กับเทคโนโลยี เทคโนโลยีไม่มีก็อับจน รักษากันไม่ได้ หรือยิ่งเทคโนโลยีก้าวหน้า ตัวคนเองยิ่งเสื่อมสมรรถภาพ

อีกอย่างหนึ่ง เทคโนโลยีก็ความมากับเรื่องเงินๆ ทองๆ คือ เป็นของที่แพง ยิ่งปัจจุบันนี้คนไทยทำเองแทบไม่ได้เลย มีแต่ต้องพึ่งพาอาศัยต่างประเทศ แล้วในแง่ของเศรษฐกิจ เราก็ต้องใช้เงินทองมาก การแพทย์ปัจจุบันทำให้มีการสิ้นเปลืองมาก อะไรๆ ก็เป็นเรื่องของเงินไปหมด

อันนี้ก็เป็นปัญหาของการแพทย์ ที่จะต้องมาพิจารณาว่า การที่จะทำให้คนพึ่งตนเองทางการแพทย์ได้นี้ มีขอบเขตแค่ไหน เพียงไร แพทย์ควรจะเกื้อกูลได้แค่ไหน การใช้เทคโนโลยีควรจะเป็นในรูปแบบใดแค่ไหนเพียงใด โดยเฉพาะในแง่ที่จะไม่ให้คนสูญเสียคุณสมบัติของการมีชีวิตที่ดี ที่รู้จักพึ่งตนเอง คือ การรู้จักรับผิดชอบตนเอง การรู้จักแก้ปัญหาโดยใช้วิธีการแห่งปัญญา การมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา และการพัฒนาศักยภาพของตนยิ่งขึ้นไป

ปัญหาอีกอย่างหนึ่ง ก็คือ เรื่องของ *วัฒนธรรม* เฉพาะในประเทศไทยเรา การแพทย์เป็นวิชาการที่มาจากระบบวัฒนธรรมตะวันตก ที่มีความหมายเป็นวัฒนธรรมแบบธุรกิจด้วย เมื่อวัฒนธรรมธุรกิจเข้ามาในเมืองไทย ก็มาเผชิญกับวัฒนธรรมแบบ “น้ำใจ”

ในเมืองไทยเรา เราถือการแพทย์ มีการรักษาโรคกันมาแต่โบราณ เพราะคนเรานี้ก็คู่กับโรค เมื่อมีโรคภัยไข้เจ็บมากก็ต้องมีการรักษาพยาบาล ดังนั้น การแพทย์ในเมืองไทยเราก็มีเหมือนกัน

ที่นี้ การแพทย์ของเรานั้นเป็นเรื่องของคุณค่าทางจิตใจมาก แพทย์หรือหมอเป็นบุคคลที่คนเคารพนับถือ ได้รับยกย่องถึงขั้นที่ว่า เป็นบุคคลที่ควรบูชาทีเดียว อยู่ในระดับสูง พระ ครู แพทย์ สามอย่างนี้สังคมไทยให้ความเคารพยกย่องมาก เมื่อมีความเคารพบูชา ก็

ต้องมึน้ำใจต่อกัน คนไข้ก็มีความกตัญญูทเวที่ต่อหมอ หมอก็มีน้ำใจ มีความเมตตากรุณาต่อคนไข้ ต้องพยายามรักษาให้ได้ผลดี

ที่นี้ พอวัฒนธรรมธุรกิจเข้ามา ก็เกิดปัญหาว่าวัฒนธรรมสองอย่างนี้ขัดแย้งกัน

ถ้าแพทย์คนไหนคำนึงถึงวัฒนธรรมทั้งสองอย่างนี้ โดยที่ตัวเองอยู่ในระบบที่มีวัฒนธรรมแบบธุรกิจเข้ามา แต่มีความเอาใจใส่ต่อวัฒนธรรมน้ำใจมาก ก็อาจจะเกิดความขัดแย้งขึ้นในใจของตัวเอง ในการที่จะหาเงินหาทองเป็นต้น

แต่แพทย์ที่ไม่เอาใจใส่ไม่คำนึงถึงวัฒนธรรมเลย ก็อาจจะแสวงหาประโยชน์จากวัฒนธรรมได้ โดยที่ว่าตัวเองจะกลายเป็นผู้ได้เปรียบ ได้ประโยชน์จากวัฒนธรรมทั้งสองอย่าง คือ

วัฒนธรรมน้ำใจ ก็ได้ประโยชน์ในแง่ที่ว่า คนไข้จะเคารพนับถือบูชาหมอ และจะไม่มีการเรียกร้องจากหมอมามาก จะไม่มีการมาคอยตรวจสอบพฤติกรรมของแพทย์ จะไม่มีการกล่าวหาหรือฟ้องเรียกค่าเสียหาย แพทย์ในเมืองไทยจึงไม่ต้องเสี่ยงกับการถูกฟ้องร้อง

แต่ในเวลาเดียวกันก็สามารถเอาระบบ**วัฒนธรรมธุรกิจ** เข้ามาใช้เต็มที สามารถที่จะหาเงินหาทองได้อย่างดี โดยไม่ต้องเสี่ยงกับการที่จะถูกฟ้องเรียกค่าเสียหาย

สภาพอย่างนี้ นับว่าตรงข้ามกับในสังคมตะวันตกเอง ที่มีวัฒนธรรมธุรกิจนั้น ซึ่งถือว่าการแพทย์เป็นการบริการที่มีการแลกเปลี่ยนกัน ก็เหมือนกับการซื้อขายสินค้าหรือบริการ ซึ่งเป็นเงินเป็นทอง แต่ในเวลาเดียวกันทุกคนก็ต้องคอยรักษาสติของตนเอง คนไข้ก็คอยดูว่าแพทย์จะล้วงล้าละเมิดสิทธิของตัวเองไหม จะรักษา

ถูกต้องตามหลักวิชาดีไหม ถ้าแพทย์ทำอะไรพลาดพลั้ง คนไข้ก็คอย
จ้องเพื่อจะฟ้องเรียกค่าเสียหาย ทำให้แพทย์ต้องปฏิบัติตามการด้วย
ความระมัดระวังตัวเต็มที่ ก็ได้ผลดีไปแบบหนึ่ง แต่เป็นชีวิตที่แห้ง
แล้ง ขาดคุณค่าทางจิตใจ ไม่มีสายสัมพันธ์ที่เชื่อมประสานชีวิต แต่
มีความเครียดสูง เพราะฉะนั้น ในวัฒนธรรมธุรกิจนั้น ชีวิตมนุษย์ก็
จะมีสภาพเป็นอีกอย่างหนึ่ง

ในสังคมไทยเรากำลังมีการเผชิญระหว่างวัฒนธรรมสอง
อย่างนี้ จึงมีการขัดแย้งทางวัฒนธรรมเกิดขึ้น ซึ่งก็เป็นปัญหาชนิด
หนึ่งเหมือนกัน นี่ก็เป็นปัญหาในวงการแพทย์

เป็นอันว่า ในแง่หนึ่งก็เป็นเรื่องที่ทำให้เกิดผลประโยชน์แก่
แพทย์โดยทั่วไป และปัจจุบันนี้การแพทย์ของไทยเราก็มีความโน้ม
เอียงไปในทางที่จะเป็นวัฒนธรรมธุรกิจมากขึ้น และมีปัญหาเกี่ยว
กับจริยธรรมมากขึ้น สังคมของเรายังไม่มีการปรับตัวหรือพร้อมที่จะ
ปรับตัวต่างๆ จึงทำให้เกิดปัญหาการขัดแย้งในทางจริยธรรม

ปัจจุบันนี้มีการพูดกันมากขึ้นเกี่ยวกับเรื่องจริยธรรมของ
แพทย์ ซึ่งเป็นปัญหาดังที่กล่าวมา ที่นี้อย่างที่ว่าแล้ว ปัญหานี้ก็ไป
สัมพันธ์กับเรื่องธุรกิจ เกี่ยวกับเรื่องการเงินการทอง

วิธีการรักษาแบบปัจจุบันนี้ ใช้เงินใช้ทองมาก ไม่เฉพาะแต่
ในเมืองไทยเท่านั้น ในประเทศตะวันตกยิ่งเป็นมาก่อน จนกระทั่ง
เป็นเหตุให้ในสังคมตะวันตกมีคนจำนวนมากขึ้น ที่หันมาคิดหาทาง
ทำตนให้เป็นอิสระจากสถาบันการแพทย์ ซึ่งการรักษาตัวเองนี่ก็เป็น
วิธีการอย่างหนึ่ง เพราะฉะนั้น การรักษาโรคดูแลสุขภาพตัวเองที่เรียก
ว่า self-care จึงกำลังเป็นที่กล่าวขวัญกันมากในสังคมตะวันตก

เข้าใจกันว่า ในสังคมไทยก็คงจะพิจารณาเรื่องนี้กันไม่ช้า ในวงการแพทย์เราเอง อย่างในการประชุมครั้งนี้ก็ถือว่า เป็นการตื่นตัวในเรื่องนี้ด้วย

ที่ว่ามานี้ก็เป็นตัวอย่างปัญหาต่างๆ ในวงการแพทย์ ที่จะต้องเอามาคิดมาพิจารณากัน ถ้าเป็นการบกพร่องจริง ๆ เป็นปัญหาจริงๆ ก็ต้องหาทางแก้ไข แต่โดยความมุ่งหมายก็คือว่า จะทำอย่างไรให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชน ให้เกิดผลดีต่อสุขภาพของประชาชน และต่อสังคมนี้โดยทั่วไป

ฐานะของแพทย์ และความรับผิดชอบเชิงจริยธรรม

ที่นี้ก็จะหันมาพูดถึง “การแพทย์แนวพุทธ” บ้าง จากจุดของปัญหาเหล่านี้ เราก็หาทางแก้ไข อย่างที่บอกข้างต้นแล้วว่า แง่ที่พระพุทธศาสนาจะเกี่ยวข้องกับการแพทย์นี้ มองได้สองด้าน ด้านที่หนึ่งคือ เรื่องหลักการ เรื่องสาระหรือเนื้อหาในทางวิชาการ ว่าสอดคล้องกับความเป็นจริงไหม เช่น เป็นไปตามกฎธรรมชาติไหม เป็นเรื่องของสัจธรรม ด้านที่สอง เป็นเรื่องของเวชปฏิบัติว่า เวชปฏิบัติที่ทำกันอยู่นี้ เกื้อกูลแก่ชีวิตและสังคมจริง เหมาะสมและให้ความเป็นธรรมแค่ไหนเพียงไร ซึ่งเป็นเรื่องของจริยธรรม

ตามความเป็นจริงนั้น ควรจะพูดถึงในแง่สัจธรรมก่อน เพราะว่าสัจธรรมนั้นเป็นสาระ เป็นฐานและเป็นเนื้อแท้ของเรื่อง แต่เพื่อความสะดวก จะขอมองในแง่จริยธรรมก่อน และจะมองจากวงแคบออกไป โดยจับที่การแพทย์ในสภาพปัจจุบันและเน้นปัญหาของสังคมไทย เพื่อให้สัมพันธ์กับปัญหาที่พูดไปแล้ว

ด้านที่หนึ่ง ความรับผิดชอบเชิงจริยธรรม โดยสัมพันธ์กับสภาพของสังคมไทย เรื่องจริยธรรมที่ควรจะต้องพูดถึงก็คือ คนที่มาเป็นแพทย์ หรือคนที่มาเรียนเป็นแพทย์ในสังคมไทยเรา มีปัญหาในทางการศึกษาร่วมกันกับผู้เรียนวิชาการอื่นๆ ทัวไป ตามสภาพของค่านิยมในสังคมไทย กล่าวคือ ค่านิยมของสังคมไทยในปัจจุบันนี้เกี่ยวกับการศึกษาทั่วไป เป็นค่านิยมที่ไม่เอื้อต่อจริยธรรม ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของวิชาแพทย์ วิชาวิศวกรรม สถาปัตยกรรม หรือวิชาอะไรก็ตาม คนที่จะมาเรียนหนังสือหรือวิชาเหล่านั้น ล้วนแต่มีค่านิยมที่จะใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือ สำหรับเลื่อนสถานะในสังคม และเพื่อเข้าถึงโอกาสที่ดีที่สุดในการหารายได้ ซึ่งไม่ใช่เป็นตัวความหมายที่แท้จริงของการศึกษา

อันนี้เป็นจุดสำคัญที่จะทำให้มองเห็นปัญหา กล่าวคือ ผู้เรียนหรือผู้ที่เข้ามาสู่วงการแพทย์ มีความมุ่งหมายเดิมเพียงเพื่อจะมาเอาวิชาการแพทย์และอาชีพแพทย์เป็นเครื่องสนองวัตถุประสงค์ส่วนตัวว่า จะเป็นบันไดไต่ไปสู่ความมีสถานะสูงทางสังคม และเป็นโอกาสที่ดีอย่างยิ่ง หรือดีที่สุด ในการแสวงหารายได้ เมื่อเป็นอย่างนี้ เด็กนักเรียนทั้งหลายก็มุ่งจะมาเรียนแพทย์ หรือพ่อแม่ก็จะสนับสนุนเด็กให้มาเรียนแพทย์ โดยจับเอาเป็นทางเลือกอันดับหนึ่ง

เมื่อคนทั้งหลายมุ่งมาเรียนแพทย์ การศึกษาแพทย์ก็สามารถที่จะคัดคนได้ดีที่สุด คัดคนที่เรียกว่าหัวกะทิ ที่สมองดีที่สุด เข้าไว้ในวงการแพทย์ ฉะนั้น คนในวงการแพทย์จึงเรียกว่าได้คนชั้นนำของประเทศ คือเป็นคนที่มีสมองดี มีสติปัญญาสูง

ในสภาพอย่างนี้ ถ้ามองในแง่จริยธรรม ก็ต้องถือว่าคนที่มา

เป็นแพทย์นี้ควรจะมีความรับผิดชอบมากที่สุดในการที่จะให้หรือเอื้ออำนวยแก่สังคม เพราะเหตุผล ๒ ประการ

ประการที่หนึ่ง อย่างที่กล่าวมาแล้ว คือ วงการแพทย์เป็นแหล่งที่คัดได้คนหัวกะทิของสังคมมา เมื่อคนที่มาเป็นแพทย์เป็นคนที่มีสติปัญญา มีความสามารถมาก ถ้าพิจารณาตามหลักที่ว่า คนที่มีมากก็ควรจะให้มาก เรามีสติปัญญา มาก มีความสามารถมาก เราก็ควรจะให้แก่สังคมนี้ได้มาก เมื่อเป็นคนเก่งมากก็ควรจะช่วยสังคมให้มาก นี่เป็นสำนึกประการที่หนึ่ง ในทางจริยธรรม

อีกประการหนึ่ง ก็คือ รัฐหรือสังคมนี้ได้ลงทุนในการผลิตแพทย์นี้สูงมาก ใช้เงินทองมากเหลือเกิน มองในแง่หนึ่งก็เหมือนกับว่า แพทย์เป็นผู้ที่ได้จากสังคมนี้มากหรือมากที่สุด เมื่อเราได้จากสังคมมากที่สุดเราก็ควรจะให้แก่สังคมให้มากที่สุด เช่นเดียวกัน นี่เป็นการมองในแง่ความรับผิดชอบ

ที่นี้ ถ้ามองในแง่เวชปฏิบัติแบบธุรกิจ วิชาชีพแพทย์ก็เป็นทางที่มีรายได้มาก ดังนั้น โดยสำนึกทางจริยธรรม เมื่อเราเอามาจากสังคมมาก เราก็ควรจะพยายามให้แก่สังคมให้มากด้วย หมายความว่า เอาจากสังคมไปพลาง ก็ให้แก่สังคมไปพลางด้วยเช่นเดียวกัน เพื่อว่าการเอากับการให้จะได้เป็นไปอย่างสมดุล นี่เป็นแง่คิดด้านที่หนึ่ง

ต่อไป **ด้านที่สอง** ความรับผิดชอบโดยฐานะของแพทย์ ผู้ที่สำเร็จการศึกษาแพทย์ หรือบัณฑิตแพทย์นี้ ถ้าวิเคราะห์ออกไปแล้ว จะเห็นว่ามีฐานะ ๒ อย่าง คือ

๑) เป็นแพทย์

๒) เป็นบัณฑิต

ดังนั้น การเป็นบัณฑิตแพทย์ก็จึงมีความรับผิดชอบต่อเพื่อนมนุษย์และต่อสังคม ๒ แบบ ตามฐานะทั่วไป ๒ อย่างนั้น คือ

อย่างทีหนึ่ง มีความรับผิดชอบต่อในฐานะที่เป็นแพทย์ ในฐานะที่เป็นผู้เยียวยาบำบัดโรค รักษาคนไข้ ทำคนให้มีสุขภาพดี ทั้งสุขภาพของบุคคลและสุขภาพของสังคม

ในฐานะที่เป็นแพทย์นั้น ก็มีความหมายแยกออกไปอีกเป็น ๒ อย่าง คือแพทย์ในแง่ที่ทำหน้าที่แพทย์ ก็เป็นผู้ช่วยชีวิต ช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ให้พ้นจากโรคร้ายไข้เจ็บ ทำให้เขามีสุขภาพดี แยกให้ชัดเป็น แก้วไขบำบัดโรค กับ ทำให้คนมีสุขภาพดี

ข้อนี้เป็นความมุ่งหมายแท้ของตัวงาน คือเป็นความหมายตามเนื้อหาสาระของงาน ตรงตามความมุ่งหมายของการทำหน้าที่เฉพาะของตน ซึ่งจะต้องช่วยคนให้ปราศจากโรคและให้มีสุขภาพดี เรียกได้ว่าเป็นคุณค่า หรือเป็นความหมายแท้ของงาน

แต่ความหมายอีกอย่างหนึ่งในฐานะที่เป็นแพทย์ ก็คือ ในแง่ที่ประกอบอาชีพแพทย์ ซึ่งต้องใช้วิชาแพทย์นี้ ในการทำมาหากินเลี้ยงดูชีวิตของตนเอง และครอบครัว นี่เป็นประการที่สอง

รวมความว่า การเป็นแพทย์นี้ ในตัวของมันเองก็แบ่งความหมายเป็น ๒ อย่าง คือ การช่วยคนให้พ้นจากโรคและช่วยให้มีสุขภาพดี และพร้อมกันนั้นก็เป็นเครื่องมือเลี้ยงชีพ หรือเป็นเครื่องประกอบอาชีพเลี้ยงชีวิต

การใช้วิชาแพทย์เป็นอาชีพ หรือเป็นเครื่องมือหาเลี้ยงชีพนั้น เป็นความมุ่งหมายที่พ่วงมาตามระบบของสังคม คือระบบสังคมที่เป็นอยู่ ถ้าว่ คนเราจะต้องมีอาชีพของตนเอง และรู้จักรับผิดชอบ

ตัวเองในการทำมาหากิน ดังนั้น เมื่อเรียนแพทย์ไปทำงานแพทย์ การทำงานแพทย์ก็เป็นเครื่องอาศัยเลี้ยงชีพไปด้วย การประกอบอาชีพด้วยวิชาแพทย์ก็จึงเป็นคุณค่าและความหมายของการเป็นแพทย์ไปด้วย

อย่างไรก็ตาม การที่แพทย์เอาวิชามาเป็นเครื่องมือหาเลี้ยงชีพนี้ ก็จะทำให้จุดเน้นของการแพทย์นั้นมาอยู่ที่ส่วนของการบำบัดโรค เพราะการดูแลหรือช่วยเหลือคนให้มีสุขภาพดี รวมทั้งการป้องกันโรคนั้น เป็นเรื่องที่ไม่ชัดเจน เป็นส่วนที่ไม่ค่อยเกิดความจำเป็น หรือไม่ค่อยมีแรงบีบคั้นที่จะทำให้ต้องจ่ายเงินจ่ายทอง ส่วนการบำบัดโรค หรือเรื่องของการเจ็บไข้ได้ป่วย มีโรคภัยไข้เจ็บที่จะต้องรักษานี้เป็นส่วนที่ชัดเจน เป็นสิ่งที่บีบคั้นชีวิต ทำให้เกิดความจำเป็นที่จะต้องรักษาปัจจุบันทันด่วน ก็ทำให้จำเป็นต้องไปหาแพทย์และมีการเรียกร้อยเงินทองได้ง่าย และสามารถตีราคาได้สูง

เพราะฉะนั้น การแพทย์ในแง่อาชีพจึงโยงไปสู่การเน้นความหมายของการทำหน้าที่ ในแง่ของการแก้ไขบำบัดโรค ส่วนความหมายในแง่ของการดูแลสุขภาพและป้องกันโรค ก็เลยเบาบางลงไปไม่ค่อยปรากฏ

ถ้ามองในแง่จริยธรรม แพทย์จะต้องคำนึงถึงความหมายที่หนึ่งในแง่คุณค่าแท้ของความ เป็นแพทย์ โดยถือว่าวิชาการศึกษาหรือการทำหน้าที่แพทย์ ก็คือการเยียวยาบำบัดโรค และดูแลรักษาคนให้มีสุขภาพดี อันนี้เป็นคุณค่าที่แท้จริง และเป็นความหมายที่แท้จริง ส่วนการถือว่าวิชาแพทย์เป็นเครื่องประกอบอาชีพ เป็นความหมายที่ฟุ้งตามมา

อย่างไรก็ตาม ก็ต้องยอมรับความจริงตามวิสัยของปุถุชน โดยถือว่าจำเป็นจะต้องทำไปทั้ง ๒ อย่าง แต่ข้อสำคัญถ้าหากว่าลิ้มความหมายประการแรกเสียแล้ว ความหมายประการที่ ๒ ก็จะได้เด่นขึ้นมา แล้วก็อาจจะทำให้เกิดการเบียดเบียน เกิดความเบี่ยงเบนไปจากจริยธรรม

ข้อต่อไป ความรับผิดชอบในฐานะที่ ๒ ก็คือในฐานะที่เป็นบัณฑิต ซึ่งถือว่า แพทย์เป็นบุคคลที่มีสติปัญญา มีความพร้อมมาก ในการที่จะรับผิดชอบสังคมนี้ ในการที่จะแก้ไขปัญหามีอยู่ อย่างที่บางท่านบอกว่า สังคมไทยนี้มีปัญหาเด่น ทั้งในเรื่องความโง่ ความจน และความเจ็บ

แพทย์ในฐานะที่เป็นบัณฑิตนี้ มีความรับผิดชอบ ในความหมายที่ขยายกว้างออกไปนอกจากเรื่องของการบำบัดรักษาโรคแล้ว ในขอบเขตที่ตนเป็นบัณฑิตก็ต้องออกไปช่วยสังคม เพื่อร่วมแก้ปัญหาในวงกว้างนี้ด้วย จะต้องรับผิดชอบในการช่วยสร้างสรรค์พัฒนาสังคม ทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมือง โดยเฉพาะในด้านวัฒนธรรม ที่กำลังหันมาเห็นความสำคัญกันใหม่อีก

อย่างที่อาจารย์หมอบระเวศได้กล่าวข้างต้นว่า ตอนนี้อาจารย์เข้าสู่โลกแห่งการพัฒนาวัฒนธรรม ตามที่องค์การสหประชาชาติได้ประกาศออกมาแล้วในตอนนี้อย่าว่า วัฒนธรรมเป็นแกนกลางของการพัฒนา แพทย์ก็ต้องมีความรับผิดชอบในทางวัฒนธรรมนี้ด้วย คือรับผิดชอบในการที่จะช่วยเหลือ และร่วมมือในการทำให้อาจารย์มีความหมายสำคัญขึ้นมา และเอามาช่วยแก้ไขปัญหของสังคมนี้ และความรับผิดชอบนี้ก็ยิ่งมีอย่างสูง ในเมื่อวงการ

แพทย์นี้เป็นแหล่งของบัณฑิตชั้นนำ เป็นแหล่งของผู้มีสติปัญญาสูง หรือเป็นที่ชุมนุมของคนหัวกะทิอย่างทีกล่าวแล้วข้างต้น

เป็นอันว่า ในฐานะที่เป็นบัณฑิต บัณฑิตแพทย์ต้องมีความรับผิดชอบต่อสังคมไทยนี้เป็นอย่างมาก จะต้องสำนึกว่านอกจากการรักษาคนให้มีสุขภาพดีโดยทั่วไปแล้ว กิจกรรมของตนเองมีความเกี่ยวข้องและมีผลกระทบต่อสังคมอย่างไร ในด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง ตลอดจนวัฒนธรรม ทั้งนี้จะต้องคำนึงทั้งในแง่ลบ และแง่บวก

แง่ลบ ก็คือจะต้องพิจารณาและสำรวจมระวังว่า พฤติกรรมของตนเองก็ดี เวชปฏิบัติที่ได้ดำเนินไปก็ดี มีผลกระทบต่อเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรมของประเทศอย่างไรบ้าง และในแง่บวก เราจะเอาเวชปฏิบัตินี้และแม้แต่ปฏิบัติการด้านอื่นๆ มาช่วยเสริมส่งอย่างไร ในการที่จะช่วยสังคมให้ดีขึ้น อันนี้เป็นเรื่องที่ขอกกล่าวโดยย่อ เพราะยังมีหัวข้อที่จะต้องพูดอีกหลายอย่าง

เรื่องต่อไป ก็คือ **ฐานะของคนไข้** เมื่อ kini เป็นฐานะของแพทย์ ฐานะของคนไข้เมื่อมองในสายตาของแพทย์ หรืออาจจะพูดว่า ท่าทีของแพทย์ที่มองคนไข้เป็นอย่างไร ถ้าจะแยกแยะออกไปก็จะได้ ฐานะอย่างน้อย ๓ อย่าง คือ

หนึ่ง อาจจะมีมองคนไข้ในฐานะที่เป็นมนุษย์ หรือเป็นคนที่มีชีวิตที่มีทั้งกายและใจ มีร่างกายที่เจ็บไข้ได้ป่วยได้มีจิตใจที่มีความรู้สึก รู้จักทุกข์ร้อน รู้จักครุ่นคิดกังวลห่วงใย รู้จักหวัง รู้จักหวาด หวั่นกลัวภัย และรู้จักมีความเบิกบานผ่องใสได้

สอง มองในฐานะเป็นอย่างเครื่องยนต์ ที่ประกอบไปด้วยชิ้นส่วนต่างๆ เสมือนเป็นสิ่งไร้ชีวิต อันนี้ตรงกับทีกล่าวมาแล้วว่า เป็นที่

มาสำคัญอย่างหนึ่งของปัญหาในวงการแพทย์ และมีแนวโน้มที่จะเป็นไปมาก เพราะสภาพชีวิตของคนยุคปัจจุบันทำให้เราชักจะลืมที่จะมองคนเป็นคน แต่มองคนเป็นเครื่องจักรรถยนต์ที่ประกอบไปด้วยชิ้นส่วน ซึ่งเราจะแก้ไขส่วนที่วิปริตซึ่งทำหน้าที่หรือทำงานผิดพลาดไป

สาม มองคนไข้อยู่ในฐานะที่เป็นลูกค้า หรือผู้รับบริการ หรือถ้าให้แรงก็อาจจะมองเป็นเหยื่อเลย

การที่แพทย์จะมีเวชปฏิบัติอย่างไรก็อยู่ที่ว่าแพทย์มองคนไข้ในฐานะไหน ใน ๓ อย่างนี้ การปฏิบัติจะเปลี่ยนแปลงปรับตัวไปตามการมอง

ถ้าแพทย์มองคนไข้เป็นมนุษย์ เป็นชีวิตที่มีกายและใจ ก็โน้มไปในทางที่จะปฏิบัติต่อคนไข้ด้วยน้ำใจด้วยมนุษยธรรม

ถ้ามองในฐานะที่เป็น เครื่องยนต์ ประกอบไปด้วยชิ้นส่วนคืออวัยวะต่างๆ ก็มีความโน้มเอียงที่จะกระทำเวชปฏิบัติไปอย่างไร้ความรู้สึกและไร้น้ำใจ สักแต่ว่าทำไปตามหน้าที่ของตนเองไม่เกี่ยวข้องกับคน ทำงานของตนเสร็จแล้วก็แล้วไป คนไข้จะเป็นอย่างไรจะรู้สึกอย่างไร ฉันไม่สนใจ

ถ้ามองในฐานะที่เป็นลูกค้า ก็จะปฏิบัติไปในทางของธุรกิจมุ่งไปในทางที่จะทำเงินให้ได้มากๆ อาจจะเลยเถิดไปถึงกับเป็นการเอาเปรียบคนไข้ จนทำให้เสียความเป็นธรรมก็ได้ มองอย่างไร ก็นำไปสู่การปฏิบัติแบบนั้น

อย่างไรก็ตาม การมองทั้ง ๓ อย่างนี้ ก็ยังเน้นการมองในแง่ความหมายที่แคบ คือ ไปมองในจุดของการบำบัดโรค แต่ที่จริงนั้น

ถ้ามองให้กว้างออกไปแล้ว การแพทย์นั้นไม่ใช่มีความหมายเฉพาะการบำบัดรักษาโรค แต่หมายถึงการทำให้คนมีสุขภาพดี มีความแข็งแรงด้วย

ถ้ามองในแง่นี้ แพทย์ก็จะไม่มองเฉพาะตัวคนไข้เท่านั้น แต่จะมองมนุษย์หรือคนในสังคมนี้ทั้งหมด ถ้าอยู่ในประเทศไทยก็มองคนไทยทั้งหมด คือมองเพื่อนมนุษย์ทุกคนด้วยความรู้สึกปรารถนาดี และคิดว่าจะทำอย่างไรให้ทุกคนในประเทศไทยหรือในสังคมไทยนี้หรือทั่วโลกนี้ แข็งแรง สุขภาพดี มีหน้าตาสดชื่น ยิ้มแย้มแจ่มใส อันนี้เป็นการมองที่กว้าง ไม่มองเฉพาะแต่คนป่วยไข้ที่มาหาตัวเราเท่านั้น จะมองตลอดถึงเพื่อนมนุษย์ เพื่อนร่วมสังคมทั้งหมด ด้วยใจหวังดีให้เขามีสุขภาพดี อันนี้ก็เป็นเรื่องในแง่มุมต่างๆ

ที่นี้อีกอย่างหนึ่ง ก็คือตัวงานแพทย์เอง งานแพทย์นี้มีความหมาย และมีฐานะเป็นอย่างไร ขอพูดสัก ๒ อย่าง

บางที่เราลืมไป มองดิ่งไปจนกระทั่งว่า งานแพทย์กลายเป็นเรื่องของความชำนาญพิเศษ แล้วก็ยกให้เป็นเรื่องของแพทย์ไปเลย อย่างที่พูดมาข้างต้น ที่นี้ถ้าเราหันมาสำรวจความหมายและฐานะของงานแพทย์อีกทีหนึ่ง เราอาจจะตั้งเป็นคำถามสำหรับทบทวนและตรวจสอบว่า

ข้อที่หนึ่ง งานแพทย์ในฐานะและความหมายที่เป็นการดูแลรักษาให้มีสุขภาพดีนั้น เป็นความรับผิดชอบของบุคคลทุกคนต่อตนเองและต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกันหรือไม่ คือ บุคคลทุกคนมีความรับผิดชอบที่จะดูแลรักษาตนเองให้มีสุขภาพดี และช่วยเหลือซึ่งกันและกันให้มีสุขภาพดี ไร้โรคภัยไข้หรือเปล่า อันนี้เป็นการมองงานแพทย์

ในฐานะที่เป็นงานรับผิดชอบของบุคคลทุกคน ต่อตนเอง และต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน

ข้อที่สอง งานแพทย์ในฐานะที่เป็นการดูแลรักษาให้มีสุขภาพดีไร้โรคร้ายนั้น เป็นกิจการของผู้ชำนาญพิเศษในเรื่องของการบำบัดโรค และส่งเสริมสุขภาพหรืออย่างไร

เท่าที่ผ่านมา สังคมได้มีความโน้มเอียงมานานแล้วที่จะมองในแง่ที่สอง ก็เลยตั้งเป็นปัญหาขึ้นมาให้หันกลับไปลองทบทวนดูอีก ที่ตั้งแต่ต้น ว่าควรจะมองในแง่ไหนกันแน่ นี่เป็นการมองงานแพทย์ทั้งหมด

ความจริงนั้น ถ้ามองแนวโน้มในปัจจุบัน เท่าที่ปรากฏออกมาดูเหมือนว่ากระแสกำลังจะไหลกลับ เพราะได้มีความเคลื่อนไหวในวงการแพทย์เองบ้าง จากผู้ที่วิจารณ์วงการแพทย์บ้างว่า จะต้องให้งานแพทย์เป็นความรับผิดชอบของบุคคลทุกคน ในการที่จะดูแลรักษาสุขภาพของตนเองและเป็นการรับผิดชอบต่อมนุษย์ ต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ที่จะช่วยกันให้มีสุขภาพดีไร้โรคร้าย

อย่างไรก็ตาม ก็น่าจะตั้งคำถามสะกิดใจไว้หน่อยว่า แนวโน้มนี้จะมีลักษณะเป็นการ**สุดโต่ง** อีกหรือไม่ เดี่ยวจะกลายเป็นว่าคราวหนึ่งก็ปล่อยไปเลย ยกให้เป็นเรื่องของหมออย่างเดียว จนตัวเองทำอะไรไม่ได้ พอมาอีกคราวหนึ่งก็จะทำเองหมด จนจะไม่ให้หมอบทำอะไร

ความจริงถ้ามองอย่างกลางๆ หมอหรือแพทย์ก็อยู่ในความหมายที่ว่าเป็นเพื่อนมนุษย์ที่ช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ด้วยกันนั่นเอง ก็อยู่ในความหมายที่หนึ่งนั่นแหละ ถ้าไม่แยกเด็ดขาดออกไปก็จะดู

กลมกลืนอยู่ในวงจรชีวิตของมนุษย์ คือ การดูแลรักษาสุขภาพของตน ก็เป็นความรับผิดชอบพื้นฐานของทุกคนต่อตนเอง ส่วนงานแพทย์ในฐานะที่เป็นผู้ชำนาญพิเศษเฉพาะเรื่อง ก็เป็นส่วนเสริม ที่ไม่แยกจากหมู่มนุษย์ออกไป

ทำอย่างไรจะให้เกิดความสมดุลกัน มาจัดกันให้เกิดความพอเหมาะพอดี เพราะเราก็ควรจะมีผู้เชี่ยวชาญพิเศษเหมือนกัน แต่เป็นผู้เชี่ยวชาญที่เข้าใจชีวิตคน และอยู่กับคน ไม่ใช่แบบแยกตัวโดดเดี่ยวออกไป ซึ่งเป็นการไม่สมควร และจะไม่ได้ผลจริงอย่างที่เข้ามาแล้ว

การแพทย์แนวพุทธอยู่ที่ไหน?

ปฏิบัติการเฉพาะที่ แต่ดูให้ดีทั้งระบบ

เชี่ยวชาญส่วนที่เจ็บไข้ แต่รักษาให้ครบทั้งคน

พอพูดมาถึงแ่งนี้แล้ว ก็เข้ามาสู่ขอบเขตของการแพทย์ในแง่สังขธรรมมากขึ้น ก็เลยจะขอเข้าสู่การแพทย์แนวพุทธเสียตอนนี้ เท่าที่พูดมานั้นยังไม่เข้า ยังเป็นเรื่องทั่ว ๆ ไป ซึ่งไปเน้นในแง่จริยธรรม และจริยธรรมที่พูดมานั้น ก็เป็นจริยธรรมในส่วนเฉพาะกิจ เฉพาะกาลสมัย เฉพาะเทศะ และมุ่งที่สภาพปัจจุบันของสังคมไทยเป็นสำคัญ ต่อไปนี้จะพูดถึงการแพทย์แนวพุทธ

ว่าที่จริง สังขธรรม กับจริยธรรม ไม่แยกต่างหากจากกัน มันอิงอาศัยซึ่งกันและกันอยู่ เพราะฉะนั้น ที่อาตมภาพว่าจะพูดในแง่สังขธรรม จึงไม่ใช่พูดถึงสังขธรรมล้วน ๆ แต่จะพูดในแง่ที่โยงกันไปโยงกันมา ทั้งสังขธรรมและจริยธรรม โดยยึดเอาสังขธรรมเป็นหลัก ที่นี้เมื่อพูดโดยเอาสังขธรรมกับจริยธรรมมาโยงเข้าด้วยกันแล้ว เราก็อาจจะใช้คำรวมว่า พูดในแง่ของพุทธธรรมนั่นเอง

เริ่มแรกอยากจะให้นึกถึงพระพุทธรูปเจ้าในแ่งที่เกี่ยวข้องกับ

การแพทย์ พระพุทธเจ้ามีพระนามมากมายหลายอย่าง ในบรรดาพระนามมากมายหลายอย่างนั้น พระนามที่สำคัญอย่างหนึ่งของพระพุทธเจ้า ก็คือ พระองค์ได้ชื่อว่าเป็น “หมอ”

มีคำในพระไตรปิฎกหลายแห่งที่เดียวที่เรียกพระพุทธเจ้าเป็นหมอ หรือเป็นแพทย์ คำหนึ่งคือคำว่า “ภิสักกะ” หรือ “ภิสักโก” “ภิสักโก” ก็คือหมอยา และคู่กับความเป็นหมอยานั้นก็คือ “สัลลกัตตะ” หรือ “สัลลกัตโต” ซึ่งหมายถึงหมอผ่าตัด

คำที่เรียกพระพุทธเจ้าเป็นหมอนั้น ตามปกติก็เป็นคำที่พูดคู่กันทั้ง ภิสักโก และสัลลกัตโต คือ เป็นทั้งหมอยาและหมอผ่าตัด

บางที่พระพุทธเจ้าเองก็ตรัสแบบอุปมาไว้อย่างจำเพาะชัดเจนทีเดียวว่า “คำว่าหมอยา (ภิสักโก) หมอผ่าตัด (สัลลกัตโต) นี้เป็นชื่อของตถาคต อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า” (ม.ญ.๑๔/๗๗/๗๒)

อีกอย่างหนึ่งก็ใช้คำว่า “ติกิจจโก” แปลว่า ผู้เชี่ยวชาญบำบัด หรือผู้บำบัดโรคนั่นเอง บางที่เรียกพระพุทธเจ้าว่า “สัพพโรคติกิจจโก” แปลว่า ผู้บำบัดสรรพโรค คือเป็นผู้เชี่ยวชาญโรคทุกอย่าง

บางที่เรียกว่า “สัพพโลกติกิจจโก” แปลว่า ผู้เชี่ยวชาญสรรพโลก คือเป็นผู้รักษาชาวโลกทั้งหมด หมายความว่า รักษาโรคด้วยรักษาโลกด้วย

ตรงนี้ขอให้สังเกตด้วยที่ว่า ทุกโรคและทั้งโลก แสดงว่าหน้าที่ของพระองค์ก็คือ ต้องแก้ไขโรคทุกอย่าง และช่วยรักษาคนทั้งโลก

อีกคำหนึ่งที่เรียกพระพุทธเจ้าเป็นหมอ คือ คำว่า “เวช” ซึ่งเป็นคำเดียวกับแพทย์เลยทีเดียว แต่เป็นรูปคำในภาษาบาลี คำว่าเวช นี้ ก็ใช้เรียกพระพุทธเจ้าบ้าง แต่ไม่บ่อย

เป็นอันว่า สรุปความก็คือ พระพุทธเจ้ามีพระนามอย่างหนึ่งว่าเป็น “หมอ” หรือ เป็น “แพทย์” เมื่อเป็นหมอก็มีหน้าที่หรือทำงานในการเยียวยาบำบัดโรค แต่พระพุทธเจ้าทรงแก้ไขบำบัดโรคของคนหมดทั้งโลก คือทำงานเพื่อประโยชน์แก่ชีวิตที่เป็นสากล

พระพุทธศาสนานั้น มอง*ความไม่สบาย*ว่าเป็นโรคของชีวิตทั้งหมด ไม่ได้มองเพียงด้านใดด้านหนึ่งโดยเฉพาะ การที่มองและแยกแยะออกไปก็เพื่อสะดวกในการปฏิบัติ แต่ตอนแรกให้มองโรคของชีวิตทั้งหมด มองชีวิตว่ามี “โรค” ที่จะต้องเยียวยา แต่ว่า “โรค” นั้นเยียวยาได้ อันนี้เป็นคำสรุปที่ทำให้สบายใจ

ชีวิตนี้มีโรค แต่โรคนั้นแก้ไขได้ และจุดหมายของพระพุทธศาสนา ก็คือการแก้ไขความไม่สบายหรือโรคของชีวิตนั้น

คำว่า “โรค” นี้เป็นคำที่ใช้แทนคำว่า “ทุกข์” ซึ่งเป็นปัญหาของมนุษย์ทุกคน ทุกข์ก็คือปัญหาของชีวิต

เพราะฉะนั้น เมื่อใช้คำว่าโรคแทนคำว่าทุกข์ ก็ถือว่า ทุกข์นั้นเป็นโรค เป็นสิ่งบีบคั้นขัดข้อง เป็นปัญหาที่ต้องแก้ไข

คำว่าโรคนั้นแปลว่าสิ่งที่เสียดแทง อาจจะมีคำที่แปลแล้วสื่อความหมายได้ดีกว่านี้ แต่โบราณแปลกันมาว่า สิ่งที่เสียดแทง โรคก็คือสิ่งที่เสียดแทงชีวิต ซึ่งจะต้องแก้ไขกำจัดออกไป จะได้โปร่งได้โล่งแล้วก็สบาย

ในการแก้ไขปัญหาของมนุษย์นั้น พระพุทธเจ้าได้ทรงวางหลักทั่วไปไว้เรียกว่า อริยสัจ ๔

หลักอริยสัจ ๔ นี้ เป็นกระบวนการและเป็นระบบเหตุผลในการแก้ไขปัญหาของมนุษย์ หรือบำบัดโรคของชีวิต

อริยสัจนั้นเป็นระบบการแก้ปัญหาในแนวของการรักษาโรค คล้ายกับว่าพระพุทธานามองโลกด้วยสายตาสวยงามอย่างแพทย์ ดังที่มีการเปรียบเทียบขั้นตอนของการดับทุกข์ เหมือนขั้นตอนของการรักษาโรค เช่น ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค ท่านพูดถึงเรื่อง ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ซึ่งเป็นหัวข้อทั้ง ๔ ของอริยสัจว่า

- ทุกข์ นั้น ได้แก่โรค
- สมุทัย ก็คือโรคนิทาน สมัยก่อนเขาใช้คำว่าโรคนิทาน ซึ่งก็แปลว่า เหตุของโรค หรือสมุฏฐานของโรคนั่นเอง
- นิโรธ คือ ภาวะที่หายจากโรค
- มรรค ได้แก่ยาและกระบวนการวิธีที่ใช้บำบัดโรคหรือทำให้หายโรคนั้น

เมื่อเราประสบปัญหา คือโรค ก็ต้องตรวจอาการดูเพื่อวินิจฉัยว่าเป็นโรคอะไร แล้วก็จับตัวสาเหตุให้ได้ว่าเป็นเชื้ออะไรหรือเกิดจากอะไร เสร็จแล้วก็กำหนดเป้าหมาย คือ ความหายโรคหรือความมีสุขภาพดี คาดหมายว่าผลดีที่ต้องการคืออย่างไรแค่ไหน และจะสำเร็จหรือเป็นไปได้เท่าไหนเพียงใด ในขั้นตอนนั้นๆ แล้วก็วางวิธีปฏิบัติในการแก้ไข เช่น ให้อาหาร รวมเป็นสี่ขั้นตอนด้วยกัน

ขั้นที่หนึ่ง ตัวโรค ก็คือ “ทุกข์” **ขั้นที่สอง** การหาเหตุต้นตอของโรค นั้น ก็คือ “สมุทัย” **ขั้นที่สาม** ภาวะที่หายจากโรค หรือความมีสุขภาพดี ก็คือ “นิโรธ” **ขั้นสุดท้ายที่สี่** การวางวิธีแก้ไขบำบัด เช่น การให้อาหาร เป็นต้น ก็ได้แก่ “มรรค” รวมมี ๔ ประการด้วยกัน

แนวทางของพระพุทธศาสนา ก็เป็นแนวทางของการรักษา บำบัดโรค จึงเรียกพระพุทธเจ้าว่าเป็นแพทย์

ที่นี่ พอจะรักษา ก็มีการแยกแยะออกไปว่า “ทุกข์” นั้นอยู่ที่ชีวิต ชีวิตนั้นก็แยกออกไปเป็นองค์ประกอบต่าง ๆ เช่น อาจจะแยกเป็นขันธ ๕ ตัวที่เป็นปัญหาหรือเป็นโรคก็คือขันธ ๕ นี้แหละ ได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ซึ่งเรียกรวมให้สั้นลงไปอีก เป็น ๒ อย่างง่าย ๆ ว่า รูป กับ นาม ภาษาไทยว่า กาย กับ ใจ

กายกับใจนี้ ต้องมองเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน อย่างที่อาจารย์หมอเสมได้พูดตอนต้นแล้วว่า พุทธศาสนามองคนเป็นนามรูป และใช้นามรูปที่เป็น ๒ อย่างนี้รวมกันเป็นเอกพจน์ คือรวมกันหรือเนื่องกันเป็นอันหนึ่งอันเดียว ไม่มองแยกเป็นสอง หรือเป็นสองที่รวมอยู่ในความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพราะมันโยงสัมพันธ์กันเป็นอันหนึ่งอันเดียว ไม่แยกต่างหากจากกัน แต่เป็นระบบความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่างๆ

จึงเห็นได้ว่า พระพุทธศาสนามองชีวิตหรือระบบของการเป็นอยู่ รวมทั้งกระบวนการของทุกข์นี้ ว่าเป็นระบบแห่งความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่างๆ ที่เข้ามาเกี่ยวข้องอิงอาศัยกัน

ต่อจากนั้น ก็จะต้องสืบสาวหาเหตุ โดยลงไปสู่กระบวนการที่เรียกว่า ปฏิจจสมุปบาท ซึ่งจะทำให้เราคิดค้นสืบสาวหาที่มาหรือต้นตอตามกระบวนการของเหตุปัจจัย ทำให้มองเห็นความเป็นมาหรือเหตุเกิดของโรค หรือความทุกข์ ในแง่เป็นกระบวนการของเหตุปัจจัย ที่ส่งผลสืบทอดกันมา

รวมความว่า ในทัศนะของพระพุทธศาสนานั้น ท่านมองปัญหาของมนุษย์ มองทุกข์ มองโรคภัยไข้เจ็บ พร้อมทั้งการรักษาบำบัด เป็นระบบความสัมพันธ์ขององค์ประกอบที่อิงอาศัยซึ่งกัน

และกัน เป็นกระบวนการแห่งเหตุปัจจัยที่สืบทอดต่อเนื่อง อันนี้เป็นหลักทั่วไปในพุทธศาสนา ซึ่งสอดคล้องกันหมด ไม่ว่าจะเป็นหลักอริยสัจ หลักไตรลักษณ์ หลักปัจจุสมุปบาท หรือหลักขันธ ๕ ก็ล้วนแต่เป็นหลักที่สนับสนุนแนวคิดนี้ทั้งสิ้น

เพราะฉะนั้น เมื่อเราจะปฏิบัติการต่อเรื่องทุกข์ของมนุษย์ หรือต่อปัญหาของมนุษย์รวมทั้งโรคภัยไข้เจ็บนี้ ก็จะต้องมองเห็นองค์ประกอบให้ครบ และมองหาเหตุปัจจัยให้ตลอดสาย

ปัญหาของปัจจุบันนี้ก็ถือว่า วงการแพทย์กำลังถูกวิจารณ์ว่าเป็นผู้ที่มองปัญหาโรคภัยไข้เจ็บในขอบเขตที่คับแคบ โดยตัดตอนเฉพาะช่วงใดช่วงหนึ่ง ไม่มองให้ตลอดสาย และไม่มองโยงปัจจัยและองค์ประกอบที่สัมพันธ์กันให้ทั่วถึงทั้งหมดด้วย

หมายความว่า ในแง่ของระบบความสัมพันธ์ขององค์ประกอบ ก็มองไม่ทั่วทุกองค์ประกอบ ในแง่ของกระบวนการแห่งเหตุปัจจัยที่สืบทอดต่อกันมา ก็ไม่มองให้ตลอดสาย ทั้งสองอย่างหรือทั้งสองด้านนั้น จึงมีปัญหาทั้งสิ้น

หลักมีอยู่ว่า เมื่อปัจจัยต่างๆ พรั่งพร้อม ผลจึงเกิดขึ้น เพราะฉะนั้น ผลที่เกิดขึ้นอันหนึ่ง จึงมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องมากมายหลายอย่าง เป็นปัจจัยในฐานะแหล่งก่อตัวบ้าง เป็นปัจจัยอุดหนุนค้ำจุนบ้าง เป็นปัจจัยที่ให้ช่องให้ออกาสบ้าง เป็นปัจจัยผลักดันบ้าง เป็นปัจจัยเสริมสนับสนุน ตลอดจนซ้ำส่งบ้าง

ไม่ใช่ทัศนะแบบที่ว่า ความเจ็บป่วยอันหนึ่ง ก็โรคอันหนึ่ง หรือโรคหนึ่ง ก็สมุฏฐานหนึ่ง หรืออย่างที่มีคำใช้ว่า one disease one cause ไม่ใช่ทัศนะแบบนี้ แต่เป็นระบบปัจจัยสัมพันธ์ ที่ต้องพูด

อย่างเป็นสัมพัทธ์ เพราะผลแปรเปลี่ยนผกผันไป ตามปัจจัยที่เกี่ยวข้อง
 พันเป็นตัวแปรอันมากมาย เช่นว่า

กรณีที่หนึ่ง เชื่อโรคมีอยู่ แต่ไม่แข็งแรง ร่างกายของเราแข็งแรง-
 แรง จิตใจก็เข้มแข็งมีกำลังใจดี ทั้งๆ ที่มีโรคนั้นหรือมีเหตุที่จะเป็น
 โรคนั้น แต่โรคก็ไม่เกิด ทั้งๆ ที่เชื่อโรคมีอยู่แต่ไม่เป็นโรค

กรณีที่สอง เชื่อโรคก็มีอยู่และไม่แข็งแรง แต่ร่างกายแข็งแรง
 มาก กำลังใจน้อยหนอยก็ยังไม่เป็นโรค อยู่ได้

กรณีที่สาม เชื่อโรคก็มีอยู่และไม่แข็งแรง ร่างกายก็แข็งแรงพอ
 สมควร แต่ห่อหุ้มไม่มีกำลังใจ อ้วกกลายเป็นโรคเสียแล้ว ทั้งๆ ที่ร่าง
 กายก็ไม่มีไร แต่กำลังใจไม่มี เลยเป็นโรค

กรณีที่สี่ โรคแรงเกินไป คราวนี้ทั้งที่ร่างกายดี กำลังใจดี ก็สู้
 ไม่ได้เหมือนกัน ก็เป็นโรค

นี่เป็นตัวอย่างเพื่อแสดงว่า ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัย
 ต่างๆ เป็นไปหลายแบบ ซึ่งยังพูดได้มากกว่านี้อีกหลายกรณี

เฉพาะในกรณีที่ว่ามานี้ ปัจจัยที่พิจารณายกมาเพียง ๓
 อย่างคือ เชื่อโรค ร้ายหรือไม่ร้าย (และแค่นั้น) ร่างกายแข็งแรงหรือ
 ไม่ (และแค่นั้น) จิตใจ เข้มแข็งหรือไม่ (และแค่นั้น)

ที่จริง ยังมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องอย่างอื่นอีก ทั้งทางสังคม ทาง
 สภาพแวดล้อมทั้งธรรมชาติและวัตถุ แต่สรุปว่าเชื่อบุคคลนี้อาจจะมีอยู่
 ตลอดเวลา แต่คนจะเป็นโรคหรือไม่เป็นนั้น ต้องขึ้นต่อบุคคลที่
 สัมพันธ์กันเป็นเงื่อนไข และปัจจัยนั้นก็อาจมีหลายอย่าง

ที่ว่ามานี้ ผลอย่างเดียวจะเกิดขึ้นได้ นอกจากเหตุแล้วยัง
 อาศัยปัจจัยอีกหลายอย่าง ในทางกลับกัน ปัจจัยอย่างเดียวก็นำผล

ไปหลายอย่างและกระทบหลายด้าน เป็นไปในรูปของระบบและกระบวนการอย่างที่ว่ามาแล้ว

เราทำการที่จุดเดียวนี้ แต่ผลมีทั่วระบบ เพราะฉะนั้น จะทำอะไรที่จุดไหน ต้องหมายรู้และเล็งผลไปให้ทั่วตลอดทั้งกระบวนการ

ความจริง เรื่องนี้ในวงการแพทย์ก็ถืออย่างนี้เหมือนกัน แต่จะมองด้วยทัศนะที่กว้างขวางแค่นี้ก็เป็นอีกเรื่องหนึ่ง

สำหรับในแง่ของพระพุทธศาสนานั้นมองว่า ปัจจัยเหล่านี้จะต้องเชื่อมโยงกันไปอย่างหลากหลายกว้างขวาง ทั้งองค์ประกอบคือตัวเชื้อโรค ทั้งองค์ประกอบทางกายของเรา ทั้งองค์ประกอบทางใจของเรา ทั้งองค์ประกอบทางสังคม และองค์ประกอบทางสภาพแวดล้อม ซึ่งอาจจะพูดกันต่อไป

ปัจจุบันนี้ คนกำลังมีความโน้มเอียงที่จะหันมาสู่ holistic view หรือ holism เพราะฉะนั้นก็จะมองปัจจัยต่างๆ ในวงที่กว้างโดยพยายามที่จะเชื่อมโยงออกไปให้ทั่วถึงยิ่งขึ้น

พุทธธรรมนั้นมองตามระบบปัจจัยสัมพันธ์ โดยเฉพาะในแง่ของชีวิตนี้ ก็อย่างที่บอกข้างต้นแล้ว พุทธธรรมมองชีวิตว่าเป็นกายกับใจที่มาประสานสัมพันธ์กัน เป็นระบบ เป็นกระบวนการที่เรียกว่านามรูป คือ นามและรูปที่มีสอง แต่เป็นหนึ่งเดียว

นามและรูปนี้อิงอาศัยซึ่งกันและกันอย่างแยกเด็ดขาดไม่ได้ ท่านอุปมาว่าเหมือนไม้สองชิ้นที่มาพิงกัน ถ้าเอาอันหนึ่งออกอีกอันหนึ่งก็ล้มไปด้วย และอย่างที่ว่า ความเป็นไปของมันยังโยงไปถึงสังคมที่แวดล้อมเป็นต้นด้วย ซึ่งเป็นปัจจัยต่อกันได้กับชีวิตนี้

ความเครียด ตัวอย่างปัจจัยสัมพันธ์ระหว่างกายกับจิต

ตอนนี้เอาตามภาพอยากจะยกตัวอย่าง ที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างกายกับจิต แล้วต่อจากนั้นจึงจะโยงไปถึงสังคมว่ามีความสัมพันธ์กันได้อย่างไร

ตัวอย่างหนึ่งในพุทธธรรมที่ชี้ให้เห็นความสัมพันธ์อิงอาศัยกันระหว่างกายกับจิต คือ มีข้อความในพุทธพจน์ตอนหนึ่ง พูดถึงผู้ปฏิบัติธรรมมีความก้าวหน้า ซึ่งเป็นความสำเร็จในขั้นตอนสำคัญของการปฏิบัติธรรม เป็นภาษาบาลีว่า “ปสุสทุโธ กาโย อสสารทุโธ, สมหิตฺตํ จิตฺตํ เอกคฺคํ” (เช่น วินย.๑/๓/๖; ม.ญ.๑๒/๔๗/๓๘) แปลความว่า “กายผ่องคลาย ไม่เครียด ใจเป็นสมาธิ รวมเป็นหนึ่งเดียว”

ถ้าหากได้ภาวนาขึ้นมาแล้ว ก็พูดได้ว่า คนนั้นมีความก้าวหน้าของชีวิตจิตใจ ถึงขั้นพร้อมที่จะเดินต่อไปในการปฏิบัติที่จะทำให้เกิดปัญญา หรือในการที่จะนำเอาจิตใจซึ่งมีความพร้อมนั้นไปใช้ประโยชน์ในการทำงานต่างๆ ให้เกิดผลดี

ในข้อความว่า “กายผ่องคลายไม่เครียด” นี้ คำว่ากาย ในอรรถกถาขออธิบายว่าได้แก่นามกาย “นามกาย” หมายถึงกองเจตสิก คือ เวทนา สัญญา สังขาร

แต่เมื่อลองสำรวจดูในพระสูตรด้วยกัน อาจจะได้ความคิดความเข้าใจที่ชัดเจนมากขึ้น เช่นในพระสูตรที่เล่าพุทธประวัติ ตอนหนึ่งก่อนที่จะตรัสรู้ พระพุทธเจ้าไปบำเพ็ญทุกรกิริยา คือทรมานร่างกายด้วยประการต่างๆ มีการกลั่นลมหายใจ เป็นต้น

เมื่อพระพุทธเจ้าบำเพ็ญทุกรกิริยานั้น อาการอย่างหนึ่งที่

เกิดขึ้นจากการทรมานร่างกาย ก็คือ “กายเครียด” และท่านใช้ศัพท์ชุดเดียวกัน ซึ่งตรงข้ามกับในที่นี้ (“สารทุโธ . . . กาย . . . อปฺปปฏิป-
ปสฺสทุโธ” - เช่น ม.มู.๑๒/๔๑๗/๔๕๑ แปลได้ว่า กายเครียด ไม่ผ่อนคลายลง)

เมื่อพิจารณาตามนี้ กายก็คงจะหมายรวมถึงสภาพทางร่างกายที่เป็นรูปธรรม ซึ่งเนื่องอยู่ด้วยกันกับฝ่ายนามธรรม

แต่เราจะไม่ต้องเถียงกันในเรื่องนี้ว่า นามกายหรือรูปกาย เพราะว่าสาระอยู่ที่จุดสำคัญตรงนี้ที่ว่า ความเครียดและความผ่อนคลายนี้ เป็นจุดโยงต่อระหว่างกายกับใจที่สำคัญมาก อาจจะเรียกว่าเป็นจุดร่วมและจุดแยกของกายกับใจ

กายกับใจมักจะมีอาการร่วมกันที่สำคัญตอนนี้ ตอนที่มีความผ่อนคลาย กับความเครียดนี้ ถ้ากายเครียดใจก็เครียดด้วย ถ้ากายผ่อนคลายใจก็ผ่อนคลายด้วย ถ้าใจเครียดกายก็เครียดไปด้วย ถ้าใจผ่อนคลายกายก็ผ่อนคลายด้วย อันนี้เป็นจุดสำคัญ

ในกรณีที่พระพุทธรเจ้าทรงบำเพ็ญทุกรกิริยาทรมานร่างกายนั้น เมื่อกายเครียด ก็ทำให้จิตใจไม่เป็นสมาธิไปด้วย (สภาพกายมีผลต่อสภาพจิตใจ)

แต่ในกรณีของผู้ที่ปฏิบัติตัวถูกต้อง ดังปรากฏในการบำเพ็ญโพชฌงค์ เมื่อเกิดความอึดใจ ทั้งกายและใจก็ผ่อนคลายสบาย (สภาพจิตใจมีผลต่อสภาพกายด้วย) และองค์ธรรมข้อที่เรียกว่าความผ่อนคลายนี้ เป็นองค์ธรรมที่สำคัญมาก มีคำศัพท์ทางธรรมเป็นชื่อเฉพาะ เรียกว่า “ปัสสัทธิ” อยู่ในหลักที่เรียกว่า โพชฌงค์ ๗ ประการ

โพชฌงค์นั้น ผู้ที่ศึกษาธรรมย่อมรู้จักกันดีว่า เป็นองค์ประกอบแห่งการตรัสรู้

โพชฌงค์ ก็คือ โพธิองค์ แปลว่าองค์ประกอบของโพธิ คือ องค์ประกอบของการตรัสรู้ มี ๗ ประการ

ภาวะที่ผ่นคลาย หรือปัสสัทธินี้ เป็นองค์ประกอบข้อที่ ๕ ปัสสัทธิในโพชฌงค์นี้ท่านพูดคู่กันทั้งกายและใจ ท่านว่า “กาโยปิ ปสฺสุมภติ จิตฺตมฺปิ ปสฺสุมภติ” (เช่น ส.ม.๑๙/๓๗๘/๑๐๐) แปลว่า (เมื่อใจ เิบอิม) แม้กายก็ผ่นคลาย แม้ใจก็ผ่นคลาย พูดง่ายๆ ว่า ทั้งกาย ทั้งใจผ่นคลายสงบสบาย

ปัสสัทธิ คือความผ่นคลายนี้ เป็นองค์ธรรมสำคัญมาก และในทางตรงกันข้ามคือทางลบ ความเครียด ท่านใช้คำว่า สาทฺธะ อย่างที่บอกแล้วว่าตัวความเครียด และความผ่นคลายนี้ เป็นจุดรวมอาการที่สำคัญของกายและใจ และเป็นองค์ประกอบสำคัญในการที่จะปฏิบัติเพื่อเข้าถึงจุดมุ่งหมายของพระพุทธศาสนา

การที่กายใจผ่นคลายไม่เครียด กับการที่ใจเป็นสมาธิรวม เป็นหนึ่งเดียวนั้น สองอย่างนี้ต้องมาสัมพันธ์เป็นปัจจัยแก่กันและกัน ด้วย ในการปฏิบัติธรรมมีคำพูดแทบจะเป็นสูตรทีเดียว ซึ่งแสดงถึงขั้นตอนของการที่จะเกิดภาวะทางจิตใจและทางร่างกายขึ้นมา สำหรับผู้ที่ได้สร้างความสำเร็จขึ้นในการพัฒนาชีวิตจิตใจ

ขั้นตอนเหล่านั้น เริ่มต้นตั้งแต่มี “ปราโมทย์” เกิดขึ้น พอมี “ปราโมทย์” ที่เราแปลว่าความแช่มชื่น หรือความร่าเริงบันเทิงใจ แล้วก็จะจะมี “ปิติ” คือความอิมใจ พอมีปิติแล้วก็จะจะมี “ปัสสัทธิ” คือความผ่นคลายกายใจ พอมีปัสสัทธิแล้วก็จะมีความ “สุข” พอเกิด

ความสุขแล้วก็จะเกิด “สมาธิ” ถ้าเห็นธรรมชุดนี้มาเมื่อไรก็นั่นใจได้ว่า ได้มีความก้าวหน้าในการปฏิบัติธรรมแล้ว

คนที่ปฏิบัติธรรมจะต้องสำรวจตัวเองว่า เรามีธรรมชุดนี้ใหม่ มีปราโมทย์ มีปีติ มีปัสสัทธิ มีสุข มีสมาธิใหม่

ถ้ากายใจผ่อนคลายไม่เครียดแล้ว ท่านว่าเป็นธรรมดาที่ความสุขจะต้องเกิดขึ้น ไม่ต้องไปตั้งใจขอให้ความสุขเกิดขึ้นหรอก ถ้าความผ่อนคลายเกิดขึ้นแล้ว ความสุขจะตามมาเอง เป็นธรรมดาที่เดียว เป็นเรื่องของความเป็นไปตามเหตุปัจจัย

ขอให้สังเกตว่า ความก้าวหน้าในการปฏิบัติธรรม ที่กล่าวมานี้ทั้งชุด รวมหมด ๕ อย่าง ล้วนเป็นเรื่องของความสุขสบายทั้งนั้น

ในการปฏิบัติธรรมทางพระพุทธศาสนานั้น ลักษณะที่แสดงถึงความสำเร็จอย่างหนึ่ง ก็คือเป็นความสุขสบาย แต่เป็นความสุขที่เป็นกุศล นี่เป็นหลักที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ หลังจากการที่ได้ปฏิบัติด้วยพระองค์เองและผ่านประสบการณ์จริงมาแล้ว

ดังที่ได้บอกแล้วว่า พระพุทธเจ้าได้ทรงบำเพ็ญทุกรกิริยามาก่อน พระพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญทุกรกิริยาทรมานพระองค์ด้วยมีความคิดเห็นว่า คนเราจะเข้าถึงสุขได้ต้องด้วยความทุกข์ หมายความว่า ต้องทำด้วยความยากลำบาก ต้องผ่านความทุกข์ จึงจะเข้าถึงความสุขได้ อันนี้แหละเป็นเหตุผลสำคัญอย่างหนึ่ง ที่ทำให้พระพุทธเจ้าไปบำเพ็ญทุกรกิริยาทรมานพระองค์ และพระองค์ก็ได้ค้นพบต่อมาว่า ความสุขไม่จำเป็นต้องเข้าถึงด้วยความทุกข์ แต่**ความสุขสามารถเข้าถึงได้ด้วยความสุข** นี่เป็นข้อปฏิบัติในทางพระพุทธศาสนา และเป็นลักษณะของพระพุทธศาสนาที่ต่างจากลัทธินิครนถ์

ลัทธินิครนถ์ถือว่า ความสุขจะต้องเข้าถึงด้วยความทุกข์ เพราะลัทธินิครนถ์เขาถืออย่างนี้ เขาจึงได้บำเพ็ญตบะ มีการทรมานตัว มีการนอนบนหนาม มีการยืนตากแดดท่ามกลางแดดจ้าในตอนเที่ยงของฤดูร้อนมีการลงไปแช่ตัวในแม่น้ำในฤดูที่มีอากาศหนาวเย็นอะไรต่างๆ ทำนองนี้ พุดย่อยๆ ว่ามีวิธีทรมานร่างกายต่างๆ แปลกๆ มากมาย เพราะลัทธินิครนถ์ถือว่าความสุขจะเข้าถึงได้ด้วยความทุกข์

แต่พุทธศาสนาถือว่า ความสุขสามารถเข้าถึงได้ด้วยความสุข หรือจะพูดให้เต็มเพื่อให้ถูกต้องแท้จริงว่า ความสุขจะเข้าถึงได้ด้วยการทำความเจตจำนงของความทุกข์ หรือพูดอีกอย่างหนึ่งว่า ด้วยการปฏิบัติถูกต้องตามเหตุปัจจัย คนที่มีปราโมทย์ มีปีติ มีปัสสัทธิ แล้วก็ย่อมจะมีความสุข เพราะได้ทำความเจตจำนงของความทุกข์ถูกต้องแล้ว เพราะฉะนั้น ความสุขจึงสามารถเข้าถึงได้ด้วยความสุข

จุดพลาดของการทำทุกรกิริยา ก็คือทำให้กายเครียด ทั้งๆ ที่ในตอนนั้นพระพุทธเจ้าตรัสเล่าไว้ว่า เมื่อพระองค์บำเพ็ญทุกรกิริยา ทรมานพระองค์นั้น ความเพียรก็ดำเนินไปดี สติของพระองค์ก็ดี กำกับชัดเจน แต่เพราะกายเครียดก็ไม่สำเร็จ

เพราะฉะนั้นจึงบอกว่าจุดนี้สำคัญมาก ความเครียดนี้เป็นจุดตันต่อระหว่างกายกับใจ เป็นอาการร่วมของกายและใจ ในภาษาอังกฤษก็ชอบพูดกันมากถึงคำว่าความเครียด เรียกว่า stress และความผ่อนคลาย หรือ ปัสสัทธิ ได้แก่ว่า relaxation

พระพุทธเจ้าทรงเรียกความเครียดนี้ว่า เป็นอกุศลธรรม และเป็นบาปที่จะต้องกำจัด เป็นสิ่งที่บั่นทอนสุขภาพกายใจ

ในวงการแพทย์และวงการเกี่ยวกับสุขภาพปัจจุบันนี้ พูดกัน

มากขึ้นว่า stress หรือความเครียดนี้ เป็นที่มาของโรคหัวใจ เป็นที่มาของโรคความดันโลหิตสูง

แล้วบางคนก็สันนิษฐานว่าความเครียดทำให้เป็นโรคมะเร็งด้วย เช่นบางท่านว่า stress หรือ ความเครียดนี้ เป็นตัวการที่ทำให้เกิดกรด ทำให้การสร้างภูมิต้านทานของร่างกายลดลง ร่างกายสูญเสียภูมิต้านทาน จะทำให้เกิดภาวะที่ไม่สมดุลในทางฮอริโมน และเป็นตัวสนับสนุนให้เซลล์มะเร็งขยายตัวได้ง่าย เนื่องจากเกิดภาวะไม่สมดุลขึ้นมานั้น

ฉะนั้น ปัจจุบันนี้วงการแพทย์จึงกำลังให้ความสนใจกับเรื่อง stress หรือความเครียดนี้มาก แต่ในทางพุทธศาสนา ท่านถือเป็นเรื่องสำคัญมานานแล้ว

ในการปฏิบัติธรรม คือ การดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง คนเราจะต้องก้าวผ่านจุดนี้ จะต้องมียกกายไม่เครียด ใจไม่เครียด และมีความผ่อนคลาย ต่อจากนั้นก็ก้าวไปสู่สุขและสู่สมาธิ

ในพระสูตรหนึ่ง พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงความเครียดว่า เป็นอกุศลธรรมอย่างหนึ่งที่จะต้องกำจัด พระพุทธเจ้าตรัสทำนองนี้ว่า “พึงพิจารณาตรวจสอบในตัวเองว่า ถ้ามีบาปอกุศลธรรม ๑๐ อย่างนี้เกิดขึ้นบ่อยๆ มากๆ แล้ว ให้พยายามรีบกำจัดแก้ไขเสีย ให้ถือเสมือนว่าไฟกำลังไหม้ศีรษะ หรือกำลังไหม้เสื้อผ้าที่ตนเองกำลังนั่งห่มอยู่ที่เดียว” นี่แสดงว่าพระพุทธเจ้าทรงถือเรื่องนี้ว่าสำคัญเพียงใด

อกุศล ๑๐ อย่างที่จะต้องแก้ไขกำจัด ซึ่งเกิดขึ้นบ่อยๆ ในใจของเรานั้นมีอะไรบ้าง พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า คือ ความละโมภ คอยจ้องจะเอาของเขาหนึ่ง ความขัดเคืองแค้นใจหนึ่ง ความหดหู่ท้อแท้

ซึมซาบหนึ่ง ความฟุ้งซ่านวุ่นวายใจหนึ่ง ความระแวงกลางแคลงใจ
หนึ่ง ความมักโกรธหนึ่ง การมีจิตใจขุ่นมัวหนึ่ง ความเครียดหนึ่ง
ความเกียจคร้านหนึ่ง ความไม่มีสมาธิหนึ่ง

นี่คือสิบอย่างที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า ให้สำรวจในตัวเอง
ถ้ามันเกิดมีบ่อยๆ ละก็อย่านอนใจ ให้ถือเหมือนว่าไฟกำลังไหม้
ศีรษะ หรือไหม้เสื้อผ้าที่เราอุ่นห่มอยู่ จะต้องรีบกำจัดแก้ไขเสีย และ
ใน ๑๐ ประการนี้ก็มีสามประการรวมอยู่อย่างหนึ่งด้วย (สารทกาย -
อง.ทสก.๒๔/๕๑/๙๘; ตรงข้ามกับปัสสัทกกาย คือ กายที่ผ่อนคลาย สงบ
สบาย)

เพราะฉะนั้น จะต้องตรวจสอบตนเองว่าเราได้ปฏิบัติตาม
หลักข้อนี้หรือเปล่า ถ้ามีความเครียดบ่อยๆ ก็อย่าได้นอนใจ ให้ถือ
เหมือนว่าไฟไหม้ศีรษะ ไฟไหม้เสื้อผ้า จะต้องรีบแก้ไขดับไฟเสีย

กายและใจนั้นสัมพันธ์กัน ใจมีเรื่องกังวลเกี่ยวกับคนด้วยกัน
ก็ตาม มีเรื่องกังวลเกี่ยวกับทรัพย์สินเงินทองก็ตาม เราก็เครียด ใจ
คิดจ้องจะเอาของคนอื่น ใจโลภอยากจะได้มากๆ ก็เครียด ใจกรุ่น
ด้วยราคะ ใจกรุ่นด้วยความแค้นเคืองพยาบาท ทั้งกายและใจก็
เครียดหมด แล้วอันนี้ก็เป็นที่มาของปัญหา

ความเครียด

ตัวอย่างปัจจัยและผลที่โยงทั่วระบบตลอดกระบวนการ

เรื่องของความเครียดที่ว่ามานี้ ไม่จำกัดอยู่เฉพาะกายกับใจ
เท่านั้น แต่ยังโยงไปถึงสังคมที่แวดล้อมด้วย

มีพระสูตรหนึ่งกล่าวว่า ในหมู่ชนที่ร่วมมือร่วมใจสามัคคีกัน

มองกันด้วยปิยจักขุ (ปิยจักขุ หมายถึง สายตาที่ประกอบด้วยความรัก ความปรารถนาดี) ถ้าคนมองกันด้วยปิยจักขุ ชื่นชมยินดีร่าเริงบันเทิงใจต่อกัน ก็มีปราโมทย์ แล้วก็จะมีปิติ แล้วก็จะมีปัสสัทธิ คือความผ่อนคลาย ไม่เครียด แล้วก็จะทำให้เกิดความสุขและสมาธิ

นี่คือภาวะที่เป็นการได้บุญมาก เป็นการเจริญพรหมวิหารไปด้วย โดยเฉพาะข้อมุทิตาจิต (อง.ติก.๒๐/๕๓๕/๓๑๓) เป็นการปฏิบัติธรรมอยู่ท่ามกลางหมู่มนุษย์ชนิดที่ไม่ต้องปลีกตัวไปจากสังคม (การปฏิบัติธรรม ก็คือการดำเนินชีวิตถูกต้อง และปฏิบัติต่อสภาพแวดล้อมทั้งทางวัตถุและทางสังคมอย่างมีผลเกื้อกูลต่อชีวิตและต่อการดำรงอยู่ร่วมกันนั่นเอง)

เพราะฉะนั้น คนเราอยู่ในสังคมได้ด้วยการปฏิบัติธรรมนี้เป็นตัวอย่าง คือการที่ว่าทำอย่างไรจะให้คนมองดูกันด้วยปิยจักขุ มีความชื่นชมยินดีร่าเริง บันเทิงใจต่อกัน อันนี้เป็นเรื่องของปัญหาสุขภาพของสังคม ที่เกี่ยวพันมาถึงความเครียด หรือความผ่อนคลายได้

ถ้าคนในสังคมนี้อยู่ในภาวะที่มีจิตใจสมัครสมานกัน มีความชื่นชมยินดีต่อกัน เราก็มีภาวะจิตใจที่ผ่อนคลาย กายก็ผ่อนคลาย

แต่ถ้าในสังคมนั้นมีความขัดแย้งสูง แ่งแย้งแข่งขันกันมาก ก็จะทำให้เกิดภาวะจิตใจที่มีความเครียดและกายก็เครียด สมอง หัวใจ การหายใจ กล้ามเนื้อ เส้นประสาทก็เครียดไปหมด นี่คือตัวโยงที่เชื่อมต่อไปถึงสังคมแล้ว

สภาพสังคมปัจจุบัน หรือระบบสังคมที่เป็นอยู่นี้ โดยทั่วไปจะไม่ค่อยเอื้อให้คนได้ผ่อนคลาย แต่มักจะผลักดันให้คนเกิดความเครียด เพราะเป็นระบบสังคมที่มีการแข่งขันสูง มีการแย่งชิงสูง

ในเมื่อมนุษย์อยู่ด้วยกันในระบบที่มีการแข่งขันแย่งชิงสูง คนก็ยากที่จะมีความชื่นชมยินดีว่าเรื่งมันตั้งใจต่อกันได้ คนเราจะมองต่อกันด้วยปิยจักขุได้อย่างไร ในเมื่อมันต้องแข่งขันแย่งชิงกันอยู่ มีแต่จะผลักดันให้เกิดภาวะในทางตรงข้าม ทำให้เกิดความทะเลาะทะยาน ความระแวง ความขัดแย้ง ความเจ็บใจแค้นเคืองต่อกัน ความคับข้องหมองใจ และความกดดันต่างๆ

เพราะฉะนั้น ระบบสังคมแบบนี้จึงไม่เอื้ออำนวยในการที่จะทำให้เกิดความผ่อนคลาย ซึ่งก็คือไม่เอื้อต่อสุขภาพด้วย

ที่นี่ ในแง่ของทรัพย์สินและวัตถุต่างๆ เราก็อยู่ในระบบเศรษฐกิจที่ทำให้คนเห็นแก่ตัว ทำให้มุ่งที่จะจ้องหาทางเอาเข้ามาๆ ไม่รู้จักพอ จึงไม่สามารถทำให้คนเกิดความพอใจ อิ่มใจ และผ่อนคลายได้ เช่นเดียวกัน

จึงเป็นธรรมดาอยู่เองว่า ระบบเศรษฐกิจแบบนี้ก็จะเป็นตัวเอื้ออำนวยให้เกิดความเครียดได้มาก โดยสัมพันธ์กับการทำให้เกิดปัญหาแก่งสังคม ในแง่ที่จะต้องคอยเอาวัดเอาเปรียบ เบียดเบียน และครอบงำกัน

เพราะฉะนั้น เรื่องมันก็โยงมาจากและโยงมาถึงสังคมด้วย แล้วก็ต้องมาคิดกันว่าทำอย่างไรจะแก้ปัญหาสังคมนี้ได้ แต่ในเมื่อเราสร้างเหตุปัจจัยของการที่จะทำให้เกิดปัญหา แล้วไม่แก้ไขที่เหตุปัจจัยนั้น แล้วจะมาบ่นกันทำไมว่าแก้ปัญหาไม่ได้

เมื่อความเครียดทำให้เสียสุขภาพจิต ก็มีทางที่จะก่อโรคทางกายด้วย เพราะฉะนั้น ก็เป็นธรรมดาที่คนในสังคมเช่นนี้ ซึ่งมีระบบเศรษฐกิจและระบบสังคมเช่นนี้ จะต้องมึโรคภัยไข้เจ็บมากขึ้นเป็น

ธรรมดา ถ้าเราแก้ปัญหาที่ไม่ตก ก็ยากที่จะแก้ปัญหาสุขภาพได้

เพราะฉะนั้น การที่จะแก้ปัญหาโรคภัยไข้เจ็บได้นั้นจึงว่า ในที่สุดก็ต้องโยงไปถึงสังคม แล้วก็ไม่ใช่เฉพาะสังคมที่แวดล้อมเท่านั้น แม้แต่สภาพแวดล้อมทางวัตถุในทางธรรมชาติก็เช่นเดียวกัน ก็มีผลต่อโรคภัยไข้เจ็บและสุขภาพได้

สภาพแวดล้อมทางวัตถุที่เสียหาย ไม่ใช่ว่าจะมีผลทำลายเฉพาะทางด้านกายภาพอย่างเดียว เช่น สารเคมี และมลพิษต่างๆ ซึ่งทำให้เสื่อมเสียสุขภาพกาย แต่มันไม่ใช่แค่นั้น มันจะส่งผลมาทางจิตใจด้วย เช่น แทนที่เราจะอยู่ภายใต้ร่มไม้ที่ร่มรื่น มีความรื่นเริงเบิกบานหรือสงบผ่อนคลาย แต่เราไปอยู่ท่ามกลางอากาศที่เต็มไปด้วยควันรถลุ่มมคลั่งคลุ้ง จิตใจไม่สบายชุ่มมัวขึ้นมา ก็เกิดความเครียด พอมีความเครียดขึ้นมา ก็มีปัญหาต่อสุขภาพ

เวลานี้ “ความเครียด” เป็นบาปร้ายที่กำลังเข้ามาครอบงำสังคมปัจจุบัน ถึงขั้นที่จะกลายเป็นวิถีชีวิตของมนุษย์เลยทีเดียว

อย่างไรก็ตาม ที่ว่ามานี้เป็นเรื่องที่เรียกว่า สัมพัทธ์ ที่ว่าสัมพัทธ์ ก็คือ มันขึ้นอยู่กับองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องนั้น ว่าจะหาส่วนไหนมาช่วยเกื้อกูลกันได้อย่างไร

แม้แต่ในสภาพแวดล้อมที่ไม่ค่อยเอื้อ แต่ถ้าเรามีการฝึกฝนพัฒนาตนมาดี เราสามารถปรับจิตได้ดี มีวิธีการทำจิตใจให้สร้างความผ่อนคลายไม่เครียดได้ ภาวะเสื่อมเสียของสิ่งแวดล้อมนั้นอย่างน้อยในระดับหนึ่ง ก็ไม่สามารถทำให้เราเกิดความเครียดขึ้นมาได้

เพราะฉะนั้นจึงต้องมีวิธีการพัฒนาฝึกฝนเทคนิคในทางจิตใจ ว่าทำอย่างไรจึงจะคลายเครียดได้ ทำอย่างไรจึงจะผ่อนคลาย

ทุกข์ได้ ตลอดจนสร้างภาวะปลอดความเครียดขึ้นมาไว้ประจำในจิตใจเลยทีเดียว และทั้งหมดนี้ก็เป็นเรื่องของระบบความสัมพันธ์ขององค์ประกอบทั้งหลาย และเป็นเรื่องของกระบวนการแห่งเหตุปัจจัย

น่าจะตั้งข้อสังเกตไว้อย่างหนึ่งว่า หลักธรรมที่เรียกว่า โภชณังคัม สมัยหนึ่งเราใช้เป็นบทสวดสำหรับแก้โรคภัยไข้เจ็บสำหรับสวดให้คนป่วยฟัง และถือกันมาว่าจะรักษาโรคได้ จะช่วยให้หายโรค การที่ถือกันอย่างนี้ก็มีคติมาจากในพระไตรปิฎก

มีพุทธพจน์เป็นหลักฐาน โดยมีเรื่องว่า พระสาวกผู้ใหญ่บางองค์ คือ พระมหากัสสปะ และพระมหาโมคคัลลานะ ได้เจ็บป่วยอาพาธขึ้นมา แล้วพระพุทธเจ้าก็ทรงสาธยาย ตรัสแจกแจงหลักธรรมเรื่องโภชณังคัมให้ฟัง แล้วพระมหากัสสปะ และพระมหาโมคคัลลานะ ก็หายจากอาพาธ แม้แต่เมื่อพระพุทธเจ้าเองประจวบ ก็ยังตรัสให้พระมหาจุนทะมาสาธยายโภชณังคัมถวาย และพระพุทธองค์ก็ทรงหายจากอาพาธเช่นเดียวกัน

ได้กล่าวแล้วว่า ในโภชณังคัมนี้มีองค์ประกอบ คือ ปัสสัทธิ เป็นธรรมสำคัญอย่างหนึ่ง ปัสสัทธิ ก็คือ ความผ่อนคลายไม่เครียดที่กล่าวมานี้

น่าพิจารณาดูว่า เรื่องนี้มีความหมายและความเป็นเหตุเป็นผล ตามกฎเกณฑ์แห่งความเป็นไปตามเหตุปัจจัยอย่างไร ในการที่เอามาใช้เป็นบทสวดสำหรับแก้ไขโรค

ตอนนี้เวลาหมดลงแล้ว อาตมาพูดได้แค่ความเครียด และความผ่อนคลาย เป็นตัวอย่างของความสัมพันธ์ระหว่างกายกับจิต ซึ่งโยงไปถึงสังคม ตลอดจนแม้แต่สภาพแวดล้อมด้วย

อย่างไรก็ตาม แม้จะได้เสียเวลากับเรื่องนี้ออกจะมากเกินไป แต่ก็เป็นเรื่องที่น่าจะพูดอยู่ เพราะเรื่องของ stress หรือความเครียดนี้ กำลังเป็นปัญหาใหญ่ในวงการสุขภาพปัจจุบัน เป็นเรื่องที่พูดถึงกันมาก โดยเฉพาะในสังคมของประเทศที่พัฒนาแล้ว หรือเมืองฝรั่งที่ได้ประสบปัญหาจากความเครียดอย่างหนักหน่วง ซึ่งก็ได้เห็นกันแล้วว่า ในพุทธศาสนานับมองเรื่องนี้ไว้ โดยจัดเป็นเรื่องสำคัญเช่นเดียวกัน

แต่ที่น่าสนใจ ก็คือ พระพุทธศาสนาได้พูดถึงกระบวนการของเหตุปัจจัยในการเกิดความเครียด พร้อมทั้งวิธีการที่จะแก้ไขกำจัดความเครียดไว้ด้วย และถือการกำจัดความเครียดหรือแก้ไขดับความเครียด สร้างความผ่อนคลายนี้ เป็นเรื่องสำคัญในการปฏิบัติธรรม ไม่เฉพาะสำหรับการรักษาโรคอย่างที่เข้าใจกันเท่านั้น คือ ไม่เฉพาะสำหรับการรักษาโรคกาย แต่หมายถึงการรักษาโรคของชีวิตทั้งหมด

รวมความว่า พระพุทธศาสนามองสุขภาพและความเจ็บป่วยรวมอยู่ในสิ่งที่เรียกว่า องค์รวมใหญ่แห่งปัญหาเรื่องโรคของชีวิต ซึ่งมีความสัมพันธ์อิงอาศัยกันอย่างเป็นระบบและเป็นกระบวนการ โดยมีปัจจัยร่วมทั้งด้านกาย ด้านใจ ด้านสังคม และธรรมชาติแวดล้อม โดยที่ปัจจัยทั้งหมดนั้นเป็นไปอย่างสัมพันธ์ส่งผลสืบทอดแก่กันและกัน

การแยกแยะให้เห็นองค์ประกอบย่อยลงไป จนเห็นปัจจัยส่วนละเอียดนั้น ก็สอดคล้องกับพุทธวิธี พุทธศาสนาก็นับสนุนวิธีการนี้ พุทธศาสนาก็นับชอบการวิเคราะห์หรือการแยกชอยนี้มาก

เหมือนกัน เพราะทำให้เกิดความชัดเจน เมื่อเกิดความชัดเจน ก็ช่วยให้การปฏิบัติถูกต้องมากขึ้น

แต่ข้อสำคัญก็คือ การที่เราแยกนี้ ก็เพื่อช่วยให้การโยงสะดวกชัดเจนยิ่งขึ้นด้วย เพราะฉะนั้น อย่าลืมว่า เมื่อแยกแล้วต้องโยงด้วย อันนี้คือหลักการที่สำคัญ

เป็นอันว่า เมื่อมีความชำนาญพิเศษเฉพาะเรื่องเฉพาะด้านแล้ว จะต้องสำนึกตระหนักถึงองค์รวม และร่วมมือกับคนอื่นหรือผู้ชำนาญในด้านอื่นในการที่จะรักษาชีวิตนี้

ศักยภาพของชีวิตในการพัฒนาสู่อสุภภาพ

ถึงกายจะป่วยแต่ใจไม่ป่วย ถึงจะต้องตายก็ตายดีได้

นอกจากนี้ ในพระพุทธศาสนา ยังมีแง่คิดอีกอย่างหนึ่งว่า ท่านให้มองความเจ็บไข้ได้ป่วยของร่างกายนี้ เป็นเรื่องธรรมดาที่จะต้องรู้เท่าทันตามความเป็นจริง

จะต้องรู้เท่าทันว่า ในสภาพของสังขารหรือชีวิตที่ประกอบด้วยองค์ประกอบต่างๆ มาประชุมกันนั้น องค์ประกอบทุกอย่าง จะเป็นขันธ์ ๕ หรือนามรูป คือกายใจก็ตาม ล้วนเป็นสิ่งที่เคลื่อนไหวไม่หยุดนิ่ง เป็นอนิจจัง เป็นไปตามปัจจัยต่างๆ ที่ขัดแย้งซึ่งกันและกัน ไม่เป็นตัวของมันเอง เพราะฉะนั้น ชีวิตจึงเป็นสิ่งที่จะต้องบริหาร

การที่เกิดเป็นโรคภัยไข้เจ็บขึ้นนั้น ไม่ใช่เรื่องที่เราจะต้องไปเกิดความทุกข์ดับชองหมองใจซ้อนขึ้นมาอีกจากการที่เป็นโรค เรามีหน้าที่ที่จะต้องแก้ไขบำบัดรักษา และบริหารชีวิตให้ดี ถ้าหลีกเลี่ยงโรคได้ก็หลีกเลี่ยง ถ้ามันเกิดขึ้นก็รักษาไป ทำให้ได้ผลดี แต่อย่าไป

ทุกข์กระวนกระวายกับโรค

การมีสุขภาพดีนั้น พระพุทธศาสนามักจะใช้คำคำว่า “อปปา-พาโร อปปาตังโก” แปลว่า มีอาพาธน้อย มีโรคน้อย ท่านไม่ค่อยใช้คำว่า “ไม่มีโรค” ถ้าพูดว่าไม่มีโรคเลย คือ *อาโรคยะ* หรือ *อโรคภาวะ* ก็หมายถึง นิพพาน ซึ่งเป็นภาวะสมบูรณ์สูงสุดไปเลย

พุทธศาสนาถือว่า คนเรานี้ ร่างกายก็เป็นสังขาร จิตใจก็เป็นสังขาร มีความเจ็บป่วยอยู่เป็นธรรมดา หลักสำคัญอยู่ที่ว่าเราจะปฏิบัติต่อมันอย่างไรให้สมบูรณ์ดีโดยสัมพัทธ์

บางทีพระพุทธเจ้าก็แยกโรคออกเป็น ๒ อย่าง คือ *โรคกาย* กับ *โรคจิตใจ* แล้วพระองค์ก็ตรัสว่า บางคนทีปหลุดจากโรคกายเป็นเวลานานๆ ไม่มีโรคกายปรากฏ พอจะหาได้อยู่ แต่คนที่จะไม่มีความเจ็บป่วยแม้เพียงชั่วขณะหนึ่งนี้ หาได้ยาก ยกเว้นแต่พระอรหันต์

ที่นี่ ในกระบวนการของการเป็นโรค ซึ่งมีเหตุปัจจัยทั้งทางรูปธรรมและนามธรรม หรือทั้งทางกายและทางใจนี้ เราก็คงต้องแยกแยะดูให้ถูกต้องว่าอันไหนเกิดจากเหตุปัจจัยหรือปัจจัยก่อตัวทางด้านไหน โรคบางอย่างเกิดจากเหตุปัจจัยด้านกายภาพ เกิดจากตัวเชื้อโรค เกิดจากการทำงานผิดปกติของชิ้นส่วนอวัยวะ หรือบางทีมาจากเหตุปัจจัยทางด้านจิตใจ

บางคนเข้าใจผิดว่า พระพุทธศาสนาสอนว่าอะไรๆ ก็เป็นเพราะกรรม โรคทั้งหลายเป็นเพราะกรรม พระพุทธเจ้าเคยตรัสย้ำไว้ว่า ความเข้าใจอย่างนั้นผิด โรคเกิดจากเหตุปัจจัยได้หลายอย่าง (ดู ส.สพ.๑๘/๔๒๗/๒๘๕) ก็จึงต้องแก้ไขให้ตรงตามเหตุปัจจัยนั้นๆ

แต่ในการบำบัดรักษาหรือแก้ไขนั้น ปัจจัยสำคัญมากอย่าง

หนึ่งก็คือ จิตใจและปัญญา ตลอดจนพฤติกรรมของตัวเอง เพราะฉะนั้น อย่างน้อย สิ่งหนึ่งที่จะต้องทำก็คือ การวางท่าทีให้ถูกต้อง ในขณะที่รักษาโรคกายหรือกำลังเป็นโรคกายอยู่นั้น

พระพุทธเจ้าเคยสอนคนแก่คนหนึ่งไว้ ธรรมดาว่าเมื่อร่างกายทรุดโทรมลงไป การที่จะต่อสู้ การรักษาตัว การบริหารร่างกาย ให้ไม่มีโรคนี้ ก็ยากขึ้น อาการเจ็บไข้ก็ปรากฏได้มากขึ้น ในสภาพอย่างนั้น ก็ต้องบริหารชีวิตให้ดีที่สุด

พระพุทธเจ้าได้ตรัสสอนว่า ให้ท่านศึกษาหรือสำเหนียกฝึกฝนไว้ว่า ถึงแม้กายของเราจะป่วย แต่ใจของเราจะไม่ป่วย

นี่ท่านสอนคนแก่ไว้ว่า เมื่อร่างกายมันอิดๆ อดๆ เดี่ยวเป็นโน่นเป็นนี่ ไม่สบาย ถ้าใจเราพลอยป่วยไปตามกายด้วยก็แย่เลย เพราะฉะนั้นจะต้องตั้งใจฝึกใจทำให้ไว้ว่า **ถึงกายของเราจะป่วย แต่ใจของเราจะไม่ป่วยไปด้วย**

เมื่อมีสุขภาพดีทางใจแล้ว อย่างน้อยเราก็ได้ส่วนหนึ่งซึ่งเป็นส่วนสำคัญของชีวิตไว้แล้ว

อีกประการหนึ่ง พระพุทธศาสนานี้ ถือเอาประโยชน์จากสุขภาพทางกาย โดยถือว่าสุขภาพกายนั้นไม่ใช่จุดหมาย

สุขภาพกายนี้เป็น means คือเป็นบันไดสำหรับไต่ไปสู่จุดหมาย ไม่ใช่เป็น end คือไม่ใช่เป็นจุดหมายปลายทาง สุขภาพกายนี้เป็นพื้นฐานที่จะช่วยให้เราเข้าถึงชีวิตที่ดีงามยิ่งขึ้นไป ซึ่งในที่สุดแล้ว มนุษย์เราควรมีชีวิตที่สมบูรณ์ ด้วยการมีสุขภาพจิตที่สมบูรณ์ด้วย คือควรมีชีวิตที่สมบูรณ์ทั้งกายและใจ ซึ่งในขั้นสุดท้ายนี้ จะต้องถึงภาวะที่จิตใจมีสุขภาพสมบูรณ์ การมีสุขภาพกายดี

ท่านสอนให้มี เพราะมันเป็นวิถีทาง หรือเป็นมรรคา เป็นพื้นฐานที่จะช่วยเกื้อหนุนให้เราเข้าถึงสุขภาพจิตที่ดีด้วย

ในการใช้หลักปัจจัยสัมพันธ์ ที่เป็นสัมพัทธ์นั้น บางทีไม่เฉพาะการมีสุขภาพกายดีเท่านั้น แม้แต่การไม่มีสุขภาพ คือ แม้แต่การมีโรคกาย ก็เป็นพื้นฐานที่พุทธศาสนาเอามาใช้เพื่อเป็นชนวนในการพัฒนาให้เกิดสุขภาพใจได้

ดังที่ปรากฏว่า พระอรหันต์บางองค์นั้นบรรลุอรหัตตผล เข้าถึงความมีสุขภาพใจที่สมบูรณ์ด้วยการที่เป็นโรคกาย คือ ท่านเป็นโรคทางกายอย่างนั้นๆ อยู่แล้ว แม้แต่เป็นโรคที่รักษาไม่ได้ เรียกกันง่าย ๆ ว่าหมดหัว แต่ท่านเอาโรคกายนั้นมาใช้ประโยชน์ โดยอาศัยการปรับท่าทีของจิตใจให้ถูกต้อง การทำใจอย่างถูกวิธี (เรียกว่า โยนิโสมนสิการ) และใช้ปัญญาพิจารณาเข้าถึงความจริงแล้วกลับได้ผลในการที่ทำให้จิตใจมีสุขภาพสมบูรณ์ คือพ้นจากกิเลสและความทุกข์ทั้งหมดไปได้

ฉะนั้น จึงถือสุขภาพนี้เป็น means คือเป็นบันไดให้เรา และไม่เฉพาะสุขภาพ แม้ความไร้สุขภาพก็ยังคงกลายเป็น means ได้

เมื่อรู้จักพัฒนาจิตใจและพัฒนาปัญญาแล้วก็จะเห็นได้ว่า เมื่อมองในแง่ดี (มองเป็น) แม้คนที่มีความสุขภาพกายไม่ดี ก็ไม่หมดโอกาสในการเข้าถึงชีวิตที่ดั่งามสูงสุด

อีกอย่างหนึ่งที่พระพุทธศาสนาพูดถึงมากก็คือ พุทธธรรมเกี่ยวข้องกับชีวิตทั้งหมด ไม่ใช่เฉพาะกับความเจ็บป่วยทางร่างกายอย่างที่วามแล้ว

แต่ระบบการแพทย์ปัจจุบันนี้ บางทีมองแต่ในแง่ของโรคว่า

จะกำจัดโรคให้หมดไป หรือจะสู้กับเชื้อโรคอย่างเดียว ก็เลยลืมนองชีวิต เมื่อเกี่ยวข้องกับตัวโรคเสร็จแล้ว ไม่ว่าจะรักษาหายหรือไม่หาย อันก็เลิก หมดภาระ คนไข้จะเป็นอย่างไรก็เรื่องของคนไข้ ถ้ารักษาโรคไม่สำเร็จ คนไข้ตายก็ตายไป ถ้ารักษาโรคสำเร็จ โรคหาย คนไข้ก็ออกจากโรงพยาบาลไป หมอจะไม่เกี่ยวข้องกับชีวิตที่ไม่มีโรค หรือการที่จะตายไปแต่อย่างใด

เพราะฉะนั้น กระบวนการเวชปฏิบัติจึงไม่เกี่ยวข้องกับชีวิตทั้งชีวิต โดยเฉพาะไม่เกี่ยวข้องกับความตาย

ในวงการแพทย์จะไม่พูดถึงตายดี-ตายไม่ดี แต่ในพุทธศาสนานั้นจุดเน้นอยู่ที่ “ชีวิต” ท่านก็เลยถือว่าต้องเกี่ยวข้องกับหมด

เกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาทั้งหมด

- จะแก่อะไรจึงจะดี แก่อะไรจะมีความสุข
- เจ็บอย่างไรจึงจะเจ็บอย่างดี ให้มีความสุข
- ตายอย่างไร จะตายดี มีความสุข

เพราะฉะนั้น พุทธศาสนาจะเกี่ยวข้องกับแม้กับความตาย อันนี้ก็เป็นจุดหนึ่งที่พุทธศาสนาต่างจากวงการแพทย์ทั่วไป ซึ่งจะไม่พูดถึงเลยว่า ตายดี-ตายไม่ดีเป็นอย่างไร และก็ไม่ได้สอนวิธีที่จะตาย แต่พุทธศาสนาจะสอนวิธีตายด้วย เน้นว่าให้ตายอย่างมีสติ เน้นคำว่าไม่ “หลง” ตาย

การแพทย์แนวพุทธเน้นที่ชีวิต ไม่ใช่เน้นที่โรค มุ่งที่ชีวิตที่ปลอดภัยโรคเป็นสำคัญ ไม่ใช่มีจุดหมายอยู่ที่การแก้ไขบำบัดโรค แต่ที่ต้องเยียวยาบำบัดโรค ก็เพื่อให้เป็นฐานสำหรับชีวิตที่ดีงามมี

ความสุข หรือเป็นโอกาสที่จะพัฒนาชีวิตสู่สิ่งที่ดียิ่งขึ้นไป

เมื่อชีวิตเกี่ยวข้องกับ ชรา พยาธิ มรณะ คือ แก่ เจ็บ ตาย ก็ให้มีการแก่ เจ็บ ตาย อย่างดี และอย่างมีความสุขด้วย

ตกลงว่า เท่าที่พูดมา ก็ได้กล่าวถึงการแพทย์แนวพุทธไปแล้วในบางแง่ โดยเฉพาะที่เน้นก็คือ ความสัมพันธ์ระหว่างกายกับใจ โยงไปถึงสภาพแวดล้อมโดยเฉพาะทางสังคม

จะเห็นว่า หลักการนี้เข้ากับแนวความคิดที่เรียกว่า holistic view หรือ holismที่กำลังเฟื่องฟูขึ้นมา

แต่น่าสังเกตว่า ในพระพุทธศาสนานั้นหลักธรรมที่ท่านสอนไว้หลายอย่าง เราไม่ได้ผ่านพบหรือนึกถึงเลยจนกระทั่งมีการพูดที่มาสะดุดหรือมาโยงเข้าหา เราจึงแสดงความแปลกประหลาดใจกันขึ้นมาว่า อ้อ ! หรือ อ้าว ! อันนี้ก็มีเหมือนกันนะในพุทธศาสนา อะไรทำนองนี้

เรื่องความเครียด หรือ stress นี้ เราก็ไม่พูดถึงกันเลย แม้แต่ในพระไตรปิฎกฉบับแปล ก็แปลปัสสัทธิไปต่างๆ นานา และแปลสารัตถะ ไปต่างๆ นานา ไปอ่านในภาษาไทยแล้วงง ไม่รู้ว่าท่านพูดถึงเรื่องนี้ จนกระทั่งไปเจอภาษาบาลี จึงรู้ว่าอ้อ ศัพท์เดียวกันนี่เอง

ปัสสัทธิ คือความผ่อนคลาย และสารัตถะ คือ เครียด สองอย่างนี้เป็นองค์ธรรมสำคัญในกระบวนการรักษาโรคของชีวิต ซึ่งรวมถึงแต่การรักษาโรคทางร่างกายไปจนถึงโรคของจิตใจ เพื่อให้มีชีวิตที่สมบูรณ์

การแพทย์แนวพุทธยังมีเรื่องที่จะพูดมากกว่านี้ แต่จะต้องมีเวลาที่จะพูดและที่จะคิดพิจารณาต่อไป เฉพาะในโอกาสนี้

เวลาที่กำหนดก็หมดไปนานแล้ว

ก่อนจบขอพูดสรุปสั้นๆ ว่า **การแพทย์แนวพุทธ** คือ การแพทย์ที่ปฏิบัติด้วยความเข้าใจชีวิตจิตใจของเพื่อนมนุษย์ และมองเห็นความจริงของโลกและชีวิต ซึ่งจะทำให้การบำบัดโรคและรักษาสุขภาพสำเร็จเป็นผลดีแก่ชีวิตที่จะดำรงอยู่ด้วยดี และเจริญพัฒนาสู่ภาวะที่ดีงามยิ่งขึ้นไป ในสภาพความเป็นจริง ที่สิ่งทั้งหลายมีความสัมพันธ์อิงอาศัยกันตามความเป็นไปแห่งเหตุปัจจัย

ในการแพทย์อย่างนี้ สิ่งที่เกี่ยวข้องจะต้องถูกเข้าใจโดยสอดคล้องกับหลักการข้างต้นนั้น โดยเฉพาะ

๑. **ตัวแพทย์** เอง ไม่เฉพาะจะมีความรู้ทางวิชาการ และมีความชำนาญเกี่ยวกับการบำบัดโรครักษาอวัยวะต่างๆ เท่านั้น แต่จะต้องเข้าใจชีวิตที่เป็นอยู่ในโลกของความเป็นจริง ที่สัมพันธ์กับปัจจัยอื่นๆ ทั้งทางกาย ใจ สังคม วัตถุสิ่งของ และธรรมชาติทั้งหมด และปฏิบัติด้วยความเข้าใจและเห็นอกเห็นใจคนเจ็บไข้ มีความปรารถนาดีต่อเพื่อนมนุษย์อย่างแท้จริง

๒. **ผู้ป่วยหรือคนไข้** คือคนทั้งคนที่มีทั้งกายและใจ พร้อมทั้งความสัมพันธ์กับผู้อื่น ในสังคม ท่ามกลางสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และทางวัตถุ ซึ่งการบำบัดโรครักษาร่างกายของเขา ทั้งได้รับผล และส่งผลต่อกันกับสิ่งเหล่านั้น

๓. **การบำบัดรักษา** เป็นปฏิบัติการที่ไม่โดดเดี่ยวขาดลอย แต่เชื่อมโยงประสานอิงอาศัยกัน และส่งผลมีอิทธิพลต่อกัน กับองค์ประกอบและปัจจัยอื่นๆ ที่มีอยู่ตลอดกระบวนการ และทั่วทั้งระบบแห่งการดำรงชีวิตของมนุษย์

การประชุมครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายที่เป็นกุศล คือมีจุดหมายปลายทางที่ต้องการให้เพื่อนมนุษย์ของเรา ให้คนในสังคมนี้ มีชีวิตที่ดีงามและสุขสมบูรณ์ ให้มีสุขภาพที่ดี เริ่มตั้งแต่ในทางร่างกาย เป็นต้นไป

จากจุดพื้นฐานที่แพทย์ปัจจุบันเกี่ยวข้องกับร่างกายก่อน เรา กำลังจะขยายไปถึงองค์ประกอบอื่นๆ ที่เข้ามาสัมพันธ์กัน โดยคำนึงถึงปัจจัยทั้งหลายในกระบวนการแห่งเหตุปัจจัยนี้ ทั้งด้านกายและใจ พร้อมทั้งสังคม และสภาพแวดล้อม โดยเฉพาะระบบนิเวศ

เวลานี้ เรื่องเหล่านี้กำลังได้รับการพิจารณา จึงนับว่าเป็นที่น่ายินดี ถือได้ว่าเป็นนิมิตหมายแห่งความก้าวหน้า อาจจะเป็นทางออกที่อย่างน้อยก็ให้ความหวังมากขึ้น ในการที่จะแก้ไขปัญหาของชีวิตและสังคม ให้เกิดประโยชน์สุขแผ่กว้างทั่วไป

เพราะฉะนั้น อาตมภาพขอร่วมใจอาราธนาคุณพระรัตนตรัย อวยชัยให้พร ขออานุภาพคุณพระพุทธานุภาพคุณพระธรรม และคุณพระสงฆ์ จงเป็นปัจจัยอภิบาลรักษาให้ท่านผู้ที่ได้เข้ามาร่วมประชุมครั้งนี้ด้วยเจตนาอันเป็นกุศลนั้น จงปฏิบัติภารกิจได้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี โดยมีกำลังกาย กำลังใจ กำลังสติปัญญาพร้อมบริบูรณ์ ในการที่จะทำหน้าที่ให้สำเร็จตามวัตถุประสงค์ เพื่อประโยชน์สุขของสังคม และของชาวโลก ตลอดกาลนาน

ภาค ๔

ปัญหาทางการแพทย์:
โลกยิ่งเจริญ คนยิ่งเผชิญ

ช่วยให้ตายเร็ว

หรือ

ช่วยให้ตายดี*

ขอเจริญพร ท่านรองอธิบดีกรมการแพทย์ ผู้เป็นประธาน ท่านผู้อำนวยการ
สถาบันเวชศาสตร์ผู้สูงอายุ ท่านสหธรรมิก และญาติโยมสาธุชนทุกท่าน

เริ่มต้นคงจะต้องขอประทานอภัยออกตัวนิดหน่อย เกี่ยวกับ
ชื่อเรื่องที่ได้รับนิมนต์มาพูดวันนี้ ตอนแรกก็แปลกใจหน่อย เพราะ
เป็นคำใหม่ ไม่เคยได้ยินมาก่อน แม้ว่าอาจจะจะเป็นคำที่ได้บัญญัติใน
วงการแพทย์ใช้กันมา แต่ตัวเองเพิ่งได้ยิน ตอนแรกก็งงหน่อย

แม้พระที่อยู่ใกล้ได้ยินคำนี้ ท่านก็ไม่เข้าใจว่า “พินัยกรรม
ชีวิต” นี่คืออะไร แต่พิจารณาดูก็พอจับความได้

ว่าที่จริงก็เป็นเรื่องที่เคยมีผู้ถามมาแล้ว แต่ตอนนั้นยังไม่มี
การบัญญัติชื่อกัน จนกระทั่งเมื่อวานนี้ มาเปิดดูหนังสือนิมนต์
ปรากฏว่าไม่ได้มีเฉพาะคำว่า “พินัยกรรมชีวิต” เท่านั้น แต่มีต่อท้าย

* ปาฐกถาธรรม ตามคำอาราธนาของ สถาบันเวชศาสตร์ผู้สูงอายุ กรมการแพทย์ ณ ห้องประชุม
โรงพยาบาลสงฆ์ ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๕๑ (เดิมชื่อเรื่องว่า “พินัยกรรมชีวิต: ผลต่อศาสนา”)

ว่า “ผลต่อศาสนา” เลยยิ่งงงใหญ่ ว่า เอ๊ะ...เรื่องนี้จะมียผลต่อศาสนาอย่างไร ก็เป็นความผิดของตัวเองที่ไม่ได้ดูให้ชัดเสียก่อน พอเวลากระชั้นเข้าเลยไม่มีโอกาสถามให้แน่นอน จากความไม่ชัดเจนนี้ ก็อาจจะทำให้การพูดวันนี้ไม่เข้าสู่แนวทางที่ต้องการก็เป็นได้

อย่างไรก็ตาม สิ่งที่น่าสนใจคือ เป็นเรื่องเกี่ยวกับความตาย หรือว่าให้ชัดขึ้นอีกว่า เป็นเรื่องระหว่างชีวิตกับความตาย คือการที่ชีวิตจะสิ้นสุดลง และจะสิ้นสุดอย่างไร บุคคลที่เกี่ยวข้อง เริ่มตั้งแต่เจ้าของชีวิต ซึ่งในกรณีของการเจ็บไข้ได้ป่วยก็คือตัวผู้ป่วยเอง จะปฏิบัติต่อชีวิตของตนในขั้นสุดท้าย หรือต้อนรับความตายได้อย่างไร และผู้ที่เกี่ยวข้อง ทั้งญาติ ทั้งแพทย์ ผู้รักษา พยาบาล จะมีทำที่และปฏิบัติอย่างไร

โดยเฉพาะในยุคนี้ที่การแพทย์ได้เจริญมาก เรามีเทคโนโลยีอำนวยความสะดวกที่เรียกว่ายืดอายุได้ เรื่องก็ยิ่งซับซ้อนมากขึ้น

ตายดีคืออย่างไร และสำคัญอย่างไร?

ลองมาดูในแง่ของพระศาสนา การสิ้นสุดของชีวิตที่เรียกว่าความตายนั่น ท่านก็เห็นความสำคัญอย่างมาก ในคัมภีร์พุทธศาสนาพูดถึงอยู่เสมอว่าอย่างไรเป็นการตายที่ดี ท่านมักใช้คำสั้นๆ ว่า “มิตติ ไม่หลงตาย” ข้อความนี้ท่านเน้นอยู่เสมอ หมายความว่า ในการดำเนินชีวิตที่ดีนั้น การสิ้นสุดของชีวิตก็ถือว่าเป็นตอนที่สำคัญ

ที่ว่าตายดีนั้น ไม่ใช่เฉพาะตายแล้วจะไปสู่สุคติเท่านั้น แต่ขณะที่ตายก็เป็นจุดสำคัญ ที่ว่าต้องมีจิตใจที่ดี คือมิตติ ไม่หลงตาย ท่านใช้คำว่า “อสมมุพุโห กาลิ กโรติ”

ที่ว่าไม่หลงตาย คือมีจิตใจไม่ผันเพี้ยน ไม่เศร้าหมอง ไม่ขุ่นมัว จิตใจดีงาม ผ่องใส เบิกบาน แล้วก็ขยายความไปถึงการที่ว่า จิตใจนึกถึงหรือเกาะเกี่ยวอยู่กับสิ่งที่ดี

เราจึงได้มีประเพณีที่ว่าจะให้ผู้ตายได้ยินได้ฟังสิ่งที่ดีงาม เช่น บทสวดมนต์ หรือคำกล่าวเกี่ยวกับพุทธคุณ อย่างที่เราใช้คำว่า “บอกอระหัง” ก็เป็นคติที่รู้ว่าเป็นการบอกสิ่งสำหรับยึดเหนี่ยวในทางใจ ให้แก่ผู้ที่กำลังป่วยหนักในขั้นสุดท้าย ให้จิตใจเกาะเกี่ยวยึดเหนี่ยวอยู่กับคุณพระรัตนตรัย เรื่องบุญกุศล หรือเรื่องที่ได้ทำความดีมา เป็นต้น

ไม่ว่าอะไรที่เป็นเรื่องดีงาม ทำให้จิตใจสดชื่นผ่องใส เราก็พยายามยกเอามาบอก เอามาแนะให้เป็นที่เกาะเกี่ยว หรือเรียกว่าเป็นอารมณ์ เพื่อให้จิตของผู้ป่วยอยู่กับสิ่งที่ดีงามนั้น จิตใจจะได้ไม่เศร้าหมอง ไม่ขุ่นมัว แล้วก็มีสติ ไม่เป็นจิตใจที่ฟุ้งซ่านเลื่อนลอย หรือขุ่นมัวเศร้าหมองอยู่กับความทุกข์ทรมาน

อย่างไรก็ตาม ยังมีการตายที่ดีกว่านั้นอีก คือให้เป็นการตายที่ใจมีความรู้ หมายถึงความรู้เท่าทันชีวิต จนกระทั่งยอมรับความจริงของความตาย หรือความเป็นอนิจจังได้

เพียงแค่ว่าคนที่จะตายมีจิตยึดเหนี่ยวอยู่กับบุญกุศลความดี ก็นับว่าดีแล้ว แต่ถ้าเป็นจิตใจที่มีความรู้เท่าทัน จิตใจนั้นก็จะมี ความสว่าง ไม่เกาะเกี่ยว ไม่มีความยึดติด เป็นจิตใจที่โปร่งโล่งเป็นอิสระแท้จริง ขั้นนี้แหละถือว่าดีที่สุด

ในเมื่อเราถือว่าจะต้องให้ตายดีที่สุด สำหรับคนที่เกี่ยวข้อง เราก็จึงพยายามว่าทำอย่างไรจะช่วยให้เขาไปถึงภาวะแห่งการตาย

อย่างดีที่สุดนั้น

ขอแทรกนิตหนึ่งคือ มีคติที่เกี่ยวกับเรื่องจิตตอนที่ตาย ที่ท่านสอนว่าให้จิตไม่เศร้าหมอง มีสติ ไม่หลงตายนั้น นอกจาก ความหมายในขณะที่ตายแล้ว ก็ยังมีความหมายโยงไปถึงภพที่จะเกิด ใหม่ด้วย อย่างที่พุทธศาสนิกชนจำนวนมากคงจำได้ถึงพุทธภาษิตที่ว่า “จิตฺเต สงฺกิลฺลฺเห ทุกฺกตฺติ ปาฏิกฺงฺขา” แปลว่า เมื่อจิตเศร้าหมอง แล้ว ก็เป็นอันหวังทุกฺกตฺติได้

ในทางตรงข้ามก็มีพุทธพจน์ว่า “จิตฺเต อสงฺกิลฺลฺเห สุกฺตฺติ ปาฏิกฺงฺขา” เมื่อจิตไม่เศร้าหมองแล้ว สุกฺตฺติก็เป็นอันหวังได้

นี้เป็นพุทธพจน์ ที่ทำให้เราเห็นความสำคัญของการที่จะทำ ให้จิตใจผ่องใสดีงามในเวลาที่จะตาย เพราะว่า แม้แต่คนที่ทำกรรม มาไม่ดี ตามปกติก็จะมีจิตใจเศร้าหมองขุ่นมัว แต่ในตอนที่จะตาย ถ้า โดยบังเอิญจิตเกิดไปยึดเหนี่ยวสิ่งที่ดี นึกถึงเรื่องที่เป็นบุญเป็นกุศล จิตผ่องใสขึ้นมา เวลานั้นกรรมกลายเป็นอาสันนกรรม คือกรรมใกล้ ตายฝ่ายดี แทนที่จะไปทุกฺกตฺติจากการที่ได้ทำกรรมชั่วมาตลอดเวลา หลายๆ สิบปีในชีวิต ก็กลับไปดีเสียนี้ เพราะฉะนั้นทางพระศาสนา จึงให้ความสำคัญกับเรื่องของจิตใจตอนที่ตายนี้มาก

เมื่อสภาพจิตในเวลาตายมีความสำคัญอย่างนี้ เราก็จึง พยายามช่วยให้คนตายได้ตายอย่างดี นอกจากไม่ฆ่าเขาแล้ว ก็หา วิธีทางที่จะช่วยให้เขาตายอย่างดีที่สุดด้วย

แม้ถึงวาระสุดท้าย

มนุษย์ก็ไม่หมดโอกาสที่จะได้สิ่งดีที่สุดในชีวิต

ยิ่งกว่านั้น ทางพุทธศาสนาถือว่า ชีวิตคนมีโอกาสดลอดเวลา จนถึงวาระสุดท้าย แม้แต่จะบรรลุประโยชน์สูงสุดของชีวิต ในขณะที่ดับจิต โดยเฉพาะการบรรลุธรรมซึ่งถือว่าเป็นประโยชน์ยอดสุดของชีวิต เรียกว่าง่าย ๆ ก็คือการบรรลุนิพพานนั้น แม้แต่ป่วยไข้ กำลังจะตายก็มีโอกาส

มนุษย์จึงมีโอกาสนจนกระทั่งวาระสุดท้ายของชีวิต ไม่มีอะไรจะได้แล้ว ก็ยังสามารถได้สิ่งสูงสุดของชีวิต ดังมีท่านที่บรรลุธรรมในขณะที่จิตสุดท้ายตอนจะดับ ที่เรียกเป็นศัพท์ว่า “ชีวิตสมสึสี” คือบรรลุธรรมสูงสุดพร้อมกับสิ้นชีวิต

การที่มีโอกาสมากถึงขนาดนี้ บางครั้งก็ขัดกันกับเรื่องทางร่างกาย คือแม้แต่ร่างกายเจ็บปวดทุกข์ทรมานที่สุดแล้ว จิตก็ยังมีโอกาสอยู่

ตามปกติเราย่อมต้องการให้ทั้งกายทั้งจิตดีทั้งคู่ จึงจะมีสุขเต็มพร้อม แต่ดังที่กล่าวแล้วว่าคนเราไม่หมดโอกาส แม้ร่างกายเจ็บปวดสุดทรมานอย่างจะขาดใจ บางทีความทุกข์ทรมานเป็นต้นที่เกิดขึ้นนั้น กลับมาเป็นอารมณ์ของปัญญา ทำให้เข้าใจเห็นความจริงของชีวิต และบรรลุโพธิญาณได้ เลยตรัสรู้ในตอนที่จะดับจิตนั้น กลายเป็นพระอรหันต์ไป

เป็นอันว่า คนแม้จะตายจนถึงวาระสุดท้าย ก็ยังมีโอกาสที่จะบรรลุธรรมสูงสุด ที่เป็นประโยชน์สุดยอดของชีวิต จึงเป็นข้อที่ต้อง

คำนึงไว้อย่างหนึ่ง

มีเรื่องในพระไตรปิฎก กล่าวถึงพระสาวกที่ได้รับความทุกข์ทรมานจากความเจ็บป่วยเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งก็คงจะไม่แพ้คนที่เจ็บป่วยในปัจจุบัน อย่างคนที่ป่วยเป็นโรคมะเร็งบางชนิดที่ทุกข์ทรมานอย่างมาก

ยิ่งสมัยก่อนนั้นเราต้องนึกว่ายังไม่มีเครื่องอุปกรณ์มาช่วยยาระงับความเจ็บปวดก็คงได้ผลไม่เท่าสมัยนี้ คนสมัยก่อนจึงคงจะต้องเจ็บปวดทรมานอย่างที่สุด แต่ถึงอย่างนั้นก็ปรากฏว่า บางท่านในขณะสุดท้ายที่ทุกข์ทรมานอย่างยืงนั้น ก็ได้เกิดปัญญามองเห็นธรรมรู้เข้าใจความจริงของชีวิตอย่างแท้จริง แล้วก็วางจิตต่อชีวิตของตนและต่อโลกได้ถูกต้อง จิตใจก็โปร่งโล่ง หลุดพ้นเป็นอิสระ จึงบรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์ อย่างที่กล่าวเมื่อกี้

ที่พูดมานี้เป็นสิ่งที่ต้องคำนึงอย่างหนึ่งในการที่จะปฏิบัติต่อคนที่เจ็บป่วย คนที่ช่วยเหลือจะต้องเข้าใจเรื่องนี้ แล้วเราอาจจะกลับไปช่วยคนเจ็บไข้ได้ดียิ่งขึ้น

นอกจากช่วยในทางสภาพจิตที่ดั่งาม ให้ยึดเหนี่ยวในสิ่งที่เป็นบุญเป็นกุศล ซึ่งก็ดีอยู่แล้ว เราอาจจะก้าวต่อไปอีกขั้นหนึ่ง คือการช่วยทางปัญญา

ด้านปัญญานี้คนมักจะไม่ค่อยนึกถึง มักจะมองแค่เรื่องที่จะให้จิตยึดสิ่งที่ดีไว้ เกาะเกี่ยวกับบุญกุศลไว้ ซึ่งยังเป็นความยึดถืออย่างหนึ่ง ถ้าพ้นจากขั้นนี้ไปได้ เหนือขึ้นไป ก็จะอยู่ด้วยความสว่างโปร่งโล่งของปัญญาที่บรรลุธรรม

คนเราที่เกิดมานี้ บางทีอยู่ด้วยความสุขสบายมาตลอดชีวิต

ถ้าขาดความรู้เท่าทัน วางใจไม่ถูก ชีวิตที่อยู่มาตนั้น กลับส่งผลย้อนกลับมาทำให้ยึดมั่นในชีวิตมากขึ้น หรือยึดมั่นเข้าไปเต็มที่ แล้วความยึดมั่นในชีวิตนั้นแหละ พอถึงเวลาจะต้องละจากไป ก็เป็นเหตุให้มีความทุกข์ขุ่นมัวเศร้าหมองมากขึ้น เพราะฉะนั้นในวาระสุดท้ายที่ว่าเมื่อไหร่ ถ้าเกิดแสงสว่างแห่งปัญญาขึ้นมา ก็หลุดไปได้ทันที

เรื่องนี้มองในสายตาของเรา อาจจะคิดไม่ถึงว่าอะไรดีที่สุด แต่ในทางพระศาสนาท่านสอนให้เรา รู้ว่า การเกิดปัญญาเข้าถึงความจริงนั้นแหละ เป็นความสุขที่สมบูรณ์ที่สุด ถึงตอนนั้นเราจะปลงใจวางใจต่อทุกอย่างถูกต้องไปหมด จิตใจโปร่งโล่งสว่างไสวอย่างไม่มีอะไรมาขัดคั้นจำกัด

ชีวิตของทุกคนที่เกิดมาควรจะได้ถึงขั้นนี้ แต่ถ้าหากว่าตอนที่สุขสบายอยู่ยังไม่ได้ แล้วคนเจ็บป่วยทุกข์ทรมานกลับได้ขึ้นมา เราก็ต้องยอมรับว่าเขาได้สิ่งประเสริฐกว่าเรา

อันนี้เป็นข้อที่นำมาเสนอไว้ ให้เห็นทัศนคติหรือท่าทีของพระพุทธศาสนาต่อเรื่องความตายนี้ในส่วนหนึ่ง

ต้องยอมรับว่าเรายังรู้ไม่เพียงพอต่อความจริงของธรรมชาติจึงต้องปฏิบัติการด้วยความไม่ประมาท

ปัจจุบันนี้เรามีปัญหาซับซ้อนสืบเนื่องจากความเจริญก้าวหน้าทางการแพทย์ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเจริญก้าวหน้าก็จริงแต่พร้อมกันนั้น อาจจะเป็นเพราะความไม่สมดุลในความเจริญนั้นด้วย จึงทำให้เกิดปัญหาขึ้นมา

พูดในแง่หนึ่งคล้ายๆ กับว่า เทคโนโลยีนั้นเจริญมาก ได้สร้างอุปกรณ์มาช่วยยืดชีวิตคน แต่ในเวลาเดียวกันอีกด้านหนึ่ง วิทยาศาสตร์กลับเจริญไม่พอที่จะให้ความรู้เกี่ยวกับชีวิตของคน คือ แม้ว่าวิทยาศาสตร์จะเจริญ แต่ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติที่วิทยาศาสตร์ค้นพบมา ยังไม่เพียงพอที่จะให้คำตอบที่ชัดเจนว่าชีวิตคืออะไร ความตายเป็นอย่างไ ชีวิตจะดับสิ้นเมื่อไรแน่ ถึงเดี๋ยวนี้จะบอกอย่างนั้นอย่างนี้ เช่นบอกว่าคนตายเมื่อก้านสมองตายเป็นต้น ก็ยังอยู่เพียงในชั้นคาตหมาย เป็นเรื่องที่ยังไม่รู้ได้เด็ดขาด

นอกจากนั้น คำตอบของวิทยาศาสตร์ก็เป็นคำตอบแห้งๆ พูดเรื่องชีวิตอย่างไม่มีชีวิตชีวา เพราะพูดได้แต่เรื่องด้านร่างกาย ซึ่งเป็นเพียงด้านหนึ่งของชีวิต แต่เวลาคนมีปัญหา เรื่องมันจะมารวมอยู่ที่จิตใจ พอถึงตอนนี่วิทยาศาสตร์ก็เลยไปไม่ถึง

ทางพุทธศาสนาบอกว่า ชีวิตสิ้นสุดเมื่อจิตสุดท้ายดับไปในภพนี้ คือเมื่อจิตดับ แต่ก็เป็นเรื่องนามธรรมที่มองไม่เห็น ก็อย่างที่ว่าพูดไปแล้วว่า ความรู้ของมนุษย์ แม้วิทยาศาสตร์จะมาช่วย ก็ได้เพียงในระดับของรูปธรรม คือด้านร่างกาย แต่ความรู้เรื่องชีวิตอย่างสมบูรณ์ ที่บรรจบกันทั้งด้านกายและด้านจิต ก็ยังไม่เพียงพอ

จึงได้พูดไว้เมื่อก่อนว่า ความเจริญทางเทคโนโลยีไปไกล ได้ช่วยให้มีอุปกรณ์ยืดชีวิตคน แต่วิทยาศาสตร์เจริญไม่พอที่จะให้ความรู้ที่สมบูรณ์เกี่ยวกับชีวิต

เมื่อความรู้เรื่องชีวิต กับอุปกรณ์ที่มาทำต่อชีวิต ไม่สมดุลกัน ก็ต้องเกิดปัญหา เรียกว่าเป็นปัญหาจากความไม่สมดุลในด้านความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติ กับการมีเครื่องมือที่ใช้จัดการกับธรรมชาติ

เป็นความใฝ่ฝันมานานแล้วที่มนุษย์ต้องการพิชิตธรรมชาติ โดยเฉพาะอารยธรรมปัจจุบันตามแนวคิดของตะวันตก ที่มุ่งมั่นว่า จะต้องพิชิตธรรมชาติให้ได้ เพราะเชื่อว่าเมื่อไรมนุษยพิชิตธรรมชาติ ได้ก็จะเป็นความสำเร็จที่สมบูรณ์ของมนุษย์

แต่ในการที่จะพิชิตธรรมชาตินั้นก็จะต้องรู้จักธรรมชาติอย่างแท้จริง แต่เวลานี้เรากำลังในด้านหนึ่งล้าไป คือเราสามารถประดิษฐ์ อุปกรณ์เทคโนโลยีที่จะใช้จัดการกับธรรมชาติได้มากมาย แต่พร้อมกันนั้น เรายังไม่มีความรู้ในธรรมชาติอย่างเพียงพอ เราจึงต้องมาประสบปัญหาอย่างนี้

การรู้ธรรมชาติถึงปัญหาเกี่ยวกับความไม่สมดุลหรือความไม่พร้อมเหล่านี้จะทำให้เราปฏิบัติต่อสถานการณ์ต่างๆ ได้ดีขึ้น โดยมีความไม่ประมาท คือจะปฏิบัติด้วยความระมัดระวัง

ความไม่ประมาทในความหมายหนึ่งก็คือ อย่าไปตัดสินปั๊บ ปั๊บเด็ดขาด ต้องเผื่อใจไว้ให้พร้อมที่จะมีการแก้ไขปรับปรุง คนเรามักมีความโน้มเอียงที่ชอบตัดสินอะไรว่าเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ ทั้งที่ยังไม่รู้จะแจ้ง และเมื่อตัดสินไปแล้ว ก็ยึดอยู่อย่างนั้น และใช้ข้อที่ยึดไว้นั้นเป็นเกณฑ์ตัดสินต่อไป โดยไม่หาความจริงต่อ

ลักษณะอย่างหนึ่งของการที่จะอยู่อย่างไม่ประมาท คืออาจจะพูดเป็นสองชั้นว่า ในขั้นนี้เราทำได้เท่านี้ แต่เราเผื่อใจไว้พร้อมที่จะแก้ไขปรับปรุงต่อไป ซึ่งจะทำให้ต้องมีการศึกษา ต้องมีการพัฒนาปัญญาให้ยิ่งๆ ขึ้นไป เพื่อว่าในภายหน้า ตัวเราก็ตาม ลูกหลานของเราก็ตาม จะได้ปฏิบัติต่อเรื่องนี้ได้ดีขึ้น

นอกจากนั้น ตอนนีถ้าจะมีการบัญญัติกฎหมายอะไร เราก้

คงจะต้องเผื่อใจไว้เช่นเดียวกัน เช่นยอมรับว่า เรากำลังบัญญัติกฎหมายที่จะมาใช้ปฏิบัติต่อชีวิตนี้ โดยที่เรายังไม่รู้ความจริงแท้แน่นอน แม้ว่าบางครั้งเราอาจจะรอดความรู้อาจจริงไม่ได้ แต่เราจะทำอย่างไรให้ดีที่สุด

การรู้ความจริงของธรรมชาติ กับการตัดสินใจปฏิบัติ เพื่อสนองความต้องการของมนุษย์

เมื่อมีเรื่องที่จะต้องพิจารณา อย่างในกรณีนี้ เราพูดได้ว่าไม่มีสูตรสำเร็จ เมื่อไม่มีสูตรสำเร็จ เราจะได้เพียงนำเอาหลักการบางอย่างมาใช้ ซึ่งเป็นเรื่องของมนุษย์ที่จะต้องใช้ปัญญาในการนำหลักการทั่วไปมาใช้ให้เข้ากับเรื่องเฉพาะกรณี เมื่อไม่มีสูตรสำเร็จ ปัญญาก็ต้องเข้ามา เพื่อพิจารณาที่จะทำให้ดีที่สุดในเรื่องนั้น

ถ้าว่าตามทางพุทธศาสนา เราต้องแยกเรื่องเป็น ๒ ระดับ

ระดับที่ ๑ คือหลักการที่เป็นความจริงของธรรมชาติ

ระดับที่ ๒ คือการสนองความต้องการของมนุษย์ว่า เมื่อรู้ความจริงนั้น หรือมีความจริงเท่าที่รู้ แล้วมนุษย์จะเอาอย่างไร

๑. การรู้ความจริงของธรรมชาติว่าเป็นอย่างไร อย่างในกรณีนี้ก็คือรู้เรื่องชีวิตมนุษย์ เช่นว่าชีวิตมนุษย์คืออะไร เป็นอย่างไร ชีวิตสิ้นสุดเมื่อไรแน่ ถ้าเรารู้ความจริงนี้แน่นอนเด็ดขาดแล้ว การปฏิบัติที่วามมนุษย์จะเอาอย่างไรก็จะชัด แต่ปัญหาสำคัญอยู่ที่ว่า ความจริงของธรรมชาตินั้นเรายังไม่รู้ไม่เด็ดขาด

๒. การปฏิบัติของมนุษย์ว่าจะเอาอย่างไร ในเรื่องนี้ปัญหาอยู่ที่ว่า ถ้าข้อหนึ่งยังไม่ถึง การตัดสินใจในข้อที่สองก็ทำได้ยาก ปัญหาจึงมา

อยู่ที่ว่า ถ้าจะต้องทำทั้งที่ยังไม่รู้ มนุษย์จะเอาไหม และจะเอาอย่างไร

เป็นอันว่า การที่จะสนองความต้องการของมนุษย์อย่างไร เป็นเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างการรู้ความจริงของธรรมชาติ กับการปฏิบัติต่อความต้องการของคน เรื่องนี้เป็นปัญหาของมนุษย์มาโดยตลอด ถ้าเป็นกรณีที่เราได้เข้าถึงความจริงแล้ว เราก็มั่นใจและสบายใจในการปฏิบัติที่ว่าจะเอาอย่างไร ทั้งนี้เราก็ต้องรู้ตัวอยู่แล้วว่า ความจริงของธรรมชาตินั้นไม่เป็นไปตามความต้องการของมนุษย์ เพราะฉะนั้นเราจึงต้องแยกออกเป็นสองชั้นอย่างที่ว่าไปแล้วนั้น

ที่ว่าความจริงของธรรมชาติไม่เป็นไปตามความต้องการของมนุษย์นั้น ก็รวมทั้งการที่ว่ามันจะไม่เป็นไปตามบัญญัติของมนุษย์ด้วย มนุษย์อาจจะมาตกลงบัญญัติกันว่าอย่างนั้นอย่างนี้ แต่ถ้าเราไม่รู้จักความจริงของธรรมชาติ การปฏิบัติก็ไม่ได้ผลจริง และก็จะมีความผิดต่อไป

ไม่ว่าเราจะบัญญัติอย่างไรก็ตาม ความจริงของธรรมชาติก็ไม่เป็นไปตามบัญญัติของมนุษย์นั้น จึงเป็นเรื่องที่บอกว่าต้องไม่ประมาท คนจะต้องพยายามศึกษาเพื่อให้รู้ความจริงของธรรมชาติ เมื่อรู้แล้วจะอย่างไร ก็เป็นชั้นปฏิบัติการที่สืบเนื่องออกไป แต่ก็ขอให้มีการประสานกันไว้ ถ้ายังทำไม่ได้อย่างถึงความจริงแท้ ก็จะได้ตามความจริงเท่าที่รู้ถึงเวลานั้น

ในกรณีของความตายนี้ ก็มีเรื่องของความต้องการที่จะต้องพิจารณา เช่นอย่างความต้องการของผู้ป่วยเอง เช่นที่ว่าผู้ป่วยมีความเจ็บปวดทุกข์ทรมาน ก็อยากจะตาย แล้วก็อาจจะบอกคนอื่นให้ช่วยฆ่าเขา

ตามธรรมดา แม้คนที่ป็นเจ้าของชีวิตเขาต้องการจะตาย แล้วให้คนอื่นฆ่าเขา โดยปกติก็ต้องยอมรับว่าคนฆ่าไม่ผิด “ฆ่าฉันทีซี” ถึงเราจะบอกว่าก็เขาอยากตายนี่ ฉันก็ฆ่าให้แล้วตามความต้องการเขา ฉันก็น่าจะได้บุญ แต่มันก็ยังเป็นการฆ่าอยู่นั่นแหละ นี่ก็เป็นปัญหาอีก

ในกรณีของความเจ็บป่วย บางทีคนที่จะตายไม่รู้ตัวแล้ว พอสั่งเสร็จแล้ว ตัวเองก็ไปอยู่ในภาวะไม่รู้ตัวจนกระทั่งโคม่า ทีนี้ปัญหาก็คืออยู่ที่ว่า คนที่อยู่จะปฏิบัติตามคำสั่งอย่างไร ซึ่งเป็นตอนสำคัญที่จะต้องพิจารณา ซึ่งแน่นอนเราย่อมหวังประโยชน์แก่คนตายนั้นแหละ

ขั้นที่หนึ่ง เราอาจจะนึกว่าเราอยากให้เขาพ้นจากทุกข์ทรมาน แต่เป็นไปได้ใหม่ว่า เจ้าของชีวิตเองที่ต้องการจะตายนั่นก็อาจจะสั่งโดยหลงผิด เพราะเวลาที่ทุกข์ทรมานเต็มทีนั้น ก็จะมองและเห็นไปข้างเดียว คิดแต่จะทำอย่างไรจะพ้นจากทุกข์ทรมานนั้นไปเสีย แต่แท้จริงนั้นที่เขาทุกข์ทรมานมาก เขาอาจจะไม่ตายก็ได้ ถ้าเราไม่ด่วนไปตัดรอนชีวิตของเขาเสียก่อน เขาอาจจะรอดก็ได้ นี่บางทีเราก็ไม่รู้ แต่นี่ก็ยังเป็นเรื่องข้างนอก

ข้างในที่ลึกกว่านั้นก็คือจิตใจของเขาเอง ในตอนที่เขาสื่อสารกับคนอื่นไม่ได้นั้น เราไม่รู้ว่ในใจเขายังมีความคิดได้หรือเปล่า ทั้งในระดับที่รู้ตัวและไม่รู้ตัว

แม้แต่ง่าย ๆ อย่างในเวลาเจ็บป่วยมากๆ ญาติอาจจะนิมนต์พระไปพูดให้ฟัง ไปสวดมนต์ หรือแม้แต่ลูกหลานเองอาจสวดมนต์ให้ฟัง ก็จะมีการสงสัยกันว่า เอ...นี่คนเจ็บเขาจะได้ยินหรือเปล่า เขา

จะรู้ไหม เขาจะได้ประโยชน์หรือเปล่า

บางทีอินทรีทั้งหลาย เช่น ตา หู เป็นต้น ไม่ได้ดับไปพร้อมกัน แม้คนเจ็บจะสื่อสารไม่ได้แล้ว เพราะประสาทที่จะส่งงานและสมองที่จะสั่งงานในส่วนที่สื่อสารแสดงออกนั้นทำไม่ได้ แต่ในฝ่ายรับรู้บางที่ก็ยังรับรู้อยู่ แม้จะรับรู้ด้านนี้ไม่ได้ ก็อาจจะรับรู้ด้านโน้นได้ รับรู้โดยตรงไม่ได้ แต่อาจจะรับรู้ทางอ้อมได้ บางทีรับรู้ทางตาไม่ได้ แต่อาจจะรับรู้ทางหูบ้าง ทางสัมผัสกายบ้าง หรือแม้โดยบรรยากาศ คือยังมีบางส่วนหรือบางทางที่ยังรู้ได้อยู่

เพราะฉะนั้น แม้แต่เสียงสวดมนต์ ซึ่งเราอาจจะนึกว่า เขาคงไม่รู้เรื่อง แต่เขาอาจจะได้ยิน หรืออาจจะแฉ่ว หรืออาจจะรับรู้บรรยากาศ เพราะฉะนั้นจึงต้องเผื่อกันไว้ก่อน เสียงสวดมนต์ อย่างน้อยแม้แต่เจ้าตัวไม่ได้ยิน คือไม่ได้รับรู้โดยตรง แต่อาจจะสัมผัสแบบคนฝัน

คนที่ฝันไม่ใช่ไม่มีการรับรู้เลยใช่ไหม คนฝันนี้ที่ว่าไม่รู้เรื่องนั้น ที่จริงในบางระดับก็รู้เหมือนกัน อย่างเช่นนอนหลับอยู่ในห้องนี้แล้วมีคนมาเคาะประตู ปีกก ๆ ๆ ปรากฏว่าเตียงก็ตื่น แต่ก่อนตื่นฝันไปแล้วว่าไปรบที่เวียดนาม ได้ยินเสียงระเบิดตูมตามๆ นั่นคือเสียงเคาะประตู หมายความว่ามีการรับรู้อยู่บ้าง คือในตอนที่หลับอาจจะไม่สนิท นี่ก็คือการรับรู้โดยไม่รู้ตัว

เพราะฉะนั้น ไม่ต้องตื่นหรอก ในขณะที่หลับนั้นแหละอาจจะได้ยินเสียงบางอย่าง หรือมีการรับรู้บางอย่าง ทางหู ทางตา ทางสัมผัส แล้วก็เอาไปปรุงแต่งเป็นความฝันได้มากมาย นั่นหมายความว่าเขามีการรู้และจิตยังทำงานอยู่

ในสภาพจิตที่ทำงานอย่างนี้ ถ้ามีอะไรช่วย จิตของเขาอาจจะเดินไปในทางที่ดี อย่างเสี่ยงสวมนต์ที่แว่วก็จะเป็นประโยชน์ เช่นจิตใจอาจจะเอาไปปรุงแต่งเป็นภาพนิมิตต่างๆ ที่ดีงาม ซึ่งก็จะเป็นประโยชน์แก่ชีวิตของเขา เราจึงไม่ควรไปตัดรอน

ในกรณีที่ว่าลึกเข้าไปก็คือ ถ้าคนไข้สั่งไว้ว่าเมื่อถึงตอนนั้น อย่างนั้นแล้วให้จัดการให้เขาจบชีวิตเสียเลย ที่นี้ตอนนี้เราก็ไม่รู้แน่ว่าที่เราไปตัดชีวิตเขา นี่ จะเป็นการไปตัดรอนโอกาสในการที่เขาจะได้เข้าถึงสิ่งที่ดีงามของชีวิต แม้แต่ประโยชน์สูงสุดอย่างที่เราว่าแล้ว หรือเปล่า

เมื่อทราบอย่างนี้ ก็จะทำให้เราคิดมากขึ้น ไม่ใช่เห็นเขาทุกข์ทรมานเราก็คิดไปข้างเดียวว่านี่เขาเจ็บปวดแสนสาหัสแล้ว เขาแย่แล้ว อยู่ไปทำไม ให้ตายเสียดีกว่า

พระสาวกบางองค์ในพุทธกาล แม้จะเจ็บป่วยทุกข์ทรมานแสนสาหัส แต่พอถึงที่สุดแล้วกลับเกิดผลในทางที่ว่า ในกระบวนการทำงานของจิตใจ อาจจะมีภูมิหลังความรู้อะไรต่างๆ กลับมาประมวลกัน แล้วกระทบกับประสบการณ์นั้น ทำให้เกิดการหยั่งรู้หยั่งเห็นได้ ปัญญาอย่างที่ว่า เป็นโพธิญาณตรัสรู้ไปเลย

อันนี้ก็กลายเป็นว่า บุคคลนั้นจะได้บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์ เรากลับไปตัดรอนเขาเสีย เพราะฉะนั้น จึงเป็นเรื่องที่ต้องเผื่อไว้ให้เป็นข้อคำนึง เพื่อจะได้ไม่คิดข้างเดียว เพราะเรามักจะมองไปในแง่เดียวว่า เขาทุกข์ทรมานนัก ถ้าตายพ้นทุกข์ไปได้คงดี

ที่ว่ามานี้เป็นแง่ต่างๆ ที่จะต้องพิจารณา เพื่อจะได้ระมัดระวังว่า การที่จะถือเอาตามคำสั่งของคนไข้จะเพียงพอหรือไม่ รวมทั้ง

ความคิดของเราว่าเป็นการคิดที่เพียงพอหรือไม่ด้วย

อย่างน้อย เราก็จะไม่คิดเพียงแค่ว่าทำอย่างไรจะช่วยให้เขาได้ตาย แต่จะคิดว่าทำอย่างไรจะ让他ตายดีด้วย

หลักการใหญ่: ปฏิบัติการด้วยเจตนาดีที่สุด บนฐานแห่งปัญญาที่รู้ถ่องแท้ที่สุด

ในโลกที่เจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมากขึ้นนี้ จะมีปัญหาต่างๆ ที่ซับซ้อนแปลกๆ มากขึ้นด้วย ซึ่งไม่มีสูตรสำเร็จในการที่จะแก้ปัญหา จะมีให้ก็เฉพาะตัวหลักการ ซึ่งมนุษย์จะต้องรู้จักใช้ปัญญานำไปปรับเข้ากับเรื่องในแต่ละกรณี

ในขณะที่มนุษย์สมัยโบราณ อาจจะอยู่ง่ายๆ ด้วยสูตรสำเร็จที่ยึดถือปฏิบัติไปตามความเชื่อหรือศรัทธา แต่ในยุคปัจจุบัน ที่สูตรสำเร็จไม่เพียงพอ มนุษย์จะต้องอยู่ด้วยหลักการ ที่ปฏิบัติโดยใช้ปัญญา และข้อสำคัญประการแรกก็คือ ต้องมีหลักการที่เป็นหลักได้จริงๆ

ที่ว่า เราต้องอยู่ด้วยหลักการ แล้วเอาหลักการนี้ไปประยุกต์ใช้ เพราะไม่มีสูตรสำเร็จนั้น ได้บอกแล้วว่า มีหลัก ๒ อย่างที่ต้องคำนึง คือ

๑. ความจริงของธรรมชาติเป็นอย่างไร

๒. มนุษย์จะเอาอย่างไร

ความจริงของธรรมชาติ กับความต้องการของมนุษย์ จะต้องมาโยงกันว่า เมื่อความจริงของธรรมชาติเป็นอย่างไร และเมื่อรู้ว่าการความจริงเป็นอย่างไรแล้ว มนุษย์จะเอาอย่างไร หรือจะปฏิบัติอย่างไร

การรู้ความจริงนั้นเป็นคุณสมบัติข้อหนึ่งของมนุษย์ที่สำคัญมาก เป็นคุณสมบัติที่ทำให้มนุษย์เป็นสัตว์พิเศษคือ **ปัญญา** มนุษย์เป็นสัตว์ที่มีภูมิปัญญา และปัญญานี้ก็พัฒนาได้ จนกระทั่งถึงที่สุดเป็นโพธิ คือความตรัสรู้ ซึ่งเป็นการเข้าถึงความจริงแท้

ข้อสอง คือการตัดสินใจของมนุษย์ว่าจะเอาอย่างไร เรียกว่า

เจตนา

สองอย่างนี้เป็นเกณฑ์สำคัญในการพิจารณาตัดสินใจและปฏิบัติต่อสิ่งต่างๆ แต่เมื่อคนทั่วไปหาได้รู้ความจริงของธรรมชาติอย่างถ่องแท้ไม่ เราจึงต้องมีข้อเตือนใจในการปฏิบัติ ๒ ประการ คือ

๑. ในขณะที่ตัวเองยังไม่เข้าถึงความจริง มนุษย์จะต้องใช้ปัญญาให้มากที่สุด หากความรู้ในความจริงให้ดีที่สุดก่อนที่จะตัดสินใจ ให้การตัดสินใจหรือเจตนาที่จะเอาอย่างไรมันเกิดจากความรู้อย่างถ่องแท้มากที่สุด พึงง่าย ๆ ว่าปัญญาที่ดีที่สุดในขณะนั้น

๒. มีความไม่ประมาท ที่จะพัฒนาปัญญานั้นต่อไป

เมื่อถึงขั้นนี้ เราก็เอาเกณฑ์สองอย่างนี้มาใช้ตัดสินว่า ในการกระทำแต่ละอย่างนั้น เราได้ทำไปโดย

๑. มี**ปัญญา**รู้ความจริงโดยศึกษาอย่างละเอียดลออถี่ถ้วนที่สุด พิจารณาค้นคว้าปรึกษาหารือกัน รอบคอบที่สุด แล้วหรือยัง

๒. ตัดสินด้วย**เจตนา**ดีที่สุดแค่ไหน เจตนาดีที่สุดในกรณีนี้ก็คือเจตนาที่ประกอบด้วยเมตตา กรุณา มีความปรารถนาดีต่อผู้ป่วย

เราตัดสินใจด้วยความปรารถนาดีต่อผู้ป่วย แต่ก็ต้องประกอบ

ด้วยปัญญาด้วย ให้สองอย่างนี้มาประกอบกัน

ในแต่ละกรณีนั้นๆ เราก็อาจจะพูดยุติได้ว่า ถ้าทำด้วยปัญญาสูงสุด และด้วยเจตนาดีที่สุดแล้ว เท่าไรก็เท่านั้นก่อน ถ้าไม่อย่างนั้นเรื่องของมนุษย์ก็จะมีทางยุติ แต่ทั้งนี้ก็เป็นวิธีปฏิบัติที่เราใช้ในกรณีอย่างที่ว่า เราไม่มีสูตรสำเร็จ

แต่ก็ไม่ใช่ว่ามัน ยังต้องมีต่อไปอีกว่า เราจะต้อง**ไม่ประมาท** ในขณะนี้ ครั่งนี้ กรณีนี้ เราตัดสินใจด้วยปัญญาสูงสุดและด้วยเจตนาดีที่สุดแล้ว เราก็เผื่อไว้อีกว่า เราจะพัฒนาตัวเองต่อไป เพื่อให้การตัดสินใจครั้งต่อไปได้ผลดียิ่งขึ้น ไม่ใช่ยึดไว้ตายตัวและจบเท่านี้

ปัญญาที่ว่ามานี้มีความหมายหลายอย่าง นอกจากรู้ความจริงของธรรมชาติแล้ว ก็ยังมีความรู้เกี่ยวกับการรักษาของเราเอง เช่นเรื่องวิชาการการแพทย์ และความรู้ที่เกิดจากการเพียรแสวงหาเพิ่มเติม เช่นด้วยการปรึกษาหารือกัน ไม่ใช่จะตัดสินใจไปง่าย ๆ คนเดียว อย่างนี้เป็นต้น การที่ได้มารวมหัวกัน ระดมความคิดกัน ร่วมกันพิจารณาแล้ว ก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เราพูดได้ว่ามีปัญญาที่ดีที่สุด และทำด้วยความรู้ความเข้าใจมากที่สุด

จากนั้นก็คือ ทำด้วยเจตนาที่ดีที่สุด มีความมุ่งหมายดีปรารถนาดีต่อมนุษย์ที่เป็นเจ้าของชีวิตนั้น พร้อมทั้งปรารถนาดีต่อสังคม และปรารถนาดีต่อมนุษยชาติ

เวลานี้เรื่องความปรารถนาดีก็มีความซับซ้อนที่จะต้องพิจารณากันอีก เช่นว่า เราจะรักษาชีวิตคนเจ็บนี้คนเดียว แล้วจะต้องยอมเสียเงินอย่างมากมาย ซึ่งเกิดจากงบประมาณของประเทศชาติ จะก่อความเดือดร้อนแก่ประชาชนเท่าไร เดียวนี้ปัญหาโยงกัน

ไปหมด

เพราะฉะนั้น ที่ว่าเจตนาดีที่สุด บางทีไม่ใช่เจตนาดีเฉพาะต่อตัวผู้ป่วยใช้คนเดียวเท่านั้น ต้องปรารถนาดีทั้งต่อชีวิตของคนที่จะตายด้วย และต่อสังคม ต่อประเทศชาติทั้งหมด ซึ่งรวมทั้งเรื่องปัญหาทางเศรษฐกิจและเรื่องอื่นๆ นี่แหละที่ว่าพูดได้ในแง่หลักการ แต่ไม่มีสูตรสำเร็จ

ในกรณีอย่างนี้ก็เป็นอันว่า เราได้หลักในการประสานความจริงของธรรมชาติ กับความต้องการของมนุษย์ให้พอไปกันได้

วันนี้จะพูดแต่เพียงแนวกว้างๆ อย่างนี้ก่อน เพราะไม่แน่ใจว่าจะเข้าใจความหมายของหัวข้อปาฐกถาชัดเจน โดยเฉพาะตอนที่สองที่ว่าผลต่อศาสนา

แต่เรื่องพินัยกรรมชีวิต ก็พูดไปจากพื้นความเข้าใจเก่า ในเรื่องที่ใช้ศพที่ใหม่ ซึ่งสำหรับตัวเองไม่ทราบว่าได้บัญญัติกันเมื่อไร แต่ว่าโดยสาระ คำถามทำนองนี้มีมานานพอสมควรแล้ว เป็นปัญหาของยุคสมัยในเวลาที่วิทยาศาสตร์เจริญ แต่อย่างที่ว่าแล้วคือเจริญไม่สมดุล เพราะรู้ความจริงของธรรมชาติไม่เพียงพอ แต่สามารถสร้างสรรค์อุปกรณ์เทคโนโลยีมาจัดการกับชีวิต และจัดการกับธรรมชาติได้ก้าวไกลล้าหน้าไปมาก

แม้จะพูดไม่ยาวก็คิดว่าอาจจะเป็นข้อคิดบางประการ หรือแทนที่จะเป็นข้อคิดที่เป็นประโยชน์ ก็อาจจะกลับทำให้ท่านทั้งหลายยิ่งสับสนหนักเข้าไปอีก คือยิ่งทำให้ตัดสินใจยากเข้าไป แต่ก็เป็นเรื่องจำเป็น เป็นธรรมดาว่าเมื่อเราจะหาข้อยุติที่ดีที่สุด เราก็ต้องนำเอาสิ่งเกี่ยวข้องที่ควรพิจารณาเข้ามา

สุดท้ายนี้ ขอฝากย้ำอย่างที่ว่าแล้วคือ ปัญญากับเจตนาเป็นองค์ประกอบสำคัญ

ปัญญาเป็นตัวเชื่อมมนุษย์ให้เข้าถึงความจริงของธรรมชาติ แล้วก็ป็นสัตว์พิเศษที่ตรงนี้ ตรงที่ว่าสามารถรู้ความจริงของธรรมชาติ ไม่ใช่เป็นเพียงผลผลิตของธรรมชาติ สัตว์ทั้งหลายอื่นนั้นมันเกิดขึ้นมา เหมือนกับเป็นผลผลิตของธรรมชาติเท่านั้น แต่มนุษย์มีความสามารถพิเศษที่กลับไปรู้ต้นตอของตัวเอง คือรู้ธรรมชาตินั้นได้ นี่คื่ตัวปัญญา

ปัญญาเชื่อมมนุษย์เข้ากับความจริงของธรรมชาติ และเมื่อมนุษย์มีปัญญา รู้ความจริงของธรรมชาติแล้ว ก็จะช่วยให้เจตนาในการเลือกตัดสินใจของมนุษย์นั้นทำได้ดีที่สุดด้วย

เพราะฉะนั้น จึงขอให้เรามี**เจตนา**ที่เกิดจากพื้นฐานของปัญญาที่ดีที่สุด พร้อมทั้งมีความ**ไม่ประมาท**ที่จะพัฒนาปัญญานั้นต่อไป จนกว่าจะเป็นปัญญาที่สมบูรณ์

ขออภัยที่วันนี้ไม่ได้ช่วยให้ความแจ่มแจ้งแก่ที่ประชุมมาก แต่ขอฝากไว้เป็นข้อคิดพิจารณาเพียงเท่านี้ก่อน

ขออนุโมทนาต่อทุกท่านในที่ประชุมนี้ และขอให้ความตั้งใจดีนี้ ดำเนินไปสู่ประโยชน์ที่ดีที่สุดแก่ชีวิตและสังคม เพราะว่าท่านที่ตั้งเรื่องนี้ขึ้นมาแน่นอนว่ามีกุศลเจตนาปรารถนาดีต่อชีวิตและเพื่อนมนุษย์ โดยเฉพาะต่อท่านผู้สูงอายุ

เมื่อเจตนาดีเริ่มแล้ว ก็เป็นมงคล นับว่าเป็นจุดเริ่มที่ดี ก็ขอให้เราก้าวหน้าไป ทั้งในเจตนาดีที่เรา มี และก้าวหน้าไปในปัญญาที่จะมาเป็นพื้นฐานของการตัดสินใจด้วยเจตนา นั้นด้วย ขอความสุขสวัสดีจงมีแก่ทุกท่าน

กรรมกับโรคพันธุกรรม

ในทัศนะพระพุทธศาสนา*

ปจฺฉา ปัจจุบันมีการตรวจกรองทางพันธุศาสตร์ ว่าผู้ใดมียีนผิดปกติที่ทำให้เกิดโรคหรือสามารถถ่ายทอดโรคต่อไปยังลูกหลานได้ เพื่อจะได้นำความรู้ไปใช้ตัดสินใจป้องกันการเกิดโรคพันธุกรรม

อย่างไรก็ดี การตรวจพบว่าตนเองมีความผิดปกติทางพันธุกรรมมีผลกระทบทางจิตใจและสังคมมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งความรู้สึกว่าถูกตราหน้าทางสังคม รู้สึกว่าตนเองไร้ค่าหรือด้อยกว่าคนอื่น และความกลัวที่จะรู้ว่าตนมีความผิดปกติทางพันธุกรรม

การตรวจกรองทางพันธุศาสตร์มีประโยชน์ แต่การนำมาใช้จะต้องอาศัยความรู้ความเข้าใจและการยอมรับของประชาชน รวมทั้งต้องคำนึงถึงประเด็นทางสังคมศาสนาและประเพณีที่เกี่ยวข้องกันด้วย

* ตอบคำถามของ รศ. พ.ญ.จินตนา ศิรินาวิน ลงพิมพ์ใน สารศิริราช ปี ๒๕๓๘ ฉบับที่ ๔๗
หน้า ๕๓๕-๕๔๖

ความเชื่อทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะเรื่องกรรม อาจมีผลกระทบต่อเจตคติและการตัดสินใจเกี่ยวกับการป้องกันโรคพันธุกรรม อาจเป็นได้ทั้งทางลบและทางบวก เช่น ถ้าหากคิดว่าสุดแล้วแต่กรรม ถ้าลูกจะเป็นโรค ก็ยอมรับกรรม เช่นนี้ก็อาจเป็นผลเสีย เพราะจะไม่พยายามหาทางป้องกัน

แต่อีกด้านหนึ่ง ความเชื่อว่ามีลูกเป็นโรคพันธุกรรมเนื่องจากกรรมเก่า ก็อาจช่วยให้ยอมรับและช่วยผ่อนคลายความทุกข์ได้บ้าง ความเชื่อเรื่องกรรมอาจทำให้พยายามสร้างคุณดี ให้ความเมตตาช่วยเหลือเลี้ยงดูคนที่ เป็นโรคพันธุกรรมเป็นอย่างดีก็ได้

นอกจากนี้ ความเชื่อเรื่องกรรมอาจจะมียุทธิพลในด้านมุมมองของสังคมต่อคนไข้โรคพันธุกรรม สังคมอาจรังเกียจ อาจสงสาร หรืออาจคิดว่าชาติก่อนคงทำกรรมไว้มาก มุมมองของสังคมอาจมีผลกระทบต่อความรู้สึกและต่อการตัดสินใจตรวจและการยอมรับผลการตรวจกรองทางพันธุศาสตร์

ขอนมัสการเรียนถามว่า พุทธศาสนามีคำอธิบายเรื่องหลักกรรมในแง่ความสัมพันธ์กับการเกิดโรค โดยเฉพาะโรคพันธุกรรม และความพิการแต่กำเนิดอย่างไร

วิษัณา โรคเกิดได้จากเหตุปัจจัยหลายอย่าง เกิดจากสภาพดินฟ้าอากาศก็มี การบริหารร่างกายไม่สม่ำเสมอก็มี การถูกทำร้ายก็มี เกิดจากกรรมก็มี

พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ว่า หากใครเห็นว่าโรคทุกอย่าง ความบาดเจ็บทุกอย่าง เกิดจากกรรมทั้งสิ้น อย่างนั้นถือเป็นการเข้าใจ

ผิดพลาด โรคนี้เกิดได้จากหลายเหตุ กรรมก็เป็นเหตุปัจจัยอย่างหนึ่งในบรรดาปัจจัยเหล่านั้น พืชนิยามก็เป็นกฎธรรมชาติอีกกฎหนึ่งที่มักเข้ามาเกี่ยวข้องกับเรื่องนี้

ในทางพุทธศาสนาได้แบ่งกฎธรรมชาติไว้อย่างน้อย ๕ กฎ

อุตุนิยาม เป็นกฎธรรมชาติเกี่ยวกับความเป็นไปของสภาพแวดล้อม เช่น ดินฟ้าอากาศ ความเปลี่ยนแปลงของอุณหภูมิ การเคลื่อนไหวของดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ และดวงดาวต่างๆ

พืชนิยาม กฎธรรมชาติเกี่ยวกับพืชพันธุ์

จิตตนิยาม กฎธรรมชาติเกี่ยวกับการทำงานของจิตใจ

กรรมนิยาม กฎธรรมชาติที่ว่าด้วยการกระทำของมนุษย์ที่เกิดจากเจตจำนงหรือเจตนา คือกระบวนการแสดงผลของเจตจำนง

ธรรมนิยาม คือกฎทั่วไปแห่งเหตุและผล เช่นว่า สิ่งทั้งหลายเกิดขึ้นดับไป เป็นไปตามเหตุปัจจัย เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา

เมื่อพิจารณาดูสิ่งทั้งหลายที่อยู่ภายใต้กฎเหล่านี้ ชีวิตมนุษย์นั้นเป็นส่วนประกอบที่ขึ้นอยู่กับ ๕ กฎครบทั้งหมด (ธรรมชาติภายนอกหลายอย่างจะขึ้นอยู่เพียง ๒-๓ กฎ เช่น ต้นไม้ ภูเขา แม่น้ำ ขึ้นอยู่กับกฎธรรมชาติเพียงอย่างสองอย่าง เช่น อุตุนิยาม และพืชนิยาม) ฉะนั้นเราจะต้องแยกออกไป จะไปเอาอย่างใดอย่างหนึ่งไม่ได้ จะบอกว่าเกิดเพราะกรรมเป็นตัวกำหนดไปหมดไม่ได้

“พันธุกรรม” เป็นคำที่คนไทยเราบัญญัติขึ้นใช้ใหม่ ซึ่งพาให้สับสน โรคของพืชพันธุ์ หรือพันธุกรรม ต้องถือว่าเป็นการใช้ศัพท์ผิดเลยทำให้เข้าใจผิดเป็นเรื่องกรรมไป จริงๆ แล้วไม่ใช่เรื่องกรรม อาจเรียกว่าพันธุนิยามหรือเรียกเป็นอย่างอื่น ของพระเรียกว่า**พืชนิยาม**

กฎแห่งพืชพันธุ์ เป็นเรื่องของยีนหรืออื่นๆ

กรรมจะมีความสำคัญที่ว่า กรรมเป็นตัวปรับสภาพของจิตที่เป็นองค์แห่งภพของเขา ให้เข้ากันกับพืชพันธุ์ที่มีความบกพร่อง ถ้ามองในแง่กรรมก็คล้ายๆ ว่า กรรมทำให้เขามาเกิดให้เหมาะสมสภาพการเกิดที่มีความบกพร่องอันนี้ แต่บางทีก็เหมือนกันในแง่อื่น คนที่พืชนิยามมีส่วนบกพร่องก็อาจจะไปเหมาะดีในแง่อื่น ส่วนนี้ก็เลยต้องมารับผลเสียไป จะมองแบบแง่เดียวตายตัวไม่ได้

เป็นอันว่า เรื่องโรคภัยไข้เจ็บ ไม่ใช่เป็นเรื่องของกรรมอย่างเดียว เพราะว่ากฎธรรมชาติตามหลักพระพุทธศาสนามีหลายกฎ พืชนิยามหรือกฎแห่งพืชพันธุ์ ก็เป็นอันหนึ่ง และอย่าสับสนคำว่า “พันธุกรรม” กับคำว่า “กรรม”

ปุจฉา การตรวจว่าผู้ใดมียีนผิดปกติทำให้เกิดโรคหรือสามารถถ่ายทอดโรคไปยังลูกหลานได้ มีจุดประสงค์เพื่อนำความรู้นี้ไปใช้ป้องกันการเกิดโรคพันธุกรรมในครอบครัว เช่นโดยการคุมกำเนิด หรือการทำแท้ง (ซึ่งเคยนมัสการเรียนถามท่านเกี่ยวกับเรื่องนี้จนได้คำตอบชัดเจนแล้ว)

บางศาสนาถือว่าการคุมกำเนิดผิด ทำไมพุทธศาสนาจึงไม่ถือว่าการคุมกำเนิดเป็นสิ่งผิด วิธีนี้น่าจะเป็นสิ่งที่ดีเพราะว่าเป็นการป้องกัน

วิสัชนา เป็นสิทธิของคนแต่ละคน ของเราไม่ถือว่ามีพระเจ้าที่จะคอยบังคับใคร กฎธรรมชาตินี้เป็นธรรมชาติ ความจริงอย่างไรก็อย่างนั้น ถ้าการคุมกำเนิดไม่ใช่ไปทำแท้ง ไม่ใช่การฆ่าคน ก็ไม่ผิด ถ้าหากว่าดูแล้วยุติประโยชน์เกิดมากกว่า ก็กลายเป็นดีไป เช่นไม่ไปทำให้

คนเขาต้องมารับความทุกข์โดยใช่เหตุ

ปอฉา ปัญหาอย่างหนึ่งที่แพทย์พบก็คือ คนที่มีลูกพิการ หรือเป็นโรคแล้ว ถ้ายอมรับว่าเป็นเรื่องของกรรม ก็อาจจะไปแสดง ตัวหรือไปขอความช่วยเหลือให้เป็นที่ประจักษ์ของคนอื่น พอมีลูก คนใหม่ก็พิการอย่างนี้อีก ความเชื่อเรื่องนี้จะแก้อย่างไร

วิธัชนา จุดที่พลาดอยู่ตรงที่เขาอายุว่าเป็น "โรคของเวร กรรม" ต้องมองว่ามนุษย์ทุกคนเป็นสัตว์ที่มีกรรมดีกรรมชั่วปนๆ กัน ไป มนุษย์เป็นสัตว์วิเศษที่แตกต่างจากภพอื่นๆ คือเป็นภพที่มีความดี ความชั่วปนๆ กันไป บางคนบกพร่องด้านนี้ แต่อาจจะไปดีด้านโน้น เราบกพร่องด้านนี้ เราอาจจะไปดีด้านอื่น

ในทางพุทธศาสนาถือหลักการฝึกฝนพัฒนาตนให้ดียิ่งขึ้น ถ้า มีอะไรที่เราจะแก้ไขให้ดีขึ้น เราต้องทำ มนุษย์เป็นสัตว์ที่ฝึกได้ แก้ไขได้ ปรับปรุงได้ ฉะนั้น หลักการก็คือ

(๑) เราอาจจะมีจุดอ่อนแ่งนี้ แต่ไปดีแ่งโน้น คนอื่นเขามีแ่งดี อันนี้ แต่เขาก็ไปมีจุดอ่อนอันโน้น

(๒) แต่ละคนมีจุดอ่อนจุดด้อยคนละอย่าง ส่วนดีก็รักษา พัฒนายิ่งขึ้นไป ส่วนไหนบกพร่องก็ต้องปรับปรุงแก้ไขให้ดี เพราะ ฉะนั้น ยังมีวิธีการแก้ไขเราจะต้องแสวงหา ถือว่าเป็นโอกาสที่จะได้ พัฒนาตัวเอง ไม่ควรจะไปตัดโอกาส

(๓) ถ้าใครไม่พัฒนาตัวเอง เช่น ยอมรับว่าผลกรรมเราทำมา เลยเป็นอย่างนี้ แล้วไม่แก้ไขปรับปรุง ท่านถือว่าทำกรรมชั่วใหม่ กรรมชั่วนี้คือความประมาท เมื่อเรารู้ว่ามีจุดอ่อนข้อบกพร่องนี้

ปล่อยทิ้งไว้แล้วไม่แก้ไข คือ **ความประมาท**

ความประมาทเป็นอกุศลกรรม คือทำกรรมชั่ว ถ้าเคยทำกรรมชั่วไม่ดีมาก่อนแล้ว รับผลของกรรมเก่าที่ไม่ดีแล้ว ยังมาทำกรรมชั่วซ้ำเติมหนักเข้าไปอีก นี่คือการประมาท

ถ้าเราทำกรรมมาไม่ดีแล้วผิดพลาด ก็ให้รู้ว่าที่ผ่านมามันไม่ดี ควรตั้งหน้าตั้งตาแก้ไขปรับปรุงให้ดีขึ้น ทำกรรมใหม่ให้ดี ให้กรรมเก่านั้นเป็นบทเรียนไป ไม่ควรจะไปประมาททำกรรมชั่วซ้ำซ้อนเข้าไปอีก

กรรมชั่วที่คนมองไม่เห็นคือความประมาท พระพุทธเจ้าตรัสเตือนไว้ ถือว่าเป็นอกุศลสำคัญ ความประมาทประกอบด้วย

๑. ปัญญาไม่มี เป็นโมหะ

๒. ขาดสติ สติไม่ใช้ ไม่ระลึกว่าอะไรบกพร่องอะไรเสียหาย แล้วจะได้แก้ไข ขาดสติขาดปัญญาหมดเลย

ปจฉา บางคนดื่มเหล้าสูบบุหรี่จัดแล้วเกิดเจ็บไข้ได้ป่วยขึ้น เมื่อแพทย์แนะนำว่าควรงดเสีย เขาก็บอกว่าถ้าอะไรจะเกิดก็ต้องเกิด คล้ายๆ กับมีกรรมมาแต่ชาติก่อน ถ้าจะต้องเป็นอะไรไป เขาก็ยอมรับ แต่ถ้าหากเขาไม่มีกรรม เขาจะดื่มเหล้าสูบบุหรี่ต่อนานแค่ไหนก็จะไม่เกิดอะไรขึ้น

วิสัชนา เขาถือเรื่องกรรมผิดตั้งหลายชั้น หลักกรรมไม่ใช่ “กรรมเก่า” กรรมก็คือกรรม ไม่มีคำว่ากรรมเก่า กรรมใหม่ กรรมอดีต กรรมปัจจุบัน กรรมอนาคต กรรมเก่าเป็นเพียงส่วนหนึ่งในกรรม

ในพระพุทธศาสนาถ้าพูดว่า “กรรม” ไม่ใช่กรรมเก่า ลัทธิกรรมเก่าก็มีลัทธิหนึ่ง คือลัทธินิครนถ์ เป็นลัทธิมิจฉาทิฐิ ซึ่งพระพุทธเจ้าติ

เดียนไว้

ลัทธิกรรมเก่าคือถือว่าอะไรๆ ก็เป็นเพราะกรรมเก่าไปหมดทั้งนั้น

ลัทธิ ๓ ลัทธิที่ผิดหลักกรรม พระพุทธเจ้าตรัสไว้ชัดเจน อภิธรรมกับอก พระสูตรกับอก คือ

(๑) ลัทธิปุพเพกตเหตุ (ปุพเพกตวาท) ลัทธิที่ถือว่าอะไรๆ ก็เป็นเพราะกรรมเก่าที่ทำไว้แต่ชาติปางก่อน

(๒) ลัทธิอิสรนิมมานเหตุ (อิศวรนิมิตวาท) อะไรๆ ก็เป็นเพราะเทพเจ้าผู้ยิ่งใหญ่บันดาล

(๓) ลัทธิอเหตุอปัจยะ (อเหตุวาท) ลัทธิที่ถือว่าอะไรๆ ก็เกิดขึ้นแล้วแต่ความบังเอิญ ไม่มีเหตุไม่มีปัจจัย แล้วแต่โชค

สามลัทธินี้ผิดหมดเลย

คนสับสนหรือที่บอกว่าอะไรจะเกิดก็ต้องเกิด แล้วแต่กรรมเก่า นั้นตรงกับลัทธินิครนถ์ชัดเต็มทีเลยทีเดียว

ถ้าถือหลักกรรมตามหลักพระพุทธศาสนา จะต้องสร้างผลดี ด้วยการเพียรพยายามทำสิ่งที่ดี ซึ่งเป็นการแก้ไขปรับปรุงพัฒนาตัวเองให้ดียิ่งขึ้น (หลักกรรม และหลักไตรสิกขา)

ปจฺฉา ถ้าเช่นนั้น ในชนบทที่มีความยากจนแค้นเค้น การยอมรับสภาพของตนเองโดยถือว่าเป็นกรรมเก่า ก็ผิด แต่มีคนว่านั่นเป็นคตินิยมที่ดี ทำให้คนไทยสันโดษ ยอมรับอะไรได้

วิสัย เรื่องกรรมเก่านั้นผิดอย่างไร กรรมเก่าเป็นเพียงส่วนหนึ่งของกรรม ฉะนั้นเวลานับถือ ต้องนับถือให้ครบหลักกรรม

ไม่ใช่แค่กรรมเก่า

กรรมเก่า คือสิ่งที่ทำให้เราเป็นอย่างปัจจุบัน เมื่อถึงปัจจุบัน เราพบสภาพอย่างนั้นแล้ว หน้าที่ของเราคือทำกรรมใหม่แก้ไข

ที่นี้เราไปยอมรับว่าอนาคตก็เป็นเพราะกรรมเก่า ทำไมเราไม่นับขณะนี้ด้วยละ อนาคตนั้น เวลาพูดถึงกรรมเก่ามันต้องหมายถึงขณะนี้ด้วย เพราะอีกนาทีต่อไปจากนี้มันก็กลายเป็นเก่าแล้ว ผลกรรมข้างหน้าที่เราจะได้รับก็หมายถึงเดี๋ยวนี้ด้วย กรรมเก่าของปีหน้าก็คือปีนี้ด้วย แล้วปีนี้เราตกอยู่ในความประมาท ก็กลายเป็นว่าปีนี้เรากำลังทำกรรมชั่ว พอถึงปีหน้าเราก็เลยมีกรรมเก่าที่ชั่วเพิ่มเข้าไปอีก ทำไมไม่ทำกรรมปีนี้ให้ดี

ความเข้าใจเรื่องกรรมเก่ามันผิดพลาด *หนึ่ง* ในความเห็น *สอง* ในวิธีปฏิบัติ

ผิดพลาดในความเห็น หมายความว่า ในพระพุทธานุญาตว่ากรรมเป็นการกระทำเหตุ ซึ่งเป็นไปตามธรรมชาติ ที่ว่าสิ่งทั้งหลายเป็นไปตามเหตุปัจจัย ผลเกิดจากเหตุ มันเป็นกลางๆ มันไม่เฉพาะอดีต ไม่เฉพาะเก่า มันรวมปัจจุบัน อนาคต ทั้งหมดเลย

ถ้าเราไปมองแต่กรรมเก่าว่า อะไรๆ เป็นเพราะกรรมเก่า ก็เลยเข้าลัทธิมิจฉาทิฐิไป

เราไม่ได้ปฏิเสธกรรมเก่า ผลที่เราประสบปัจจุบันนี้ถือว่ามีมาจากกรรมเก่า อดีตนับแต่วินาทีนี้ถอยหลังไปเป็นเก่าหมด ต่อไปข้างหน้าในอนาคตก็นับตั้งแต่วินาทีนี้เลยไป พอผ่านไปวินาทีเดียวขณะนี้ก็กลายเป็นเก่าไปแล้ว

(ในด้านวิธีปฏิบัติ จะตอบข้างหน้า)

ปณฺหา โรคพันธุกรรมที่รุนแรง เช่น ธาลัสซีเมีย ถ้าตรวจพบว่าเด็กเป็นโรค ก็อาจจำเป็นต้องพิจารณาทำแท้ง ถ้าไม่ทำแล้วเกิดมาทุกข์ทรมานหรือพิการ ก็เป็นบาป วิธีป้องกันยังมีวิธีอื่น เช่น ตรวจเสียก่อนว่าตนเองมีความผิดปกติแฝงอยู่หรือไม่ จะได้ตัดสินใจได้ว่าจะมีลูกหรือไม่

เรื่องการป้องกันนี้ บางคนก็ยอมรับ บางคนก็ไม่ยอมรับโดยบอกว่าอะไรจะเกิดก็ให้เกิด บางครั้งมีลูกคนที่หนึ่งพิการ คนที่สองที่สามก็ยังไม่ป้องกัน เพราะยังเชื่อว่าเป็นผลของกรรม ทางพระพุทธศาสนามีความเชื่อเรื่องกรรมว่าเกี่ยวข้องกับเรื่องโรคภัยไข้เจ็บอย่างไร

วิสัยฺชา ทางพุทธศาสนาไม่ได้ถือว่าทุกอย่างเป็นเพราะกรรม โรคภัยไข้เจ็บหรือการเจ็บป่วยนี้มาจากหลายเหตุ พระพุทธเจ้าได้ตรัสว่า ความเจ็บป่วยเกิดจากการบริหารร่างกายไม่สม่ำเสมอก็มี เกิดจากสภาพดินฟ้าอากาศก็มี เกิดจากการถูกทำร้ายก็มี เกิดจากเหตุภายในระบบร่างกายก็มี เกิดจากกรรมก็มี ถ้าใครถือว่าความเจ็บป่วยทุกอย่างเกิดจากกรรมทั้งสิ้น ถือว่าเป็นความผิดพลาดของเขา อันนี้ก็เป็นพระสูตรหนึ่ง

พูดโยงไปอีกอันหนึ่งก็คือกฎธรรมชาติ พระพุทธเจ้าสอนว่าสิ่งทั้งหลายเป็นไปตามกฎธรรมชาติ เรียกว่าเป็นไปตามเหตุปัจจัย หรือที่เราเรียกสั้นๆ ว่า ธรรม

ธรรม หรือกฎธรรมชาติทั้งหมดนี้ จะแยกเป็นกฎย่อยออกไป กฎธรรมชาติย่อยออกไปมี ๕ กฎ คือ อุดุนิยาม พีชนิยาม จิตนิยาม กรรมนิยาม และธรรมนิยาม ดังได้เคยอธิบายมาแล้วข้างต้น

กรรมนิยาม หรือกฎแห่งกรรม เป็นเพียงกฎหนึ่งในกฎเหล่านี้ เพราะฉะนั้นไม่ใช่ทุกสิ่งต้องเกิดจากกรรมทั้งสิ้น ถ้าใครถือว่าทุกสิ่งเกิดจากกรรมก็ผิด เพราะสิ่งทั้งหลายในสภาพแวดล้อมนี้ไม่ได้ขึ้นกับกฎแห่งกรรมเลย

ชีวิตของมนุษย์มีส่วนประกอบครบทุกอย่าง ไม่มีอะไรที่ครบถ้วนเท่ากับมนุษย์ เพราะฉะนั้นมนุษย์จึงขึ้นอยู่กับการทั้ง ๕ กฎ แต่ที่เป็นกฎของมนุษย์เต็มที คือ **กฎแห่งกรรม** เพราะว่ามีเจตจำนง การกระทำของเขาเกิดจากเจตจำนง

กรรมเป็นสิ่งที่สัมพันธ์กับมนุษย์มากที่สุด เพราะมนุษย์เป็นเจ้าของเรื่อง กฎธรรมชาติข้ออื่นยังขึ้นอยู่กับการสิ่งแวดล้อมบ้าง ปัจจัยภายนอกอย่างอื่นบ้าง แต่กรรมเป็นเรื่องที่มนุษย์เองเป็นผู้สร้างสรรค์ ฉะนั้นมนุษย์จึงจำเป็นต้องเอาใจใส่เรื่องนี้เป็นพิเศษ เพราะมนุษย์เป็นเจ้าของกรรมหรือเจตจำนงนั้น เขาตั้งใจคิดหมาย จำนงจงใจ แล้วก็ทำโน่นทำนี่ พุตนั่นพุตนี้ ฉะนั้นท่านจึงให้ความสนใจเป็นพิเศษกับเรื่องกรรม ในฐานะที่เป็นเรื่องของมนุษย์ เกิดจากมนุษย์โดยตรง

มนุษย์เป็นเจ้าของกรรม เพราะตัวเป็นผู้ทำ และจะเป็นผู้เปลี่ยนแปลงแก้ไขปรับปรุงในเรื่องกรรมทั้งหมดได้ มนุษย์ก็เอากรรมของตัวเองนี้แหละไปสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม สัมพันธ์กับโลกภายนอก สัมพันธ์กับอุตุนิยาม พืชนิยาม การกระทำจากเจตจำนงของเขาเป็นเรื่องกรรมทั้งนั้นเลย เพราะฉะนั้นจึงต้องให้ความสำคัญกับกฎแห่งกรรม

อย่างที่กล่าวแล้วว่า กฎแห่งกรรมเป็นกฎหนึ่งในบรรดากฎธรรมชาติ จะถือว่าทุกอย่างเกิดจากกรรมหมดไม่ได้ มีลัทธิที่ผิดลัทธิหนึ่ง ถือว่าทุกอย่างเป็นเพราะกรรมเก่า อันนี้พระพุทธรเจ้าตรัสไว้ว่า

เป็นลัทธิมิจฉาทิฐิ ชาวพุทธเราบางทีก็หลงเข้าไปในลัทธิกรรมเก่า

พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่ามีลัทธิ ๓ ลัทธิที่ผิด ที่ไม่ใช่หลักกรรม คือ **ปทุพเพตวาท** (ลัทธิกรรมเก่า) **อิตฺตนิรมิตวาท** (ลัทธิเทพบันดาล) และ **อเหตุวาท** (ลัทธิแล้วแต่โชค) ซึ่งได้เคยอธิบายมาครั้งหนึ่งแล้ว

กฎแห่งกรรมเป็นกฎแห่งความเป็นเหตุเป็นผล ไม่ใช่เฉพาะส่วนใดส่วนหนึ่ง คือ กรรมไม่ใช่เพียงกรรมเก่า กรรมเก่าเป็นเพียงปัจจัยในส่วนที่ผ่านไปแล้ว

อย่างเรามีชีวิตอยู่ในปัจจุบันนี้ ก็ถือว่าเป็นผลรวมของกรรมเก่า สิ่งที่เราจะทำได้ในปัจจุบันคือกรรมใหม่ ซึ่งอยู่ในอำนาจของเรา เป็นสิ่งที่ท่านเน้นเป็นพิเศษ

ถ้าใครปรารถนามันก็แล้วแต่กรรมเก่าก็ปล่อยชีวิตไป มีความคิดผิด เพราะ

หนึ่ง ไปถือลัทธิกรรมเก่า ยึดถือเพียงส่วนเดียวของกรรม ในแง่ความรู้ความเข้าใจความคิดเห็นไม่ถูกต้อง

สอง ในเชิงปฏิบัติ ก็ผิดอีก เพราะว่าไปปล่อยให้เป็นเรื่องกรรมเก่าเสีย ก็เลยตกอยู่ในความประมาท สิ่งที่จะต้องแก้ไขปรับปรุง ก็ไม่แก้ไขปรับปรุง สิ่งที่ต้องทำในปัจจุบันคือกรรมใหม่ที่ดี ก็ไม่ทำ

พระพุทธศาสนายังมีหลักการสำคัญอีกอย่างหนึ่ง คือถือว่า **มนุษย์เป็นสัตว์ที่ฝึกได้** เป็นสัตว์ที่มีการฝึกฝนพัฒนา ต้องปรับปรุงให้ดีขึ้นตลอดเวลา ด้วยสิกขา คือการศึกษา ซึ่งแปลว่าเรียนรู้และฝึกฝน ฉะนั้นการเรียนรู้เรื่องกรรมก็คือการที่จะได้บทเรียนว่าอะไรบกพร่อง เราจะได้แก้ไขปรับปรุง

เพราะฉะนั้นคนที่ว่ามันแล้วแต่กรรมเลยปล่อยตัวไม่แก้ไขไม่

ปรับปรุง ก็ผิดหลักเรื่องการพัฒนาฝึกฝนตนเอง (สิกขา) และผิดหลักกรรม คือตกอยู่ในความประมาท ความประมาทก็เป็นกรรมชั่วอีก เป็นอกุศลอีก กลายเป็นว่า ตัวก็รับผลกรรมเก่าที่ไม่ดีแล้ว ยังมาทำกรรมชั่วใหม่คือความประมาทเข้าไปอีก ก็เป็นอกุศลซ้ำเข้าไปอีก

อย่างที่บอกว่าต่อไปจะเป็นอย่างไรก็แล้วแต่กรรมเก่า แล้วต่อไปอีกวันหนึ่ง อีกเดือนหนึ่ง อีกปีหนึ่ง การกระทำขณะนั้นก็กลายเป็นกรรมเก่าไปแล้วใช่ไหม เช่น กว่าจะถึงเดือนหน้าสิ่งที่ทำในเดือนนี้ก็คือกรรมเก่าแล้ว แต่ตอนนี้เรากลับปล่อยตัวไม่ทำอะไร ก็คือเรตกอยู่ในความประมาท เพราะฉะนั้น ต่อไปเดือนหน้าเราจะได้รับผลกรรมเก่าเพิ่มเข้าไป คือผลจากความประมาทที่เราทำในเดือนนี้

ฉะนั้น ความประมาทประกอบด้วย **หนึ่ง** ไม่มีปัญญา ไม่ใช่ปัญญาพิจารณา เป็นโมหะ **สอง** ความประมาท คือการไม่มีสติ เพราะฉะนั้นก็เป็นอกุศล ก็คือกรรมชั่วนั่นเอง

พระพุทธศาสนาเน้นมากเรื่องความประมาท ถือว่าเป็นทางแห่งความเสื่อมความพินาศ

เพราะฉะนั้น คนที่ประสบสถานะอะไรในปัจจุบัน ก็ต้องพิจารณาว่าอันนี้เป็นผลรวมของกรรมเก่า เราอยู่ในภาวะอย่างนี้ เราจะต้องเรียนรู้ว่าอะไรบกพร่อง อะไรจะต้องแก้ไข แล้วรีบทำกรรมใหม่แก้ไขปรับปรุงตัวเองพัฒนาให้ดีขึ้น อันนี้จึงจะเป็นการปฏิบัติที่ถูกต้องว่า เราได้ทำกรรมใหม่ที่ดี เราไม่ยอมทำตามกรรมเก่าที่มันไม่ดี

นอกจากนั้นเรายังใช้กรรมเก่าให้เป็นประโยชน์ คือเป็นบทเรียนด้วย จะได้ดูจุดอ่อนข้อบกพร่อง เอามาแก้ไขปรับปรุง ซึ่งก็ถือว่าสำคัญ เพราะเป็นการปฏิบัติตามหลักสิกขา คือการฝึกฝนพัฒนา

ตัวเอง ซึ่งเป็นสาระสำคัญของชีวิตชาวพุทธ

คนไทยเรามากที่เดียวถือลัทธิกรรมเก่าผิด **หนึ่ง** ในแง่ความคิด เห็นผิด **สอง** ในเชิงปฏิบัติผิด ที่อยู่ในความประมาท ไม่ทำกรรมใหม่ที่ดี และไม่มีศึกษา

ปอณา ความสันโดษโดยเชื่อว่าเป็นกรรมเก่า เป็นสิ่งไม่ดีหรือ

วิธัชนา ตามหลักพุทธศาสนา สันโดษถูกต้องก็มี ผิดก็มี แต่ สันโดษในกรณีนี้ผิด

การปฏิบัติที่ถูกต้องในพระพุทธศาสนาต้องมีปัญญากำกับ ตลอดเวลา การปฏิบัติที่ถูกต้องในเรื่องนี้แบ่งเป็น ๒ ขั้น คือ

ขั้นแรก รู้ทันความจริงและยอมรับด้วยปัญญา (เอาความรู้ มาปรับความรู้สึก)

ขั้นที่สอง ใช้ปัญญาพิจารณาค้นหาเหตุปัจจัยและดำเนินการ แก้ไขตามเหตุปัจจัยนั้นๆ (ทำการด้วยปัญญา)

ทั้งนี้เพื่อให้ได้ผลดีครบทั้งสองขั้น คือ ๑. เพื่อปลงใจได้จะได้ ไม่ทุกข์ ๒. เพื่อแก้ไขปรับปรุงอย่างได้ผล

ถ้าติดอยู่แค่ขั้นเดียวก็ผิด เหมือนอย่างคนถือหลักอนิจจัง ถ้า ถือแง่เดียวผิดทันที

สิ่งทั้งหลายไม่เที่ยง เกิดขึ้นแล้วก็ต้องตั้งอยู่ดับไป เพราะ ฉะนั้น มีเจริญก็มีเสื่อมได้เป็นธรรมดา เมื่อมีเสื่อมมันแตกหักพัง สลายไป ก็ต้องปลงใจ เป็นอนิจจังตามธรรมดาของมัน สบายใจจะ ได้ไม่ทุกข์ไม่ร้อน ในแง่นี้ท่านถือว่าเป็นการยอมรับความจริงตามกฎ ธรรมชาติ ที่ต้องมีการเปลี่ยนแปลง ทำให้วางใจได้ ก็ดีขึ้น หายทุกข์

หรือทุกข์น้อยลง สร้างโรค อันนี้ท่านก็ให้เป็นส่วนหนึ่ง ได้คะแนนหนึ่ง

แต่ท่านไม่ได้หยุดแค่นั้น ท่านบอกว่าอนิจจัง สิ่งทั้งหลายไม่เที่ยง เปลี่ยนแปลงไป แต่มันไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปเลื่อนลอย มันไม่ได้อยู่ๆ ก็เปลี่ยนแปลง พระพุทธศาสนาถือหลักเหตุปัจจัย

สิ่งทั้งหลายที่เปลี่ยนแปลงนั้น ไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปโดยเลื่อนลอย แต่เปลี่ยนแปลงไปตามเหตุปัจจัย การที่มันเจริญก็มาจากเหตุปัจจัยที่ทำให้เจริญ การที่มันเสื่อมก็เกิดจากเหตุปัจจัยที่ทำให้เสื่อม เราต้องการความเจริญ เราไม่ต้องการความเสื่อม ถ้าเช่นนั้นเราต้องศึกษาเหตุปัจจัยว่า อะไรจะทำให้เสื่อม อะไรจะทำให้เจริญ เหตุปัจจัยอะไรจะทำให้เสื่อม ก็แก้ไขป้องกันกำจัด เหตุปัจจัยอะไรจะทำให้เจริญ รู้แล้วก็ทำ ก็จะได้ความเจริญสมหมาย

เพราะฉะนั้น ในทางปฏิบัติก็ต้องฝึกศึกษาใช้ปัญญา แล้วเราก็แก้ไขปรับปรุงอยู่เรื่อย อันนั้นก็คือ *ความไม่ประมาท*

หลักอนิจจังนี้ พระพุทธเจ้าจะสอนพร้อมกับความไม่ประมาท แม้แต่จะปริณิพานก็สอนว่า *วยธัมมา สังขารา* สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมสลายไปเป็นธรรมดา นี่คือท่อนที่หนึ่ง คืออนิจจัง

ท่อนที่สอง *อปปะมาเทนะ สัมปาทะ* เพราะฉะนั้นจึงยังความไม่ประมาทให้ถึงพร้อม เพราะฉะนั้นจะมัวนั่งนอนใจอยู่ จะมัวปล่อยปละละเลยไม่ได้ มีอะไรควรทำต้องรีบทำ ต้องรีบแก้ไขปรับปรุง ท่อนนี้สำคัญ เรามักจะทิ้งท่อนนี้ เป็นพุทธพจน์ที่เตือนแล้วเตือนอีก

หลักความไม่ประมาทนี้ ถือว่าเป็นหัวใจพุทธศาสนาอันหนึ่ง ธรรมทั้งหมดนั้นเหมือนกับบอญ์ภายใต้ครอบคลุมของความไม่

ประมาท จะมีประโยชน์ขึ้นมาก็เพราะไม่ประมาท จะได้ใช้มันก็เพราะไม่ประมาท เหมือนกับเอาเท้าข้างครอบคลุมรอยเท้าสัตว์ทั้งหลายอื่นได้หมด

ความไม่เที่ยงหรืออนิจจังจึงต้องโยงไปหาความไม่ประมาท อันนี้เป็นหลักสำคัญในเชิงปฏิบัติ ในขั้นที่หนึ่งนั้นสำหรับทำใจ ในขั้นที่สองนี้เชิงปฏิบัติ คือต้องทำการแก้ไขปรับปรุง

เพราะฉะนั้นเราไปหยุดแค่ว่าปล่อย เราอาจจะสบายใจแต่คือความเสื่อม เพราะฉะนั้นต้องมีขั้นที่สองด้วย คือพอรู้ว่าไม่เที่ยงอนิจจัง ต้องรีบใช้ปัญญาแล้วก็แก้ไขปรับปรุงในทางปฏิบัติ และเราก็จะได้ในแง่ที่ว่าป็นวิธีการของปัญญา คือไม่เอาแค่เพียงความปรารถนาของตัวเอง ที่คิดจะให้เป็นอย่างนั้นอย่างนี้

การที่เป็นอย่างนี้ จะเปรียบเทียบได้เหมือนกับว่าเป็นกระแสนสองกระแส คือ *กระแสคน* กับ *กระแสของกฎธรรมชาติ*

สิ่งทั้งหลายที่เราไปเกี่ยวข้อง เราก็จะมีความปรารถนาต่อมันให้มันเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ ความปรารถนาของเราก็คือกระแสอันที่หนึ่ง เป็นกระแสในใจของเรา ในความคิดของเรา ขอใช้คำว่ากระแสของคน คือกระแสความปรารถนาของเราต่อสิ่งนั้นว่าให้เป็นอย่างนั้นอย่างนี้

พร้อมกันนั่นเอง สิ่งนั้นก็มีความเป็นไปตามธรรมชาติของมัน คือเป็นไปตามเหตุปัจจัยของมัน ความเป็นไปของสิ่งนั้นตามธรรมชาติของมันตามธรรมดานั้น ก็เป็นอีกกระแสหนึ่ง เรียกชื่อว่า กระแสของธรรมชาติ หรือเรียกสั้นๆ ว่า *กระแสธรรม*

ตกลงว่ามี ๒ กระแส คือกระแสความปรารถนาของคนอยู่ใน

ใจของเราอย่างหนึ่ง แล้วก็กระแสของเหตุปัจจัยในกฎธรรมชาติอีก กระแสหนึ่ง สิ่งเดียวกันอยู่ใน ๒ กระแส ก็เลยเรียกว่าง่าย ๆ ว่ากระแสของคน กับกระแสของธรรมชาติ หรือกระแสของธรรม

สิ่งเดียวกันนั้นจะเป็นไปใน ๒ กระแสได้อย่างไร มันก็เป็นไปได้ในกระแสเดียว กระแสที่แท้จริงคือกระแสอะไร กระแสที่จริงคือกระแสธรรมชาติ หรือกระแสของเหตุปัจจัย สิ่งทั้งหลายจะต้องเป็นไปตามเหตุปัจจัยของมัน กระแสความปรารถนาของคนเป็นเพียงสิ่งที่มนุษย์คิดขึ้น ประดังตั้งขึ้นมาเฉยๆ ไม่มีในความจริง

สิ่งนั้นๆ เอาเข้าจริงมันจะเป็นไปตามกระแสเหตุปัจจัย มันไม่ได้เป็นไปตามกระแสความปรารถนาของเรา ทางพระเรียกกระแสความปรารถนาว่า *กระแสตัณหา*

ถ้าสิ่งนั้นเป็นไปตามกระแสเหตุปัจจัยในกฎธรรมชาติ ไม่เป็นไปตามกระแสความปรารถนาของเรา พอเกิดเหตุเป็นไปอย่างใดขึ้นมา ก็เกิดการปะทะขัดแย้งกันระหว่าง ๒ กระแส

กระแสความเป็นไปของเหตุปัจจัยในกฎธรรมชาติ ก็ขัดแย้งปะทะกับกระแสความปรารถนาของคน กระแสความปรารถนาของคนเราแพ้ เราก็ถูกบีบคั้นกดดันกระแทกกระแทก ทำให้เกิดความทุกข์ อันนี้คือทุกข์ของมนุษย์ที่เกิดขึ้นจากกระแสตัณหาที่ถูกขัด

พอมนุษย์พัฒนาขึ้นมา พระพุทธเจ้าสอนไม่ให้ใช้ตัณหา ให้ใช้ปัญญา พอเราใช้ปัญญาคือรู้เหตุปัจจัยในกฎธรรมชาติ ปัญญามันก็ทำหน้าที่รู้ รู้ก็คือรู้เหตุปัจจัยตามกฎธรรมชาติ ตอนนี้กระแสใหม่ของคนก็คือ*กระแสปัญญา*

แต่กระแสของคนที่เป็นกระแสปัญญา เป็นกระแสเดียวกันกับ

กระแสเหตุปัจจัยในธรรมชาติ เพราะมันรู้ตามกัน กลายเป็นว่าตอนนี้นี้กระแสของคน กับ กระแสของธรรมชาติ กลมกลืนเป็นอันเดียวกัน ไม่ขัดแย้งกัน

เวลาคนพัฒนากระแสปัญญาแล้ว กระแสของคนก็ประสานเป็นอันเดียวกัน กลมกลืนกันกับกระแสของธรรม ไม่มีการขัดแย้งปะทะกันก็ไม่เกิดปัญหา ก็เลยหมดทุกข์ แล้วก็ได้ผลทั้งสองอย่าง

หนึ่ง มีอะไรก็รู้ตามเป็นจริง เพราะกระแสของคนคือกระแสปัญญา กลมกลืนกับกระแสกฎธรรมชาติ ไม่เกิดความทุกข์หรือทุกข์น้อย

สอง ทำกิจได้ผลด้วย เพราะารู้ตามความเป็นจริงตามเหตุปัจจัย ก็ทำตามเหตุปัจจัย จิตใจก็ดี ทุกข์น้อย ทำอะไรก็ได้ผล ทำกิจทำงานได้ผลด้วย ได้ทั้งสองอย่าง

แต่ถ้าเอากระแสความปรารถนาคือกระแสตัณหาแล้ว จะเสียทั้งคู่ **หนึ่ง** ทุกข์มาก ถูกบีบคั้น ถูกกดดัน **สอง** ทำก็ได้ผล เพราะตัวไม่รู้ความจริง ไม่ทำให้ตรงตามเหตุปัจจัย

อันนี้คือการพัฒนามนุษย์ เพราะฉะนั้น การถือหลักกรรมก็ดี การปลงอนิจจังก็ดี ต้องได้ ๒ ชั้น จิตใจก็ต้องสบายด้วย การงานและการแก้ไขปรับปรุงพัฒนาตน ก็ต้องได้ด้วย

คนอีกพวกหนึ่งคือคนที่ขยัน ไม่ประมาท ตั้งใจทำ แต่ทำแบบเร่าร้อนใจ มีแต่ความทุกข์ พวกนี้ก็ไม่รู้เท่าทันความจริงเหมือนกัน ปัญญาไม่พอ ก็เอาแต่ความปรารถนา แต่ไปใช้ในแง่เร่งรัดตัว แล้วก็มีความเร่าร้อนในการทำงาน เลยผิด

แต่ถ้าทำตามหลักธรรมแล้วได้ทั้งคู่ คือ ได้ทั้งจิตใจสบาย และ

ทำงานก็ได้ผลด้วย

ตกลงอนิจจังท่านให้ใช้ ๒ ชั้น คือ **หนึ่ง** ต้องให้ใจสบาย **สอง** ต้องให้งานได้ผลด้วย ไม่ใช่ปล่อย

ถ้าเราปล่อย เราก็ทำกรรมชั่วซ้อน คือประมาท เป็นกรรม ปัจจุบันข้าเต็มเข้าไปอีก เอาความประมาทมาซ้ำตัวเอง

เรื่องสันโดษที่บอกว่าสิ่งทั้งหลายเป็นไปอย่างไร ก็พอใจแค่นั้น สันโดษก็เลยพอใจ อย่างนี้เรียกว่าเข้าใจความหมายและความมุ่งหมายของสันโดษผิดหมด

สันโดษ แปลว่า ความรู้จักอิ่มรู้จักพอในวัตถุปัจจัยเครื่องบำรุงบำเรอความสุข

ท่านสอนคู่ไว้อีกว่า **ความไม่สันโดษในกุศลธรรม**นี้พระพุทธเจ้าถือว่าเป็นธรรมสำคัญ พระองค์ตรัสว่าที่เราตรัสรู้นี้ได้เห็นคุณของธรรม ๒ ประการ คือ **หนึ่ง** ความไม่สันโดษในกุศลธรรมทั้งหลาย **สอง** การทำความเพียรพยายามไม่ระย่อทอดอຍ ตกลงว่า พระพุทธเจ้าเป็นบุคคลที่ไม่สันโดษ (ในแง่กุศลธรรม)

ความสันโดษ กับไม่สันโดษ มาสนับสนุนซึ่งกันและกัน สันโดษหรือไม่สันโดษต้องมีตัวตาม ว่าสันโดษในอะไร ไม่สันโดษในอะไร ไม่ใช่ทิ้งไว้ลอยๆ

สันโดษ คือสันโดษในวัตถุปัจจัยเครื่องบำรุงความสุข อันนั้นท่านให้สันโดษ ไม่เห็นแก่ความสะดวกสบายบำรุงบำเรอตัวเอง แต่ **ให้ไม่สันโดษในกุศลธรรม** ในสิ่งที่ดีงาม ในการสร้างสรรค์ประโยชน์สุข ความดีทำไปไม่รู้จักอิ่มจักพอ

พอเราสันโดษในวัตถุ เราก็จะสงวน ๑. เวลา ๒. แรงงาน

๓. ความคิด ไว้ได้ แล้วเอาสามอย่างนี้มาทุ่มให้กับความไม่สันโดษ ในกุศลธรรม เราจะสร้างสรรค์ทำสิ่งที่ดีงามได้เต็มที่เลย

ถ้าคนที่ไม่สันโดษในวัตถุ เขาก็จะใช้เวลาหมดไปกับการแสวงหาวัตถุบำรุงตัวเอง ความคิดก็หมกมุ่น แรงงานก็ใช้หมดไปในการยุ่งกับเรื่องนั้น มัวแต่หาเสพหาบริโภคนำรุงบำเรอตัวจนไม่เป็นอันได้ทำกิจหน้าที่ทำความดี

เพราะฉะนั้นท่านจึงสอนไว้คู่กัน ถ้าคนสันโดษในวัตถุบำเรอตัว เขาก็สงวนเวลาเร่งความคิดเอามาใช้ในการสร้างสรรค์กุศลธรรม เมื่อเขาไม่สันโดษในกุศลธรรม เขาก็ก้าวหน้าในกุศลธรรมต่อไป ก็ยิ่งดีใหญ่

บางคนพอไปสันโดษในวัตถุเข้า ก็นึกว่าสันโดษเพื่อมีความสุข ไม่เข้าใจความมุ่งหมายของสันโดษว่าเพื่อจะได้สงวนแรงงานเวลา และความคิด ไปใช้ในการทำกิจหน้าที่ทำสิ่งที่ดีงาม

คิดว่าสันโดษเพื่อมีความสุข ก็เลยสบาย ขี้เกียจ นอนเลย คือปฏิบัติธรรมครั้งเดียว ทำให้เอียงไปแถบเดียวก็ล้ม จะต้องมีดุลยภาพ ถึงจะยืนอยู่ได้ และก้าวไปถูกทาง

การกระทำของเราก็คืออยู่ภายใต้เงื่อนไขของสิ่งแวดล้อมด้วย ถ้าเรามองว่าดวงดาวอะไรต่างๆ เป็นสิ่งแวดล้อมอิทธิพลภายนอก ซึ่งคล้ายๆ เป็นขีดจำกัดของการกระทำของเราราวๆ ได้แค่ไหน แต่ในแง่ของเรา เราต้องพยายามให้ดีที่สุดของเรา แม้อิทธิพลภายนอกมาแต่ถ้าเรามีสติดี เราก็จะกันเหตุร้ายหรืออิทธิพลจากภายนอกได้มาก ถ้าไม่หมด ก็ลดความรุนแรงไป จึงถือว่าสติสำคัญมาก

สติอยู่ในตัว แก้ไขสถานการณ์ได้มาก แต่สติอย่างเดียวก็ไม่พอ

ต้องปัญญาด้วย สติเป็นตัวเริ่มต้นให้ สติเป็นตัวส่งงานให้ปัญญา ปัญญาเป็นตัvtทำงานที่แท้จริง แต่ถ้าสติไม่เริ่มต้นให้ ปัญญาก็ไม่รู้จะทำงานได้อย่างไร

ปุจฉา เราน่าจะลิขิตชีวิตตัวเองได้

วิสัชนา ก็มี ส่วน คือในระยะยาว เราจะเป็นผู้มีส่วนลิขิตได้มากที่สุด แต่ก็ต้องอาศัยปัจจัยภายนอกด้วย การเกี่ยวข้องกับปัจจัยภายนอกก็ต้องขึ้นอยู่กับความสามารถของเราอีกว่าจะไปมีอิทธิพลต่อสิ่งแวดล้อมได้มากแค่ไหน หรือว่ายอมให้อิทธิพลสิ่งแวดล้อมมาครอบงำเรา อันนี้ก็อยู่ที่ว่าฝ่ายไหนจะแข็งแกร่งกว่า

ทางพุทธศาสนาจึงเน้นเรื่องการพัฒนาตัวเอง เพราะเมื่อเราพัฒนาตัวเอง เราก็ยังมีความสามารถในการไปมีอิทธิพลต่อสิ่งข้างนอกได้ หรือว่าอย่างน้อยก็ป้องกันไม่ให้ถูกครอบงำได้ดีขึ้น

ในทางพุทธศาสนาไม่ให้ยอม หมายความว่า ตัวเรานั้นเป็นตัวเก่า ซึ่งเป็นผลได้เท่าที่เรามี และเป็นทุนเท่าที่เราจะเอามาใช้หรือมาจัดการได้ เมื่อเราได้ทุนมาแค่นี้ เราจะใช้ทุนเท่าเดิมหรือว่าเราจะเพิ่มทุน ก็เป็นเรื่องของเรา เราจะเพิ่มทุนไหม

ถ้าเราไม่ยอมเพิ่มทุน เราจะใช้แต่ทุนเก่า ก็มีแต่จะหมดไป นั่นคือการกระทำที่เรียกว่าประมาท กลายเป็นว่าเราทำกรรมเพิ่มเข้าไปอีก คือความประมาท นี่คือการกรรมของเรา คือเราจะต้องรับผลเป็นกรรมฝ่ายไม่ดี

ถ้าเราไม่ประมาท เราก็แก้ไข ที่มันร้ายแรง ก็กลายเป็นผ่อนหนักเป็นเบา ส่วนที่ดีนั้นน้อยอยู่แล้ว ก็ดีมากขึ้น

ปจนา ถ้าเราเสริมบุญขึ้นไปเรื่อยๆ กรรมจะตามไม่ทันจริงไหม

วิศิขนา มีอุปมาอันหนึ่ง เหมือนกับว่ามีแก้วน้ำ infinity แล้วในแก้วน้ำนี้มีน้ำสีกับน้ำใส สองอย่าง ตอนแรกใส่น้ำสีเข้าไป สีก็จะเข้มชัด มีอิทธิพลมาครอบงำให้เกิดสีของน้ำขึ้น

ทีนี้เรารู้ตระหนักถึงภัยว่าตอนนี้สีน้ำมันเข้ม สีน้ำมันแดง สีน้ำมันไม่บริสุทธิ์ เราไม่ยอมเพิ่ม เราใส่แต่น้ำใสๆ จนกระทั่งน้ำสีแดงนั้นหมดอิทธิพลไปเลย เหมือนไม่มี ที่จริงน้ำสีแดงไม่ได้หายไปไหน ก็ยังอยู่ เหมือนกับเราทำกรรมดีเพิ่มเข้าไปจนกระทั่งกรรมไม่ดีนั้น แม้มีอยู่ ก็ไม่มีอิทธิพล

ปจนา กรรมดีที่เราปฏิบัติจะส่งผลถึงคนข้างเคียงได้ไหม

วิศิขนา จะส่งผลได้หรือไม่ได้ และได้มากหรือน้อยแค่ไหน ขึ้นต่อบัจจัยที่เกี่ยวข้อง ทั้งภายในและภายนอก และส่งผลโดยตรงก็มี โดยอ้อมก็มี กรรมก็เป็นปัจจัยอย่างหนึ่งในบรรดาปัจจัยทั้งหลาย

เมื่อคนทำกรรม การกระทำของเขาก็แสดงออกต่อบุคคลบ้าง ต่อวัตถุสิ่งของในสภาพแวดล้อมบ้าง เกิดเป็นเหตุการณ์ที่ส่งผลทางกฎธรรมชาติอื่น เช่นทางอุตุนิยาม เป็นต้น ความเป็นไปทางด้านอุตุนิยามก็ส่งผลมาถึงคนอื่นได้ในลักษณะต่างๆ ซึ่งบางส่วนก็ขึ้นต่อผู้รับด้วย และตัวบุคคลที่ทำกรรมนั้น ก็อาจมีเจตนากระทำต่อผู้อื่นในลักษณะที่เป็นกัลยาณมิตรหรือปาปมิตร เช่นโดยการส่งอิทธิพลชักจูง โดยตรงหรือโดยอ้อมก็ได้ อันนี้ก็อย่างหนึ่ง

อีกอย่างหนึ่งก็คือ ตัวเขาเองจะทำของเขา พระท่านเรียกว่า

อนุโมทนา ทำไมคนหนึ่งทำกุศลแล้วอีกคนหนึ่งกลับได้บุญ เพราะผ่านการอนุโมทนา ก็คือผ่านการยอมรับชื่นชมยินดี ด้วยการที่ชื่นชมยินดียอมรับ ก็เลยทำให้ได้รับผลไปด้วยได้ อันนี้เป็นด้านของปฏิริยาต่อกัน ที่คนหนึ่งได้รับการแสดงออกจากอีกฝ่ายหนึ่งแล้วมีท่าทีอย่างไร ก็จะมีผลต่อตัวเขาเองไปด้วย

เรื่องของกรรมส่งผลไปได้มากมาย กรรมที่เริ่มจากบุคคลหนึ่ง อาจเป็นปัจจัยส่งผลตามระบบความสัมพันธ์ต่อทอดออกไป จนทำให้สังคมทั้งสังคมเคลื่อนไหวไปอย่างใดอย่างหนึ่ง ในทิศทางใดทิศทางหนึ่ง แต่พูดโดยสรุปก็คือ เรื่องของความเป็นไปในระบบความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัยนั่นเอง

ท่าแห่ง *๘๘๖* สารพันปัญหา
ชีวิต กับการตัดสินใจทางการแพทย์

ทำแท้ง และ สารพันปัญหา

ชีวิต กับการตัดสินใจทางการแพทย์*

ขอเจริญพร ท่านอาจารย์แพทย์ และแพทย์ พยาบาล ผู้สนใจใฝ่ธรรมทุกท่าน

วันนี้ อาตมาพามาด้วยความเข้าใจว่าจะพูดเรื่องเกี่ยวกับการทำแท้ง คือเข้าใจว่าชื่อเรื่องเป็นอย่างนั้น ทั้งนี้เพราะไม่ทราบชัด หรือจำไม่แม่นยำ ตั้งชื่อว่าเรื่องอะไร เมื่อฟังท่านผู้ดำเนินการจึงทราบชัดว่าเป็นเรื่อง “ชีวิตเริ่มต้นเมื่อไร?” แต่ก็ไม่เป็นไร

“ชีวิตเริ่มต้นเมื่อไร?” ก็สัมพันธ์กัน ไปกันได้กับเรื่องการทำแท้ง เพราะว่าในเรื่องการทำแท้ง ปัญหาสำคัญก็อยู่ที่ว่า ชีวิตเริ่มต้นตรงจุดไหน และเป็นคนเมื่อไรนั่นเอง จุดวินิจฉัยสำคัญจึงอยู่ที่นี้

เท่าที่ได้ ได้ คุณหมอมุมนราเคยปรารภเรื่องนี้ และคุณหมอกาญจนาก็อยากให้มาพูดเรื่องนี้ ที่นี้ก็เลยมาพูดในงานของชุมนุมพุทธธรรม

มามนุษย์ ตั้งแต่เมื่อใด?

ถ้าจะพูดเรื่องทำแท้ง ก็ตอบนิดเดียว อาตมาก็เลยนึกว่าวันนี้มาพูด

* ปาฐกถาธรรม ของ พระเทพเวที (ประยุทธิ์ ปยุตโต) จัดโดย ชุมนุมพุทธธรรมศิริราช ณ ร.พ. ศิริราช ๒๕ ก.พ. ๒๕๓๖ พิมพ์ครั้งแรก ส.ค. ๒๕๓๖ (พิมพ์ครั้งที่ ๒, ๓, และ ๔ เมื่อ ต.ค. ๒๕๓๘, ม.ค. และ ก.พ. ๒๕๔๒ ตามลำดับ) ในการพิมพ์ครั้งที่ ๕ เมื่อ ธ.ค. ๒๕๔๔ ได้แปลงปรับข้อมูลเดิมในคอมพิวเตอร์ จากระบบ Macintosh มาสู่ระบบ PC ทำให้ต้องจัดรูปแบบใหม่ แต่เพราะเป็นการพิมพ์ที่เร่งด่วนอย่างที่สุด จึงมีข้อบกพร่องหลายอย่าง ส่วนในการพิมพ์ครั้งที่ ๖ นี้ ซึ่งสืบเนื่องจากครั้งที่ ๕ ได้แก้ไขข้อบกพร่องเหล่านั้น และจัดวางรูปให้อ่านสะดวกขึ้น เช่น ซอยย่อหน้าให้ดีขึ้น เป็นต้น กับทั้งปรับแก้ชื่อเรื่อง จาก ทำแท้ง: ตัดสินอย่างไร? (ชีวิตเริ่มต้นเมื่อไร/การทำแท้งในทัศนะของพระพุทธศาสนา) เป็น ทำแท้ง และสารพันปัญหา - ชีวิต กับการตัดสินใจทางการแพทย์

เดียวเดียวก็จบ เพราะว่าถ้าเริ่มจากจุดนี้ ก็ไม่มีอะไรมาก คำตอบจะดูได้ชัดจากวินัยของพระ เราเอามาเทียบได้ทันที คือ พระสงฆ์มีวินัยบัญญัติข้อสำคัญอยู่ข้อหนึ่งว่า ถ้าฆ่านุชย์ละก็ ต้องขาดจากความเป็นพระภิกษุ เรียกว่าเป็นปาราชิกข้อหนึ่ง

พระภิกษุที่ว่าฆ่านุชย์ ฆ่านุชย์ตั้งแต่เมื่อไร? ถ้าดูที่นี้แล้วก็จะเห็นว่า ทศณะของพระพุทธศาสนาชัดอยู่แล้ว สำหรับพระภิกษุ ตั้งแต่บวชวันแรก พอบวชเสร็จ พระพุทธเจ้าก็บัญญัติไว้ว่าให้พระอุปัชฌาย์บอกอนุศาสน์

อนุศาสน์เป็นคำสอนเบื้องต้นให้พระภิกษุที่บวชใหม่รู้ว่าชีวิตของพระจะเป็นอยู่ได้อย่างไร อาศัยปัจจัยสี่อย่างไร แล้วก็บอกสิ่งที่ทำไม่ได้ ๔ ประการ ให้รู้ไว้ก่อน คือ ในขณะที่ยังไม่ได้รับการศึกษา ยังไม่มีความรู้ในธรรมวินัยว่าจะทำอะไรได้ ทำอะไรไม่ได้ บวชใหม่ๆ ยังไม่ทันรู้ เดียวจะพลาดไปเสียก่อน ฉะนั้น ก่อนจะศึกษาอะไรต่อไป ก็ให้รู้ไว้ก่อนว่าสิ่งเหล่านี้เป็นความผิดร้ายแรง ๔ ประการ ถ้าทำแล้วจะขาดจากความเป็นพระภิกษุ ใน ๔ ข้อนั้น เฉพาะข้อที่ ๓ มีข้อความเป็นภาษาบาลี บอกไว้ว่า

โย ภิกขุ สณฺจิจฺจ มนุสฺสวคฺคหํ ชีวิตา โวโรเปติ อนฺตมโส
คพฺภปาตณฺ อูปาทาย, อสฺสสมฺโณ โหติ อสฺสยกฺขตฺติโย.*

นี่ พระใหม่ทุกองค์จะต้องได้ยินพระอุปัชฌาย์ หรือผู้ที่พระอุปัชฌาย์มอบหมายให้บอก แปลได้ความว่า

“ภิกษุ! ใจจงใจ พรากรมุชย์จากชีวิต แม้แต่เพียงทำกรรมให้ตกไป (ทำกรรมให้ตกไป หมายความว่าทำทั้งนั้นเอง) ย่อมไม่เป็นสมณะ ไม่เป็นคากยบุตร”

* วินย.๔/๑๔๔/๑๔๔

พอเริ่มบวชท่านก็บอกอย่างนี้ ฉะนั้น การทำแท้งจึงเป็นการกระทำที่ต้องห้ามสำหรับพระภิกษุ ถ้าทำแท้งก็ถือว่าทำลายชีวิตมนุษย์ ขาดจากความเป็นพระภิกษุ

ข้อความที่ท่านบอกนี้ ท่านก็เอามาจากบทบัญญัติในพระวินัยอีกทีหนึ่ง ที่นี้เราก็มาย้อนหรือดูให้ลึกลงไปถึงพระวินัย

ในพระวินัย บทบัญญัติข้อนี้ก็มีข้อความคล้ายๆ กัน เพราะว่าคำบอกอนุศาสน์นั้น ท่านก็เกือบจะลอกมาจากพุทธบัญญัติที่ว่าด้วยปาราชิกนั่นเอง พุทธบัญญัตินั้นมีว่า

โย ปน ภิกขุ สณฺจิจฺจ มนุสฺสวคฺคหํ ชีวิตา โวโรเปยฺย,
... อยมปิ ปาราชิกโก โหติ อสฺวาโส*

แปลว่า ภิกษุใดจงใจพรากมนุษย์จากชีวิต ภิกษุนี้เป็นปาราชิก ไม่มีการอยู่ร่วมกับสงฆ์ (หมดสิทธิ ไม่สามารถอยู่ร่วมกับภิกษุอื่นได้อีกต่อไป)

เป็นอันว่าแน่นอนแล้ว และในคำบอกอนุศาสน์ ท่านก็ยังสรุปมาอีกให้รู้ว่า แม้แต่เพียงทำลายเด็กที่อยู่ในครรภ์ก็ได้

ที่นี้ปัญหาที่ตามมาว่า ที่ว่าทำกรรมให้ตกไป หรือทำแท้งนะ หมายถึงตอนไหน ตั้งแต่เมื่อไร อันนี้รู้สึกว่าเป็นจุดที่มายังเข้ากับเรื่องที่ว่า ชีวิตเริ่มต้นเมื่อไร

ที่นี้ก็มาดูคำอธิบายต่อไป วิธีที่พระพุทธเจ้าทรงวางบทบัญญัติในพระวินัยนั้น ก็เหมือนกับวิธีที่ปฏิบัติกันต่อมาในกฎหมายทั่วไป คือต้องมีความชัดเจนทางด้านถ้อยคำ มีการให้คำจำกัดความคำสำคัญทุกคำ ฉะนั้น ใน

* วินย.๑/๑๘๐/๑๓๗

พระวินัยบัญญัติทุกบทจะต้องมีคำจำกัดความ คำแต่ละคำมีคำจำกัดความไว้ชัดเจน เพราะฉะนั้น เมื่อพระพุทธเจ้าบัญญัติสิกขาบทนั้นๆ เสร็จแล้ว ก็จะมีคำอธิบายต่อไปข้างล่าง

ในข้อความว่า "ภิกษุใดพรากมนุษย์จากชีวิต" ก็มีคำอธิบายแต่ละคำ
คำว่า "ภิกษุ" หมายถึงบุคคล . . .

"มนุษย์" หมายถึง . . .

"พรากจากชีวิต" หมายถึง . . .

ท่านอธิบายไว้ทุกคำ นี่เป็นลักษณะของกฎหมาย เมื่อมีบทบัญญัติ ก็
มีคำจำกัดความ

ที่บอกว่า พรากมนุษย์จากชีวิต นั้น ภาษาพระใช้คำว่า มนุสฺสวિકุคฺคิ
เราแปลง่ายๆ ว่า มนุษย์ ซึ่งท่านให้คำจำกัดความไว้ว่า ที่ชื่อว่ามนุษย์นั้น คือ
อย่างไร? ท่านบอกว่าได้แก่ จิตที่เป็นปฐม คือวิญญาณแรก ซึ่งปรากฏใน
กรรมมารดา จนกระทั่งถึงมรณะ ในระหว่างนี้ชื่อว่าเป็น มนุสฺสวિકุคฺคิ^๑

เป็นอันว่า ตามคำจำกัดความของ มนุสฺสวિકุคฺคิ ท่านถือว่าเป็นชีวิต
มนุษย์ตั้งแต่เป็นจิตแรกในท้องของมารดาจนถึงตาย

ที่นี้ก็มีปัญหาต่อไปว่า จิตแรก หรือวิญญาณอันเป็นปฐม หรือปฐม
จิตนั้น คือตอนไหน

ถึงตอนนี้อรรถกถาก็อธิบายถ้อยคำและข้อความในพระไตรปิฎกบ้าง
ท่านบอกว่า จิตที่เป็นปฐมนั้นได้แก่ ปฏิสนธิจิต (จิตที่ปฏิสนธิ) แล้วก็
อธิบายต่อไปว่า ที่ท่านแสดงไว้นี้หมายถึงปฏิสนธิของสัตว์ที่มีชั้น ๕

ชั้น ๕ ได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เพราะฉะนั้น จิต

^๑ วินย.๑/๑๘๑/๑๓๗

แรกนี้ก็พร้อมด้วยอรูปขันธ์ ทั้ง ๓ คือ เวทนา สัญญา และสังขาร จุดนี้ก็ยัง
ไม่สำคัญ อันนี้เป็นเรื่องธรรมดา

ที่นี่ ท่านบอกต่อไปว่า "กับทั้งกลลรูป ที่เกิดพร้อมด้วยปฐมจิตนั้น"
นี่ละคำนี้ตัดสินเลย เป็นอันว่าท่านบอกไว้ครบแล้ว ทั้งด้านจิตใจและด้าน
ร่างกาย คือ

ก. ทางด้านจิตใจ หรือนามธรรม ได้แก่

๑. ปฐมจิต

๒. อรูปขันธ์ทั้ง ๓ ที่เกิดร่วมกับปฐมจิตนั้น

ข. ส่วนทางด้านร่างกาย หรือรูปธรรม ก็บอกว่า "และ กลลรูป ที่
เกิดพร้อมด้วยปฐมจิต"

เป็นอันตัดสินได้แล้วว่าฝ่ายรูปธรรมได้แก่ กลลรูป

กลลรูปนี่คืออะไร เดียวเราจะต้องมาพิจารณาเรื่องนั้นอีกที

แล้วท่านก็สรุปว่า "นี่แหละชื่อว่า มนุสฺสวิคคห ที่เป็นเบื้องต้นที่สุด"
หมายความว่า จุดเริ่มแรกที่สุดของชีวิตมนุษย์อยู่ที่นี้ แล้วก็มีคำอธิบายสรุป
ท้ายอีกว่า

"พรากมนุษย์จากชีวิตแม้ในเวลาที่เป็นกลลระ"^๑ นี่ชื่อว่าทำแท้ง หรือทำ
ครรภ์ให้ตกไป ฉะนั้นก็ได้ความหมายของการทำแท้ง หรือฆ่ามนุษย์ในครรภ์
ตั้งแต่รูปเล็กที่สุดที่เป็นกลลรูป

ตกลงว่า สำหรับภิกษุนี้ชัดเจนแล้วว่า ถ้าทำลายชีวิตมนุษย์ ตั้งต้นแต่
เขาอยู่ในครรภ์มารดา เป็นกลลรูป เป็นรูปที่เป็นกลลระ ก็ถือว่าขาดจากความ
เป็นพระภิกษุ ชื่อว่าทำลายชีวิตมนุษย์ทั้งสิ้น

^๑ วินย.๑/๑๗๒/๔๗๕

กำเนิดมนุษย์ ท่านว่าไว้อย่างไร?

ต่อไปนี้ก็มาดูเรื่องเกี่ยวกับกำเนิดของมนุษย์ตามความในพระไตรปิฎกให้ชัดขึ้นไปอีก ที่กล่าวไปแล้วเป็นพระวินัย คราวนี้เราไปดูในพระสูตรบ้าง เพื่อจะโยงหาเนื้อความที่สัมพันธ์กัน ที่จะช่วยให้เกิดความชัดเจนยิ่งขึ้น

มีพระสูตรที่ตรัสถึงเรื่องกำเนิดของชีวิตมนุษย์ พระพุทธเจ้าตรัสว่า

“ภิกษุทั้งหลาย เพราะการประชุมพร้อมแห่งองค์ประกอบ ๓ ประการ ย่อมมีการหยั่งลงแห่งกรรม...”

การหยั่งลงแห่งกรรม หมายความว่ามีการเกิดขึ้นของสัตว์ที่เกิดในท้องมารดา ดูพุทธพจน์นั้นต่อไปให้จบว่า

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อใด มารดาบิดาร่วมกัน ๑ มารดาอยู่ในฤดู (ช่วงเวลาไขสูก) ๑ และคันธัพพะเข้าไปตั้งอยู่แล้ว ๑ เพราะประชุมองค์ประกอบ ๓ ประการอย่างนี้ ก็มีการก้าวลงแห่งกรรม^๑

นี่ก็หมายความว่า องค์ประกอบฝ่ายมารดากับบิดามาประจวบกัน ๑ และมารดาก็อยู่ในระยะที่มีไขสูก ๑ อีกทั้งคันธัพพะก็เข้าไปตั้งอยู่ ๑ นี่เป็นจุดเริ่มต้นกำเนิดชีวิต

ที่นี้ก็มีข้อสงสัยว่า คันธัพพะ คืออะไร

คันธัพพะนี้ตามปกติที่เป็นศัพท์ทั่วไป ก็แปลว่า คนธรรพ์ และคนธรรพ์นี้ก็อยู่ในจำพวกเทวดาอย่างที่เราเข้าใจกันทั่วไป ดังที่รู้จักกันในวรรณคดีเป็นพวกเทพบุตร ประเภทนักดนตรี ตามหลักท่านจัดเป็นเทวดาชั้นต่ำ เป็น

^๑ ม.ม.๑๒/๔๕๒/๔๘๗

บริวารของท้าวธตรฐ ซึ่งเป็นโลกบาลประจำทิศตะวันออก ในสวรรค์ชั้นต้น ที่เรียกว่าจาตุมหาราชิกาหรือท้าวโลกบาล ๔

แต่เราอย่าไปหลงกับศัพท์นั้น เพราะศัพท์ต่างๆ มีความหมายได้หลายนัย ไม่ใช่ว่าศัพท์เดียวจะมีความหมายได้อย่างเดียว ซึ่งเป็นเรื่องธรรมดาในภาษาทั้งหลาย อย่างในภาษาไทยของเรานี้ คำว่า “ชาย” อาจหมายถึงคนผู้ชายก็ได้ หมายถึงริม เช่นอย่างชายผ้าก็ได้ หมายถึงคล้อยไป เช่น ตะวันชายบ่ายคล้อยก็มี

สำหรับคณัฎพะนีท่านก็อธิบายต่อไป แต่คำอธิบายนี้ไม่ได้อยู่ในพระไตรปิฎก พระไตรปิฎกให้แต่ตัวศัพท์ไว้ คำอธิบายมาในอรรถกถา

ท่านบอกว่า “คณัฎพะ” คือสัตว์ที่เข้าไปที่นั่น” ท่านใช้คำสันนิษฐานเดียวว่า “ตตรูปคสตุโต” สัตว์ผู้เข้าไปที่นั่น และอธิบายต่อไปอีก เป็นคำอธิบายของอรรถกถาและทั้งฎีกาด้วย มีสาระสำคัญว่าคณัฎพะ ก็คือ สัตว์ผู้ไปเกิด ซึ่งตอนนั้นถือได้ว่าอยู่ในภพก่อน วิญญาณ หรือจิตสุดท้าย จะมุ่งหน้ามาสู่กำเนิดโดยมี คตินิมิต เป็นตัวนำ*

อธิบายว่า เวลาคนจะตาย ท่านบอกว่าจะมีกรรมนิมิต อันได้แก่ภาพของกรรม คือประสบการณ์ต่างๆ ที่ตนได้กระทำไว้ในอดีตของชีวิตมาฉายให้เห็น พอกรรมนิมิต คือภาพตัวแทนของสิ่งที่ตนได้กระทำมา ผ่านไปแล้วก็มีคตินิมิต คือภาพของภพที่ตนจะไปเกิดปรากฏให้เห็น

คตินิมิตที่ปรากฏนี้ก็จะเป็นไปตามกรรม ที่เป็นตัวนำไปเกิด กรรมนั้นแสดงออกโดยมีคตินิมิตเป็นเครื่องหมาย แล้วกรรมก็เป็นตัวชักพาไป

* ม.อ.๒/๔๐๘/๒๑๘; วินย.ฎีกา ๒/๑๐/๒๐

วิญญานเก่าดับไป วิญญานใหม่เกิดขึ้นสืบต่อกรรมที่สะสมไว้ และวิญญานนั้นชื่อว่าเป็น **คันธัพพะ**

ฉะนั้น คำว่า คันธัพพะ ตามมติของอรรถกถา ก็หมายถึงตัวสัตว์ผู้ไปเกิด เป็นศัพท์ที่เรียกคลุมๆ เพราะถ้าจะเรียกเป็นจิตเป็นวิญญานก็จะเป็นการพูดศัพท์ลึกลับแบบอภิธรรมมากไป จึงพูดเป็นตัวสัตว์หายๆ ไปเลย หมายถึงผู้ที่จะไปเกิด ท่านแสดงไว้ในความหมายว่าอย่างนั้น

พระอาจารย์ที่อธิบายท่านเรียกว่า **อุปุปุชนกสตุโต** แปลว่า สัตว์ผู้เกิดขึ้น ผู้เกิด หรือผู้ถือกำเนิด

เป็นอันว่า มติของคัมภีร์ทั้งหลายแสดงไว้ชัดแล้ว ว่าท่านมุ่งเอาแค่ไหน **คันธัพพะ** ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญอย่างหนึ่งในการเกิดของคน ก็หมายถึงคนที่จะมาเกิด หรือสัตว์ที่มาเกิดในภพนั้น

ชีวิตในครรภ์ เป็นอย่างไร?

ที่นี้ก็ไปดูฝ่าย กลส อิกทีหนึ่ง เป็นการดูในฝ่ายรูปธรรม ในเรื่องนี้ก็มีพระสูตรอีกสูตรหนึ่ง ที่ตรัสว่าด้วยลำดับของชีวิตในครรภ์มารดา ซึ่งเราไปพบคำบาลีเป็นคาถาว่า

ปฐมं กลล โหติ

กลลา โหติ อพพุท

อพพุทา ชายเต เปสิ

เปสิ นิพพุตตติ ชนโน

ชนา ปสาชา ชายนุติ

เกสา โลมา นขาปิ จ^๑

นี่คือคำอธิบายว่าด้วยลำดับการเกิดเป็นระยะๆ ที่ละช่วงสัปดาห์ หรือ

^๑ ส.ส.๑๕/๘๐๓/๓๐๓; อภิ.ก.๓๗/๑๕๖๐/๕๒๔

ช่วงละเจ็ดวันๆ ลำดับแรกที่สุดก็คือเป็น ปฐมม์ กลล เป็นกลละก่อน

กลล นี้ ถ้าเป็นศัพท์ในความหมายทั่วไป ก็จะได้แก่ พวกเมือก พวกโคลนตม เช่นว่าเหยียบลงไปโนโคลนหรือในที่ละ แต่ในที่นี้ กลลละ เป็น ศัพท์เฉพาะซึ่งมีความหมายเกี่ยวกับชีวิต และท่านใช้คำเรียกว่าอย่างนั้น ก็ เพราะมีลักษณะเป็นเมือก หรือเหมือนอย่างน้ำโคลนละๆ คือเป็นคำเรียก ตามลักษณะ แต่ในกรณีนี้ ท่านหมายถึงเป็นเมือกใส ไม่ใช่ชั้นอย่างโคลนตม

กลล นี้ ท่านบอกว่าเป็นหยาดน้ำใส เป็นหยดที่เล็กเหลือเกิน เล็กจน กระทั่งในสมัยนั้นไม่รู้จักพูดกันอย่างไร เพราะยังไม่ได้ใช้มาตรวัดอย่างละเอียด ถึงขนาดที่ว่าพิเศษส่วนเท่าไรของมิลลิเมตร ของเซนติเมตร หรือของนิ้ว

ท่านก็เลยต้องใช้วิธีอุปมาว่า หยาดน้ำใสกลลละนี้ละ มีขนาดเล็กเหลือ เกิน เหมือนอย่างเอาขนจามรีมา จามรีที่เป็นสัตว์อยู่ทางภูเขาหิมาลัย ซึ่งมีขน ที่ละเอียดมาก เอาขนจามรีเส้นหนึ่งมาจุ่มน้ำมนๆ แล้วก็สลัดเจ็ดครั้ง แม้จะ สลัดเจ็ดครั้งแล้วมันก็ยังมียเหลือติดอยู่นิดหนึ่ง ซึ่งเล็กเหลือเกิน ท่านบอกว่า นี่แหละเป็นขนาดของกลลละ

กลล หมายถึงชีวิตในฝ่ายรูปธรรม เมื่อเริ่มกำเนิดในเจ็ดวันแรก ใน ช่วงเจ็ดวันแรกก็เป็นกลลละอย่างนี้ก่อน ซึ่งเล็กเหลือเกิน แล้วต่อจากกลลละนี้ ไปในสัปดาห์ที่สองก็เป็น อัฟพุทะ

อัฟพุทะ นี้ควรจะเรียกได้ว่าเป็นเมือกกลละ คือ เป็นน้ำชั้นหรือเมือกชั้น ต่อจากนั้นในสัปดาห์ที่ ๓ ก็จะเป็น เปสิ คือเป็นชั้นเนื้อ แล้วต่อจากนั้นใน สัปดาห์ที่ ๔ ก็จะเป็นก้อน เรียกว่า มนษ

ต่อจากนั้นในสัปดาห์ที่ ๕ ก็จะเหมือนกับมีส่วนงอกออกมา เป็นปุ่ม หัวปุม เรียกว่า ปัญจสาขา นี่เป็นสัปดาห์ที่ห้า แล้วหลังจากนั้นก็จะมีผมมี

ชนมีสืบกันต่อไป

ที่ว่ามานี้ก็เป็นการพูดถึงลำดับของการเกิด เป็นอันว่าขั้นแรกที่สุดในช่วงสัปดาห์แรกนี้เป็นหยาดน้ำใส หรือเมือกใสที่เรียกว่า กลละ ซึ่งเล็กเหลือเกินอย่างที่ว่ามาแล้ว ซึ่งก็รับกันกับที่พูดมาในตอนต้น บรรจบกับที่ท่านถือไว้ว่า ในขณะที่เป็นชีวิตฝ่ายรูปธรรมที่เป็นจุดเล็กที่สุดอันนี้ มีจิตแล้ว

จิตดวงแรกหรือจิตอันเป็นปฐมนี้ เป็นมาพร้อมกันกับรูปธรรมที่เป็นกลละ ซึ่งเป็นจุดเล็กในสัปดาห์แรกนี้เลย

ก็เป็นอันว่า ถ้าอย่างนี้ก็จบ หมายความว่าในทางคัมภีร์นี้ชัดเจนมากว่าชีวิตตั้งต้นเมื่อไร ก็ถือว่าเริ่มต้นที่องค์ ๓ ประการบรรจบกันนั้นแหละ

องค์ ๓ ประการที่ว่า ฝ่ายมารดา กับ ฝ่ายบิดาบรรจบกัน แล้วก็มารดาอยู่ในช่วงเวลาไข่มุก พร้อมทั้งมีคันธัพพะ ซึ่งท่านอธิบายว่าสัตว์ผู้มาเกิด นั้นก็ชัดไปที่หนึ่งแล้ว ยิ่งกว่านั้นยังอธิบายอีกว่าเป็นปฐมจิต คือจิตแรกซึ่งเกิดพร้อมกันกับกลลรูป ที่เป็นหยาดน้ำใสซึ่งเกิดขึ้นในสัปดาห์ที่หนึ่งในชีวิตช่วงแรกที่สุด นี่ก็เท่ากับย้ำ ช้ำแน่นหนักลงไปอีก

อาตมาจึงบอกว่า ถ้าพูดเรื่องการทำแท้งก็ชัดเจน เท่านี้ก็หมดแล้ว ไม่รู้จะพูดอะไรอีก

เป็นอันว่า ถ้าถามว่า “ชีวิตตั้งต้นเมื่อไร?” ก็มีคำตอบในทางธรรมที่ท่านพูดไว้ชัดเจนเหลือเกินแล้ว หลักทั้งสามอย่างที่ได้พูดไปแล้วนี้ ก็มาประสานกัน คือ

ในทางพระวินัย ก็มีบัญญัติสำหรับพระภิกษุ ในเรื่องการทำคามผิตทำลายชีวิตมนุษย์

ในพระสูตร ก็มีพุทธพจน์ตรัสไว้ เกี่ยวกับเรื่องกำเนิดชีวิตมนุษย์ใน

กรรมมารดา

ในพระสูตรอีกแห่งหนึ่ง ก็มีพุทธพจน์ตรัสแสดงลำดับความเจริญของชีวิตในครรภ์ที่เรียกว่า กลส อัมพุช เปสิ มนส และ ปญฺจสาขา

หลักทั้งสามนี้ ก็มาโยงยากัน ทำให้ได้ข้อยุติในเรื่องของชีวิตมนุษย์ที่ท่านถือว่ามีเกิดขึ้นอย่างนี้ เป็นเรื่องการเกิดสำหรับมนุษย์เรา ซึ่งเป็นสัตว์ที่ท่านเรียกว่าประกอบด้วยชั้น ๕ เรียกเป็นศัพท์เฉพาะว่าปญฺจโวการ ซึ่งก็คือมีชั้น ๕ ได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ นั่นเอง

ความจริงเป็นอย่างนี้ เราจะทำอย่างไร?

เมื่อพูดถึงเรื่องกำเนิดของชีวิตมนุษย์เป็นจุดเริ่มต้นแล้ว มันก็โยงต่อไปถึงเรื่องที่ว่า เมื่อเป็นอย่างนี้เราจะปฏิบัติกันอย่างไร ในเรื่องราวและการนี้ต่างๆ ที่มีความซับซ้อนเกี่ยวกับการดำรงอยู่ของมนุษย์ ตลอดจนเรื่องอะไรต่างๆ ของสังคม โดยเฉพาะในเรื่องทางการแพทย์ ซึ่งมีปัญหาเกิดขึ้นมาก เช่นว่า บางทีชีวิตที่เกิดขึ้นมันไม่เป็นที่พึงประสงค์ด้วยเหตุผลอย่างใดอย่างหนึ่ง แล้วเราจะทำอย่างไร ถ้าพูดในแง่นี้ก็ไม่ได้ตรงกับหัวข้อที่ท่านตั้งไว้ทีเดียว แต่อาตมาก็จะพูดต่อไปเลย

ปัญหาที่ว่า เราควรจะทำอย่างไรนี้ เป็นปัญหาทางจริยธรรม ในทางพระพุทธศาสนานั้น เรื่องจริยธรรมนี้เราพูดได้ว่าต้องมองสองส่วน

ส่วนที่หนึ่ง คือเรื่องของความจริง ท่านถือเอาความจริงเป็นหลัก และความจริงนั้นเป็นสิ่งที่พึงรู้ หมายความว่า พระพุทธศาสนาไม่ใช่ศาสนาแห่งการลัทธิบังคับ กฎจริยธรรมไม่ใช่เป็นคำสั่งของพระพุทธเจ้า

พระพุทธเจ้าตรัสว่าพระองค์เป็นเพียงผู้ค้นพบความจริง แล้วก็นำเอา

ความจริงนั้นมาแสดง การที่ว่าบุคคลทำอะไรไปแล้ว จะได้รับผลอย่างไร ก็เป็นไปตามกฎเกณฑ์แห่งเหตุผล หรือกฎเกณฑ์แห่งเหตุปัจจัยจากการกระทำของตนเอง พระพุทธเจ้าไม่ได้มาลงโทษหรือให้รางวัลใคร

ฉะนั้น ในกฎเกณฑ์แห่งจริยธรรมแบบนี้ การได้รับผลของการกระทำทางจริยธรรม จึงเป็นเรื่องของเหตุปัจจัยที่เป็นไปของมันเอง เป็นเรื่องของความเป็นเหตุเป็นผล ไม่ใช่เรื่องที่จะต้องไปรอการลงโทษหรือรอการให้รางวัลว่า ถ้าเราทำอย่างนี้พระพุทธเจ้าจะให้รางวัลหรือเปล่า ถ้าเราทำอย่างนั้นพระพุทธเจ้าจะลงโทษไหม ไม่ใช่อย่างนั้น

เมื่อเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับกฎเกณฑ์แห่งความเป็นจริงของธรรมชาติ ความเกี่ยวข้องของมนุษย์ หรือสิ่งที่มีมนุษย์จะพึงปฏิบัติ

ข้อแรก ก็คือ เราจะต้องรู้ว่าความจริงเป็นอย่างไร แล้วในเมื่อความจริงนั้นเป็นเรื่องของความเป็นไปตามเหตุปัจจัย ความเกี่ยวข้องของมนุษย์ หรือสิ่งที่มีมนุษย์จะต้องปฏิบัติ ซึ่งเป็นข้อที่สอง ก็คือ เราจะตัดสินใจกระทำอย่างไร เพื่อให้ได้ผลที่เราต้องการโดยสอดคล้องกับความจริงที่เป็นอย่างนั้น

การปฏิบัติของเรา ที่ว่าควรจะทำอย่างไรนี้แหละ เป็นส่วนที่สอง ซึ่งเป็นขั้นของจริยธรรม เป็นเรื่องของมนุษย์หรือเรื่องของตัวเอง เพราะว่าเมื่อจริยธรรมเป็นเรื่องของความเป็นไปตามหลักความจริงอย่างนี้แล้ว การกระทำก็เกิดผลตามหลักความจริงนั้น และการได้รับผลต่างๆ ก็เป็นไปตามกฎธรรมชาติทั้งสิ้น

เพราะฉะนั้น ในจริยธรรมแบบนี้ก็就会有การปฏิบัติ ๒ ตอน คือ

๑. การรู้ความจริง (ของธรรมชาติ)

๒. การตัดสินใจที่จะกระทำ (ของตัวคน)

พูดอีกสำนวนหนึ่งว่า ความจริงที่พึงรู้ ๑ และกรรมหรือกิจที่พึงทำ ๑

ที่ว่าพึงทำก็คือ ในเมื่อรู้ความจริงอย่างนี้แล้ว การตัดสินใจว่าจะเอาอย่างไรหรือจะอย่างไร ก็เป็นเรื่องของเรา โดยรับผิดชอบต่อความจริงที่เป็นอย่างนั้น

หลักการนี้ถือว่า พระพุทธเจ้าได้สอนให้เราเกิดปัญญาว่าความจริงเป็นอย่างนั้นๆ แล้วเราก็ใช้ปัญญาพิจารณาตัดสินใจเอาเอง ตามความจริงที่เราจะต้องรู้นั้น ถ้ายังไม่รู้ท่านผู้รู้ก็บอกให้ แต่เราจะเชื่อหรือไม่ เราก็มีสติที่จะพิสูจน์ความจริงกันต่อไป

สำหรับเรื่องการเกิดนั้น ในเมื่อขณะนี้เราเองไม่สามารถบอกได้เด็ดขาดชัดเจน เราก็ต้องถือเอาเกณฑ์อย่างใดอย่างหนึ่ง คือว่า ปัจจุบันนี้ แม้แต่วิทยาศาสตร์ โดยเฉพาะในทางการแพทย์ ก็คงจะไม่ใช่ผู้ตัดสินใจว่าจะเอาอย่างไร คือยังไม่ยุติว่าชีวิตเกิดเมื่อไรแน่ คนเรายังไม่รู้จริงเกี่ยวกับเรื่องของชีวิตนี้ ฉะนั้นก็จึงถือว่า ท่านบอกความจริงให้ในแง่มองของพระพุทธศาสนาว่าอย่างนี้ เมื่อเรานับถือท่านเราก็มอมรับความจริงนี้

ที่นี่ เมื่อรู้ความจริงนี้แล้วเราจะตัดสินใจอย่างไร ก็ต้องรับผิดชอบต่อการกระทำของตนตามการตัดสินใจนั้น คือ ยอมรับความจริง แล้วก็รับผิดชอบต่อความจริงนั้น ทั้งตามที่เรา รู้ และตามที่เราไม่แน่ใจ คือ ในที่สุดก็รับผิดชอบตนเองต่อผลของการกระทำที่จะเป็นไปตามกฎธรรมชาติ

การที่ยอมรับความจริงตามกฎธรรมชาตินี้ ก็เป็นเรื่องที่ว่าเรามีสติที่จะตัดสินใจ และถ้าสิ่งที่ทำนั้นไม่ดีหรือเป็นความผิดหรือทำให้เกิดโทษ เราก็ต้องยอมรับความจริงนั้นด้วย ไม่ใช่ที่เราบารอณาเราต้องการอย่างไร เราก็อวดูมันให้สิ่งนั้นเป็นอย่างนั้นตามที่เรากำลังต้องการ

รวมความว่า ท่านให้แยกเป็น ๒ ตอน คือ การรู้และยอมรับความจริงอย่างหนึ่ง การตัดสินใจว่าจะทำอะไร และเมื่อตัดสินใจทำอะไรแล้วก็ต้องยอมรับผิดชอบการกระทำของเรานั้น ตามความจริงด้วย อย่างหนึ่ง

ยกตัวอย่างในเรื่องชีวิตนี้ เมื่อหลักความจริงมีอยู่อย่างนี้ แล้วเราจะทำอย่างไร เช่นในวงการแพทย์จะเอาอย่างไร ก็ต้องว่ากันไป แต่เราต้องรู้ความจริงเท่าที่จะรู้ได้ และยอมรับความจริงนั้นโดยไม่เลี่ยง พร้อมกันนั้นเรามีสิทธิที่จะตัดสินใจ และก็ต้องรับผิดชอบต่อการกระทำตามการตัดสินใจนั้น

วินัยพระเอาอย่างนี้ สังคมชาวบ้านจะเอาอย่างไร

ที่นี้ ในฝ่ายของพระนั้น ท่านว่าของท่านไว้ชัดแล้วตามหลักที่ว่ามาอย่างนี้ และท่านยังมีคำแนะนำในเชิงปฏิบัติการกำกับไว้ด้วยว่า เวลาจะตีความวินัยให้ถือหลักข้างเคร่งไว้ก่อน คือถ้ามีกรณีที่เป็นปัญหา ซึ่งเป็นธรรมดาว่า เรื่องวินัยหรือเรื่องกฎเกณฑ์ในบัญญัติย่อมมีปัญหามาได้ทั้งนั้นว่า เอ จะเป็นอย่างนั้นหรืออย่างนี้กันแน่ ท่านก็บอกว่าให้ถือข้างเคร่งไว้ก่อน กฎทางฝ่ายวินัย ซึ่งก็คือกฎหมายของพระ ท่านให้ถืออย่างนั้น

สำหรับของพระนั้น เราจะเห็นลำดับเป็น ๒ ตอน คือ รู้ความจริงที่มีอยู่ตามธรรมดา แล้วก็มาวางเป็นบัญญัติของสังคม หรือเป็นกติกาสังคมเรียกว่าวินัย

วินัยอยู่ในตอนที่สอง คือเป็นกติกาสังคม ที่บัญญัติโดยอาศัยความรู้ และให้เป็นไปตามความรู้ที่อีกทีหนึ่ง

หมายความว่า ตอนแรกเราพูดถึงความรู้ในเรื่องของชีวิต ว่าอันนี้เป็นความจริงเกี่ยวกับชีวิต ว่าชีวิตเกิดขึ้นอย่างนี้ ถ้าทำอย่างนี้ก็เป็นการทำลาย

ชีวิต ต่อจากนั้นเราก็มายกัญญัติกติกาของสังคมว่า ถ้าภิกษุใดไปทำลายชีวิตมนุษย์ที่เกิดขึ้นอย่างนี้ ก็เป็นอันว่าขาดจากความเป็นพระภิกษุ

บัญญัติที่ว่าขาดจากความเป็นพระภิกษุนั้น ไม่ใช่ความจริงของธรรมชาติ แต่เป็นกติกาสังคมที่บัญญัติซ้อนเข้ามาอีกที แต่คงอาศัยตัวหลักที่ถือว่าเป็นความจริงนั้น

ในเรื่องการทำลายชีวิตนี้ ก็เป็นอันแยกได้ว่า ของพระท่านถือเอาความจริงว่า ชีวิตกำเนิดเป็นมนุษย์ตั้งแต่เป็นกลรูป ซึ่งตรงกับขณะที่สัตว์ถือกำเนิดด้วยปฏิสนธิจิต หรือปฐมจิต หรือเป็นวิญญานแรก ตรงนี้ถือว่าเริ่มเป็นมนุษย์ขึ้นแล้ว ถ้าใครทำให้ชีวิตนี้แตกดับสูญสิ้นไป ก็ถือว่าฆ่ามนุษย์ ตั้งแต่บัดนั้น นี่คือตัวความรู้ที่ท่านถือว่าเป็นความจริง

แล้วท่านก็มายกัญญัติเป็นกติกาคือข้อวินัยสำหรับพระภิกษุว่า ภิกษุใดทำลายชีวิตมนุษย์อย่างนี้ ก็เป็นอันว่าขาดจากความเป็นพระภิกษุ

อนึ่ง การฆ่าหรือทำลายชีวิตสัตว์นั้น ไม่ว่าจะเป็นการฆ่าสัตว์มนุษย์หรือสัตว์ดิรัจฉาน และไม่ว่าจะเป็นการฆ่าสัตว์ดิรัจฉานชนิดไหนก็ตาม ท่านใช้ศัพท์กลางๆ เรียกเป็นอย่างเดียวกันว่า “ปาณาติบาต” ทั้งนั้น

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าในแง่ของธรรมชาติในขั้นพื้นฐาน ไม่ว่าจะฆ่าสัตว์ชนิดไหน ก็เป็นการทำลายชีวิตสัตว์ทั้งนั้น แต่เมื่อมองตามมาตรฐานแห่งภูมิธรรมภูมิปัญญาของมนุษย์ ก็มองเห็นคุณค่าของชีวิตทั้งหลายแตกต่างกัน ซึ่งทำให้การฆ่าสัตว์ต่างชนิดกัน หรือแม้แต่ต่างตัวในชนิดเดียวกัน มีผลในด้านกรรมไม่เท่ากัน (เป็นบาปมาก-บาปน้อย)

ดังนั้น เมื่อนำหลักการนี้มาจัดวางเป็นวินัยหรือกติกาของสังคม จึงมีการบัญญัติโทษแตกต่างกัน ซึ่งจะเห็นได้ชัดในวินัยของพระภิกษุสงฆ์ ถ้า

ภิกษุทำลายชีวิตมนุษย์ ก็มีความผิดสถานหนักที่สุด คือขาดจากความเป็นพระภิกษุ เรียกว่าเป็น ปาราชิก แต่ถ้าภิกษุทำลายชีวิตสัตว์ดิรัจฉาน จะมีความผิดเพียงสถานเบาระดับที่เรียกว่า ปาจิตตีย์

(พึงสังเกตว่า ในศีล ๕ ไม่มีการแบ่งแยก ท่านจัดเป็นปาณาติบาตอย่างเดียวกันหมด แต่ผู้ศึกษาก็รู้ได้ว่า สัตว์ชนิดไหนตัวใด มีโทษมากหรือโทษน้อย)^๑

ในกรณีของการทำแท้งนี้ ถ้าเราตกลงในแง่ความจริงว่าเป็นอย่างนี้ เราก็เอาความจริงนั้นเป็นหลักหรือเป็นฐานในการวางบัญญัติของเราต่อไป ความจริงนี้ก็ย่อมรับตามคำคมที่ว่าไว้ คือถือว่า ชีวิตมนุษย์เริ่มแต่เป็นกลรูป ตั้งแต่ปฏิสนธิ หรือปฏิสนธิวิญญาณ เมื่อใครไปทำให้ชีวิตนี้สิ้นสุดก็ถือว่าฆ่ามนุษย์

ที่นี่ เมื่อตกลงในหลักความจริงอย่างนี้แล้ว ต่อไปในการวางบัญญัติ เราจะเอาอย่างไร เราจะบัญญัติในกติกาของเราเอาแค่ไหน ก็เป็นเรื่องที่จะต้องตัดสินใจกันในขั้นของการบัญญัติกฎเกณฑ์ทางสังคมหรือกติกาสังคม ซึ่งต้องทำเพื่อเกื้อหนุนจริยธรรม

หมายความว่า การวางกฎเกณฑ์หรือกติกาสังคมของเรานั้น เป็น **บัญญัติธรรม** และบัญญัติธรรมนั้น ควรจะเป็นหรือจะต้องเป็นเครื่องสนับสนุนจริยธรรม เพื่อช่วยให้จริยธรรมดำรงอยู่ในสังคม ให้คนอยู่กันด้วยความดีงาม มีความสงบสุข

ที่นี่หันมาดู**หลักจริยธรรม** หลักจริยธรรมบอกว่ามนุษย์ไม่ควรเบียด

^๑ เกณฑ์วินัจฉัยว่า สัตว์ชนิดไหน ตัวใด มีโทษมากหรือน้อย ดูคำอธิบายช่วงสุดท้ายของปาฐกถาธรรมนี้

เวียนกัน ไม่ควรทำลายชีวิตกัน เพราะเป็นหลักความจริงหรือ**สัจธรรม**ว่า ชีวิตแต่ละชีวิตรักตัวเอง รักสุขเกลียดทุกข์ กลัวภัยกลัวความตายด้วยกันทั้งนั้น ถ้าพูดให้เข้ากับภาษาปัจจุบันก็ถือว่า มนุษย์แต่ละคน แม้แต่ที่เป็นสัตว์แรกเกิด ก็มีสิทธิในชีวิตของตนเอง

ก็เลยเกิดเป็นปัญหาขัดแย้งซ้อนเข้ามาว่าจะเอาอย่างไร คนเดียวนี้พบกับปัญหาที่มีความซับซ้อนมากขึ้น เช่นในเรื่องสิทธิของแม่ กับสิทธิของลูก

ก่อนจะพูดต่อไป ขอสรุปหลักการใหญ่ที่พูดมาเมื่อสักครู่ก่อนว่า

ตอนนี้เราได้พูดถึง**บัญญัติธรรม** (กฎเกณฑ์หรือกติกาของสังคมหรือวินัย) **จริยธรรม** (หลักการดำเนินชีวิตหรือเป็นอยู่ที่ดีงามเกื้อหนุนต่อสันติสุขที่แท้ของชีวิตและสังคม) และ**สัจธรรม** (ความจริงที่มีอยู่ตามธรรมชาติเป็นกฎของธรรมชาติ)

บัญญัติธรรมที่ดี จะต้องเป็นเครื่องเกื้อหนุนค้ำจุนจริยธรรม และจริยธรรมที่แท้ก็ต้องตั้งอยู่บนฐานของสัจธรรม

โดยนัยนี้ บัญญัติธรรมที่เกื้อหนุนจริยธรรม ก็ต้องสอดคล้องกับสัจธรรมด้วย

จะเอาอย่างไร ก็ให้รู้หลักไว้ก่อน

ที่นี่ หันกลับไปพูดถึงตัวอย่างปัญหาความขัดแย้งระหว่างสิทธิของลูก กับสิทธิของแม่ต่อไปอีก

แม้ที่ว่าเป็นลูกของฉัน อยู่ในท้องของฉัน ฉันเป็นเจ้าของ ฉันจะทำอย่างไรก็เป็นเรื่องของฉัน

แต่เด็กไม่มีโอกาสพูด และก็ยังพูดไม่เป็น ถ้าเขาพูดได้ เขาก็คงบอก

ว่า เอ๊ะ นี่ชีวิตของฉัน ใครจะมาล่วงละเมิดไม่ได้

จะบอกว่าแม่เป็นผู้ให้กำเนิด ก็คล้ายๆ จะเป็นอย่างนั้น พระพุทธเจ้าก็ตรัสไว้ว่า พุทธมาติ มาตาปิโต มารดาบิดาเป็นพรหมของบุตร

ศาสนาพราหมณ์ถือว่า พระพรหมเป็นผู้สร้างโลก สร้างมนุษย์ แต่พระพุทธเจ้ายกฐานะของพรหมนี้มาให้แก่บิดามารดา เพราะถือว่าเป็นผู้มีพระคุณในฐานะที่เป็นปัจจัยสำคัญในการให้กำเนิด เป็นการยกให้ในเชิงภาษาเทียบเคียงเพื่อสนับสนุนคุณค่าทางจริยธรรม ไม่ใช่หมายความว่า เป็นผู้ให้ชีวิตอย่างสิ้นเชิง ไม่ใช่เป็นเจ้าของชีวิต

ในตอนอธิบาย ท่านก็ให้ความหมายว่า เป็นผู้เลี้ยงดู เป็นผู้แสดงโลกแก่บุตร ถ้าไม่มีพ่อแม่ ลูกก็ไม่ได้เห็นโลก อันนี้ก็เป็นการยกฐานะผู้มีพระคุณ แล้วท่านก็เพิ่มความหมายเชิงจริยธรรมเข้าไปอีกว่า ที่ว่าเป็นพระพรหม ก็เหมือนพรหมที่มี ๔ หน้า

หน้าที่สี่ได้แก่บทบาท ๔ อย่างของพ่อแม่ที่เป็นไปตามคุณธรรม ๔ ประการ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ถ้าพ่อแม่ไม่มีคุณธรรม ๔ ประการนี้ ความเป็นพ่อแม่ก็ไม่สมบูรณ์ ไม่เป็นพระพรหมโดยสมบูรณ์ พ่อแม่จึงต้องมีคุณธรรมด้วย

การที่ท่านยกพ่อแม่ให้เป็นพรหม ก็อาศัยหลักความจริงเกี่ยวกับความสัมพันธ์พื้นฐานระหว่างพ่อแม่กับลูก แล้วขยับไปยังจริยธรรม เพื่อให้ทำหน้าที่ของบิดามารดาที่ดี แต่ตัวชีวิตที่แท้จริงก็เป็นชีวิตของเด็กเองนั่นแหละ จะถือว่าเป็นสิทธิของพ่อแม่ได้อย่างไร

พ่อแม่เป็นแต่เพียงผู้ให้กำเนิด และคำว่าให้กำเนิดในที่นี้ ก็หมายความว่าช่วยให้เขาได้เกิด แต่เรายอมรับว่าสัตว์ที่เกิดขึ้นเป็นสัตว์มีจิตของเขา

และเป็นผู้ที่มาจากภพอื่นด้วย เขาจึงเป็นเจ้าของชีวิตของเขาเอง

นี่ก็เป็นเรื่องราวแง่ต่างๆ ที่เราจะต้องพิจารณาต่อไป เอาเป็นว่า ในขั้นที่หนึ่ง พุทธศาสนามีหลักการว่าอย่างนี้

๑. ในแง่ของหลักความจริง พุทธศาสนามองความจริงว่าอย่างนี้ๆ ชีวิตเกิดขึ้นอย่างนี้ๆ ในทางนามธรรม เริ่มแต่มีปฐมจิต คือปฏิสนธิวิญญาณ ในทางรูปธรรม เริ่มแต่เป็นกัลลรูป

๒. ในแง่ของกฎเกณฑ์เพื่อสนับสนุนจริยธรรม ว่า สำหรับพระภิกษุ ถ้าทำลายชีวิตมนุษย์ตั้งแต่เป็นกัลลรูปเป็นต้นไป มีความผิดร้ายแรง ถึงขั้นขาดจากความเป็นพระภิกษุ

เป็นอันว่าได้สองแง่ อย่างที่หนึ่ง ในแง่ความจริง (ของธรรมชาติ) อย่างที่สอง ในแง่กติกา (ของสังคม) ซึ่งในกรณีนี้ก็ต้องพิจารณาว่าเราจะเอาอย่างไร สำหรับสังคมมนุษย์ในส่วนของชาวบ้าน ที่ไม่ใช่พระภิกษุ

แต่มีหลักยืนตัวอยู่ว่า เมื่อทำอะไรก็ต้องยอมรับความจริงของสิ่งที่ทำนั้น ถ้าอะไรเป็นบาปเป็นโทษก็ต้องยอมรับว่ามันเป็น ไม่ใช่ไปหลอกตัวเอง ไม่ใช่เอาความปรารถนาของตัวเองเป็นตัวกำหนด ต้องแยกส่วนแยกตอนให้ถูก

ในเรื่องจริยธรรมนี้ คนทั่วไปมักจะยุ่งและสับสนกัน เพราะจริยธรรมบางประเภทเป็นจริยธรรมแบบเทวบัญชา คือเป็นคำสั่งมาจากสวรรค์ อะไรจะเป็นอย่างไรก็แล้วแต่ท่านจะสั่งว่าอย่างไร การกระทำใดจะเป็นความผิดหรือไม่เป็นความผิดก็อยู่ที่ว่าท่านจะบัญญัติให้เป็นอย่างไร

แต่ในพระพุทธศาสนาถือว่า อะไรจะเป็นอย่างไรก็อยู่ที่ตัวความจริงต่างหาก ตัวความจริงที่เป็นอยู่ตามธรรมดาของมัน ไม่ขึ้นต่อคำสั่งบังคับของใคร เมื่อความจริงนั้นเป็นอย่างไร เราก็มาพูดกันถึงตัวความจริงนั้นขั้นหนึ่ง

ก่อน ต่อจากนั้นก็มาตกลงกันว่า สำหรับการกระทำของมนุษย์เราจะเอาอย่างไร โดยอิงอาศัยความจริงนั้นในการตัดสินใจ แล้วก็รับผิดชอบต่อความจริงนั้น ถ้ามันเป็นโทษเป็นความผิด ก็ต้องยอมรับ

ทีนี้ข้อพิจารณาต่อไป ซึ่งจะเป็นประโยชน์มากสำหรับประกอบการตัดสินใจในขั้นกระทำการก็คือ หลักวินิจัยความจริงที่ว่า การกระทำใดมีโทษมากหรือโทษน้อย บาปมากหรือบาปน้อย เช่น การฆ่าสัตว์ เป็นคำพูดกลางๆ มีความหมายรวมถึงการฆ่ามนุษย์ด้วย แล้วก็มีข้อพิจารณาต่อไปว่าฆ่าสัตว์ใดและอย่างไรมีโทษมากหรือโทษน้อย ท่านมีหลักให้พิจารณาโดยแยกออกไปว่า

๑. ดูที่ตัวสัตว์นั่นเอง ว่า มีคุณมากหรือคุณน้อย มีโทษมากหรือโทษน้อย ถ้าสัตว์นั้นมีคุณความดีมาก เช่น บิดา มารดา เมื่อฆ่าก็เป็นบาปมาก มีโทษมาก ผู้ใดมีคุณประโยชน์ต่อสังคมมาก มีคุณธรรมมาก เราไปฆ่าก็เป็นบาปมาก ถ้าฆ่ามนุษย์ซึ่งเป็นสัตว์ที่มีศักยภาพในการทำความดีมาก ก็เป็นบาปมากกว่าฆ่าสัตว์ดิรัจฉาน ซึ่งเป็นสัตว์ที่มีศักยภาพในการทำความดีงามได้น้อย ระหว่างสัตว์ดิรัจฉานด้วยกัน ถ้าเป็นสัตว์ที่มีคุณน้อย หรือเป็นสัตว์ที่มีโทษ การฆ่าก็เป็นบาปน้อย

แต่ไม่ว่าในกรณีใดก็คือการทำลายชีวิตทั้งนั้น อันนี้ต้องยอมรับความจริง เป็นการยอมรับขั้นหนึ่งว่ามีการฆ่า แต่แยกได้ในแง่ที่ว่ามันเป็นบาปมากหรือบาปน้อย

๒. ดูที่เจตนาของผู้กระทำ ว่า ทำด้วยเจตนาหรือความรู้สึกอย่างไร ถ้าทำด้วยกิเลสแรง มีความรู้สึกเกลียดชัง เคียดแค้น มุ่งร้าย มุ่งจะทำลาย กลั่นแกล้ง รังแก ช่มเหง เบียดเบียน อย่างนี้ถือว่าเป็นบาปมากมีโทษมาก แต่ถ้ามีเจตนาไม่รุนแรง หรือมีเจตนาในทางที่ดี ก็มีโทษน้อย เช่นในกรณี

ของคนที่ยกกันตัว เป็นต้น ซึ่งไม่ได้มีเจตนาฆ่าร้ายทำลายใคร ไม่ได้ทำด้วยเจตนาที่จะเบียดเบียนคนอื่น

๓. **ดูที่ความเพียรพยายาม** ถ้ามีการตระเตรียมการ มีการวางแผนอย่างเอาจริงเอาจัง ทำด้วยความพยายามหมั่นอย่างรุนแรง จองล้างจองผลาญเต็มที่ ไม่ยอมหยุด ไม่ยอมเลิกรา ก็บาปมาก แต่ถ้าทำด้วยอารมณ์วูบ แม้จะมีกิเลส เช่น โกรธรุนแรง ก็บาปเบากว่า

นอกจากนี้ ในกรณีของสัตว์ดิรัจฉาน โดยทั่วไปยังบาปน้อยบาปมากต่างกันตามขนาดร่างกายของสัตว์นั้นๆ ด้วย เพราะฆ่าสัตว์ใหญ่ การลงมือหรือการกระทำก็ใหญ่ แรงกระทบต่อจิตก็มาก ฆ่าสัตว์เล็ก การลงมือหรือการกระทำก็เล็กน้อย แรงกระทบต่อจิต หรือความโหดของจิตก็น้อย

นี่เป็นหลักการตามธรรมชาติ ซึ่งเป็นตัวอย่างของเกณฑ์ที่จะใช้ในการวินิจฉัย

ตกลงว่าหลักใหญ่ ก็มี

๑. ความจริง

๒. การตัดสินใจทำ

พูดอีกอย่างหนึ่งว่า **หนึ่ง** ความจริงที่พึงรู้ **สอง** กรรมหรือกิจที่พึงตัดสินใจกระทำ สองอย่างนี้สัมพันธ์กัน เพราะข้อสองต้องอาศัยข้อหนึ่ง

พูดไปพูดมา นี่ก็บายโม่งแล้ว ถ้าไม่มีอะไร ก็จะทำให้เป็นเวลาของการซักถามข้อสงสัยต่อไป

ถาม - ตอบ

ถาม คำว่า คันธัพพะ เป็นอันเดียวกับปฐมวิญญาน หรือไม่

ตอบ เวลาพูดถึงคันธัพพะ จะไม่พูดถึงปฐมจิต เพราะเป็นการพูดถึงสัตว์ทั้งตัวที่มีปฐมจิตรวมอยู่ด้วยแล้ว ฉะนั้นคันธัพพะจึงเป็นคำที่ครอบคลุม

พูดอีกอย่างหนึ่งว่า คันธัพพะ เป็นคำพูดตามสำนวนพระสูตร ที่ใช้คำพูดตามภาษาสามัญ เรียกคนทั้งตัว แทนที่จะพูดถึงจิตที่เป็นสภาวะแบบอภิธรรม

ถาม ในการผสมเทียมในหลอดแก้ว ใช้ไข่ที่ละลายใบประมาณ ๕๐ ฟอง ซึ่งได้จากการใช้ยาฮอร์โมนกระตุ้นให้มีการตกไข่ที่ละลายๆ ฟองผสมกับเชื้อในหลอดแก้ว แล้วเก็บในตู้แช่ซึ่งมีการควบคุมปัจจัยต่างๆ ให้ใกล้เคียงกับสภาพในมดลูกตามธรรมชาติ หลังจากนั้น ๑๘ ชั่วโมง จะมีการรวมตัวกันของไข่และเชื้อสุมเป็นเซลล์เดียว มี ๒ นิวเคลียส จากพ่อหนึ่ง และจากแม่หนึ่ง ซึ่งจะรวมเป็นนิวเคลียสเดียวในเวลา ๒๒-๒๔ ชั่วโมง แล้วจะแบ่งเป็น ๒, ๔, ๘, ๑๖, ๓๒ เซลล์ต่อไป ในเวลา ๕-๖ วัน ถ้าเป็นในธรรมชาติ จะมีการเคลื่อนตัวของตัวอ่อนนี้มาที่มดลูก และมีการฝังตัวที่ผนังมดลูกในวันที่ ๗

อยากจะถามว่า ตอนไหนที่เป็นการเริ่มต้นของชีวิต คือช่วง ๑๘ ชั่วโมง เมื่อเซลล์ของพ่อและแม่วางกัน หรือตอน ๒๒-๒๔ ชั่วโมง เมื่อนิวเคลียสจากเซลล์ของพ่อและแม่วางกันเป็น one-cell zygote ตอนนี้หรือเปล่าที่ปฏิสนธิวิญญานเข้ามาาร่วมด้วย

ตอบ จุดนี้ ท่านพูดไว้เพียงเท่าที่อาตมาเอามาเล่าข้างต้นนี้ และเราก็มีสิทธิที่จะมาวิพากษ์วิจารณ์กัน อาตมาไม่ใช่ผู้ตัดสินแน่นอน เราเอา

หลักมาพูดกันว่า ปฐมจิตนั้นเอาตามที่ท่านว่า ชื่อว่า มนุสสุวิคคหํ นั้น ตั้งแต่จิตอันเป็นปฐม คือวิญญาณแรก ปรากฏขึ้นในครุภมารดา และอธิบายต่อไปว่า ปฐมจิตนั้นพร้อมด้วยอรุพขันธ์ทั้ง ๓ ที่ประกอบพร้อมกับปฐมจิตนั้น กับทั้งกลรูปที่เกิดพร้อมกับปฐมจิต ท่านไม่ได้บอกละเอียดชี้เฉพาะลงไปว่า จุดเริ่มกลรูปนั้นอยู่ตรงไหน ท่านเพียงแต่ให้ทราบแบบคำพูดสามัญว่า องค์ประกอบฝ่ายบิดากับองค์ประกอบฝ่ายมารดามาผนวกเข้ากัน ไม่ได้บอกชัดเจนแบบวิชาการ คงเป็นเรื่องที่เราจะต้องศึกษาวิเคราะห์กันอีกที

ถาม คือที่พบนี้เพราะว่า เวลาแพทย์จะต้องทำการต่อตัวอ่อน เช่นระยะที่เป็น ๔ เซลล์ แล้วตัวอ่อนนั้นมีคุณภาพไม่ดีพอที่จะใส่เข้าไปในโพรงมดลูก เราก็จะทิ้งไป ถ้าถือว่าตัวอ่อน ๔ เซลล์ เป็นมนุษย์แล้ว ก็เท่ากับเป็นปาณาติบาต หรือเอาตัวอ่อนนั้นมาทำการศึกษาวิจัยแล้วตัวอ่อนนั้นตายไปจากการทดลอง(ก็เช่นกัน)

ตอบ การชีวิตนี้ คงต้องช่วยกัน เพราะท่านให้หลักไว้เป็นกลางๆ คือบอกว่า องค์ประกอบ ๓ อย่างประชุมพร้อม มารดาอยู่ในฤดู ฝ่ายมารดากับฝ่ายบิดาบรรจบกัน แล้วก็มีคันธัพพะเข้าไปตั้ง หมายความว่า คันธัพพะก็อาศัยการบรรจบกันขององค์ประกอบฝ่ายมารดา กับฝ่ายบิดานั้นแหละ จึงเข้าไปตั้ง เข้าไปอยู่ เมื่อมองดูตามตัวอักษรล้วนๆ ก็มีแต่ว่าองค์ฝ่ายบิดากับองค์ฝ่ายมารดาผนวกกัน องค์ ๒ นั้น ผนวกกันเมื่อไร คันธัพพะก็เข้าไปตั้ง ไม่น่าจะต้องรอการไปฝังตัวที่ผนังมดลูก

ถาม ในกรณีที่เราใช้ไข่ประมาณ ๒๐ ฟอง แล้วเอาเชื้อผู้ชายแสนตัวเข้าไปผสมกัน สมมุติว่า ๑๐ ฟองมีการผสมกัน ส่วนอีก ๑๐ ฟองไม่มีการปฏิสนธิ นั้นหมายความว่าปฏิสนธิวิญญานมีจำนวนจำกัด จะอธิบายในแง่ของเรื่องกรรม หรือจำนวนจำกัดของปฏิสนธิวิญญานอย่างไร

อะไรทำให้มีการปฏิสนธิหรือไม่อย่างไร

ตอบ เหตุอย่างหนึ่งน่าจะเป็นด้านฟิสิกนิยาม แต่ก็มีเหตุปัจจัยอื่นด้วย ซึ่งควรพิจารณาตามกฎธรรมชาติที่ทางพระได้แยกไว้เป็น ๕ นิยาม คือ

๑. อุดุนิยาม กฎเกณฑ์ฝ่ายสภาพแวดล้อมทางด้านกายภาพ ซึ่งเป็น physical law

๒. ฟิสิกนิยาม กฎเกณฑ์ ฝ่ายตัวพืช พืชพันธุ์เป็นอย่างไร มีความสมบูรณ์หรือไม่สมบูรณ์ เป็นต้น เป็นตัวที่มีคุณสมบัติพร้อมหรือเปล่า

๓. จิตตนิยาม กฎเกณฑ์ฝ่ายการทำงานของจิต

๔. กรรมนิยาม กฎเกณฑ์ฝ่ายการกระทำ อันเนื่องจากเจตจำนงของมนุษย์ ที่เรียกว่า กรรม

๕. ธรรมนิยาม กฎทั่วไปแห่งเหตุและผล

ทีนี้ เราก็ดูในด้านที่หนึ่งว่า ถ้าอุตุคือสภาพแวดล้อมไม่อำนวย ก็เกิดไม่ได้ สภาพแวดล้อมต้องเอื้อด้วย เช่น อุณหภูมิเป็นต้น ถ้าข้อนี้ไม่ได้ ก็เกิดไม่ได้

ต่อไปในด้านฟิสิกนิยาม คือฝ่ายพืช อาจมีเหตุอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น ฝ่ายตัวเชื้อ (sperm) มีคุณสมบัติพอไหม แข็งแรงพอไหม มีปัญหาบกพร่องอะไรหรือเปล่า นี่ก็อาจเป็นตัวประกอบได้อย่างหนึ่ง ต่อไปจึงเข้าสู่องค์ประกอบฝ่ายจิต

ถาม คือผมสงสัยว่า ตัวสเปิร์มก็เหมือนกัน ใส่เข้าไปแสนตัว ไข่ น้ำเลี้ยงตัวอ่อน สภาพแวดล้อมก็เหมือนกันหมด ดูเหมือนว่าเราควบคุมทุกอย่างให้ใกล้เคียงกัน จะเป็นไปได้ไหมว่าไม่มีวิญญาณส่งมา

ตอบ ในแง่นี้คงพูดยาก เพราะว่าในแง่ฟิสิกนิยามก็ยังไม่ชัดเจนพอ นิยามอื่นๆ ก็ยังไม่ได้พิจารณา ยังไม่สามารถตัดสินองค์ประกอบเหล่านี้ทั้ง

หมด บัจฉัยฝ่ายอุตุนิยาม ฝ่ายพิชนิยาม ฝ่ายจิตตนิยาม จะต้องพร้อมด้วยกันทั้งนั้น อันนี้เราจะต้องวิเคราะห์ออกมาให้ชัดเจนทุกอย่าง จึงเป็นเพียงเรื่องที่จะต้องศึกษาต่อไป ตอนนี้อคงพูดได้แต่ว่า มีความเป็นไปได้เช่นนั้น

ถาม ปฏิสนธิวิญญาณนี้มีเป็นคำภาษาอังกฤษว่าอย่างไร

ตอบ ภาษาอังกฤษบางที่ใช้คำว่า relinking consciousness อันนี้ยังไม่ถึงกับเป็นที่ยอมรับกันทั่วไป relinking ก็คือเข้าไปเชื่อมใหม่ แปลตรงตามภาษาบาลีทีเดียวเลย คือภาษาบาลี *สนธิ* แปลว่า ต่อ *ปฏฺิ* แปลว่า ใหม่ หรืออีกครั้งหนึ่ง

หมายความว่า ท่านถือเป็นเรื่องของการเกิดดับของจิตที่เป็นไปอยู่เรื่อยๆ ตามธรรมดา จะมีพิเศษก็เพียงว่า ตอนนี้เป็นเหตุการณ์ที่มีการเชื่อมต่อเข้ากับภพใหม่ แต่ความจริงจิตก็เกิดดับตลอดเวลา เป็นเรื่องธรรมดา คือตัวศัพท์ไม่มีคำว่าเกิด แปลตรงตามศัพท์ก็แค่ว่าเชื่อมใหม่ ภาษาอังกฤษจึงใช้คำว่า relinking เลยแปลว่า relinking consciousness แต่หนังสือบางเล่มก็ใช้คำง่ายๆ ให้เข้ากับความเข้าใจสามัญว่า rebirth-consciousness

ถาม ในกรณีที่ตัวอ่อนที่เราเลี้ยงไว้ มีบางตัวตายไป หรือเอาไปใส่ในโพรงมดลูก ไม่สามารถฝังตัวแล้วเสียชีวิตไป จะอธิบายในแง่ว่า ตัวอ่อนนั้นตายเพราะสังกรรมได้หรือไม่

ตอบ ถ้ามองอย่างกว้างๆ การที่จะตายนั้นตายได้ตลอดทุกระยะ หมายความว่า ตั้งแต่ปฏิสนธิเป็นตัวมาแล้ว มันมีโอกาที่จะตายได้เสมอ ไม่เฉพาะแต่เมื่ออยู่ในครรภ์มารดา ถึงแม้คลอดออกมาแล้วจนแก่เฒ่า ก็ตายได้ตลอดเวลา ตัวอ่อนก็เป็นชั้นก่อนหน้าของเด็กอ่อน และอยู่ในระยะที่น่าจะอ่อนแอทางด้านกายภาพ ดังนั้น จึงเป็นเรื่องธรรมดาที่ว่าจะมีการตายได้

แต่ข้อสำคัญก็คือว่า บัจฉัยส่วนไหนที่ทำให้เกิดการตาย เพราะว่าบาง

ที่เขายังไม่สมควรตายก็ตาย เหมือนอย่างคนเราที่โตๆ แล้วนี่แหละ บางทีก็ตายเมื่อยังไม่ถึงเวลาที่สมควร ในกรณีอย่างนั้น ถือว่าตายเพราะกรรมเข้าไป ตัดรอน ท่านเรียกว่า*กาลมรณะ* แต่ถ้าตายเมื่อถึงเวลาอันควร อาจเป็นเพราะสิ้นบุญ หรือเพราะสิ้นอายุ ท่านเรียกว่า *กาลมรณะ*

ถาม การคุมกำเนิดในปัจจุบันมีหลายวิธี มีทั้งยากิน ยาฉีด และยังมีการใช้ห่วงอนามัยใส่เข้าในโพรงมดลูกเพื่อเป็นกลไกทำให้ไม่เกิดการตั้งครรภ์ ไม่ให้ตัวอ่อนฝังตัว ถ้าเราคิดว่าตัวอ่อนนั้นมีชีวิตแล้ว การที่แพทย์ขัดขวางไม่ให้ตัวอ่อนฝังตัวได้ จนตัวอ่อนต้องตายไป จะเป็นปาณาติบาตหรือไม่

ตอบ อันนี้ก็จะมีปัญหาได้เหมือนกัน เพราะว่าถ้ามีการประชุมขององค์กรประกอบทั้งสามแล้ว ก็ถือว่าชีวิตมนุษย์เริ่มต้นแล้ว การขัดขวางไม่ให้ที่อาศัย ก็เป็นการไปพรากหรือทำลายปัจจัยฝ่ายอุตุนิยาม ทั้งที่ปัจจัยฝ่ายพีชนิยาม และฝ่ายจิตตนิยามก็พร้อมแล้ว เมื่อไม่ยอมให้มีปัจจัยฝ่ายอุตุนิยามมาช่วย ก็เลยทำให้ชีวิตสืบต่อไม่ได้

ถ้าทำให้ชีวิตนั้นสืบต่อไปไม่ได้ด้วยเจตนา ก็ย่อมเป็นปาณาติบาต

ถาม เกี่ยวกับเรื่องกรรม จากพจนานุกรมของท่านอาจารย์ กรรมคือการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาหรือความตั้งใจ ถ้าการกระทำนั้นไม่ประกอบด้วยเจตนาหรือตั้งใจ เช่น ขับรถไป หมาวิ่งตัดหน้ารถ รถชนหมาๆ สิ้นชีวิต หรือว่าขับรถไปมิดมาก มีคนข้ามถนน หรือขี่จักรยานมาแล้วไม่เปิดไฟท้ายรถ เราชนเขาตาย ถ้าจิตของเราขณะนั้นนิ่งมาก คือไม่มีจิตเศร้าหมอง การกระทำนั้นถือว่าไม่เป็นกรรม เมื่อไม่มีกรรมก็ไม่มีคนรับกรรม กรุณาอธิบาย

ตอบ กรรมก็มีความละเอียดเหมือนกัน เราต้องยอมรับก่อนว่า จิตของเรามีความละเอียดมาก ความละเอียดอ่อนนี้ บางครั้งแม้แต่ตัวเองก็

ไม่รู้สิ เราพูดแบบกว้างๆ ก่อนว่า ในกรณีนั้นถือว่าไม่มีเจตนา ก็ไม่เป็นกรรมที่ชัดเจนนอกมา เหมือนกับเราเดินไปเดินมาทำธุระ ก็มีการเหยียบสัตว์ เล็กสัตว์น้อยตายไปบ้างโดยไม่ได้เจตนา

แต่ยังมีกรรมอีกชนิดหนึ่ง ท่านเรียกว่า *กตัตตากรรม* แปลว่า กรรม ลักว่าทำ คือความจริงมันมีเจตนาอยู่ แต่เจตนามันอ่อน ไม่ใช่เจตนาโดยตรง อย่างนั้น แต่เป็นเรื่องของจิตที่ยังมีความประมาทอยู่ ความประมาทนี้ท่านถือว่าเป็นเจตนาเหมือนกัน

ยกตัวอย่างง่ายๆ เราชูป่อน้ำป่อหนึ่งไว้หลังบ้านของเรา ซึ่งเป็นสิทธิของเรา เป็นบ้านของเรา แต่ป่อน้ำนั้นเปิดโล่ง อาจจะมีคนมาตกตายได้ เรามีความรู้อยู่ เข้าใจอยู่ และเรานึกถึงอยู่ด้วยว่า เอ็น! คนอาจจะมาตกตายได้ เราควรจะได้อะไรมาป้องกัน ทำรั้วกัน หรืออย่างน้อยทำสัญญาณอะไรไว้ แต่เราก็เรื่อยเปื่อยไม่ได้ทำ แล้วเกิดมีคนมาตกตายจริงๆ อย่างนี้ถือว่าพันกรรมใหม่ อย่างนี้ถือว่าไม่ผิดศีล เพราะไม่มีเจตนาจะฆ่าเขา และก็ไม่มีกรรมชนิดเด่นชัด แต่ก็ยังไม่พันกรรมโดยสิ้นเชิง

แม้เจตนาที่จะฆ่ามันไม่มี แต่มันมีเจตนาที่เรียกว่าความประมาทผสมอยู่ ที่ว่ารู้อยู่ว่าสิ่งนี้อาจจะเกิดขึ้นได้แล้วก็ปล่อยไว้ละเลยไว้ (คล้ายกับเจตนาปล่อยให้ตาย หรือเจตนาเอื้อโอกาสให้มีการตาย) ตัวความประมาทนี้ จึงทำให้ยังไม่พันกรรม

แต่ในกรณีที่เราได้พยายามทำของเราอย่างดีที่สุดแล้ว เท่าที่วิสัยแห่งสติปัญญาของเราจะทำได้ เราก็พูดได้ว่าไม่เป็นกรรม หรือกรรมนั้นแทบจะไม่มี หรือมีน้อยเหลือเกิน ฉะนั้น ให้เบาใจได้ คือไม่ต้องไปห่วงกังวล

ถ้าไปห่วงกังวลก็จะเป็นกรรมอีก เพราะคิดวนด้วยความห่วงกังวล หวาดกลัว ทำให้จิตใจเศร้าหมอง เราก็สร้างกรรมด้วยการคิดปรุงแต่งจิตอีก

ที่พูดว่ากรรมนั้นแทบจะไม่มีหรือมีน้อยเหลือเกิน ทั้งที่เราพยายามทำของเราให้ดีขึ้นแล้วนั้น ก็เพราะจิตนี้มีความละเอียดมากอย่างที่เราพูดมาแล้ว ความประมาทก็คือความขาดสติ ยิ่งจิตละเอียดมากมีสติไวพร้อมอยู่ ก็ยิ่งตัดความพลาดพลั้งจากความประมาทไปได้มากยิ่งขึ้น จนเมื่อมีสติพร้อมไวครอบงำอยู่ตลอดเวลาเป็นปกติ จึงจะพ้นจากความประมาทได้จริง

ดังนั้น เมื่อพูดกันในระดับสมบุรณ์ คนทั่วไปซึ่งจิตยังมีความวุ่นอยู่มาก บ้างน้อยบ้าง สติยังพร่องต่างๆ กัน จึงยังมีช่องให้เกิดความพลาดพลั้งจากความประมาทหรือขาดสติ ไม่อย่างหยาบก็อย่างละเอียด และจึงพูดไว้ข้างต้นว่า กรรมแทบไม่มี หรือมีน้อยเหลือเกิน อาจจะยังไม่พ้นเป็นกรรมโดยสิ้นเชิง

เอาเป็นว่า ในกรณีอย่างนี้ เราต้องรู้ตระหนักในหลักความจริงไว้ว่า เอละ สำหรับตัวเราเอง เรามีความมั่นใจชัดเจนว่า เราตั้งใจดี ไม่ได้ตั้งใจร้าย ไม่ได้คิดร้าย แต่ในเมื่อเรายังมีสติไม่สมบูรณ์ทีเดียว ถ้าเราจะมี ความประมาทหลงเหลืออยู่บ้างในกรณีนั้น ก็เอามาใช้เป็นปัจจัยในการพัฒนาตนต่อไป

สำหรับเรื่องในระดับลึกลับละเอียดอย่างนี้ เราก็ต้องไม่มองข้ามเหมือนกัน ถ้าเราไปตัดปล่อยวางใจเสียว่าเราพ้นแล้ว ก็จะไม่เอาใจใส่ แล้วเราก็จะไม่พัฒนาตัวเองต่อไป

แต่ถ้าเราเผื่อใจไว้สำรวจมองดูว่าเราอาจจะยังมีความประมาทอยู่บ้าง ในกรณีนั้นๆ เราอาจจะยังมีข้อบกพร่องตามประสาปุถุชน แล้วเราตั้งใจสำรวจระวังต่อไป ก็เกิดเจตนาที่เป็นกุศล พอเราตั้งใจเป็นกุศลว่าจะพยายามระมัดระวังไม่ประมาทฝึกฝนตนต่อไป ก็เกิดกุศลกรรม เป็นกรรมดีขึ้นมา เป็นทางของการพัฒนาต่อไป

รวมความในเรื่องนี้ว่า จุดสำคัญจะต้องวางใจให้ถูกต้อง เมื่อมองกว้างออกไป โลกมนุษย์ก็เป็นอย่างนี้ เป็นโลกแห่งกรรมดีและกรรมร้าย

คลุกเคล้ากันไป ถ้าเราตั้งใจทำความดี ไม่มีเจตนาทำกรรมชั่ว ไม่คิดเบียดเบียนทำร้ายใครในระดับทั่วๆ ไป ก็ควรพอใจไปขั้นหนึ่งแล้ว แต่ถ้าเราพอใจเสร็จไปเสียเลย เอาแค่นั้น ก็จะทำให้ไม่ได้ฝึกฝนพัฒนาตนเองต่อไป (กลายเป็นความประมาทอย่างหนึ่ง)

ดังนั้น ในการที่เกิดเหตุการณ์อย่างนี้แล้ว การปฏิบัติที่ถูกต้อง คืออย่าไปมัวครุ่นคิดห่วงกังวลจนมัวเศร้าหมองอยู่ไม่รู้จักจบ ก็จะกลายเป็นอกุศลกรรมมากขึ้นด้วย แล้วก็เลยไม่ได้ทำกุศลด้วย

ทางที่ถูก เมื่อเป็นอย่างนี้แล้ว ต้องหันกลับมาตั้งใจทำกุศลให้เพิ่มจนมากกว่าอกุศล อย่างน้อยก็เอาเหตุการณ์มาเป็นเครื่องเตือนตนให้ตั้งใจระมัดระวังฝึกฝนตนและทำความดีอื่นๆ ต่อไป ให้กลายเป็นความคิดในทางกุศล เป็นกรรมดีซึ่งเป็นส่วนของการพัฒนาตนยิ่งขึ้นไป

ถ้าทำได้อย่างนี้ กรรมดีหรือกุศลที่เกิดขึ้น ยังจะมากกว่าอกุศลกรรมที่มีเพียงเส้นฝอย และเราก็จะพัฒนายิ่งขึ้นต่อไปด้วย

ถาม ในทางการแพทย์ เรื่องการทำแท้งนี้เป็นที่ยอมรับกัน ถ้าทำเพื่อความปลอดภัยของมารดา คือมารดาตกอยู่ในอันตรายและพิจารณาแล้วเห็นว่าต้องทำแท้ง ก็เป็นที่ยอมรับกันสำหรับการทำแท้งนั้นว่าเป็นการทำลายชีวิตมนุษย์ แต่กฎเกณฑ์ของสังคมหรือกฎเกณฑ์ทางจริยธรรมถือว่าควรทำ แต่ผู้ทำก็ต้องยอมรับผลของกรรมที่จะเกิดขึ้น เช่นเดียวกับทหารในการต่อสู้กับข้าศึกเพื่อป้องกันประเทศนั้น ก็ต้องมีการฆ่ากันทั้งที่ไม่มีเหตุผลเป็นการส่วนตัว ในกรณีอย่างนี้ในแง่ของศีลธรรมหรือจริยธรรมจะมีข้อคิดเห็นอย่างไร

ตอบ ในกรณีนี้ก็เหมือนกับเป็นทางเลือกว่า เมื่อจะต้องเสียทั้งสองอย่าง เอาอย่างนี้ก็เสีย เอาอย่างนั้นก็เสีย แล้วจะเลือกเอาเสียอย่างไหน

ตามหลักสามัญก็ต้องว่าเลือกเอาอย่างที่เสียน้อยกว่า เช่น ระหว่างแม่กับลูก ถ้าหากว่าเอาลูกไว้แม่ก็ตาย หรือถ้าเอาแม่ไว้ลูกก็ตาย นี่ก็เป็นเรื่องของทางเลือก

ในทางจริยธรรมก็มีคำสอนว่า เพื่อประโยชน์สุขที่มีคุณค่ายิ่งใหญ่กว่า พึงสละประโยชน์สุขที่มีค่าน้อยกว่า อะไรทำนองนี้ คือ หลักประโยชน์มากกว่าประโยชน์น้อย เป็นกรณีของทางเลือกที่ต้องตัดสินใจ

แต่ไม่ว่าในกรณีใดก็ตาม ต้องยอมรับความจริงของการเสียแม้แต่เล็กน้อยที่เกิดขึ้น การที่เรายอมรับความจริงจะทำให้มีความรับผิดชอบอยู่ แล้วจะทำความระมัดระวัง ไม่มั่งง่าย ไม่ปล่อยปละละเลย ไม่ทำแบบสบายใจ และจะทำให้มีการคิดเพียรพยายามหาทางปรับปรุงแก้ไข ทำให้ได้ผลดียิ่งขึ้น จนกระทั่งได้ทั้งสองอย่าง ไม่ต้องเลือกเอาอย่างหนึ่งเสียอย่างหนึ่ง นี่คือหนทางของการพัฒนามนุษย์ต่อไป

แต่ในทางตรงข้าม ถ้าเราไม่ถือว่าสิ่งนี้มีชีวิต หรือไม่เห็นว่าเรื่องนี้มีคุณค่า ก็จะคิดว่า เออ ทำไปเถอะ เราไม่ต้องรับผิดชอบ ไม่ต้องไปใส่ใจ ทำอย่างไรก็ได้ อันนี้ก็จะทำให้เกิดปัญหาขึ้น เป็นทางเลือกของมวลมนุษยชาติต่อไป

ฉะนั้น ท่านให้ยอมรับความจริงเสียก่อน ทีนี้เราก็มตัดสินใจในแง่ของการกระทำ แล้วก็ยอมรับผิดชอบต่อการกระทำของเราด้วย แต่เรามีเหตุผลในการทำอย่างดีที่สุดของเราแล้ว

เมื่อเราตัดสินใจด้วยความมีเหตุผลอย่างดีที่สุด เราก็จะมีความภูมิใจของเรา พร้อมทั้งเพื่อให้ใจไว้สำหรับการที่จะทำให้อีกดีขึ้นต่อไปอีก อย่างนี้จะ เป็นความดีทั้งแก่ชีวิตของตน และเป็นผลดีแก่สังคม เป็นการก้าวหน้าในวิถีสู่หนทางของการพัฒนามนุษย์

ชีวิตมนุษย์นั้น โดยส่วนมากทีเดียวเป็นเรื่องของการเลือกตัดสินใจว่าจะเอาทางเลือกไหน ในการที่เราเป็นอยู่นี้ เรื่องราวและสถานการณ์ต่างๆ ก็จะมาในลักษณะที่เป็นทางเลือกที่ต้องตัดสินใจ

สิ่งสำคัญก็คือ ขอให้มนุษย์มีความรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเอง และยอมรับความจริง เราจึงมีหลักเกณฑ์ว่า บาปมาก-บาปน้อย

ในการกระทำอย่างหนึ่งๆ แม้แต่เจตนาของคนก็ไม่เหมือนกันแล้ว คนที่มีเจตนาไม่โล่งใจ ก็บาปมากอยู่แล้ว เมื่อเขาไม่คิดพิจารณาเหตุผล ทำไปตามความสบายใจ ไม่มีความรับผิดชอบ มันก็บาปมากขึ้น ถ้าทำด้วยความรู้สึกที่รับผิดชอบ ก็เป็นเจตนาที่ต้งามอยู่ในตัว

หลักวินิจฉัยแม้แต่แค่สองอย่างนี้ก็ช่วยได้มากแล้ว คือ ลัทธินี้มีคุณมากหรือมีโทษมาก หรือว่ามีคุณมากหรือมีคุณน้อย แล้วก็เจตนาเป็นอย่างไร เจตนาดีหรือเจตนาร้าย เจตนาแรงหรือเจตนาเบา นี่เป็นส่วนที่ช่วยตัดสินได้ นี่เป็นเรื่องของจริยธรรมในแง่การดำเนินชีวิตของมนุษย์ ที่ต้องตัดสินใจที่จะถือเอาทางเลือกใดทางเลือกหนึ่ง

เมื่อเรายอมรับความจริงแล้ว เราก็จึงมาถึงการวางกฎเกณฑ์กติกาสังคมว่าจะเอาอย่างไร เพื่อให้ได้ผลทางจริยธรรมมากที่สุดเท่าที่เราจะทำได้ โดยยอมรับความจริงนั้น กติกานี้เราวางขึ้นโดยมีเหตุผลของเรอย่างนี้ว่าเรามองเห็นส่วนที่เป็นประโยชน์มากกว่าเป็นโทษอย่างไรบ้าง

กติกาสังคมแบบนี้ พอเรามีความจริงเป็นฐาน และวางไว้เพื่อคำชูจริยธรรมให้ได้ผลดีที่สุด แล้วเราก็คงติดกันได้ในพื้นที่หนึ่ง โดยเผื่อใจไว้สำหรับการพัฒนามนุษย์ต่อไป เพราะมนุษย์รุ่นหลังต่อไปอาจจะมึสติปัญญาและได้รับประสบการณ์ที่ถ่ายทอดต่อกันไปนี้จนสูงงอมมากขึ้น อาจจะมองเห็นเหตุผล

และทางออกได้ดีกว่าเรา เขาจะได้เปลี่ยนแปลงปรับปรุงกฎเกณฑ์นั้นต่อไป

กติกาสังคมนั้นมันเปลี่ยนแปลงไปได้ แต่อย่างที่ว่าแล้ว ต้องตั้งอยู่บนฐานของการยอมรับความจริง และทำด้วยความรับผิดชอบจริงๆ เพื่อผลที่ดีที่สุด ในทางจริยธรรม ทำด้วยความไม่ประมาท ไม่ทำไปแบบเอาง่ายๆ ลากเข้าหาตัว สะดวกตัวเข้าว่า

ขออย่าว่า กฎเกณฑ์กติกาสังคมไม่ใช่**จริยธรรม** แต่มันเป็น **บัญญัติธรรม** เรามักติดกับความคิดของตะวันตกจนแยกสองอย่างนี้ไม่ออก

กติกาหรือบัญญัติธรรมนั้นสังคมวางกันขึ้น เพื่อให้ได้ผลดีทางจริยธรรม หรือเพื่อให้มนุษย์เข้าถึงจริยธรรมได้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ทำให้เกิดความดีงามแก่ชีวิตและสังคมให้มากที่สุด และกฎกติกาหรือบัญญัติธรรมนั้นๆ ก็ทำให้เข้าถึงหรือเข้าใกล้จริยธรรมได้มากบ้างน้อยบ้าง และเป็นเรื่องที่เราจะพิจารณาปรับปรุงพัฒนากันไป เพื่อเข้าสู่จุดหมาย คือ ให้จริยธรรมมีอยู่และสืบต่อไปในสังคมมนุษย์

ถาม การทำแท้ง อาจตัดสินใจทำด้วยเหตุผลต่างๆ บางทีก็ไม่ใช่ทำเพื่อแม่ แต่เห็นว่าในรายนั้น ถ้าเด็กเกิดมาจะพิการ หลายท่านก็เห็นว่าควรทำแท้งเสีย เป็นการช่วยเด็กไม่ให้ต้องมีชีวิตที่ทรมานทุกข์ทรมาน กรณีอย่างนี้ บางที่ตัดสินใจยาก จะมีหลักในการพิจารณาอย่างไร?

ตอบ เรื่องนี้ คงไม่มีคำตอบที่เด็ดขาดลงไปทีเดียว ตอนแรกเรายอมรับความจริงก่อนแล้วว่า การกระทำนี้เป็นปาณาติบาต แต่การตัดสินใจในแต่ละกรณีอาจจะเป็นเรื่องที่ซับซ้อนและคาดหมายผลยากมาก จึงเป็นเรื่องที่ยากจริงๆ อย่างไรก็ตาม ตอนแรกนี้ก็คงพูดเป็นแนวทางได้ว่า เรื่องนี้จะต้องมองให้กว้าง มองให้ไกล และมองหลายแง่หลายมุม

ที่จะพูดต่อไปนี้ คงเป็นเพียงแง่คิดสำหรับประกอบการตัดสินใจเท่านั้น

ไม่ใช่เป็นการตัดสินใจโดยตรง เวลาเราพิจารณาที่จะตัดสินใจเรื่องอย่างนี้ เรามักให้เหตุผลที่แสดงว่าเรามีความปรารถนาดี ทั้งต่อตัวเด็กและแก่สังคม เช่น เราจะพูดว่า เราตัดสินใจทำลายเด็กเสีย

๑. เพื่อประโยชน์แก่ตัวเด็กเอง จะไม่ต้องมีชีวิตที่ทนทุกข์ทรมานไปอีกยาวนาน

๒. เพื่อประโยชน์แก่สังคม เด็กจะได้ไม่ต้องเป็นภาระแก่สังคมที่จะต้องคอยโอบอุ้ม หรือเป็นเครื่องถ่วงสังคม

เหตุผลนี้ มองดูก็เป็นความจริงที่เห็นได้ชัดเจน แต่ถึงอย่างนั้น มันก็เป็นการมองด้านเดียว จากแง่มุมของเรา โดยเอาตัวเราเป็นเกณฑ์วัด

ที่นี้ลองมองในแง่มุมอื่น เพื่อเป็นแง่คิดอีกด้านหนึ่ง ที่จะช่วยให้การมองทั่วรอบครอบทุกด้าน หรือหลายด้านมากขึ้น

มองในแง่ของเด็ก หรือตัวผู้ถูกกระทำ มีหลักธรรมดว่า สัตว์ทุกตนรักชีวิต และรักสุขเกลียดทุกข์ ถ้าเป็นไปได้ ทุกคนอยากมีชีวิตที่สมบูรณ์ มีร่างกายที่สมบูรณ์ แต่เมื่อไม่ได้อย่างนั้น แม้จะเป็นคนพิการพิการ จะโดยกำเนิด หรือด้วยเหตุบางอย่างหลังจากเกิดแล้วก็ตาม จะเห็นว่าคนตาบอด หูหนวก มือเท้ากุด ขาลีบอย่างไรก็ตาม ก็ล้วนอยากมีชีวิตอยู่กันทั้งนั้น น้อยนักที่อยากตาย

คนที่อยากตาย โดยมากเกิดจากปัญหาจิตใจมากกว่า ดังจะเห็นว่าคนที่คิดฆ่าตัวตายส่วนมาก เป็นคนที่มีร่างกายครบถ้วนเป็นปกติ แต่จิตใจตกอยู่ในสภาพวิปริตแปรปรวนผิดหวัง เห็นชีวิตไม่มีความหมาย คนที่พิการทางกายยังคิดหวังอยากมีชีวิตอยู่ แต่คนที่ร่างกายดีจำนวนไม่น้อยกลับมีจิตใจพิการ ล้มหวังและอยากตาย

ที่นี้ *มองในแง่สังคม* บ้าง เรามักคิดเพียงว่า คนที่ร่างกายพิการพิการ จะช่วยตัวเองไม่ได้ หรือทำอะไรได้น้อย เป็นภาระแก่คนอื่น เป็นเครื่องถ่วงสังคม เช่นเงินทองที่จะเอาไปใช้พัฒนาประเทศก็ต้องเอามาใช้ดูแลคนเหล่านี้

แต่ความจริงก็ปรากฏให้เห็นว่า คนพิการมีศักยภาพที่พัฒนาให้กลายเป็นผู้สามารถสร้างสรรค์ได้

ในสังคมที่ฉลาด รู้จักให้โอกาสและสนับสนุน ก็ปรากฏว่า คนพิการสามารถฝึกฝนพัฒนาตนให้ช่วยตัวเองได้ และทำอะไรๆ ที่เป็นประโยชน์แก่สังคมได้ โดยเฉพาะคนที่พิการด้านหนึ่ง อาจจะมีศักยภาพที่พัฒนาได้ดีพิเศษอีกด้านหนึ่ง ซึ่งทำให้คนพิการที่รู้จักฝึกฝนพัฒนาตนเอง สามารถทำอะไรบางอย่างได้เก่งกว่าคนปกติทั่วไป

บางทีถ้าสังคมรู้จักสนับสนุน อาจฝึกกลุ่มคนพิการให้ทำงานพิเศษบางอย่างแก่สังคม ที่คนปกติทำไม่ค่อยได้ เป็นกลุ่มผู้ชำนาญพิเศษด้านหนึ่ง

ที่น่าสังเกตยิ่งกว่านั้น คือ คนพิการไม่สมประกอบ อาจจะเป็นภาระถ่วงสังคมบ้าง แต่โดยทั่วไปจะไม่เป็นภัยอันตรายต่อสังคม

ในทางตรงข้าม คนที่ร่างกายครบถ้วนสมบูรณ์แข็งแรงดีนี้แหละจำนวนมาก เป็นคนพิการทางจิตใจ และคนพิการทางจิตเหล่านี้แหละ ที่ก่อปัญหาเป็นภัยอันตราย ทำความเดือดร้อนและความเสื่อมแก่สังคมเป็นอย่างยิ่ง

สังคมน่าจะให้ความสนใจแก้ปัญหาคนพิการทางจิตใจนี้ให้มาก เพราะมีจำนวนมาก และเป็นภัยอย่างยิ่ง สังคมที่พินาศไปแล้ว และจะพินาศต่อไป ไม่ใช่เป็นเพราะคนพิการทางกาย แต่เป็นเพราะคนที่พิการทางจิต

บางทีบางคนก็รู้สึกเกะกะขวางหูขวางตาหรือไม่สบายตา เมื่อเห็นคนร่างกายไม่สมประกอบ และไม่อยากให้สังคมมีภาพที่ไม่น่าดูอย่างนั้น เรา

อยากให้สังคมมีแต่คนที่มีร่างกายครบถ้วนสมบูรณ์แข็งแรง แล้วก็เลยเห็นด้วยการปฏิบัติของสังคมบางถิ่นในอดีต ถ้ามีคนร่างกายไม่ปกติ ก็เก็บเอาไปกำจัดให้หมด อาตมาเมื่อเป็นเด็กก็เคยนึกชอบใจวิธีการแบบนี้

แต่แล้วเราก็นึกไกลต่อไปอีกว่า คนแก่คนเฒ่า ก็ไม่สมประกอบและไม่่น่าดู เพราะฉะนั้น ก็ควรจะเก็บเอาคนแก่คนเฒ่าไปเป็นปุ๋ยเสียให้หมดด้วย เสร็จแล้วก็นึกไกลต่อไปอีกว่า คนที่รูปร่างไม่สวยไม่งาม หน้าตาขี้เหร่ ก็น่าจะเก็บเอาไปให้หมดเช่นเดียวกัน สังคมจะได้มีแต่ภาพที่สวยงาม

จากนั้นก็เลยนึกไกลต่อไปอีกว่า ควรจะต้องคัดเลือกไว้เฉพาะคนที่สมบูรณ์แข็งแรงสวยงามถึงมาตรฐานที่ตั้งไว้เท่านั้น ความคิดนั้นก็เลยไม่สิ้นสุด และสังคมก็คงย่อยยับไปเสียก่อน

(เวลานี้ มีวิชาพันธุวิศวกรรม หรือ genetic engineering ผู้เชี่ยวชาญเรื่องนี้บางคนบางกลุ่มก็คิดจะสร้างมนุษย์พันธุ์พิเศษชนิด superman ขึ้นมา ต่อไปข้างหน้า พวกซูเปอร์แมนก็คงต้องจัดการเก็บมนุษย์ธรรมดาให้หมด และหลังจากนั้น ก็คงจะมีการแยกกันอีก เป็นซูเปอร์แมนเกรด ๑ ซูเปอร์แมนเกรด ๒ ฯลฯ แล้วก็คงต้องจัดการเก็บกันต่อไปเรื่อยๆ)

ทีนี้ มองอีกด้านหนึ่ง ต่อไปวิทยาการต่างๆ เจริญก้าวหน้าต่อไปอีกวงการแพทย์คงจะทำอะไรได้อีกมากมาย ที่ยังทำไม่ได้ในปัจจุบัน และวิทยาการสมัยนี้ก็เจริญเร็วมากด้วย บางทีอีกไม่ช้า การแพทย์ก็อาจจะช่วยแก้ไขบำบัดความพิการที่เกิดขึ้นจากกำเนิดที่บกพร่องเหล่านั้นได้ดีขึ้น แต่อันนี้เป็นเพียงข้อที่น่าจะคำนึงถึงในเวลาตัดสินใจ ไม่ถึงกับเป็นเหตุผล

ที่ว่ามานี้ ไม่ใช่จะให้ถือเป็นหลัก แต่เป็นเพียงการเสนอตัวอย่างแง่มุมอย่างอื่นที่อาจจะคิดไปได้ เพื่อให้การมองปัญหาและการแก้ปัญหาามีลักษณะ

กว้างไกลและครอบคลุมยิ่งขึ้น เพราะเรื่องราวต่างๆ ที่เราประสบนั้น ถ้ามองแง่ลบ ก็เห็นด้านลบมากขึ้นๆ ถ้ามองแง่บวก ก็เห็นด้านบวกเพิ่มขึ้นๆ จึงควรมองให้ครบทั้งลบและบวก

ข้อสำคัญที่ขอย้ำก็คือ การตัดสินใจและการปฏิบัติในเรื่องนี้ ไม่ควรให้มีลักษณะที่เป็นการปิดทางการพัฒนาตนของบุคคล และการพัฒนาสังคมของมนุษย์ เช่นเมื่อต้องตัดสินใจทำอะไรอย่างใดอย่างหนึ่ง ก็ควรมีการยอมรับขีดจำกัดแห่งความสามารถของตนหรือของสังคมในขณะนั้นด้วย ว่าเท่าที่ฉันรู้ได้ ทำได้ ขณะนี้ ภายในสภาพสังคมที่จะเอื้ออำนวยได้นี้ เราจำเป็นต้องทำได้อย่างดีที่สุดเท่านี้ และเราจะศึกษาหาทางที่จะทำให้ดียิ่งขึ้นต่อไปอีก

อย่าตั้งความรู้สึกรับรองบอกแก่ผู้อื่นว่าอันนั้นเป็นการตัดสินใจและการปฏิบัติที่ถูกต้องสมบูรณ์แล้ว

ถาม คำว่า soul ภาษาไทยใช้คำว่าวิญญาณ จะเป็นอันเดียวกับปฐมวิญญาณหรือไม่

ตอบ ในวงการพระพุทธศาสนา เราหลีกเลี่ยงไม่ยอมใช้คำว่า soul เพราะว่า soul นี้มีลักษณะอย่างที่เขาใช้สำหรับ “อาตมัน” เป็นวิญญาณในความหมายที่คลาดเคลื่อนหรือเพี้ยนไปแล้ว ซึ่งไม่ใช่ความหมายในภาษาบาลี

ในวงการศาสนาที่ใช้ภาษาอังกฤษ ไม่มีใครแปลวิญญาณว่า soul เขาใช้เพียง consciousness พจนานุกรมบาลี-อังกฤษ หรืออังกฤษ-บาลีทั้งหลาย ใช้ soul เป็นคำแปลของอัตตา หรืออาตมัน และแปลอัตตา หรืออาตมันว่า soul ทั้งนั้น ไม่มีใครใช้คำนี้กับวิญญาณ

หลักพุทธศาสนาถือว่าจิตนี้เกิดดับตลอดเวลา เป็นกระแส ไม่ใช่เป็นตัวยืนที่ตายตัว ถ้าหากเป็น soul ก็จะเป็นสิ่งที่เที่ยงแท้ถาวรคงอยู่ยั่งยืนตลอดไป เป็นอมตะนิจนิรันดร์ เพราะฉะนั้นก็จึงใช้กันไม่ได้

เหมือนคำว่า “เกิดใหม่” ในภาษาอังกฤษ สำหรับพวกฮินดู ที่ถือว่ามี soul เขาใช้คำว่า reincarnation แต่ในทางพุทธศาสนาคำนี้ถือว่าใช้ไม่ได้ เราใช้คำว่า rebirth และถือว่าการเกิดใหม่เป็นปรากฏการณ์ในกระแสของการเกิดดับตลอดเวลา

ถาม ถ้านำเอาเชื้อของบิดา และไข่ของมารดาไปใส่ในมดลูกของผู้หญิงอื่น ใครเป็นแม่กันแน่ เหมือนเด็กในหลอดแก้ว

ตอบ อันนี้ก็ชัดอยู่แล้ว คือตัวมารดาอยู่ที่ไข่ เป็นเจ้าของไข่ ตัวบิดาอยู่ที่สเปิร์ม เป็นเจ้าของเชื้อ ก็ชัดอยู่แล้ว เป็นฝ่ายพีชนิยาม

คนอื่นเป็นเพียงที่อาศัย เป็นฝ่ายอุตุนิยามเท่านั้นเอง แม่ที่ให้อาศัยนั้น เป็นฝ่ายอุตุนิยาม

อันนี้เราดูจากเรื่องนิยามได้ชัด ดูว่าเป็นฝ่ายอุตุนิยาม พีชนิยาม จิตตนิยาม หรือกรรมนิยาม กรณีนี้ก็เหมือนเอาลูกไปฝากเขาเลี้ยง คนนั้นก็เป็นแม่ แต่เป็นแม่เลี้ยง แม่จริงก็คือเจ้าของไข่

ถาม การทำแท้งในวัยศึกษา คือตั้งครรภ์ในขณะที่ยังไม่พร้อมที่จะมีบุตร มีความจำเป็นที่จะต้องศึกษาต่อจนจบ จึงตัดสินใจที่จะทำแท้ง จะบาปมากไหม

ตอบ อันนี้ก็ตรงตามที่พูดไปแล้ว คือตัวความจริงนั้นเราต้องยอมรับก่อน และต้องรับผิดชอบการกระทำของเรา อันนี้จะเป็นความกล้าหาญทางจริยธรรม และทำให้มีการพัฒนาตัวเองต่อไปด้วย ถ้าเราไม่ยอมรับความจริงก่อนแล้ว เราไม่มีความเข้มแข็ง เราจะมีอะไรหลอกใจตัวเองอยู่เรื่อยไป

วิธีปฏิบัติ ก็เอาหลักที่พูดข้างต้นมาใช้ คือตอนแรกต้องยอมรับความจริงก่อน จากนั้นในแง่การตัดสินใจ ก็ดูว่าตัวเองทำหรือไม่ทำด้วยเหตุผลอะไร และรับผิดชอบต่อการกระทำนั้น ถ้าจะพูดว่าบาป ก็บาปอยู่แล้ว แต่ใน

แห่งของเหตุผลเกี่ยวกับส่วนดีหรือคุณประโยชน์มีไหม คู่มีกันไหม และไม่ใช่มองในแง่ประโยชน์ของตัวเองเท่านั้น ต้องมองประโยชน์ของชีวิตอื่นและของสังคมทั้งระยะสั้นระยะยาวด้วย

ได้พูดแล้วว่าเป็นทางเลือกที่เสียทั้งสองอย่าง จะทำได้ก็แค่ว่าทางเลือกไหนจะมีคุณหรือโทษมากกว่ากัน ตอนนั้นก็ถือว่าทำลายชีวิตมนุษย์ไปแล้ว เหมือนทหารที่ไปรบ แต่ในกรณีนี้เราจะมีฐานะเป็นอย่างไรทหารนั้นหรือไม่เราก็ต้องพิจารณาดู

เรื่องบาปนั้นก็ต้องบาปแล้ว เหมือนอย่างทหาร เมื่อไปรบ ไปทำลายชีวิตข้าศึกคนหนึ่ง มันก็บาป เพราะทำลายชีวิตมนุษย์ แต่เมื่อเรามีเหตุผลในการกระทำนั้น ก็พูดได้ว่าบาปน้อยหน่อย เช่น เราไม่ได้มีความเคียดแค้นจงใจที่จะไปทำลายชีวิตเขา แต่เราทำไปตามหน้าที่ ทำด้วยเหตุผลเพื่อประโยชน์ของประเทศชาติ เป็นต้น แต่บาปก็มีอยู่ส่วนหนึ่ง ซึ่งการรับผลก็มีในส่วนนั้น เช่นเดียวกับในด้านดี ก็มีผลของมันไป

เหมือนอย่างสมัยก่อน พระเจ้าแผ่นดินปกครองประเทศก็มีการสั่งฆ่าคนที่ทำผิด ทำโทษ เมื่อตัวเองระริงอำนาจ ว่าฉันมีอำนาจยิ่งใหญ่จะสั่งฆ่าใครก็ได้ อาจจะเปลวไปมีจิตโกรธ หรือมีจิตที่ตามใจตัวเองนิดเดียวก็ฆ่าคนได้ นี่ก็เหมือนกัน ถ้าคนเรามีอำนาจขึ้นมา ไม่มีเครื่องยับยั้ง มันจะเปลวตัวตามใจตัวได้โดยง่าย จึงต้องให้ทำด้วยความเป็นธรรมโดยใจมีธรรม

สำหรับแม่กับลูกในท้อง แม่ก็มีอำนาจเหนือกว่า จะจัดการอย่างไรเด็กก็ไม่มีทางสู้ แต่มันเป็นการรังแกกันหรือเปล่า เพราะฉะนั้น จริยธรรมในแง่ยอมรับความจริงแล้วมีความรับผิดชอบต่อการกระทำนั้น ก็จะช่วยให้ทำด้วยความรอบคอบ ไม่ทำเอาง่ายๆ ตามใจชอบ

กษัตริย์บางองค์ในสมัยโบราณ อาจจะสั่งฆ่าคนโดยแทบไม่รู้สึกละไร

เลย หันไปเจอคนที่ไม่ชอบหน้าก็สั่งให้เอาตัวไปฆ่าเสียแล้ว แทบจะไม่รู้สึกอะไร แต่มันจะสะสมไว้ สะสมไว้ในจิตตลอดเวลา

ขออย่าว่า ฟังปฏิบัติกับใจตนเองให้ตรงและให้ชัด คือเมื่อทำบาปแล้ว ก็ยอมรับกับตนเองว่าบาป ส่วนด้านเหตุผลในการตัดสินใจก็ให้ชัดกับใจเช่นเดียวกัน ต่อจากนั้น อย่าเอาใจมาหมกมุ่นกับความคิดขุ่นมัวเศร้าหมองหวนละห้อยให้เป็นบาปกรรมมากขึ้นไปอีก

แต่ควรจะทำบาปนั้นมาเป็นฐานของการพลิกกลับที่จะตั้งใจทำความดียิ่งๆ ขึ้นไป แล้วเราก็จะได้กรรมใหม่ที่ดียิ่งๆ มากขึ้นๆ และเป็นการพัฒนาตนต่อไปด้วย จะได้เป็นเหมือนคำพระที่ตรัสไว้ว่า

ผู้ใดทำบาปแล้ว ปีติรายการบาปนั้นเสียด้วยความ
ดี ผู้นั้นจะช่วยทำโลกให้สว่าง เหมือนดวงจันทร์ที่ผ่าน
พ้นจากเมฆหมอก^๑

หรือว่า

ผู้ใดเคยประมาทมาก่อน แต่กลับตัวได้ ไม่ประมาท
ต่อมา ผู้นั้นจะช่วยทำโลกให้สว่าง เหมือนดวงจันทร์ที่
ผ่านพ้นจากเมฆหมอก^๒

ถาม คนที่มีหิริโอตตปปะสูง ทำผิดนิดหน่อย ก็มีความรู้สึก
ละอาย และระลึกถึงอยู่เสมอ ส่วนคนที่สองเป็นคนที่ไม่มีหิริ ทำผิดเท่า
กับคนแรก แต่ไม่รู้สึกอะไรเลย คนที่หนึ่งเวลาจะตายก็นึกถึงความผิด
ที่ทำเอาไว้ก็จะไปสู่ทุกคติ ส่วนคนที่สองไม่นึกถึงเลย สิ้นหมด เวลาตาย

^๑ พุ.ธ.๒๕/๒๓/๓๘; พุ.วิ.๒๖/๓๔๒/๓๘๘

^๒ พุ.ธ.๒๕/๒๓/๓๘; พุ.วิ.๒๖/๓๔๒/๓๘๘

แล้วก็น่าจะไปสู่สุคติภูมิ

ตอบ อันนี้ต้องมองด้วยอุปมา เป็นข้อเปรียบเทียบ คือว่า

ผ้าที่ดำมากแล้ว เติมอะไรเข้าไป ไปโดนอะไรเข้าอีก ก็มองไม่เห็น หรือน้ำที่เป็นโคลนแล้วนี้มีอะไรใส่ลงไปอีก สีเขียวสีแดงใส่ลงไปก็เฉย

แต่น้ำที่ใส่นั่นตรงกันข้าม ใส่สีแดงลงไปนิดเดียวก็เห็น เหมือนผ้าหรือ กระดาษสีขาว มีอะไรเปื้อนนิดหน่อยก็มองเห็นชัด

จิตของมนุษย์ก็ทำนองเดียวกัน จิตที่มีดมัวขนาดน้ำโคลน น้ำครำ หรือเหมือนผ้าดำสกปรก มันเป็นสภาพจิตที่หยาบและมืดดำของมันอยู่แล้ว เมื่อทำอะไรที่เป็นบาปมืดดำน้อยกว่านั้นหรือเหมือนอย่างนั้น ก็ย่อมไม่แปลก ไม่รู้สึก แต่การที่จะไปเกิดที่ไหนนั้นก็ไปตามภูมิจิต หรือระดับจิต

จิตที่มีมืดดำอย่างนั้น ก็ย่อมไม่ไปสู่สุคติภูมิ มันเป็นอย่างนั้น มันเป็น ไปเองตามธรรมชาติของมัน

ส่วนคนที่จิตใสสะอาด พอมีอะไรผิดแปลกนิดหน่อย ก็เกิดความรู้สึก เคร้าหมองใจขึ้นมา มองเห็นเด่นชัด อันนั้นก็เป็นอย่างดีที่แสดงว่ามีจิตใจ ประณีต แต่ก็ต้องมีวิธีปฏิบัติเพื่อไม่ให้ไปตกต่ำเพราะความเคร้าหมองนั้น

เรื่องนี้ขอให้พิจารณาในแง่การพัฒนาตน เพราะการปฏิบัติธรรมในความหมายหนึ่ง ก็คือการพัฒนาตนนั่นเอง คนเราที่ต้องการเข้าถึง ประโยชน์ของชีวิตที่สูงขึ้นไป หรือจะทำอะไรที่สูงขึ้นไปในทางคุณค่าของชีวิต ก็จะต้องพัฒนาจิตของตนขึ้นไปให้ถึงระดับนั้นด้วย ถ้าจะเข้าถึงประโยชน์ และคุณค่าของชีวิตอย่างสูง จิตก็ต้องประณีตมากขึ้น

นี่ ในตอนแรก เมื่อเขาอยู่กับชีวิตในระดับลัทธิชาตญาณ จิตของเขา จะหยาบจะมีดอย่างไร เขาก็ไม่รู้สึกรู้หา แต่คนเราไม่ใช่จะอยู่อย่างนั้นตลอดไป

วันหนึ่งเขาจะต้องการคุณค่าของชีวิตจิตใจที่สูงที่ประณีตขึ้นไป แล้วความประณีตหรือใสสะอาดของจิตใจก็จะมีความหมายขึ้นมาทันที พร้อมกับสิ่งที่ทำให้จิตหยาบมืดดำก็ส่งผลในทางลบขึ้นมาทันทีเช่นเดียวกัน

เพราะฉะนั้น คนที่มีจิตมืดดำอยู่แล้ว เขาจะไม่รู้สึกต่อสิ่งสกปรกที่เดิมเข้ามา จนกว่าเขาจะพัฒนาจิตใจสูงขึ้น คือ เมื่อจิตของเขาต้องการอะไรที่จะเป็นประโยชน์สูงกว่านั้นแล้ว เขาก็จะต้องมีระดับจิตที่พัฒนาขึ้นไปปรับกันให้พอดี

ทีนี้ ในตอนที่ยังไม่ได้พัฒนาตัวเอง เขายังไม่เห็นและไม่ได้นึกถึงเรื่องนี้ แต่พอเขาจะพัฒนาจิตบ๊ีบ ก็เกิดปัญหาทันที อะไรๆ ที่สะสมไว้มันก็โผล่ขึ้นมาก่อวนเป็นอุปสรรคแก่ตัวเอง

ท่านผู้รู้อุปมาไว้ว่าอย่างนี้ เหมือนอย่างในเรื่องความสกปรก เช่นพื้นห้องประชุมที่เราเดินกันอยู่เนี่ย แค่นี้เราก็ว่าสะอาดแล้วใช้ไหม

ต่อมาเราเกิดต้องการให้เป็นโต๊ะทำงาน ความสะอาดแค่อย่างพื้นห้องสำหรับเดินนี่ก็ไม่พอเสียแล้ว ต้องให้สะอาดขึ้นไปอีกชั้นหนึ่งจึงใช้งานได้

ทีนี้ ถ้าเป็นแว่นตาล่ะ ความสะอาดแค่อย่างโต๊ะทำงานก็ไม่พอเสียแล้ว แว่นตาต้องสะอาดกว่าโต๊ะทำงานขึ้นไปอีก จึงจะใช้งานได้

จิตของเราก็เหมือนกัน เมื่อจะใช้งานที่ประณีต เช่นในการบรรลุลหรรณที่สูงขึ้นไป หรือเมื่อต้องการบรรลุลหรรณที่ประณีตยิ่งๆ ขึ้นไป ในตอนแรก ยังไม่ได้เริ่มต้องการ ยังไม่เริ่มจะเอา ก็ยังไม่รู้ตัว คนที่มีมืดมัวอย่างนั้นไม่รู้สึกเลย มันหนักหนาจนกระทั่งไม่รู้สึกรู้หาย ก็เฉยๆ แต่พอจะเอาขึ้นมา จะต้องพัฒนาจิตใจให้มีระดับสูงขึ้น ก็เจอปัญหา เจ้าพวกนี้กวนแล้ว จะพัฒนาไปก็ไม่ได้ มันตันหมด แสงจะยาก มันต้องอาศัยจิตที่ประณีตกว่านั้น

เหมือนกับน้ำที่ต้องการให้เห็นอะไรๆ ชัดเจน ก็ต้องใช้น้ำที่ใสพอ

ตอนแรกเรายังไม่รู้ตัว ก็เลยไม่รู้ลึก ไม่เห็นคุณโทษของมัน แต่พอจะพัฒนาขึ้นไปก็เห็นชัด เอาไปใช้ประโยชน์ที่ต้องการไม่ได้ ถึงเวลาที่ต้องการจะพัฒนาก็เกิดตัวกวนขึ้นมา เพราะสิ่งสมในจิตที่หมักหมมไว้มาก สิ่งเหล่านั้นกลายเป็นอุปสรรคกันตัวเอง

ในทางกลับกัน คนที่มีหิริโอตตัปปะมาก หรือมีฉันทะ ใฝ่ดีมาก อยากให้ชีวิตของตนดีงามบริสุทธิ์ เมื่อไปทำอะไรผิดนิดๆ หน่อยๆ ก็มองเห็นเด่นชัด แล้วก็เกิดความรู้สึกขุ่นมัวเศร้าหมอง แล้วก็เอามาคิดปรุงแต่งทำให้เกิดความทุกข์มาก

ในแง่นี้ก็ต้องก้าวหน้าต่อไปอีกขั้นหนึ่ง คือมีหลักว่า อกุศลเป็นปัจจัยให้เกิดกุศล หรือกุศลเป็นปัจจัยให้เกิดอกุศลได้ ดังนั้น เมื่อเราทำความดี ถ้าทำใจวางใจไม่ถูกต้อง ก็จะทำให้เกิดทุกข์ได้เหมือนกัน เราจึงต้องทำใจปรับใจให้ถูก ด้วยโยนิโสมนสิการ

วิธีปฏิบัติ วางใจให้ถูกต้อง ก็คือ ถ้าเกิดความผิดพลาดไปแล้ว ก็ตั้งใจว่า เาละนั้นเป็นความผิด ต่อไปนี้เราจะสำรวมระวัง แล้วเอามันเป็นบทเรียนและเป็นฐานของการที่จะพัฒนาตัวต่อไป แล้วก็จะได้ทั้งปัญญา และได้แรงส่งที่มีพลังในการทำความคิดเพิ่มขึ้น

อย่ามัวคิดหมกมุ่นขุ่นหมองให้ไม่สบายใจ เพราะการคิดอย่างนั้นก็เป็นอกุศลกรรมด้วย ไม่ถูกต้อง ให้คิดว่า เราเนี่ย โดยเจตนาที่แท้ ก็ใฝ่ดี ตั้งใจทำความดี แต่ด้วยความประมาท จึงพลาดไป ทำความผิดไปแล้ว ยอมรับเสีย แล้วตั้งใจให้ถูก อย่าไปขุ่นมัวเศร้าหมองอีก ตั้งใจว่าเราจะไม่ทำมันอีก พัฒนาตัวต่อไป อกุศลกรรมที่ทำก็จะไม่สั่งสมมาก แล้วจะได้พลังในการทำกุศลต่อไปด้วย เข้าหลักพุทธภาษิตที่ยกมาให้ฟังในคำตอบก่อนนี้

ถาม เรื่อง กรรมนิमित และ คตินิमित เมื่อคนใกล้ตายทุกคน

จะมีคตินิยมหรือไม่ และเมื่อจิตจุติแล้วจะปฏิสนธิตามคตินิยมเสมอไปหรือไม่ มีผลทันทีหรือไม่ เพราะอะไร

ตอบ จิตนี้จะสืบท่อเกิดดับๆ ตลอดเวลา แม้ในเวลาที่เรายังมีชีวิตอยู่ แล้วท่านก็มองเรื่องการไปเกิด เหมือนกับตอนที่มิมีชีวิตอยู่ เป็นแต่ว่า มันมีการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ โดยเฉพาะในส่วนที่เป็นรูปธรรม ส่วนในแง่ของนามธรรมแล้วเหมือนกัน คือ เกิดดับสืบท่อไปตลอดเวลา

เพราะฉะนั้น เรื่องของปฏิสนธิจิตและจุติจิตก็เป็นเพียงขณะหนึ่งๆ ตามธรรมดา เพียงแต่จิตเกิดดับสืบท่อไปถึงจังหวะสำคัญซึ่งมีเหตุการณ์ที่แรง ทำให้จิตมีอาการแสดงตัวแรงขึ้นมา และมีกรรมนิมิต กับคตินิมิต คล้ายๆ ว่าจิตมาถึงจุดวิกฤต

ธรรมดาในจิตของเรานั้น สิ่งที่เราสัมผัสเหล่านั้นมีอยู่แล้ว แต่ไม่มีภาวะวิกฤตที่จะทำให้ปรากฏ พอถึงจุดวิกฤตนี้ ภาพที่เรียกว่ากรรมนิมิต ก็ปรากฏขึ้นมา

หมายความว่า สิ่งที่เรากระทำไว้ทั้งหมดไม่ได้หายไปไหน เมื่อถึงจุดวิกฤตก็กลายเป็นภาพสะท้อนจากอดีตขึ้นมา เสร็จแล้วจิตก็โยงจากภาพสะท้อนนั้นปรุงแต่งเป็นภาพสัญลักษณ์ที่สื่อถึงอนาคต เรียกว่าคตินิมิต คือ ภาพตัวแทนของสภาพที่จะไปเกิดข้างหน้า ซึ่งก็เป็นอีกขณะจิตหนึ่งเท่านั้นเอง คล้ายเป็นตัวบอกทิศทาง หรือเป็นภาพฉายคุณสมบัติของจิตที่มันบอกตัวเองหรือฟ้องตัวเอง ว่าฉันมีความพร้อมจะไปที่ไหน ไม่ใช่คนอื่นมาแสดง แต่จิตนั่นเอง มันแสดงอาการของมัน แล้วฉายภาพออกมาตามสภาพของภาวะที่มันจะเอาจะไปหา เหมือนกับบอกว่าตัวฉันจะไปไหน ก็จบ

ฉะนั้นจึงเป็นเรื่องธรรมดาที่มันจะไปตามนั้น เพราะว่า นั่นคืออาการของมันเองที่ปรากฏฉายออกมา

ถาม เรื่องการใส่ห่วง ในกรณีที่มาตราต้องการคุมกำเนิด โดยการใส่ห่วง โดยที่เจตนาหนึ่งไม่ต้องการมีบุตร แต่ไม่มีเจตนาจะฆ่าตัวอ่อน ในกรณีนี้จะเป็นกรรมหรือไม่อย่างไร

ตอบ ก็ตัดสินด้วยเจตนาอย่างที่ว่า ไม่มีเจตนาจะฆ่าให้ตาย อาจทำไปเพราะไม่รู้แล้วก็เกิดเหตุให้คนอื่นตายไป คล้ายกับจะเป็นการทำให้คนตายโดยประมาท แต่ที่จริงเป็นการทำให้คนตายโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์

อย่างไรก็ตาม ในกรณีอย่างนี้ ถ้าจะพิจารณาให้ละเอียด ก็ต้องดูที่เจตนา เพราะในกรณีอย่างนี้มีเจตนาด้วย เพียงแต่ไม่ใช่เจตนาที่จะฆ่าโดยตรง เจตนาอาจต่างกันได้ เจตนาที่ไม่ต้องการมีบุตรนั้น อาจเป็นเจตนาที่คิดกันไม่ให้เขามีชีวิตอยู่ได้ต่อไป หรือเป็นเจตนาแบบป้องกันตัวเอง ความต่างของเจตนานี้มีผลต่อคุณสมบัติของกรรมให้แรงหรือเบากว่ากัน

ถาม เมื่อมาฟังนี้แล้ว ก็รู้ ถ้าใส่ห่วงอยู่จะต้องไปถอดใหม่

ตอบ อันนี้เป็นเรื่องที่ตนเองแนะนำกันได้ ก็อาศัยหลักการนี้แล้วก็ปฏิบัติ ต้องให้เกณฑ์วินิจฉัยอย่างที่ว่ามาเป็นเครื่องประกอบการตัดสินใจ

ถาม ผู้สั่งให้ซื้อยาทำลายพยาธิ การกินยาถ่ายพยาธิ และการรับยาปฏิชีวนะเพื่อทำลายแบคทีเรีย การกระทำความดังกล่าวก็นับเป็นการฆ่าสัตว์ เป็นบาปหรือไม่

ตอบ อันนี้เป็นส่วนเล็กๆ น้อย ถือว่าเป็นเรื่องปลีกย่อย หมายความว่า ชีวิตระดับนี้ ถ้าเป็นแบคทีเรีย ก็เป็นพืช การฆ่าเชื้อโรคประเภทนี้ก็เป็นการทำลายชีวิตพืช หรือเหมือนตัดต้นไม้ ไม่เป็นปัญหา แต่ถ้าเป็นสัตว์ก็มีข้อพิจารณาว่า

๑. สัตว์นั้นเป็นสัตว์เล็ก เป็นสัตว์ชั้นต่ำ เป็นสัตว์มีคุณน้อย หรือเป็น

สัตว์ที่มีโทษ การทำลายชีวิตจึงเป็นบาปน้อย

๒. ต้องตั้งเจตนาให้ถูกต้อง คือใช้ยาด้วยเจตนาจะรักษาโรค เจตนา รักษาร่างกาย ไม่ใช่มีเจตนาฆ่าร้ายจะทำลายผู้อื่น เมื่อไม่มีเจตนาจะฆ่า ก็ไม่เป็นปาณาติบาต ไม่ผิดศีล

เจตนานี้มีเหตุผลที่สมควร เพราะเป็นหน้าที่อย่างหนึ่งของมนุษย์ที่จะต้องรักษาร่างกายชีวิตของตนให้อยู่ในสภาพที่ดี และก็มีหลักความจริงข้อใหญ่อย่างหนึ่งว่า ในฐานะของมนุษย์ เมื่อเรามีชีวิตอยู่ ถ้าว่าตามความจริงแล้ว จะให้พ้นจากการเบียดเบียนหรือทำให้เกิดความเสียหายต่อชีวิตอื่นโดยสิ้นเชิงไม่ได้

การที่เรายังมีชีวิตอยู่นี้ แม้แต่การทำงานของระบบต่างๆ ในร่างกายของเราเอง ก็เป็นเหตุให้เกิดความเสียหาย หรือแม้แต่การแตกดับแก่ชีวิตอื่นบ้างไม่น้อย เช่น พวกจุลชีพทั้งหลาย เป็นต้น เป็นธรรมดาของการมีชีวิตอยู่ ซึ่งจะต้องยอมรับความจริงไว้ชั้นหนึ่ง

ที่นี้ข้อพิจารณาสำคัญก็อยู่ที่ว่าเราจะรับผิดชอบได้แค่ไหน ปัญหาอยู่ที่นี้ นี่คือจุดที่พระพุทธรเจ้าวางไว้ให้เราแล้ว เกณฑ์มาตรฐานคือ **เจตนา** เอาเจตนาเป็นเกณฑ์ตัดสิน มิฉะนั้นแล้วเราก็จะต้องเดือดร้อนโดยไม่มีที่สิ้นสุด จนกระทั่งตัวเองจะไม่เป็นอันทำอะไร ตลอดจนจะไม่สามารถมีชีวิตอยู่ได้ เพราะถ้าเรามีชีวิตอยู่ ก็จะทำให้คนอื่นต้องตาย หรือทำให้คนอื่นเขาลำบากประการใดประการหนึ่ง

ขอยกตัวอย่างที่เล่าบ่อยๆ มีนักบวชพวกหนึ่งที่คิดหนักในเรื่องนี้ คือคิดมากในเรื่องที่ว่าทำอะไรจะไม่เบียดเบียนผู้อื่น ถ้าทำโน่นก็จะเบียดเบียนสัตว์นี้ ถ้าทำนี้ก็เบียดเบียนสัตว์นั้น แก่ก็หาทางพัฒนาวิธีการที่จะไม่ให้มีการเบียดเบียนของแกเรื่อยไป

นักบวชพวกนี้คือนิครนถ์ ซึ่งเป็นลัทธิที่ยึดถือหลักอหิงสามากที่สุด เกิดขึ้นร่วมสมัยกับพระพุทธเจ้า และมีมาในอินเดียจนกระทั่งปัจจุบัน

นักบวชพวกนี้คิดมาก ทำอะไรก็กลัวว่าจะเป็นการเบียดเบียนสัตว์อื่น เพราะฉะนั้นแกก็คิดว่า ถ้าฉันเดิน ก็ต้องมีการไปเหยียบสัตว์อื่นถึงตายบ้าง แต่จะไม่เดินก็ไม่ได้ เพราะว่าเมื่อมีชีวิตอยู่ก็ต้องเดิน แล้วจะอย่างไรดี แกก็เลยคิดประดิษฐ์ไม้กวาดพิเศษขึ้นมาชนิดหนึ่ง เวลาเดินไปไหนก็ต้องถือไม้กวาดไปด้วย กวาดพื้นข้างหน้าไปตลอดทาง

ทีนี้แกก็มาคิดอีกว่า ถ้าแก่จุดไฟ ก็ต้องมีสัตว์มาถูกไฟไหม้ตายบ้าง เรายังเบียดเบียนสัตว์ ใช้อย่างไรดี นักบวชพวกของแกก็เลยไม่จุดไฟ

ทีนี้แกก็คิดอีก ถ้าอาบน้ำ ก็จะเป็นเหตุให้สัตว์บางอย่างต้องตาย อาจจะเป็สัตว์ที่เกาะอยู่ตามตัวหรือที่อยู่ตามพื้นเวลาน้ำไหลไปก็ถูกท่วมตาย เอ ทีนี้เราก็ตองไม่อาบน้ำ

ต่อมาแกก็คิดอีกว่า เวลาแหกหายใจ สงสัยจะมีสัตว์เล็กๆ น้อยๆ เข้าไปตายบ้าง แต่ถ้าไม่หายใจ ตัวแกเองก็ตาย จะอย่างไรดี แกไม่มีทางเลือก ก็เลยคิดประดิษฐ์ผ้าขึ้นขึ้นหนึ่ง เอามาผูกปิดปากและจมูก คล้ายอย่างที่คุณหมอใช้กันอยู่ในปัจจุบัน

พวกนักบวชนิครนถ์ แกคิดมากอย่างนี้

ทีนี้ทางด้านพระพุทธศาสนา ก็เป็นศาสนาที่ถือหลักอหิงสาเหมือนกัน แต่พระพุทธเจ้าได้ทรงวางหลักเกณฑ์ไว้ว่า ถ้าเป็น*ศีล* ก็ให้เอาที่เจตนา ฉะนั้นไม่ต้องไปคิดมากจนเลยเถิด จะกลายเป็นรับผิดชอบมากเกินไป จนอยู่ในโลกไม่ได้

ตามหลักของเราให้รับผิดชอบต่อเจตนา เอาเจตนาเป็นเกณฑ์มาตรฐานไว้ แล้วนอกเหนือจากนั้นหรือเกินกว่านั้น คนใดอยากจะทำอะไรก็ไป

เขียนมากขึ้นกว่านั้น จะถือข้อปฏิบัติยิ่งขึ้นไปอีก ท่านก็ไม่ห้าม แต่ให้ใช้ปัญญาพิจารณา ถ้าเกินกว่านั้นแล้ว การถือปฏิบัตินั้นเรียกว่า **วัตร** แยกให้ถูก **ศีล** มีมาตรฐานที่เจตนา เราับผิดชอบแค่รักษาเจตนาของเราไว้ให้ได้ ถ้าต้องการปฏิบัติให้เข้มงวดกว่านั้น ก็ถือ **วัตร** คือข้อปฏิบัติพิเศษที่เป็นเรื่องของความสมัครใจ

ดังนั้น ถ้าคิดว่าตนต้องการห่างเหินจากการเบียดเบียนให้มากขึ้น เห็นว่าการปฏิบัติอย่างนั้นๆ จะทำให้ตนเบียดเบียนสัตว์อื่นน้อยลงไปอีก ก็รับกับใจตัวเอง ที่จะถือข้อปฏิบัตินั้น ซึ่งเรียกว่า **วัตร**

การถือวัตรอย่างนี้เป็นเรื่องของความสมัครใจ แต่ก็มีเกณฑ์มีขอบเขตเหมือนกัน วัตรบางชนิดเป็นเรื่องเลยเถิดไป จะกลายเป็นการทรมานตัวเอง หรือทำให้เกิดผลเสียแก่ชีวิตและสังคม พระพุทธเจ้าก็ทรงห้าม

มีตัวอย่างที่เล่าบ่อยๆ แต่คงไม่เป็นไร เล่าเพื่อจะให้เป็นอย่างไว้ คือ ข้อปฏิบัติบางอย่างเจ้าตัวเข้าใจว่าจะเป็นประโยชน์ แต่บางทีกลับเป็นโทษ พระพุทธเจ้าก็ทรงห้าม

ขอย้ำความเข้าใจก่อนว่า **วัตร** ต่างจาก **ศีล** วัตรเป็นข้อปฏิบัติพิเศษ ที่เรามีสิทธิเลือกที่จะถือเพื่อประโยชน์บางอย่าง เช่น เพื่อขัดเกลาตนเอง หรือฝึกฝนตนเอง ที่นี้ในหมู่พระสงฆ์บางที่ท่านก็ถือวัตรพิเศษขึ้นมา โดยตั้งกติกากันขึ้น เพื่อจะให้การปฏิบัติได้ผล

ในสมัยพุทธกาล มีเรื่องเล่าถึงพระภิกษุกลุ่มหนึ่ง ถึงตอนเช้าพรรษา ก็คิดกันว่า ในพรรษานี้เราจะต้องปฏิบัติกันให้เต็มที่ การที่เราพูดคุยกันนี้ก็ทำให้เสียหรือหย่อนการปฏิบัติ และทำให้จิตฟุ้งไปได้ ฉะนั้น พรรษานี้ เรามาวางกติกาไว้ว่าจะไม่พูดกัน

แต่ที่นี้ จะทำอะไรจึงจะอยู่ได้ เพราะตามธรรมดาก็ต้องมีกิจธุระ

บ้าง เช่น องค์นั้นเจ็บองค์นี้ป่วย เวลาเมื่อเรื่องราวอะไรจะต้องทำ จะทำอย่างไร เมื่อพิจารณาจนแล้ว ก็ตกลงใช้วิธีตั้งสัญญาเอาไว้ โดยการตีระฆัง ถ้าระฆังตีขึ้นสามครั้ง หมายความว่าเมื่อพระเจ็บไข้ ตีสี่ครั้งหมายความว่าเมื่ออันตรายบางอย่างเกิดขึ้น ตีห้าครั้งหมายความว่าเรียกประชุม ดังนั้นเป็นต้น ครั้นเข้าพรรษาแล้วก็ไม่พูดกันเลย ตั้งใจเอาแต่ปฏิบัติกันเต็มที่

พอออกพรรษาแล้ว พระชุดนี้ก็ไปเฝ้าพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าก็ตรัสถามสุขทุกข์ว่า พวกเธออยู่กันดีหรืออย่างไร พระก็ภูมิใจว่า พรรษาที่แล้วพวกเราเคร่งครัดดีเหลือเกิน คุณได้ ก็อวดพระพุทธเจ้า กราบทูลว่า ข้าพระองค์อยู่กันสุขสบายดี พรรษาที่แล้วนี้ได้ชวนกันปฏิบัติเคร่งมาก ที่เคร่งมากนั้น ทำอย่างไรละ ก็บอกว่า ได้ตั้งกติกากันว่า ปฏิบัติอย่างเดียว ไม่พูดเลย

พอเล่าจบ พระพุทธเจ้ากลับทรงติเตียนว่า พวกเธออยู่อย่างปศุสัตว์ ต่อจากนั้นก็ทรงบัญญัติห้ามมิให้พระภิกษุทั้งหลายถือมุควัตร

มุควัตร แปลว่า การถือข้อปฏิบัติเป็นอย่างคนใบ้ ห้ามภิกษุมิให้ถือ เพราะไม่ใช่ว่าไม่พูดกันแล้วมันจะก้าวหน้าในการปฏิบัติ แต่ความถูกต้องอยู่ที่เรารู้จักฝึกการพูดต่างหาก

การฝึกสำรวมและรู้จักใช้วาจาของเรานี้แหละ จะเป็นการฝึกที่ดีกว่าการไม่พูด การปฏิบัติอยู่ที่จะฝึกตนในการพูดอย่างไร พูดอย่างไรจึงสมควรให้ความรู้กัน บอกความจริง พูดวาจาดี มีประโยชน์ ที่ช่วยให้เกิดความก้าวหน้าในธรรม ท่านไม่ได้ห้ามไม่ให้พูด

ฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงทรงห้ามวัตรบางอย่างทำนองนี้ เพราะมันทำให้ไม่ก้าวหน้าในการพัฒนาตน

ถาม ในทางโลก ถ้าเราทำผิดต่อบุคคลหนึ่ง เราก็สามารถขอโทษ ขอโหสิกรรมต่อกันได้ ในทางธรรม ถ้าหากว่าเรากระทำผิด

ทำปาณาติบาตไปแล้ว เราจะสามารถขอโทษกรรมจากวิญญาณนั้นๆ ได้หรือไม่ หรือต้องรับกรรมแต่อย่างเดียว วิญญาณที่ตายนั้นจะรับรู้ได้หรือไม่ ว่าเราขอโทษกรรม

ตอบ ความจริงมันไม่ได้แยกกันระหว่างเรื่องโลกเรื่องธรรม มันเรื่องเดียวกัน แต่แยกในเรื่องความจริงต่างหาก คือแยกในแง่ของความจริง และข้อเท็จจริง เรื่องนี้มีสองส่วน คือ

๑. ในแง่ของความผิดต่อกันระหว่างบุคคล อันนี้คือการไม่ผูกเวร หมายความว่าไม่จองเวรกัน หรือให้อภัยกัน อันนี้แหละที่มักเรียกกันว่าเป็น การขอโทษ ที่จริงก็คือยกโทษให้ ไม่ถืออาฆาตจองเวร หมายความว่าเลิกแล้ว ต่อกัน ไม่ตอบโต้ต่อเรื่อง ในระหว่างตัวบุคคล

คำว่า ขอโทษกรรมที่ว่านี้ เป็นสำนวนภาษาไทย (ในภาษาบาลีเดิมไม่ได้มีความหมายอย่างนี้) ซึ่งก็คือให้อภัยนั่นเอง

ในกรณีของปาณาติบาต ผู้ถูกฆ่าตายไปแล้ว จะให้อภัย ไม่ให้อาฆาตจองเวรกันต่อไป จะให้เหมือนกับทำกับคนที่ยังมีชีวิตอยู่ไม่ได้ คือไม่ได้เต็มที่ เพราะยากที่เขาจะรับรู้การให้อภัยของเรา และแม้แต่ถ้าเขารับรู้ เราเองก็ไม่รู้ว่าเขาได้ให้อภัยแล้วหรือไม่ การที่เขาจะรับรู้ได้นั้น เขาจะต้องพอดีไปเกิดอยู่ในภพบางภพ ซึ่งมีไม่กี่ปภพที่รับรู้ได้

วิธีปฏิบัติในเรื่องนี้ คือ ไม่ต้องมัวไปห่วงว่าเขาจะรับรู้หรือไม่ เราทำในส่วนของเราไป คือ หนึ่ง แผ่เมตตาตั้งใจให้อภัยกัน และ สอง อุทิศกุศลให้เขาไป แล้ว สาม ตั้งเจตนาทำความดี ให้แรงของกุศลท่วมท้นเหนืออกุศล อย่างที่จะพุดในแง่ต่อไป

๒. ในแง่ของตัวความชั่วที่ทำไปแล้ว ก็มีผลของมัน เพราะกรรมหรือตัวการกระทำนั้นมันเป็นเจตนาที่เกิดขึ้นในจิตของผู้ทำกรรมนั่นเอง และมัน

มีผลตั้งแต่ขณะจิตที่กระทำแล้ว คือ เมื่อคนมีเจตนาที่จะเบียดเบียนเกิดขึ้น หรือมีเจตนาทำร้ายเกิดขึ้น ก็มีผลเป็นความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นเริ่มแต่ในจิตใจก่อนทันที

ข้อพิจารณาในกรณีนี้ก็คือ เมื่อมันมีผลเป็นอกุศลอย่างนั้นแล้ว ในการแก้ไขเราจะทำอย่างไร คำตอบก็คือ เปลี่ยน หันไปทำกุศลขึ้นมาให้เหนือกว่า เริ่มต้นก็อย่างที่พูดมาแล้ว คือ ยอมรับความจริงว่า เออ สิ่งที่เราทำไปแล้วเป็นอกุศล ยอมรับเสียก่อน แล้วก็ตั้งใจ ตั้งเจตนาว่าต่อไปเราจะแก้ไข และจะไม่ทำมันอีก แต่จะทำความดี พอตั้งใจอย่างนี้ กุศลก็เกิดขึ้นแล้ว และต่อจากนั้นเราต้องทำฝ่ายกุศลให้มาก ให้มีกำลังมากกว่าอกุศล

ในกรณีที่คนทำความผิดต่อกัน เราทำผิดต่อเขาแล้ว ไปขอโทษ และเขายอมยกโทษให้ การแสดงความรู้สึกที่ดีมีเมตตาให้อภัยกันนั้น เป็นการทำกุศลขึ้นใหม่ ทำให้เกิดความรู้สึกในทางที่ดี พอไปพูดดีกัน เขาก็ว่าไม่เป็นไรหรอกครับ ผมไม่ถือคุณนะ ใจเขาก็สบาย ใจเราก็สบาย มีความเอิบอิมผ่องใส ใจก็เป็นกุศลขึ้น สภาพจิตฝ่ายกุศลก็เพิ่มขึ้นๆ

แต่ไม่ได้หมายความว่าบาปที่ทำไปแล้วมันไม่มี มันก็มีก็เกิดขึ้นไปแล้ว แต่เราไม่สั่งสมฝ่ายบาปต่ออีก ฝ่ายบาปนั้นเรายุติ เกิดขึ้นครั้งนั้นแล้วหยุดเลย ไม่ต่อ

ถ้าต่อแม้แต่ในจิต คือคิดปรุงแต่งขึ้นมา มีความเศร้าหมอง ชุ่นมัว บาปก็เพิ่มขยาย บาปตั้งต้นนิดเดียวก็บานปลาย ไปกันใหญ่

ทีนี้ เราไม่ทำอย่างนั้น รู้ว่าบาปเกิดแค่นั้นแล้วเราหยุดเลย แล้วหันมาสั่งสมฝ่ายกุศลต่อ ทำจิตให้ดีงาม ตั้งใจดีงาม และแสดงออกโดยมีความสัมพันธ์กับเขาให้ดีงาม มีเมตตาต่อกัน เกิดความซาบซึ้งใจกัน เกิดกุศลแล้ว ก็กลายเป็นผลที่ดีเกิดขึ้นแทน

ความเป็นไปทั้งหมดนี้ก็เป็นเรื่องของธรรมหรือกฎธรรมดาของธรรมชาตินั่นแหละ ไม่ใช่ว่าใครจะไปยกเลิกผลกรรมให้แก่กัน แต่เป็นเพราะว่าเมื่อเราไปมีความสัมพันธ์ที่ดีแล้วกุศลก็ไม่สืบท่อ แล้วก็เกิดกุศลใหม่ขึ้นมา และเมื่อเราสืบท่อความดีนั้น เช่นมีเมตตาไมตรีและการสงเคราะห์กัน กุศลใหม่ก็มากขึ้นๆ ฝ่ายอกุศลที่เกิดขึ้นชนิดเดียวกันก็เลยหมดความหมายหรือหมดอิทธิพลไป

แต่ถ้าเราไม่ทำการแก้ไขอย่างนี้ จิตฝ่ายที่เป็นอกุศลก็จะพอกเพิ่มขยายตัวจากเชื่อนิดเดียวมากขึ้น ด้วยการคิดปรุงแต่ง เป็นต้น ทำให้เกิดความเลื่อมจากกุศลธรรม และทำให้อกุศลเพิ่มมากยิ่งขึ้น

ทั้งหมดนี้จึงเป็นเรื่องธรรมดา เป็นเรื่องของกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ และกรรมก็มีอยู่ตลอดเวลา เหมือนอย่างที่เคยอุปมาแล้วว่า ไม่ใช่ที่เราไปล้างบาป ขอยกอุปมานั้นมาพูดอีก

เหมือนอย่างว่ามีถ้วยแก้ว infinity หมายความว่าใส่น้ำได้ไม่สิ้นสุด ตอนแรกเราใส่น้ำสีแดงลงไป ใส่ลงไปๆ รู้สึกไม่ดี น้ำไม่บริสุทธิ์ ขุ่นมัวเศร้าหมองมองไม่เห็นอะไรเลย การใส่น้ำสีนี้สมมติว่าเป็นการทำความชั่ว ตอนนี้น้ำของเราก็เยอะเสียแล้ว น้ำแดงไปหมด

ทีนี้เรานึกได้ เกิดความสำนึกขึ้นมาว่า เอ ความชั่วนี้ เราไม่ทำดีกว่า แต่จะอย่างไรละ จึงจะแก้ไขได้ จะเททิ้งก็ไม่ได้ เพราะมันเป็นชีวิตของเราเอง

วิธีแก้ก็คือ เราหันไปทำกุศล เหมือนกับเติมน้ำใสๆ ลงไปเรื่อยๆ และใส่น้ำสีลงไปอีกเลย ต่อมานานเข้า ปรากฏว่าน้ำในแก้วใสไปหมด มองดูไม่เห็นสีแดงเลยจนชนิดเดียว ใสแจ๋วทีเดียว เพราะอะไร น้ำแดงหายไปไหนหรือเปล่า ไม่ได้หายไปไหน ก็มีอยู่อย่างเดิมและเท่าเดิมในนั้นแหละ แต่มองไม่เห็นเลย ไม่มีความหมาย เห็นแต่น้ำใส

อันนี้ก็คือความจริงที่ว่า เมื่อเรารู้ตัวแล้ว เราก็เปลี่ยน เราไม่ทำกุศล ต่อ ทำแต่กุศล กุศลก็เพิ่มพูนขึ้นมา อกุศลก็หมดอิทธิพลไปเลย ไม่ต้องไปล้าง ไม่ต้องไปเอามันออก มันก็หมดความหมายไป

แต่ถ้าจะให้เป็นการชำระล้างบาป ก็ต้องเป็นอีกระดับหนึ่ง คือระดับ อริยมรรค ซึ่งถ้าเปรียบเทียบกับก็ต้องเปลี่ยนเป็นว่า ตอนโน้นเป็นการกำจัด อกุศลโดยทำให้สะอาดหมดไปเลย เหมือนชำระน้ำสีด้วยสารเคมี หมายความว่าทำให้สีแดงหมดไปเลย แต่สำหรับมนุษย์ปุถุชนทั่วไป มีใช้อย่างนั้น วิธีของ มนุษย์ธรรมดาเป็นวิธีเอาน้ำใส่มาเติม จนกระทั่งน้ำสีนั้นไม่มีความหมาย

รวมความว่า ไม่ต้องไปห่วงกังวล ถ้าเราทำบาปแล้วก็อย่าไปหลง ระแวงมันอีก ก็หยุดเสีย แล้วทำฝ่ายกุศลให้เกิดขึ้น เมื่อกุศลมากขึ้นๆ ต่อไป ฝ่ายบาปก็จะหมดอิทธิพลไปเอง

ถาม คำว่า อโหสิกรรม คือกรรมที่ไม่ให้ผล อันนี้มีความหมายอย่างเดียวกันหรือไม่

ตอบ โดยมากเราเอาคำว่า “อโหสิกรรม” มาใช้ในความหมายที่ เป็นการอภัยกันมากกว่า เป็นการใช้ศัพท์ผิด คล้ายๆ ว่าเราถือเอาความหมายของคำว่าอโหสิกรรม ในแง่ที่ว่าเป็นกรรมที่ไม่มีผลต่อไป แล้วเอานัยแ่งนี้มาใช้ให้หมายถึงการที่ไม่มีการผูกเวรกันต่อไป ความจริงใช้กันผิด

อโหสิกรรม ที่จริงเป็นเรื่องของกรรมที่เป็นกฎธรรมชาติ ไม่ใช่เรื่อง การปฏิบัติต่อกันระหว่างมนุษย์

อโหสิกรรม เป็นคำในยุคอรธกถา ที่สืบออกมาจากความในคัมภีร์ ปฏิสัมภิทามัคค์ในพระไตรปิฎก ในความหมายที่แท้ของท่านว่า ได้แก่กรรมที่ไม่แสดงผลออกมา (มีแต่กรรม วิชาไม่มี) เนื่องจากไม่ได้โอกาสที่จะให้ผล ภายใ้นเวลาที่จะออกผลได้ เมื่อผ่านล่วงเวลานั้นไปแล้ว ก็ไม่ให้ผลอีกต่อไป

ถ้าโยกกลับไปหาคำตอบก่อนนี้ ก็จะเห็นว่า เมื่อเราทำกุศลที่มีกำลังแรงมากๆ จนมีแต่กุศลเท่านั้นให้ผล อกุศลกรรมบางอย่างที่ไม่มีโอกาสให้ผล ก็จะหมดโอกาสแสดงผล และกลายเป็นอโหสิกรรมไป ตกลงว่ามีความหมายที่ไปกันได้

ถาม คำว่า **สัมภเวสี** หมายความว่าอย่างไร

ตอบ **สัมภเวสี** นี้เข้าใจผิดกันมาก คือเราไปมองว่ามีภพหนึ่งในระหว่าง เป็นที่อยู่ของคนที่ย้ายไปแล้วยังหาที่เกิดไม่ได้ซึ่งเรียกว่าเป็นสัมภเวสี พวกสัมภเวสียังหาที่เกิด ก็เรื้อร่อนล่องลอยไปจนกว่าจะหาที่เกิดใหม่ได้

แต่ความจริงตามหลักของธรรมชาติ จิตเกิดดับตลอดเวลา เวลาจืดแล้วมันก็ปฏิสนธิต่อไปทันที เพราะเป็นเพียงขณะจิตหนึ่ง ปฏิสนธินี้เราเรียกกันว่าเกิดใหม่

บางที่เราไปเรียกพวกที่เกิดใหม่แล้วนี้บางพวกว่าเป็นสัมภเวสี ที่จริงเขาเกิดแล้ว เขาเกิดของเขาอยู่ในภพอย่างนั้น

ที่นี้ สัมภเวสี ในทางธรรม ท่านไม่ได้มีความหมายอย่างนั้น คำว่า สัมภเวสี หมายถึงสัตว์ที่ยังหาที่เกิด พวกมนุษย์ปุณฺณชนทั้งหลายนี้เป็นสัมภเวสีทั้งนั้น คือยังเป็นผู้หาที่เกิดกันอยู่ หรือยังต้องการเกิดกันอยู่ ฉะนั้น **สัมภเวสี** ก็คือมนุษย์ปุณฺณชน และสัตว์ทั้งหลายทั่วไปที่ยังไม่หมดกิเลส

นอกจากนั้น **สัมภเวสี** ยังใช้ในความหมายอีกอย่างหนึ่ง หมายถึงสัตว์ที่ยังเกิดไม่เต็มบริบูรณ์ตามสภาพของมัน เช่นว่าไก่นี้จะเกิดสมบูรณ์ต่อเมื่อออกจากไข่มาเป็นตัวไก่แล้ว ตอนที่ยังอยู่ในไข่ถือว่าอยู่ระหว่างการเกิด และตอนที่ยังไม่ออกจากไข่นี้แหละท่านให้ใช้ศัพท์เรียกว่า สัมภเวสี

ฉะนั้น สัตว์ที่อยู่ในระหว่างเกิดยังไม่เต็มกระบวนการ หรือยังไม่ครบเต็มสภาพบริบูรณ์ ในระหว่างนั้นเรียกว่า **สัมภเวสี** ถ้าหากว่าไก่ออกจากไข่

มาเป็นตัวแล้ววิ่งได้ เรียกว่า **ภูต** แปลว่าสัตว์ที่เกิดเต็มตัวแล้ว

ถาม เหมือนโอบปาติกะหรือไม่

ตอบ ไม่เหมือน **โอบปาติกะ** เป็นประเภทของสัตว์ในกำเนิดแบบหนึ่ง ส่วนสัมภเวสี ใช้ได้ทุกประเภท ใช้ได้กับมนุษย์ ใช้ได้กับไก่ ใช้กับสัตว์อะไรๆ ได้หมดที่ยังต้องมีการเกิด

ถาม คนที่เกิดขึ้นในโลกมากขึ้นทุกปีๆ อยากทราบว่า วิญญาณมาจากไหน

ตอบ อันนี้สงสัยกันมานานแล้ว ถ้ามองในแง่หนึ่ง ถือว่าเป็นเรื่องธรรมดา เป็นเรื่องของความขยายตัวและยุบตัวในช่วงเวลาหนึ่งๆ ที่สั้นๆ ในอนันตกาลของอนันตจักรวาล เดี่ยวสัตว์ประเภทนี้มากขึ้นที่นี้ ลดลงที่โน่น สัตว์ประเภทโน้นขยายที่โน่น หดลงที่นี้ สำหรับคนนี้ขยายออกไปก็คงจะไม่เกินแสนล้านในโลกนี้ เมื่อเพิ่มไปถึงจุดหนึ่งก็ต้องมีเหตุให้ลด ถ้ามองในแง่ของสรรพสัตว์ในอนันตจักรวาลก็ถือว่าเป็นการขยายไปด้านหนึ่ง หดอีกด้านหนึ่ง ไปไปด้านหนึ่ง ยุบอีกด้านหนึ่ง ไม่มีอะไรมาก

ถาม กิเลสมีกำเนิดพร้อมกับชีวิตหรือไม่ ถ้าไม่ ทำไมคนที่เกิดจึงมีกิเลสได้

ตอบ มันมีมาในรูปของศักยภาพมากกว่า บางที่เราเอาความคิด ความรู้สึกและประสบการณ์เฉพาะอย่างๆ ของเราไปจับ ก็ไม่ตรงกัน หรือมองไม่ทั่วถึง แม้แต่สิ่งสามัญเหลือเกินบางอย่างในโลกนี้ เรายังไม่เข้าใจธรรมชาติของมัน

สำหรับเรื่องนี้ อาจจะใช้วิธีเปรียบเทียบให้พอมองเห็นเค้า เหมือน

อย่างเรามีต้นไม้ต้นหนึ่ง สมมติว่าเป็นต้นมะม่วง เพิ่งจะโตขึ้นมายังไม่มีลูก แล้วเราก็มุดกันว่า ต้นมะม่วงต้นนี้ต่อไปจะมีดอกมีลูก คือเหมือนกับว่ามันมีดอกมีลูกอยู่ แต่ยังไม่ปรากฏออกมา ขณะนี้เรายังไม่เห็นดอกหรือลูกเหล่านั้น แล้วตอนนี้มันไปแอบอยู่ที่ไหน เราก็มองไม่พบ แต่มันมี พอถึงฤดูก็จะปรากฏออกมา อย่างนี้เป็นต้น ถ้าใช้ศัพท์เทียบเคียงก็อาจจะเรียกว่าศักยภาพ

ที่นี้ ในเรื่องกิเลสของมนุษย์ มันมีตัวมูลอยู่ ตัวมูลก็คือโลภะ โทสะ โมหะ แล้วสืบสาวลงไปอีก ก็มีวิชา ภายในวิชานี้ก็มีศักยภาพให้กิเลสทั้งหลายปรากฏขึ้นในรูปแบบต่างๆ จะถือว่าเป็นการสำแดงตัวของวิชาก็ได้ และมันก็มีเป็นรูปแบบต่างๆ ซึ่งเป็นไปได้มากมายเหลือเกิน ไม่มีที่สิ้นสุด อย่างที่ว่ากิเลสพันห้า หมายความว่า กิเลสมากมายเหลือเกิน พูดเท่าไรก็ไม่ครบ เลยใช้คำว่า กิเลสพันห้า แต่จะไปหาตัวจริงให้ครบ ก็ไม่เคยพบรายชื่อที่เต็มสักที มีแต่ในคัมภีร์ชั้นหลัง ที่ตั้งเกณฑ์คำนวณให้

เอาตามเคยค้นในอรรถกถาว่ากิเลสพันห้ามีบัญชีไว้ที่ไหน ก็ได้ไม่ครบ ท่านยกตัวอย่างมาสามสี่ร้อยตัวเท่านั้นเอง คัมภีร์ชั้นหลังจึงมาแจกแจงให้เต็ม เอาตามหลักถือว่า มันเป็นรูปร่างหรืออาการแสดงออกต่างๆ ของสภาพอันเดียวกัน คือสภาพจิตที่มีวิชา

คนเราเกิดมาเริ่มต้นก็ยังไม่มีความรู้ หรือมีแต่ความไม่รู้ เรียกว่ามีวิชา แต่การที่จะอยู่รอดด้วยดีในโลก คนจะต้องมีความรู้

เมื่อยังไม่มีความรู้ที่จะปฏิบัติให้ถูกต้องต่อสิ่งทั้งหลาย มนุษย์ก็อยู่โดยดิ้นรนไปด้วยแรงขับของภวตัณหา (ความอยากดำรงอยู่ อาจแปลว่า need for survival หรือ บางท่านแปลว่า life wish)

เมื่อดิ้นรนไปอย่างนั้น และมีวิชาอยู่เป็นพื้น มนุษย์ออกไปสัมผัส

กระทบกับประสบการณ์และสถานการณ์ต่างๆ ความต้องการอยู่รอดบนพื้นฐานของวิชานั้น ก็จะแสดงตัวออกมาเป็นกิเลสในรูปแบบต่างๆ ซึ่งมนุษย์ได้ใช้เป็นเครื่องปกป้องตัวเองให้อยู่รอดในการปฏิบัติต่อสภาพแวดล้อมไปพลางก่อน จนกว่าจะมีปัญหาที่จะปฏิบัติให้ถูกต้องด้วยความรู้โดยตรง

เราจึงพูดได้ว่า กิเลสเหล่านั้นเป็นสภาวะที่เป็นศักยภาพของจิตอยู่อย่างนั้น ซึ่งเกิดขึ้นปรากฏได้ตลอดเวลา และถ้าใครไปสั่งสมอย่างไหนขึ้นก็จะกลายเป็นลักษณะเด่นออกมาในทางนั้น เรียกว่าเป็นการสั่งสมของกิเลส แต่ตัวจริงก็อยู่ที่ตัวมูลของมัน ซึ่งเป็นแหล่งของศักยภาพ

อย่างไรก็ตาม กิเลสเหล่านี้ไม่ใช่เป็นอันเดียวกันกับจิต มันไม่ใช่เป็นเนื้อตัวของจิต เพราะฉะนั้นท่านจึงบอกว่า เราสามารถชำระจิตไม่ให้มีกิเลสได้ กิเลสไม่ใช่เป็นเนื้อตัวของจิต แต่มันก็ไม่ใช่อยู่ออกห่างจากจิต มันเป็นศักยภาพของจิต เมื่อไรเกิดปัญหามันมาสว่างแจ้ง วิชาไม่มี ศักยภาพนี้หมดไป กิเลสก็หายไปด้วย ก็หมดไปด้วยกัน

เหมือนเราตัดต้นไม้ เราก็พลอยตัดดอกตัดผลไปหมดด้วย ดอกผลที่จะมีต่อไป ก็ไม่มี ในเวลาที่เรากัด ต้นไม้นั้นยังไม่มีดอกไม่มีผล แต่ถ้าเรามองไปข้างหน้าแล้ว ดอกผลที่จะมีอาจจะเป็นมะม่วงอีกพันผลหมื่นผล ดอกผลเหล่านั้นก็เหมือนกับได้ถูกเรากัดทิ้งไปด้วย

เรื่องนี้ถ้าเอามาคิดในกรณีพิพาทระหว่างคนคงจะยุ่ง คุณมาตัดต้นไม้นี้ก็เท่ากับว่าคุณมาลักผลไม้ลูกมะม่วงของฉันไปหมื่นลูก เพราะฉะนั้นฉันขอคิดราคาค่าเสียหาย เท่ากับลูกมะม่วงหมื่นลูก อะไรทำนองนี้

ถาม เรื่องกิเลสกับอกุศลเจตสิกเป็นอันเดียวกันหรือเปล่า

ตอบ เป็นอันเดียวกัน เป็นพวกเจตสิก คืออาการหรือคุณสมบัติ

ต่างๆ ของจิต

ถาม มีผู้ร่วมงานคนหนึ่ง สนใจศึกษาพระพุทธศาสนา และเชื่อยึดมั่นในคำสั่งสอนของอาจารย์ท่านหนึ่งว่า ให้ประพฤติดีปฏิบัติชอบในชาตินี้ ย่อมได้รับผลในชาตินี้เอง ไม่ต้องมุ่งหวังในชาติหน้าภพหน้า (เขาเชื่อว่าไม่มีชาติหน้าภพหน้า) เป็นความเห็นถูกต้องหรือไม่อย่างไร ในฐานะที่เราเป็นกัลยาณมิตรของเขา เราควรวางตัวอย่างไร

ตอบ การพูดแต่เรื่องชาตินี้ ถ้ามองในแง่เป็นจุดเน้นก็ใช้ได้ แต่ถ้าจะเอาไปปิดกั้นปฏิเสธชาติหน้าเสียเลย ก็เลยเถิดไป เป็นจุดที่ต้องระวัง คือในแง่จุดเน้นนั้นจริง เพราะชาติหน้าเรามองไม่เห็น แล้วที่สำคัญก็คือว่า ตามกฎเกณฑ์แห่งเหตุปัจจัย ชาติหน้าเป็นฝ่ายผลที่สืบเนื่องจากปัจจุบัน เพราะฉะนั้นตามหลักเหตุปัจจัยนี้ สิ่งที่เราต้องทำก็คือเหตุ

เมื่อเราทำปัจจุบันที่เป็นเหตุให้ดีแล้ว ก็ไม่ต้องห่วงผลซึ่งเป็นอนาคต เพราะเรามั่นใจในความจริงข้อนี้ว่าผลเกิดจากเหตุ

เพราะฉะนั้น หน้าที่ของเราจึงอยู่ที่การทำความดีซึ่งเป็นเหตุในปัจจุบัน จุดเน้นจึงอยู่ที่ปัจจุบัน เมื่อทำเหตุ(ปัจจุบัน)ดีแล้ว ผล(อนาคต)ก็ย่อมจะดี

การกระทำอย่างนี้ นอกจากเป็นการปฏิบัติตามหลักความจริงของกฎธรรมชาติแห่งเหตุปัจจัยแล้ว เราก็เกิดความมั่นใจตามหลักเหตุปัจจัยนั้นด้วยว่า เรื่องภพหน้าเราไม่ต้องเป็นห่วง อย่างนี้ถูก

เหมือนอย่างพุทธภาษิตที่ว่า ธมฺเม จูโต ปโรโลกํ น ภายเ* แปลว่า ตั้งอยู่ในธรรมแล้ว ไม่ต้องกลัวปรโลก นี่เป็นภาษิตบทหนึ่งที่บอกให้มั่นใจว่า เมื่อเราทำเหตุดีในชาตินี้แล้ว จะต้องหวาดกลัวอะไรกับชาติหน้าเล่า

* ส.ส.๑๕/๒๐๘/๕๕

แม้ในกาลามสูตรก็บอกท่านองนี้ว่า คนที่ทำดีในปัจจุบันชาตินี้แล้ว ก็มีความมั่นใจได้ว่า ฉันไม่กลัวชาติหน้าหรอก ชาติหน้ามีหรือไม่มีฉันไม่ต้องห่วง เพราะฉันทำความดีจนมั่นใจตนเองแล้ว ถ้าชาติหน้ามี ฉันก็ไปได้แน่

แต่ที่นี้ การที่จะเลยไปถึงจุดที่ปฏิเสธชาติหน้าเสียเลย ก็ล้ำเส้นเกินไป วิธีปฏิบัติที่เหมาะสมสำหรับปุถุชน ซึ่งยังไม่รู้แจ้งโลกและชีวิต เมื่อจะต้องพูดถึงชาติหน้าในแง่ว่ามีจริงหรือไม่มี จะออกมาในท่านองว่า เรื่องชาติหน้านั้นฉันยังไม่รู้ว่ามีจริงหรือไม่มี แต่ฉันก็รู้วิธีที่จะไม่ต้องห่วงกลัวชาติหน้า เพราะว่าสิ่งทั้งหลายเป็นไปตามเหตุปัจจัย และเพราะเหตุที่ฉันไม่รู้แน่และฉันจึงต้องปลอดภัยไว้ก่อน ด้วยการทำดีไว้ เมื่อทำความดีแล้ว ชาตินี้ก็สบายใจ ชาติหน้าก็มั่นใจ ไม่ต้องห่วงต้องกลัว

ฉะนั้น คนที่ทำดีในปัจจุบันจึงได้ผลทั้งสองอย่าง คือ ในปัจจุบันก็ดีสบายไป ข้างหน้าก็มั่นใจไม่ต้องกลัวด้วย ก็หมดปัญหา แต่เราไม่ต้องปฏิเสธชาติหน้า เพราะเรายังไม่รู้

ถาม คำว่าอจินไตย หมายถึงอะไร มีกี่อย่าง

ตอบ **อจินไตย** แปลว่าสิ่งที่ไม่พึงคิด คือไม่อาจรู้ได้ด้วยการคิด และถ้าขึ้นจะคิดให้รู้ให้ได้ ก็จะเป็นผู้มีส่วนแห่งความเครียดเป็นบาปเสียสติไป แต่ที่ว่านี้ไม่ได้หมายความว่าพระพุทธเจ้าห้ามหรอกนะ ท่านเพียงแต่บอกความจริงว่ามันเป็นอย่างนั้น

ตามหลักของพระพุทธศาสนานี้ ไม่ใช่พระพุทธเจ้าไปห้ามใคร เป็นแต่เพียงบอกว่า ไม่ควรคิด ถ้าคิดแล้วมันจะทำให้มีส่วนแห่งความวิปริตของจิตเกิดขึ้น คือ เมื่อคิดไม่ออก ก็จะฟุ้งเพ้อไปเลย ฉะนั้นท่านจึงบอกว่าเป็นเรื่อง

ที่ไม่ควรคิด คือ ไม่อาจรู้เข้าใจได้ด้วยการคิด ต้องรู้ประจักษ์ด้วยประสบการณ์ของตนเอง โดยพัฒนาปัญญาญาณให้เกิดขึ้น

อินไตย มี ๔ อย่าง คือ^๑

๑. พุทธวิสัย คือเรื่องปัญญาความสามารถของพระพุทธเจ้า ว่าเป็นอย่างไร รู้ได้อย่างไร ทำได้อย่างไร เรื่องนี้ก็เป็นธรรมดาอยู่แล้ว ปัญญาของเราไม่ถึงใคร แล้วจะให้หยั่งรู้ถึงทันเท่าคนนั้น ย่อมคิดไม่ได้ คิดไม่ออก เป็นเรื่องที่เห็นๆ กันอยู่ เพราะฉะนั้น บุคคลจะเข้าใจสิ่งที่พระพุทธเจ้ารู้ หรือคิด เรื่องการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าออกได้อย่างไร ก็ต้องพัฒนาตัวไปจนกว่าจะมีปัญญานั้น

๒. ฌานวิสัย คือวิสัยของฌาน จิตนั้นมนุษย์ก็มีอยู่ด้วยกันทุกๆ คน แต่มนุษย์ปุถุชนก็ไม่เคยรู้จัก ไม่เคยเข้าใจธรรมชาติของจิตและการทำงานของจิตของตนเองเลย แม้แต่ความฝัน ตัวเองก็ฝันอยู่ แต่ก็ไม่เข้าใจความฝันนั้น ความรู้เรื่องจิตที่มีอยู่ในตัวเองหรือที่เป็นตัวเจ้านี้ มีน้อยอย่างยิ่ง

ที่นี้ สภาพจิตที่เป็นฌานนั้น เกิดจากสมาธิที่แน่วแน่ถึงขั้นที่เรียกว่า อภิปนา เป็นประสบการณ์ที่เกิดจากการฝึกฝนพัฒนาจิต ยิ่งรู้เข้าใจยากกว่าสภาพจิตสามัญ คนทั่วไปจึงไม่อาจคิดให้รู้เข้าใจได้ เป็นเรื่องที่ ต้องฝึกฝนพัฒนาขึ้นมา แต่ก็เป็นสิ่งที่ทุกคนอาจรู้เข้าใจได้ มิใช่ด้วยการคิด แต่ด้วยการทำเอา

๓. เรื่องการให้ผลของกรรม เรื่องนี้มนุษย์ปุถุชนคิดอย่างไรก็ไม่สามารถมองเห็นชัดเจนจนถึงที่สุด เราก็รู้เข้าใจในแง่หลักของความเป็นไปตามเหตุปัจจัย แล้วก็นึกไปได้ระดับหนึ่ง แต่จะให้คิดมองเห็นโล่งตลอดไป ก็ไม่ไหว

^๑ อภ.จตุกก.๒๑/๗๖/๑๐๔

๔. เรื่องโลกจินตา คือความคิดเกี่ยวกับเรื่องของโลก จักรวาล จักรภพ ว่าเกิดขึ้นอย่างไร จะมีการสิ้นสุดหรือไม่ มีขอบเขตถึงไหน เรื่องนี้ philosophers คือ นักปรัชญาทั้งหลายชอบคิด แต่ให้คิดไปเถิด ก็ต้องอยู่นั่น จะคิดให้ออก ก็ไม่ออกหรอก

ถาม ผมเป็นกุมารแพทย์ เมื่อ ๒-๓ เดือนก่อน มีคนไข้อายุ ๑๖ ปี เท่านั้น มีท้อง คลอดเด็กออกมามี น.น. ๖๐๐ กรัมเท่านั้น เนื่องจากการทำแท้ง เด็กตาบอด แต่ยังมีชีวิตอยู่ ตัดสินใจไม่ถูกว่าจะทำอย่างไร ผ่านไป ๔ ชม. เด็กก็ยังไม่ตาย อยู่ได้ เด็กที่มี น.น.เพียง ๖๐๐ กรัม ถ้ารอดไป ก็มีแนวโน้มสูงที่จะมีปัญหาอ่อน หูดาก็บอดแล้ว

อีกประเด็นหนึ่ง ถ้ามองในด้านของจิตใจแล้ว เด็กคงต้องมีคุณภาพชีวิตที่ลำบาก เพราะเกี่ยวกับภาวะเครียดตั้งแต่แรกเกิด และแม่ก็ไม่สามารถรับรองว่าจะเลี้ยงลูกขนาดนี้ได้หรือไม่ ถ้ามองในแง่ของสังคม ถ้าเขารู้ว่าเขาเกิดมาโดยที่แม่ไม่ต้องการ เด็กจะต้องมีปมด้อยนานัปการ

เรามีความรู้อยู่ว่า ถ้ามองไปข้างหน้าแล้ววิบากของเด็กนี้หนักหนาเหลือเกิน เราควรจะช่วยชีวิตให้เขาอยู่ต่อไป ผลวิบากกรรมของเขาต่อไป หรือควรจะให้เขาไปเกิดใหม่ ให้ได้พ่อแม่ที่ดีกว่านี้ มีชีวิตที่ดีกว่า ผมลำบากใจมากที่จะตัดสินใจ เราก็มีจิตแพทย์มาร่วมด้วย และมีสูติแพทย์ ขาดอยู่อย่างเดียวคือ ขาดพระ

ก็เลยขอเรียนถามท่านอาจารย์ว่า ถ้าหากบังเอิญท่านอาจารย์ยืนอยู่แถวนั้น ท่านจะตัดสินใจอย่างไร ถ้าตัดรูดไป ใครจะรับผิดชอบเด็กคนนี้ เราก็ให้การรักษาเต็มที่ ไม่ทราบว่าจะรอดหรือไม่รอด

ตอบ ก็เป็นปัญหาการตัดสินใจ เป็นเรื่องที่ยาก การตัดสินใจขึ้นต่อข้อพิจารณาหลายอย่าง ซึ่งบางทีเราก็ยอมรับว่าเรามองเหตุปัจจัยและองค์

ประกอบต่างๆ ไม่ทั่วถึง บางที่เราตัดสินใจตอนนั้น นึกว่าดีที่สุดแล้ว มันใจเหลือเกิน แต่ปรากฏว่า อีกสิบปีข้างหน้าจะเห็นว่าผลการตัดสินใจนี้พลาด เพราะมองไม่เห็นความเปลี่ยนแปลงในองค์ประกอบบางอย่าง

อย่างไรในกรณีของการพิจารณาว่า เด็กอย่างนี้ ถ้ารอดไปจะเป็นอย่างไร เราก็มองตามสภาพความเจริญของการแพทย์ปัจจุบัน แต่ปรากฏว่าอีกสิบปี ยี่สิบปีข้างหน้า การแพทย์เจริญขึ้น สามารถแก้ไขเด็กอย่างนี้ได้ ให้เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดี ทำให้เกิดความสมบูรณ์ในส่วนนั้นขึ้นมา ก็กลายเป็นมีทางให้เกิดผลดี

เพราะฉะนั้น การตัดสินใจที่ว่าเด็กอย่างนี้รอดไปก็แย่ ต่อไปก็จะเป็นภาระแก่สังคม ชีวิตด้านนอกก็มีแต่ความทุกข์นั้น เป็นการคิดจากพื้นฐานความรู้ประสบการณ์และสภาพแวดล้อมที่เป็นเงื่อนไขอันจำกัดของปัจจุบัน แต่พอไปถึงตอนนั้น ถ้าเกิดความเปลี่ยนแปลงกลายเป็นว่าการแพทย์ช่วยได้ ก็เท่ากับว่าเราตัดสินใจพลาดไปเสียแล้ว เด็กคนนั้นก็ตายไปเสียแล้ว ฉะนั้นจึงเป็นเรื่องที่ยาก

ในเมื่อไม่อาจจะวางข้อวินิจฉัยตายตัวอย่างหนึ่งอย่างเดียวลงไปได้ เราจึงควรจะมีหลักบางอย่างที่จะทำให้ตัดสินใจได้อย่างดีที่สุดเท่าที่จะทำได้ ในกรณีนั้นๆ แค่นั้นก็แค่นั้น

จึงได้เคยเสนอไว้ว่า การตัดสินใจต่างๆ ก็อยู่ที่ว่าเราจะต้องพิจารณาด้วยหลัก ๒ ประการ คือ **ด้วยเจตนาที่ดีที่สุด โดยใช้ปัญญาให้มากที่สุด**

๑. ปัญญา มีความรู้ความเข้าใจในข้อมูล และเรื่องราวที่เกี่ยวข้องพร้อมที่สุด และพิจารณาเหตุผลข้อดีข้อเสียอะไรต่างๆ อย่างดีที่สุด โดยรอบคอบ

๒. เจตนา มีความตั้งใจดี ต้องการทำเพื่อประโยชน์แก่เขาอย่างแท้จริงโดยบริสุทธิ์ใจ คือ เจตนาที่ประกอบด้วยเมตตากருณาโดยแท้แน่นอน

ถ้าได้ออค์ประกอบ ๒ อย่างนี้แล้ว เราจะตัดสินใจอย่างไร เราก็บอกกับตัวเองได้ว่า เราทำดีที่สุดแล้ว ต่อจากนั้น ผลจะเกิดอย่างไร เราก็สามารถพูดได้ว่า ตอนที่ตัดสินใจ เราทำดีที่สุดของเราแล้ว

ตกลงสองอย่างนี้สำคัญมาก คือ

๑. ใ้ปัญญาเต็มที่

๒. มีเจตนาดีที่สุด

ปัญญา กับ เจตนา สองอย่างนี้ให้ดีที่สุดเท่าที่มนุษย์ปุถุชนเราจะทำได้ อันนี้ก็จะเป็นหลักไว้

เมื่อพิจารณาออค์ประกอบฝ่ายปัญญา ๑ ออค์ประกอบฝ่ายเจตนา ๑ สองอย่างนี้ ก็จะช่วยให้มีเกณฑ์วินิจฉัยดีขึ้น

บางที่เราทำด้วยความรู้ แต่เจตนาที่ดีเราไม่มี เราไม่ได้หวังประโยชน์เกื้อกูลแก่เขา อย่างนี้ก็ถือว่ามีความบกพร่องด้านเจตนา

อีกด้านหนึ่ง มีเจตนาดี แต่ไม่หาข้อมูล ไม่ปรึกษาสอบถามค้นหาความรู้ ไม่พิจารณาความจริงให้เพียงพอ ก็ถือว่ามีความประมาท มีความบกพร่องในทางปัญญา

แต่ถ้าเราทำเต็มที่แล้ว เราก็มีความมั่นใจ แม้จะไม่สามารถเป็นหลักประกันว่าการตัดสินใจนั้นจะต้องถูก แต่พูดได้ว่า ในวิสัยของปุถุชน เราทำเต็มที่แล้ว

ข้อคิดเห็น:

คุณหมอกาญจนา: ขอแสดงความคิดเห็น คืออยากเรียนตามที่ทราบจากคุณหมออมรว่า มีเด็กบางคนตอนเกิด น.น. ๔๒๐ กรัม ก็สามารถเลี้ยงให้โตได้ เมื่อมีการตรวจสอบ IQ ก็ปกติ นั่นเป็นตัวอย่างในระดับทั่วไป

ส่วนในระดับปัญญาสูง ตามปกติต้องมีน้ำหนักตอนเกิดไม่ต่ำกว่า ๒,๐๐๐ กรัม แต่มีหมอของเราบางคนตอนเกิด น.น. ๑,๗๐๐ กรัม ก็ปรากฏต่อมาว่า มีสติปัญญาเรียนแพทย์ได้ แล้วยังสามารถทำผลงานทางวิชาการถึงระดับได้เป็นศาสตราจารย์

ฉะนั้น น.น. น้อยอย่างนั้น ไม่ได้หมายความว่าจะต้องมีปัญญาอ่อนเสมอไป แล้วก็ที่ว่าแม่ไม่ต้องการลูก ก็มีหลายคนที่เขาอยากได้ลูกบุญธรรมและกำลังมองหาเด็กอยู่

อาจารย์ภุมราให้กราบเรียนว่า ภาค ๒ ต่อเรื่อง *ชีวิตสั้นสุดเมื่อไร*

เจริญพร นี่ก็เป็นเรื่องยาก ต้องตกลงหาเวลาพูดกันอีกที สำหรับวันนี้ที่ประชุมก็ได้ใช้เวลามากพอสมควรแล้ว

ขออนุโมทนาทุกท่าน ขออวยชัยให้พร ด้วยการที่ทุกท่านมีศรัทธาในธรรม และประกอบกิจที่ดีงาม ที่เรียกว่าเป็นกุศลกรรม คือช่วยเหลือชีวิตเพื่อนมนุษย์ และช่วยบำบัดโรคภัยไข้เจ็บ โดยมีเมตตจริตมิตรภาพต่อกัน ขอคุณพระรัตนตรัย อภิบาลรักษาทุกท่านให้เจริญด้วยจตุรพิธพรชัย มีความเจริญก้าวหน้า รุ่งเรือง ประสบความสำเร็จ มีความร่มเย็นเป็นสุขในธรรมโดยทั่วกันทุกท่าน ตลอดกาลนาน

ถาม-ตอบ:

เทคโนโลยีทางการแพทย์สมัยใหม่

ก๊วย

จริยธรรมในแง่พุทธศาสนา*

ปจนา ในปัจจุบันมีเทคโนโลยีใหม่เป็นอันมากที่นำมาใช้ในการแพทย์ และทำให้เกิดผลกระทบอย่างมากทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม กฎหมาย และจริยธรรม.

เทคนิคที่สำคัญอย่างหนึ่ง คือ การวินิจฉัยโรคก่อนคลอด ปัจจุบันมีวิธีการที่สามารถจะตรวจทารกตั้งแต่อยู่ในครรภ์ว่าทารกนั้น มีความผิดปกติหรือไม่ ถ้าพบว่าทารกมีความผิดปกติ อันจะเป็นเหตุให้มีปัญญาอ่อน หรือพิการ หรือเป็นโรครุนแรงจนถึงแก่ชีวิตตั้งแต่อายุน้อย พ่อแม่สามารถจะเลือกทำแท้งได้

วิธีการนี้มีจุดประสงค์สำคัญคือ ต้องการช่วยให้คู่สามีภรรยา มีลูกปกติ ถ้าพบว่าลูกในครรภ์ผิดปกติก็จะเลือกทำแท้งเสีย ก่อนหน้า

* จาก “สารศิริราช” ปีที่ ๔๑, ฉบับที่ ๙, กันยายน ๒๕๓๒ หน้า ๕๐๗-๕๑๕

ที่จะมีเทคนิคนี้ คู่สามีภรรยาไม่มีทางเลือกอื่นนอกจากไม่มีลูก ทั้งๆ ที่อยากมี หรือเลี้ยงเอา

บางครอบครัวกลัวมากกว่าลูกจะผิดปกติ ดังนั้น พอตั้งครรภ์ก็ไปทำแท้งเสีย แต่การวินิจฉัยโรคก่อนคลอดช่วยให้คู่สามีภรรยาไม่ต้องทุกข์ทรมานจากการมีลูกผิดปกติ และช่วยให้ได้ลูกที่ปกติ

การวินิจฉัยโรคก่อนคลอดและการเลือกทำแท้งถ้าทารกในครรภ์ผิดปกติ เป็นที่ถกเถียงกันมากในระยะแรกที่มีเทคนิคนี้ใช้ แต่ปัจจุบันเป็นที่ยอมรับและถือเป็นบริการที่ทำกันเป็นประจำในต่างประเทศ

สำหรับประเทศไทยเทคนิคนี้ก็นำมาใช้แล้ว และมีคู่สามีภรรยาที่ต้องการใช้บริการนี้จำนวนไม่น้อย และจะมากขึ้นเรื่อยๆ

ทางด้านกฎหมายมีการต่อต้านกฎหมายทำแท้งโดยบุคคลหลายกลุ่ม อันที่จริงกฎหมายทำแท้งนี้มีอยู่หลายประเด็น ทั้งการทำแท้งในกรณีอื่นๆ และการทำแท้งในกรณีที่ทารกในครรภ์ผิดปกติ ประเด็นหลังนี้นับว่ามีความสำคัญ เพราะถ้ายังไม่ชัดเจน แพทย์คงจะไม่อยู่ในฐานะที่จะช่วยเหลือคู่สามีภรรยาโดยการวินิจฉัยโรคก่อนคลอดได้

ในด้านคู่สามีภรรยาเองก็อาจมีความวิตกกังวลว่าวิธีการนี้ทำแล้วผิดไหม เป็นบาปไหม ถ้าปัญหานี้ยังไม่ได้พูดกันให้กระจ่าง แพทย์ก็ไม่ว่างจะอธิบายอย่างไร

ขอนมัสการเรียนถามว่า ทางพุทธศาสนามองปัญหานี้อย่างไร การทำแท้งนั้นเห็นได้ชัดว่าเป็นบาป แต่มีเจตนาที่จะไปช่วยเขาให้มีลูกปกติและป้องกันไม่ให้มีความทุกข์ทรมาน จากการมีลูกพิการ

นอกจากนี้ สำหรับเด็กพิการที่เกิดมาตัวเด็กเองก็ทุกข์ทรมานด้วย

วิศิษฐ์ ในแง่ของจริยธรรม จริยธรรมนี้มีอย่างน้อย ๒ แบบ คือแบบหนึ่งกำหนดเอาที่ประโยชน์เป็นหลัก อีกแบบหนึ่งเอาความจริงเป็นหลักและประโยชน์เป็นรอง ทางพระพุทธศาสนาถือว่า จริยธรรมต้องตั้งอยู่บนฐานของสัจธรรม ต้องสอดคล้องกับสัจธรรมด้วย

เมื่อมีปัญหาเรื่องความจริงหรือสัจธรรมเข้ามา มันจะเป็นการพิจารณาในแง่ความจริงอย่างหนึ่ง และการตัดสินใจเลือกของมนุษย์ว่าจะเอาอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งบางทีเราก็ต้องเลือกเอาในแง่ได้มากเสียหน่อย

เวลาเราตัดสินใจเรื่องชีวิตเราจะทำแท้ง เราก็เห็นแก่พ่อแม่ มองในแง่หนึ่งเหมือนกับพ่อแม่เป็นเจ้าของชีวิต มาตัดสินใจชะตากรรมของเด็กนั้น เหมือนกับว่าเจ้าของชีวิตนั้นเขาไม่มีส่วนที่จะแสดงความคิดเห็นอะไร เราไม่รู้ว่าเขาจะพอใจอย่างไร

จริงอยู่ ในแง่หนึ่งเรามีเจตนาดี มีความปรารถนาดีต่อเด็กนั้นด้วย ว่าแม้แต่เด็กนั้นเราก็ไม่อยากจะให้เขาทุกข์ทรมาน แม้แต่มองในแง่นี้ เราก็ไม่รู้แน่นอนว่าเจ้าตัวเด็กนั่นเอง เขาอยากเป็นอย่างไร ทั้งๆ ที่พิการ เขาก็อาจจะอยากมีชีวิต เราก็พูดยาก ตอนนี้เรามาเป็นผู้ตัดสินใจให้

อย่างไรก็ตาม พุทธศาสนาถือเจตนาเป็นเกณฑ์สำคัญในการพิจารณาปัญหาจริยธรรม โดยยึดความจริงเป็นหลัก ตัวความจริงเป็นอย่างไร

ความจริงก็คือสัตว์ทุกคนรักชีวิต ชีวิตทุกชีวิตต้องการอยู่รอด ไม่ต้องการให้ใครมาทำลาย อันนี้เป็นหลักกลาง ในแง่ความจริงแล้ว เมื่อมีการทำลายชีวิตเกิดขึ้น ก็เป็นปาณาติบาต

แต่เมื่อมีเหตุผลอื่นประกอบขึ้นมาในแง่ที่ว่าจะทำให้เกิด ปัญหาความทุกข์ทรมานแก่พ่อแม่ หรือความเดือดร้อนแก่ตัวเจ้าของชีวิตนั่นเอง ซึ่งเราสันนิษฐาน หรืออย่างน้อยก็เห็นว่าเขาจะต้องทุกข์ทรมาน ทั้งที่แท้จริงแล้วเราก็มารู้ใจเขาว่าอยากอยู่หรือไม่ ในแง่นี้ก็ถือว่าเรามีเจตนาดี เจตนาดีนี้จะเป็นตัวตัดสินในแง่ที่ว่า ถ้าผิดจะผิดมากหรือน้อย ซึ่งโยงไปถึงการพิจารณาด้วยปัญญาว่าจะเลือกเอาแค่ไหน แต่ต้องยอมรับความจริงก่อนว่าเป็นปาณาติบาต

แต่ในฐานะมนุษย์เราอยู่ในโลกนี้ เราอาจจะจำเป็นต้องเลือก มีการถ่วงมาช้านานในการดำเนินชีวิตซึ่งเราจะต้องเลือกว่าจะเอาอย่างไรโดยเหตุผลอย่างไร

การเลือกที่ดีที่สุด คือการเลือกที่ประกอบด้วยเจตนาที่ดีที่สุด เป็นประการแรก และนอกจากเจตนาที่ดีที่สุดแล้วก็ต้องมีปัญญาประกอบด้วย คือปัญญาความรู้ความเข้าใจ มองเห็นเหตุผลให้มากที่สุด แล้วตัดสินใจด้วยปัญญาความรู้เหตุผลที่ดีที่สุด และเจตนาที่ดีที่สุด

สำหรับเรื่องของชีวิต เจตนาที่ดีที่สุดก็คือเจตนาที่ประกอบด้วยเมตตากรุณา ในทางปฏิบัติเราต้องตัดสินใจว่าจะเอาแค่ไหน แต่เราจะต้องไม่ทำลายความจริง เพราะถ้าเราไปหันเหความจริงตามความต้องการของเราว่าไม่ผิด จริยธรรมก็จะไม่มีหลักการที่แน่นอนต่อไปก็เปลี่ยนแปลงไปอย่างโน้นอย่างนี้ได้

เพราะฉะนั้น พุทธศาสนาจึงแยกเป็นสองชั้น **ชั้นแรก** ต้องยอมรับความจริงว่าเป็นปาณาติบาต เมื่อความจริงเป็นอย่างนั้นแล้ว **ชั้นที่สอง** ในฐานะมนุษย์เรา จะเลือกเอาอย่างไร ซึ่งตัวที่สำคัญที่ว่าจะก็คือเจตนา เจตนาจะเป็นตัวตัดสินเรื่องความบาปน้อยบาปมาก

สมมติว่ามีคนฆ่ากันขึ้น ถ้าทำด้วยความโกรธแค้นมีเจตนาที่ต้องการทำลายเบียดเบียน กลั่นแกล้ง ก็เป็นบาปมาก แต่ถ้าเป็นเรื่องของการถูกข่มเหงรังแกป้องกันตัว เจตนาไม่มีที่จะเบียดเบียนผู้อื่น ก็เป็นบาปน้อย ถ้ามีเจตนาดีอย่างอื่น เช่น mercy killing เข้ามาประกอบ ก็มีส่วนที่เป็นบุญแทรกซ้อนเข้ามาด้วย คือมีความปรารถนาดีต่อเขา

แต่ที่จริง ในการตัดสินใจอย่างนี้ เราต้องยอมรับความจริงว่ามีความไม่รู้ประกอบอยู่ด้วย คือ ที่จริงเราไม่รู้ว่า เจ้าตัวเจ้าของชีวิตที่เราบอกว่าเราทำ mercy killing นั้น เขาเอาด้วยกับเราหรือไม่ เขายังอยากมีชีวิตอยู่หรือไม่ เราตัดสินข้างเดียว ดังนั้น เบื้องแรกจะต้องถือหลักการพื้นฐานไว้ก่อนว่าเจตนาที่ฆ่าเป็นบาป ถ้าเป็นชีวิตแล้วเมื่อทำลายก็เป็นปาณาติบาตทั้งนั้น นี่เป็นความจริง

ปจฉา สำหรับเรื่อง mercy killing นี่เป็นเรื่องใหญ่ที่อยากจะขอเรียนถามต่อไป แต่ขอเรียนถามก่อนว่า ทางพุทธศาสนาถือว่าชีวิตเริ่มต้นตั้งแต่เมื่อไหร่

วิสัชนา ทางพุทธศาสนาถือว่าชีวิตเริ่มต้นตั้งแต่ปฏิสนธิ ปฏิสนธินี้มีองค์ประกอบ ๓ อย่าง คือ (๑) มีสเปอร็ม, (๒) ไข่ มา

บรรจบกัน, แล้ว (๓) มีวิญญาณ คือมีจิตเกิดขึ้น จึงจะถือว่าเริ่มชีวิต ถ้ามีแต่ลำพังสเปิร์มหรือไข่ ถือว่ายังไม่มีชีวิต คือยังไม่เป็นชีวิตมนุษย์ ถ้าเป็นชีวิต ก็เป็นชีวิตแบบพืชหรืออะไรไป

ปจนา จะทราบได้อย่างไรว่ามีวิญญาณ

วิศิชา พอบรรจบกันแล้วเกิดการสืบต่อ ก็ถือชีวิตเริ่มต้นเป็นมนุษย์แล้ว ตั้งแต่วินาทีที่บรรจบกันนั้น เมื่อมีชีวิตต่อไป ก็ถือว่าเริ่มมีชีวิตเป็นมนุษย์แล้ว

ปจนา ในปัจจุบัน เราสามารถทำการปฏิสนธิในหลอดแก้วได้ มีปัญหาว่าสิ่งที่เราทำในหลอดแก้วนั้นเป็นชีวิตหรือไม่

วิศิชา เป็น ก็เหมือนกัน ไม่แปลกอะไร จะอยู่ที่ไหนก็เป็นเพียงที่อาศัย จะเป็นมดลูกหรือหลอดแก้ว ก็เป็นเพียงที่อาศัยของชีวิตนั้นเท่านั้น

ปจนา ขณะนี้มีเทคโนโลยีทางการแพทย์พันธุ์ (reproductive technology) ที่สามารถทำให้มีลูกได้โดยวิธีต่างๆ วิธีหนึ่ง ก็คือการผสมเทียม ซึ่งมีข้อบ่งชี้ในหลายกรณี เช่น สามีเป็นหมัน หรือสามีมีความผิดปกติทางพันธุกรรม และไม่อยากจะถ่ายทอดไปให้แก่ลูก ก็จะใช้น้ำเชื้อจากผู้ชายคนอื่นฉีดเข้าไปที่ปากมดลูกของผู้หญิง

การปฏิสนธินั้นไม่ได้เกิดจากสเปิร์มของสามี แม้เรื่องนี้เป็นเรื่องที่คนยอมรับกันมากกว่าการทำแท้ง เพราะจุดประสงค์คือการช่วยให้เขาได้ลูก แต่วิธีนี้จะถูกต้องทางธรรมหรือไม่ เพราะน้ำเชื้อไม่

ไข่ของสามี คนบางคนก็อาจมีความรู้สึกตะจิตตะขงใจเกี่ยวกับเรื่องนี้ เพราะว่าไม่ใช่ลูกของสามีของตน

วิศัชนา ไม่ใช่ลูกของสามีแน่ แต่ในกรณีเช่นนี้ ในแง่หนึ่งก็เป็นการยอมรับของสามีด้วย จึงเป็นเรื่องที่เบาลงไป เพราะไม่ได้จิตใจละเมิด

ปจฉา ถือว่าเป็นการละเมิดศีลในแง่การผิดสามีภรรยาหรือไม่

วิศัชนา อยู่ที่เจตนาเป็นอันดับหนึ่ง ผู้ชายฝ่ายที่ ๓ ไม่ได้มีเจตนาที่จะล่วงละเมิด และฝ่ายสามีก็มีการยอมรับ จึงเป็นเรื่องที่เบาลงไป แต่ก็ไม่พ้นสิ้นเชิง ยังมีปัญหาอยู่ เพราะทั้ง ๒ ฝ่ายมีความรู้สึกที่ไม่สมบูรณ์ ไม่มีความสมบูรณ์ในตัว ก็รู้ชัดอยู่ว่าไม่ใช่ลูกของเรา

ปจฉา อันที่จริงคนที่ให้น้ำเชื่อมาจะไม่ทราบเลย และคนที่ เป็นสามีก็จะไม่ทราบว่าใครเป็นเจ้าของน้ำเชื่อ

วิศัชนา ในกรณีอย่างนี้ ฝ่ายที่ ๓ ไม่มีเจตนา

ปจฉา ถ้าเช่นนั้นสามีก็ไม่มีผิดอะไร เจ้าของน้ำเชื่อก็ไม่มีเจตนา แล้วทางผู้หญิงจะมีความผิดหรือไม่

วิศัชนา ถ้าสามียอม ก็เป็นการยอมรับ ไม่ใช่การละเมิดทางพระท่านใช้คำว่า “ลักผัสสะ” หมายความว่า คนที่มาได้กับภรรยาหรือสามีของอีกฝ่ายหนึ่ง มาลักผัสสะ มาขโมยหรือละเมิดเป็นการละเมิดโดยเป็นการขโมยชนิดหนึ่ง ถ้าเจ้าของผัสสะนั้น คือ

ฝ่ายคู่ครองเขายอมรับแล้ว อนุญาตแล้ว ก็ไม่เป็นการลักผิดสะ บางทีอาจจะถึงกับถือว่าเป็นการให้ความช่วยเหลือหรือเสียสละให้ ถ้าดูในแง่นี้แล้วก็ทำให้พ้นได้เหมือนกัน

อย่างไรก็ตาม ในแง่จิตใจและวัฒนธรรม ปัญหายังมีได้อีกมาก ถ้าสามีภรรยาคู่นั้นเกิดมีลูกของตนเองโดยตรงขึ้นมา เขาจะมีความรู้สึกและปฏิบัติต่อลูกสองแบบนี้แน่นอนสมกันหรือไม่ อีกอย่างหนึ่ง ก็จะไม่พ้นปัญหาการทำวงศ์ตระกูลให้สับสน ซึ่งศีลมีวัตถุประสงค์อย่างหนึ่งที่จะป้องกัน

ปจนา ในปัจจุบันสามารถจะเอาไข่จากผู้หญิงคนอื่น ผสมในหลอดแก้วแล้วใส่เข้าไปในมดลูกของผู้หญิงเจ้าตัว ในกรณีที่เจ้าตัวไม่สามารถมีไข่ได้ หรือไม่ต้องการถ่ายทอดความผิดปกติทางพันธุกรรมไปให้แก่ลูก สารกรรมพันธุ์คือไข่ ไม่ใช่ของตัวเขา แต่เขาเป็นคนเลี้ยงอุ้มชู ไม่ทราบว่าจะมีข้อขัดข้องทางศาสนาหรือไม่ และอย่างนี้จะถือว่าใครเป็นแม่

วิศัชนา แม่ก็คือเจ้าของไข่ อันนั้นชัดเจน ผู้หญิงอีกคนก็เป็นที่ตั้งตัวเพาะเลี้ยง เหมือนกับหลอดแก้วหรือเป็นที่ฝากไข่ ก็เป็นแม่ที่สอง ไม่ใช่แม่แท้ คล้ายๆ แม่เลี้ยง แต่แทนที่จะเลี้ยงตอนที่คลอดมาแล้ว ก็เลี้ยงตั้งแต่เอามาฝากไว้ในท้องของตน

ปจนา อย่างนี้ไม่มีปัญหาอะไรใช่ไหม

วิศัชนา ไม่มีปัญหาอะไร

ปจนา ต่อไปกฎหมายทำแท้งคงจะต้องเข้าสภาอีก

กฎหมายทำแท้งนี้กว้าง ข้อเสนอให้ทำแท้งได้มีหลายกรณี แต่การที่กฎหมายทำแท้งไม่ผ่าน ทำให้การวินิจฉัยโรคก่อนคลอดและการเลือกทำแท้งในกรณีที่เด็กในครรภ์ผิดปกติ ยังไม่สามารถทำได้ถูกต้องตามกฎหมาย ที่ทำกันอยู่ทำโดยที่กฎหมายเปิดช่องไว้ แต่ตราบไต่ที่ประเด็นนี้ยังไม่ชัดเจน คนทำแท้งก็คงจะไม่สบายใจ

แพทย์บางคนพยายามจะหลีกเลี่ยงไม่ทำแท้ง แต่ให้คนอื่นทำ เทคนิคการวินิจฉัยโรคก่อนคลอดนั้นคงหลีกเลี่ยงไม่พ้น และคงต้องนำมาใช้แน่ ดังนั้น คงจะต้องมีแนวทางปฏิบัติและแนวคิดว่าจะไร้อะไรผิด

วิรัชนา ทางพระก็ชัดเจนว่า การทำแท้งเป็นปาณาติบาต แต่เจตนาเป็นตัวบอกว่าเป็นปาณาติบาตที่เบาหรือแรง

ปอลา แต่ยังไม่ทำให้เป็นสิ่งที่ถูกอยู่นั่นเองใช่ไหม

วิรัชนา จะเป็นการถูกอย่างสิ้นเชิงไม่ได้ เพราะเป็นการละเมิดต่อชีวิตคือทำลายชีวิต อันนี้เป็นตัวความจริง หลักการถือว่าสัตว์ทุกตนรักชีวิต ชีวิตทุกชีวิตต้องการดำรงอยู่ ต้องการอยู่รอด

ปอลา ถ้ามีกุศลเจตนา แม้จะลบล้างกันไม่ได้กับการทำแท้ง แต่จะคุ้มไหมที่จะทำปาณาติบาต

วิรัชนา อันนี้ต้องขึ้นอยู่กับการตัดสินใจเองแล้ว เพราะเป็นเรื่องที่เสี่ยงเหมือนกัน บางครั้งมีบ้างเหมือนกันใช่ไหม ที่เทคโนโลยีพลาด

ปัญหาในยุคเทคโนโลยีจะมีมากขึ้นในเรื่องเหล่านี้ และมี

ความซับซ้อนด้วย อย่างเรื่องการปฏิสนธิในหลอดแก้ว จะทำให้คุณค่าทางจิตใจเปลี่ยนแปลงไปอย่างใดบ้าง เด็กที่เกิดจากการผสมในหลอดแก้ว จะมีความผันแปรอย่างไรบ้างในส่วนที่เกี่ยวกับความรู้สึกนึกคิดจิตใจต่างๆ เนื่องจากการที่ตัวเกิดมาในหลอดแก้วนี้ เมื่อเขาเติบโตขึ้นมาความผูกพันทางจิตใจต่างๆ จะเปลี่ยนแปลงผิดแปลกไปอย่างไร ก็เป็นตัวปัจจัยที่ ๒,๓,๔,๕ ที่เข้ามา ทำให้ความสมบูรณ์เต็มพร่องลงไป

ปจนา หมายความว่าทางพุทธศาสนาไม่สนับสนุนให้ทำสิ่งเหล่านี้

วิธชนา อาตมาว่าพุทธศาสนาให้สิทธิในการใช้สติปัญญาของมนุษย์มาก จึงยอมจะให้มนุษย์รู้จักพิจารณาตัดสินใจเลือกเอง ซึ่งก็ต้องดูว่า เมื่อตนใช้สติปัญญาพิจารณาแล้ว ความสมบูรณ์เต็มอิมจะมีเท่ากันหรือไม่ และมีแง่ดีแง่เสียอะไรอีกบ้าง

ปจนา ยังมีกรณีที่ยากกว่าที่เรียนถามท่านมาแล้วอีก เพราะในการวินิจฉัยก่อนคลอดสำหรับโรคพันธุกรรมบางโรคที่เป็นเฉพาะผู้ชาย แต่ยังไม่มียวิธีวินิจฉัยได้ว่าเด็กในครรภ์ที่เป็นผู้ชายนั้นเป็นโรคหรือไม่ ทราบเพียงแต่ว่าถ้าลูกในครรภ์เป็นชาย ก็มีโอกาสเสี่ยงสูงต่อการเป็นโรค ถ้าไม่ยอมกลืนลูกเป็นโรค ก็ต้องตัดสินใจทำแท้งถ้าเป็นลูกชาย โดยที่ไม่รู้ว่าเด็กที่เป็นชาตินั้นเป็นโรคหรือไม่ นี่ก็เป็นตัวอย่างหนึ่ง

ตัวอย่างอื่นก็คือ ในกรณีที่แม่เป็นหัดเยอรมันในขณะที่ครรภ์

อ่อน ลูกในครรภ์มีโอกาสพิการมาก แต่ก็ไม่ใช่ ๑๐๐% รวมทั้งแม่ที่เป็น AIDS ลูกในครรภ์ก็ไม่ใช่โรค ๑๐๐%

ทั้ง ๓ กรณีนี้ เราไม่สามารถวินิจฉัยได้แน่นอนว่าเด็กพิการ แต่มีโอกาสเสี่ยงสูง เป็นความพิการที่ไม่มีทางรักษา และเป็นความพิการที่รุนแรงมาก ในกรณีเหล่านี้ ถ้าเราตัดสินใจเลือกทำแท้งไป ก็ยังหนักกว่ากรณีที่ถูกกล่าวมาแล้วหรือไม่

วิศขนา ใจจะต้องพร้อมที่จะรับผิดชอบ คือตัวจะต้องรู้ตามความเป็นจริงว่า (๑) เป็นปาณาติบาต (๒) จะแรงเบาแค่ไหนโดยอยู่ที่เจตนาของตัวเอง ที่ประกอบด้วยสติปัญญาที่รู้เข้าใจ และมีความเสี่ยงปนอยู่ด้วย พ่อแม่หรือแม่แต่หมอก็ตาม ก็ต้องมีความรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเอง เรียกว่าเวลาตัดสินใจปัญหาอยู่ที่ว่าเจตนาในการตัดสินใจนั้นเป็นอย่างไร

ถ้ามีเจตนาที่ประกอบด้วยเมตตากรุณาเป็นหลัก มีความปรารถนาดี ต่อพ่อแม่เด็ก และต่อเด็กด้วย ก็เป็นตัวที่ช่วยได้มาก เป็นตัวที่ให้ผลเป็นพื้นฐาน ส่วนการตัดสินใจผิดถูกนี้ก็จะมาเป็นปัจจัยอีกอย่างหนึ่ง

สมมติว่ามีเจตนาที่ดีมาก ปรารถนาดี แต่ตัดสินใจแล้วผิดพลาด การตัดสินใจพลาดนั้นก็มาบั่นรอน คือทำให้ผลของเจตนาดีนี้ไม่เต็มที่ แต่มันก็ต้องมีผล ยิ่งเมื่อยังเป็นเรื่องของความไม่รู้จริง เมื่อทำไปด้วยความไม่รอบคอบก็จะมีข้อเสียเพิ่มอีก องค์ประกอบหรือปัจจัยแต่ละอย่าง มีผลทั้งนั้น

สำหรับเรื่องของเทคโนโลยีนี้ เรามองในแง่ว่าเทคโนโลยีแบบนี้เป็นเครื่องช่วยป้องกันไม่ให้เกิดผลเสียแก่พ่อแม่และแก่ชีวิตเด็ก

แต่ในเวลาเดียวกันเทคโนโลยีอีกด้านหนึ่งก็น่าจะพัฒนาไปด้วยพร้อมกัน คือเทคโนโลยีที่จะมาช่วยคนพิการให้สามารถดำเนินชีวิตที่ดีที่สุด เพราะการตัดสินใจอย่างนี้เป็นการตัดสินใจของฝ่ายผู้อื่นที่ไม่ใช่เจ้าของชีวิต เราไปตัดสินใจชีวิตเขา ควรจะคิดในแง่เอื้ออำนวยโอกาสแก่เขาด้วย

ปจนา พ่อแม่ไม่ใช่เจ้าของชีวิตเด็กใช่ไหม

วิศิษฐา ไม่ใช่แน่ๆ

ปจนา ทางตะวันตก ฝ่ายที่สนับสนุนกฎหมายทำแท้งนี้ถือว่าผู้หญิงมีสิทธิที่จะตัดสินใจ โดยถือว่าลูกที่อยู่ในท้องเป็นส่วนหนึ่งของแม่ จึงให้สิทธิว่าผู้หญิงสามารถจะตัดสินใจได้ว่าอยากจะมีลูก หรือไม่อยากมีลูก หรืออยากจะทำแท้ง แต่ถ้ามองทางเรา ก็ถือว่าผู้หญิงไม่มีสิทธิตัดสินใจทำแท้งใช่ไหม

วิศิษฐา เป็นเพียงมีส่วน คือเป็นผู้ที่ให้โอกาสแก่ชีวิตนั้น หรือช่วยให้ชีวิตนั้นเกิดขึ้นได้ แต่ไม่ใช่เจ้าของชีวิต

หลักการอย่างหนึ่งคือ ทุกชีวิตอยากมีชีวิตอยู่ อันนี้แน่นอน แม้จะรู้ตัวหรือไม่รู้ตัวก็ตาม ถ้าชีวิตนั้นยังไม่มีจิตสำนึกที่ทางพระเรียกว่า “วิถิวิญญาน” ที่จะแสดงออกให้เห็นว่าเขาอยากมีชีวิต แต่โดยจิตไร้สำนึกนี้เขามีแล้ว มันมีความดิ้นรนเพื่อควมมีชีวิตอยู่ แม้แต่ว่าเจ้าตัวไม่รู้ตัว และการดิ้นรนเพื่อควมมีชีวิตอยู่หรือควมอยากมีชีวิตนั้นแหละ ทำให้ตัวเขาเจริญเติบโตขึ้นมาได้ ดังนั้นมันมีอยู่แล้วคือความปรารถนาของเขาที่จะคงอยู่

แม้แต่ชีวิตที่ปฏิสนธิใหม่ เมื่อปฏิสนธิแล้วความปรารถนาที่จะมีชีวิตเกิดขึ้นแน่นอน อันนี้เท่ากับว่าเราไปลิขิตชีวิตเขา โดยทำการที่ผิดต่อความปรารถนาของเขา

ปอลา ถ้าพ่อแม่ไม่ใช่เจ้าของชีวิต เจ้าของชีวิตเองมีสิทธิใหม่ที่จะตัดสินใจจะอยู่หรือไม่อยู่ หมายความว่าตัดสินใจว่าไม่อยู่ได้ไหม แต่จะตาย ดังเช่น ปัจจุบันมี life will คือการเขียนพินัยกรรมไว้ล่วงหน้าว่าในเวลาที่คุณป่วยหนักขออย่าให้ใช้วิธีใดก็ตามที่จะช่วยชีวิตเลย ไม่อยากให้รักษา ขอตาย ยอมตาย อย่างนี้สิทธิจะทำหรือไม่ หรือถ้าเป็นโรคร้ายแรงแต่ไม่ขอให้รักษา อย่างนี้จะเป็นบาปหรือไม่

วิธัชนา ถ้าว่าตามหลักแท้ๆ แล้ว เจ้าของชีวิตเขามีสิทธิในชีวิตของเขา แต่ผู้อื่นอาจจะพิจารณาว่าในขณะนั้นจิตใจเขาแปรปรวน ไม่สมบูรณ์ การพิจารณาต่างๆ ไม่เป็นไปโดยสติรอบคอบ เพราะฉะนั้นเราก็ถือว่าเรามีเมตตากรุณาและมีสติปัญญาที่จะพิจารณาจึงพยายามที่จะช่วยชีวิตเขา เพราะว่าเขาอาจจะตัดสินใจผิดก็ได้ ซึ่งก็เป็นความจริงที่บางคนตัดสินใจผิด เราจึงพยายามช่วยเหลือเขาไว้ก่อน

อันนี้ก็เป็นเรื่องของกรณีที่มนุษย์ปฏิบัติต่อกันกับมนุษย์ตามธรรมดาตัวเอง การที่เรามีเจตนาดีก็คือมีเมตตากรุณา จะพยายามช่วยชีวิตเขาไว้ แต่ในแง่ของสิทธิเขามีสิทธิต่อชีวิตของเขา

ปอลา เจ้าของชีวิตบาปไหม เพราะเหมือนกับเป็นการฆ่าตัวตาย แต่เป็นการฆ่าตัวตายที่ไม่ได้ลงมือกระทำ ถ้ารักษา เขาอาจมีชีวิต

อยู่ อาจหายขาดหรือมีชีวิตอยู่ยาวนานต่อไป แต่ถ้าไม่รักษา จะตายแน่

วิสัยทัศน์ ตามปรกติคนที่ตัดสินใจฆ่าตัวตาย จะมีความรู้สึกที่ทันทันเรียกว่าความไม่สบายใจบางอย่าง ความรู้สึกขุ่นมัวเศร้าหมองใจ เกิดความขัดใจคับแค้นใจอะไรบางอย่าง และทำให้ตัดสินใจที่จะฆ่าตัวตาย ภาวะจิตอันนี้เองที่เป็นความเศร้าหมอง เป็นบาป

ปจฉา ไม่ใช่การฆ่าตัวตายเป็นบาปหรือ แต่เป็นความเศร้าหมองหรือ

วิสัยทัศน์ มันเนื่องอยู่ด้วยกัน เจตนาที่จะฆ่านี้แหละเป็นเจตนาที่เป็นบาป เพราะเป็นเจตนาในการทำลาย ซึ่งทำให้จิตขณะนั้นเป็นจิตที่ไม่สมบูรณ์ คับข้อง ขุ่นมัว ขัดใจ ไม่ปลอดโปร่ง ไม่ผ่องใส ทางพุทธศาสนาถือว่าจิตที่ดั่งามที่เป็นบุญ ก็คือจิตที่ปลอดโปร่ง ผ่องใส สมบูรณ์ในตัวของมันเอง

ปจฉา ถ้าฆ่าตัวตายด้วยความเชื่อ เช่น ตามประเพณีของชาวญี่ปุ่น หรือฆ่าตัวตายตามศาสดาอย่างที่เกิดใน Guyana

วิสัยทัศน์ อย่างนั้นเป็นโมหะ

ปจฉา ตามประเพณีญี่ปุ่น มีการฆ่าตัวตายเพื่อแสดงความรับผิดชอบ อย่างนั้นถือว่าเป็นบาปหรือเป็นบุญ

วิสัยทัศน์ มีทั้งบุญทั้งบาป เรื่องนี้มีความซับซ้อนอยู่เหมือนกัน ในพุทธศาสนาก็มีเรื่องในพระไตรปิฎกอยู่หลายเรื่องที่ว่าพระบางองค์ป่วยมาก มีความทุกข์ทรมาน ก็เลยฆ่าตัวตาย ตอนที่เชือดคอ

ตัวเองนี้ มีความรู้สึกเศร้าหมองใจ มีความขุ่นมัว มีความไม่พอใจ ชีวิตของตัวเอง ซึ่งทางพระถือว่าเป็นจิตที่ประกอบด้วยโทสะอย่างละเอียดอ่อน คือมีความขัดเคืองใจ ความขุ่นเคืองที่จะทำร้ายตัวเอง ก็เป็นบาป พอเชือดคอไปแล้ว ขณะนั้นผ่านไปแล้ว ก็ได้เกิดความเข้าใจ มองเห็นอะไรต่างๆ แม้แต่ว่าเอาชีวิตของตัวเองมาเป็นเครื่องพิจารณา ด้วยความเข้าใจความเป็นจริง เห็นสังขาร กลับหลุดพ้น เป็นพระอรหันต์ไปแล้วก็ได้ ในสังขารวินาทีที่จะตายกลับพลิกตรงข้าม คืออาศัยการฆ่าตัวตายนั้น ยกเอาการที่จะตายขึ้นมาเป็นข้อพิจารณา ก็สามารถเกิดปัญญารู้แจ้ง ซึ่งเป็นความดีงามอย่างสูงสุดได้

การมีความรับผิดชอบและความสำนึกต่อหน้าที่ที่จะรักษาความดีงามของสังคมเป็นความดี เป็นบุญ แต่เจตนาในการฆ่าเป็นเจตนาในการทำลาย ประกอบด้วยโทสะเป็นบาป เรื่องนี้มีความซับซ้อนในตัว แต่ก็เป็นไปตามหลักการที่ว่าจิตของมนุษย์นั้นมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ดังนั้น ในการวินิจฉัยเรื่องนี้เราจะต้องนำเอาเงื่อนไขหรือตัวปัจจัยต่างๆ มาเป็นเครื่องประกอบการพิจารณาด้วย และแยกวินิจฉัยเป็นอย่างๆ

ปจณา ถ้าอย่างนั้น คนที่เจ็บป่วยไม่อยากจะรักษา อยากปล่อยให้ตาย เขาอาจคิดด้วยความเศร้าหมอง ก็เหมือนกับการฆ่าตัวตาย แต่ถ้าเขาไม่คิดด้วยความเศร้าหมองเล่า ถ้าเขาปลง และมองเห็นแล้วว่าเป็นอย่างนี้ แล้วพร้อมที่จะไปจากโลกนี้

วิสัยชา เขาก็เลยบอกว่าไม่ต้องมาทำอะไรเขา ขอไปสบายๆ ไม่ใช่ฆ่าหรือให้ฆ่าตัว เพียงแต่ไม่รักษา อย่างนี้อาตมาว่า

เป็นได้ อาจเป็นจิตที่สมบูรณ์ด้วยซ้ำ เห็นว่าไม่เป็นปัญหา เพราะเขามีสิทธิของเขา แต่ถ้าเขามีความรู้สึกท้อแท้เบื่อหน่าย มีความขุ่นมัว คับแค้นต่อชีวิต ขุ่นเคืองใจตัวเอง คิดว่าตายเสียให้หมดเรื่อง จิตเศร้าหมอง อย่างนี้เป็นบาปอยู่ในตัว

ปจฉา ในปัจจุบัน การรักษาโรคระยะท้ายเป็นได้มาก เช่น โรคไตวายระยะสุดท้าย มีวิธีการรักษาอยู่หลายวิธี แต่โดยข้อจำกัดที่มีอยู่ในขณะนี้ เราไม่สามารถรักษาผู้ป่วยทุกคนได้ ดังนั้นบางทีเขาอยากอยู่ แต่เขาไม่สามารถรับการรักษาด้วยวิธีดังกล่าวได้ เราก็แนะนำเขาว่าอย่ารักษาเลย การแนะนำอย่างนี้ไม่ทราบว่าจะควรหรือไม่ควร เหตุผลก็คือว่า การรักษาเป็นการรักษาเรื้อรัง ค่าใช้จ่ายสูงมาก จะสู้ไม่ไหว ขณะเดียวกันก็จะเป็นภาระต่อครอบครัว บางครั้งเมื่อทำไปแล้วทางครอบครัวผู้ป่วยเกิดปัญหามากกว่า ถ้าผู้ป่วยอยู่นานเท่าที่จะอยู่ได้ตามธรรมชาติ การให้คำแนะนำอย่างนั้นไม่ทราบว่าจะควรหรือไม่

วิสัย ถ้า (๑) เราให้คำแนะนำด้วยเจตนาดีต่อตัวเขา เราปรารถนาดีต่อชีวิตของเขา และ (๒) เราให้ข้อมูลความจริงเท่าที่เราจะให้ได้เต็มที่ แล้วการตัดสินใจเป็นของเขาเอง อย่างนี้ไม่เป็นไร

ปจฉา แต่บางครั้งแพทย์เป็นคนตัดสินใจ เช่น การดูแลผู้ป่วยที่หมดหวัง หรือระยะท้ายของโรค เพราะขณะนี้มีปัญหาทางเศรษฐศาสตร์มาเกี่ยวข้องด้วย บางครั้งคล้ายกับแพทย์ต้องทำตัวเป็นพระเจ้าตัดสินใจว่าคนใดควรช่วยชีวิต หรือคนใดควรจะปล่อยให้เสียชีวิต ตัวอย่างเช่น ในกรณีผู้ป่วยไตวายระยะสุดท้าย ถ้าตัดสินใจว่าควรช่วยชีวิต

ก็มีวิธีการรักษาต่างๆ ให้มีชีวิตต่อไปได้ ปัญหานี้เป็นปัญหาทั่วโลก เพราะเราไม่สามารถให้การรักษาแก่ผู้ป่วยทุกคนได้ แม้ว่าบางครั้งผู้ป่วยเป็นคนตัดสินใจเอง แต่ก็มีไม่น้อยที่แพทย์เป็นคนตัดสินใจให้ คำถามคือเรามีสิทธิจะทำอย่างนั้นหรือไม่

วิศิษฐา ในกรณีอย่างนี้ แพทย์มีความเสี่ยงอยู่มาก เป็นการมองและตัดสินใจชีวิตของเขาจากแง่ของเราและคนอื่น ถึงจะทำได้ดีที่สุด ก็คงสมบูรณ์ได้ยาก และคงจะต้องเรียกว่าการถือสิทธิมากกว่าจะเรียกว่ามีสิทธิ เพราะเรากำหนดเอาเองจากข้างเราว่าเรามีสิทธิ

อย่างไรก็ตาม อย่างน้อยแพทย์จะต้องแน่ใจในเจตนาดี คือต้องไม่ทำโดยไม่มีความรับผิดชอบ แพทย์อาจจะทำจนชินจนมีความรู้สึกว่าการฆ่ามันหรือเรื่อยเปื่อย ไม่มีความรับผิดชอบต่อชีวิต อันนี้ก็เป็นการบาปสถานหนึ่ง แต่ถ้าเรามีความรู้สึกรับผิดชอบต่อชีวิต เราก็มีเจตนาดี มีความปรารถนาดีต่อผู้ป่วย หรือเราอาจมีความปรารถนาดีต่อเศรษฐกิจของประเทศด้วย ก็เป็นเครื่องประกอบการตัดสินใจว่ามีเจตนาดีอยู่แค่ไหน อันนี้จะเป็นตัวช่วยในการพิจารณา แต่ก็จะไม่พ้นทีเดียว เพราะเราไม่ให้โอกาสแก่ชีวิตนั้นจริง

ปจฺฉา บางครั้งเราเห็นชัดว่าการรักษา เช่น การเปลี่ยนไต ไม่ได้ทำให้คุณภาพชีวิตของเขาดีขึ้น ถ้าทำไปแล้วอาจจะลำบากยากจนลงไปอีก เราก็เลยตัดสินใจไม่ทำ พอเราตัดสินใจว่าไม่ทำ ถ้าเราบอกความจริงแก่เขาว่าไม่ทำเพราะเขาไม่มีเงิน ก็จะดูเหมือนว่าการรักษานี้ทำได้เฉพาะคนรวยเท่านั้น ในความเป็นจริงเราไม่สามารถให้

บริการต่างๆ ทางารแพทย์แก่ทุกคนได้ แต่บางครั้งแพทย์ต้องเป็นคนตัดสินใจว่าคนใดสมควรจะได้รับการรักษา แพทย์จึงอยู่ในฐานะลำบาก

นอกจากนี้ การรักษาผู้ป่วยในระยะสุดท้ายเป็นเรื่องสิ้นเปลืองมาก เพราะมีภาวะแทรกซ้อนต่างๆ และต้องใช้ยาและวิธีต่างๆ ในการรักษาพยาบาลมาก แพทย์ก็มีความเห็นเป็น ๒ กลุ่ม กลุ่มหนึ่งมีความเห็นว่าควรพยายามรักษาให้ดีที่สุด ถ้าผู้ป่วยจะตายก็ให้เป็นการตายเอง อีกกลุ่มเห็นว่าการทำอย่างนั้นไม่ยุติธรรม เป็นการสร้างบาป เพราะการมีชีวิตอยู่เป็นการทำให้ความทุกข์ทรมานยืดยาวไปอีก และเงินที่สิ้นเปลืองไปในการรักษาไม่สามารถทำให้ผู้ป่วยรอดชีวิตได้ ก็จะหยุดการรักษา ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างแพทย์ที่มีความเห็น ๒ กลุ่มนี้ การสอนนักเรียนแพทย์ก็ยาก ถ้าปล่อยผู้ป่วยให้เสียชีวิตโดยไม่ให้การรักษา ก็อาจจะดูเป็นการโหดร้าย ไม่ทราบว่าจะมีแนวทางปฏิบัติอย่างไร นอกจากอาศัยเจตนาดังที่ท่านได้พูดไว้ชัดเจนแล้ว

วิวัฒนา ในกรณีที่เราเป็นผู้อื่น ไปตกลงตัดสินใจชีวิตเขา เราจะต้องมีตัวประกอบในการพิจารณาให้ครบถ้วนสมบูรณ์ว่าทำอย่างไรจะดีที่สุดในการเลือกตัดสินใจ เท่านั้นเอง

พูดอีกอย่างหนึ่งว่า นอกจากเจตนาดีที่เป็นพื้นฐานแล้ว ก็จะต้องมีการใช้สติปัญญาพิจารณาข้อมูลความจริงอย่างรอบคอบที่สุดด้วย การที่แพทย์มีความเห็นเป็น ๒ กลุ่ม ก็เพราะมีเหตุผลตัวประกอบต่างๆ ไม่เหมือนกัน ทั้งสองฝ่ายต่างก็คิดแทนผู้ป่วยด้วยกันทั้งนั้น จึงต้องเป็นเรื่องของการชั่งใจกันด้วยเหตุผลต่างๆ ว่าใคร

มีเหตุผลดีกว่ากัน ไม่มีข้อยุติตายตัว

ปจฉา ถ้าเราไม่รักษา เขาก็จะเป็นไปตามบุญตามกรรม ก็จะจบสิ้น แต่ถ้าเราต่อชีวิตเราไปสร้างทุกข์ขึ้นอีก มีปัญหาอีกมาก เกิดตามมา และเราไม่สามารถจะช่วยเหลือปัญหาดังกล่าวได้ บางครั้งจึงตัดสินใจไม่รักษาเพราะเราเห็นได้ชัดเจนว่าถ้ารักษาไปเขาจะมีความทุกข์มากขึ้น มีบางครั้งที่เราฝืนทำไปทั้งๆ ที่รู้ แต่พอเห็นว่าเขาทุกข์ทรมาน เราก็ยิ่งทุกข์หนัก แทนที่เขาจะตายตามธรรมชาติ เราฝืนธรรมชาติโดยไปต่อชีวิตของเขา ทำให้เขาทุกข์ทรมาน จึงมีความรู้สึกว่าอย่างไรจะบาปกว่ากัน

วิสันหา พอมีเหตุผลอย่างนี้ขึ้นมา เหตุผลนั้นก็เป็นตัวที่ทำให้เกิดเจตนาอย่างนั้นขึ้นมาอีก ซึ่งก็เป็นเจตนาดีตามความคิดที่ว่า ถ้าเขาไปตามปรกติของเขาคงจะสบาย เป็นเหตุผลในใจที่มีขึ้นมา ทำให้การตัดสินใจเป็นไปด้วยเจตนาที่ดีได้ ในแง่นี้ก็เหตุผลอย่างหนึ่งที่น่ามาใช้ในการตัดสินใจของเรา ที่จะให้ถือว่าเป็นกุศลเจตนา

ตอนที่พยายามรักษา ก็ทำด้วยหวังดี โดยมีความคิดความเข้าใจขั้นหนึ่ง ตอนที่จะให้เป็นไปตามธรรมชาติ ก็ทำด้วยหวังดี แต่มีความคิดความเข้าใจอีกขั้นหนึ่ง

ในกรณีที่เกิดเจตนาดีมีเมตตากรุณาเหมือนกัน อย่างไหนมีโมหะคือความไม่รู้จริงมากกว่า ก็บาปมากกว่า อย่างไหนมีโมหะน้อยกว่า ก็บาปน้อยกว่า

ปจนา ในกรณีการรักษาด้วยไตเทียม บางครั้งจะบอกกับญาติว่า เงินทองที่ใช้ในการรักษานั้นจะสิ้นเปลืองโดยเปล่าประโยชน์ สู้นำไปใช้ทำอย่างอื่นที่มีประโยชน์กว่าไม่ได้ แต่เราไม่สามารถจะบอกแก่ผู้ป่วยอย่างนี้ได้ จำเป็นต้องอ้างว่าผู้ป่วยมีสภาพไม่เหมาะสมต่อการรักษา บางครั้งผู้ป่วยก็ถามว่าไม่เหมาะสมอย่างไร เราก็ต้องอ้างเหตุผลทางการแพทย์ เหตุผลที่อ้างนั้นทำให้ผู้ป่วยฟังแล้วสบายใจ แต่เรารู้อยู่แก่ใจว่าเรากำลังคิดลบล้อกลวง

วิสัยนา ถ้ามองในแง่ของพระ เรื่องนี้ท่านคำนึงถึงเจ้าของชีวิตมากกว่าคนอื่น ๆ เพราะสถานการณ์เป็นเรื่องของคนนั้น คนอื่นเป็นเพียงตัวประกอบ

ถ้าจะพิจารณาในแง่ว่าจะทำอย่างไรให้เจ้าของชีวิตเขาปฏิบัติต่อชีวิตเขาได้ดีที่สุด แม้แต่ถ้าจะตาย ก็ให้เขาพร้อมที่จะตายด้วยใจ โดยมีจิตที่ปลอดโปร่งผ่องใสไม่เศร้าหมอง ถ้าทำอย่างนี้ได้ คนอื่นก็เป็นตัวรอง

ถ้าเขาพร้อมจะตาย ยอมรับความจริงว่าจะตาย ด้วยความรู้สึที่สบายปลอดโปร่ง มันก็เบาไปหมด ที่ดีที่สุดคือทำไปโดยหาความรู้ความจริงด้วย และตัดสินใจด้วยความรู้แน่วแน่ที่เต็มบริบูรณ์ว่าชีวิตของตนเอาอย่างนี้ ถ้าทำอย่างขั้นนี้ก็เป็นที่ดีที่สุด

ดังนั้น นอกจากในแง่ปฏิบัติทางกายแล้ว ควรพิจารณาว่าทำอย่างไรจึงจะให้ทางด้านจิตใจของผู้ป่วยมีความพร้อมอย่างนี้ด้วย

ปจนา เท่าที่ผ่านมา มีผู้ป่วยส่วนน้อยที่เข้าใจได้อย่างนี้ ส่วนใหญ่รับได้ยาก เพราะส่วนใหญ่รักชีวิต ถ้าผู้ป่วยตัดสินใจเอง

ความรับผิดชอบก็จะไม่อยู่ที่แพทย์ อย่างนั้นก็ง่าย

แต่ในความเป็นจริง ผู้ป่วยไม่ได้อยู่ในฐานะที่จะตัดสินใจได้ เพราะมีอารมณ์ ความวิตกกังวล ความกลัว ความอยากอยู่ กลัวตาย และเขาไม่มีข้อมูลทางการแพทย์มากพอที่จะรู้ว่าอะไรดี แพทย์จึงต้องอยู่ในฐานะลำบากที่จะต้องเป็นผู้ตัดสินใจว่าจะให้การรักษาหรือหยุดการรักษา ทำให้เกิดปัญหาในทางปฏิบัติ

วิศิษฐ์ มันอยู่ที่ว่าเลือกอย่างไรให้ดีที่สุด ตอนนี้มีปัญหาของมนุษย์เราอยู่ได้แค่นี้ เพราะในกรณีนี้เรามีความรู้ไม่สมบูรณ์ แม้แต่ความรู้ต่อตัวชีวิตนั้น เราก็ทำได้แค่ว่าดีที่สุด ด้วยเจตนาที่ดีที่สุดของเรา และด้วยความรู้ที่ดีที่สุดของเรา เราทำได้อย่างนี้ และเราก็คือยอมรับความจริงนั้น

ปอลา ถ้าคิดในแง่เศรษฐศาสตร์ ที่ทำไปอย่างนี้อาจไม่ใช่ด้วยใจเมตตากรุณาต่อใครโดยเฉพาะ แต่มองว่าน่าจะได้เก็บทรัพยากรไปใช้ช่วยคนอื่นในภายหน้าที่มีความจำเป็นกว่า

วิศิษฐ์ ก็เป็นเจตนาด้วย คือเป็นเจตนาที่เป็นไปตามความคิดว่าทรัพย์สินเงินทองส่วนนี้ ถ้านำไปทำอย่างอื่น มันจะเป็นประโยชน์มากกว่า แต่ก็เป็นเหตุผลเท่าที่เรามองเห็น เราต้องยอมรับความจริงว่าเราอาจจะมองไม่ทั่วถึงก็ได้ แต่อย่างน้อยการที่เราพิจารณาอย่างนี้ นับว่าเรามีเจตนาดีอยู่ เพราะเราเห็นแก่ประโยชน์ส่วนใหญ่ของคนจำนวนมาก แม้ว่าอาจจะเจตนาที่ไม่สมบูรณ์ คือประกอบด้วยความรู้ที่ยังไม่สมบูรณ์ แต่อย่างน้อยตัวเจตนานั้นก็ดี

ข้อที่ต้องระวังก็คือ ถึงแม้จะมีเจตนาดีต่อส่วนรวม แต่ก็ต้องไม่
ให้กลายเป็นมีเจตนาร้ายต่อบุคคลคือผู้ป่วย คือจะต้องมีเมตตา
กรุณาต่อผู้ป่วยด้วย ถ้าไม่ระวัง การมีเจตนาดีต่อเศรษฐกิจของส่วน
รวม อาจจะกลายเป็นข้ออ้างให้ละเลยไม่คำนึงถึงชีวิตของผู้ป่วยไปได้
ถ้าอย่างนี้ก็เป็นบาปอีก

ปจฺฉา ในปัจจุบัน เราสามารถนำสารพันธุกรรมมาตรวจได้
และในอนาคตอาจสามารถทำนายได้ว่า ต่อไปคนๆ นั้นจะเป็น
โรคอะไร เช่น เบาหวาน มะเร็ง หรือโรคกรรมพันธุ์ ซึ่งอาจแสดง
ออกในภายหลัง ถ้าเราสามารถเปลี่ยนแปลงสารพันธุกรรมหรือยีน
โดยวิธีต่างๆ ให้ผิดไปจากที่คนๆ นั้นจะต้องเป็น ไม่ทราบที่เราไป
“แทรกแซง” กรรมที่เขาควรจะได้รับหรือไม่ เพราะแทนที่จะได้รับ
ผลของกรรมทำให้เจ็บป่วย แต่เราก็ไปช่วยไม่ให้เขาเป็นโรคเสีย

วิสัยชา ก็เหมือนกับการช่วยกันตามธรรมดา เป็นแต่
เพียงว่าเราช่วยในขั้นตอนไหนเท่านั้นเอง ในเรื่องนี้ก็เป็นเพียงว่า
ยีนของเขาที่สะสมมาเดิม เท่ากับประมวลของผลกรรมเก่าให้เป็น
อย่างนั้น

เมื่อมนุษย์จะช่วยเหลือกัน ความแตกต่างก็อยู่ที่ว่าเราจะไป
ช่วยเขาได้ในขั้นไหน เช่น ตามปกติที่เคยเป็นมา เราต้องรอจน
กระทั่งยีนปรากฏผลแสดงออกเป็นรูปธรรมอย่างชัดเจนแล้ว เราจึง
ไปช่วยแก้ไขปัญหาก็ได้ แต่ตอนนี้เรามีความรู้มากขึ้น เราก็เลย
มาแก้ไขตอนที่เพิ่งช่วงต้นมากกว่านั้น แต่เราก็ไม่ได้ไปขัดกับ
กระบวนการของกรรม เพราะว่าเขาก็มีสภาพของเขาที่เป็นอย่างนั้น

เราจะกำหนดว่าวิญญาณนั้นคืออะไร เกิดขึ้นตั้งแต่เมื่อไหร่ ได้อย่างไร

วิสัยนา วิญญาณคือสภาวะที่รู้ เป็นตัวความรู้เกิดขึ้น จะเรียกในแง่หนึ่งก็เหมือนกับเป็นผลของสเปอรึมและไข่ เกิดมีตัวรู้ขึ้นมาอันหนึ่ง ตัวสภาวะที่รู้ซึ่งมีองค์ประกอบสมบูรณ์ของมันเองอันหนึ่ง สภาวะนั้นเรียกว่าวิญญาณ

ปุจฉา เป็น energy ไข่ไหม

วิสัยนา ไม่เรียกว่าเป็น energy จะเรียกว่าอะไรก็คงจะเทียบยาก ถือว่าเป็นสภาวะนามธรรม เรื่องยีนนี้ตอนนี้ก็ยังไม่รู้จักชัด แต่อาตมามองว่ายีนนี้ไม่ใช่ตัวชีวิต

คำว่าชีวิตในที่นี้ก็อาจมีปัญหาอีกว่า แม้แต่พืชแม้แต่ต้นไม้เราก็เรียกว่าชีวิต แต่ไม่ใช่หมายความว่า เป็นตัวมนุษย์ แม้ยีนจะเป็นตัวกำหนดหรือตัวประกอบ แต่ก็ไม่ใช่ตัวมนุษย์ ตัวนั้นเป็นตัวกำหนดแนวทางลักษณะคุณสมบัติต่างๆ แต่ไม่ใช่ตัวคน เป็นองค์ประกอบหนึ่ง แต่เป็นองค์ประกอบที่สำคัญมากของชีวิต

ปุจฉา ถ้ามองลึกลงไป ตัวยีนเป็นตัวกำหนดการทำงานต่างๆ ของเซลล์ เช่น การสร้างโปรตีน การทำงานให้มี energy สามารถทดสอบได้ด้วย รวมทั้งกำหนดสติปัญญาความประพฤตินิสัย ใจคอ จริงๆ แล้วมันคือรากฐานของความเป็นคน ความเป็นคนนั้นกำหนดโดยยีน

วิสัยนา ถ้ามองในแง่นี้ เราก็ต้องถือว่ามีสภาวะที่เป็นตัวกำหนดยีนอีกทีหนึ่ง ดีเอ็นเอ ที่เกิดมาเป็นลักษณะเฉพาะอย่างนั้น

มันมาอย่างไร

ปจณา ถ้ามองลึกไปถึงระดับอะตอม ก็มีกฎเกณฑ์ที่ทำให้จัดสร้างเป็นรูปเป็นร่างเป็น โมเลกุล

วิitchana ในแง่พุทธศาสนาถือว่า รูปธรรมกับนามธรรมนั้นอิงอาศัยกันโดยตลอด การจัดระเบียบของยีนที่ให้เป็นอย่างไรอย่างหนึ่ง ให้มีคุณสมบัติเฉพาะ ที่ให้อะตอมมีลักษณะอย่างนั้น มันมีอะไรเป็นตัวกำหนดหรือเปล่า

ปจณา ดังนั้นหมายความว่าอะไรเป็นตัวกำหนดยีน ทำไมยีนปรกติ ทำไมยีนผิดปกติ ยีนทำงานอย่างไร มีของเหนี่ยวยีนไปอีกใช่หรือไม่ เกินกว่าที่เราจะรู้

วิitchana ในแง่ของจิตนั้นเป็นนามธรรม ตามหลักการก็คือว่า ประณีตกว่ารูปธรรม ยีนนั้นก็เป็ฝ่ายรูปธรรม ที่ยีนเป็นอย่างนี้ ในทางพุทธศาสนาก็ถือว่ามึนามธรรมเกี่ยวข้องอยู่ด้วย ตัวนามธรรมนั้นต้องมีอิทธิพลหรือเป็นตัวที่ทำให้เกิดผลต่อรูปธรรม

ปจณา นามธรรมนั้นคืออะไร

วิitchana นี่แหละคือกรรม ที่เป็นเรื่องของจิตของวิญญาณ

ปจณา การคุมกำเนิดซึ่งเป็นการกันไม่ให้วิญญาณมาเกิดถือเป็นบาปหรือไม่

วิitchana การคุมกำเนิดโดยยังไม่ปฏิสนธิ ทางพุทธศาสนาไม่ถือว่าเป็นบาป เพราะตอนนี้เราเป็นเจ้าของเนื้อตัวของเรา เป็น

สิทธิของเรา เราจะยอมให้ใครมาเกิดหรือไม่ จะยอมให้ใครมาอาศัยเราไหม

ปจฺฉา ขอลกลับมาพูดถึงเรื่อง mercy killing ซึ่งเป็นเรื่องใหญ่มาก

ในตอนแรกเราพูดถึงการทำแท้งว่าเป็นการทำลายชีวิต ในกรณีที่ทำการวินิจฉัยโรคก่อนคลอดและพบว่าเด็กพิการ ในทางกฎหมายในหลายประเทศก็ยอมรับว่าทำแท้งได้ สำหรับ mercy killing หรือ euthanasia นั้น ถ้าเราเห็นว่าผู้ป่วยทุกข์ทรมานมาก ทำอย่างไรก็ไม่รอดแน่ การจะให้ยาหรือทำอะไร ที่ทำให้ผู้ป่วยตายอย่างนี้ถือว่าเป็น active euthanasia ซึ่งทำไม่ได้แน่

แต่สำหรับ passive euthanasia เช่น ถ้าเราไม่ให้ออกซิเจนหรือไม่ใช้เครื่องช่วยหายใจ ผู้ป่วยก็จะตาย หรือถ้าไม่ให้ยาปฏิชีวนะ ผู้ป่วยก็จะตาย ไม่ทราบว่าเป็นทางศาสนามองเรื่องนี้อย่างไร

วิสัยทัศน์ หลักทั่วไปก็มีเจตนาเป็นตัวกำหนดตัวแรก เจตนาประกอบด้วยความรู้แค่นั้น ความรู้เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้มีทางเลือกในการตัดสินใจ การตัดสินใจนั้นทำด้วยเจตนาร้ายหรือดี มีความประสงค์ที่จะช่วยเหลือหรือมีความหวังดีแค่นั้นเพียงใด อันนี้จะเป็นตัวตัดสิน เพราะเป็นการชี้ขาดทางเลือก คือจะเลือกเอาทางเลือกไหน ถ้าเป็น active euthanasia จะมีปัญหามากกว่า passive euthanasia เพราะเป็นการไปกระทำต่อชีวิตของเขา ถ้าเป็น passive euthanasia ก็เป็นการไม่กระทำ ไม่ไปช่วย แต่ active euthanasia ถึงขั้นเป็นการทำลายด้วย ความหนักเบาจึงผิดกัน แต่

ถึงจะทำ passive euthanasia ทั้งหมดก็ขึ้นกับเจตนาในการตัดสินใจ ประกอบความรู้ให้ดีที่สุด

มนุษย์อยู่ในโลกนี้ อยู่ด้วยการตัดสินใจเลือกทางเลือกต่างๆ เป็นส่วนมาก ไม่ต้องพิจารณาในกรณีที่ใหญ่โตเด่นชัดอย่างนั้น แม้จะทำอะไรสักอย่าง ก็เป็นเรื่องของการใช้สติปัญญาแล้วกำหนดทางเลือก และมีเจตนาอย่างไรทั้งนั้น

การปฏิบัติต่อลูกในชีวิตประจำวัน เรามีความรู้เท่าใดและเจตนาที่เราหวังดีต่อลูกเท่าใด ก็เลือกตัดสินใจอย่างนั้น ซึ่งบางครั้งก็ผิด บางครั้งก็ถูก ก็เป็นอย่างนี้เหมือนกัน เพียงแต่กรณีที่ยกขึ้นมาถามนั้น เป็นกรณีที่ใหญ่โตสำหรับเรา เราก็ต้องคิดมาก

ปจฉา ปัญญาในที่นี้ คงไม่ใช่ปัญญาในทางโลกหรือทางวิชาการเท่านั้นใช่ไหม

วิสัชนา จะเป็นปัญญาขนาดไหน เอาเป็นว่ามีความรู้ ต้องใช้ความรู้ในการพิจารณาตัดสินใจ ไม่ใช่ตัดสินใจโดยไม่พิจารณาใช้ความรู้มาประกอบการพิจารณาแล้วทำด้วยเจตนาที่ดี ขณะนี้เรามีความรู้แค่ไหนก็คงแค่นั้น ไม่ใช่ว่าละเลยโดยไม่แสวงหาความรู้ ถ้าเราละเลยในการแสวงหาความรู้ เราก็มีความผิด เราก็ขาดความรับผิดชอบ เท่ากับมีความประมาท

ปจฉา ขอรบกวนความเห็นและคำแนะนำจากท่านเกี่ยวกับการซื้อขายอวัยวะ ขณะนี้การเปลี่ยนอวัยวะให้ผู้ป่วยที่อยู่ในระยะท้ายของโรคต่างๆ เป็นไปได้มาก เกิดมีการซื้อขายอวัยวะขึ้นเกือบจะ

ทั่วโลก ในบางประเทศมีการห้ามอย่างเด็ดขาด แต่ในประเทศไทยยังไม่มีกฎนี้

วิศิษฐ์ ในแง่ความซับซ้อนทางจริยธรรม ก็มีทางที่จะเป็นปัญหาได้ มันอยู่ที่ความสุจริตหรือไม่สุจริต ถ้าไม่สุจริต ก็เป็นปัญหาแน่ เราจะทำอย่างไรให้มนุษย์มีจริยธรรมสมบูรณ์ ให้คนมีความซื่อสัตย์ต่อกัน ไม่หวังผลประโยชน์ อันนี้เป็นเรื่องยาก เพราะในแง่หนึ่งเกี่ยวกับโอกาสด้วย เขาจึงให้ถือศีล ศีลเป็นตัวกรอบเป็นวินัยเพื่อแก้การใช้โอกาสในทางที่จะประพฤติน่าไม่ดี

ปจฺฉา ผู้ที่เห็นว่าควรมีการซื้อขาย ก็มองในแง่ว่าวิธีนี้ได้ช่วยคนที่กำลังจะเสียชีวิต ในขณะที่อีกฝ่ายก็มองว่าต่อไปจะมีการเก็งกำไร ซึ่งขณะนี้ก็มีบริษัทนายหน้าเกิดขึ้นในบางประเทศแล้ว เพราะฉะนั้น มีความขัดแย้งเกิดขึ้น และไม่ทราบว่าจะลงเอยอย่างไร สำหรับองค์การสากลเกี่ยวกับการปลูกถ่ายอวัยวะ เห็นว่าไม่ควรขาย

ส่วนใหญ่เรื่องที่เกิดขึ้น เกิดจากการขายอวัยวะจากคนจนไปให้แก่คนมี ถ้าเป็นไต เอาไตข้างหนึ่งไป คนคนนั้นก็ยังมีชีวิตอยู่ได้ ถ้าหากว่าเขาขายไตและเงินที่เขาได้มาเขาเอามาช่วยครอบครัว เขาก็จะอ้างว่าอย่างนี้ผิดที่ตรงไหน

วิศิษฐ์ ถ้าขายอย่างนี้ ในเรื่องความผิดไม่ผิด เพราะเขามีสิทธิ เป็นทรัพย์สินอันหนึ่งของเขา แต่ปัญหาว่าโทษหรือประโยชน์ที่เกิดแก่สังคม หรือในแง่ของผลดีผลเสียระยะยาวต่างๆ ต้องพิจารณากันหลายชั้น อาจมาว่าอยู่ที่ปัญญาของมนุษย์จะเข้าใจมองเห็นแค่ไหน ตอนนี้เป็นเรื่องของการเลือกตัดสินใจว่าเราจะเอา

อย่างไรจึงจะดีที่สุดเท่าที่ตนเอง แต่ในแง่ของผู้ขายเขามีสิทธิ ปัญหาอยู่ที่ว่าควรหรือไม่ ตอนนี้อยู่ที่ความควร ที่ควรไม่ควรคือมันจะเกิดปัญหาอะไรต่อไปอีก

ปจนา เรื่องควร ไม่ควรนี้จะกระทบต่อสังคมในแง่ส่วนรวมอย่างไร

วิศิษฐา ผลกระทบเท่าที่มองเห็นตอนนี้ก็คือว่า เป็นการหาผลประโยชน์จากร่างกายของตัวเอง แม้แต่ตัวเจ้าของก็มีปัญหาได้ต่อไป เช่น ในแง่จริยธรรมของเขาเอง บางคนอาจไม่ยอมทำงานทำการ รอเอาอวัยวะของตัวเองไปขาย อย่างนี้ก็เสียแล้ว

ในแง่ของจริยธรรมที่สัมพันธ์กับผู้อื่น ก็จะมีการกดราคา มีวิธีการเล่นกลในการที่จะพยายามซื้อให้ถูกที่สุด มีการเอาเปรียบกันเป็นปัญหาซับซ้อน ซึ่งจะโยงไปถึงปัญหาจริยธรรมในแง่อื่นๆ อีกด้วย ปัญหาจะตามมาเรื่อยๆ

ปจนา ถ้าอย่างนี้ ความควรก็น้อยลงไป

วิศิษฐา ความควรน้อยลง ถ้าบริสุทธิ์ที่สุดในทางจริยธรรม ก็คือการที่มนุษย์มีเมตตากรุณาต่อกัน เมื่อสามารถผ่าตัดเปลี่ยนอวัยวะได้ ตนจะเสียสละให้ อันนี้คือจุดที่สมบูรณ์

จากจุดนี้แล้วจะเบี่ยงเบนจากจริยธรรมลงไปตามลำดับ จะมากน้อยก็แล้วแต่พฤติกรรมของมนุษย์ที่ประกอบด้วยเจตนาไปต่างๆ ถ้าหันเหจากตัวจริยธรรมนี้แล้ว โอกาสที่จะเกิดผลเสียก็มากขึ้นเรื่อยๆ

ผู้ร่วมสนทนา:

กาญจนา	เกษสอาด
จินตนา	ศิรินาวิน
ปรีดา	มาลสิทธิ์
สง่า	นิลวรางกูร
สมเกียรติ	วสุวัณฏกุล
สุมาลี	นิมมานนิตย์

คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล, มหาวิทยาลัยมหิดล

ชีวิต จริยธรรม

ก๊อ

การวิจัยทางการแพทย์*

เกริ่นนำความเป็นมา:

“ชีวจริยธรรม” ต่างจากคำว่า จริยธรรมทางการแพทย์ ซึ่งเป็นแนวคิดที่ค่อนข้างจะรู้จักกันดีว่าเกี่ยวกับเรื่องว่าหมอควรจะทำตัวอย่างไร

จริยธรรม หรือ Morality จริงๆ ก็คงไม่ใช่เรื่องใหม่ แต่ในช่วงประมาณ ผมเข้าใจว่าสัก ๑๐ ปีมานี้ เป็นเรื่องเป็นราวใหญ่โตขึ้นมา เพราะว่า ทางวิทยาศาสตร์ไปมีการค้นพบเรื่องรหัสพันธุกรรมของมนุษย์ ก็ทำให้นักวิทยาศาสตร์เองเกิดความสนใจและกังวลไปพร้อมกัน ว่าความรู้ใหม่ในเรื่องพันธุกรรมของมนุษย์จะทำให้สังคมเปลี่ยนไปอย่างไร อเมริกาและอังกฤษ จึงตกลงร่วมมือกันที่จะถอดรหัสพันธุกรรมมนุษย์ และตกลงเพิ่มเติมอีกว่าจะนำเอางบประมาณอีกจำนวนหนึ่งมาส่งเสริมให้เกิดความรู้ใหม่เกี่ยวกับเรื่องชีวจริย-

* โครงการชีวจริยธรรมกับการวิจัยทางการแพทย์สมัยใหม่ มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ - ศูนย์พันธุวิศวกรรมและเทคโนโลยีชีวภาพแห่งชาติ สนทนาธรรม ที่วัดญาณเวศกวัน เมื่อวันที่ ๗ มิถุนายน ๒๕๔๗

ธรรมควบคู่ไปกับความรู้ด้านพันธุกรรม

คำว่า “ชีวจริยธรรม” ถูกกำหนดอย่างไร เนื่องจากมีวิธีคิดที่หลากหลาย แต่ส่วนใหญ่ก็คืออยากจะให้นักวิทยาศาสตร์ และสังคมได้เข้าใจถึงความเกี่ยวพันระหว่างความก้าวหน้าของความรู้ทางด้านนี้กับทางด้านสังคม ด้านหนึ่งก็เพื่อเป็นการหาแนวให้นักวิทยาศาสตร์สามารถทำวิจัยเรื่องพันธุกรรมแล้วไม่ไปทำให้สังคมเดือดร้อนจนเกินไปนัก ส่วนอีกด้านหนึ่งก็คือทำให้ชาวบ้านเข้าใจเรื่องนี้ว่า ถ้าเกิดมีความรู้ใหม่จะนำไปสู่ประโยชน์อย่างไรบ้าง

การพัฒนาความรู้ใหม่ๆ กับการสร้างความเข้าใจแก่สังคมเป็นเรื่องที่เกี่ยวพันกัน และขณะนี้มีความเคลื่อนไหวเพื่อทำงานเช่นนี้อยู่เป็นจำนวนไม่น้อย ในระดับนานาชาติที่กำลังพยายามจะหาทางอยู่ว่าสาสนามองเรื่องพวกนี้อย่างไร เนื่องจากเรื่องพันธุกรรมเป็นความรู้ที่เกี่ยวกับเรื่องชีวิต

หากจะมองให้เจาะจงเกี่ยวข้องกับประเด็นศาสนา ความรู้ทางพันธุกรรมจะนำไปสู่ความสามารถในการเลือกของมนุษย์ เช่นเลือกว่าลูกที่เกิดมาหน้าตาจะเป็นอย่างไรหรือจะมีลักษณะอย่างไรก็ได้ แต่ตัวอย่างนี้เป็นเพียงตัวอย่างเดียวที่นำมาสู่คำถามว่า เราควรทำหรือไม่ควรทำในเรื่องที่เกี่ยวกับการเลือกอย่างไร เพราะว่าด้านหนึ่งมนุษย์เองก็อยากได้มนุษย์ที่สมบูรณ์ อีกด้านหนึ่งจากการเลือกก็จะมีลักษณะในการคล้ายๆ มาชีวิตที่ไม่สมบูรณ์ไปในตัว เพราะการเลือกจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีการผสมระหว่างเชื้อตัวผู้กับไข่ของตัวเมียแล้ว

อีกตัวอย่างหนึ่ง เป็นความพยายามที่จะถามความเห็นทาง

ศาสนา เป็นการวิจัยทางด้านเซลล์ต้นตอ โดยเซลล์ต้นตอเป็นส่วนหนึ่งของเซลล์ของตัวอ่อนของมนุษย์ ซึ่งเชื่อกันว่าตั้งแต่เซลล์ผสมใหม่ๆ จะสามารถนำมาใช้ประโยชน์ทางการแพทย์ได้ ประเด็นทางศาสนา คือ หากนำเซลล์ต้นตอนั้นมาใช้ประโยชน์ ตัวอ่อนนั้นก็ต้องตาย ซึ่งเป็นประเด็นที่มีการถกเถียงกันอย่างกว้างขวาง

ประเด็นที่ถกเถียงกันคือ การทำอย่างนี้เป็นการฆ่าชีวิตหรือไม่ บางคนก็บอกว่าเป็นการฆ่า แต่ก็มีคนถกเถียงว่าไม่แน่หรือ ชีวิตไม่ได้เริ่มต้นเมื่อผสมพันธุ์ แต่จะมีช่วงเวลาอีกช่วงหนึ่งหลังจากผสมแล้วก่อนชีวิตเกิด เป็นต้น

ทั้ง 2 ตัวอย่างข้างต้น มีการพูดคุยกันมาก และตั้งคำถามว่า ทางศาสนามองเรื่องอย่างนี้อย่างไร นอกจากนี้ยังมีเรื่องอื่นๆ อีกหลายเรื่องที่กระทบสังคมโดยรวม เช่น เมื่อมีความรู้แล้ว พอรู้ๆ คนๆ นี้มีพันธุกรรมอย่างนี้นายจ้างก็จะไม่จ้างงาน บริษัทประกันจะขึ้นเบี้ยประกัน เป็นต้น

ดังนั้น ทางทีมทำงาน จึงเห็นว่าน่าจะตรวจสอบความรู้ที่เกี่ยวข้องกับศาสนาต่างๆ รวมทั้ง อิสลาม และคริสต์ ในประเด็นเหล่านี้ และก็อาจจะพบว่าขณะนี้มีความเคลื่อนไหวที่จะแสวงหาความรู้ในเรื่องเหล่านี้อยู่ค่อนข้างจะมาก

ทางพุทธเอง โครงการได้พยายามที่จะเชิญและชักชวนคนที่คิดว่าศึกษาเรื่องศาสนาพุทธให้มาพูดคุยกันว่าทางพุทธศาสนามองเรื่องเหล่านี้ไว้อย่างไร แต่ที่ผ่านมามีความเหมือนว่าจะไม่ค่อยมีการอ้างอิงหลักฐาน (reference) ที่ชัดเจนเท่าไรนัก ส่วนใหญ่มักจะพูดกันตามความเห็นหรือการตีความส่วนตัว

ผมจึงปรึกษากับอาจารย์สุมาลี เชิญท่านในฐานะเป็นแพทย์ และรู้เรื่องพวกนี้ และรู้เรื่องศาสนาด้วย ให้มาลองช่วยศึกษาเรื่องนี้ อาจารย์จึงได้เสนอให้มารบกวณเรยนรู้จากท่านเพื่อให้ได้ความรู้ที่ลึกซึ้งขึ้น

ผู้ร่วมสนทนา:

คำถามคงจะลึกลงไปว่า ชีวิตของมนุษย์เริ่มต้นเมื่อไหร่ และการทำลายตัวอ่อนถือว่าเป็นการทำลายชีวิตหรือไม่ และบาปไหม และเกี่ยวกับยังมีผลกระทบจากการโคลนนิ่งต่างๆ ต่อสังคมโดยรวมด้วย

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต):

เรื่องนี้มีข้อพิจารณาหลายอย่าง หลายแง่ หลายชั้น อยากจะพูดวงกว้างก่อน ก่อนที่จะพูดเจาะเฉพาะจุด เช่นว่า ชีวิตเริ่มต้นเมื่อไร มีเรื่องที่ต้องทำความเข้าใจกันก่อนบางอย่าง ดังนี้

๑. ความหมายของ “จริยธรรม”

ต้องเริ่มกันตั้งแต่ที่นี่ เพราะว่า เท่าที่ได้ยินพูดกันทั่วไป คิดว่า ความหมายของจริยธรรมที่มองกัน โดยมากเป็นความหมายแบบตะวันตก

แม้แต่คำว่า “จริยธรรม” นั้น ก็เป็นคำไทยที่บัญญัติขึ้นใหม่ เมื่อ ๓๐-๔๐ ปีมานี้เอง เพื่อใช้สำหรับคำฝรั่งว่า “ethic” (และบัญญัติ “จริยศาสตร์” สำหรับ “ethics”) ถึงจะใช้คำว่า “morality” ก็มีรากฐานทางความคิดทำนองเดียวกัน

ถ้ามองแบบพุทธศาสนา ในเชิงเปรียบเทียบกัน จะเห็นความแตกต่างที่สำคัญว่า

๑. “จริยธรรม” แบบตะวันตก หรือที่เข้าใจกันโดยมาก มองคล้ายเป็นอะไรที่สำเร็จรูป เป็นคำสั่ง เป็นคำบัญชาลงมาว่าอย่างนั้น อย่างนี้ หรือแม้แต่เป็นเพียงบัญญัติทางสังคม

แต่ในทางพุทธศาสนา “จริยธรรม” โยงถึงธรรมชาติ คือเป็นเรื่องการกระทำของมนุษย์ ที่มีผลสืบเนื่องจากความจริงตามธรรมชาติ

๒. “จริยธรรม” แบบตะวันตก หรือที่เข้าใจกันโดยมาก เน้นพฤติกรรมที่แสดงออกมาภายนอก หรือที่มีผลทางสังคม โดยมองอย่างที่เราเรียกกันว่าเป็นแบบแยกส่วน

แต่ในทางพุทธศาสนา “จริยธรรม” เป็นเรื่องของ การดำเนินชีวิต หรือการเป็นอยู่ทั้งหมด (“จริยะ” มาจาก “จร” ที่แปลว่า เดิน หรือดำเนิน) ดังที่พบในหลักที่เรียกว่า “พรหมจริยะ” แปลว่า การดำเนินชีวิตอย่างประเสริฐ ซึ่งเป็นระบบความสัมพันธ์แห่งการพัฒนาชีวิตทั้ง ๓ ด้าน คือ การสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมด้วยพฤติกรรม เป็นต้น (*ศีล*) การพัฒนาจิตใจ (*สมาธิ*) และการรู้คิดเข้าใจ หยั่งรู้เห็น (*ปัญญา*) ทั้ง ๓ ด้านนี้ เป็นปัจจัยอิงอาศัยและส่งผลต่อกัน ไม่อาจแยกต่างหากจากกัน

ขอพูดในแง่ที่ ๑ ที่ว่าในทางพุทธศาสนา จริยธรรมโยงถึงธรรมชาติ คือสืบเนื่องจากความจริงตามธรรมชาติ หมายความว่า “จริยธรรม” ก็คือ การที่มนุษย์ดำเนินชีวิตหรือปฏิบัติกรอะไรๆ แล้วจะมีผลดีผลร้ายอย่างไร โดยสัมพันธ์กับความจริงของธรรมชาติ คือ

เมื่อเราทำอะไรไป ถ้ามั่นตรงตามเหตุปัจจัยที่จะให้เกิดผลดี (แก่มนุษย์) เราก็เรียกว่าเป็น “จริยธรรม” คือเป็นการปฏิบัติที่ดีหรือการดำเนินชีวิตที่ดี

แต่ถ้าทำไปแล้วมันขัด คือไม่เป็นไปตามหลักความจริงของธรรมชาติในทางที่จะให้เกิดผลดี หมายความว่า ทำเหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดผลไม่ดี ซึ่งก็เป็นความจริงตามธรรมชาติอีกนั่นแหละ แต่เราเรียกว่าเสียหรือผิดจริยธรรม เพราะเมื่อมองในแง่ที่สัมพันธ์กับมนุษย์ ก็เกิดผลที่ไม่ดี

เปรียบเทียบ เช่น เหมือนไฟเป็นธรรมชาติที่ร้อน ถ้าคนปฏิบัติต่อมันถูกต้อง ก็เกิดผลดีแก่ตน ถ้าปฏิบัติผิด ก็เกิดผลร้ายแก่ตัวเขา

“จริยธรรม” ก็คือ ความจริงตามธรรมชาติที่สัมพันธ์กับมนุษย์ในแง่ของการกระทำที่จะให้เกิดผลดี นั่นเอง

พูดอีกสำนวนหนึ่งว่า “จริยธรรม” คือ เหตุปัจจัยในกระบวนการของธรรมชาตินั่นเอง จับเอาเฉพาะส่วนที่เป็นการกระทำของมนุษย์ ซึ่งก่อให้เกิดผลที่มองในแง่ของมนุษย์ว่าเป็นผลดีหรือเกื้อกูล

เมื่อทำความเข้าใจกันอย่างนี้แล้ว เราจะมองอะไรๆ กว้างขึ้นว่า การที่เราทำอะไรก็ตาม เมื่อทำแล้วมันก็เป็นการกระทำจากฝีมือของมนุษย์ ที่จะเกิดผลดีหรือผลร้ายอย่างไร โดยเป็นเหตุปัจจัยที่ก่อให้เกิดผลตามระบบความสัมพันธ์ของธรรมชาติ ซึ่งเป็นความจริงของธรรมชาติอย่างนั้น

ในเรื่องนี้มีจุดที่ขอเน้น คือ การมองความจริงในแง่ที่ว่า จริยธรรมเป็นการปฏิบัติของมนุษย์ในท่ามกลางความเป็นจริงหรือต่อ

ความจริงที่มีอยู่ และตัวความจริงนั่นเอง ก็เป็นเรื่องของความเป็นไปตามธรรมชาติของธรรมชาติ ในระบบความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัยต่างๆ ที่อิงอาศัยต่อเนื่องกันไป

๒. หลัก “ผลหลากหลาย จากปัจจัยเอก”

เรื่องเหตุปัจจัยนี้เป็นหลักการใหญ่อย่างหนึ่ง ซึ่งมีแง่มุมที่จะต้องสังเกตหรือเอาใจใส่เป็นพิเศษ

เราไม่ค่อยได้พูดถึงถึงหลักพุทธศาสนาอย่างหนึ่ง ขอให้สังเกตว่าท่านเรียกลัทธิอันหนึ่งว่าเป็นลัทธิที่ผิด เป็นมิจฉาทิฐิ คือ “ลัทธิเหตุเดียวผลเดียว”

หมายความว่า เรามักนึกกันแล้วว่า ผลเกิดจากเหตุ คือมันมีเหตุ แล้วเหตุก็ทำให้เกิดผล คนมักจะมองแค่ว่า นี่คือผลที่เราต้องการ แล้วเราจะต้องทำอะไรเพื่อให้ได้ผลนี้ เราก็มองว่าเหตุของมันคืออะไร เมื่อเราทำเหตุนั้น เราก็จะได้ผลอันนี้ ถ้ามองแค่นี้ ก็ยังไม่พ้นเป็นลัทธิที่ผิด เรียกว่า “เอกการณวาท” (ลัทธิเหตุเดียวผลเดียว)

ถ้าพูดแบบสรุป หลักที่แท้ก็คือ “ผลหลากหลาย จากปัจจัยเอก” หมายความว่า จากสิ่งที่เรียกว่าเหตุปัจจัยอันเดียว คือจากปรากฏการณ์หรือการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง มันจะเป็นปัจจัยแก่ผลหลายอย่าง หรือปัจจัยเดียวส่งผลหลายอย่างพร้อมกัน และในทางกลับกัน ผลเดียวก็เกิดจากปัจจัยเอก คือหลายอย่าง

ยกตัวอย่าง เช่น ต้นมะม่วง เกิดจากปัจจัยต่างๆ พร้งพร้อมแต่คนทั่วไปมักจะคิดแค่ว่า ต้นมะม่วงเกิดจากเหตุคือเมล็ดมะม่วง หรือจะใช้วิธีตอน หรืออะไรก็ได้แล้วแต่ ก็มองกันแค่เหตุเดียว แต่ที่จริง

เฉพาะเมล็ดมะม่วงอย่างเดียวนั้น เกิดเป็นต้นมะม่วงไม่ได้ แต่เมล็ดมะม่วงเป็นปัจจัยสำคัญ เป็นปัจจัยหลัก และต้องมีปัจจัยอื่นๆ อีกพรั่งพร้อม เช่น มีดิน มีน้ำ มีปุ๋ย มีอุณหภูมิที่เหมาะสม มีแสง ฯลฯ รวมความว่ามีปัจจัยอื่นๆ ที่ถูกต้อง พอเหมาะพอดี แล้วจึงจะเกิดผลคือต้นมะม่วงขึ้นมา

หลัก “ผลหลากหลาย จากปัจจัยเอนก” นี้เป็นเรื่องสำคัญ เพราะคนเราเมื่อมองเหตุเดียว-ผลเดียว จะทำให้

๑. ทำการอะไรก็อาจจะผิดพลาด บางทีก็ไม่ได้ผล บางทีก็ไม่ได้ผลดี
๒. ทำการโดยไม่รอบคอบ ทำให้เกิดผลข้างเคียงต่างๆ ที่ตัวเองไม่ทันได้ดู ไม่ทันได้เห็น ตกอยู่ในความประมาทโดยไม่รู้ตัว

การมองว่า จากปัจจัยอันนี้จะเกิดผลหลากหลาย และผลที่เราต้องการอันนี้เกิดจากปัจจัยเอนก จะทำให้ไม่ประมาท เป็นหลักใหญ่ที่สำคัญอย่างยิ่งว่า มนุษย์จะต้องไม่ประมาท

โดยเฉพาะแ่งที่ว่า “จากปัจจัยอัน(เดียว)นี้ จะเกิดมีผลหลากหลาย” จะเตือนเราให้ไม่คิดแค่ว่า เมื่อเราต้องการผลอันนี้ เราก็ไปทำเหตุอันนั้น หรือมองแค่ว่าเมื่อเราทำเหตุนี้ เราก็จะได้ผลอันนั้น แต่ต้องระวังว่าเราอาจไม่รู้ตัวว่า สิ่งที่เราทำลงไปนี้ ที่จริงมันส่งผลไปยังส่วนอื่นที่อื่นด้วย กระทบอะไรต่ออะไรหลายอย่างในระบบความสัมพันธ์ กว่าที่เรารู้ตัวบางทีก็อีก ตั้ง 20 - 30 ปีข้างหน้า

อันนี้เป็นข้อเตือนใจอย่างหนึ่งสำหรับนักวิทยาศาสตร์ที่จะต้องไม่ประมาท โดยต้องคอยระลึกว่า เรามีความรู้เข้าใจเพียงพอแค่

ไหนในระบบความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัยอันนี้ เราเชื่อว่าหรือนึกว่า เราเลือกดีแล้ว ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการคิดพันธุ์ คัดคน หรืออะไรก็แล้ว แต่ เรามักมองเฉพาะผลที่เราต้องการ แล้วก็ค้นหาว่าเหตุปัจจัย อะไรบ้างที่จะทำให้เกิดผลอันนั้น แล้วเราก็ทำ เราไม่ได้ดูว่าปัจจัยที่เราได้ทำลงไปนี้ นอกจากให้ได้ผลที่เราต้องการแล้ว ยังส่งผลไปกระทบอะไรอื่นอีกบ้างในระบบความสัมพันธ์ของธรรมชาติ

อันนี้เป็นเรื่องใหญ่ จุดอ่อนของวิทยาศาสตร์ปัจจุบันยังอยู่ ตรงนี้ คือยังไม่สามารถรู้เข้าใจได้ทั่วถึงและยังไม่มองไปให้ทั่วตลอด ระบบความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย ที่จะให้เห็นชัดว่า ปัจจัยต่างๆ ที่ ตัว (นักวิทยาศาสตร์) ทำขึ้น ที่ตัว (นักวิทยาศาสตร์) เข้าไปมีส่วน ร่วมผลักดัน จะก่อให้เกิดผลหรือส่งผลกระทบไปยังอะไรอีกบ้าง แต่ยังมักคิดคำนึงแค่ให้ได้ผลที่ตนต้องการเพียงอย่างเดียว

๓. มนุษย์อย่าหลงตัวว่าชนะธรรมชาติ

นี่คือจุดที่วิทยาศาสตร์ยังไม่สามารถจะมีความภูมิใจได้จริง วิทยาศาสตร์ไปภูมิใจว่ากำลังชนะธรรมชาติ แต่เปล่า ไม่ได้ชนะ ธรรมชาติ แต่ที่จริงนั้นเรา

๑. รู้ธรรมชาติก็ยังไม่พอ
๒. ไม่ได้ชนะธรรมชาติจริง

การกระทำต่างๆ ที่เราเรียกว่า “ชนะธรรมชาติ” นั้น ที่จริง เราไม่ได้ชนะเลย มันเป็นการพูดโดยหลงตัวเอง เราต้องพูดใหม่ และต้องถ่อมตัวบ้าง

เรื่องจริงก็คือ เราเรียนรู้ความจริงของธรรมชาติได้แล้วแค่

ไหน เราก็นำเอาความรู้นั้นมาใช้ให้เป็นประโยชน์ โดยวิธีเลียนแบบธรรมชาติบ้าง ยักเยื้ององค์ประกอบหรือเหตุปัจจัยที่เรารู้จากธรรมชาตินั้นบ้าง

ที่ทำกันนี้ แม้แต่เรื่องโคลนนิ่ง (cloning) ก็เป็นการเรียนรู้จากความจริงของธรรมชาติ แล้วเอามายักเยื้องไปในแง่ต่างๆ ที่ตนคิดว่าจะใช้ประโยชน์ ไม่ใช่ที่เราไปทำอะไรขึ้นมาเองจากความไม่มีหรือแปลกใหม่จริง ก็อย่างที่ว่าแล้ว เป็นเพียงเลียนแบบกระบวนการของธรรมชาติที่มันเป็นของมันมา โดยนำเหตุปัจจัยของธรรมชาติมาใช้ในกระบวนการ

แต่ตัวแปรสำคัญคือ มีปัจจัยเพิ่มเข้ามาอย่างหนึ่ง คือ *ปัจจัยฝ่ายมนุษย์* ซึ่งก็เป็นธรรมชาติด้วยเหมือนกัน แต่เป็นธรรมชาติที่มีคุณลักษณะพิเศษ (ฝรั่งชอบมองมนุษย์แยกจากธรรมชาติ เลยหลงมองกระบวนการธรรมชาติแบบตัดตอน ลืมดูตัวเองที่เป็นปัจจัยเอกว่าเป็นอย่างไ)

มนุษย์นี้มี*ปัญญา* และมีเจตจำนงหรือ*เจตนา* ก็เอาปัญญา กับเจตนา ที่เป็นปัจจัยธรรมชาติ (ด้านนามธรรม) อันหนึ่งๆ นั้น เข้าไปร่วมกระบวนการด้วย โดยเข้าไปเป็นเหตุปัจจัยที่แปรผันเปื่อยถื่น ชักนำหนุนเสริมเหตุปัจจัยอย่างอื่น แล้วระบบเหตุปัจจัยที่มีองค์ประกอบเพิ่มใหม่นี้ ก็ทำให้เกิดผลอย่างใหม่ขึ้นมา ก็เท่านี้เอง ไม่ได้มีอะไรผิดธรรมชาติ แต่เป็นเพียงธรรมชาติที่มีปัจจัยมนุษย์เพิ่มเข้าไป

ข้อสำคัญก็คือ *ปัจจัยฝ่ายมนุษย์*นี้ (จะเป็น*ปัญญา* หรือ*เจตนา* ก็ตาม) ถ้าเกิดบกพร่องขึ้นมาแล้ว จะทำให้เกิดผลร้ายมากมายที่

เดียว อันนี้จึงเป็นข้อที่ทำให้มนุษย์จะต้องไม่ประมาท

มนุษย์จะต้องไม่ประมาทในการศึกษา ต้องเรียนรู้เรื่องเหตุปัจจัยต่างๆ เรื่องการส่งผลกระทบของปัจจัยต่างๆ ในระบบความสัมพันธ์ของธรรมชาติให้ชัดเจนและทั่วตลอดยิ่งขึ้น จึงจำเป็นต้องถ่อมตัวให้มาก เพราะแทบจะไม่มีทางเลยที่จะรู้ได้สมบูรณ์ และอันนี้เป็นตัวสร้างขีดจำกัดให้แก่วิทยาศาสตร์ตลอดเวลาว่าจะทำอะไรแล้วก็ไม่สามารถจะมั่นใจได้โดยสมบูรณ์ และจริยธรรมจึงเข้ามาเกี่ยวข้องกับตรงนี้

๔. หลัก “โลกนี้เป็นไปตามกรรม”

สำคัญที่เจตนา กับ ปัญญา

จริยธรรมเข้ามาตรงนี้ คือตรงที่ว่า มนุษย์อยู่ในโลกนี้ เป็นผู้เลือกปฏิบัติการ ทำอย่างไรจะให้เราเลือกทำการได้อย่างมีผลดีที่สุด เรื่องนี้โยงไปหาหลักสำคัญอีกหลักหนึ่ง คือหลักที่ว่า “**โลกนี้เป็นไปตามกรรม**” หมายความว่า สังคม หรือโลกมนุษย์ เป็นไปตามการกระทำที่ประกอบด้วยเจตจำนงของมนุษย์ ทั้งนี้ภายในขอบเขตแห่งความรู้คิดเข้าใจของเขา

มนุษย์มีความรู้เข้าใจอะไรแค่ไหน และมีความตั้งใจมุ่งมั่นปรารถนาอะไร ก็ทำไปตามเจตจำนงนั้น เมื่อทำกันไป สังคมหรือโลกมนุษย์นี้ก็จะเป็นไปตามการกระทำของมนุษย์เหล่านั้น โดยเฉพาะเมื่อเห็นชอบร่วมกันมากๆ เช่นเป็นค่านิยม ก็กลายเป็นเรื่องของระบบของกรรมที่ทำให้โลกเปลี่ยนแปลงไปอย่างนั้นอย่างนี้ อารยธรรม

มนุษย์ที่เกิดขึ้นและเจริญก้าวหน้ามา ก็เป็นผลจากกรรมของมนุษย์นี้ นี่คือโลกเป็นไปตามกรรม

เมื่อโลกเป็นไปตามกรรมก็คือ ความเป็นไปของโลกมนุษย์นี้เป็นผลจากการกระทำของมนุษย์ มนุษย์จะต้องมีความรับผิดชอบ จะต้องสร้างสำนึกในความรับผิดชอบให้สูงกว่า มนุษย์ทำอะไรไปแล้วก็จะเป็นผู้บันดาลโลก เมื่อเราเป็นผู้สร้าง เป็นผู้บันดาลโลก จึงจะต้องคิดกันให้ดี ทำให้อบรอบ อันนี้ก็เป็นข้อที่ทำให้ต้องมีความรับผิดชอบอย่างสูง และต้องไม่ประมาท อีกอย่างหนึ่ง

ต่อไป ถ้าจะโคลนนิ่ง หรือทำอะไรต่อมิอะไร เรากำลังใช้วิธีการใหม่ๆ ที่จะบันดาลโลกให้เป็นไปอย่างใดอย่างหนึ่ง จะต้องระวังให้มาก อันนี้ก็เป็นข้อพิจารณาที่สำคัญ

เมื่อมนุษย์เป็นผู้มีเจตจำนง และเป็นผู้เลือกตัดสินใจที่จะทำ เจตจำนงนี้แหละจึงเป็นกรรม ก็คือการเลือกว่าจะเอาอย่างไร จะทำอะไร

ในการเลือกที่จะทำนั้น คนจะเลือกอะไรได้แค่ไหน ย่อมขึ้นต่อ

หนึ่ง **ปัญญา** ความรู้เข้าใจ เช่น รู้เข้าใจความจริงของธรรมชาติแค่ไหน

สอง **ตัวเจตจำนง**นั่นเอง คือ**เจตนา** ประกอบด้วยแรงจูงใจดีร้าย เช่นมีกรุณาอยากแก้ปัญหาช่วยให้คนพ้นจากทุกข์ หรือมีความโลภ ความปรารถนาลาภผล เห็นแก่ตน หรือมีความอยากใหญ่ อยากมีชื่อเสียง เป็นต้น ข้อนี้เป็นปัจจัยสำคัญมากที่ต้องระวัง

ตอนต้นนั้น เรามองในวงกว้าง ที่นี้ลองมามองในวงแคบ

คือมองในตัวคนแต่ละคนผู้มีเจตจำนง ที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการของกรรม

ว่าที่จริงนั้น เพื่อให้ได้ผลดี คนต้องใช้ปัญญาที่รู้ความจริงแท้ แล้วก็ตั้งใจทำเพื่อผลดีที่สุด ก็คือต้องมีเจตนาดี เช่น เจตนาดีต่อมนุษยชาติ มีเมตตา ห่วงดีต่อเพื่อนมนุษย์ ห่วงดีต่อโลกนี้ อยากให้อยู่กันอย่างสันติสุข ให้พ้นจากความบกพร่อง และปัญหาต่างๆ

ตามปกติ เจตนาที่ดีจะเป็นตัวชู ที่เราเอามาประกาศ หรือแม้แต่โฆษณา เราหวัง แล้วเราก็บอกกันว่า ที่จะทำอะไรนี่เราปรารถนาดีนะ เอาตัวเจตนาดีนี้มาบอก เอามาเป็นตัวประกาศ

แต่ในความเป็นจริง แค่ปัญญาที่รู้ความจริงของธรรมชาติ รู้เหตุปัจจัยทั่วถึงนี้ เราก็ยังบกพร่อง แล้วข้างสอง เรายังมีปัญหาเกี่ยวกับเจตนาของบุคคลอีกว่าจริงใจไหม ปรารถนาดีแน่หรือ มีเจตนาแอบแฝงอะไรไหม ธรรมชาติที่มีปัจจัยส่วนมนุษย์เข้าไปยุ่ง ถ้าจะแยก ก็ตรงนี้แหละ

ในการกระทำหรือปฏิบัติการต่างๆ นี้ บางที บางครั้ง ทั้งๆ ที่นักวิทยาศาสตร์นั้นยังไม่รู้ปัจจัยต่างๆ เพียงพอ แต่ด้วยความเห็นแก่ตัว บางทีเห็นแก่ผลประโยชน์บางอย่าง (เรียกว่า "ตัณหา") บางทีเห็นแก่ชื่อเสียงความยิ่งใหญ่ (เรียกว่า "มานะ") ก็ทำให้ตัดสินใจทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งลงไป เพื่อให้ได้ลาภผลบ้าง ชื่อเสียงบ้าง เป็นต้น ทั้งๆ ที่ยังไม่รู้รอบคอบเด็ดขาด กลายเป็นปัจจัยเสี่ยงที่ทำให้เกิดปัญหา

ฉะนั้น ปัญหาจริยธรรม คือ มนุษย์จะต้องมีความสำนึกรับผิดชอบต่อธรรมชาติและความจริงตามธรรมชาติของระบบเหตุปัจจัยทั้งหลาย ด้วยการทำตนให้มีปัญญาที่รู้เข้าใจถ่องแท้ทั่วตลอด แล้ว

ก็ต้องมีความสำนึกรับผิดชอบต่อความเป็นไปของโลก หรือต่อชะตากรรมของสังคม ด้วยการเลือกตัดสินใจและกระทำการด้วยเจตนาที่มุ่งดีโดยบริสุทธิ์

การเลือกกระทำ จะเลือกได้อย่างไร ก็คือเลือกด้วยปัญญา แคะไหนและเจตนาอย่างไร ก็จะต้องย้าเรื่องปัญญา ความรู้เข้าใจ ที่ถึงความจริงถ่องแท้ชัดเจนที่สุด และเจตนาที่บริสุทธิ์ มีความหวังดีปรารถนาดี มีเมตตาธรรมที่แท้จริงต่อเพื่อนมนุษย์ ต่อโลกนี้ ไม่ใช่มีความหวังผลประโยชน์ส่วนตัว เป็นต้น

เมื่อคุณสองด้านนี้ คงต้องยอมรับว่า เรายังไม่มีความปลอดภัยเท่าไรนัก

เป็นอันว่า มนุษย์จะต้องเป็นผู้เลือกที่จะทำ และเลือกด้วยเจตนาดีที่มีปัญญาทั่วชัด

๕. เกณฑ์ใหญ่ คือ “อกุศลธรรมเสื่อม กุศลธรรมเจริญ”

อีกเรื่องหนึ่งคือ หลักการทั่วไปในทางพุทธศาสนานั้นพูดได้ง่ายๆ ตามความเป็นจริงของธรรมชาติว่า เราทำอะไรแล้ว ถ้า “กุศลธรรมเสื่อม อกุศลธรรมเจริญ” อันนั้นไม่ดี แต่ถ้าทำอะไรไปแล้ว “อกุศลธรรมเสื่อม กุศลธรรมเจริญ” อันนี้ดี

หลักนี้มีความหมายกว้าง คือ จะทำอะไร ก็ลองคิดว่าเราทำอันนี้แล้ว มันจะทำให้เกิด “กุศล” หรือไม่ มันจะทำให้ “กุศล” เจริญขึ้นหรือไม่

คำว่า “กุศล” ก็มีความหมายกว้าง หมายถึง สภาวะที่เกื้อกูล
ที่ดียิ่ง เป็นประโยชน์แท้จริง

ถ้าเป็น “อกุศล” ก็จะไม่เกื้อกูล ไม่ดีงาม ไม่เป็นประโยชน์
แท้จริง

เป็นธรรมดาของโลกมนุษย์ว่า มนุษย์จะทำอะไร เราไม่
สามารถทำให้เกิดผลดี ๑๐๐% หรือร้าย ๑๐๐% มักจะมีแต่ว่า “ได้
มากเสียหน่อย” หรือ “ได้น้อยเสียมาก” หรือ “เป็นประโยชน์มาก”
หรือ “เป็นประโยชน์น้อย” จึงต้องเป็นการเลือกเอา การมีเจตนา-
เจตจำนง หรือการเลือกของมนุษย์จึงเป็นสิ่งสำคัญ เพราะการ
กระทำของมนุษย์เป็นเรื่องยาก ไม่สามารถจะให้ผลแบบได้ไปครั้ง
เดียวดีเต็มร้อยหรือเสียเต็มร้อย

อย่างเรื่องที่เราเรียกว่า “บาป-บุญ” ก็เช่นเดียวกัน มักจะ
ต้องตัดสินใจว่า จะเอาบาปมากหรือบาปน้อย ให้บาปน้อยบุญ
มาก หรือบาปมากบุญน้อย เพราะฉะนั้น ในกรณีนี้จึงมีพุทธภาษิต
ว่า “เมื่อเห็นแก่ประโยชน์ใหญ่ ให้ยอมสละประโยชน์น้อย” มนุษย์
ก็มักจะได้อะไร

นี่ก็กลับไปสัมพันธ์กันกับที่พูดมาแล้ว นั่นก็คือ การที่จะได้
ประโยชน์มากโดยเสียน้อย ก็อยู่ที่ปัญญาที่รู้เข้าใจชัดเจน เป็นเรื่อง
สำคัญที่สุด เป็นฐานใหญ่ แล้วก็โยงมาถึงเจตนา

จะทำอย่างไร ก็ต้องฝึกคน ด้วยการศึกษาก่อน ซึ่งจะทำให้ได้
ทั้งสองอย่าง ได้ทั้งปัญญาและเจตนา หมายความว่า การศึกษา
จะต้องฝึกฝนพัฒนาคน ทั้งด้านปัญญาและด้านเจตจำนงหรือ
เจตนา

แต่การที่จะให้ได้เจตนาดี บางทีในบางยุคสมัยก็ขึ้นกับสภาพแวดล้อม ซึ่งบางทีก็ยากเหมือนกัน อย่างในยุคนี้ซึ่งเป็นยุคที่เราเรียกว่า “ยุคธุรกิจ” เรื่องแรงจูงใจด้านโลภะหรือความโลภนี่จะเป็นตัวการใหญ่ แต่ในบางยุคแรงจูงใจที่แรงก็จะเป็นโทสะ เช่น คนที่คิดค้นพัฒนาเทคโนโลยีขึ้นเพื่อจะให้ดีแก่ตัว แต่เพื่อจะข่ม เพื่อจะทำร้าย เอาไปครอบงำคนต่างพวก เช่น เราอาจจะสร้างมนุษย์โคลนขึ้นมา เพื่อจะได้ไปรบชนะพวกโน้น เพื่อให้พวกเราใหญ่ นี่คือมีโทสะแฝงอยู่ ไม่ได้เป็นการคิดดีแท้ๆ ว่าเพื่อประโยชน์ส่วนรวมที่แท้จริง

แม้แต่การที่ว่าจะเห็นแก่มนุษยชาติอย่างแท้จริงนั้น บางทีเราดูแต่สังคมนุษย์ แต่ไม่ได้มองระบบธรรมชาติ ดังที่ในสมัยหนึ่งเราคิดว่าจะให้ผลที่ดีแก่สังคม แต่แล้วในระยะยาวกลายเป็นว่ามนุษย์จะเอาดีฝ่ายเดียว ให้ตัวได้ประโยชน์ โดยไม่คำนึงถึงระบบนิเวศทั้งหมด แล้วพอทำอะไรก็มีผลกระทบต่อบรรณิเวศ ธรรมชาติแวดล้อมเสีย แล้วก็กลับมามีผลเสียหายนต์ต่อตัวเอง จึงได้หยุด

แต่ที่หยุดนั้น ก็เพราะเห็นแก่ตัว กลัวว่าตัวนั้นจะแย่ง จึงหยุดแทนที่จะเห็นแก่ระบบนิเวศทั้งหมด หรือเห็นแก่สัตว์ทั้งหลายอื่น เห็นแก่ชีวิตอื่น เห็นแก่พืชพันธุ์ต่างๆ ที่ไปรักษาระบบชาตินี้ ก็เหมือนถูกบังคับ เพราะจะรักษาตัวด้วยเห็นแก่ตัวนั่นเอง ไม่ได้เห็นแก่สิ่งอื่นๆ หรือ

ทำอย่างไรจึงจะให้มนุษย์มีใจกว้าง เห็นแก่ความเป็นอยู่ที่ดีของทั้งโลก ให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข รมเย็น เพราะฉะนั้นการศึกษา คือการฝึกมนุษย์ จึงเป็นเรื่องใหญ่ แม้แต่เจตจำนง บาง

ที่เราก็มองไม่ออก เรานึกว่าเจตจำนงดีแล้ว แต่ที่จริงนั้น ไม่ดีจริง

พูดกว้างๆ ว่า หลักใหญ่ก็คือ ทำอะไรไปแล้ว กุศลธรรมเจริญ อกุศลธรรมเสื่อม ก็ดี ถ้าทำไปแล้วกุศลธรรมเสื่อม อกุศลธรรมเจริญ ไม่ดี แล้วจะเอียงดลงไป มนุษย์ก็ต้องเลือกเอาในเรื่องที่เรียกว่าประโยชน์มาก-ประโยชน์น้อย

ชีวิตเริ่มต้นเมื่อไร

นี่ก็มาถึงคำถามที่ว่า “ชีวิตเกิดขึ้นเมื่อไร?”

“ชีวิต” ในทางพุทธศาสนาว่า เมื่อมีองค์ประกอบ ๓ ด้าน คือ องค์ประกอบฝ่ายบิดา องค์ประกอบฝ่ายมารดาและมารดาอยู่ในภาวะที่เอื้ออำนวย จะเรียกว่าไข่สุกหรืออะไรก็แล้วแต่ และมีสัตว์เกิด

พูดเอาหลักว่า สัตว์จะปฏิสนธิได้ ต้องอาศัยความพร้อมของปัจจัยฝ่ายบิดามารดา เมื่อทั้งฝ่ายบิดาและฝ่ายมารดาพร้อม สัตว์ที่จะเกิด ก็เกิดได้เลย เพราะฉะนั้นจึงเป็นการตั้งต้นพร้อมกัน เรียกว่า “ปฏิสนธิ” จิตที่ตั้งต้นนั้น เรียกว่า ปฏิสนธิวิญญาณ คือว่า พอปฏิสนธิ ชีวิตก็เริ่มเลย ไม่ต้องมารอมาคิดกำหนดให้ลำบาก

ผู้ร่วมสนทนา:

มีบางคนบอกว่า ทางพุทธบอกว่าชีวิตเริ่มขึ้นเมื่อหลังปฏิสนธิแล้ว 2 สัปดาห์ อันนี้เป็นทางพุทธหรือเปล่า

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต):

ไม่มีคำบอกอย่างนั้นเลย เจริญพร ถ้าจะมีได้ก็คือ

๑. มีองค์ประกอบฝ่ายบิดา
๒. องค์ประกอบฝ่ายมารดาพร้อม
๓. มีปฏิสนธิวิญญาณ

หมายความว่า พอองค์ประกอบพร้อมแล้ว ก็เริ่มกัน เมื่อไรก็ได้ อย่างนี้เราจะไปกำหนดให้ตายตัวไม่ได้

ในทางวินัยจะต้องมีเครื่องตัดสินที่ชัดเจน เพราะฉะนั้น พอมีการปฏิสนธิอย่างนี้แล้ว ท่านก็ถือว่า ถ้าภิกษุไปทำลายสัตว์ในครมภิกษุก็เป็นปาราชิก สอดคล้องกันระหว่างฝ่ายธรรมกับฝ่ายวินัย

ฝ่ายวินัยจะต้องมีตัวตนเป็นรูปธรรมที่กำหนดได้ชัด มิฉะนั้นก็เถียงกันตาย เพราะฉะนั้นก็เอาเป็นว่า เมื่อมีการผสมพันธุ์แล้ว ถ้ามีชีวิตสืบต่อ ก็ถือว่าเกิดเป็นตัวขึ้น แล้วก็ปฏิสนธิพร้อมเลย นับจากนั้นมา

ผู้ร่วมสนทนา:

มีคนพูดถึงเรื่องวิญญาณด้วย ไม่ทราบตรงนี้ในทางพุทธศาสนามีการพูดเรื่องนี้อย่างไรครับ หลังปฏิสนธิจะถือว่าเป็นชีวิตก็ต่อเมื่อมีวิญญาณมาอยู่ด้วย หรือว่าสองอย่างนี้ ชีวิตกับวิญญาณแยกกันอย่างไร

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต):

เจริญพร ตอนที่องค์ประกอบฝ่ายบิดาและมารดาพร้อมแล้วที่วาปฏิสนธิก็คือวิญญาณ ที่เรียกกันว่าสัตว์มาปฏิสนธิ สัตว์

ในที่นี้ใช้คำว่า “คันธัพพะ” แต่เป็นเพียงศัพท์ พูด่ง่ายๆ ก็คือ สัตว์
 ที่มาเกิด ถ้าเรียกเป็นภาษาแบบ ก็เป็น “วิญญาณ” ก็ถือว่า
 วิญญาณเริ่มปฏิสนธิ จึงเรียกว่าปฏิสนธิวิญญาณตั้งแต่นั้น

ผู้ร่วมสนทนา:

คำว่า “ปฏิสนธิวิญญาณ” หมายถึงอะไร และคำว่า
 “วิญญาณ” ในที่นี้มีความหมายอย่างไร แก่ไหน แล้วของสัตว์เป็น
 ปฏิสนธิวิญญาณด้วยหรือไม่

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต):

ทั้งมนุษย์และสัตว์อื่น ทั้งนั้น

“ปฏิสนธิ” แปลว่า ต่อ

วิญญาณก็คือวิญญาณ ปฏิสนธิวิญญาณก็คือวิญญาณที่
 ต่อภาพ

ผู้ร่วมสนทนา:

วิญญาณในที่นี้หมายถึงผีหรือไม่

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต):

ไม่ใช่ วิญญาณก็คือจิตนี้แหละ ปฏิสนธิวิญญาณนั้นบางทีก็
 เรียกว่าปฏิสนธิจิต เป็นศัพท์ที่ใช้แทนกันได้

ผู้ร่วมสนทนา:

ตามความเข้าใจ คำว่า “วิญญาณ” ในทางพุทธ กับในทาง
 คริสต์ มีความหมายไม่ตรงกันใช่หรือไม่

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต:

เราเองไปใช้ศัพท์ผิด เพราะว่า “วิญญาณ” นั้น ในทางพุทธศาสนาหมายถึง สภาวะที่รู้ต่อสิ่งที่ได้เห็นได้ยิน เป็นต้น

ต่อมา เราเอาคำว่า “วิญญาณ” มาใช้เรียกอะไรต่อมิอะไร เป็นผี เป็นสาว แล้วก็ค่อยๆ เพิ่มขึ้น พอฝรั่งเอาคำว่า “soul” มา เราจะแปลก็เอาคำว่า “วิญญาณ” มาใช้อีก แต่ในประเทศอื่น ในทางพุทธศาสนาไม่แปลคำว่า “soul” ว่าวิญญาณอย่างไทย

หมายความว่า เป็นเรื่องของคนไทยเองที่ไปใช้ศัพท์นี้ ที่จริงนั้น “วิญญาณ” ในวงการศึกษาศรัทธา เขาแปลว่า “consciousness”

ถ้าจะแปลให้ถูก ในวงการพุทธศาสนา “soul” แปลว่า อาตมัน หรือ อัตตา

เพราะฉะนั้น ต้องแยกความหมายของคำที่ใช้ในภาษาไทย กับคำเดิมที่เป็น technical term ในทางพุทธศาสนา ถ้าเป็น technical term ในทางพุทธศาสนา คำว่า “วิญญาณ” มีความหมายเป็น นามธรรมที่เป็นธาตุรู้ คือสภาวะที่รู้ต่ออารมณ์ (ปัจจุบัน บางทีเรียกว่า สิ่งเร้า) เช่น เห็น ได้ยิน ฯลฯ

ท่านเรียกว่า “ธาตุรู้” ธาตุมีความหมายเป็นนามธรรมก็ได้ เป็นรูปธรรมก็ได้ คือเป็นสภาวะที่มีอยู่และเป็นอยู่ตามธรรมดาตามธรรมชาติ ธาตุก็คือสภาวะที่มีอยู่ตามธรรมดา สิ่งที่ดีงาม สภาวะของมันอยู่ตามธรรมชาติ จะเป็นรูปธรรมหรือนามธรรมก็ได้ เรียกว่า “ธาตุ”

บางทีเราเรียกวิญญาณว่า “วิญญาณธาตุ” คือว่า วิญญาณ

ก็เป็นธาตุชนิดหนึ่ง และธาตุคือวิญญาณหรือวิญญาณธาตุนั้น ก็มีอยู่ตลอดเวลาในมนุษย์ เมื่อมีชีวิตอยู่ ก็ต้องมีความรู้ ถ้าไม่มีธาตุรู้ตัวนี้ ก็เป็นมนุษย์อยู่ไม่ได้

ธาตุรู้ หรือสภาวะที่รู้นี้ มีอยู่ตลอดเวลา และมีการกำหนดเรียกชื่อแยกต่างๆ กันไปในเวลาทำหน้าที่ โดยเติมคำขยายเข้าไปข้างหน้า เช่น

ถ้าเป็นสภาวะที่รู้ทางตา คือเห็น ก็เรียกว่า จักขุวิญญาณ

ถ้ารู้ทางหู คือได้ยิน ก็เรียกว่าโสตวิญญาณ

ถ้ารู้ทางจมูก คือรู้กลิ่น ก็เรียกว่า ฆานวิญญาณ

ถ้ารู้สิ่งที่เข้าไปในจิตใจของตนเอง ก็เรียกว่า มโนวิญญาณ

แล้วก็ตัว “ธาตุรู้” อย่างนี้แหละ เมื่อทำหน้าที่ในตอนเริ่มต้นในชาติภพหนึ่งๆ เพราะเหตุที่การเริ่มต้นในชาติ (กำเนิด) เรียกว่า “ปฏิสนธิ” ก็จึงเรียกมันว่า ปฏิสนธิวิญญาณ ก็เท่านั้นเอง

นี่ก็คือ “ธาตุรู้” หรือสภาวะรู้ที่เริ่มแรก ถือว่าความรู้อย่างมนุษย์ได้เกิดขึ้นแล้ว ความเป็นมนุษย์ก็เกิดในขณะนั้น เมื่อองค์ประกอบฝ่ายบิดาและมารดามาพร้อม แล้วผสมเป็นตัวขึ้นมา ธาตุรู้นี้อาศัยเริ่มต้น ก็เรียกว่าปฏิสนธิวิญญาณเกิดขึ้น ถือว่าองค์ประกอบพร้อม ความเป็นมนุษย์ก็เริ่มเลยทันที นี่คือเริ่มเป็นมนุษย์นั่นเอง แล้วตอนนี้ถ้าพระภิกษุไปทำให้เกิดการฆ่า เช่น ไปให้ยาให้แทง พระภิกษุนั้นก็มีความผิดเท่ากับฆ่ามนุษย์

ผู้ร่วมสนทนา:

มีคนพยายามจะตีความคำว่า “คันธัพพะ” (โดยเทียบกับ) ทาง

วิทยาศาสตร์ หมายถึงว่า ตัวอ่อนที่ผสมแล้วต้องเข้าไปฝังตัวในมดลูก

ในทางวิทยาศาสตร์ เป็นที่ทราบกันว่า การปฏิสนธิโดยไข่ กับเชื้อตัวผู้เกิดขึ้นในท่อนไข่ ยังไม่ได้ไปฝังในมดลูก ไข่จะใช้เวลาเดินทางประมาณ ๑-๑๔ วัน แล้วแต่ว่าผสมกันเร็วช้าขนาดไหน เพราะฉะนั้นก็จะมีคนตีความว่า เมื่อไข่ที่ผสมแล้วยังไม่ได้ฝังตัวในมดลูก ก็จะไม่ทำให้เกิดกันธัพพะ จึงมีข้อถกเถียงกันในเรื่องช่วงเวลาอย่างนี้อยู่

หลวงพ่อมองว่า การตีความอย่างนี้ เป็นการเลียงบาลีหรือไม่

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต):

ก็เป็นการตีความ แต่เป็นการตีความที่ไม่มีหลักฐานช่วย หมายความว่า การตีความมีหลายแบบ การตีความที่ดีก็คือมีหลักฐานอ้างอิงมาช่วยสนับสนุน แม้ว่าหลักฐานอ้างอิงอาจจะยังไม่ชัด แต่มีที่อ้างพอมาร่วมเสริมการตีความได้

ในกรณีนี้ มันไม่มีตัวช่วย หลักฐานไม่มีให้

และในทางวินัย ถือกันมาว่า ต้องตีความทางเคร่ง ภาษาเก่าพูดกันมาว่า “วินัยตีความข้างเคร่ง” จะเอาผิดพระภิกษุก็ต้องเอาตั้งแต่เริ่มเกิดเป็นตัวเลย มิฉะนั้นก็จะหย่อน

ส่วนทางแพทย์ก็แล้วแต่ แต่ต้องเอาในแง่ของหลักก่อน แล้วก็ต้องไปตัดสินใจว่าเราจะเอาแค่ไหน

ก็อย่างที่ว่าแล้ว เรื่องของมนุษย์เป็นเรื่องของการเลือก ด้วยเจตนา บนฐานของปัญญา ทั้งสองอย่างต้องดี ต้องถ่องแท้ แล้วดูว่าทำได้แค่ไหน ก็ต้องเลือกเอาระหว่างประโยชน์มาก ประโยชน์

น้อย บาปมาก บาปน้อย หรือว่า บาปน้อย บุญมาก

ผู้ร่วมสนทนา:

ตรงนี้มีปัญหาว่า สมมุติว่าถ้าทางวิทยาศาสตร์หรือทางแพทย์ ไม่ตีความทางเคร่ง แต่ความเป็นจริงเป็นการตีความทางเคร่ง เพราะฉะนั้นคนที่ทำจะเกิดเป็นบาปหรือไม่

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต):

บาป หรือไม่บาป ไม่ได้อยู่ที่บัญญัติ แต่อยู่ที่ตัวบุคคล คือ เจตนาของเขา โดยสัมพันธ์กับความจริงของธรรมชาตินั้นแหละ และบาปก็ยังมีว่า บาปมาก หรือบาปน้อย เช่น

ถ้าฆ่าคนก็บาปมากกว่าฆ่าสัตว์ดิรัจฉาน

แต่ฆ่าคนก็บาปไม่เท่ากัน เช่น ฆ่าคนโดยป้องกันตัว ไม่ได้มีเจตนาร้าย แล้วไม่อยากจะฆ่าเขาด้วยซ้ำ อย่างนี้ก็บาปน้อย

แต่ถ้ามีความคั่งแค้น ชิงชัง มุ่งร้ายหมายขั้วญ วางแผน คิดการด้วยเจตนาอย่างแรงกล้า เพียรพยายามจะฆ่าเขาให้ได้ อันนี้บาปมาก

ทั้งนี้ ขึ้นต่อคุณความดีของผู้ที่ตนไปฆ่านั้นด้วย ถ้าผู้นั้นเป็นผู้ที่มีคุณความดี มีประโยชน์มาก ไปฆ่าเขา ก็บาปมาก ถ้ามีคุณประโยชน์น้อย หรือเป็นโทษ ไปฆ่า ก็บาปน้อย

เรื่องเหล่านี้อยู่ในเกณฑ์ ที่เป็นหลักการพิจารณาด้วยเหมือนอย่างที่ว่าแพทย์ต้องทำงานอยู่ เช่น การทดลองกับสัตว์ เราก็มีปัญหากันอยู่แล้ว

ทั้งหมดนี้จะเห็นว่า อยู่กับการตัดสินใจของมนุษย์ ซึ่งสอดคล้องกับภาวะของสังคมคือโลกมนุษย์ ที่ท่านถือว่าเป็นภาพของผู้ทำมาหากรรม คือหลักการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ขึ้นอยู่กับการที่จะต้องเลือกเอาว่าจะทำอย่างไรให้มาก ระหว่างกรรมดี กับกรรมชั่ว ที่มนุษย์กระทำปะปนกันไป

วิสัยของมนุษย์ก็เป็นธรรมดาอย่างนี้อยู่แล้ว เราจึงต้องใช้ **ปัญญา** ในการตั้ง **เจตนา** เลือกตัดสินใจ เพื่อให้เป็นการกระทำอย่างไม่ประมาท ด้วยปัญญาที่สมบูรณ์ที่สุด โดยมีเจตนาที่ดีที่สุด อย่างน้อยพิจารณาเห็นแล้วว่าเป็นประโยชน์มากกว่าโทษ แล้วจึงตัดสินใจ

เมื่อตัดสินใจไปแล้ว ก็ต้องไม่ประมาทอีก เช่น ต้องพิจารณาทบทวนว่าสิ่งที่ตัดสินใจไปแล้วนั้นอาจจะพลาดก็ได้ หรือแม้แต่ถ้าถูกต้อง ก็อาจยังมีจุดอ่อนหรือข้อบกพร่องบางอย่าง ซึ่งจะต้องจับให้ได้ แล้วจะได้หาความรู้ หาปัญญาเพิ่มขึ้น เพื่อปรับปรุงพัฒนาต่อไป ให้ทำการครั้งต่อไปได้ผลดียิ่งขึ้น เรียกว่าไม่ประมาทในการศึกษา

แต่เฉพาะในการตัดสินใจแต่ละครั้ง ก็ให้ได้องค์ประกอบที่ว่า **หนึ่ง** เราใช้ **ปัญญา** อย่างเต็มที่ ถ่องแท้ทั่วตลอดที่สุดเท่าที่จะรู้ได้ **ค้น**คว้าหาความจริงอย่างดีที่สุดแล้ว **สอง** ทำด้วย **เจตนา** ดีที่สุดแล้ว เมื่อถึงเวลาต้องทำ ก็ไม่มีระย่อ แค่ไหนก็แค่นั้น

สำหรับเรื่องการทดลองกับสัตว์นี้ ก็คงต้องอ้างในแง่ว่า เพราะเราต้องการช่วยชีวิตของมนุษย์ ซึ่งเป็นการทำบุญมากกว่า ก็เลยยอมเสียสละตัวเอง ยอมบาปบ้างที่ไปทำลายสัตว์ ทั่วๆ ที่มันไม่ได้มากัด มาทำร้าย หรือแม้แต่มาเข้าใกล้เราเลย

ผู้ร่วมสนทนา:

บางคนพอฟังอย่างนี้ก็จะถามว่า บอกได้อะไรว่าทำกับสัตว์บาปน้อยกว่าคน หรือทำบุญกับคนได้บุญมากกว่าสัตว์ ใครเป็นคนรู้ ใครเป็นทราบตรงนี้ แล้วมีความเป็นมาอย่างไร

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต):

ในแง่หนึ่ง ตามที่ถือกันทั่วไป เราเอามนุษย์เป็นหลัก อาจจะเพราะว่า เมื่อเราเป็นมนุษย์ เราก็ให้ความสำคัญแก่มนุษย์ และมุ่งหมายการอยู่ร่วมกันด้วยดีระหว่างมนุษย์ก่อน เหมือนกับยอมรับไปขั้นหนึ่งแล้ว โดยสังคมตกลงกัน คือเป็นการพูดในระดับของสมมุติ

ตัวอย่างเช่น บ้านเมืองมีโรงฆ่าสัตว์ ฆ่าวัวควายไก่เป็ดมาขายกินกันมากมาย เป็นเรื่องสามัญ ไม่ถือเป็นเรื่องอาชญากรรม แต่จะฆ่าคนแม้แต่คนเดียว ก็เป็นเรื่องผิดกฎหมาย สำหรับพระภิกษุ แม้จะทำในขั้นนั้นไม่ได้ แต่วินัยของพระก็ไม่ยอมรับกรรมสิทธิ์ของสัตว์ดิรัจฉาน ดังนั้น พระภิกษุไปเอาอาหารของสัตว์ เช่น เหี่ยวของสัตว์ เหมือนกับแย่งจากสัตว์นั้นแหละ ก็ไม่ผิดศีล แต่ถ้าไปเอาของๆ คน ก็อาจจะขาดจากความเป็นพระภิกษุ

ทีนี้ ในแง่สภาวะ ท่านมองตามหลักที่ว่า มนุษย์เป็นสัตว์ที่ฝึกฝนพัฒนาให้มีคุณความดีพิเศษขึ้นได้ การฆ่ามนุษย์เป็นการตัดทำลายโอกาสแห่งการที่เขาจะเข้าถึงคุณความดีที่สูงขึ้นไป ส่วนสัตว์ดิรัจฉานไม่มีศักยภาพอย่างนั้น เกิดมาอย่างไร ก็ตายไปอย่างนั้น การฆ่ามนุษย์จึงบาปมากกว่าฆ่าสัตว์ดิรัจฉานทั่วไป

ผู้ร่วมสนทนา:

อย่างนี้ถ้าสมมุติว่าเราตีความทางเคร่ง เราก็จะไม่ทำเพราะถือว่าทำแล้วเป็นบาป สมมุติบางคนเขาไปตีความอย่างไม่เคร่ง เช่น ต้องปฏิสนธิแล้ว ๒ อาทิตย์ ถึงจะถือว่ามีชีวิตเริ่มต้นอย่างนี้

นักวิจัยบางคนต้องการที่จะทราบเรื่องนี้ให้ชัดเจนเพื่อประกอบการตัดสินใจเขา คือถ้าเขาคิดว่ามันไม่บาป เขาก็จะทำ ถ้าคิดว่าชีวิตยังไม่เริ่มต้นโดยการตีความอย่างไม่เคร่งเขาก็จะทำ แต่ถ้าเขาคิดว่าการตีความนี้เป็นความผิดเขาก็จะไม่ทำ เพราะว่ามันเป็นบาป

ในแง่นี้ ปัจจุบันในทางส่วนรวมของแพทย์ ควรจะตีความอย่างไร ควรจะตีความทางเคร่งหรือไม่ เพราะว่าถ้าตีความอย่างเคร่งถูกต้องแล้วไม่ทำตามนั้น พอไปฆ่าเข้าก็จะเป็นบาปแน่นอน สมมุติบวกกับเจตนาเข้าไปด้วย

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต):

อันนี้ต้องแยกเป็นสองชั้น คือ

หนึ่ง ในชั้นของหลักความจริงที่แท้ นั้น ไม่ใช่เรื่องที่จะตีความ เพราะความจริงไม่ขึ้นกับใคร ใครจะว่าอย่างไร มันก็เป็นความจริงของมันอย่างนั้น

สอง ในชั้นที่ว่าเป็นการตีความ ก็อย่างที่บอกแล้วว่า ที่จริงนั้น ในพุทธศาสนาอย่างที่เรานับถือ ไม่มีหลักที่จะเอามาอ้างให้ตีความได้

แต่เพราะเราพูดโดยไปยึดถือคนที่ตีความนั้นเป็นหลัก เมื่อเขาบอกว่าเขาตีความ เราก็เลยพูดไปตามเขาว่าตีความ แต่ถ้าว่าตามที่ทางพระถือกันมา ไม่ใช่เป็นการตีความ และไม่ต้องตีความ คือยึดเป็นหลักเลยทีเดียวว่า พอมีการผสมพันธุ์ และมีสัตว์มาปฏิสนธิ ก็มีปฏิสนธิวิญญาน ความเป็นมนุษย์ก็เริ่มเลย

ผู้ร่วมสนทนา:

ผมจะให้ข้อมูลที่เป็นรูปธรรม เพื่ออาจจะให้ท่านช่วยในการตัดสินใจนะครับ ถือในขณะนี้นักวิทยาศาสตร์สามารถที่จะทำได้ว่าเอา มาปฏิสนธิในหลอดแก้ว และในขณะที่อยู่ในหลอดแก้วนั้น ก็เริ่มต้นด้วย ๑ เซลล์ แล้วก็แบ่งไปเรื่อยๆ เป็น ๒ เป็น ๔ เป็น ๘ วิธีการก็ถือว่าปล่อยให้แบ่งตัวไปเรื่อยๆ แล้วถามคำถามว่า ถึงจุดไหนถ้าเอาไปฝังตัวในมดลูกแล้ว สัตว์นี้จะรอดเป็นตัวเป็นตน เพราะฉะนั้น ถ้าหากว่าอะไรก็ตามที่เกิดขึ้นก่อนที่จะมีความสามารถที่จะกลายเป็นชีวิตนั้น ถือว่าไม่มีชีวิต

เพราะฉะนั้นนักวิทยาศาสตร์อาจจะตีความเข้าข้างตัวเองบอกว่า ถ้าสมมุติว่าเซลล์ไปไม่ถึง สมมุติว่า ๑๐๐ เซลล์ ไม่ถือว่ามีชีวิต เพราะว่า การทดลองชัดเจนว่าเอาไปฝังแล้วก็ไม่เกิดชีวิต เพราะฉะนั้นเขาก็บอกว่าถ้าอย่างนั้นเขาก็จะไปขอจากพ่อแม่แล้ว แต่จะไม่เกิน ๑๐๐ และเขาขอเอาเซลล์นั้นไปใช้

ตรงนี้มีประเด็นว่า เราจะตีความว่าไม่มีชีวิตถูกต้องหรือไม่ แม้ว่าค่อนข้างจะยาก แต่ว่าการทดลองสามารถทำได้ และประเด็นนี้เป็นประเด็นที่เถียงกันมาก

ตัวอย่างที่จะเข้าใจได้ง่ายๆ เช่น การคุมกำเนิด วิธีหนึ่งก็คือ การที่ใส่วัตถุเข้าไปในมดลูกแล้วทำให้ไข่ที่ผสมแล้วไม่ฝังตัว ทางคริสต์ตัดสินเลยว่าย่างนี้ผิดแน่

แต่ถ้าหากว่าเรามาดูเรื่องเจตนา หรือว่าเรื่องอะไรต่างๆ ก็ขึ้นอยู่กับคำจำกัดความเรื่องชีวิต และกลับไปทีเดิมว่า เมื่อไรถึงเป็นจุดนั้น อันนี้วิทยาศาสตร์ก็จะคิดในลักษณะแบบนี้ ซึ่งผมไม่แน่ใจว่าจะถูกหรือจะผิด

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต):

ชีวิตก็มีเป็นขั้นๆ อีก ในที่นี้ คือในเรื่องชีวิตของมนุษย์นี้ ตัวอ่อนตัวเซลล์ที่ยังไม่ผสมก็เป็นชีวิตขั้นหนึ่ง แต่เราต้องจำกัดจำเพาะว่า ที่จะเป็นชีวิตมนุษย์นั้นนะ เริ่มต้นตอนไหน

ถ้าว่าตามหลักที่ชาวพุทธถือกันมา ก็อย่างที่ว่าเมื่อไข่ เอาในแบบของเซลล์ที่ผสมกันก่อน ที่ว่ามีฝ่ายบิดา ฝ่ายมารดา แล้วก็มีปฏิสนธิวิญญูณ อันนี้ทางพุทธศาสนาถือกันมาแบบว่าพร้อมกัน คือองค์ประกอบ ๓ อย่างพร้อมบริบูรณ์ขึ้นมาแล้ว ความเป็นมนุษย์ก็ตั้งต้นไปเลย

ถึงแม้เซลล์จะไม่อยู่ในครรภ์ของมารดา จะไปใช้หลอดแก้ว หรือใช้อะไรใส่ไว้ ก็เป็นการเอาความรู้จากความจริงของธรรมชาติมาใช้ โดยนำเอาบางส่วนชีวิตไป แล้วเราก็ไปทำเลียนแบบธรรมชาติ หรือใช้ความรู้ในธรรมชาติไปสร้างสภาพแวดล้อมอะไรให้มันอยู่ของมันได้ แต่หลักการก็อันเดิม อย่างเดียวกัน

แล้วที่นี้ อันนี้จะโยงไปหาเรื่องที่ว่า ไม่ต้องใช้มารดาบิดา

เช่นโคลนนิ่งเลยหรือเปล่า ในกรณีนี้ ก็เป็นเรื่องที่ต้องศึกษากันอีก แต่มันก็คือการจัดการตามกระบวนการของธรรมชาติที่มันจะเป็นของมันได้อย่างหนึ่ง

ทีนี้ ชีวิตแบบที่เป็นโคลนนิ่งนี้ มันมีองค์ประกอบฝ่ายมารดา บิดาที่มาอยู่ที่ชั้นอันตัวเซลล์ ที่เราเอาไปแบบเป็น secondary อีกที หมายความว่า บิดามารดาก็มีอยู่ในนั้นแล้ว แต่ไม่ได้เอาแบบตรง มาเอาส่วนที่เป็นรูปสำเร็จแล้ว ซึ่งมีไว้ทำหน้าที่อย่างอื่นของชีวิตนั้น (ไม่ใช่มีไว้สำหรับทำหน้าที่สืบพันธุ์) แต่ก็มีสาระเดียวกัน (มี DNA อย่างพ่อแม่ครบ) เพียงแต่มีส่วนบิดามารดาบรรจุพร้อมอยู่ก่อนแล้ว เมื่อว่าในแง่ฟิสิกนิยาม จึงเป็นแบบตายตัว เหมือนลอกแบบหรือถอดแบบไป เป็นการเอาไปแบบเป็น secondary แล้วก็เอาไปใช้ โดยไปสร้างสภาพแวดล้อมที่จะให้ปฏิสนธิวิญญูณเกิดได้ เพื่อจะให้เป็นมนุษย์ที่เป็นไปตามจิตนิยามและกรรมนิยามด้วย โดยครบถ้วน ถ้าว่าตามนี้ ก็คล้ายๆ อย่างนั้น

การเกิดมีปฏิสนธิวิญญูณก็คือจุดเริ่มความเป็นมนุษย์ เพราะว่าตอนที่มีแต่ DNA ของพ่อแม่ที่เอาไปอย่างนี้ ยังไม่มีองค์ประกอบฝ่ายสัตว์ผู้มาเกิด เป็นเพียงส่วนประกอบในร่างกายของบุคคลหนึ่ง ไม่มีวิญญูณธาตุ ที่เรียกว่าเป็นสัตว์ที่มาเกิด ความเป็นบุคคลหรือเป็นมนุษย์ของเขาเองยังไม่มี ก็เป็นเพียงชิ้นอวัยวะของคนผู้หนึ่งที่เขามาใช้เพื่อเป็นที่อาศัย เป็นองค์ประกอบด้านฟิสิกนิยาม

หมายความว่า ในแง่นี้เรามองว่า ปฏิสนธิวิญญูณนี้ต้องอาศัยปัจจัยพรั่งพร้อม คือปัจจัยฝ่ายมารดา และปัจจัยฝ่ายบิดา ที่

เขาจะได้อาศัย แล้วก็เกิดขึ้นมา ส่วนว่าปัจจัยนั้นๆ จะมีหรือจะจัดมาอย่างไรก็แล้วแต่ ก็ให้เป็นทีอาศัยได้ก็แล้วกัน

ถาม: มีอะไรที่เห็นได้ชัด ในทางนามธรรม ตัวเราก็คือมรดกของพ่อแม่ ขึ้นส่วนเล็กน้อยก็ใช่

ตอบ: ใช่ หมายความว่า แม้จะไม่เอาไปผสม เป็นแบบเอาจากหนึ่งเป็นต้น มันก็เป็นมารดาบิดาอยู่แล้ว

ผู้ร่วมสนทนา:

ผมคิดว่ามีอยู่สองประเด็นที่ควรจะทำความกระจ่าง

ประเด็นแรก คือ ในทางพุทธ ถ้าตีความทางเคร่งแล้ว อะไรทำได้ หรืออะไรทำไม่ได้ ผมคิดว่าอย่างไรก็ต้องตีความ

แต่ก็จะมีประเด็นที่สองว่า เมื่อตีความแล้วในทางพุทธ เราคาดหวังว่าให้นักวิจัยหรือนักวิทยาศาสตร์ เมื่อรับทราบการตีความเช่นนั้นแล้ว จะมีทำที่ต่อชีวิตอย่างไร และจะทำอย่างไรให้ดีที่สุด

ผมอยากจะยกตัวอย่างประเด็นแรกว่า ในศาสนาอื่นๆ เมื่อ 2-3 สัปดาห์ที่ผ่านมาผมก็ได้พูดคุยกับบาทหลวงทางคาทอลิก ทางคาทอลิกนั้นชัดเจนว่าชีวิตเริ่มต้นเมื่อมีปฏิสนธิ และห้ามแทรกแซงกิจกรรมระหว่างบิคารมารดาโดยสิ้นเชิง แม้กระทั่งการปฏิสนธิในหลอดแก้วก็กระทำมิได้ ทางคาทอลิกรู้สึกลัวว่าจะโอนอ่อนให้ข้อเดียวคือ อำนวยความสะดวกให้เกิดการปฏิสนธิในร่างกายมารดาได้ แต่ก็ต้องอยู่ในร่างกายมารดา มิใช่กระทำข้างนอกแล้วนำกลับเข้าไปฝังตัว อันนั้นคือการตีความ

ทางอิสลาม นักวิชาการทางจุฬาราชมนตรีบอกว่า ชีวิตที่ปฏิบัติกันนั้นยังไม่มีวิญญาณ จนกว่าจะถึง ๑๒๐ วัน เมื่อพระผู้เป็นเจ้าเป่าวิญญาณให้ก็จะเป็นชีวิตที่มีวิญญาณ แต่เขาก็ยอมรับว่าทางอิสลามก็แยกออกเป็นสองทศนะ ทศนะแรกก็คือ ๑๒๐ วันแรกนั้นเนื่องจากยังไม่มีวิญญาณ จึงทำแท้งได้ แต่ก็จะมีในทศนะที่สองว่าอย่างไรก็เป็นชีวิต จึงทำแท้งไม่ได้

พอมาถึงเรื่องทำวิจัย การเพาะเลี้ยงตัวอ่อนแล้วนำเซลล์ต้นตอมาใช้ประโยชน์ ให้กับบิดาหรือมารดาที่เป็นเจ้าของตัวอ่อนนั้นแล้วทำลายตัวอ่อนนั้นทิ้งไปกระทำได้ แต่ถ้านำมาเพื่อทำเป็นอุตสาหกรรมและการค้า กระทำมิได้ อันนี้คือทางอิสลามตีความ

ผมอยากจะเรียนถามว่าในทางพุทธ ผมคิดว่าในที่สุดเราจะต้องตีความลงไปให้ชัดเจนก่อน แล้วค่อยสื่อสารกับนักวิทยาศาสตร์ว่า แล้วท่านจะว่าอย่างไรเมื่อท่านทราบการตีความทางพุทธแล้วพวกท่านจะมีท่าทีเปลี่ยนไปอย่างไรหรือไม่ ค่อยคุยกันเป็นอีกประเด็นหนึ่ง

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต):

สิ่งที่ว่ามานี้เหมือนกับว่าไม่ต้องตีความ คล้ายๆ เป็นหลักอย่างนั้น ผู้อื่นไม่อยากจะให้เป็นไปตามนี้จึงไปตีความ หาทางตีความให้มันเป็นอย่างอื่น

ก็มีแค่ว่าองค์ประกอบฝ่ายบิดามารดาพร้อม แล้วก็มีวิญญาณปฏิสนธิ

คำว่า “ปฏิสนธิ” ใช้เฉพาะกับวิญญาณ ไม่ใช่หมายความว่าแค่

ว่าพอไขผลสมแล้วเท่านั้น อันนั้นยังไม่ใช่ปฏิสนธิ ปฏิสนธิคืออาการของวิญญาน

สำหรับการเพาะเลี้ยงในหลอดแก้วนั้น คิดว่าไม่เป็นปัญหา ถ้าไม่มีการทำลายชีวิต ก็เป็นเพียงการสร้างสภาพเชื้อให้เป็นที่อาศัยแทนครรภ์ของมารดา ถ้าเทียบก็คล้ายกับในนิยายรามเกียรติ์ ที่นางมณฑาทิตั้งครรภ์ของศตแล้ว มีเหตุให้ต้องเอาองคตไปใส่ให้โตในท้องแพะ ถ้าจะเป็นปัญหา ก็เป็นเรื่องในแง่อื่น เช่น ในทางจิตวิทยา และทางสังคมวิทยา เป็นต้น หรือถ้ามีการทำลายชีวิต ปัญหาก็คะเหมือนกับข้อพิจารณาในกรณีอื่นที่กำลังพูดกันอยู่

ผู้ร่วมสนทนา:

อีกประเด็นหนึ่งจะเป็นหลักในการยึดหรือไมก็คือ ประเด็นที่อาจารย์บอกว่าในที่สุดแล้ว มนุษย์ก็อยู่ในกิจกรรมที่ทำบาปทำกรรม

ประเด็นก็คือว่าสมมุติว่า เรารู้ว่าการเอาตัวอ่อนมาทำอะไรก็ได้แล้วแต่ ถือเป็นการทำลายชีวิตแน่ๆ แต่ว่าถ้าการกระทำนั้นมีประโยชน์ที่จะไปช่วยชีวิตหนึ่ง ก็ต้องมาชั่งว่าจะไรมันหนักหนาสาหัสกว่ากัน ประโยชน์นั้นมากกว่าโทษหรือเปล่า ไม่ทราบว่ามันคือประเด็นหรือเปล่า

และยังมีอีกประเด็นหนึ่งที่เกี่ยวข้องคือ จะแยกแยะหรือไม่ว่าโทษจะต่างกันหรือไม่ ระหว่างทำชีวิตใหม่ขึ้นมาเพื่อใช้ประโยชน์ผ่านกระบวนการที่เรียกว่าโคลนนิ่ง กับผ่านกระบวนการปฏิสนธิธรรมชาติทั่วไปในหลอดแก้ว หรือว่าเอาไปใช้ก่อน ๑๔ วัน หรือหลัง ๑๔ วัน เหล่านี้เป็นต้น

แต่ที่แน่ๆ ก็คือว่า การเอาเซลล์จากชีวิตใหม่ชีวิตหนึ่งไป ทำกิจกรรมอื่นต่อ อาจจะช่วยชีวิตอีกฝ่ายหนึ่งได้ กิจกรรมอย่างนี้ การวิจัยแบบนี้ควรจะส่งเสริม หรือควรจะต้องถูกตีความอย่างไรหรือไม่

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต):

ตอนที่ว่าควรจะส่งเสริมหรือไม่ควรส่งเสริม เป็นความเห็น

คือว่า ตอนนี้อย่างไรก็ต้องพยายามหาความจริง ถ้ามันเป็นความจริง และเราพบมัน ก็ง่ายขึ้น แต่บางทีความจริงเราหาไม่ได้ เราเข้าไปไม่ถึง ก็เลยมีการตีความกัน ความจริงก็คือมันเป็นเรื่องของธรรมชาติ มันเป็นอย่างนี้ มันก็เป็นของมันอย่างนั้น

แต่ในแง่นี้ หลักทั่วไปให้แยกเป็นสองด้าน ในด้านความจริง เมื่อความจริงมันเป็นอย่างนี้แล้ว เราจะทำอย่างไร ก็เป็นเรื่องของเรา

อย่างที่ท่านว่า โลกมนุษย์เป็นโลกที่ปะปนกันระหว่างบุญกับบาป คือ ทำบุญ-ทำบาป ปะปนกันไป ทำบุญให้มากก็แล้วกัน ที่นี้ก็อยู่ที่การตัดสินใจเลือก ระหว่างประโยชน์มาก-ประโยชน์น้อย และต้องไม่ประมาท

เรื่องที่เราไม่รู้ สิ่งที่เราทำ เรานึกว่าดี แล้วเราก็มุ่งหวังผลที่เรามองเป็นเป้าหมายอันเดียว แต่การกระทำของเรา มันส่งผลอะไรอีกบ้างนอกเหนือจากนี้ ในระบบความสัมพันธ์ อันนี้เป็นแง่ที่ต้องไม่ประมาทอย่างยิ่ง

อาตมภาพว่าถึงใจตัวเอง ยังไม่ค่อยแน่ใจว่ามนุษย์ที่เกิด

จากโคลนนิ่งมันจะมีอะไรเป็นแง่ปมปัญหา มันวิปริตอะไรบ้าง ต่อไปมันจะปรากฏออกมา

มนุษย์ตอนนี้ก็มองได้แค่เท่าที่ตัวรู้ ต้องถ่อมตัว นักวิทยาศาสตร์เองก็ยังไม่ได้รู้จริง

ผู้ร่วมสนทนา:

ผมเข้าใจว่าประเด็นโคลนนิ่งเพื่อให้เกิดเป็นชีวิตใหม่ เป็นคนๆใหม่ อาจจะค่อนข้างที่จะชัดเจน ว่าเราไม่รู้ว่าผลจะเป็นอย่างไร จะเป็นมนุษย์ธรรมดาหรือจะเป็นมนุษย์ประหลาด

แต่อีกประเด็นหนึ่งที่นักวิทยาศาสตร์กำลังยุ่งอยู่ขณะนี้คือการเอากระบวนการโคลนนิ่งมาสร้างตัวอ่อนใหม่ และไม่ปล่อยให้ตัวอ่อนนี้โตเป็นมนุษย์ แต่เอาเซลล์ที่เกิดจากตัวอ่อนนี้ไปรักษาโรคที่เรียกว่าเซลล์ต้นตอ และก็มีทฤษฎีบอกว่า ถ้าเจ้าตัวสามารถเอาเซลล์ตัวเองมาทำกระบวนการนี้จนได้เซลล์ต้นตอตัวใหม่ เซลล์นี้จะเหมาะสมมากกับการรักษาอวัยวะที่เสื่อมของร่างกายในเมื่อคนๆ นี้แก่ไปแล้ว

ซึ่งตรงนี้ก็จะมีข้อถกเถียงกันว่ากรณีอย่างนั้นจะมีการสร้างชีวิตขึ้นมาใหม่แล้ว และชีวิตนี้ก็จะถูกทำลายไปเพื่อจะไปรักษาชีวิตของเจ้าตัวคนเก่า

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต):

อันนี้อาตมภาพเองไม่มีความรู้ทางวิทยาศาสตร์เพียงพอ ต้องยอมรับก่อน คือตอนที่ทำโคลนนิ่งตอนแรกมันเป็นการเอาส่วนของร่างกาย เหมือนกับเอาเซลล์ธรรมดา เซลล์พืช ไปขยายพันธุ์

ออกไป กระจายเพิ่มจำนวนออกไป ตอนนี้นั่นก็สามารถมองได้เลยว่ามันก็เป็นเซลล์ธรรมดาของแขน ของเนื้อเยื่อนั้นที่ไปขยาย มันก็ไม่เกี่ยวกับการปฏิสนธิอะไร

ผู้ร่วมสนทนา:

หลวงพ่อกะผมขออนุญาตกราบเรียน ในทางเทคนิคจะต้องเอาเซลล์เจ้าตัวไปผสมกับไข่ของผู้หญิง แต่ว่าในไข่ผู้หญิงที่เอามา จะต้องเอาส่วนที่มี DNA ออกไป แล้วก็เอา DNA ของเจ้าตัวนี้ใส่ไปในไข่ผู้หญิงแทน แล้วไข่ฟองใหม่นั้นจะสามารถถูกกระตุ้นให้กลายเป็นตัวอ่อนตัวใหม่ขึ้นมาได้ แต่ก็ไม่ใช่กระบวนการการผสมระหว่างเซลล์ตัวผู้กับเซลล์ตัวเมียแบบที่เกิดขึ้นในธรรมชาติ ซึ่งอันนี้ก็มีความยากจะตีความว่าไม่ใช่ชีวิตตามธรรมชาติ

แต่ผมคิดว่าถ้าประเด็นนั้นไม่ใช่ประเด็น คือสมมุติว่าเราคิดว่าเป็นชีวิตที่เป็นธรรมชาติจริง ก็ยังมีคำถามว่าการกระทำอย่างนี้เพื่อให้ได้ผลไปช่วยชีวิตของใครคนหนึ่ง จะสามารถทำให้ตีความได้หรือไม่ว่าการกระทำอย่างนี้ มีบุญมากกว่าบาป

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต):

ต้องพิจารณาสองแง่

แง่ที่หนึ่ง คือ ตอนที่เอาเนื้อเยื่อมาทำโคลนนิ่งผสมไข่ ตอนนี้จะมีความผิดซึ่งปฏิสนธิหรือไม่

แง่ที่สอง ขึ้นที่เอาไปใช้ประโยชน์เพื่อช่วยชีวิตอื่น ช่วยมนุษยคนอื่น

แง่ที่ ๑ ขณะนี้ยังไม่ชัด ยังไม่เด็ดขาด ต้องพิจารณากันมาก

แต่พูดได้ว่า การเอาเนื้อเยื่อมาผสมไข่นั้น เป็นการสร้างสภาพเอื้อ
 ทำที่อาศัย หรือทำปัจจัยให้พร้อมสำหรับการที่ปฏิสนธิวิญญูณจะ
 เกิดขึ้น ปัญหาอยู่ที่ว่าจะรู้ได้อย่างไรว่าปฏิสนธิวิญญูณเกิดเมื่อไร

แง่ที่ ๒ เราได้พูดกันในแง่ว่า ถ้าไม่มีวิญญูณปฏิสนธิ ก็เป็น
 ชีวิตแบบพืช แบบส่วนประกอบของอวัยวะของคนอื่นเท่านั้น อันนี้
 เลยไม่ใช่ปัญหา

แต่ถ้ามีวิญญูณปฏิสนธิแล้ว มีความเป็นมนุษย์ เราจะเอา
 อย่างไร ก็ยังอยู่ในแง่ที่ว่า จะยอมตามหลัก “บาปมาก-บุญน้อย”
 หรือ “บาปน้อย-บุญมาก” ไหม เป็นเรื่องที่เราจะต้องเอามาพิจารณา
 แปลว่าเรื่องนี้ต้องพิจารณาสองชั้นเลย

ผู้ร่วมสนทนา:

ผมจะให้ข้อมูลคือ ทางเทคนิคโดยหลักคือ เวลาเอาเซลล์จาก
 ส่วนใดในร่างกายของเรา มันมีส่วนที่ปฏิสนธิเรียบร้อยแล้ว คือทั้ง
 ตัวเป็นเซลล์เหมือนกันหมด เพราะฉะนั้นจะมีของพ่อครึ่งหนึ่งของ
 แม่ครึ่งหนึ่งอยู่ในทุกๆ เซลล์ของเรา

โดยหลัก การเอาส่วนที่เป็นนิวเคลียสในร่างกายของเรา แต่
 ไปใส่ในสิ่งแวดล้อมของไข่ แล้วกระตุ้นให้กลายเป็นตัวอ่อน ถ้าจะ
 ตีความว่าปฏิสนธิเกิดขึ้น มันก็เกิดขึ้นตั้งแต่เซลล์ตัวเราแล้ว ทำไม
 ถึงเกิดเป็นตัวอ่อนใหม่ ก็เพราะไปอยู่ในสิ่งแวดล้อมหนึ่งซึ่งเป็นสิ่ง
 แวดล้อมของไข่ ไข่เวลาที่นักวิทยาศาสตร์จะทำ เขาจะเอาส่วนของ
 ตัวแกน DNA ของไข่ออกไปเสียก่อน แล้วก็เอา DNA ที่เป็นของ
 ทั้งพ่อและแม่มาใส่เข้าไปแทน แล้วก็เลี้ยงไข่นี้ต่อไป เป็นที่รู้กันว่า

‘ใจนี่ก็เกิดเป็นแกะตัวใหม่’ได้

เพราะฉะนั้น ขณะนี้นักวิทยาศาสตร์อยากจะตีความเข้าข้างตัวเองบอกว่า ก็เราเอามาจากผิวหนังนี่ ใจก็ยังไม่มีชีวิตทั้งหมด จะเรียกว่าไม่มีชีวิต เพราะฉะนั้นเราเอาไปสร้างตัวอ่อนแล้วเราเอาไปใช้เป็นเซลล์ได้

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต):

ตรงนี้ยุ่งหน่อย

ผู้ร่วมสนทนา:

กราบเรียนท่านว่า จริงๆ แล้ว อย่างเซลล์หรือ DNA จากของผิวหนัง ตรงนี้ไม่มีจิตอยู่

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต):

อย่างที่ว่าแล้ว เซลล์ของอวัยวะทั้งหลายในร่างกายของเรารวมทั้งสเปิร์มของพ่อ และไข่ของแม่ เป็นชีวิตในระดับพีชนิยามเท่านั้น ไม่ครบองค์ที่จะเป็นมนุษย์

หมายความว่า องค์ประกอบฝ่ายพ่อแม่จะมีพร้อมแล้ว แต่ตอนนี้ไม่มีวิญญาณใหม่ขึ้นมา ถ้าเป็นแบบนี้ ต้องพูดแยกว่า ไม่มีวิญญาณใหม่ปฏิสนธิ

ผู้ร่วมสนทนา:

กะ เพราะช่วงนั้นยังไม่มี แต่เขาเอาไปเข้ากระบวนการต่างๆ

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต):

ตอนที่เอา (DNA) เข้ามาใส่ในไข่และก็ทำเป็นตัวอ่อนใหม่ ตอนนี้แหละที่เราไม่มีจุดกำหนดแน่นอน ต้องคิดกันอีกว่าปฏิสนธิวิญญูณจะเกิดขึ้นได้หรือไม่ และในตอนไหน

ตอนแรกมันก็เป็นเพียงมีองค์ประกอบ ๒ ยังไม่มีองค์ประกอบที่ ๓ แม้จะมีพร้อมทั้งของพ่อและแม่ ก็เป็นเพียงองค์ประกอบสอง ยังไม่มีวิญญูณที่ปฏิสนธิ

อันนี้คือจุดที่จะตัดสิน คือที่ถามว่า ปฏิสนธิวิญญูณมาหรือไม่ ตอนไหน

ที่จริงนั้น ในระดับพีชนิยาม ก็มีวิธีต่างๆ ที่จะปลูกต้นไม้ต้นใหม่ได้โดยไม่ใช้เมล็ด ไม่ต้องผสมพันธุ์ เช่น ใช้วิธีตอน การเพาะเลี้ยงตัวอ่อนของสัตว์ รวมทั้งมนุษย์ ที่ไม่ใช้สเปิร์ม หรือไม่ใช้การผสมพันธุ์อย่างปกติ เมื่ออยู่ในชั้นของพีชนิยาม ก็อาจจะพัฒนาวิธีการใหม่ๆ ขึ้นได้ในทำนองนั้น เรื่องก็คงมาไม่ขัดในชั้นของจิตนิยาม และกรรมนิยาม ที่จะว่า ความเป็นมนุษย์ หรือความเป็นสัตว์นั้นๆ ได้เริ่มขึ้นแล้ว มีปฏิสนธิวิญญูณแล้วหรือไม่ ที่จุดไหน เมื่อใด

ผู้ร่วมสนทนา:

หลวงพ่อกับ ผมมีอีกประเด็นหนึ่ง ไม่รู้ว่าจะง่ายกว่าหรือเปล่าคือ เป็นที่ทราบกันนะครับว่าความรู้ทางด้านพันธุกรรมมนุษย์เจริญไป อย่างที่ได้กราบเรียนในเบื้องต้นก็คือ มนุษย์สามารถอาจจะเลือกลูกที่มีลักษณะตามต้องการได้ ซึ่งก็คงมีความเห็นแตกต่างกันว่า ผู้เป็นพ่อเป็นแม่สมควรจะใช้ความรู้ที่อาจจะเกิดขึ้นใหม่นี้อย่าง

ไร

ถ้าถามง่ายๆ ก็คือ สมมติมนุษย์สามารถจะเลือกลูกตามที่ต้องการได้ สมควรหรือไม่ที่จะเลือกหรือควรจะปล่อยให้ลูกเป็นผลิตภัณฑ์ของธรรมชาติ อย่างมากก็เพียงแต่ช่วยผสมในหลอดแก้ว แต่ไม่ควรจะไปเลือกว่าลูกจะมีลักษณะเป็นอย่างไร

ทางการแพทย์ปัจจุบันเขาจะพูดกันถึงเรื่องการเลือกลูกคนใหม่ให้ปลอดจากโรค เพราะว่าความรู้เรื่องโรคนั้นมีมากขึ้น สามารถรู้ได้ว่าตัวอ่อนนี้มีโรคนี้ติดมาในตัวหรือไม่ ถ้ามีก็เลือกออกเสีย ผสมให้ได้ตัวอ่อนใหม่ที่ไม่มีโรค มนุษย์ในอนาคตจะได้แข็งแรงปราศจากโรค แต่ความรู้ก็อาจจะนำไปสู่การเลือกอย่างอื่น เช่น เลือกว่าลูกฉลาด-ไม่ฉลาด ตัวสูง-ตัวเตี้ย

ในแง่ของบาปกับบุญในกรณีอย่างนี้ หรือในแง่ของความพยายามที่จะตัดสินว่า พ่อแม่ควรจะเลือกลักษณะของลูกมากน้อยแค่ไหนเพียงใด จะมีหลักหรือแนวคิดในทางศาสนาอย่างไร ที่จะเป็นที่อ้างอิงได้หรือว่าเป็นเรื่องที่ต้องตัดสินใจของแต่ละคน เพื่อตัดสินใจตามแต่ละสถานการณ์

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต):

อันนี้คงไม่เป็นปัญหาในแง่บุญหรือบาปโดยตรง แต่เห็นได้เลยว่าเริ่มต้นด้วยบุญ เพราะว่าพ่อแม่ว่าทำอย่างนั้น ก็ทำด้วยเจตนาดี อยากให้ลูกดีมีสุขและสมบูรณ์มากที่สุด

แต่จะเป็นปัญหาได้ในเชิงซับซ้อน หรือไม่ก็เรื่องบุญชั้นสูงในระดับปัญญา พูดง่ายๆ ว่าเป็นปัญหาในทางปัญญามากกว่า คือที่

ว่ามนุษย์รู้เข้าใจมองเห็นความสัมพันธ์ในระบบเหตุปัจจัยของธรรมชาติ และแม้แต่ความซับซ้อนเชิงสังคมเพียงพอหรือไม่ ตลอดจนปัญหาความต้องการที่ไม่อาจจะลงตัวในหมู่มนุษย์ด้วยกัน

ในแง่หนึ่ง มันก็เป็นความสามารถของมนุษย์ที่ทำอะไรตามต้องการได้มากขึ้น ในสิ่งที่คิดว่าเป็นประโยชน์แก่ตนมากขึ้น ก็เหมือนกับการดำเนินชีวิตของเราที่มีเทคโนโลยีนั้นนี้มาช่วย ก็เท่านั้นเอง แต่สิ่งที่ได้มา ได้มาพร้อมกับผลกระทบอะไรต่อไป อย่างไรอีกบ้าง ก็เป็นอีกเรื่องหนึ่ง

ก็เหมือนกับเรามีเทคโนโลยีเจริญ แน่หนอนว่าเราได้ประโยชน์ เพราะเราตัดสินใจจากความมุ่งหมายของเราที่เห็นประโยชน์แล้ว แต่มันก็มาพร้อมด้วยผลข้างเคียงหลังจากที่เรามีเทคโนโลยีแล้ว ก็เกิดผลอะไรต่างๆ ทางสังคม ทางอื่นๆ ขึ้นมา อันนี้บางที่มันก็ซับซ้อนจนกระทั่งเราก็คิดไม่ถึงตามไม่ทัน

นี่ก็เช่นเดียวกัน การที่เลือกถูก อะไรต่างๆ ก็มีผลซับซ้อน เริ่มต้นบางทีพ่อแม่ก็ทะเลาะกันว่า จะเอาลูกชนิดไหน เธอจะเอาหน้าตาแบบนี้ ฉันจะเอาหน้าตาแบบนั้น แค่นี้เถียงกันว่าอย่างไร สวย จะเอาสวยแบบไหน ก็กลายเป็นปัญหาครอบครัว ยิ่งเหมือนกันนะ บางที บางกรณี หากเราไม่มาแย่งกันตัดสินใจ กลับจะดีกว่า

กรณีตัวอย่างง่ายๆ ก็เช่นในประเทศจีนที่มีประชากรหนาแน่นมากถึง ๑,๒๐๐ ล้านคน รัฐบาลต้องมีนโยบายวางแผนครอบครัวอย่างเข้ม ออกกฎหมายกำหนดให้มีลูกได้ครอบครัวละคนเดียว ปัญหาซับซ้อนโดยมีปัจจัยทางสังคมเข้าแทรกกว่า คนจีนนิยมมีลูก

ชาย เมื่อกฎหมายออกมา คนจีนถ้ามีลูกหญิง บ้างก็ถึงกับหาทางทำลายเสีย ยิ่งถ้าเลือกได้ด้วยวิธีทางวิทยาศาสตร์ ก็จะเลือกกันแต่ลูกชาย ในระยะยาวก็จะเสียภาวะสมดุลของประชากร เป็นต้น

แต่ที่ว่่านี๊ ครอบครัวบ้าง สังคมบ้าง ก็ยุ่งเลย ต่อไปมนุษย์จะมีปัญหามากขึ้นในครอบครัว และในสังคม แม้แต่เรื่องเลือกลูก แล้วผลดีผลร้ายด้านไหนจะมากกว่ากัน ไม่แนะ บางทีผลร้ายก็มากเหมือนกัน ชนิดที่คนอาจจะนึกไม่ถึง แม้แต่เรื่องที่ละเอียดประณีต เช่นความสุขบางอย่างในครอบครัวจะเสี่ยงภัยไปหมด และที่สำคัญอย่างยิ่งก็คือ คนส่วนมากมักเลือกตัดสินใจโดยดูเฉพาะแง่ด้านที่ตนถูกใจชอบใจในเวลานั้น นอกจากปัญญาเห็นไปไม่ทั่วตลอดแล้ว สติก็ยังไม่ไปไม่รอบคอบอีกด้วย ผลตามมาจะเป็นอย่างไร นี่แหละเพราะปัญหาทางเทคโนโลยีที่พัฒนาไกล มีทางเลือกให้มาก แต่คนพัฒนาไม่ทัน ไซ้ใหม่ ลองคิดดูให้ดีเถอะ

ผู้ร่วมสนทนา:

ตอนนี้เรามาดึงประเด็นสำคัญที่อาจารย์ว่า ประเด็นคือการเอาเซลล์ผิวหนังของบิดามาแทนที่นิวเคลียสในไข่ของมารดา มีการปฏิสนธิหรือไม่ นี่เป็นประเด็นที่สำคัญมาก ถ้าเราจะพูดว่าไม่มี ก็แปลก เพราะถ้าเราปล่อยให้ (เซลล์) โด ก็จะถูกกลายเป็นแกะคอลลีจริงๆ ก็เป็นสิ่งมีชีวิตใหม่ แต่ในการวิจัยของมนุษย์ทุกวันนี้เรามีได้ปล่อยให้โตเช่นนั้น เราเพาะให้ได้แค่ 50-100 เซลล์ แล้วเราก็เริ่มเอาเซลล์เหล่านั้นไปรักษาโรค ไปเป็นอะไหล่ พุดให้ชัดคือไปเป็นอะไหล่ของมนุษย์คนอื่น

ดังนั้นผมคิดว่าตรงนี้น่าจะหาคำตอบ ก็มันจะมีวิธีหาคำตอบให้ได้ไหมครับว่า กระบวนการนี้มีวิญญูณปฏิสนธิหรือไม่ เพราะว่าตรงนี้เป็นเรื่องที่ไม่เคยได้ยินจากที่ใดๆ หรือจากศาสนาใดเลย

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต):

ตรงนี้อาตมาต้องยอมรับว่ายาก ข้างต้นก็ได้พูดไปบ้างแล้ว เหมือนกับต้องพูดซ้ำอีก

ที่ว่ายากก็เพราะมีการจัดสรรปัจจัยใหม่ แม้ว่าหลักการก็อย่างเดิม แต่กระบวนการของปัจจัยมันมาในรูปลักษณะใหม่ เรายังไม่ขัดต่อความเป็นไปของมัน ว่าในความเป็นไปตามลำดับขั้นตอน จะมีอะไรเกิดขึ้นตอนไหน คือไม่ขัดในความจริงของธรรมชาตินั่นเอง

หลักที่ว่าอย่างเดิมอันเดียวกัน ก็คือ ต้องมีองค์ประกอบครบ ๓ คือ องค์ประกอบฝ่ายบิดา องค์ประกอบฝ่ายมารดา และองค์ประกอบฝ่ายสัตว์ที่เกิดคือปฏิสนธิวิญญูณ องค์ประกอบสองอย่างแรกนั้นมีพร้อมแล้ว มี DNA ทั้งสองฝ่าย เรามาไม่ขัดกับองค์ประกอบที่ ๓

ปัญหาอยู่ที่ว่า มีสภาพเอื้อขึ้นมาพร้อมแล้ว แต่จะมีวิญญูณปฏิสนธิหรือไม่

เมื่อไม่ขัด เราจึงต้องมาอาศัยการตีความเอา แต่ความจริงไม่ขึ้นกับการตีความ เราก็ตีความตามที่เราจะเอาอย่างนั้นอย่างนี้ บนฐานของความรู้เท่าที่เรามี ซึ่งก้ำกึ่งกับการที่จะเป็นเพียงความคิดเห็น คือเสี่ยงต่อการที่ว่าเราจะทำตามความคิดเห็นหรือตามความต้องการของเรา แต่ไม่ได้ทำตามความจริงของธรรมชาติ

ผู้ร่วมสนทนา:

ผมขออนุญาตให้ข้อมูลเพิ่มเติม การให้เหตุผลนั้นต่างกัน ผมคิดว่ากรณีที่อาจารย์พูดนี้เป็นเหตุผลที่ลึกซึ้ง และน่าจะหาคำตอบต่อ

ขออนุญาตยกตัวอย่าง ทางอิสลามนั้นก็พูดชัดเจนว่าห้ามโคลนนิ่ง สาเหตุที่ทางอิสลามให้ เท่าที่จับใจความได้ก็คือ มันรบกวนการสืบสายตระกูล ท่านองว่ากระบวนการใดๆ ที่รบกวนให้สืบสานสายตระกูล ทำให้รู้ไม่ได้ว่าใครเป็นพ่อแม่ใครกันแน่ ทางอิสลามล้วนห้ามทั้งสิ้น เช่น ไปเอาไข่ของคนอื่นมาทำปฏิสนธิเทียม หรือเอาเชื้อของผู้ชายอื่นมาทำปฏิสนธิเทียม การอุ้มบุญ ปฏิสนธิแล้วฝากให้หญิงอื่นตั้งครรภ์ เป็นต้น เหตุที่ไม่ให้เพราะรบกวนการสืบสายตระกูล โคลนนิ่งก็ถูกห้ามเพราะเหตุผลเดียวกัน

จะเห็นว่าการให้เหตุผลจะต่างกัน ตรงนี้น่าสนใจมากทีเดียว ว่าต้องหาคำตอบต่อว่า การเอาเซลล์ร่างกายมาเพาะนี้เป็นการปฏิสนธิของวิญญาณหรือไม่

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต):

คำตอบที่ว่าทางอิสลามนั้น อาตมาว่าเข้าแนวของหลักใหญ่ที่ว่า การกระทำใดทำให้กุศลธรรมเจริญ อกุศลธรรมเสื่อม ก็ใช้ได้ การกระทำใดที่ทำให้กุศลธรรมเสื่อม อกุศลธรรมเจริญ ก็ไม่ถูกต้อง

ในกรณีนี้ก็ต้องพิจารณาว่าเรื่องของประเพณีการสืบสายครอบครัวเป็นสิ่งที่ดีงาม อย่าไปกระทบกระเทือน คล้ายๆ อย่างนั้น อันนี้เป็นการใช้เหตุผลในเฉพาะกรณี แต่หลักการใหญ่ก็อย่างที่ว่า การกระทำใดที่ทำให้กุศลธรรมเจริญ อกุศลธรรมเสื่อม ก็ควร

สนับสนุน การกระทำใดที่ทำให้กุศลธรรมเสื่อม อกุศลธรรมเจริญ ก็ไม่ควร

กรณีนี้คล้ายๆ ว่า ให้มนุษย์ได้มีหลักพิจารณาในการตัดสินใจ เพราะมนุษย์เป็นผู้ที่จะเลือกทำ ถ้าว่าตามทางพุทธศาสนา จะไม่พยายามไปแทรกแซง เพราะถือหลักความจริงของธรรมชาติ เป็นแต่เพียงว่าความจริงมันมีอยู่ของมัน มันจะเป็นอย่างไร มันก็เป็นของมันอย่างนั้น ในเมื่อความจริงเป็นอย่างนั้นแล้ว มนุษย์จะทำอะไรจึงจะให้กุศลธรรมเจริญ ให้กุศลธรรมเสื่อม ก็อยู่ที่มนุษย์จะตัดสินใจ แต่จะตัดสินใจได้ถูกได้ดีแค่ไหน ก็มีองค์ประกอบอย่างที่คุณกันมาแล้ว เราก็เลยต้องมาศึกษาเจริญปัญญาและใช้ปัญญากันให้มาก และตั้งเจตนาให้ดี

แต่ที่คุณหมอบอกว่า ก็เป็นเรื่องที่จะต้องหาความชัดเจน ว่าจะมีปฏิสนธิวิญญาณขึ้นได้ตอนไหนบ้างไหม ในกระบวนการที่ว่าเมื่อัก (โคลนนิ่ง)

ผู้ร่วมสนทนา:

ท่านจะหมายความว่าอย่างนี้หรือเปล่าครับ คือ ถ้าอย่างที่คุณหมอประเสริฐเล่าก็คือว่า ปัจจุบันนี้นักวิทยาศาสตร์รู้แล้วว่า ถ้าใช้กระบวนการอย่างที่ว่านี้ ซึ่งไม่ใช่เป็นกระบวนการธรรมชาติ เป็นกระบวนการที่ไปเอานิวเคลียสจากตัวแก่ของเราไปใส่ในไข่ตัวใหม่ ในที่สุดมันเกิดเป็นชีวิตได้ แกะก็เป็นตัวอย่างมาแล้ว แมวก็เป็นตัวอย่างมาแล้ว หนูก็เป็นตัวอย่างมาแล้ว คนยังไม่เคยมีตัวอย่าง ถ้าตีความข้างเคร่งก็ต้องบอกว่า ยังไงๆ วิญญาณก็มีแน่ แต่ว่ายังจะมีประเด็นดี

ความหรือแปลว่าวิญญาณที่ว่ามันมาเมื่อไร อย่างนั้นใช่หรือไม่ครับ

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต):

ตอนนี้あたมาคิดว่า ตัวเองนี้ยังไม่ให้ความเห็นเด็ดขาดลงไป คือว่าถ้าจะตัดสินใจหรือให้ความเห็น จะต้องหาความชัดเจนในเรื่อง นั้นก่อน ให้ได้ความรู้เข้าใจที่เพียงพอ

ตอนนี้ต้องบอกว่ายังขาดความรู้ที่จะแน่ใจในบางขั้นตอน จึงยังไม่อาจตัดสินใจให้ชัดเจน แต่ถึงอย่างไร ถ้าเราไม่ติดในแนวคิดที่แยกมนุษย์ออกต่างหากจากธรรมชาติ อาตมาก็มองว่าเรื่องนี้เป็นกระบวนการธรรมชาติ โดยมีองค์ประกอบที่เป็นธรรมชาติฝ่ายมนุษย์เข้าไปแทรกหรือร่วมเพิ่มเติม

ธรรมชาติที่เป็นปัจจัยฝ่ายมนุษย์ ซึ่งมีคุณสมบัติพิเศษ ก็คือ **ปัญญา** ซึ่งจัดสรรปัจจัยต่างๆ ที่เข้ามาและเอาเข้ามาสัมพันธ์กัน โดยสนอง **เจตนา** ของตน มนุษย์เป็นธรรมชาติสุดพิเศษที่มีคุณสมบัติต่างจากธรรมชาติอื่นๆ คือมีปัญญาและมีเจตจำนงนี้แหละ และทั้งปัญญาทั้งเจตนา ก็มีศักยภาพในการปรับเปลี่ยนปรุงแปรเป็นอย่างไร เมื่อเข้าไปร่วมในกระบวนการธรรมชาติ จึงจะทำให้กระบวนการของธรรมชาติเป็นไปต่างๆ อย่างสุดจะทำนาย

ถ้าเรายังมองเรื่องนี้เป็นกระบวนการธรรมชาติ ก็จะช่วยให้เราระวังเรื่องเหตุปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยระลึกระหนักว่า มนุษย์ไม่ได้มีความสามารถที่จะสร้างชีวิตใหม่ขึ้นมา มนุษย์เป็นแต่เพียงเอาความรู้ในธรรมชาติมาใช้ ในการเอาสิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติ มาจัดทำหรือดำเนินการยกเยื้องอะไรบางอย่างก็แล้วแต่ตามที่ตน

ต้องการ พุดตามภาษาของธรรมชาติก็คือ ปัญญาและเจตนา รวมทั้งอินทรีย์ต่างๆ ของมนุษย์ เข้าไปเป็นปัจจัยร่วมเบียดกันผลักดันปัจจัยอื่นๆ

เป็นอันว่า เราจะยังต้องพิจารณาให้ความเห็นให้ชัดยิ่งขึ้นในเรื่องที่ว่า ในการโคลนนิ่งโดยเอาเนื้อเยื่อมาใช้นี้ ตลอดกระบวนการจะมีจุดไหนที่วิญญาณปฏิสนธิได้หรือไม่

ถ้ามองดูง่าย ๆ ก็เห็นได้ว่า ตอนที่เรাজัดการกับเนื้อเยื่อตอนแรกก็ไม่มีอะไร เหมือนกับเรื่องเซลล์ฟิช เซลล์ก็เป็นเพียงส่วนประกอบของร่างกาย มันจะกระจาย ขยาย แยกตัว เพิ่มตัวขึ้นมาหรืออะไรก็แล้วแต่ มันก็แค่นั้น

แต่ตอนที่เอาเซลล์เนื้อเยื่อไปฝังในไข่ หลังจากเปลี่ยนเอา DNA ใหม่ใส่แทนในไข่แล้ว มีอะไรเกิดขึ้นอีกที่ต่างออกไปไหม อันนี้น่าพิจารณา คือก่อนที่จะให้ความเห็น ต้องดูความจริงที่ว่า ในตอนที่เอาไปฝังในไข่แล้ว มีอะไรที่ผิดแปลกขึ้นมาอีกบ้าง ที่จะเป็นจุดสะกิดทำให้วิญญาณเกิดจะตอบคำถามเมื่อไหร่ของคุณหมอได้ในตอนนี้ ก็คงเป็นการตอบแบบมีเงื่อนไข คือ ถ้าหนูและแมวที่เป็นโคลน (clone) นั้น มีความเป็นสัตว์ชนิดนั้นๆ อย่างสมบูรณ์ มันก็คือมีวิญญาณอย่างนั้นแล้ว แต่ยังมีข้อที่ไม่ชัด ซึ่งจะต้องพิจารณาว่าวิญญาณที่ว่ามันมีขึ้นเมื่อไร

ผู้ร่วมสนทนา:

คิดว่าตัวไข่เป็นสิ่งแวดล้อม ซึ่งข้างในมีสารเคมีที่ทำหน้าที่อยู่อย่างเดียวกันก็คือ กระตุ้นให้ตัวพันธุกรรมที่รับมา ทำงานให้กลายเป็นตัวอ่อน คือมันถูกโปรแกรมมาแล้ว

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต):

ขออภัยแทรกนิด หมายความว่า ไซ้ในกรณีนี้เป็นเพียงสิ่ง
แวดล้อมที่เอื้อต่อการที่จะเจริญเติบโตของเซลล์เนื้อเยื่อนั้น

ผู้ร่วมสนทนา:

ไซ้ครับ เท่านั้นเอง

เพราะฉะนั้นหลักง่ายๆ คือ ถอดนิวเคลียสออกไปเสีย แล้ว
เอานิวเคลียสตัวเก่ามาใส่ แล้วก็ใส่สารเคมีให้เต็มที่ เป็นที่พิสูจน์ว่า
อย่างนี้ทำได้ หนูก็ทำได้ แกะก็ทำได้ วัวก็ทำได้

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต):

มันก็ต่างอย่างชัดเจนจากการผสมพันธุ์ตามปกติ ที่ฝ่ายไซ้
ของผู้หญิงนั้นมีนิวเคลียสอยู่

ผู้ร่วมสนทนา:

ต่างกันโดยสิ้นเชิง ไซ้ยังงี้ก็ต้องมาจากแม่ แต่ไม่จำเป็นต้อง
ใช้ตัวอ่อนที่ของตัวพ่อ

แต่มันมีความแปลกของเซลล์ของมนุษย์ หรือเซลล์ของสัตว์
อื่นๆ ว่า ตัวส่วนที่ไม่ใช่ส่วนนิวเคลียสข้างใน ก็มีบางส่วนซึ่งเหมือน
กับ DNA อยู่ในส่วนที่เรียกว่า ไมโทคอนเดรีย นอกนิวเคลียส
ส่วนนี้แปลกมากคือมาจากแม่ฝ่ายเดียว มี DNA อยู่ แต่เป็น DNA
เฉพาะของแม่

เพราะฉะนั้นในวิทยาศาสตร์เราสามารถที่จะใช้ DNA ของ
แม่ เนื่องจากว่าสายมันเป็นสายตรงสายเดียววิ่งกลับไปหาตัวแม่
เพราะฉะนั้น นักวิทยาศาสตร์ก็จะใช้ตัว DNA ที่อยู่ในส่วนไม่ใช่

นิวเคลียส ตามกลับไป DNA สายแม่ ไล่ไปยาวที่สุดเท่าไร ถามคำถามนี้ได้ มีหนังสือเขียนออกมาว่าสายพันธุ์ในยุโรปทั้งหมด จากการศึกษาโดยใช้ไมโทคอนเดรียดีเอ็นเอ พบว่ามาจากผู้หญิง 7 คน มันมีสายมาจากการที่ศึกษาสายพันธุ์ของดีเอ็นเอขึ้นไป แล้วเขาก็ใช้วิธีนี้สืบย้อนกลับไปจนถึงแอฟริกาว่า จากแอฟริกาก็แตกไปเป็น 7 สาย และก็ค้นหาไปได้เรื่อยๆ ก็รหัสพันธุกรรมพวกนี้ ขณะนี้อ่านได้ทั้งหมด เพราะฉะนั้นโอกาสที่จะได้เรียนรู้ว่าใครมาจากสายไหน ทำได้หมด อ่านได้ว่าสายนี้กับสายนี้แตกต่างกันมากน้อยแค่ไหน อย่างนี้เป็นต้น

ถ้าสมมุติว่านักวิทยาศาสตร์อ่านรหัสแล้ว เข้าไปอีกข้างหนึ่งที่เป็นสาคูโด่ง ที่บอกว่าชีวิตมันเกิดขึ้นจากสารเคมีและฟอสฟอรัส และโดยวิวัฒนาการเปลี่ยนไปเรื่อยๆ จากสัตว์ชั้นต่ำมาจนถึงมนุษย์ ถ้าคิดอย่างนี้แล้วก็น่ากลัวอีกแบบหนึ่ง เพราะว่ายากตัวอย่างเช่น ในขณะนี้ที่ห้อง LAB เราสามารถที่จะสร้างไวรัสตัวใหม่ได้เอง ก็แปลก มันมาจากสารเคมี สร้างไปจนกระทั่งเป็นไวรัสขึ้นมา ก็แพร่พันธุ์กลับเข้าไปในธรรมชาติได้

สิ่งเหล่านี้ก็อาจจะน่ากลัวในแง่ที่ว่ามนุษย์สามารถทำสิ่งเหล่านี้ได้ แต่พอเวลาไปพูดถึงเรื่องวิญญาณ เช่นเรื่องต่างๆ ที่เราพยายามที่จะพูดถึงกัน ในส่วนตอนนี้ยากมาก

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต):

มีสองแง่ที่อยากจะพูดตรงนี้ คือ

๑. ในทางนามธรรม พูดได้ง่าย บอกว่า สภาพเอื้อมีขึ้นเมื่อไร วิญญาณก็ปฏิสนธิได้เมื่อนั้น หมายความว่า ถ้ามนุษย์สร้างสภาพ

เอื่อให้มัน มันมีปัจจัยพร้อมแล้ว วิญญาณก็อาศัยปัจจัยนั้น ปฏิสนธิเลย

๒. มีจุดที่นักวิทยาศาสตร์ก็ไม่สามารถให้ความกระจ่างชัด คือการที่ยังต้องอาศัยองค์ประกอบฝ่ายไข่ของผู้หญิง ยังไม่สามารถ ตัดขาดออกไปได้ มันก็ทำให้มีจุดที่ต้องพิจารณา

เมื่อที่เราพูดถึงขั้นตอนที่ว่า เอาเนื้อเยื่อมาโคลน มันก็ไม่มีอะไร เป็นเพียงการเพิ่มขยายตัวของเซลล์ในเนื้อเยื่อของอวัยวะ ซึ่งเป็นส่วนประกอบของร่างกายของคนนั้น เท่านั้นเอง ถ้าเซลล์เนื้อเยื่อนั้นมาอาศัยไข่เป็นสภาพแวดล้อม แล้วมันก็เพียงว่าเจริญงอกงามขึ้นมา ก็หมดเรื่อง ไม่มีอะไร แต่ตอนนี้วิทยาศาสตร์ต้องมาไขให้ความกระจ่างตรงนี้ว่า มีอะไรเกิดขึ้นตรงนี้ คือบทบาทของส่วนนอกนิวเคลียสของไข่ องค์ประกอบและปัจจัยจุดนี้มีความสำคัญอย่างไรแค่ไหน มีบทบาทอะไรในระบบความสัมพันธ์ของเรื่องนี้

ต้องมาพิจารณากันว่า ตอนที่เข้ามาอยู่ในไข่แล้ว ตรงจุดที่ว่า ต้องมีปัจจัยจำเพาะฝ่ายของมารดา (คือส่วนนอกนิวเคลียสของไข่) ที่ดูเหมือนบอกทำนองว่าขาดไม่ได้ ปัจจัยตรงนี้เป็นตัวสำคัญแค่ไหน แล้วจะไปโยงกับเรื่องนามธรรมและเรื่องวิญญาณที่ว่านี้ได้อย่างไร จุดนี้เราไม่รู้ชัด ก็หมายความว่าวิทยาศาสตร์ก็ยังไม่รู้ชัด เมื่อทางรูปธรรมไม่ชัด ทางฝ่ายนามธรรมก็บอกว่าฉันก็ยังไม่รู้ชัดเหมือนกัน จะตัดสินใจได้อย่างไร ในเมื่อมีจุดที่ต่างก็ยังไม่ชัด

ผู้ร่วมสนทนา:

ไม่แน่ใจคำว่ารู้ชัด คืออย่างนี้ครับท่าน คือว่าถ้าหากว่ามองดูจากว่า ถ้าหากว่าปฏิสนธิวิญญาณเกิดขึ้น ฝ่ายพ่อก็เอา DNA ของ

ฝ่ายพ่อมา ฝ่ายแม่ก็มี DNA ของฝ่ายแม่มา เมื่อพ่อเข้าไปอยู่ในรังไข่ของแม่ที่มีปัจจัยสิ่งแวดล้อมที่พอ ตัวอ่อนก็จะเกิดขึ้นได้

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต):

ปฏิสนธิวิญญูณ เมื่อได้ปัจจัยเชื้อพร้อม ก็เกิดได้เลย

ผู้ร่วมสนทนา:

ตอนนี้ถ้าเรามองว่า ถ้าเกิดเป็นเซลล์ของผิวหนังของตัวแก่ ซึ่งก็มี DNA ของพ่อ กับ DNA ของแม่อยู่ เมื่อเข้าไปในไข่ที่มีความพร้อม ก็จะเกิดเป็นตัวอ่อนได้เหมือนกัน อันนี้ก็จะปฏิกิริยาวิญญูณเกิดขึ้น

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต):

พิจารณาในแง่ว่า ถ้าเป็นเซลล์เนื้อเยื่อของฝ่ายพ่อหรือใครก็ได้แล้วแต่ เอาไปใส่ในไข่ แล้วไข่เป็นเพียงสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเจริญเติบโตของมันเท่านั้น ถ้าได้แค่นี้ ก็จะมองไปได้ในแง่ว่าเซลล์เนื้อเยื่อนั้นเป็นเพียงส่วนประกอบของอวัยวะที่เจริญออกมาไปตามปกติเท่านั้นเอง

แต่ตอนนี้ ที่ฟังคุณหมอ ก็คล้ายๆ ว่ามันมีปัจจัยที่ขาดไม่ได้ อีกอันหนึ่ง คือ ในไข่นั้นมีอะไรอีกที่มีส่วนเอื้อให้เป็นตัวอ่อน ที่ว่าเป็นส่วนนอกนิวเคลียสของไข่ ตัวนี้คล้ายๆ ว่า ขาดไม่ได้ใช่ไหม ก็เลยทำให้คิดเผื่อขึ้นมาว่า ตัวนี้อาจจะเป็นปัจจัยตัวสำคัญหรือเปล่า ที่จะเอื้อให้วิญญูณมาปฏิสนธิ เมื่อฟังเรื่องนี้แล้ว ก็เลยคล้ายกับว่าฝ่ายหนึ่งยังไม่ชัด ทำให้อีกฝ่ายหนึ่งก็พลอยไม่ชัดไปด้วย

ผู้ร่วมสนทนา:

จะลองให้ข้อมูลซึ่งจะทำให้สับสนเข้าไปอีก จริงๆ แล้ว ในธรรมชาติของสัตว์ ปลากัดเปลี่ยนเพศได้จากสิ่งแวดล้อม และจริงๆ แล้วเรื่องเพศชาย-เพศหญิงที่จะต้องมีคู่แล้วก็เกิดเป็นสัตว์ตัวใหม่ขึ้นมา มีลูกอะไรต่างๆ ในธรรมชาติมันยิ่งกว่านั้นอีกในแง่ที่ว่า ถ้าสัตว์ใดก็ตามในช่วงใดช่วงหนึ่ง ขาดตัวเมียหรือขาดตัวผู้ มันก็สามารถที่จะเปลี่ยนเพศได้

ในปัจจุบันก็มีคนพยายามทำการทดลอง ที่บอกว่าเอาเซลล์ประเภทที่ไม่มีฟอลเลย์แล้วมาสร้างเป็นตัวอ่อนได้หรือไม่ อะไรต่างๆ พวกนี้ ในขณะที่เริ่มทำได้เหมือนกัน เพราะฉะนั้นผมคิดว่า ในขณะที่นี้มีกฎเกณฑ์เรื่องของธรรมชาติอยู่ซึ่งนักวิทยาศาสตร์พยายามที่จะเข้าไปหากฎเกณฑ์ต่างๆ พวกนี้ มันก็พิสูจน์ได้ไปตามสัตว์ชนิดต่างๆ และสัตว์ชนิดต่างๆ ใช้กฎเกณฑ์ที่ไม่เหมือนกัน

ผมคิดว่ามนุษย์อยู่ในสภาวะที่ลำบาก เพราะความรู้ที่มากขึ้นแล้วเราเข้าไปเปลี่ยนแปลงสิ่งเหล่านี้มากขึ้น แต่มันก็ยังมีประเด็นกลับมาสุดท้ายก็คือว่า เราก็มองเห็นอยู่ว่ามนุษย์แตกต่างจากสัตว์อื่นชัดเจน ตรงจุดแยกอยู่ที่ตรงไหน อันนี้ยังเป็นนักวิทยาศาสตร์ยังเข้าใจยากขึ้นๆ ทุกวัน

ผู้ร่วมสนทนา:

ผมขออนุญาตต่ออีกนิดหนึ่ง ไม่ทราบว่าจะดีควมอย่างไร อ.ปริดา ว่าอย่างนี้ได้หรือไม่ว่า ถึงแม้เชื่อตัวผู้กับไข่แม่จะผสมกันเกิดเป็นชีวิต ก็อาจจะยังไม่ใช่มนุษย์ ไม่ทราบว่าตรงนี้อาจจะเป็น

ประเด็นหรือเปล่า แล้วถึงช่วงเวลาหนึ่งจึงจะเกิดความเป็นมนุษย์ขึ้น มีวิญญาณขึ้น หรือแยกกันระหว่างสองอันนี้หรือเปล่า ขออนุญาต ทำให้มันยุ่งขึ้น

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต):

ก็อย่างที่ว่า เราไปคำนึงถึงการตีความแบบที่ว่า ตอนที่ผสมไข่แล้วอาจจะยังไม่มีปฏิสนธิวิญญูณ แล้วปฏิสนธิวิญญูณมาทีหลัง แต่ถ้าถือตามหลักแบบพื้นฐานก็คือ ถือว่าเจ้าสามปัจจัยมันมารวมกัน (เรียกตามศัพท์ว่าประชุมพร้อม) หมายความว่า องค์ประกอบสองอย่างแรกพร้อมแล้วอย่างทีสามก็มาด้วยเลย คล้ายๆ อย่างที่สามเหมือนกับรออยู่แล้ว มันอาศัยความพร้อมขององค์ประกอบสองอย่างแรก พอสองอย่างนี้พร้อมได้โอกาส มันก็เริ่มเลย

เพราะฉะนั้น ถ้าว่าตามนี้ จะถือว่าเป็นการตีความข้างเคร่งก็แล้วแต่ ก็คือว่าปฏิสนธิวิญญูณก็พร้อม หรือเริ่มความเป็นมนุษย์พร้อมกับการที่ไข่ผสมได้

ที่นี้มาถึงการตีความข้างคร่ง ก็มาคล้ายกับที่คุณหมอว่า คือเรื่องที่ว่าเอาเนื้อเยื่อมาโคลน ตอนแรกเราก็มองว่ามันเป็นเพียงการเจริญงอกงามของเซลล์ธรรมดาของอวัยวะ แล้วต่อมาเอามาใส่ในไข่ ตรงนี้ที่ว่าต้องอาศัยองค์ประกอบฝ่ายแม่นั้นชัด ถ้าเราตีความข้างเคร่ง ก็บอกว่า ตรงนี้ปฏิสนธิวิญญูณเกิด

ก็แบบเดียวกัน ตอนนี้ก็คล้ายๆ ว่าพูดได้แค่นี้ก่อน เพราะตกลงว่าเรายังไม่มีความชัดเจนพอในเรื่องความจริงของธรรมชาตินี้ด้วย เราก็พูดได้แค่เท่าที่เราพอมองเห็น แล้วก็เอามาประกอบการ

พิจารณา แล้วก็ให้เป็นความเห็น แต่เราไม่สามารถไปตัดสินความจริงได้ ก็เป็นความเห็นของเราเท่าที่ดูจากความจริงเท่าที่รู้

ในเรื่องเพศ ในทางพุทธศาสนาก็ถือว่าเปลี่ยนไปเปลี่ยนมา อยู่แล้ว ผู้ชายก็เปลี่ยนเป็นผู้หญิง ผู้หญิงก็เปลี่ยนเป็นผู้ชาย แต่เพียงชั่วคราว ก็หมายความว่าชาติต่อไป คนผู้ชายก็ไปเกิดเป็นผู้หญิง คนผู้หญิงก็ไปเกิดเป็นผู้ชาย ก็แล้วแต่เหตุปัจจัย แต่องค์ประกอบสำคัญก็คือ ความโน้มเอียงของจิตใจ ความใฝ่ปรารถนา จิตที่สร้างของตัวเองไว้ ก็คือกรรมนั้นแหละ คนสร้างตัวเอง

กรรม ก็คือการคิดปรารถนา เจตจำนง ความมุ่งหมายใฝ่ฝัน ความโน้มเอียง จิตฝักใฝ่ครุ่นอยู่ และพฤติกรรมตามที่ใฝ่ เช่นว่า ผู้ชายที่คิดถึงความเป็นผู้หญิงอยู่เรื่อย ต่อไปก็เปลี่ยนเพศไปเกิดใหม่เป็นผู้หญิงได้ ผู้หญิงที่จิตใจโน้มเอียงมาทางผู้ชาย สะสมแรงโน้มเอียงมากเข้า ต่อไปเกิดใหม่ก็เป็นผู้ชาย แต่เรื่องในสมัยพุทธกาลว่า เปลี่ยนในชาตินี้เลยก็มี ส่วนที่ว่าเปลี่ยนในชาติใหม่นี้เป็นเรื่องธรรมดา เกิดใหม่ก็เปลี่ยนได้โดยอาศัยกรรม การปรุงแต่ง อันนี้เรื่องความเป็นหญิง-เป็นชาย จึงไม่ใช่เรื่องตายตัว เป็นเรื่องธรรมดาของธรรมชาติอย่างที่ว่า

ก็กลับมาสู่ประเด็นเรื่องนี้ คือเรื่องตัวชีวิตที่ว่า ความเป็นมนุษย์เริ่มต้นไหน เท่าที่ทั่วกันมาในวันนี้ เราพอจะได้ความคร่าวๆ อย่างนี้ก่อน คือเขาเป็นว่า พุทธศาสนาถือมาเป็นหลักพื้นฐานว่า เมื่อองค์ประกอบฝ่ายบิดา และฝ่ายมารดาพร้อมแล้ว อาศัยองค์

ประกอบสองอย่างที่พร้อมนี้วิญญูญาณปฏิสนธิก็เกิดเป็นมนุษย์เลย

ถ้ามาถึงกระบวนการโคลนนิ่งที่ใช้เนื้อเยื่อ ก็เขาเป็นว่า ตอนที่เป็นโคลนจากเนื้อเยื่อในตอนแรก เป็นเพียงการเจริญเติบโตการเพิ่มขยายตัวของเซลล์มา จนกระทั่งมาถึงตอนเข้าไปฝังในไข่ ซึ่งมีองค์ประกอบใหม่ที่เป็นพิเศษจำเพาะ

ตอนนี้แหละที่เรายังไม่รู้ชัด เราก็ตีความข้างเคร่ง คือพิจารณาให้ความเห็นแบบเคร่งไว้ก่อนว่า ตอนนี้วิญญูญาณปฏิสนธิหมายความว่าเราไม่ได้ไปตัดสินธรรมชาติ เราอาศัยความรู้เท่าที่มีแล้วก็พูดกันไปก่อน คุณหมอจะว่ายังไงละตอนนี้

ผู้ร่วมสนทนา:

ก็ได้ข้อสรุปค่ะ อย่างที่เป็นการตีความข้างเคร่งอย่างที่ท่านว่าคือตรงที่โคลนนิ่ง ความเห็นส่วนตัวก็คือว่า เมื่อมีชีวิตแล้ว ต้องมีปฏิสนธิวิญญูญาณ เพียงแต่มีคำถามว่าปฏิสนธิวิญญูญาณเกิดขึ้นตอนไหน เพราะว่าในธรรมชาติเรารู้ว่าจุดไหนเกิดขึ้น แต่เวลาเราจัดกระบวนการเราไม่รู้ว่าความพร้อมมันเกิดขึ้นเมื่อไร เมื่อมีองค์ประกอบสององค์ประกอบ และอันที่สามจะเข้ามาตอนไหน เพราะตรงนี้เป็นสิ่งที่เราทำขึ้น ให้มันเกิดความพร้อม แต่เราไม่รู้ว่าจริงๆพร้อมเมื่อไร แล้วปฏิสนธิวิญญูญาณจะเข้ามาตอนไหน

แต่ถ้าอย่างที่ท่านสรุปให้ ก็คิดว่าพอจะได้คำตอบ และอาจจะไปเป็นแนวทางในการที่จะไปพูดคุยกับคนอื่น ว่าทางพุทธเห็นว่าอย่างไร เพราะอาจารย์สมศักดิ์กับอาจารย์ประเสริฐ ก็พยายามที่จะ

หาคำตอบที่ชัดเจนและมีเอกสารอ้างอิงได้

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต):

อาตมาก็ยังไม่ถึงกับชัดเจน อย่างเรื่อง cloning นี้ ก็ยังไม่ได้สนใจที่จะหาเวลาศึกษา นักวิทยาศาสตร์รู้กระบวนการทำโคลนนิ่ง แต่ไม่รู้ชัดถึงกระบวนการของชีวิตที่ถูกทำโคลนนิ่ง ก็คือยังไม่รู้ชัดเจน จึงยังเอาคำตอบที่ชัดเจนไม่ได้ นี่ก็เพราะว่าเรายังไม่รู้ธรรมชาติชัดพอนั่นเอง

เราต้องรู้ความจริงของมัน เราจึงจะให้ความเห็นได้ชัด แต่ก็ต้องไปให้ถึงจุดนั้นแหละ เพราะเรากำลังพูดถึงจริยธรรม ที่ต้องมีเรื่องความไม่ประมาท ในการที่จะต้องคำนึงอยู่เสมอ ถึงการที่มนุษย์เรายังไม่รู้เพียงพอในเรื่องระบบความสัมพันธ์ โดยเฉพาะเรื่องเหตุปัจจัยต่างๆ ที่ท่วมท้นตลอด ตามหลัก “ผลหลากหลาย จากปัจจัยอันเนก” คือ ผลหนึ่งมาจากปัจจัยหลากหลาย และปัจจัยหนึ่งนำสู่ผลมากมาย

ตั้งต้นแต่ว่า จะรู้ให้ทั่วถึงและให้ตลอดไปหมดได้อย่างไรว่าเหตุปัจจัยอย่างหนึ่งที่ทำลงไปแล้ว จะก่อผลกระทบอะไรต่อไปบ้าง ซึ่งเป็นเรื่องใหญ่มาก วิทยาศาสตร์คงต้องคิดเรื่องนี้กันไปอีกนาน

เรื่องนี้มันเหมือนกับว่าจะรู้ไม่ไหว ส่วนมากก็ยังไม่รู้กันแค่ลัทธิเหตุเดียวผลเดียว (เอกการณวาท) ด้วยซ้ำ เนื่องจากติดอยู่กับการมุ่งจะเอาผลที่ตนต้องการอันใดอันหนึ่ง แล้วเจตนาที่จะสนอง

ความต้องการนั้น ก็จำกัดการมองและปิดกั้นปัญญาของตนเองให้แคบ ทั้งนี้ก็รวมถึงหลักกรรมซึ่งเป็นหลักเหตุปัจจัยที่เกี่ยวกับตัวมนุษย์โดยตรงด้วย

ความจริงขั้นที่ว่านี้ จะเป็นจุดตันของวิทยาศาสตร์หรือไม่ เพราะยังมองไม่เห็นว่าจะรู้ระบบความสัมพันธ์นั้นให้ทั่วตลอดได้อย่างไร เมื่อยังรู้ไม่ทั่วตลอด ก็คือไม่รู้จริง และมนุษย์จะเอาชนะธรรมชาติได้อย่างไร ถ้าไม่รู้ทั่วตลอดระบบความสัมพันธ์ที่ว่านี้

อย่างไรก็ดี การที่อารยธรรมมนุษย์ได้มีแนวโน้มที่จะเปลี่ยนท่าทีต่อธรรมชาติเสียใหม่ โดยเลิกคิดพิชิตธรรมชาติ แต่หันมาเกื้อกูลกันกับธรรมชาติ (แต่ไม่ใช่ปล่อยเรื่อยเปื่อยไปกับธรรมชาติ) และการที่ในวงความเคลื่อนไหวที่เรียกว่าฟิสิกส์ใหม่ (new physics) ได้มีนักวิทยาศาสตร์พวกหนึ่งตื่นตัวขึ้นมาศึกษาเรื่องจิตใจหรือจะทำความเข้าใจในเรื่องนามธรรมให้ชัดเจนขึ้น อาจจะเป็นการก้าวอย่างขั้นใหม่ในด้านของวิทยาศาสตร์เอง ที่ส่งผลสะท้อนมาช่วยในการพิจารณาเรื่องนี้บ้างก็ได้

ดู บันทึกเสริม ต่อท้าย (ถัดจากรายนามผู้ร่วมสนทนา)

ผู้ร่วมสนทนา:

1. นายแพทย์สมศักดิ์ ชุณหรัศม์ เลขาธิการมูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ
2. ศาสตราจารย์ แพทย์หญิง สุมาลี นิมนานิตย์ ประธานคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในคน คณะแพทยศาสตร์ ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล
3. นายแพทย์ปรีดา มาลาสิทธิ์ รองคณบดีฝ่ายวิจัย คณะแพทยศาสตร์ ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล
4. นายแพทย์สมเกียรติ วสุวิภูกุล คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล
5. คุณแก้ว วิฑูรย์เธียร มูลนิธิหมอชาวบ้าน
6. นายแพทย์ประเสริฐ ผลิตผลการพิมพ์ ผู้จัดการโครงการชีวจริยธรรมกับการวิจัยทางการแพทย์สมัยใหม่ มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ
7. คุณสมหญิง สายธนู มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ
8. คุณธิดาพร เจียรสมบุรณ์ มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ
9. คุณสุทธิกานต์ ชุณหรัศมิ์ มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ

บันทึกเสริม

ที่พูดว่าความก้าวหน้าทางการแพทย์และชีววิทยา หรือพูดรวมๆ ว่าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีนั้น นักวิทยาศาสตร์เองก็ยอมรับว่ายังรู้ความสัมพันธ์ของเหตุปัจจัยเพียงในระดับปรากฏการณ์ว่า เมื่อทำอันนี้ อย่างนี้ จะเกิดผลขึ้นมาอย่างนั้นๆ ส่วนกระบวนการและองค์ประกอบทั้งหลายที่เป็นความจริงของธรรมชาติอยู่เบื้องหลังปรากฏการณ์นั้นๆ วิทยาศาสตร์ยังรู้น้อย จับได้เพียงบางส่วน

หลักการในพระพุทธศาสนานั้นว่าไปตามความจริงของธรรมชาติ และในชีวิตความเป็นอยู่สามัญทางภาคปฏิบัติ ก็มีหลักทั่วไปที่ตั้งอยู่บนฐานของหลักความจริงนั้น ซึ่งใช้ปฏิบัติกันอยู่แล้ว

เมื่อเกิดความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีอย่างที่ว่านั้น การจะนำหลักปฏิบัติที่มีอยู่ไปใช้ให้เข้ากับแง่มุมแปลกใหม่ที่เกิดขึ้นจากความก้าวหน้านั้น ย่อมหมายถึงว่าจะต้องรู้เข้าใจความจริงของธรรมชาติในเรื่องนั้นให้ชัดเจน

เมื่อทางฝ่ายวิทยาศาสตร์เองยังไม่รู้ความจริงของธรรมชาติเพียงพอ ถ้าขึ้นตั้งวางหรือบัญญัติว่าเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ ต้องทำอย่างนั้นอย่างนี้ ก็กลายเป็นข้อจำกัดยึดถือ หรือ dogma ดังที่มักมีในศาสนาต่างๆ ซึ่งในพุทธศาสนาไม่ต้องการเช่นนั้น แต่ให้ถือตามความจริง

นี่คือ แทนที่จะให้ทำด้วยความยึดถือหรือเชื่อว่า เพราะท่านสั่งไว้แบบนี้ จึงต้องทำอย่างนี้ ก็ฝึกคนให้ทำด้วยความรู้ว่า เพราะความจริงเป็นอย่างนี้ จึงต้องทำอย่างนี้

เมื่อไม่ตั้งข้อจำกัดยึดถือนี้ขึ้นมาบังคับตายตัว ก็เปิดโอกาสให้มีการศึกษาค้นคว้าหาความจริงกันไป โดยที่ทางฝ่ายวิทยาศาสตร์ ก็สืบค้นความจริงด้านรูปธรรมต่อไป และฝ่ายนามธรรมก็ช่วยประสานในการตรวจสอบกับความจริงด้านนามธรรม ในแง่นี้ก็เป็นการเปิดโอกาสแก่การศึกษาค้นคว้าได้มากที่สุด ไม่ใช่จะต้องผูกมัดตั้ง dogma ขึ้นมา

เหมือนกับบอกว่า ในด้านรูปธรรม ในทางชีววิทยานั้น คุณหมอและนักวิทยาศาสตร์ก็ค้นคว้าหาความจริงกันไป เราไม่มีเวลาไปยุ่งด้วย เมื่อท่านได้ความจริงชัดเจนเพิ่มขึ้นอย่างไร ก็มาประสานความรู้กันเพื่อจะให้บอกได้ว่า ความจริงเป็นอย่างนี้ จึงควรจะทำปฏิบัติอย่างไร

พร้อมกับการไม่ตั้งข้อจำกัดยึดถือหรือ dogma ขึ้นมา และการศึกษาค้นคว้าหาความจริงก็ดำเนินไปด้วยดีได้นั้น ก็จะมีการพัฒนาคนให้มีความสามารถในการที่จะรู้จักใช้ปัญญาตัดสินใจด้วยเจตนาที่เกื้อกูล

ในแง่นี้หมายความว่า ในโลกที่เจริญก้าวหน้าต่อไปนั้น จะยิ่งไม่มีสูตรสำเร็จ จริยธรรมเป็นต้น จึงอยู่ที่การพัฒนามนุษย์ให้มีความสามารถในการตัดสินใจบนฐานของความจริงอย่างที่ว่ามานี้ และข้อนี้แหละคือความมุ่งหมายของพุทธศาสนา ที่จะให้คนพัฒนา

เป็นอิสระในทางจิตปัญญามากขึ้น ไม่ใช่จะต้องมาขึ้นต่อข้อบังคับ ศรัทธาของบุคคลากรหรือองค์กรศาสนา

ในกรณีที่ต้องมีข้อปฏิบัติกำกับพฤติกรรมบางอย่าง ระหว่างที่ยังค้นคว้าหาความจริงอยู่นั้น ก็สามารถมีมติของส่วนรวม ที่ตกลงกันตั้งวางกติกาศึกษาขึ้นบนฐานของหลักความจริงทั่วไปที่รู้เข้าใจ กันอยู่ก่อนแล้วได้ และอันนี้ก็รู้กันว่าเป็นวินัยเท่านั้น ไม่ใช่ข้อจำกัด ถือทางธรรม ซึ่งบอกแล้วว่าพุทธศาสนาไม่ตั้งกำหนดกฎบังคับความคิดขึ้นมา

เป็นอันว่า คำตอบทางธรรมในฝ่ายนามธรรม ซึ่งมีเป็นหลักทั่วไปอยู่แล้ว จะชัดเจนตัวสำหรับกรณีนี้ได้ ก็ต่อเมื่อความรู้ของนักวิทยาศาสตร์ ในทางชีววิทยา เช่นเกี่ยวกับ cloning นั้นชัดเจนแล้ว ซึ่งกลายเป็นต้องรอคำตอบหรือคำบอกที่ระบุความรู้ที่ชัดเจนจากแพทย์ หรือจากนักวิทยาศาสตร์เอง

คำตอบทางธรรมมีอยู่ เมื่อฝ่ายรูปธรรมมาประสาน ถ้าความรู้ บรรจบกันได้ ก็ถึงคำตอบที่ต้องการ

ภาค ๕

อารยภัยตัวอย่าง:

อารยธรรมต้องมีคำตอบ

ธรรมชาติของเอดส์*

เอดส์ เป็นโรคติดต่อร้ายแรงโรคหนึ่งที่น่ากลัวที่สุด หลังจากคนในอเมริการู้จักโรคนี้กันครั้งแรกเมื่อ ค.ศ. ๑๙๘๑ หรือ พ.ศ. ๒๕๒๔ ไม่ช้าคนก็รู้จักโรคเอดส์กันไปทั่วโลก (แม้ว่าที่จริงนั้น เอดส์ได้มีในอาฟริกามาก่อนอาจจะนานแล้ว)

ปัญหาเอดส์อยู่ที่คนกลัวอด

ในระยะแรกนั้น คนรู้สึกว่ายเอดส์เป็นโรคที่น่ากลัวที่สุด แต่เมื่อเวลาผ่านไปจนถึงบัดนี้ ความกลัว หรือความหวาดผวาท่อโรคเอดส์ ได้ลดลงไปไม่น้อย ทั้งที่ความน่ากลัวที่แท้จริงยังคงอยู่ เพราะเป็นโรคที่ยังไม่อาจบำบัดให้หายได้ ถ้าเป็นแล้วก็ต้องตายแน่นอน

ปัจจุบันนี้ แม้ว่าจะยังไม่มียาที่จะบำบัดให้หายได้จริง แต่ก็มีวิธีการ หรือยาบางอย่าง ที่ช่วยชะลออาการ ทำให้บรรเทาความรุนแรง หรือยืดอายุคน นับว่าดีขึ้นบ้าง การรู้จักวิธีปฏิบัติต่อโรคเอดส์นั้นก็ป็นปัจจัยอย่างหนึ่งที่ทำให้ความน่ากลัวลดน้อยลง

นอกจากเรื่องของความรุ้ความเข้าใจที่มากขึ้น เช่นรู้วิธีปฏิบัติต่อโรคนั้นชัดขึ้นแล้ว ยังมีเหตุผลอื่นๆ อีกที่ทำให้คนกลัวโรคเอดส์น้อยลง คือ เป็นธรรมดาที่คนจะตื่นเต้นตระหนกตกใจมาก ในระยะ

* ธรรมชาติของ พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต) สำหรับงานสัมนาเอดส์ระดับชาติ ครั้งที่ ๙ ที่ ศูนย์ประชุมอิมแพค เมืองทองธานี ๙ ก.ค. ๒๕๔๖

ที่เพิ่งได้ยินข่าวร้ายแรงใหม่ๆ และยังไม่รู้ทางไปทางมา ต่อมาเมื่อความตระหนักตกใจในข่าวที่กระทบครั้งแรกเบาบางลงไป คนมีความเกี่ยวข้องกับโรคนี้ในแง่มุมต่างๆ กัน ก็เป็นเหตุให้ความกังวลลดน้อยลง เช่นว่า โรคนี้แม้จะร้ายแรงถึงตายแน่นอน เมื่อเป็นแล้วตายแน่แก้ไขไม่ได้ แต่ระยะเวลาที่ยังมีชีวิตอยู่ได้ก่อนที่จะตายนั่นยาวนาน ก็เป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้คนประมาท ปล่อยตัว หรือไม่รู้สึกรู้สถึงความบีบรัดกระชั้นตัว

อีกประการหนึ่ง ในบางประเทศที่ยากจน คนหาเงินลำบาก โรคเอดส์นี้ก็ไปเกี่ยวข้องกับเรื่องของอาชีพโสเภณี ซึ่งเป็นช่องทางหาเงินอย่างหนึ่งของคนที่อาจจะมีความรู้ด้านช่างยากจน ความที่ต้องการเงินก็ทำให้ยอมเสี่ยงต่อภัยอันตราย อย่างในเมืองไทยเองก็เคยมีคำที่กล่าวกันว่า หญิงโสเภณีบางคนพูดว่า “เอดส์ดีกว่าอด”

นอกจากนั้นก็เป็นเรื่องของความยั่วยวนทางด้านกามารมณ์ แม้จะเสี่ยงภัยอันตราย แต่ความที่ตกอยู่ใต้อำนาจของกิเลสตัณหา และความมักมากในกามเป็นต้น ก็ทำให้ยอมเสี่ยงต่อโรคนี้ หรือคนที่ติดสารเสพติด ในเวลาที่อาการติดยาเกิดขึ้นอย่างรุนแรง ก็อาจจะลืมตัวไม่คำนึงถึงความร้ายแรงของเอดส์ คนสองพวกนี้ก็จัดเข้าได้ในจำพวกกลัวอดมากกว่ากลัวเอดส์ คือ ยอมเสี่ยงที่จะเป็นเอดส์ ดีกว่ายอมอดยาหรืออดกาม

โรคเอดส์มีความหมายและมีผลกระทบกว้างขวาง ไม่เฉพาะในเรื่องความกลัวต่อความตายของแต่ละบุคคลเท่านั้น แต่เป็นเรื่องที่มีผลต่อชีวิต ต่อสังคม ต่อโลก หรือต่ออารยธรรมทั้งหมดทีเดียว จึงมีเรื่องที่ต้องพิจารณาหลายอย่าง ในที่นี้อาจจะแยกการพิจารณาเรื่องเอดส์ได้หลายระดับ ทั้งระดับโลก ระดับสังคม เช่น ในสังคมเฉพาะของแต่ละประเทศ และระดับชีวิตของบุคคล

ถ้าไม่ระวังให้ตี โลกนี้จะมีอารยธรรมเอดส์

ในระดับโลกนั้น เราพูดได้ในแง่ของอารยธรรมทีเดียว อย่างน้อยเป็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับความเป็นไปแห่งความเจริญและความเสื่อมของสังคมมนุษย์ หรือโลกทั้งหมด เอดส์เกิดขึ้นในยุคที่เรียกได้ว่า มนุษย์ทั้งหลายมีความสำส่อนทางเพศมาก

ถ้ามองในแง่นี้จะเห็นว่า ปัญหาศีลธรรมของมนุษย์ข้อหนึ่ง ก็คือเรื่องทางเพศ หรือเรื่องกามารมณ์ สาเหตุสำคัญอย่างหนึ่งที่ทำให้เกิดความเสื่อมและความเจริญของอารยธรรม คือ เรื่องกามารมณ์ ซึ่งเป็นต้นเหตุของการเบียดเบียนแย่งชิง ความทุจริตหลากหลาย ความอ่อนแอ และความเสื่อมโทรมทางศีลธรรมต่างๆ ทำให้ต้องมีการควบคุมยับยั้ง โดยระบบคำสอนทางศาสนาหรือทางศีลธรรม อย่างในทางพระพุทธศาสนาเราจะเห็นได้จากเรื่องศีล ๕ ว่า ศีลข้อ ๓ คือ การเว้นจากกาเมสุมิจฉาจาร เป็นเครื่องควบคุมการประพฤติปฏิบัติทางเพศให้อยู่ในขอบเขตที่ดีงามและเป็นคุณแก่หมู่มนุษย์เอง

สังคมในยุคก่อนๆ นอกจากมีคำสอนทางพระศาสนาและทางศีลธรรมเป็นเครื่องยับยั้งแล้ว ก็มีมาตรการทางสังคมที่มาประสานกับคำสอนในทางพระศาสนากำกับด้วย แม้แต่กฎหมายก็มาช่วย

แต่ยิ่งกว่านั้นก็คือ อาศัยเครื่องมือยับยั้งจากธรรมชาติโดยตรง เมื่อวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีโดยเฉพาะในทางการแพทย์ยังไม่เจริญ ความเสี่ยงต่อคามโรค อย่างโกโนเรีย ตลอดจนซิฟิลิส ก็เป็นเครื่องยับยั้งพวกผู้ชายไว้ได้ไม่น้อย และในฝ่ายหญิง การที่เมื่อมีเพศสัมพันธ์แล้วจะทำให้ตั้งครรภ์ ก็เป็นเครื่องยับยั้งทางศีลธรรมอันหนึ่ง ซึ่งช่วยเหนี่ยวรั้ง ทำให้ไม่กล้าปล่อยตัว และทำให้ไม่เกิดการสำส่อนทางกาม

ที่นี้มาในยุคที่วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีทางการแพทย์เจริญ

ขึ้น เมื่อไม่นานนี้เอง ก็ได้เกิดมียาและอุปกรณ์ต่างๆ สำหรับคุมกำเนิด หรือทำให้ไม่ต้องตั้งครรภ์ ซึ่งก็เป็นปัจจัยอย่างหนึ่งที่ทำให้คนขาดความยับยั้งชั่งใจ แล้วการสำส่อนทางกามก็มีมากขึ้น

การเกิดขึ้นหรือการปรากฏขึ้นของโรคเอดส์ เมื่อพิจารณาในแง่นี้ก็เหมือนกับเป็นเครื่องมือของธรรมชาติที่จะจัดการกับมนุษย์หรือลงโทษมนุษย์ แต่ที่จริง มันก็คือผลร้ายด้านหนึ่งจากการกระทำที่วิปริตของมนุษย์เอง ซึ่งควรจะได้สืบค้นกันให้ชัด ในแง่ของความสัมพันธ์เชิงเหตุปัจจัย

ในแง่นี้ เมื่อโรคเอดส์เกิดขึ้นมาแล้วก็กลายเป็นเครื่องช่วยทางสังคมอย่างหนึ่ง ในการที่จะเหนี่ยวรั้งมนุษย์ไม่ให้เสื่อมโทรมในทางกามารมณ์ หรือมีการเบียดเบียนกันทางด้านกามนี้มากเกินไป

อย่างน้อยมนุษย์น่าจะได้พิจารณาว่า ระหว่างเครื่องมือยับยั้งทางธรรมชาติพื้นฐาน เช่น เรื่องของการตั้งครรภ์ กับการที่มียาคุมยับยั้งในชั้นของโรคภัยไข้เจ็บที่รุนแรงขึ้นๆ ซึ่งเกิดจากการสำส่อนทางกาม อันไหนจะดีกว่ากัน ถ้ามนุษย์ไม่มีการยับยั้งด้วยการบังคับควบคุมโดยทางศีลธรรมด้วยตัวเอง ก็จะต้องถูกธรรมชาติยับยั้งด้วยปัจจัยภายนอก

ปัจจัยภายใน คือ การที่ตัวมนุษย์เอง มีจิตใจเข้มแข็งที่จะควบคุมตนเอง และดำรงอยู่ในหลักศีลธรรมเป็นต้น

ส่วนในด้านปัจจัยภายนอก แบบแผนและมาตรการต่างๆ ทางสังคมก็เป็นองค์ประกอบที่สำคัญ แต่แค่นั้นยังไม่พอ ธรรมชาตินี้แหละเป็นปัจจัยภายนอกขั้นสุดท้ายที่ว่า เมื่อมนุษย์สำส่อนกันนัก ในที่สุดผลร้ายก็เกิดขึ้นกับเผ่าพันธุ์ของมนุษย์เอง

ถ้ามองในแง่นี้ เอดส์ก็เป็นทั้งเรื่องร้ายและเรื่องดี ร้ายที่มันทำให้มนุษย์มีความทุกข์ยาก แต่พร้อมกันนั้นมันก็เป็นเครื่องมาช่วย

เหนือวรั้งอารยธรรมไม่ให้มนุษย์ตกไปได้อำนาจของความลุ่มหลงมัวเมาทางกามารมณ์มากเกินไป

ที่ว่ามานี้เป็นข้อควรพิจารณา ซึ่งอาจจะต้องการปัญญาที่มองเห็นความสัมพันธ์เชิงเหตุปัจจัยอย่างลึกและทั่วตลอดมากกว่าที่มนุษย์มีอยู่ขณะนี้ แต่ที่แน่นอนก็คือ โรคเอดส์นั้นได้ปรากฏตัวขึ้นมาแพร่ขยายออกไป และส่งผลกระทบร้ายแรงต่อสวัสดิภาพของมนุษย์ทั่วโลกแล้ว ซึ่งอาจถึงขั้นที่มีความหมายสำคัญต่ออารยธรรมของมนุษยชาติ

สังคมมีสันติสุขได้ คนต้องไม่ติดอยู่แค่แก่งแย่งสิทธิ แต่ต้องคิดหาทางเกื้อกูลกัน

มองแคบลงมาอีกระดับหนึ่ง คือ ระดับสังคมในแต่ละท้องถิ่น เช่นสังคมของประเทศหนึ่งๆ ในระดับนี้เอดส์ก็มีผลกระทบอย่างมาก เช่น ทางด้านเศรษฐกิจ ในเมื่อคนที่เป็นโรคเอดส์นี้เป็นคนในวัยหนุ่มวัยสาวมาก ก็จะมีผลต่อทรัพยากรมนุษย์ในด้านเศรษฐกิจ ที่ต้องสูญเสียกำลังคนทำงานที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งต้องมาตายเสีย หรือไม่สามารทำงาน และก็ต้องใช้จ่ายมากมายในการที่จะดูแลรักษา สิ้นเปลืองงบประมาณแผ่นดิน ตลอดจนเงินทองค่าใช้จ่ายในการรักษาของแต่ละบุคคล แต่ละครอบครัว ทำให้เกิดปัญหาทั่วไปหมด แต่ในแง่เหล่านี้ จะไม่พูดถึงในที่นี้

อีกแง่หนึ่งที่สำคัญก็คือ เรื่องการปฏิบัติต่อกันระหว่างมนุษย์ โดยเฉพาะความรังเกียจ และความหวาดกลัวต่างๆ ซึ่งโยงไปถึงเรื่องสิทธิมนุษยชน ดังที่ได้มีปัญหากันมา

ด้านหนึ่งโดยกฎหมายเป็นต้น รัฐก็ต้องพยายามที่จะปกป้องคุ้มครองคนที่ป่วยเป็นโรคเอดส์ ให้เขามีสิทธิและสวัสดิการ เช่น ให้มีสิทธิ

ที่จะไม่ยอมให้ตรวจหรือเปิดเผยตัวเขาว่าเป็นเอดส์ เป็นต้น อันนี้ก็เป็นปัญหายุ่งยาก แน่แน่นอนว่า เราต้องพยายามช่วยเหลือ โดยหลักศีลธรรมก็ตาม โดยหลักสิทธิมนุษยชนก็ตาม ซึ่งเป็นเรื่องของอารยธรรม

อย่างไรก็ตาม ก็ต้องมองตามความเป็นจริงด้วย คือคนทั้งสองฝ่าย ทั้งคนที่เป็นโรคเอดส์ และคนที่มาเกี่ยวข้องกับคนเป็นโรคเอดส์ ต่างก็เป็นมนุษย์ ซึ่งรักตัวกลัวตาย และแต่ละคนก็มีสิทธิของตน ซึ่งกลายเป็นเรื่องความขัดแย้งกันในทางผลประโยชน์ตามธรรมชาติ พื้นฐานของมนุษย์ ที่เราจะต้องยอมรับความจริง

แม้ว่าโดยอุดมคติเราอยากให้มนุษย์เอื้อเฟื้อต่อกัน อยากให้คนในสังคมทั่วไปมีความเอื้ออาทรต่อกันเป็นโรคเอดส์ แต่ก็ต้องยอมรับความจริงว่า มนุษย์เหล่านั้นก็อยู่ด้วยความไม่รู้ มีอวิชชา แล้วก็มีความรักหวงแหนต่อชีวิต ต่อครอบครัวของตน คนเป็นโรคเอดส์ก็พยายามรักษาสีตีสวนตัว ซึ่งเป็นผลประโยชน์ของตัวเอง ในขณะที่คนซึ่งไม่ป่วยโรคเอดส์หรือคนที่อยู่ในสังคมทั่วไป ก็รักตัวกลัวตาย เขาก็มีสิทธิต่อชีวิตของเขาเช่นเดียวกัน

เราอาจจะพูดในแง่ว่า ในเมื่อคนเป็นโรคเอดส์มีสิทธิที่จะไม่ให้คนอื่นรู้ว่าตนเป็นโรคเอดส์ คนอื่นเขาก็มีสิทธิต่อชีวิตของเขา ซึ่งเขาอาจจะเรียกร้องว่า เขาก็น่าจะมีสิทธิในการที่จะรู้ว่า คนที่เขาเข้าไปเกี่ยวข้องกับคนนั้นๆ เป็นโรคเอดส์หรือไม่ เพื่อจะรักษาชีวิตและครอบครัวของเขา อันนี้ก็เป็นเรื่องถกเถียงกันไปไม่สิ้นสุด ถ้าพูดในแง่นี้ก็เป็นเรื่องธรรมดาของมนุษย์ที่ต่างฝ่ายต่างก็มีชีวิตจิตใจเหมือนกัน

ในทางตรงข้าม ถ้ามองในแง่ความเห็นอกเห็นใจ แทนที่จะแย้งชิงผลประโยชน์กัน ก็มามองในแง่เอื้อเฟื้อต่อกัน คนที่ไม่เป็นโรคเอดส์ คือสังคมทั่วไปก็เห็นอกเห็นใจคนเป็นโรคเอดส์ แล้วก็พยายามช่วยเหลือ

บำบัดแก้ไข ให้ความอนุเคราะห์สงเคราะห์เท่าที่จะเป็นไปได้ พร้อมกันนั้น คนที่เป็นโรคเอดส์ ก็ควรจะเห็นใจคนที่ไม่ได้เป็นเช่นเดียวกัน

ลองนึกแบบเอาใจเขามาใส่ใจเรา ว่า คนเป็นโรคเอดส์เองนี้แหละ สมัยที่ยังไม่ได้เป็นเอดส์ ก็คงมีความรู้สึกทำนองเดียวกันกับคนที่ไม่ได้เป็น และความรู้สึกของคนอื่นต่อตนเองขณะนี้ ตนเองก็อาจจะเคยรู้สึกมาแล้วต่อคนอื่นที่เป็นโรคเอดส์ ตัวเองก็กลัวเหมือนกัน ตัวเองก็เคยหวาดอย่างนี้แหละ ฉะนั้น ตัวเองก็ต้องเห็นใจคนอื่น

รวมความว่า ต้องเห็นใจซึ่งกันและกัน แล้วก็มาวางวิธีปฏิบัติในทางที่จะเอื้อเพื่อร่วมมือเพื่อให้ได้ผลดีร่วมกัน

ในแง่ของสังคมก็แน่นอนว่า จะต้องพยายามหาทางปฏิบัติให้ดีที่สุด เพื่อให้คนที่อยู่ในสังคมนี้มีชีวิตที่ดีที่สุด แล้วก็ให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างร่มเย็นเป็นสุข ไม่เบียดเบียนกัน แต่ให้เอื้อเพื่อแผ่เกื้อกูลกันเท่าที่จะเป็นไปได้ นี่ก็คือแนวคิดในทางศีลธรรม คือมองในทางบวก ไม่ใช่มองแบบมัวแต่คิดจะพิทักษ์สิทธิ ถ้ามัวแต่คิดจะพิทักษ์สิทธิของตน แต่ละฝ่ายก็ต้องสละวนกับการปกป้องสิทธิ แย่งชิงผลประโยชน์ ชัดแย้งกันอยู่เรื่อยไป

จะแก้ปัญหาก็ต้องทำเจาะจงจริงจัง และสร้างความเข้าใจให้ชัดเจน

เรื่องของคนที่เป็นโรคเอดส์นี้ แม้แต่คนที่เป็นด้วยกันก็มีแง่ที่น่าเห็นใจไม่เท่ากัน บางคนก็เป็นเพราะความประพฤติดีๆของตัวเอง เช่น คนที่ประพฤติดำส่อนทางเพศ อย่างคนที่รู้อยู่แล้วว่า การเที่ยวโสเภณี หรือใช้เข็มฉีดยาในกลุ่มที่ติดยาเสพติด เป็นเหตุสำคัญของการติดโรคเอดส์ แล้วก็ยังไปได้รับโรคเอดส์มาเพราะเหตุเหล่านี้ มองในแง่หนึ่ง คนทั่วไปเขาก็ไม่รู้สึกว่ามันน่าเห็นใจ บางทีถึงกับมองไม่

ดี ว่าสมแล้วกับกรรมของเขาเอง นี่เป็นการมองชั้นหนึ่ง คือ คนเหล่านี้ได้รับผลร้ายจากการกระทำของตนเอง

แต่ถ้ามองในแง่หลักธรรมก็ต้องดูหลายชั้น ในชั้นแรกก็คือ มองว่า เขาละ เขาก็ได้รับผลกรรมของเขาแล้ว นั้นก็ว่าไปตามความเป็นจริง แต่อีกชั้นหนึ่งก็คือ เมื่อเขาได้รับผลไปแล้ว ไม่ว่าจะอย่างไร ก็ตามก็ต้องถือว่าเขาเป็นผู้ตกทุกข์ได้ยาก

เมื่อเขามีทุกข์ แม้เขาจะได้รับทุกข์นั้นโดยเป็นผลจากการกระทำไม่ดีของตนเอง ก็ต้องแยกเป็น ๒ ตอน

ตอนที่ ๑ คือ ตอนที่เขาได้รับผล ซึ่งต้องรู้ตามความเป็นจริงว่า ข้อ การติโรคนั้นเป็นเพราะการกระทำที่ไม่ดีของเขา อันนี้เป็นส่วนหนึ่งที่จะมาสอนกันให้มนุษย์ทั้งหลายไม่ทำความชั่วเสียหาย เป็นชั้นใช้ *อุเบกขา* คือ มองเห็นคนทำความผิด เมื่อจะคิดแก้ไขให้ถูกต้อง หรือจะรักษาธรรม ก็ต้องว่าไปตามความเป็นจริง หรือว่าไปตามเหตุปัจจัย

ตอนที่ ๒ คือ ในฐานะที่เขาเป็นคนที่ตกทุกข์ได้ยาก ตอนนี้เป็นชั้นใช้ *กรุณา* คือ มองเห็นคนมีความทุกข์ เมื่อจะคิดปิดเปา ความเดือดร้อนก็สงสารหาทางช่วยเหลือ คือ แก้ไขบำบัด ซึ่งเป็นทั้งการเห็นแก่คนที่เป็นเอดส์ เพื่อชีวิตของเขา เพื่อช่วยให้เขาปรับปรุงชีวิตให้ดีขึ้น และพร้อมกันนั้นก็เพื่อจะเกื้อหนุนช่วยเหลือสังคมทั้งหมด ให้เป็นสังคมที่พ้นไปหรือเบาบางจากความทุกข์

ส่วนคนอีกพวกหนึ่งที่ติโรคนเอดส์นั้น ตัวเองไม่ได้ไปทำเสียหายหรือประพฤตินทางเสื่อมเสีย เช่น ไม่ได้ไปสำส่อนในทางกาม เป็นต้น คือ ไม่ได้ผิดทั้งศีลข้อ ๓ ในเรื่องกาเมสุมิจฉาจาร และศีลข้อ ๕ ในเรื่องของยาเสพติด แต่ติโรคนมาด้วยเหตุอื่น เช่น เป็นเพราะคู่ครองของตน เช่นสามีไปติโรคนมาจากนอกบ้าน แล้วตัวเองซึ่งเป็นภรรยา ก็เลยพลอยติดไปด้วย ก็ตาม หรืออย่างเป็นทางการ พยาบาล

และคนในวงการแพทย์พยาบาลนั้น บางทีไปช่วยเหลือคนอื่นด้วยซ้ำ แต่แล้วโดยอุบัติเหตุ เช่น เข้มที่ไปเจาะเลือดคนเป็นโรคเอดส์มาทิ่มเอาตัวเองเข้า แล้วพลอยเป็นโรคเอดส์ ก็ตาม

บุคคลอย่างนี้ เป็นคนที่ไม่ได้ทำความเสียหาย หรือบางทีถึงกับไปทำความดี แต่เกิดความผิดพลาดพลั้ง แล้วก็ เป็นโรคเอดส์ นับว่าเป็นคนที่ควรแก่การเห็นใจอย่างยิ่ง คือควรเห็นใจทั้ง ๒ ชั้น

ชั้นที่หนึ่ง การที่ป่วยเป็นโรค ก็ไม่ได้เป็นเพราะกรรมที่เสียหายเลวร้ายของตนเอง

ชั้นที่สอง เป็นผู้ประสบเคราะห์ ได้รับความทุกข์ความเดือดร้อน คนประเภทหลังนี้ สังคมทั่วไปย่อมพร้อมที่จะเห็นใจ แต่กระนั้น เพราะความรังเกียจกลัวต่อตัวโรคเอดส์ ก็ไม่กล้ามาเอาใจใส่ช่วยเหลือให้เต็มที่

ข้อนี้รวมทั้งเด็กที่เป็นลูกของคนที่เป็นโรคเอดส์ เด็กๆ เหล่านี้ก็ไม่ได้ไปทำร้ายอะไรมา แต่ต้องมารับทุกข์โทษภัยนี้ด้วย จึงเป็นผู้ที่ควรเห็นใจอย่างยิ่ง สังคมจะต้องมีมาตรการในการช่วยเหลือ

เราจะต้องยอมรับความจริงอย่างที่กล่าวแล้วว่า คนทั่วไปเขาก็เป็นมนุษย์ เขาก็รักชีวิตของเขา ฉะนั้น เราจะพูดจะสอนอย่างไร จะให้คนมาดูแลช่วยเหลือคนเป็นเอดส์อย่างเต็มที่ เหมือนอย่างที่เราต้องการ ก็คงทำไม่ได้ จะได้ก็เพียงในระดับหนึ่ง แต่ก็ต้องพยายามกันไป โดยไม่ประมาท พร้อมกันนั้นการรู้ตระหนักรู้ความจริงทำให้เราต้องยิ่งพยายามวางมาตรการให้ดีที่สุด เพื่อจะให้ผลดีเกิดขึ้นแก่ชีวิตและสังคม ทั้งแก่ตัวคนที่เจ็บไข้ตนเอง และแก่สังคมส่วนรวม

อย่างเช่น เด็กที่เป็นลูกของคนเป็นโรคเอดส์จะประสบปัญหา เช่น ถูกรังเกียจ แม้แต่ไปโรงเรียนก็ลำบาก บางทีพ่อแม่ที่เป็นโรคเอดส์ตาย ก็เป็นข่าวด้วย จะไปอยู่ที่ไหนคนก็ไม่อยากเข้าใกล้หรือเกี้ยวข้อง รัฐ

ต้องยอมรับความจริง และต้องมีนโยบายเป็นพิเศษสำหรับเด็กเหล่านี้นี่ว่าจะเอาอย่างไร ถ้าเขาติดโรคแล้วก็ให้เขามีโอกาส มีช่องทางที่จะมีชีวิตที่ดีที่สุดในระหว่างที่ยังไม่ตาย แต่บางทีเขาก็ไม่ได้ติดโรคเอดส์ด้วย แต่ถูกระแวงหวาดกลัว คนทั้งหลายไม่อยากเข้าไปเกี่ยวข้อง เด็กก็เลยพลอยได้รับผลร้าย เราก็ต้องมีทางที่จะช่วยเหลือ

ในแง่นี้ แม้ว่าเราจะพยายามพูดชี้แจงให้คนเข้าใจ และชักชวนให้มาช่วยเหลือ เราก็ต้องรู้ความจริงว่า โอกาสที่จะมีคนมาเอื้อเฟื้อต่อเด็กหรือคนเหล่านี้นั้นมีน้อย ฉะนั้น เราจะต้องพยายามทำด้วยการตั้งโครงการหรือกิจการอะไรพิเศษโดยเฉพาะขึ้นมา เพื่อเป็นหลักประกันให้แน่นอนลงไปว่า จะต้องมีการเกื้อหนุนช่วยเหลือเด็กเหล่านี้ให้เขาต้องมีโอกาสที่จะมีชีวิตที่ดี

มีอีกอย่างหนึ่งที่สังคม โดยเฉพาะรัฐ และผู้ทำงานรับผิดชอบเรื่องนี้ จะต้องทำ เพื่อแก้ปัญหาการที่คนเป็นเอดส์ถูกรังเกียจ ถูกทอดทิ้ง และถูกแบ่งแยก โดยสืบเนื่องจากการที่คนทั้งหลายทั่วไปหวาดกลัวต่อการติดโรคเอดส์

ในเรื่องนี้ เรามักพูดกันแบบกว้างๆ เช่นบอกว่าต้องให้การศึกษากับประชาชน แต่คำพูดอย่างนี้มันกว้างเกินไป ซึ่งควรใช้ในกรณีทั่วไป แต่ในเรื่องการติดโรคนี้ควรพูดเจาะจงชี้ลงไปให้ชัดเจน ทุกคนมั่นใจว่าการติดโรคนี้ได้แค่ไหน ด้วยการทำอะไรบ้าง

อย่างที่เราทราบกันว่า โรคเอดส์ติดโดยทางโลหิต โดยทางของเหลวจากคนที่เป็นโรค ซึ่งตามปกติมาจากการร่วมเพศ หรือเพศสัมพันธ์ การใช้เข็มร่วมกันในหมู่ผู้ฉีดยาเสพติด แต่การอยู่ใกล้ชิดอย่างอื่น แม้แต่ใช้ส้วมด้วยกันก็ไม่ติด หรือรับประทานอาหารด้วยกันก็ไม่ติด แม้แต่คนในครอบครัวเดียวกันก็ไม่ติดเอดส์ อย่างนี้เป็น

เรื่องในชีวิตประจำวัน ในส่วนนี้ต้องเจาะจง ต้องพูดชัด ต้องแสดงหลักฐาน ต้องทำให้มั่นใจ ให้ประชาชนเกิดความชัดเจนแน่ใจ

คนทั้งหลายย่อมต้องการความปลอดภัยในชีวิตและครอบครัวของเขา และคนจำนวนมากหรือส่วนมากก็ยังคงคลุมเครือในเรื่องนี้ เราต้องเห็นใจ จึงอยู่ที่เราเองจะต้องทำให้ชัด คนที่ทำงานต้องเป็นผู้มีความรู้เรื่องนี้ชัดเจน และในการทำงานต้องกำหนดเป้าหมายลงไปว่า จะต้องให้ประชาชนชัดเจน ทำให้เขามั่นใจว่า แม้จะไปเกี่ยวข้องกับคนเป็นโรคนี้ในชีวิตประจำวัน เขาก็จะไม่ติดโรคนี้ ไม่ว่าจะโดยทางการรับประทานอาหารก็ตาม โดยการอยู่ร่วมกันทั่วๆ ไป ก็ตาม อันนี้ต้องชี้ให้ชัดออกมา ทำให้คนทั้งหลายมั่นใจเลยทีเดียว ไม่ใช่พูดกว้างๆ ว่าไม่ติดง่าย ๆ

ถ้าสามารถทำให้คนทั้งสังคมนี้ชัดลงไป แล้วจะเป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยบรรเทาปัญหา เวลานี้คนทั่วไปนานๆ จะได้ยินคำอธิบายเรื่องการติดหรือไม่ติดว่า แค่นั้น บางทีก็แค่พูดว่าให้การศึกษาๆ แต่ไม่เจาะจงชี้ชัดลงไปให้แจ่มแจ้ง

เอดส์พาชีวิตมาสู่จุดวิกฤติ

แต่เราสามารถทำวิกฤตินั้นให้เป็นโอกาส

ที่ในระดับที่สาม แคลงมาก็คือ ระดับชีวิตของบุคคล โดยเฉพาะเจาะจงพิเศษคนที่ติดเชื้อหรือเป็นโรคเอดส์แล้ว

ตามปกติ เมื่อมาเป็นโรคที่หมดความหวัง คนก็ย่อมมีความทุกข์อย่างหนักอยู่แล้วขั้นหนึ่ง แล้วนี่ยังเป็นโรคที่คนทั่วไปเขาเกลียดกลัวและหวาดระแวงอีกด้วย ก็ยิ่งทำให้จิตใจเสื่อมโทรม เพราะกลัวว่าคนอื่นจะรังเกียจ แล้วยิ่งเขามองว่าเอดส์นี้ เป็นโรคที่เกิดจากการกระทำในสิ่งที่ไม่ดี หรือเลวทรามอีก อาจจะมีรู้สึกถูกดูถูกแคลน ก็ยิ่งซ้ำ

เดิมเป็นสามชั้นไปเลย ผู้ป่วยมีความทุกข์ รู้สึกเสียอกเสียใจจากโรค ร้ายแล้วไม่พอ ยังรู้สึกในความด้อยหรือมีปมในใจอีกด้วย นับว่าเป็น จุดวิกฤตของชีวิต

เรื่องอย่างนี้เป็นปัญหาที่จะต้องแก้ไข เป็นเรื่องของชีวิตมนุษย์ ซึ่งแยกเป็น ๒ ด้าน

ด้านกาย ก็คือเรื่องของการบำบัดโรค ซึ่งทำไปตามวิธีการทางการแพทย์เท่าที่จะได้ก้าวหน้าไป คือพยายามรักษาโดยไม่ประมาท และเรื่องสวัสดิการ ที่สังคมโดยเฉพาะรัฐจะต้องดำเนินการให้ชัดเจนไป แต่พร้อมกันนั้นอีกด้านหนึ่งก็คือเรื่องจิตใจ

ด้านจิตใจนี้ ไม่เฉพาะคนที่เป็นโรคเอดส์ คนที่เป็นโรคอื่นก็มีที่รู้ว่าจะต้องตายแน่ๆ ภายในเวลาเท่านั้นเท่านั้น เช่นคนเป็นโรคมะเร็ง บางอย่าง กรณีอย่างนั้นนอกจากรักษาทางกายเท่าที่เป็นไปได้แล้ว ก็ต้องรักษาทางใจด้วย โดยเฉพาะในเมื่อด้านร่างกายไม่มีความหวังว่าจะหาย ก็ต้องให้มีความหวังทางด้านจิตใจ

คนเราไม่ได้อยู่ด้วยกายอย่างเดียว แต่อยู่ด้วยใจด้วย ที่นี้ ใจ คนก็ไม่ใช่จะต้องเอาความทุกข์มาซ้ำเติมตัวเอง พอเห็นว่าตนเองนี้ อายุจะสั้น จะตาย ถ้ามีกลัวความตาย ก็กลายเป็นทุกข์ ๒ ชั้น แต่ถ้าวางจิตวางใจให้ดีก็จะมีทุกข์น้อยลง แล้วยิ่งถ้าทำให้ได้ดีได้ ก็กลับส่งผลดีต่อร่างกายและต่อชีวิตทั้งหมดเลยทีเดียว อาจจะยืดอายุของตัวเองได้ด้วย

คนเรานี้มักจะเป็นห่วงเรื่องความสูญเสีย ก็เลยมองแต่ในด้าน ที่กลัวว่าชีวิตจะหมดไป มัวห่วงกังวลว่าตัวเองจะอยู่ได้สั้น อะไรทำนองนี้ มัวแต่ห่วงเรื่องด้านสูญเสีย ก็เลยลืมมองด้านที่ตัวเองได้ ไม่เห็นโอกาสที่ดี แล้วก็อาจจะทิ้งโอกาสดีนั้นไปเสียอีก จนกลายเป็น สูญเสียจริงๆ หรือสูญเสียทั้งหมด

ความจริง คนเป็นโรคเอตส์ที่ยังมีชีวิตอยู่นี้ ก็เพราะข้อดีอย่างหนึ่งของโรคร้ายนั้นที่ว่า มันเป็นโรคที่ไม่กระชั้นเร่งด่วน ไม่ตายทันที ทำให้มีเวลาของชีวิตเหลืออยู่ และเวลาที่เหลืออยู่นี้ก็ไม่ใช่น้อยๆ

ลองมองดูว่า ในเวลาของชีวิตที่เหลืออยู่นี้ เรามีโอกาสอะไรที่เป็นเรื่องที่ดีไหม ก็จะเห็นว่า มีทางเอาดีได้มากมาย ยิ่งมองในทางความจริงแห่งธรรมแล้ว แทนที่จะไปมัวห่วงเรื่องความสูญเสียว่าเราจะต้องตายว่าเราหมดโอกาสที่จะไปสนุกนั้นสนุกนี้ ถ้ามองดูให้ดีก็จะเห็นเริ่มต้นตั้งแต่ว่า ชีวิตแบบที่ไปลุ่มหลงในเรื่องอบายมุข ความชั่วร้าย การผิดศีลต่างๆ ที่เราเคยสนุกไปเรื่อย ๆ นั้น ถ้าเราไม่เป็นโรคเอตส์ เราอาจจะสนุกสนานมัวเมาอย่างนั้นไปอีกนาน หรือตลอดชีวิตก็ได้

บางที่เราอาจจะตายไปกับเรื่องของความเหลวไหล ตายไปกับอบายมุขนั้นก็ได้ ดังที่ปรากฏว่าคนจำนวนมากก็ตายไปกับเรื่องเหล่านี้ หรือเพราะเรื่องเหล่านี้ และชีวิตที่อยู่กับความลุ่มหลงมัวเมาแบบนั้นที่จริงมันเป็นความสูญเสียทั้งหมดเลย ไม่ใช่การได้แต่อย่างใด

การที่เป็นโรคเอตส์นี้ทำให้เราหยุดยั้งจากชีวิตที่ลุ่มหลงเดินทางผิดเหล่านั้น ไม่ได้มีการสูญเสียอะไรเพิ่มไปกว่านั้นอีก เรื่องที่ทำไปก่อนหน้านี้ต่างหากเป็นการสูญเสีย แต่คราวนี้เป็นโอกาสที่เปิดให้แก่เราว่าทำอย่างไรจะได้อะไรขึ้นมา ทางได้มีหรือเปล่า ก็มีชัดเจน ก็คือชีวิตเรายังมีอยู่ และยังสามารถอยู่อีกนาน

ตอนนี้มันมาประกอบประสานและเอื้อต่อกัน ก็คือ ถ้าเราเกิดวางใจถูก จิตใจของเราดี ไม่มัวเศร้าโศก ไม่มัวทุกข์ยากคับแค้น จิตใจที่ดีก็กลับส่งผลย้อนไปให้ชีวิตร่างกายนั้นอยู่ได้นานต่อไป

คนที่เป็นโรคเอตส์พอมีจิตใจดีขึ้น ก็ทำให้คุณภาพชีวิตดีขึ้น คุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นโดยมีสภาพจิตใจดีขึ้นนี้ ทำให้ร่างกายพลอยดีขึ้นด้วย ะหว่างนี้ก็อยู่อย่างมีความสุขทุกขณะน้อยลง และมีความสุขมาก

ขึ้น แค่นี้เป็นเรื่องง่ายๆ แต่มันไม่จบเท่านั้น

เมื่อเป็นโรคเอดส์ นอกจากเราจะตัด หยุต เลิกชีวิตแบบเก่าที่
ลุ่มหลงมัวเมาเป็นต้นแล้ว เรายังต้องพิจารณาทางด้านความวุ่นวายใน
สังคม ทำให้การยุ่งเกี่ยวกับเพื่อนมนุษย์เป็นต้นอยู่ในวงจำกัดลง ซึ่ง
บางทีการมีวิถีชีวิตแบบนี้กลับเป็นโอกาสดี

อย่างคนที่ออกแสวงธรรม ปลีกตัววิเวกไปอยู่คนเดียวในป่า ก็
เป็นมนุษย์ที่ดีๆ นี่แหละ แล้วเขาก็มีจิตใจปรารถนาสิ่งที่สูงประเสริฐยิ่ง
ขึ้นไป ถึงกับยอมปลีกตัวออกไปอยู่ในที่สงบเงียบ ไปอยู่คนเดียว ไม่
ยุ่งเกี่ยวกับใคร บำเพ็ญเพียรทางจิตใจ และแสวงปัญญา

คนเป็นโรคเอดส์ในแง่นี้ ก็เป็นการเข้าถึงภาวะอย่างนี้ ที่เรียกว่า
กายวิเวก ชนิดที่มาเองด้วยเหตุการณ์ในชีวิต เมื่อมันมาแล้ว ก็ถือว่า
เราจะต้องใช้โอกาสนี้ให้เป็นประโยชน์ คือใช้สภาพชีวิตที่เรียกว่า
กายวิเวกนี้ให้เป็นประโยชน์ ทำให้มันกลายเป็นช่วงเวลาของการ
แสวงหาสิ่งที่ประเสริฐทางจิตใจและทางปัญญา

ถ้าเรารู้จักเอาเวลานี้มาใช้ ก็กลายเป็นว่าเราอาจจะได้บรรลุ
จุดหมายชั้นสูงของชีวิต ได้เข้าถึงสิ่งประเสริฐ แม้ถ้าจะศึกษาธรรม หรือ
ปฏิบัติธรรม ตอนนี้จะพัฒนาจิตใจ และพัฒนาปัญญา กลับเป็นโอกาส
ที่ดี เหมือนอย่างบางคนที่มีเมื่อมาเป็นโรคจึงได้สิ่งประเสริฐของชีวิต

ความจริงมีอยู่ว่า ความสุขพื้นฐานสำคัญอย่างหนึ่งของ
มนุษย์ คือ การได้สัมผัสกับธรรมชาติ หรืออยู่กับธรรมชาติ ใน
ท่ามกลางสิ่งแวดล้อมที่สดชื่นงดงาม อันเกื้อกูลเป็นคุณต่อชีวิต

มนุษย์มีความสุขว่าเริงเบิกบาน เมื่อได้เห็นท้องฟ้าแจ่มใส
กายต้องส่ายลม ได้สูดอากาศที่บริสุทธิ์ มองดูทิวทัศน์ที่งดงาม มีภูเขา
หมู่ไม้ใบดกเขียวขจีร่มรื่น ดอกไม้หลากสีสดสวยนานาพันธุ์ ฯลฯ

แต่มนุษย์ยุคปัจจุบัน ได้แปลกแยกจากธรรมชาติไปเสียมาก

ห่างเหิน ไม่ได้รู้สึกถึงความสุขกับธรรมชาตินี้

ในเรื่องนี้ ถ้าผู้ป่วยโรคเอดส์หันมานึกถึงชีวิตที่สัมผัสกับธรรมชาติ และคิดจะแสวงหาความสุขในการอยู่กับธรรมชาติ แล้วหากสังคมหรือรัฐเอื้ออำนวย โดยช่วยจัดสรรโอกาสให้ผู้ป่วยโรคเอดส์ได้อยู่ท่ามกลางธรรมชาติแวดล้อมที่รื่นรมย์ ให้เขามีความสุขแบบนี้ได้ ก็จะเป็นการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ หรือพลิกปัญหาให้เป็นการพัฒนาไปได้เลยทีเดียว อารยธรรมที่ว่าเช่นนั้น ก็จะมีด้านที่เป็นความเจริญอกงาม หรือกลับเป็นการฟื้นตัวอกงามของอารยธรรมด้านหนึ่ง

บางที่ผู้ป่วยโรคเอดส์จะมองเห็นความหมายของธรรมะอย่างที่ว่าพระอรหันต์ ผู้มีจิตหลุดพ้น หมดกิเลสแล้ว และมีความสุขในการเข้าถึงธรรมชาติ กล่าวคาถาภาษิตไว้ ดังจารึกอยู่ในพระไตรปิฎก ขอยกตัวอย่างมาในที่นี้สักตอนหนึ่ง ดังนี้

เรานั้น มีใจเฝื่อนในธรรมอันเป็นประโยชน์แท้ที่มุ่งหมาย โดยลำพังผู้เดียวจักเข้าไปพล้นสู่ป่าใหญ่ อันเป็นที่ก่อให้เกิดปิตแก่ท่านผู้บำเพ็ญเพียร เป็นที่อยู่ของหมู่ช้าง อันนารี้นรมย์ เราลำพังผู้เดียวจักโสจรสรงภายในชอกเขาอันเยือกเย็น ในป่าอันยะเยือก ที่มีดอกไม้บานสะพรั่ง จักจงกรมให้เป็นที่สำราญใจ

เมื่อลมเย็นพัดมา พากลั่นดอกไม้หอมฟุ้งไป เรานั่งอยู่บนยอดเขา จักทำส่ายอวิชชา ครานั้น ณ ที่เงื้อมเขา ซึ่งดารดาษไปด้วยดอกโกสุม มีภาคพื้นเยือกเย็นในแดนป่า เราได้รับความสุขจากความเป็นอิสระ จะรื่นรมย์อย่างแน่แท้ อยู่ในถ้ำแห่งขุนเขา เรานั้นมีความดำริสมหมายเต็มเปี่ยมแล้ว เหมือนดังดวงจันทร์ในวันเพ็ญ

ขุนเขาสีทมะมีนดุจเมฆ งดงาม มีธารน้ำเย็นใส

สะอาด ดารดาษาไปด้วยลานเนินหญ้า มีสีเหมือนแมลง
ค่อมทอง ทำใจเราให้รื่นรมย์

ภูเขาสูงตระหง่านเทียมเมฆ เขียวทนมื่น มองเห็น
เหมือนเป็นปราสาท กัมปนาทด้วยเสียงขำคำรนร้อง
น้ำรื่นรมย์ยิ่งนัก ทำใจเราให้ยินดี

ภูเขาชุ่มฉ่ำฝน มีผิวพื้นน้ำรื่นรมย์ เป็นที่อาศัยของ
เหล่าฤาษี แข็งแค้นด้วยเสียงนกยูง ย่อมทำใจเราให้รื่นรมย์

ภูเขาไม่พลุกพล่านด้วยผู้คน มีแต่หมู่เนื้อเสพ
อาศัย ดินดกด้วยหมู่นกนานา ทำใจเราให้รื่นรมย์

ภูเขามากด้วยแผ่นศิลาหนาใหญ่ มีน้ำใสสะอาด
เกลื่อนกล่นด้วยค้างและมฤคชาติ ดารดาษาไปด้วย
สาหร่าย ทำใจเราให้รื่นรมย์

พลิกวิกฤติ ให้เป็นวิวัฒน์

พลิกโรค ให้เป็นลาภ

ตามหลักพระพุทธศาสนา คนเราไม่มีทางหมดหวัง บางท่านก็
ได้ตรัสรู้หรือบรรลุนิพพานเมื่อจะสิ้นชีวิต อย่างพระภิกษุบางรูป เจ็บป่วย
ทุกข์ทรมานมากจนจะสิ้นชีวิต แต่ตอนที่ใกล้จะสิ้นชีวิตนั้นแหละ
กลับรู้จักทำจิตใจ เกิดความรู้เท่าทันความจริงของชีวิต รู้เท่าทันความ
เกิดแก่เจ็บตาย กลับบรรลุนิพพาน กลายเป็นว่าได้ประโยชน์จากความ
ทุกข์นั้น สามารถบรรลุสิ่งประเสริฐที่สุดของชีวิตในขณะที่จะตาย หรือ
ในขณะที่มีทุกข์หนัก ตอนที่ทุกข์ที่สุด กลับได้ความสุขอย่างสูงสุด

คนที่ป่วยเป็นโรคเอดส์ถ้ามองในแง่ดี ยังมีเวลาของชีวิตเหลือมาก
กว่าคนอื่นจำนวนไม่น้อย ถ้าใช้เวลานี้ให้ดี จะได้ประโยชน์ที่เป็นขั้น
สูง ไม่ใช่ประโยชน์ชั้นต่ำๆ คือ ไม่ใช่ประโยชน์ในแง่เงินทองทรัพย์สิน

ข้างนอก แต่เป็นประโยชน์ที่เป็นเนื้อหาสาระ หรือเป็นเนื้อตัวของชีวิตแท้ๆ ในระดับจิตใจ และระดับปัญญา แม้แต่บรรลุลหรรณมสูงสุด

เพราะฉะนั้น จึงไม่ควรติดข้องอยู่ในการมองความสูญเสีย แต่ควรเอาเวลานี้มาใช้ให้เป็นประโยชน์ ซึ่งเป็นการมองในทางบวกที่เป็นความจริง แล้วก็กลับได้ผลดี

ขอให้ถือว่า ถึงเวลาที่เราจะมาบุกเบิกทางด้านจิตใจ ใหญ่ๆ เกิดมาทั้งที ก็ควรจะได้ทำจิตใจของตัวเองให้สมบูรณ์ เพราะฉะนั้น เราจะพัฒนาจิตใจ ให้เป็นจิตภาวนา แล้วก็เป็นเรื่องของการทำหน้าที่ของมนุษย์ในทางปัญญา ที่จะรู้เข้าใจชีวิตของตนตามเป็นจริง เป็นปัญญาภาวนา ตอนนี้นำมาทำชีวิตจิตใจให้ดี และสร้างปัญญา ก็จะมีชีวิตที่ดี และเข้าถึงสิ่งที่ประเสริฐของชีวิตได้

พอมีจิตใจดี มีปัญญารู้เข้าใจเท่าทันความจริง ก็มองและปฏิบัติต่อชีวิตของตัวเองถูกต้อง กลายเป็นว่า จิตปัญญาที่สูงนี้ส่งผลมาทางร่างกาย ให้มีคุณภาพชีวิตดีขึ้น สุขภาพก็พลอยดีขึ้นด้วย ทำให้โรคเอดส์มีกำลังน้อยลง

เดี๋ยวนี้ก็เชื่อกันมากขึ้นว่า การที่มีจิตใจดีนั้นเท่ากับมาช่วยให้มีภูมิต้านทานโรคดีขึ้น หรือลดความเสี่ยงให้น้อยลง สำหรับตัวเองก็อาจจะยืดอายุออกไปด้วย และอีกด้านหนึ่งก็คือ สามารถทำกิจกรรมทางสังคม แม้แต่สามารถช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ได้อีก

ที่จริงนั้น การมีชีวิตยาวหรือสั้น ท่านไม่ให้ความสำคัญมากนัก โดยเฉพาะไม่ใช่ตัวตัดสิน ข้อสำคัญอยู่ที่ว่า ชีวิตนั้นเป็นอยู่อย่างไร เกิดมาแล้วได้อะไร

ดังพุทธภาษิตที่ว่า “บุคคลใดแม้จะมีชีวิตอยู่ได้นานถึง ๑๐๐ ปี แต่มีปัญญาทรม จิตใจมีแต่ความวุ่นวาย ก็ไม่ดีอะไร ชีวิตเพียงวันเดียวของคนที่มีปัญญา ใจสงบมันแน่วไปในธรรม ดั่งามประเสริฐกว่า”

กลายเป็นว่า แม้จะเป็นโรคเอดส์ก็อยู่ได้อย่างดี และเป็นชีวิตที่มีคุณค่า ถ้าหากไม่ได้เป็นโรคเอดส์ เราอาจจะไปมีชีวิตที่เลวร้ายตกต่ำ ทำชีวิตให้เป็นโมฆะ เสียเปล่า เกิดมาทั้งชาติไม่ได้อะไรเลย กลายเป็นว่าโรคเอดส์ทำให้เราได้ชีวิตที่ดี ที่มีค่า เรียกว่า ชีวิตของตนเองก็ได้สิ่งที่ดีมีค่า และทำชีวิตของตนเองให้ดีขึ้นแก่ผู้อื่น คือแก่เพื่อนร่วมโลกร่วมสังคมไปด้วย

ดังนั้นจึงมีผู้ที่เป็นโรคเอดส์ที่รู้จักวางจิตใจให้ถูกต้อง กลายเป็นผู้สามารถมาบำเพ็ญประโยชน์แก่สังคม อย่างน้อยก็มาช่วยเหลือคนอื่นที่เป็นโรคเอดส์ได้อีก

ที่พูดมานั้นก็เป็นเรื่องที่ว่า คนเราไม่หมดโอกาส ถ้าถือคติในพระพุทธศาสนา เราอย่าไปห่วงกังวลกับด้านสูญเสีย ถ้าเรามองและคำนึงถึงแต่ในด้านสูญเสีย ก็จะมีทุกข์ ความสูญเสียก็เด่นขึ้นมา แล้วเราก็จะอยู่กับความสูญเสียไปเรื่อย

แต่ถ้ามองถูกต้อง ไม่ห่วงด้านสูญเสีย ก็จะมีโอกาสที่เกิดขึ้นในตอนนั้น และเมื่อโอกาสมาแล้ว ก็ใช้โอกาสนั้นให้เป็นประโยชน์ในการพัฒนาจิต และพัฒนาปัญญา ก็จะกลายเป็นว่า เราได้สิ่งประเสริฐของชีวิตในช่วงที่มาเป็นโรคเอดส์นี้เอง

บางทีอาจจะถึงกับพูดกับตัวเองว่า ชีวิตของเราทั้งหมดที่ผ่านมา ก่อนหน้านั้น เหลวไหล ไม่ได้อะไรเลย เพิ่งมาได้เอาเมื่อเป็นเอดส์นี้เอง

ในทุกเรื่องนั้นมีสองด้าน คือมีด้านดี มีด้านร้าย แม้แต่คนที่เห็นกันว่าได้สิ่งที่เป็นโชคเป็นลาภ แต่ถ้าเขาหมัวประมาทเอาโชคลาภนั้นไปใช้ในทางผิด ก็กลับเป็นเรื่องเลวร้าย กลายเป็นเคราะห์ไป ฉะนั้น ไม่มีใครโชคดีหรือเคราะห์ร้ายแบบสมบูรณ์ เหมือนคนที่ร่างกายดี สุขภาพดี มีเงินมีทองเป็นต้น มีมากมายที่กลายเป็นเหตุให้ลุ่มหลงมัวเมาประมาททำชีวิตให้เสื่อมทรามลง แล้วก็มี ความทุกข์ต่อ

ไป กลายเป็นชีวิตที่ตกต่ำด้อยค่า หรือไม่มีค่าอะไรเลย

แต่คนที่ประสบเคราะห์ร้ายหรือสิ่งที่ไม่ดีนี้ ถ้ารู้จักมองให้ถูกต้อง ก็กลับพลิกผันตัวเคราะห์ให้เป็นโชคได้ คนเป็นโรคเอดส์ในแง่นี้ก็กลายเป็นคนที่มีโอกาสมากทีเดียว ถ้าคิดจะปฏิบัติให้ถูกต้องในการที่จะพัฒนาทางจิตใจและทางปัญญา อย่างน้อยก็เป็นสิ่งที่มาช่วยยังตนเอง ไม่ให้ถลำต่อไปในทางเสื่อม แล้วหันกลับมาในทางที่ดี **พลิกโรคให้กลายเป็นลาภไปได้**

แทบทุกคนในสังคมไทย เคยได้ยินพุทธภาษิตว่า **อาโรคยปรมา ลาภา** (คนไทยมักจำกันเพี้ยนไปนิดหน่อยเป็น อโรคยะา ประมา ลาภา) แปลว่า ความไม่มีโรคเป็นลาภอย่างยิ่ง หรือ **ความมีสุขภาพดีเป็นลาภที่สุดยอด**

หลักการนี้มีความหมายในเชิงปฏิบัติ ๒ ชั้น คือ

ชั้นแรก ทุกคนควรไม่ประมาท ควรดูแลสุขภาพสุขภาพ และบริหารชีวิต ครอบครั้ว คนใกล้ชิดให้มีความสุขภาพ ระวังป้องกันไม่ให้เกิดมีโรค

ในชั้นที่ ๒ แต่ถ้ามีอันเป็นไปว่า เกิดเป็นโรคอะไรขึ้นแล้ว ตอนนี้อย่าใช้โยนิโสมนสิการ นอกจากพยายามบำบัดแก้ไขโรคนั้นแล้ว จะต้องทำโรคนั้นให้เป็นลาภเท่าที่จะเป็นไปได้

เอตส์เป็นอาการแสดงแห่งความกร่อนโรทรมของอารยธรรม
แต่คนเป็นเอตส์มีศักยภาพและโอกาสที่จะกอบกู้อารยธรรม

ผู้ป่วยโรคเอดส์ หรือแม้ผู้ไม่ได้ป่วยก็ตาม คงมองเห็นได้ไม่ยากว่า ความเจริญในยุคปัจจุบันนี้ มีลักษณะสำคัญที่เด่นชัดอย่างหนึ่ง คือ มีวัตถุและบริการบำรุงบำเรอให้เสพบริโภคมากมายจนเสพไม่ทัน เวลาก็มีไม่พอที่จะไล่ตามเสพ แม้แต่ความคิดก็ต้องหมดไปกับการวางแผนว่า จากอันนี้เรื่องนี้จะไปเสพอะไรที่ไหนต่อไป ทำให้

คนไม่มีเวลาที่จะเอาใจใส่กัน และไม่เหลือช่องให้เกิดความคิดที่จะทำอะไรเพื่อคนอื่น

สถานการณ์นี้มีผลย้อนกลับมากระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ นอกจากทำให้มนุษย์ไม่รู้จักที่จะมีความสุขในการอยู่ร่วมกันแล้ว ยังทำให้มนุษย์มองกันในด้านลบด้วยถึง ๓ ชั้น

๑. เห็นคนอื่นแล้ว รู้สึกไม่สบายใจ และมองด้วยความหวาดระแวง กลัวว่าคนอื่นนั้นจะมาแย่งชิงสิ่งเสพ เป็นคู่แข่ง หรืออย่างน้อยก็มาแย่งเวลาหาความสุขของตน

๒. เห็นคนอื่นนั้น เป็นตัวเกะกะ กีดขวางการหาความสุขของตน ทำให้ตนสูญเสียเวลาในการที่จะหาความสุข

๓. มองคนอื่นเป็นเหยื่อ ที่ตนเองจะเอาเป็นสิ่งที่เสพบริโภคหาความสุข หรือใช้หาผลประโยชน์เพื่อจะก้าวไปสู่การได้สิ่งเสพ

ภาวการณ์อย่างนี้ได้สืบคลานเข้ามาแม้แต่ในครอบครัว โดยทำลายความสัมพันธ์ขั้นพื้นฐานของมนุษย์ ทำให้แม้แต่พี่กับน้องก็ไม่ค่อยเอาใจใส่กัน ไม่คิดจะทำอะไรให้แก่กัน แทนที่จะอยากพบอยากเห็น หรืออยากหากัน ก็กลัวจะต้องเจอกัน กลายเป็นว่า พี่มองน้อง น้องมองพี่ ถ้ายังไม่ถึงขั้นเห็นเป็นผู้ที่มาแย่งชิงความสุข ก็เห็นเป็นตัวเกะกะกีดขวางการหาความสุขของตน

เรื่องนี้บางทีก็อาจจะลามไปถึงแม้แต่ในความสัมพันธ์ของพ่อแม่กับลูก ลูกไม่อยากพบพ่อแม่ และไม่มีความสุขในการได้พบพ่อแม่ เพราะพ่อแม่กลายเป็นผู้ที่จะมาเกะกะกีดขวางทำให้เสียเวลาหาความสุขของตน เช่น กำลังเล่นเกมอยู่ ก็ต้องหยุดชะงักเสียเวลาไป

ถ้าอาการนี้สืบหน้ารุนแรงขึ้นไป ก็อาจถึงขั้นที่ว่า แม้แต่พ่อแม่ก็มองเห็นลูกเป็นตัวเกะกะที่มากีดขวาง ทำให้เสียเวลาในการหาความสุขของตน

สภาพสังคมเวลานี้ ที่คนมองกันด้วยความระแวง กลัวคนอื่นจะมาแย่งชิงสิ่งเสพบริโภค หรือแย่งชิงเวลาหาความสุข ก็ตาม มองกันเป็นตัวเกะกะกีดขวาง ทำให้เสียเวลาในการหาความสุข ก็ตาม หรือมองกันเป็นเหยื่อก็ตาม ก็เป็นปัญหาใหญ่อยู่แล้ว

ยิ่งกว่านั้น แต่ละคน ทั้งที่วิ่งไล่ตามหาความสุขจนไม่มีเวลาเหลือ และหมดความคิดไปกับการโลดแล่นหาความสุขเหล่านี้ ก็ไม่รู้จักเต็มอิ่มสมอยากสักที มีแต่ยังต้องวิ่งหนีความหงุดหงิดหงอยเหงาเบื่อหน่าย และวิ่งไล่ตามสนองความกระหายอยากใหม่ ๆ ที่ไม่รู้จักจบสิ้น

ความจริง พุทธภาชิติก็เตือนอยู่แล้วว่า “ถึงแม้เงินทองจะตกถึงมาเป็นหาญ คนก็หาความอึดในกามไม่ได้” (น กหาปณฺสเสน, ติตฺติ กามสุ วิชฺชติ)

คนที่มีสติสัมปชัญญะอยู่บ้าง ถึงเวลาหนึ่งก็จะมานึกได้ว่าการวิ่งหาความสุขแบบนี้ไม่จบสิ้น แล้วก็ไม่ได้ความสุขที่แท้จริง เราควรจะหันกลับมาเป็นตัวของตัวเอง ในการที่จะกำหนดความสุขของตัวเอง โดยเป็นผู้ตัดสินใจเลือกว่า อะไรที่เราควรจะใช้ในการทำตัวให้มีความสุข แทนที่จะมัวเป็นลูกไล่คอยตามล่าเหยื่อที่เขายื่นหรือหย่อนมาล่อ

ถ้าไม่มีเครื่องยั้งอย่างอื่น การเป็นโรคเอตส์ก็เป็นตัวยั้งอย่างหนึ่ง คนเป็นโรคเอตส์อาจจะเป็นผู้ที่ได้สติสัมปชัญญะนี้ แล้วหวนกลับมาคิดผณกันกระแฉ และแทนที่จะเสียก็จะกลายเป็นผู้ได้

ถ้าทำได้เช่นนี้ ผู้เป็นเอตส์ก็อาจจะกลายเป็นผู้ที่ให้สติแก่สังคม และอาจเป็นผู้ที่ชี้แนวทางใหม่ในการกลับตัวให้แก่อารยธรรมให้พลิกฟื้นกลับคืนขึ้นมาได้

ฉะนั้น ผู้เป็นโรคเอตส์นี้ ในขณะที่อารยธรรมกำลังไหลลง ก็อาจเป็นผู้ที่มาฟื้นอารยธรรมขึ้น พลิกผันอารยธรรมให้หันกลับมาเดินในทางที่ถูกต้องต่อไป กลายเป็นผู้ทำคุณแก่มนุษยชาติ

ผู้ที่เข้ามาสู่แนวทางนี้ก็จะพบว่า การเดินทางหาความสุขจากการเสพบริโภคนั้น ไม่มีทางเต็มอ้อมอย่างทีกล่าวแล้ว และไม่ได้ความสุขที่แท้จริง ทั้งสุขในตัวเอง และสุขที่มีรสแห่งความจริงใจไมตรีในการอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์ แล้วยังทำให้ทั้งสังคมมีแต่การเบียดเบียนแย่งชิงเอาวัดเอาเปรียบกัน เดือดร้อนวุ่นวายเสื่อมโทรมไปทั่ว

หันกลับไปนึกถึงที่พูดไว้ข้างต้น จะเห็นว่า บางคนก็ป่วยเป็นเอดส์เพราะการที่ไปเอาคนอื่นเป็นเหยื่อ บางคนก็เป็นเอดส์เพราะตกเป็นเหยื่อของผู้อื่น

แต่จะด้วยเหตุใดก็ตาม เมื่อมาประสบกับภาวะนี้แล้ว ก็ไม่ต้องไปมัวท้อแท้ หรือสูญเสียกำลังใจ เพราะว่า เราสามารถพลิกมันกลับให้เป็นโอกาสที่ดีที่สุดได้

เมื่อหันกลับมาสู่วิถีทางที่เป็นตัวของตัวเองนี้แล้ว กลับมาพัฒนาความสุขที่ไม่ต้องวิ่งไล่ตามหา ก็พบความสุขในตัวเองได้ และรู้จักความสุขที่เป็นอิสระ ซึ่งไม่ต้องขึ้นต่อวัตถุสภาพภายนอก

เอดส์นี้ แม้จะเป็นโรคร้ายรุนแรง แต่ก็มีแง่ดีแฝงอยู่ นอกจากชีวิตจะมีโอกาสอยู่ได้อีกนานแล้ว สถิติปัญญาความสามารถก็คงอยู่ และคนก็มักมาเป็นเอดส์เมื่อได้ศึกษาเล่าเรียนพัฒนาชีวิตมาแล้วไม่น้อย จึงมีศักยภาพอย่างดีที่จะทำการสร้างสรรค์ ซึ่งในระยะที่ผ่านมาเสียอีก ที่ศักยภาพนี้ถูกละเลยให้สูญเปล่าเสียไป

ถึงตอนนี้ นอกจากมีความสุขแล้ว ผู้ที่หันมาใช้ชีวิตแบบใหม่ ซึ่งในกรณีนี้ก็คือผู้ที่ป่วยโรคเอดส์ ก็จะมีเวลาและพร้อมที่จะใช้ความคิดในทางสร้างสรรค์ ระยะเวลาที่เหลืออยู่ต่อไปในชีวิต จะกลายเป็นกาลเวลาที่มีค่า เป็นกาลเวลาแห่งการสร้างสรรค์อย่างแท้จริง

ผู้ป่วยโรคเอดส์อาจจะรังสรรค์สิ่งทีสร้างความก้าวหน้าออกมาให้แก่อารยธรรมก็ได้

แล้วตอนนี้แหละ ผู้ป่วยโรคเอตส์ เมื่อไม่ค่อยมีใครอยากเกี่ยวข้อง ต้องอยู่คนเดียว อาจจะกลับดีใจว่า การป่วยนี้ทำให้เรามีโอกาส ได้อยู่คนเดียว ไม่มีใครกวน ในท่ามกลางอารยธรรมที่ผิดพลาดนี้ เราจะใช้เวลาของเราได้เต็มที่ ในการจะรังสรรค์สิ่งที่ดีงามให้แก่อารยธรรมนั้น

ดังนั้น เมื่อมองให้ถูกต้องด้วยโยนิโสมนสิการ ก็เห็นได้ว่าการป่วยโรคเอตส์นี้ เป็นการพลิกผันชีวิตของเรา ที่เราสามารถพลิกผันโชครชะตาให้กลับร้ายกลายเป็นดี ให้เกิดมีผลในทางบวกได้อย่างเต็มที่ จนอาจกลายเป็นกาลเวลาและช่วงชีวิตที่ดีเลิศประเสริฐที่สุด

ถึงตอนนี้ก็กลายเป็นว่า

๑. ชีวิตทั้งด้านจิตใจและด้านร่างกาย รวมถึงปัญญาмаเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน โดยเราทำให้ด้านจิตดีงามพลิกมาช่วยด้านกายให้ทั้งชีวิตนี้กลับดีขึ้น อยู่อย่างมีคุณภาพชีวิตดีขึ้น มีจิตใจที่ดีงามเป็นสุขมากขึ้น นี่เป็นด้านส่วนตัว

๒. ความสัมพันธ์ทางสังคมก็ดีขึ้น โดยกลับเป็นผู้มีชีวิตที่เป็นประโยชน์แก่สังคม เห็นได้ชัดว่าคนเป็นโรคเอตส์ที่เป็นอยู่แบบนี้ เป็นผู้มีชีวิตที่มีค่า เป็นประโยชน์แก่สังคม มากกว่าคนปกติที่มีร่างกายดีจำนวนมากมาย ที่ใช้ร่างกายไปในทางเลวร้าย ประทุษร้ายสังคม ทำแต่ความชั่วร้าย ไม่มีประโยชน์

๓. ในระดับของอารยธรรมมนุษย์ การที่กระแสดความเป็นไปในโลกเปลี่ยนแปลงไปอย่างนี้ เป็นเครื่องสอนมนุษย์ส่วนรวมว่า อารยธรรมของมนุษย์นั้นเป็นไปตามเหตุปัจจัยต่างๆ โดยเฉพาะที่สำคัญก็คือ การกระทำของมนุษย์เองที่เรียกว่า กรรม

มนุษย์ต้องเอาบทเรียนนี้มาใช้ให้เป็นประโยชน์ในการที่จะพัฒนาอารยธรรมให้เดินไปในทางที่ถูกต้อง โดยตระหนักว่า การที่มนุษย์มาลุ่ม

หลงมัวเมาอยู่ในกำเป็นต้นนี้ ได้ทำให้อารยธรรมเสื่อมลงไปอย่างไร มนุษย์จะมีอารยธรรมที่ดี ที่เจริญงอกงามแท้จริงได้อย่างไร อารยธรรมจะยั่งยืนได้อย่างไร ต้องคิดกันให้ชัด และปฏิบัติกันให้ถูก

ธรรมะบนะเอดส์ ทุกเบตทุกบัน

ดังที่มองเห็นกันอยู่ ณนี้ ถ้ามนุษย์ไม่ตั้งอยู่ในศีล ในที่นี้คือ *ศีลข้อที่ ๓* เว้นจากกาเมสุมิฉฉาจาร และ*ศีลข้อที่ ๕* เว้นจากสิ่งเสพติดต่างๆ ซึ่งเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเอดส์โดยตรง ถ้ามนุษย์เราประพฤติดนทุกต้องโดยตั้งอยู่ในศีลได้ดีแล้ว โรคเอดส์ก็แทบจะหายไปเลย

มองในแง่ลบก็คือ เพราะมนุษย์ไม่ตั้งอยู่ในศีล อารยธรรมของมนุษย์ก็จึงเสื่อมโทรม มนุษย์จึงประสบเคราะห์ร้าย ที่เป็นผลแห่งกรรมที่ชั่วร้ายของตนเองมากมาย มีปัญหาโรคเอดส์เป็นต้น

ถ้าเราเปลี่ยนแปลงพัฒนามนุษย์ไปในทางที่ดี เพียงตั้งอยู่ในหลักคำสอนแค่ขั้นศีลเท่านั้น ก็จะไม่แก้ปัญหาทำให้อารยธรรมของมนุษย์ดำเนินไปอย่างถูกต้อง และอารยธรรมที่ถูกต้องก็จะทำให้มนุษย์มีสันติสุขอย่างแท้จริง แล้วอารยธรรมก็จะเป็นอารยธรรมที่แท้จริงได้

ไม่ใช่เป็นอารยธรรมที่สักแต่ว่าเป็นชื่อที่คนหลงเรียกกันไป โดยหลงของตัวเอง นึกว่าเป็นความเจริญ ซึ่งที่แท้เป็นความเจริญแบบพรางตา เห็นแคบอยู่แค่เรื่องวัตถุ แต่มองกว้างออกไป สภาพที่จริงมีแต่ความเสื่อมโทรม โดยมี เกณฑ์ตัดสิน คือ *ชีวิตก็ไม่ดี สังคมก็ไม่ดี โลกนี้ก็ไม่ดี*

ถ้าเป็นอารยธรรมที่แท้จริง ชีวิตก็ต้องดี สังคมก็ต้องดี มีสันติสุข และโลกนี้ก็ต้องดี น่าอยู่น่าอาศัย เป็นที่อยู่ที่ดี ที่ร่มเย็นเป็นสุข หรือเกื้อกูลต่อชีวิต และต่อสังคมนั้น

แต่ถึงแม้อารยธรรมจะดูเหมือนเจริญก้าวหน้าไป ไม่ว่าจะ

อะไรเฟื่องฟูก็ตาม เช่น มีวัดอุปฐังแต่หลายหลาย เทคโนโลยีเจริญมากมาย แต่ถ้าชีวิตคนก็ไม่ได้ สังคมก็มีการเบียดเบียนกันมาก ไม่มีความสงบ ไม่มีสันติภาพ โลกนี้ก็เสื่อมโทรม ธรรมชาติแวดล้อมก็เสียหาย เต็มไปด้วยมลภาวะ ไม่น่าอยู่ ไม่น่าอาศัย ไม่เกื้อกูลต่อชีวิต และต่อสังคม ถ้าเป็นอย่างนี้ อารยธรรมนั้นจะดีไม่ได้ จะเรียกว่าเป็นอารยธรรมแท้จริงไม่ได้

เรื่องเอดส์นี้ ถ้ามองให้กว้างก็เป็นเรื่องที่สอนให้มนุษย์หันมาพิจารณาตรวจสอบอารยธรรมของตนเอง แล้วกลับมาดูที่จะพัฒนาอารยธรรมไปในทางที่ถูกต้อง นี่เป็นแง่มองอย่างกว้าง

ถ้ามองอย่างละเอียดลึกลงไป ก็คือในแง่ของคนที่เป็นโรคเอดส์ ไม่มองในแง่ที่จะเป็นทุกข์กับความสูญเสีย แต่มองในแง่ที่ตัวได้โอกาสในการแสวงหาและพัฒนาทางด้านจิตใจและปัญญาที่แท้คือปัญญาที่รู้เข้าใจโลกและชีวิตตามความเป็นจริง แล้วรู้จักใช้เวลาของชีวิตให้เกิดประโยชน์

แม้เพียงแค่ว่า ถ้าจะคิดบำเพ็ญสมาธิก็เอาเวลามาอุทิศให้กับเรื่องนี้ได้เต็มที่ ซึ่งอาจจะได้เข้าถึงอะไรที่คนอื่นไม่ได้ไม่ถึง แล้วก็จะประสบผลดีอย่างที่มีบางท่านศึกษากันอยู่ว่า เมื่อบำเพ็ญสมาธิแล้วกลับมีผลดีต่อร่างกายที่ป่วยเป็นโรคเอดส์อย่างไร ยืดชีวิตได้อย่างไร อันนี้เป็นเรื่องราวละเอียดที่มีผู้พูดที่อื่น จึงจะไม่พูดถึงในที่นี้ ถ้าสนใจก็ไปศึกษาเฉพาะอีกที

แต่พูดโดยรวมก็คือ แน่แน่นอนว่าร่างกายกับจิตใจประสานสัมพันธ์เป็นปัจจัยแก่กันและกัน เมื่อกายเสื่อมโทรมก็สามารถส่งผลให้จิตใจเสื่อมโทรมได้ เมื่อกายดีก็สามารถส่งผลให้จิตใจเป็นสุข ร่าเริงเบิกบานได้

ในทางกลับกัน ถ้าจิตใจเสื่อมโทรม มีทุกข์เดือดร้อน ก็ส่งผลต่อ

ร่างกายในทางไม่ดี แต่ถ้าทำจิตใจให้ดีงาม เบิกบานผ่องใส มองโลก พิจารณาเข้าใจชีวิตในทางที่ถูกต้อง ก็ส่งผลต่อร่างกายให้ดีขึ้นได้

เราสามารถฝึกตัวเอง เราไม่ควรเป็นทาสที่จะปล่อยตัวไปตาม เหตุปัจจัยภายนอกเพียงแค่ว่าตามธรรมชาติดิบแค่ขั้นพื้นฐาน แต่เรา เป็นมนุษย์ที่ฝึกอบรมบ่มพัฒนาตัวเองได้ สร้างเหตุปัจจัยภายในโยง ไปหาปัจจัยภายนอกได้ เอากฎธรรมชาติมาใช้ประโยชน์ได้

ในขณะที่ฝ่ายกายเสื่อมโทรมส่งผลให้จิตใจเสื่อม ถ้าเราฝึกตน ตามธรรม เรากลับพลิกตรงข้ามได้ คือสามารถทำจิตใจให้เจริญอก งาม ทำจิตใจดีให้ส่งผลกลับเป็นปัจจัยให้ร่างกายดีขึ้น

ส่วนที่ว่าจะทำจิตใจให้ดียังไง ดีแค่ไหน ได้เท่าไรนั้น เป็นรายละเอียดซึ่งผู้ที่ศึกษาเจาะลึกจะได้นำไปพูดขยายกันต่อไป ในที่นี้ขอ พูดแต่เพียงหลักและข้อคิดกว้างๆ ฝากไว้

เฉพาะอย่างยิ่ง ขอย้ำคำที่พูดไว้ข้างต้นว่า เมื่อมองให้ถูกต้อง ด้วยโยนิโสมนสิการ ก็จะได้เห็นว่า การป่วยโรคเอดส์นี้ เป็นการพลิก ผันชีวิตของเรา ที่เราสามารถพลิกผันโชคชะตาให้กลับร้ายกลายเป็นดี ให้ เกิดมีผลในทางบวกได้อย่างเต็มที่ จนอาจกลายเป็นกาลเวลาและ ช่วงชีวิตที่ดีเลิศประเสริฐที่สุด

ผู้ป่วยโรคเอดส์อาจจะรังสรรค์สิ่งที่ดีงาม สร้างความก้าวหน้า งามอกงามทางภูมิธรรมภูมิปัญญาให้แก่อารยธรรม และกลายเป็นผู้ พลิกผันอารยธรรมให้กลับฟื้นคืนดีขึ้นมาก็ได้

ประวัติ

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) นามเดิม ประยูรธ อารยางกูร เกิดเมื่อวันที่ ๑๒ มกราคม ๒๔๘๑ ที่ อ.ศรีประจันต์ จ.สุพรรณบุรี เป็นบุตรของนายสำราญ และนางซุนกี อารยางกูร

ก) การศึกษาเบื้องต้น

พ.ศ. 2488-2490 ประถมศึกษา ที่ ร.ร. ชัยศรีประชาราษฎร์
พ.ศ. 2491-2493 มัธยมศึกษา ที่ ร.ร. มัชฌมวัดปทุมคงคา (ได้รับทุนเรียนดี จาก กระทรวงศึกษาธิการ)

บรรพชาเมื่อวันที่ 10 พฤษภาคม 2494 ที่วัดบ้านกร่าง อ.ศรีประจันต์ โดยมีพระครูเมธีธรรมสาร เป็นอุปัชฌาย์

พ.ศ. 2495 ไปอยู่วัดปราสาททอง อ.เมือง จ.สุพรรณบุรี เรียนพระปริยัติธรรมต่อ และเข้าฝึกวิปัสสนา จบแล้ว พระอาจารย์ผู้นำปฏิบัติชวนไปอยู่ประจำในสำนักวิปัสสนา แต่โยมบิดาไม่ยินยอม

พ.ศ. 2496 มาอยู่วัดพระพิเรนทร์ กรุงเทพมหานคร

ข) การศึกษาในเพศบรรพชิต

พ.ศ. 2494-2496 สอบได้ น.ธ. ตีร โท เอก
พ.ศ. 2498-2504 สอบได้ ป.ธ. 3 - 9 ขณะยังเป็นสามเณร
พ.ศ. 2505 สอบได้ปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต (เกียรตินิยมอันดับ 1) จากมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พ.ศ. 2506 สอบได้วิชาชุดครู พ.ม.

อุปสมบทในพระบรมราชานุเคราะห์ เป็นนาคหลวง ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เมื่อวันที่ 24 กรกฎาคม 2504

ค) ฐานะ และปริญญาคุณวุฒิบัณฑิตกิตติมศักดิ์

พ.ศ. 2524 เป็น Research Fellow in World Religions
Faculty of Divinity, Harvard University
พ.ศ. 2525 พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พ.ศ. 2529 ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (สาขาปรัชญา)
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
พ.ศ. 2529 ศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (สาขาหลักสูตรและการสอน)
มหาวิทยาลัยศิลปากร
พ.ศ. 2530 ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (ศึกษาศาสตร์-การสอน)
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
พ.ศ. 2531 อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
พ.ศ. 2531 ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (สาขาภาษาศาสตร์)
มหาวิทยาลัยมหิดล
พ.ศ. 2533 การศึกษาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (สาขาปรัชญาการศึกษา)
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

- พ.ศ. 2536 **ปรัชญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์** (สาขาศึกษาศาสตร์)
มหาวิทยาลัยรามคำแหง
- พ.ศ. 2537 **ศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์**
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
- พ.ศ. 2538 ประกาศคุณเป็น **ตรีปิฎกาจารย์**
Navananda Mahavihara ประเทศอินเดีย
- พ.ศ. 2538 **อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์** (จริยศาสตร์ศึกษา)
มหาวิทยาลัยมหิดล
- พ.ศ. 2539 เป็น **Honorary Fellow**
The Royal College of Physicians of Thailand
- พ.ศ. 2541 **วิทยาศาสตร์ดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์**
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- พ.ศ. 2544 **ศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์**
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
- พ.ศ. 2544 เป็น **ศาสตราจารย์พิเศษ**
มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- พ.ศ. 2545 **ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์**
มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา
- พ.ศ. 2545 **ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์** (สาขาวิชาการบริหารองค์การ)
มหาวิทยาลัยศรีปทุม
- พ.ศ. 2547 เป็น **เมธาจารย์** (Most Eminent Scholar)
มหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาแห่งโลก
- พ.ศ. 2549 เป็น **ราชบัณฑิตกิตติมศักดิ์**
ราชบัณฑิตยสถาน

ง) ศาสนกิจ

- พ.ศ. 2505-2507 สอนในแผนกบาลีเตรียมอุดมศึกษา มหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- พ.ศ. 2507-2517 สอนในชั้นปริญญาตรีพุทธศาสตรบัณฑิต มหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
(ระหว่างนั้น บางปี บรรยายที่คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร
และในโครงการศาสนาเปรียบเทียบ มหาวิทยาลัยมหิดล)
- พ.ศ. 2507-2517 ดำรงตำแหน่งผู้ช่วยเลขาธิการ และต่อมา เป็นรองเลขาธิการมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- พ.ศ. 2515-2519 เป็นเจ้าอาวาสวัดพระพิเรนทร์
- พ.ศ. 2515 บรรยายวิชาพุทธศาสนากับวัฒนธรรมไทย ที่ University Museum, University of Pennsylvania
- พ.ศ. 2519 บรรยายวิชาพระพุทธศาสนา ที่ Swarthmore College, Pennsylvania
- พ.ศ. 2524 เป็น Visiting Scholar ที่ Center for the Study of World Religions และบรรยายวิชาพระพุทธศาสนาให้แก่ Divinity Faculty และ Arts Faculty, Harvard University
- พ.ศ. 2537 เป็นเจ้าอาวาสวัดญาณวนศวัน ต.บางกระพิก อ.สามพราน จ.นครปฐม

จ) ประกาศเกียรติคุณและรางวัล

- พ.ศ. 2525 ประกาศเกียรติคุณ ในฐานะ **ผู้ทำคุณประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา** ในการฉลอง ๒๐๐ ปี กรุงรัตนโกสินทร์
- พ.ศ. 2525 รางวัลวรรณกรรมชั้นที่ ๑ ประเภทร้อยแก้ว สำหรับงานนิพนธ์ **พุทธธรรม** จาก

	มูลนิธิธนาการกรุงเทพ
พ.ศ. 2532	พระราชทานโล่รางวัล “มหิตลวราวุธสรณ์”
พ.ศ. 2532	โล่ผู้ทำคุณประโยชน์ต่อการศึกษา ในวาระครบรอบ ๒๐ ปี คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
พ.ศ. 2533	รางวัลกิตติคุณสัมพันธ์ “สังข์เงิน” สาขาเผยแผ่พระพุทธศาสนา
พ.ศ. 2537	รางวัล “การศึกษาเพื่อสันติภาพ” จากองค์การยูเนสโก (UNESCO Prize for Peace Education)
พ.ศ. 2538	ประกาศเชิดชูเกียรติเป็น “ผู้ทรงคุณวุฒิทางวัฒนธรรม” จากคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
พ.ศ. 2541	รางวัล TTF Award สาขาสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยา สำหรับผลงานทางวิชาการ ตีพิมพ์หนังสือ <i>การพัฒนาที่ยั่งยืน</i> จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และมูลนิธิโตโยต้า ประเทศไทย
พ.ศ. 2544	รางวัล “สาโรช บัวศรี ปราชญ์ผู้ทรงศีล” จาก มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

จ) สมณศักดิ์

พ.ศ. 2512	เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ ที่ พระศรีวิสุทธิโมลี
พ.ศ. 2516	เป็นพระราชาคณะชั้นราช ที่ พระราชวรมณี
พ.ศ. 2530	เป็นพระราชาคณะชั้นเทพ ที่ พระเทพเวที
พ.ศ. 2536	เป็นพระราชาคณะชั้นธรรม ที่ พระธรรมปิฎก อดุลญาณนายก ปาพจนดิลกนิวิฐ ตรีปิฎกบัณฑิต มหาคณิสสร บวรสังฆาราม คามวาสี
พ.ศ. 2547	เป็นพระราชาคณะเจ้าคณะรอง ที่ พระพรหมคุณาภรณ์ สุนทรธรรมสาธก ตรีปิฎกปริยัติโกศล วิมลศีลาจาร ศาสนาการุณาทร มหาคณิสสร บวรสังฆาราม คามวาสี

ข) ผลงานทางพระพุทธศาสนาและวิชาการทั่วไป

งานหลักด้านหนึ่ง คือ การบรรยาย ปาฐกถา และธรรมเทศนา ทั้งภายในประเทศ ต่างประเทศ และในที่ประชุมนานาชาติ ซึ่งมีผู้ขอไปพิมพ์เป็นหนังสือแจกจ่ายกว้างขวางออกไป

งานนิพนธ์มากกว่า ๓๒๗ เรื่อง เช่น พุทธธรรม, พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฯ, ธรรมบุญชีวิต, ทางสายกลางของการศึกษาไทย, ทางสายอิสลามของการศึกษาไทย, พุทธศาสนาในฐานะเป็นรากฐานของวิทยาศาสตร์, ทุกข์สำหรับเห็น แต่สุขสำหรับเป็น, นิติศาสตร์แนวพุทธ, มองสันติภาพโลก ผ่านอารยธรรมโลกาภิวัตน์, สิทธิมนุษยชน: สร้างสันติสุขหรือสลายสังคม, ความรุนแรง เกิดจากความอ่อนแอ, เมื่อวินัยไม่มี เสรีภาพก็หายไป, A Buddhist Solution for the Twenty-first Century, Thai Buddhism in the Buddhist World, Buddhist Economics เป็นต้น

นอกจากนี้ มี CD ธรรม ที่จัดทำเผยแพร่ในระบบ MP3 จำนวนมาก จัดเป็นชุดต่างๆ เช่น

เรียงสาระ: ชุด ตามพระใหม่ไปเรียนธรรม (๖๐ ตอน)	ชุด จาริกบุญ-จาริกธรรม
ชุด จากจิตวิทยา สู่จิตภาวนา	ชุด ฟังทีไร ได้สุขทุกที
ชุด ธรรมะกับการศึกษา	ชุด ธรรมะสู่การเมือง
ชุด บุชาพระพรหมจวนพังฯ	ชุด จะถือพุทธ ... อย่าให้เพี้ยน
ชุด งานก็ได้ผล คนก็เป็นสุข	
เรียงกาละ: ชุด ธรรมะจากเหตุการณ์ ๒๕๔๔	ชุด ฟังธรรมตามกาล ๒๕๔๔
ชุด ธรรมะหลากหลาย ๒๕๔๖	ชุด ธรรมะมองโลก ๒๕๔๗
ชุด ทันโลก ถึงธรรม ๒๕๔๘	ชุด ธรรมไม่ทิ้งโลก ๒๕๔๙

อีกด้านหนึ่ง นับแต่ พ.ศ.๒๕๓๐ เป็นต้นมา ได้รับนิมนต์เป็นที่ปรึกษาของมหาวิทยาลัยมหิดล ในการจัดทำพระไตรปิฎกฉบับคอมพิวเตอร์ ซึ่งสำเร็จสมบูรณ์เป็นฉบับแรกของโลก

(คำโปรยปกหลัง)

เมื่อมองให้ถูกต้องด้วยโยนิโสมนสิการ ก็เห็นได้ว่า การป่วยโรคเอดส์นี้ เป็นการพลิกผันชีวิตของเรา ที่เราสามารถพลิกผันโชคชะตาให้กลับร้ายกลายเป็นดี ให้เกิดมีผลในทางบวกได้อย่างเต็มที่ จนอาจกลายเป็นกาลเวลาและช่วงชีวิตที่ดีเลิศประเสริฐที่สุด

ผู้ป่วยโรคเอดส์อาจจะรังสรรค์สิ่งที่ดีงาม สร้างความก้าวหน้าอกงามทางภูมิธรรมภูมิปัญญาให้แก่อารยธรรม และกลายเป็นผู้พลิกผันอารยธรรมให้กลับฟื้นคืนดีขึ้นมาก็ได้